No. 1.—Anul VI. Iassi, 1 Aprilie 1872.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania de Nord 1 galben, pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iaşi la Tipo-Litografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

INTRODUCERE LA SCRIERILE lui CONSTANTIN NEGRUZZI *)

Pentru a judeca şi a preţul meritul unui autor, trebue a cunoasce bine timpul in care el a scris, gradul de cultură a limbei in care el a fost indemnat a scrie, şi dificultăţile de tot soiul prin care geniul seu şi-a făcut drum pentru ca să easă la lumină. Să vedem dar in ce epocă C. Negruzzi a creat pe *Aprodul Purice* şi pe *Alecsandru Lăpuşneanu*, acest cap d'operă de stil energic şi de pictură dramatică, in ce epocă el a tradus cu atâtă măestrie *baladele lui V. Hugo* şi a compus acea colecţie de *Pěcate ale tinereţilor* ce sunt de natură a pune pe C. Negruzzi in pleiada de frunte a literatorilor români.

A sosì pe lume intr'o ţară liberă şi civilisată este o mare favoare a soartei; a găsì in acea ţară o limbă cultă şi avută pentru a-şi esprimà ideile şi simţirile, este un avantagiu imens pentru acei chemaţi a culege lauri pe câmpul inflorit al literaturei. Un geniu musical are facilitatea de a produce efecte admirabile de armonie atunci când el posedă instrumente perfecţionate; un cultivator harnic şi priceput are posibilitate a produce mănoase recolte pe locuri deschise ce au fost nu de mult acoperite cu păduri spinoase; ănsě dacă meritele acelui musie şi ale acelui cultivator sunt demne de laudă, nu se cuvine oare cunună de lauri acelui care a inventat şi perfecţionat instrumentele armoniei, nu se cuvine un respect plin de re-

*) NB. Scrierile lui Constantin Negruzzi ne mai găsindu-se de věnzare la nici o librărie din ţară, fiii reposatului autor anunţase de cât-va timp că vor să-i retipărească operele complecte. A trebuit ănsě să treacă un timp indestul de lung pentru compilarea tuturor scrierilor, care pe când autorul era ăncă in viaţă, nu au fost nici odată intrunite toate. D. Socec et Comp. librar-editor din Bucureşti luând asupră-şi laudabila sarcină de a scoate la lumină scrierile tuturor autorilor Români mai vechi care sunt consideraţi ca intemeitorii literaturei naţionale, au propus fiilor lui Constantin Negruzzi de a edita in doue volume şi scrierile părintelui lor, pe lăngă acele ale lui Alexandri şi Bolintineanu. Propunerea fiind primită cu mulţămire, in curěnd vor apărè doue volume care vor cuprinde toate scrierile lui Constantin Negruzzi. La această nouă şi complectă ediţiune, D. Vasilie Alexandri a scris o prefaţă interesantă, care cuprinde tabloul credincios al epocei in care Constantin Negruzzi şi desvělea activitatea sa literară, prefaţă pentru a cărei publicare in coloanele foaei noastre, sperăm că ne vor fi recunoscětori cetitorii.

Red.

cunoscinţă curagiosului pionier care a abătut pădurile selbatice şi a pregătit pămĕntul pentru holdele viitorului?

Domnul de multă regretare C. Negruzzi, a fost unul din acei pionieri literari din România, care a inzestrat patria lui cu produceri atăt mai preţioase că ele au fostu rodul unui timp contraru desvoltării spiritului.

Eată unu tablou fidel al timpului in care C. Negruzzi a vieţuit, a luptat, a produs. El va părè fabulos in ochii oamenilor tineri din generaţia actuală, ănsĕ mulţi sunt ăncă in viaţă care il vor recunoasce şi-l vor declara exact. Acel tablou arată societatea semi-orientală in care C. Neguzzi s'a găsit rătăcit chiar la primii paşi ai juneţei sale, el ce aveà o inimă ferbinte şi un spirit luminat de razele soarelui occidental.

II.

In capul guvernului un Domn eşit din monstruoasa impreunare a suzeranităţei Turcesci cu protectorul Rusesc, un soiu de paşă purtănd chiveră moscălească, puternic, despoticu, despunĕnd de profunda supunere a locuitorilor ţerii, incunjurat de o temere respectuoasă, şi insuşi tremurănd dinaintea unui firman din Constantinopoli, tremurănd mai mult dinaintea unei simple note din Petersburg, tremurănd ăncă şi mai mult dinaintea impărătescului consul al Măiestăţei Sale Neculai Pavlovici. Acel Domn, deşi infaşat *pro forma* in pelincile Reglementului Organicu, deşi faţă cu o putere legiuitoare numită: *Obşteasca obicinuită Adunare*, semana cu un arbor mehanic de la care atărnau toate ramurile administrative, financiare, judecătoresci şi chiar bisericesci, ramuri destinate a hrănì trunchiul prin sucul ce absorbeau din vinele ţerii. El făcea şi desfăcea [illegible] poliţi şi Episcopi dupĕ *cuviinţa sa*; El numea funcţionarii Statului pe termen de *trei ani* in care aceştia aveau tacit invoirea de a [illegible] bogăţì prin ori-ce mijloace; El da [illegible] veto in materie de procesuri; El era cenzor arbitrar a ori-ce produceri intelectuale [illegible] cé aspirări liberale; el prin urmare sus[illegible] pentru cel mai mic pretext foile ce [illegible] cercau a respăndì gustul literaturei, (presa politică fiind mărginită numai in dare de seamă a balurilor de la curte şi a ceremoniilor [illegible] zioa Sf. Neculai). El in fine stavila sborul găndirii după placul seu, şi ades [illegible] chiar pe găndito̓ri la o monastire, fără nici o formă de proces alta decăt prin o [illegible] poroncă verbală dată Agăi de oraş.

La picioarele tronului se inşira tre[illegible] boerime impărţită in diferite clase.

Clasa I, poreclită grecesce *Protipenda*, că era compusă de cinci ranguri inalte: gofeţi mari, Vornici, Hatmani, Posteln[illegible] Agi, care singuri aveau dreptul de a barbe. Ea forma o bogată oligarchie d[illegible] te-va familii Greco-Române ce-şi atribui[illegible] la sine calificarea de aristocraţie, califica[illegible] bazată nici pe fapte glorioase, nici pe m[illegible] nirea titlurilor ca la celelalte corpuri [illegible] tocrate din Europa occidentală. Totuşi [illegible] cea clasă şi numai in sinul ei Domnul a[illegible] Consilierii sei şi funcţionarii mari ai Stat[illegible] Astfel Miniştrii, Preşedinţii Divanului I[illegible] nesc, Generalii miliţiei, etc., nu pute[illegible] alţi boeri decăt numai acei din Protip[illegible] şi chiar tinerele odrasle din tulpina *evghe*[illegible] păşeau triumfal peste toate treptele iera[illegible]

pentru ca deadreptul să intre in posturile de Ispravnici şi de Vornici de Aprozi.

Clasa II, formată de ranguri secundare, precum: Spatari, Bani, Comişi, Paharnici, etc., era mult mai numeroasă ănsĕ totodată şi mărginită in aspirările ambiţiei sale. Din corpul ei in adevĕr eşeau *diacii de Vistirie* [1]) cei mai iscusiţi, cei mai cu *bun condeiu*, ănsĕ rare-ori, chiar după mulţi ani de serviciu, un favorit al soartei parveneà a se furişa in măndra Protipenda, şi acolo sermanul era supus la supliciul lui Tantal. Deşi acum era boeru cu barbă, deşi tolerat in *ecpaeaoa privileghiată*, [2]) el făcea zimbre privind cu jale la jilţurile Ministeriale, căci nu-i erà permis să aspire decăt la modestul scaun de *şef de masă sau cel mult la scaunul de Director de Minister*!

Clasa III, *miluită cu cinuri* (ranguri) de Slugeri, Şatrari, Medelniceri, Ftori-Vist, Ftori-Post, etc., era mişină de *Cinovnici*, funcţionari subalterni, care umpleau cancelariele şi mănjeau conţuri groase de hărtie vănătă cu *docladuri, otnoşanii, anaforale*, etc., scrise cu *slove* incalecate unele deasupra altora, căci pe atunce literele latine erau tot aşa de cunoscute in neamul latin a Romănilor ca şi hieroglifele Egyptiane sau ca semnele alfabetului Chinez. Clasa III, visà la splendoarele boerilor clasei II, neputĕnd inchipuirea ei să se redice pănă la inălţimeă olimpică a clasei I, şi isbuteà din cănd in cănd a se acăţà de poalele antereilor boereşti.

După boerime, veneau breslele negustorilor şi a meseriaşilor, lipsite de ori ce drept municipal, ănsĕ foarte esploatate de funcţionarii Agiei şi Eforiei. Singura prerogativă ce le mai remăsese consista intru a presenta Domnului la anul nou o păne mare şi sare. Aceste bresle au dispărutu sub vĕlul năvălitor al Jidovilor alungaţi din Rosia şi din Austria.

In fine se perdea in umbră, in părăsire, in ignoranţă poporul!... poporul şerbit boerescului, poporul pe capul cărui toţi erau stăpăni, toţi: vatavi, arendaşi, proprietari slujitori, cenuşeri, ţircovnici, revisori, sameşi, ispravnici judecători, Directori, Miniştri, Domn, Sultan şi Impĕrat!... poporul supus la *beilicuri*, supus la biruri, supus la dare de flecăi la oaste, supus la bătae cu biciul, supus la supliciul fumului prin temniţe, espus la toate capriciile crude a soartei, la toate miseriile morale şi fisice, plecat la toţi, fie indigeni sau străini, sărăcit, injosit, cuprins de groază din copilărie pănă la moarte, şi neapărat de lege nici măcar in contra crimelor!

Ear după acel popor Român, in fundul tabloului rătăcea un neam de origină străină, căzut in robie, gol, nomad, batjocorit, despreţuit: *Ţiganii numeraţi pe suflete*, proprietate monstruoasă a statului, a boerilor şi chiar a sfintei Biserici, ingenunchiaţi sub biciul, plumbuit al Nazirului, vĕnduţi la mezatu ca pe vite, despărţiţi cu violenţă de părinţii şi de copii lor, schingiuiţi crunt de unii proprietari ce se intitulau creştini cu frica lui Dumnezeu, puşi in obezi, in sgarde, de fer cu coarne purtănd zurgalăi!... Ţiganii asupra cărora puternicii zilei esercitau dreptul arbitrar de viaţă şi de moarte; Ţiganii care representau spectacolul infiorător al sclăviei negre, precum ţeranii Români representau şerbirea albă!

1) Funcţionarii Ministerului de Finanţe.

2) Cuvĕnt turcesc ce insemnează: *partia*.

Şi intre clasele privilegiate şi intru acele dosmoştenite un cler ignorant, superstiţios, ingraşat cu mana averilor monastireşti, aplecat mai mult la plăcerile lumeşti decăt la smerenia apostolească; un cler care in loc de a căta să apropie turmele intre ele prin cuvinte de frăţie, in loc de a exercita un sacerdotiu sacru şi măngăitor, conform moralei lui Christos, prefăcuse sfăntul potir in cupă de plăcere şi talgerul de naforă in disc de parale.

Aşa dar, in vĕrful scării sociale un Domn cu topuzul in mănă şi cu legea sub picioare; pe treptele acelei scări o boerime ghiftuită de privilegiuri, bucurăndu-se de toate drepturile, pănă şi de ilegalităţi şi scutită de ori-ce indatorire cătră ţară; alăture cu acea boerime un cler [1]) a cărui şefi, veniţi de la Fanar şi din bizuniile muntelui Athos, se desfătau intr'o viaţă de lux trăndavă şi scandalosă; ear jos, in pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinele! sus, puterea egoistă, jos, şerbirea şi miseria fără protecţie, şi totul mişcăndu-se intr'o atmosferă neguroasă de ignoranţă, de susperstiţii, de pretenţii, de lăcomie şi de frică.

III.

După această răpide ochire asupra intregului tablou, să examinăm acum unele părţi in detaiu şi să studiăm ţara in privirea morală, socială şi intelectuală.

Moralitatea pe la 1828—40 consista mai mult in observarea unor practici religioase, in indeplinirea unor datorii de creştini, precum se inţelegeau atunci acele datorii, adică: in mergerea regulată la biserică duminicele şi zilele de serbători, in dare de leturgii, in facere de paraclisuri prin case, in ofrande de pască şi oue roşi in sămbata Paştelor, in trimetere de bucate şi bĕutură osindiţilor din inchisori, la ajunul serbătorei numită Moşii, şi mai cu samă in impărtăşenii anuale. Ănsĕ adevĕratele principiuri a moralei lui Hristos erau destul de negrijite.

Mituirea, departe de a fi considerată ca un delict, sau ca un *pĕcat* cum se zicea atunce, intrase adănc in obiceiuri, graţie corumperei de moravuri lăţite in ţară prin fatala domnire a Fanarioţilor, şi producea pe lăngă lefi, venituri sigure şi permise funcţionarilor. Ea forma rodurile cele mai mănoase din ramurile administraţiei şi a justiţiei, astfel că un *slujbaş* al statului care in trei ani de serviciu nu-şi făcea avere, cădea sub dispreţul guvernului. Insuşi clerul se indulceà de pĕcatul mituirii prin fabricarea plătită de preoţi şi protopopi, şi mai cu samă prin inlesnirea despărţeniilor pronunţate de *Dicasterie.*

Schingiuirea ţeranilor şi a ţiganilor făcea parte din obiceiurile zilnice, şi era o prerogativă a proprietarilor atăt de absolută, incăt dacă s'ar trezì din morminte toate nenorocitele victime care au pierit in schingiuiri aplicate lor făţiş, ne-am inspăimăntà de acel nour de umbre sinistre ce au remas ne resbunate!

Şi ănsĕ... oamenii care comiteau acele delicte şi crime nu erau rĕi la suflet, nu erau cruzi in natura lor, ci dincontra erau blănzi, generoşi, iubitori de saraci, dar aveau dreptul de cruzime şi il esercitau fără a avè conscienţă de fapta lor criminală, fără grijă de

1) Vom detaşa din acest trist tablou imagina ăngerească a Mitropolitului Veniamin, care a fost espresia cea mai pioasă şi cea mai fidelă a moralei creştineşti.

respundere, fără teamă de pedeapsă. Astfel era timpul, astfel era starea morală a societății. Inimi bune, fapte crude!... și cum putea fi altfel când pe stradele orașelor se petrecea adese-ori un spectacul ce era de natură a le impietrì: Un nenorocit, gol până la șale, legat cu o frânghie lungă și mânat din urmă de Gavril calául, precedat de un *darabancic*, incunjurat de slujitori cu săbiile scoase, tremurênd, șovăind, oprit la toate respintenele stradelor, lungit la pămênt, bătut de Gavril cu un harapnic, apoi ear sculat pe picioare cu sila, și ear pornit pe strade pentru ca să fie ear bătut mai departe!

Laissez passer la justice du Roi!
Lasați să treacă dreptatea Domnească!

Deschiderea cu plată a frontierelor țerii la năvălirea jidovilor alungați din Rosia și din Austria devenise unu isvor de bogăție nu numai pentru foncționarii subalterni de pe la hotare dar și pentru alți personagi de pe treptele cele mai nalte a societății: *Toleranța* acordată lor de a specula miseria poporului prin desvoltarea fatală a patimei beției, era un al doile isvor de inavuțire pentru autoritățile ținutale, și *periodica esploatare* făcută asupra *lipitorilor străine* prin amenințări de isgonire, un al treile isvor care producea sume colosale oferite pe tablale de aur . . .

Desproprietărirea rĕzeșilor ajunsese o manie incuragiată și ajutată chiar de brațele puternice ale administrației și justiției (?). Mulțime de procesuri se iscau din senin in contra acelor nenorociți moșneni, se aduceau in implinire prin mĕsuri arbitrare, caliceau mii de familii pentru ca să ingrașe unu vecin căftănit, și produceau uneori scene foarte dramatice.

Un proprietar mare și atotputernic avea alăturea cu moșia lui niște rĕzeși intețiți, care țineau la pămĕnturile lor, dreaptă avere intemeeată pe hrisoave Domnești. — Ori ce propunere din parte-i pentru schimb sau vĕnzare remăsese fără resultat. Ce se intâmplâ? Intr'o zi, *ispravnicul ținutului* insoțit de o ceată de *slujitori*, aduse un plug si, urmând poroncilor ce priimise de la Iași, ordonâ a trage brazdă prin mijlocul pămĕntului rezeșesc. Boii pornesc, ferul plugului incepe a lăsà o brazda neagră in urmă-i, când dintr'un rediu apropiet se ivesce o româncă naltă, ce purta un copilaș la sin. Ea vine sumeață in fața ispravnicului, depune copilul dinaintea boilor și ḑice : De vreme ce ați venit hoțește. ca să ne luați moșia strămoșească, na! trageți brazda peste copilul meu, pentru ca să nu rĕmăe pe lume peritor „de foame la ușele străinilor! „

Toți staturĕ incremeniți!.. afară de Ispravnic, care răcnì infuriat la slujitori să dee copilul in lături:

— Nu ve atingeți de el, că-i amar de capul vostru! strigă Romănca, și in adevĕr deodată se ved eșind din rediu vr'o doue sute de țerani inarmați cu topoare și coase. Ei veneau răpede și amenințători cătră *părintele* Ispravnic, dar acesta, negăsind de cuviință a-i aștepta, iși luâ ceata și se făcù nevezut: La oarba! la oarba! strigau Românii din urmă, rizĕnd de spăima lui, și astfel ei remaserĕ stăpâni pe moșia lor . . . . . până la anul viitor.

De pe atunci s'a respăndit in țară căntecul Rezeșelor ca un semn caracteristic al timpului.

Frunză verde de scumpie,
Ard'o focul rezeşie!
Eu chiteam că-i boerie,
Şi-i numai o sărăcie!
etc. etc.

Legăturile de familie erau in genere strinse şi bazate pe simţirile de dragoste intre soţi şi de respect din partea copiilor cătră părinţi. (Respect manifestat zilnic prin sărutatul mănei şi prin multe mici nuanţe in obiceiuri casnice, despărute astăzi din societate.) Căsătoria, considerată ca una din tainele cele mai sacre a legei creştineşti, se consolida sub scutul credinţei, şi prin urmare multe menajuri erau adeverate modele de bună inţelegere, de bună purtare şi de bun traiu. Din nenorocire lesnirea *fructuasă* cu care sfântă Dicasterie din mitropolie deslega ce era legat de sfânta Biserică, a fost principala causă a multor despartenii din acea epocă. Alte doue cause nu mai puţin importante au contribuit a ajuta pe Dicasterie in traficul seu 1) Căsătoriile silite, după placul părinţilor, fără nici o considerare pentru dorinţa copiilor. 2) desproporţia de educaţie ce exista intre generaţia femeească şi acea bărbătească.

In ădever, inceputul civilisaţ ei il datorim sexului frumos (termeu foarte potrivit pentru damele societăţii de la 1828 care au fost inzěstrate cu o frumuseţă proverbială). Ele mai ăntei au priimit o educaţie ingrijită in pensionele din Iaşi şi chiar in institute din străinătate, invěţănd limbele franceză şi germană, studiănd musica, deprinzěnd manierele europene, adoptănd costumele şi ideile noue, şi simţindu-se in fine create pentru a fi regine, pentru a exercita o influenţă salutară in societate, pentru a păşì triumfal pe calea unei existenţe demne de calităţile lor fizice şi morale. — Dincontra, tinerii, meniţi a devenì consorţii lor, erau crescuţi la scolele greceşti a lui Govdala, Cuculi, Kirica, scoale in care varga şi chiar falanga serveau de mijloc de emulaţie pentru invaţarea verbului *tipto, tiptis*. Simţul de demnitate personală remănea astfel ucis sub falangă, dar elevul devenea Elin desevirşit.

Afară de căteva excepţii, acei tineri remăneau in păturile nesciinţei precum remăneau in antereele orientale şi nu erau in stare de respunde nici la visurile poetice, nici la aspirările sufleteşti ale gingaşelor soţioare ce se vedeau aruncate in braţele lor prin o absolută autoritate parintească. Din aceasta nepotrivire de idei şi de simţiri năşteau o mie şi una de scene desplăcute pe care sfânta Decasterie le esploata in beneficiul ei. Despărţeniile, ajunse astfel la unu grad de necesitate socială, se inmulţeau, şi au mers tot inmulţindu-se mai cu samă după intoarcerea in ţară ai tinerilor crescuţi in străinătate. Sub o aparenţă de imoralitate, societatea işi lua nivelul seu moral, căci inteligenţele desvoltate prin o educaţie egală, şi inimele de o potrivă simţitoare se apropieau, şi pe ruinele căsătoriilor silite formau noue, libere şi trainice legături.

IV.

In privirea socială spectaculul nu era mai puţin curios.

Averile fiind ăncă neatinse de cangrena cametei jidovesci, deşi foarte espuse la pericolul jocului de cărti, al stosului introdus in ţară de ofiţerii moscali, permiteau boěrilor un comfort de un lux cu totul oriental. Iaşii nu devenise ăncă prada Evreilor şi a-

fară de Beilic care forma un soiu de ghetto, toate celelalte mari artere a le orașului erau locuite de boeri, de negustori și de meseriași Români. Pe strada mare, in dughenile Mitropoliei doi Evrei *) vindeau marfă de Lipsca și in toate casele cu doue rânduri, in care astăzi se plodescu fiii lui Israil, trăeau familii odinioară avute și puternice, astăzi ruinate și chiar dispărute.

Comfortul consista in belșugarea *Camarii* și a *gefghirului* cu feluri de meselicuri, dulcețuri, vutce etc, toate fabricate in casă sub privigherea cucoanelor *gospodine,* căci pe atunce *gospodăria* deși cuvĕnt slavon, esprima ănsĕ o calitate ce făcea gloria Romănilor. Luxul se manifesta prin mulțimea servitorilor, mai toți țigani, prin scumpetea blanelor, a șalurilor turcești și a hainelor de mătasă, prin frumuseța cailor eșiți din herghelii le țerei, prin eleganța echipăgelor cu patru cai, și prin Arnăuții imbrăcați in dulămi aurite, care din ostași Domnesci ajunseserĕ a fi potirași, și din potirași slugi de paradă acățate dindărătul caleștelor.

Atelajul cu patru cai, *faleturi,* părea ănsĕ a fi o prerogativă a Clasei I, căci o cucoană din starea II permițendu-și intr'o zi a eșì la primblare cu faleturi, a produs unu mare scandal și a pățit o mare rușine. I s'au tăiat hamurile de la caretă in mijlocul stradei.

Depe acest incident comic se poate lesne intrevedè mulțimea nuanțelor distinctive ce existau intre diferitele clase a societății, nuanțe in gesturi și intonări protectoare din partea celor mari către cei mai mici, nuanțe in alegerea locurilor și a persoanelor la baluri, acei din starea I dănțuind impreună in fundul salonului, ear ceilalți lăngă ușa in sunetul asurzitor a lăutarilor sau a muzicei militare, nuanțe in proprietatea lojelor de la teatru, boerii mari ocupănd esclusiv răndul numit *bel-étage,* nuanțe comice, ănsĕ caracteristice chiar in purtarea, in convorbirea și in corespondența unora către alții.

Așa de pildă un boerenaș de starea III saruta poala antereului unui Logofet mare; boerul de starea II ĕi săruta măna, acel intermediar intre ambele clase ĕi saruta peptul, ear cei de opotrivă in ranguri se sărutau pe barbe. Cel mic sta in picioare cu giubeoa strinsă la peptu și intr'o postură umilită dinaintea Logofetului; altul, ceva mai căftănit se punea cu sfiala pe un colțu de scaun, după mai multe imdemnări quasi-poroncitoare; altul avea dreptul de a ședè pe jilț, și altul pe divan. Cel mic, adresăndu-se către puternicul zilei, ĕi zicea: *milostive stăpăne, măria ta, luminarea* ta; altul intrebuința cuvintele grecești: *evghenestate, eclambrotate, file* etc, le care magnatul respundea *arhonda, frățică,* sau *mon cher,* după persoane. Cel mic scria celui coborit cu hirzobul din cer: „*sarutăndu-ți tălpele sunt al mariei tale pre plecat și supus rob,* și-i se respundea cu un: *al d-tale gata,* ear formula: al *d-tale ca un frate* se usita numai intre egali. Chiar damele aveau un vocabular adhoc, cele mai mici in ranguri dănd celor mai mari titlul de *cucoană* și priimind in loc un simplu: *kera mu.*

Pe lăngă aceste nuanțe care impestrițau tabloul relațiilor sociale, mai erau și altele nu mai puțin comice și ridicule, precum forma și proporțiile calpacelor boerești, numite șlice sau ișlice, precum prerogativa de a se

*) Unul numit Cioară și celalalt Leiba Grosul, născuți in țară, și cunoscuți de intreaga societate.

inchina pe la icoane şi a lua naforă la biserică inaintea tuturor, (trufie grotescă chiar in locaşul lui Dumnezeu unde toţi oamenii sunt deopotrivă), precum dreptul de á fi ras pe cap şi la ceafă de bărbier-başa, bărbierul domnesc, precum obiceiul oriental, de a fi redicat de subsuori pentru a suì scările, precum favoarea adeseori scump plătită de a lua dulceţi, de a be cafe turcească şi de a fuma ciubuc la curte! etc. etc.

Mărimea şlicelor care deabea se ţineau in echilibru pe creştetul boerilor, arata inălţimea rangurilor, aşa unii purtau calpace mici şi rotunde de pielicică de miel, alţii jumătăţi de şlicuri cu fund verde de postav*) ear Protipendiştii se coronau cu oboroace atăt de colosale incăt nu se găsea in Iaşi radvan destul de incăpĕtor ca să conţie doi Logefeţi mari in costumul lor de paradă. Când o părече de Postelnici se urca in aceeaşi caleaşcă, şlicele lor erau espuse a se turtì sub desele caramboluri ce făceau intre ele pe stradele podite cu grinzi de lemn,**) şi pentru a le ferì de o deformare inevitabilă, bieţii boerii se indemnau a rĕmănè numai in fesuri, aşezănd baloanele lor pe banca de dinainte a trăsurei. Nimic nu putea fi mai comic decăt acea *sintrofie* de capete fără şlice şi de şlice fără capete.

De pe timpul acela a remas căteva fragmente de un căntec popular.

Ciocoeşul, boer mic
Poartă şlic căt unu mirtic.
Evghenistul oboroacă
Unde şoarecii se joacă... etc.

*) Vestitul Barbu lăutarul a purtat toată viaţa asemenea şlic.

**) Din această causă stradele se numeau poduri.

Precăt dar damele societăţii presentau aspectul unui buchet gracios, elegant, seducetor, pe atăt consorţii lor formau un grup asupra cărui Orientul, şi mai bine zicĕnd, Fanariotismul suflase o ceaţă bizară. Precăt *ele*, cu spiritul desvoltatu, cu inima plină de aspirări frumoase, străluceau de luciul civilisaţiei, pe atăt *ei* remăseserĕ acoperiţi de vechia rugină. Crescuţi in idei de măndrie boerească, victeme acelui sistemu fanariot de corumpere care avea drept ţel şi efect degenerarea Romănilor, nimicirea demnităţii personale, şi stingerea simţului de patriotism in sinul lor, *ei* nu puteau inţelege progresul omenirii decăt ca o păşiire pe calea averii şi a onoarelor. Trist resultat al influenţei unui şir de guverne bastarde căre de un secul se abătuserĕ ca nişte corbi hrapitori, ca nişte omizi otrăvitoare asupra ţerelor noastre. Orientul ne trimitea ciuma, Fanarul ne adusese gangrena morală, mai fatală decăt toate epidemiile ucigĕtoare, şi din acea gangrenă se născu *Ciocoismul*, se născu *umilirea servilă*, se nascu *linguşirea trădătoare*, se născu *ambitia egoistă*. şi toate celelalte stafii funeste care şi pănă astăzi există pintre Români de şi ănse acum tupilate şi ascunse.

Ciocoismul indemna a fi mare cu cei mici şi mic cu cei mari; el avea obraz de săftian, după vorba Romănului, primea zimbind insulte căt de grave şi chiar palme, fără a simţì nevoe de vre o satisfacere. Acele palme se spălau cu apa din ibric, căci duelul introdus in societate de tinerii crescuţi in Germania şi Franţia, inspira o groază salutară ce nu-i da drept de impămĕntenire. Ciocoismul bine exercitat işi da insuşi diplomă de *ischiuzarlic*, (dibăcie) servind de treapta spre acăţare, şi

atăt de puternic el rodea semĕnţa bună din inimă, căt devenise din injosire o inalţare, din ruşine o falĕ. Mulţi erau care declarau in gura mare că sunt: Ciocoi de casa cutărui boier mare... şi mulţi ii pizmuiau!

Politica Ciocoismului consista in ferventa adorare a numelui Impĕratului Rusesc, in visite dese la consulat, in ambiţia de a juca vistul sau preferanţul cu D-l Consul, spre a căştiga nu banii, ci protecţia lui. Ear mica oposiţie compusă de căţiva competitori la tron, adresa in taină memoare la Petersburg sau jalbe la poartă, cerĕnd intervenţii străine; zic in *taină*, căci dacă manoperele sale perveneau la urechea Domnească, intreaga oposiţie era trimesă la monăstire spre pocăinţă. Servilitatea, ciocoismul, sub mască de fineţă diplomatică, făcuse din camera deputaţilor anticamera Domnului, compusă de representanţi devotaţi orbeşte guvernului. Aleşi prin varga magică a corumperei electorale, eşiţi din urne prin un nemol de decreturi de boierii, şi de *rănduiri* in *slujbe*, clociţi sub o atmosferă de intrigi, de promiteri, de ameninţări şi de hatiruri, ei deveneau umiliţii satiliţi ai tronului, şi bun sau rĕu, folositor sau păgubitor ţerei, ei votau cu entusiasm tot, ce li se presinta de sus. Apoi cuprinşi de recunoştinţă, adresau acturi de mulţămire Părintelui Patriei pentru *patrioticeasca sa oblăduire*, harăzindu-i drept recompensă pe lăngă lista civilă şi economiile budgetului anual, ofrandă depusă pe altarul patriei!

Serbarea cea mai solemnă pentru ciocoism era zioa de sf. Neculai, ilustrată cu ceremonii la curte, visite oficiale la consulat, Te-Deum la Mitropolie, sunări de musică militară, descărcări de tun, (*exista numai unul*) bal mare la Palat şi luminaţie in oraş. Pe strade se inălţau transparente cu portretul-caricatură al Impĕratului, ear pe imprejurul lui ardeau cu palalae balerce de păcură şi sunau din cobze bande de lăutari.

Căt pentru vre o serbare naţională nici nu se pomenea căci simţul de naţionalitate, pentru cei mai mulţi amorţise de tot, şi pentru un mic numer de *patrioţi*, nu se intindea mai departe, decăt pănă la hotarele ţerei. Stranie prefacere a lucrurilor, stranie schimbare a oamenilor! Cine ar crede, privind ţara de astăzi, că acum treizeci de ani o mare parte din ideile, simţirile şi principurile moderne care au prins rădăcină adăncă in societatea noastră, erau litere moarte,ba chiar lipseau şi cuvintele din limbă pentru esprimarea lor, aşa:

Onestitatea nu găsea un substantiv analog in jargonul ce se vorbeà, cuvĕntul *omenie*: (*om de omenie*) fiind despreţuit ca un termen usitat pintre ţerani. Unui om onest se zicea pe greceşte *timios*, sau *om de treabă....* de care treabă?

Amorul propriu era poreclit *filotimie*, şi prin o bizarerie limbistică, mita sau *ruşfetul* rusesc se chiama *filotim*.

Onorul.. cinste!
Gloria.. slavă!
Libertatea .. slobozenie!

Romănismul avea un inţeles insultător pentru tagma *evghenistă*, căci o apropia de clasa locuitorilor de la ţară: „Român e ţeranul, eu sunt boier Moldovan.“ declamau cu măndrie elevii lui Cuculi şi Kiriac.

Unirea?. Un vis nevisat ăncă de nime.

Independenţa? alt vis ingropat in mormintele lui Stefan cel mare şi Mihai viteazul.

Egalitate, libertate? utopii eşite din sinul Goliei şi menite a duce pe utopişti earăşi in Golia, dacă ar fi existat asemene vizionari.

Şi precum sacrele principiuri de drepturile şi de indatoririle omului in societate zăceau sub păcla ignoranţei, asemene şi limba, şi literatura şi artele frumoase se resimţeau de influenţa păclei. Barbaria turcească, corumperea grecească, şi desele ocupări ruseşti, lasaserĕ urme deplorabile in moravurile şi in spiritul societăţii, şi caracterul ei Român despăruse, precum dispare pămĕntul sub zapada ernei. Soarele Romăniei era palid şi fără caldură naţională! Limba pastrată cu sfinţenie de străbunii noştrii şi de popor devenise un *tutti frutti* impestriţat cu vorbe greceşti, turceşti, ruseşti şi franceze. Sub domnirea paşalelor ea se corcise cu *ogeaguri*, cu *calemgii*, cu *tacliturі*, cu *muchelefuri*, cu *chefuri*, cu *temenale*, cu *huzmeturi*, etc. sub Fanarioţi se incuscrise cu *evghenii*, cu *filotimii*, cu *takismata*, cu *evglendisiri*, cu *aporii*, cu *filo to heri*, cu *istericale*, cu *baclavale*, cu *arhontologhii*, *parigorii*, etc. In fine studiul limbei franceze, introdusese in biata limbă nenumĕrate cuvinte terminate *in arisit*: *amorarisit*, *menajarisit*, *amuzarisit*, *pretendarisit*, *perfecţionarisit*, *constituţionalizarisit*.. etc.

Un adeverat Român rătăcit in societate, pe atunce, remănea cu gura cascată şi se putea crede transportat intr'o lume cu totul străină, sau mai bine in turnul lui Babel. Ce putea fi dar literatura unui asemenea timp?

Pe la inceputul secolului s'a ivit in Moldova o pleiadă de poeţe cari au lăsat urme adănci in memoria contemporanilor. Acea pleiadă compusă de Tăutu, Conaki, Beldiman, Balşucă, Pogor, Bucşănescu, etc; toţi boieri şi feceori de boieri, erau inzestraţi cu invĕţăturile clasice a limbelor elină, latină şi franceză. Ei se ingănaserĕ cu imaginile poetice a mitologiei antice, şi priimiserĕ totodată reflectul depărtat a ideilor volteriane pe care revoluţia cea mare din 1793 le respăndise in Europa; ănsĕ distanţa nestrăbătuta, ce exista intre patria lor şi isvorul acelor idei, precum şi mai cu samă poziţia lor socială, ii oprirĕ de a se pĕtrunde de principiile radicale a Franţiei. Spiritul lor lua deci o altă direcţie; el se indrepta cu tot focul tinereţii pe cămpul înflorit al poesiei, cămp ce ii ducea in templul amorului.

In curĕnd Moldova fu inundată de sa ire, căntece amoroase şi de elegii in care Dumnezeii mitologici, şi mai cu samă Afrodita ocupau locul cel mai important, precum in poesiile franceze de la aceeaşi epocă. Acele *stihuri* descrieau in cadenţe lungi jalnica stare a inimelor şi chiar, sub forma de acrostişe indiscrete, publicau numele *zinelor* adorate.

Satirele erau foarte mult gustate căci ele corespundeau cu natura spiritului rizitor al Romănilor, dar mai pre sus de toate, *căntecele de lume*, erau bine priimite, fiind căntate de lăutari la mese, la nunţi, la petreceri prin grădini şi prin vii.

Pe atunce breasla lăutarilor dobăndise o mare insemnătate, căci fiecare boier ce poseda suflete de ţigani, avea şi banda sa de musicanţi deprinşi a suna din vioare, din cobze şi din naiuri; ear diversele bande se intreceau care de care a compune melodii mai duioase pe versurile boiereşti, şi a scoate din piepturi ahturi mai prelungite, mai pĕtrunzĕ-

toare in folosul dragostei stăpănilor. Lăutarii serveau de tainici curieri ai inimilor, căci declarările de amor se făceau prin gurele lor; prin urmare un ah! sau un of! bine trăgănat plătea pungi de bani şi adeseori instărea pe fericitul ţigan, care poseda piept sănătos şi resuflare lungă.

Astfel era obiceiul! să-l respectăm ca unul ce a contribuit la fericirea părinţilor noştri, şi a păstrat, in lipsă de tipariu, producerile poetece a generaţii trecute. Acele produceri au patru caractere distincte şi se impart in 1. *Căntece de lume* (poesii amoroase) 2. *Epistole* 3. *Satire* 4. *Meditatii filosofice*; ănsĕ mai putem adăogì căte-va incercări de soiul epic şi căte-va traduceri in versuri din autorii străini: precum:

Plăngerea Moldovii, sau *jalnica tragedie*, poem compus de Beldiman asupra revoluţiei greceşti de la 1821.

Orest, tragedie de Voltaire, tradusă de Beldiman.

Henriada, lui Voltaire, poem tradus de Pogor.

O parte din poemul lui Pope, tradusă de Conaki.

Epistolele Eloisei cătră Abeilard, traduse din Baur Lormian, de Conaki . . . etc. etc.

Toate aceste scrieri au meritul lor, in privirea versificării şi a limbei ades mlădiată cu mult talent, dar nu au putut exercita vre o influenţă salutară asupra gustului pentru literatură, in epoca de care vorbim, fiind nerespăndite in public. Ele probează, că pintre părinţii noştri existau spirite cultivate destinse, ce simţeau nevoea de a-şi lua sborul in sfera ideilor inalte, ănsĕ nu erau seduse de prestigiul gloriei, căci lipseau mijloacele publicităţii. Poeţii scrieau pentru mulţămirea lor, precum diletanţii fac musică in singuratate, şi nu se ingrijeau de soarta manuscriptelor. Consequenţa inevitabilă unei asemene nepăsări a fost perderea multor din autografe care după moartea autorilor, au servit a coperi gavanoasele cu dulceţuri. Camara se imbogăţea cu paguba literaturei.

In adevĕr, demnul de laudă, Asachi, se incercase a funda o tipografie şi un jurnal: Albina Romanească; ănsĕ acea tipografie zăcea in nelucrare din causa lipsei de materie şi biata Albină era condemnată a culege miere numai din florile grădinei domneşti. Ii era oprit de a deştepta *opinia publică*, care pe la 1840 se presinta in ochii guvernului sub forma unui monstru ameninţător, dar ĕi era permis şi chiar impus a relata numai ceremoniile de la Curte şi de la consulatul Rusesc.

In adever Asachi publică din cănd in cănd căte o cărticică de invĕţătură elementară pentru şcoli, şi căte un calendar la inceputul fiecărui an, dar şi in acele publicaţii inocente el se găsea constrins de asprimea unei censuri neinteligente Foarfecile censurei ţineau locul spadei lui Damocles deasupra capului fiecărui autor.

Desvoltarea ideilor şi purificarea gustului literar se resimţeau dar foarte amar de sistemul apăsător al guvernului, şi avĕntul scriitorilor işi frăngea aripele lovindu-se de indeferinţa publică ca de o stăncă. Bĕtrănii nu ceteau decăt *vieţele sfinţilor*, ear tinerii nu citeau nimic, despreţuind cărţile romăneşti, şi pintre acei tineri numai un Alexandru Hrisoverghi şi un Costachi Negruzzi:

rari nantes in gurgite vasto

se bateau cu măna pe frunte, zicĕnd cu des-

perare ca Chénier in oara morţii lui: *Et pourtant je sens que j'ai quelque chose là!*

V.

Tabloul de mai sus va părè poate depins cu colori cam mohorite. Societatea este presentată sub o lumină puţin favorabilă; timpul este aratat cu unu nămol de defecte şi de ridicule. E drept prin urmare, să examinăm şi părţile avantagioase ale tabloului, pentru ca să ne facem o idee exactă de epoca părinţilor noştri, epocă interesantă de care ne ţinem noi inşine prin legături intime. *)

Am pretins că până la 1840 şi chiar mai incoace cu căţiva ani, ideile şi principurile moderne inrădăcinate astăzi la noi, nu pătrunseserĕ ăncă in ţară, că societatea purta sigilul oriental, că spiritul şi inima se luptau şi amorţeau sub suflarea otrăvitoare a fanariotismului, că precum guvernul nu avea altă ambiţie, decăt acea de a fi bine vĕzut la Petersburg, asemene boierimea nu avea alta preocupare decăt a fi bine vĕzută şi protegiată de guvern.

Am spus că generaţia *stătută* era inţelenită in vechiurile datini şi privilegiuri, fără nici o dorinţă, de a eşì vreodată din cercul lor; vom adăogì, că tinerimea, ce represinta viitorul ţerei, nu avea nici o insemnătate, nici o aspirare, nici o iniţiativă şi negreşit ea ar fi remas perdută in haugaşul trecutului dacă unii din părinţii nostri nu ar fi avut ideea de a-şi trimete copii la universităţile din Franţa şi din Germania.

Această idee provedenţială, acest act revoluţionar, putem zice, a deschis porţile României la toate reformele civilisătoare ce au năvălit la noi şi s'au impămĕntenit cu o răpejune fără exemplu in ori care altă parte a lumei. Să fim drepţi şi să ne inchinăm cu respect şi recunoştinţă dinaintea memoriei părinţilor. Ei prin traiul lor păreau a face parte din secolul XVI, dar au avut meritul sublim de a introduce in patria lor un secol nou, un secol de progres şi de regenerare, secolul XIX, adus din străinătatė prin copii lor. Glorie şi onor părinţilor noştri! Ei au pregătit viitorul, unu viitor plin de frumoase promiteri, care s'au realisat in parte şi din care se bucură generaţia de astăzi.

Acei oameni venerabili au undit in inima lor ceá mai sublimă aspirare, căci ei pastrau cu sfinţenie in fundul inimei calităţile moştenite de la străbuni şi neatinse de gangrena Fanariotismului. Pentru acei boieri demni,

*) Un bĕtrăn inţelept cu care vorbeam căte odată de starea de inapoiere al timpului trecut in comparaţie cu progresul timpului present, (progres ce-l numea *pripit*), imi zicea prin o zimbire malicioasă:

„Nu zic ba, pe vremea mea erau multe rele; oamenii se găseau cam *turcomeriţi,* procopsiţii nu ămpleau uliţile ca in ziua de astăzi, nu se striga in gura mare: liberta, egalita, *ketalipa*, precum strig irozii la se bătorile Crăciunului, dar cum se face că pe atunce cu slabele mijloace de care dispunea ţara, cu un budget de *noue milioane de lei vechi* numai, toate lefile şi pensiile erau plătite regulat, toate cheltuelile statului se găseau acoperite la sfirşitul anului, scoalele şi spitalurile se ţineau in bună stare, in Iaşi se infiinţau o academie şi o scoală de meserii, prin oraşele din provinţii se deschideau stabilimente de invĕţătură publică, stradele se *paveluєau*, se luminau cu fănare; pompierii se organisau pretutindenea in cea mai bună orănduială, poduri de peatră se clădeau peste riuri, de pildă cel de pe Bahlui şi cel de la Docolina, soşele foarte bune se croeau de-alungul ţerii *cu mesuri economicoase*, etc. Şi cu toate aceste, deşi noi eram ruginiţi, de şi Sameşul Visteriei ţinea intreaga contabilitate a statului pe o simplă coală de hărtie, nici un deficit nu se ivea la sfirşitul anului, ba ăncă remănea un *prisos* pe care boierii deputaţi il prefăceau in *prinos* pentru Vodă? Astăzi lumea s'a civilisat mult, e adevĕrat, veniturile ţerii sau mărit peste mĕsură, şi ănsĕ nime nu-i plătit la vreme şi deficitul budgetului a ajuns a fi spăimăntător.... Pentru ce? Stii pentru ce? pentru că lumea nouă e ameţită de teorii, cănd lumea veche avea simţul practic, ce se dobăndesce la scoala experienţei, ear nu la acele din străinătate. *V. A.*

ţara, numită moşie, era cel mai scump odor, cea mai sacră avere strămoşască. Demnitatea lor personală ii ţinea pe picioare şi amenintători in faţa puternicilor intriganţi de la Fanar, simţul lor de naţionalitate ĕi făcea a plănge, privind injosirea patriei lor căzută din culmea gloriei la rangul de un simplu paşalic. Respectul lor pentru persoana Imperatului Rusiei era isvorit din recunoştinţă, căci Rosia pusese capet domnirii Fanarioţilor, ea reinviese tractările vechi a ţerei cu Turcia, şi dotase Romănia cu o constituţie mult mai liberală decăt şartele imperielor vecine. Ei au fost singurele coloane remase a timpului naţionalităţii noastre; pe fruntea lor venerabilă, aurora viitorului reflecta razele sale, ănsĕ amar de naturele alese; de inteligenţele nerăbdătoare care trăeau in aşteptarea acelui viitor depărtat!

C. Negruzzi a fost una din acele naturi. Crescut in ţară sub privigherea părintelui seu, el işi desvoltă spiritul, işi inmulţi cunoştinţele prin cetirea autorilor clasici, atăt elini căt şi franceji, şi de la sine se infrăţi cu şcoala romantică, a căreia şef era Victor Hugo. O oprire destul de lungă in Beserabia, şi Rusia de sud punĕndu-l in relaţie cu vestitul poet Puşkin, gustul seu pentru literatura modernă se afirmă ăncă mai mult, şi ca prin un efect magic, el se trezi deodată cu o avere bogată de idei nouĕ, de poesii armonioase şi de stil curat romănesc. Avea sermanul, o comoară şi nu se putea bucura de a o impărţi cu nime, căci imprejurul seu nime nu era in stare să o preţuească la adevĕrata ei valoră.

Efect curios al legei de contrasturi! efect natural al sistemului de opresie! Pe când stilul general arlechinat cu grecismuri, slavonismuri, francismuri, mirosia a biurocraţie, modelăndu-se pe frasa stereotipă de: *aşa precum* şi *in urmarea celor mai sus pomenite*; pe când poesia lăncezea in versuri traganate de 16 picioare şi schiopăta sub forma de ode linguşitoare cătră ministru, domn şi impĕrat. C. Negruzzi traducea cu o măestrie artistică *baladele lui V. Hugo*, şi minunata poesie a lui Puşkin: *Şalul Negru.* Limba lui era corectă, versificarea armonioasa, şi traducerea demnă de original.

Pe când clerul ţinea intr'o mănă discul drăgalaş şi in cealaltă fulgerile afuriseniei, C. Negruzzi indrăznea a scrie pe *Todirică, jucătorul de cărţi* *) şi să traducă in colaborare cu A. Donici *Satirele Prinţului Antioh Cantimir*, in care se găsesc pasagiuri ca următorul.

De vrei să fii Episcop, c'o mantie vargată
Infăşură-ţi trufiă, iţi pune lanţ de aur,
Sub mitră strălucită ascunde-ţi capul teu
Şi sub o barbă lungă stomahul imbuibat,
Diaconul să meargă cu cărja inainte.
Te'ntinde'ntr'o caretă şi tot blagosloveşte
In dreapta şi in stănga, când eşti plin de venin.
etc.

Pe când tradiţiile istorice căzuserĕ in uitare şi faptele glorioase ale strămoşilor noştri se perdeau in intunericul ignoranţei, C. Negruzzi avu nobila dorinţă de a deştepta simţul naţional prin poemul istoric: *Aprodul Purice.* Acest mic poem cuprinde tablouri de o rară frumuseţă şi se deosebeşte atăt prin armonia versurilor căt şi prin o energie de stil necunoscută ăncă pănă la dănsul. Inceputul e păstoral şi incăntător:

*) *Dacia literară* in care a apărut această nuvelă a fost suspendată după reclamarea clerului şi C. Negruzzi a fost exilat.

Ciocărlia cea voioasă prin văzduh se legana
Şi'nturnarea primăverii cu dulci ciripiri serba,
Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat, etc.

Ear cu căt poetul intră mai afund in sujetul seu, versul devine oţelit, şi cănd descrie lupta de pe malul Siretului intre ostaşii lui Stefan Vodă cu armia ungurească a lui Hroiot, poemul ajunge la inălţimea epică. In acel pasagiu poesia descriptivă produce efecte de minune in ochii şi in auzul cetitorilor prin nechezarea cailor, prin zingănitul armelor şi mai ales prin eroismul Domnului. Se cunoaşte că nu fără intenţie Negruzzi colora atăt de viu tabloul seu; lui ii plăcea să pue in faţa tronului imagina sublimă a lui Stefan ca un contrast amar; ii plăcea să arăte boierilor degeneraţi din timpul seu cum erau aceĭ de pe timpurile vitejiei, care in loc de a trăì in trăndăvie, ştiau să moară cu sabia in mănă pentru apărarea ţerei. *Aprodul Purice* a fost o palmă dată de trecutul glorios presentului mişelit.

Pe cănd palatul domnesc era considerat ca un soiu de templu, ear Domnul ca un soiu de Budă nefailibil, C. Negruzzi avea curagiul a scoate la lumină imagina cruntă a lui *Alexandru Lăpuşneanu* şi a spune boierilor un mare adevěr: *„Poporul e mai puternic decăt boierimea!“*

Proşti dar mulţi! respunde Lăpuşneanu vornicului Moţoc, in scena măcelului din palat, atunci cănd poporul adunat la poarta Curţii striga: *capul lui Moţoc vrem!* Acel respuns al Domnului: *Proşti dar mulţi!* cuprindea in trei cuvinte o adevěrată revoluţie socială. Prin urmare novela istorică fu rěu vězută la palat, rěu priimită de boieri, ănsě ea işi dobăndì pe loc rangul cel mai inalt in literatura română, şi va remănè totdeauna un model perfect de stil, de limbă frumoasă, de creaţie dramatică şi de o necontestată originalitate.

Nu mai enuměr celelalte *pěcate ale tinereţelor*, toate spirituale, atrăgětoare şi plăcute ca pěcatul, ănsě voiu declara fără nici o părtinire de vechie amicie, ca valora scrierilor lui C. Negruzzi, mare prin calităţile lor, se măresce in proporţie colosală, cănd găndirea mea se repoartă la timpul de sterilitate in care ele au fost produse. In anii de secetă rodurile copacilor sunt mai cu samă preţioase.

Bagajul literar a lui Negruzzi este mai puţin voluminos, precum a fost şi acel al lui *Prosper Merimée* in Franţia, ănsě căştigă in calitate ce-i lipsesce in cătime. El zicea: *„mai bine vreu un armasar arăpesc decăt o herghelie tătărească,* şi: *decăt un cămp de măcieşi mai bine un singur trandafir.“* Avea multă dreptate şi zicea un mare adevěr in limbagiul seu original, căci mai bucuroşi să fim de a poseda in bibliotecă un singur volum de *pěcatele* lui Negruzzi, decăt o sută de tomuri a unor literaţi pěcătoşi.

Am asemanat pe Negruzzi cu Merimée in privirea cătimii operilor, acea asemănare o găsim şi in natura talentului şi chiar a spiritului lor. Amăndoi aveau condeie de oţel mlădios cu care ştieau a cisela foarte fin limba de care se serveau. Ei aveau deopotrivă simţul estetic in producerile lor şi posedau acelaş farmec de naraţie. Ori ce intămplare zilnică, ori ce istorioară căt de neinsemnată, Negruzzi ştia să o presinte sub forme interesante, şi atăt convorbirea lui variată, căt şi tactul purtărei, modestia şi blăndeţa ca-

racterului sĕu, l'au făcut a fi mult simpatic contimpuranilor sei.

Ca om politic, deşi rolul lui nu a fost insemnat, e de ajuns se amintim aice că fiind deputat sub Domnia lui Sturza Vodă, el a fost exilat de două ori la moşia sa Trifeştii de pe malul Prutului, pentru *crimul neertat,* că avea idei liberale şi făcea oposiţie guvernului. *)

Ănsĕ şi diversele posturi ce a ocupat, de la simplu *diac de Visterie,* post in care intrau ăntei feceorii de boieri pe atunci, pănă la postul de Ministru de finanţe, şi cariera politică, erau contrare gustului şi tendinţelor sale literare. In nemolul de dele, adunate, imprejurul lui de şicana proceselor, in mijlocul lucrărilor seci de cancelarie la care a fost condemnat o mare parte din viaţă, el găsea timp a comite plăcute *pĕcate,* colaborănd la toate foile ce se iveau pe orizonul literar. Astfel *Curierul de ambe sexele* a lui Heliad, *Albina* lui Asachi, *Alăuta romănească, Dacia* lui Cogălniceanu, *Progresul, Romănia literară* a lui Alexandri, *Lumina* lui Hăjdeu, şi chiar *Convorbirele literare* s'au ornat cu mărgăritare eşite din şireagul seu. Insuşi repertoriul teatrului naţional se imbogăţì cu doue piese originale care au avut mare succes pe scenă: *Doi ţerani şi cinci cărlani* şi *Musa de la Burdujeni;* aceastâ musă a remas un tip in panorama noastră socială. Aşa dar, ca membru a Societăţii, C. Negruzzi a fost o individualitate marcată pintre contimpuranii sĕi.

Ca om politic, a fost liberal intr'un timp unde liberalismul era periculos, căci il ameninţa exilul.

Ca om de litere, a fost, este ăncă şi va fi mult timp in fruntea prosatorilor Romăni.

Ca Romăn cu simţul de adevĕrată naţionalitate, să-l lăsăm insuşi a se esprima:

„Frances, Neamţ, Rus, ce firea te-a făcut,
„Pămĕntul tĕu e bine-a nu uita
„Ori cui e drag locul ce l'a născut.
„Eu, fraţii mei, ori unde-oiu căuta,
„Nu mai găsesc ca dulcea Romănie
„De-o şi hulesc căţi se hrănesc in ea,
„Corci venetici!. Dar ori cum va fi, fie,
„Eu sunt Romăn şi-mi place ţara mea.

V. Alexandri.

Mirceşti, Ghenar. 1872.

POESII.

CE POATE FI, VA FI.

Sub gărbove zidiri de vremi mucezite,
De veacuri trecute, la creştet sdrobite,
Ce spun, cănd grăeşte greu vĕntul cu ele,
C'au fost mai mărețe ca luna 'ntre stele;
Ce zic, cănd lovite de trăsnet resună,
Că măndre şi astăzi Carpatu 'ncunună—
Vezi pintre ruine păstrată 'n colori
Figură sinistră—bĕtrăn scriitor.

Stă rece ca zidul, deasupră-i ce zace,
Tăcut ca acesta el pururea tace;
Pe cartea 'nvechită scrisă 'n jumĕtate
Şi mănă şi pană ii stau nemişcate;
Pe fruntea sa creaţă, pe ochiul ţintit
Se vede-o găndire, de care-i robit;
Şi barba sa lae, căruntele-i plete,
Ce-acopĕr cu bucle gărbovele-i spete,

*) Domnul Mihail Sturza ştia a se folosi de imprejurări. Profitănd de o duşmănie personală ce era intre Constantin Negruzzi, cel mai tĕnĕr de virstă dar singurul serios oposant din deputaţii adunării, şi Consulul Rusesc de pe atunci, care se amesteca in mod pre neplăcut pentru Domn in guvernarea ţerei, el pe de o parte indemnâ pe Consul de a cere exilarea lui Constantin Negruzzi, ear pe alta trimetea soli la Petersburg prin care se tănguea cătrá impĕrat de Consulul Rusesc care il silea să calce legea fundamentală a ţerei şi să exileze pe deputaţi. Astfel el ştiù să obţie şi revocarea consulului ce-i era atăt de neplăcut, şi să dee o aparenţă de legalitate exilării deputatului a cărui cuvinte din adunare ĕi desplăceau peste mĕsură.

Exilul unui deputat cădea in sarcina consulului Rusesc, departarea consulului in sarcina deputatului lovit de consul in mod nelegal, Domnul işi spala mănele şi era nevinovat. *I. N.*

Sunt marturi de vremea, ce mult vremui,
De când incepuse bătrânu-a gândi.
Deschisele pagini a cărții de sute
De veacuri, ca dênsul stau albe și mute,
Și nime pe lume nu este să știe,
Ce gând il cuprinse, de stă și nu scrie.

Vĕzut-a el poate cum vremea *tot* strică:
Din falnici palaturi cum face nimică?
Că *tot* ce-i azi mândru și *tot* ce-i iubit
Ne spune, că'n lume *a moarte-i* venit?
Că omul de naște și-*aduce cu sine*
Iubirea de lume, e numai ca mâne—
Atunci când incepe mai viu a simți
Dulceața vieții și dorul de-a fi—
Atunci să se vadă răpit de-acest traiu?....
— Gândiri de aceste, bĕtrâne, tu n'ai!
Căci ție mai multe să vezi ți-a fost dat,
De când, tu, la lume privești nencetat!

Vĕzut'a, cum timpii din ceruri rump stele
Și'n haos le-aruncă, se joacă cu ele?
Le fac, ca să sboare, apoi le'ntêlnesc,
Cât una de alta cumplit se sdrobesc
Și umplu deșertul cu-a lor fărmături,
Ce pică adese și-aice ca sguri
Ș'aduc din nălțime pămêntului știre,
Că *cerul*—și dênsu-i supus la *perire*... ?
Apoi intrebate, prin ceruri *ce fac,*
Nu *vreu* să respundă, ci *pururea* tac....?
— Bĕtrâne! nici asta n'o poți tu gândi;
In cartea ta-i scrisă de mult și o ști!

Vĕzut-ai, tu, poate, că 'n lumea atinsă
De-a morții suflare *lumina se stinse*?
Că noapte adâncă de neguri eterne
De visuri lipsite pe fire s'așterne?
— Neant! ce prin sine nimic nu vestește,
Pustiu făr' de viață, ce nu se sfirșește...?
— O da! poate-aice stă gându-ți oprit?—
In carte-ți de-aceasta nimic n'am cetit!—
Respunde, bĕtrâne! respunde ce știi,
Cu pana in mână de stai și nu scrii?

Păreții deodată cuprinși de-un fior
Cutremur' a rece din cap in picior.
Bĕtrânul din gânduri tresare uimit,
Din mână ii cade condeiul iubit.....

„O neam! ce cu duhul străbați vecinicia,
„Și'n haos departe te duci cu urgia
„Sub care suspini!
„O inimă slabă! de ce presupui
„Perirea ș'acolo pe unde ea nu-i?
„Dece, dacă moartea pe *tine* te'nvinge,
„Crezi tu, că de *lume* se poate atinge?
„Dece ți se pare, că este perire
„Schimbarea de forme in vecinica fire?
„O neam! tu cu duhul ești mare, slăvit,
„Cu inima însĕ ești mic și robit!
„Când mintea te'nalță, simțiri te coboară
„Și astfel te primbli pe lume povoară...!

. . . .
. . . .

Grăește; dar zidul deasupră-i incepe
Trăsnind cu putere in doue să crepe;
Și muntele pacinic se sgudue-acum,
Din vêrvul seu crește stâlp negru de fum—
Un trăsnĕt urmează adânc din pămênt....
Bĕtrânul, cetatea nu știu de mai sunt!

---

* * *

Călător pe-a lumei valuri!
De-i vedè in calea ta
Luntre, vêslă părăsite,
A cui sunt, nu intrebè.

Un cârmaș avù și ele,
Unde-i azi nu se mai știe!
Valul greu când le lovește,
Ele sună a pustie.

Ințelegi tu, al meu suflet,
Glasul lor ce vra să zică?
— A pustiu grăesc cu valul
A pustiu și a nimică!

Ș. Bodnărescu.

LITERATURA POPULARĂ

ILEANA COSINZANA

din cosiţă floarea-i căntă, nouĕ 'mpĕrăţii ascultă.

(Poveste)

Era odată in vremile de demult un impĕrat. Barba lui albă ca omĕtul, faţa sbircită şi capul seu plecat inainte arătau că este un om de o vîrstă foarte inaintată. Trei fete, ce avuse le măritase după alţi trei impĕraţi tineri şi vestiţi in lume, acum nu-i mai remăsese altă grijă pe cap de căt să incredinţeze fiului sĕu stăpănirea ţerei.

Bĕtrănul impĕrat, simţind că din ce slăbeşte mai mult şi că nu este departe ceasul de pe urmă, chemâ lăngă patul seu pe feceor şi-i zise: Fĕtul meu, mie mi-a sosit ceasul despărţirii de viaţa aceasta, deci inainte de-a inchide ochii pentru totdeauna am socotit de bine să te chem, să-ţi dau căteva sfaturi părinteşti şi binecuventarea cea de pe urmă. Scaunul meu impărătesc rĕmăne pe sama ta, fii dar inţelept şi cugetă bine cum ai să cármueşti ţara aceasta. Poartă-te cu oamenii ca un stăpăn bun la inimă şi indurat, ca un tată cu milă cătrâ fiii sei.

Pe lăngă aceste ăncă un lucru, dragul tatei; când ei vre să faci băi vara in apă de riuri, scaldă-te unde ţi-a plăcè, dar in lacul zinelor peciorul tĕu să nu intre. De te va impinge pĕcatul şi vei lucra inpotriva acestui sfat, vei plătì cu lacrimi, cu trudă cumplită şi poate insfirşit cu moarte naprasnică neascultarea ta, după cum spun izvoadele că au păţit căţi va din strămoşii noştri care au fost slabi de inimă şi n'au putut să-şi calce pe dorinţe şi pe slăbăciunile sufleteşti.

Sfirşind bĕtrănul imperat aceste cuvinte, inchise ochii şi-şi dede sufletul.

Tĕnĕrul fecior de impĕrat după ce se suì pe scaunul impărătesc cu mare veselie ce ţinù trei zile şi trei nopţi, incepu să se puie pe gănduri şi să-şi aducă aminte de cele ce-i spusese tată-seu despre lacul zinelor. De ce să me fi oprit? şoptea el cu sine insuşi. Lacul acesta este pe pămĕntul impĕrăţiei mele, cine-mi poate face mie rĕu căt ţine largul acestei ţeri? Cămpul unde se află acest lac, spun oamenii că este ca raiul de frumos, apoi mai spun cei ce-au trecut pe acolo, că apa este curată şi limpede ca roua dimineţei pe flori şi rece şi recoritoare in mijlocul arşiţelor de vară.

Tot cu asemene gănduri işi bătea el capul zi şi noapte. Cu căt mai des işi aducea aminte de tată-seu şi de poveştile sale, cu atăt mai tare creştea in sufletul seu dorinţa de a vedè lacul şi imprejmuirile lui şi a se scalda in limpezile valuri. Aşa astăzi, aşa măne, pănă ce intr'una din zile, neputĕnd să mai răbde flacăra dorului, ce-l zădărea necontenit, dede poruncă vezeteului să scoată din grajdiu doi cai şi să-i inşele. Impĕratul incălecă şi plecâ inspre lacul zinelor dimpreună cu vezeteul. Razele soarelui străluceau ferbinte incăt era zăduf mare de grozavă căldură. Dar când se apropia impĕratul de lac, o recoreală dulce aburea in faţa lui. Ajungĕnd acolo ochii lui se incăntă de ceea ce vĕd: o apă limpede cuprinsă intre nişte ţermuri, pe care străluceau la umbra mestecată cu făşii de lumină fel de fel de flori mirositoare, pe mărgini pădure de salcii pletoase, a cărora crengi se plecau şi sărutau faţa apei. Impĕratul in grabă se pogoară de pe cal şi s'aşază pe malul inverzit la umbră şi se uită lung pe lacul, a căruia apă deabia tresarea sub leganarea unui vĕntu uşurel. Asfel statù impĕratul căteva minunte apoi se desbrăcâ, când vrù sa intre in apă părea ca se sfieşte, punea piceorul şi earăşi il trăgea inapoi, aşa sta el in cumpĕnă, când se răpezì şi se vĕzù inotănd prin lac.

După ce eşì şi se imbrăcă pe pagiştea cea verde cu flori, se ivì imprejurùl seu suflarea unei vĕnt incetişor, care ii aduse un somn adănc. După aceastā numai ce resare din sinul valurilor o femee cu pĕrul lung de aur, cu faţa rumenă ca trandafirul şi cu braţele albe ca lăcrămioarele; o zină inaltă la statură şi frumoasă incăt pe soare te puteai uita, ear la dĕnsa ba. Ridicăndu-se pe mal, se aşează lăngă tĕnĕrul impĕrat şi prinde a-l săruta pe faţă şi pe ochi cu dragostea cea mai infocată. Se sărută odată, de douĕ ori, de zece ori, de-o sută de ori şi impĕratul nu simte nimic. somnul greu il ţine inmărmurit; il cuprinde in braţe şi il desmiardă, oftănd din tot sufletul ei, şi impĕratul nu se poate trezì. Atunce

zina cu ochi lăcrămaţi il părăseşte, se lasă de pe mal in apă şi se face nevezută, remăind in urma ei, pe faţa lacului numai nişte cercuri tremurătoare de apă, ce din ce in ce se măreau, până ce se risipeau in depărtare.

Intr'un tărziu impĕratul işi deschide ochii deabia, se uită cam spăriet in prejurul seu şi resuflarea i se pare atăt de grea şi de obosită. „Ce visuri grele m'au fost cuprins“ gǎndì el in sine. Indată venì vezeteul cu caii păscuţi in trifoiu verde, incalecarĕ şi purceserĕ cătră casă.

Adoua zi impĕratul earăşi venì să facă baie in lacul limpede al zinelor. După baie il cuprinse somnul greu ca in zioa cealaltă. Zina cea cu pĕrul frumos de aur earăşi se arată. Se apropie de dĕnsul, il sărută, il alintă cu iubire nesfirşită, căută prin tot felul de farmece ce scia, ca să-l trezească şi impĕratul tot nu se trezì.

Atunci vezeteul, care păscĕnd caii in apropiere, vĕzuse cele petrecute, nu se mai putù răbda şi spuse impĕratului cum il cercetează, pe cănd doarme o fată frumoasă ca soarele, ce ese din fundul apei, cum il sărută şi cum dĕnsul doarme dus, fără să ştie nimic despre toate aceste.

Impĕratul mişcat până in adăncul inimii sale de o asemine veste ne mai auzită, deabia aştepta să treacă noaptea, să resară zorile zilei şi să sosească ceasul dulce, care s'aducă zina lăngă sine. Aşa ca măne pe la vremea obicinuită, impĕratul pleacă a treia oară să facă baie in lacul zinelor. El se hotărise a nu dormì de-fel astă dată. Zadarnică fu ănsĕ opintirea sa in potriva somnului.

Rĕsărind zina din spumele apei şi apropiindu-se de el, prinse a-l săruta şi a-l imbrăţoşa şi mai cu pornire, ca in celelalte rănduri. Vĕzĕnd că n'ajung nimic sărutările ei cu foc, incepu să plăngă şi să se tănguească de resuna lacul de la o margine la cealaltă şi crengile copacilor se băteau una de alta şi făceau un vuet ca de vijălie. Până şi pietrele s'ar fi muiet de lacrimele şi suspinele ei, — singur impĕratul sta mut şi ţapen ca lemnul. Dacă vĕzù şi vĕzù zina că nu-l poate deştepta, mai moartă de intristare se plecă pe brăţele ca impietrite ale impĕratului şi grăì suspinănd: „Dacă vei dorì să afli de mine şi să mĕ vezì, caută-mĕ tu de acum inainte, cu venirea mea s'a sfirşit!“ Grăind aceste vorbe, scoase inelul de pe degetul impĕratuluì, şi 'n locu-i puse pe al ei. Apoi se cufundă in apă şi se duse.

Trezindu-se impĕratul, cu inima apucată de bătăi iuţi şi puternice, şi aflănd de la vezeteu de aratarea din nou a zinei precum şi de cuvintele duioase, ce grăise ea la despărţire, tăcù molcom şi plecă iute la palat. Pe cale cătră oraş, uităndu-se el la mănă, numai ce vede cu mirare un inel străin in locul inelului seu. Pe inelul acesta care era cu totul şi cu totul de diamant, erau scrise vorbele: „Ileana Cosinzeana din cosiţă floarea-i cantă, noue impĕraţii ascultă“. Impĕratul sărută inelul şi se jură că nu se va odihnì până nu va da de stăpăna frumosului inel.

A doua zi impĕratul, schimbă in aur şi argint toate bogăţiile sale, apoi impărţì banii pe la saraci, pe la vĕduve şi pe la oameni neputincioşi, dăruì sume mari pe sama bisericilor, ear pentru sine făcù o părechе de opinci de fer şi un baston de oţel şi se luă la drum prin lumea lui Dumnezeu, in cotro vedea cu ochii şi 'n cotro il ducea intămplarea.

Se ducea, se ducea Ionică Fĕt-frumos, se ducea cale lungă să-i ajungă, zi de vară până in sară la inimă foc şi pară. In drumurile sale străine şi indelungate el intreba şi 'ntreba pe cine intălnea nu cumva a auzit de ţara şi palaturile zinelor şi mai ales de măndra lumii, Ileana Cosinzeana. Pe cine 'ntreba, clătina din cap şi da din umere. Unii spuneau că au călcat multe ţeri in viaţa lor ş'au călătorit pe multe mări dar de numele acela n'a pomenit nicăiri pe faţa pămĕntului.

Se'ntristă Ionică Fĕt-frumos de respunsurile oamenilor şi apuca inainte prin pustiiuri necălcate de picior de om, prin codri nepĕtrunşi de razele soarelui, prin cămpii intinse cu earbă necosită cine ştie de cănd. Cănd da de munţi, urca stănci ţepişe primejdioase şi de pe inălţimile grozave se coborea ear in văi adănci, incăt sta să-i ească sufletul de oboseală şi trudă. Astfel rătăcea el zi şi noapte fără alinare umplĕnd pustietăţile cu resunetele vaietelor şi plăngerilor sale nedomolite.

Căte-odată ajungea pe vĕrfuri de munţi,

unde se bat norii in capete. Fulgerile şi tunetele inspăimăntătoare nu-i făceau nimic. Vijeliile turbate, care fac de se cutremură şi se sgudue pămĕntul din temelii, şi care prăvălesc la pămĕnt stejarii cei tari şi fagii cei groşi, — lăsau neatins pre Fĕt-Frumos. Alte dăţi el intra in puterea nopţii prin văgăunele şi crepăturile munţilor, pe unde se află cuiburile şi puii pajurilor urieşe ş'a şoimilor lacomi, şi nu păţea nimic. Moartea fugea de dĕnsul şi de cumplitele lui suferinţi cu toate că el o dorea şi o chema.

In sfirşit după ce colindase el aproape jumetate de lume, cănd de la soare-resare cătră soare-apune, cănd de la mează-zi cătră mează-noapte, ajunse in ţara cumnatului seu după care era măritată sora sa cea mai mare. In căte-va zile se vĕzu la palaturile impĕrăteşti. De multul umblat fără folos şi priinţă se roseserĕ opincile cele de fer incăt de-abia mai remăsese o talpă supţirică ca frunza, ear bastonul de oţel era pe jumătate scăzut.

Soră-sa se 'ncrucì, cănd cunoscù in feciorul cu faţa perită şi arsă de soare, cu hainele rupte şi coperite de colb, pre mult doritul seu frate.

După ce se sărutarĕ şi se strinserĕ in braţe, fu dus in odaea soră-sa, ce strălucea de odoare şi de covoare frumoase. Aci il rugarĕ să le spue ce nenorocire a ajuns pe capul lui de se află in aşa stare de plăns; de ce a părăsit stăpănìrea ţerei şi a luat lumea de-alungul, ca un om fără ţară şi fără căpătăiu.

După ce le descoperì el taina sufletului seu, zise el: dacă vreţi să-mi faceţi un bine, spuneţi-mi de aveţi ştiinţă, unde se aflu eu ţara zinelor, să mĕ duc şi să găsesc floarea dragostei mele.

— De ştiut, nu putem şti, decăt putem să te indreptăm la cumnatul tĕu, care ţine pe soră-ta cea mijlocie. Ionică işi luâ remas bun şi se duse la al doile cumnat. Nici acesta nu ştiù să-i spue despre Elena Cosinzana.

Numai cu atăta se folosì Ionică ş'aci, că-i arată calea cătră impĕrăţia cumnatului seu, ce luase de nevastă pe soră-sa cea mai mică. La acesta era toată nădejdea şi credinţa in bine.

Mai nainte de-a ajunge Ionică la al treile cumnat, acesta avea cunoştinţă despre instrăinarea lui prin lumea largă. Ceialalţi doi cumnaţi ai lui Ionică, ii trimiseserĕ răvaşuri, in care il sfătueau, ca să stee de capul nenorocitului Ionică şi să-l facă a nu se duce mai departe.

Impĕrăţia acestui cumnat al lui Ionică Fĕt-Frumos, se găsea la marginea pămĕntului. Aşa el trierase acum lumea de la un capĕt, păn aproape de celalalt şi nici o gură de om nu scosese ăncă o singură vorbă indulcitoare pentru amărăciunea sa, şi nici un semn şi nici o urmă nu se ivise ochilor sei despre luceaferul pierdut al vieţei sale.

După ce nici acest cumnat nu-l putù face să se pue cu ei la masă şi să ospeteze, grăì astfel cătră dĕnsul:

— Cu cea mai mare plăcere ţi-aş ajuta, cumnate, dacă mi-ar sta prin putinţă; numai Dumnezeu sfăntul ştie, căt mi-i milă şi jale de a tale suferinţe, ce nu se mai vindecă. M'aş lipsì chiar de imperăţie numai să te vĕd scapat de chinurile amare ce-ţi taie sufletul, şi de farmecul afurisit, ce este aruncat asupra ta. Tu spui că umbli după o zină, de care n'ai auzit pomenindu-se de cănd calci atăta lume. Şi acum mai lumea intreagă este bătută de picioarele tale; bine n'ai vĕzut tu un chip de femee, un bujor de fată, care să-ţi fie pe plăcere şi care să te facă a uita o nălucire ce-a sburat, un vis ce s'a topit, o umbră ce s'a şters. Stăi cu noi in aceste palaturi fără seamăn şi te bucură, şi te veseleşte, gustănd toate plăcerile ce doreşti, ori te intoarnă cu alaiu la leagănul copilăriei tale. Drept să-ţi spun, cumnate dragă, asta nu s'a mai pomenit pe lumea lui Dumnezeu, ca tu pentru o aretare inşelătoare să părăseşti rang strălucit de impĕrat, atăta cinste ş'atătea bogăţii. Pentr'o vedenie ce s'arată cu măgulire in visurile omeneşti, tu să lepezi haine de aur impĕrăteşti şi să pui pe trupul tĕu haine proaste sdrenţuroase, să te depărtezi nesilit de nimene de locaşul de odihnă şi pace, şi să iei lumea in cap ca un eşit din minţile sale, s'ajungi a te odihni pe bolovanii pustietăţilor nemărginite ş'a dormì pe pămĕntul gol, unde te-apucă noaptea? Cumnate, cumnate, te rog fierbinte, şi te roagă soră-ta cu riuri de la-

crimi, schimbă-ţi găndul, ce te stăpănesce, şi te intoarnă la palaturile părintelui tĕu. Zic să te laşi de-a mai pleca inainte, căci moartea straşnică păndeşte in calea ta şi periciunea aşteaptă să te inghiță, incăt să nu s'aleagă nici prav şi pulbere de tine.

Căt timp vorbi cumnatu-seu, Ionică sta neclintit, cu ochii ţintiţi spre pămĕntu.

— Iubite cumnate şi dragă soră, cuvintele voastre in loc să mĕ lecuească, imi pricinuesc durere mai mare Ci dacă mĕ iubiţi şi imi doriţi cele bune nu mĕ ţineţi mult, ci imi spuneţi dacă veţi fi auzit, unde se află ţara zinelor cu măndra lumei Ileana Cosinzeana, măngăerea sufletului meu. Nimic cumnate şi soră, nu mĕ mişcă şi nu-mi prieşte, decăt numele ei cel dulce şi inelul ce a pus pe degetul meu. Induraţi-vĕ dar şi mĕ indreptaţi unde doresc, ca să se lumineze ochii mei, şi să se potolească grozava sete a dragostei mele, ce mĕ arde, incăt nu pot să vĕ spun.

Cumnatul seu vĕzĕnd că este zadarnică ori ce sfătuire in potriva voinţei sale nedumerite zise:

— „Dacă nu vrei s'asculţi de mine, Ionică, apoi Dumnezeu cu tine, eu n'am auzit de vestea acelei Ilene Cosinzene. Dar mergi intr'un noroc şi poate vei afla despre ea.

Ionică Fĕt-Frumos se despărţi şi de al treilea cumnat şi pornì.

Se duse şi se duse cătă lume şi impărăţie că Dumnezeu să ne ţie că din inainte poveste mult şi frumos mai este.

Aşa merse el căte zile-s intr'un an deplin, acuş trecĕnd munţi, ce se redicau pănă'n naltul cerului, acuş apucănd peste deşerturi năsipoase, pe unde nu era pomană de copac şi de earbă verde, şi pe unde deabia la trei, patru zile găsea puţintică apă ca să-şi stămpere arşiţa cumplită de sete.

Unde vedea Ionică vr'un sat, de-a răndul intreba la toată casa de mult căutata ţară a zinelor. Unde zărea noaptea focuri aprinse prin sinurile intunecoase ale codrilor se apropia fără spaimă de ele şi pe cine afla acolo, intreba mereu de ţara zinelor şi de măndra lumei Ileana Cosinzeana. Şi se intrista Ionică eară şi-şi blestema ceasul, in care s'a născut, căci după atăta vreme de rătăcire şi de chinuri tot nu-i era dat să afle o ştire imbucurătoare.

După mult amar de cale şi de umblet zadarnic eată că 'ntr'o zi se trezeşte pe piscul unui munte, pe care se părea că se sprijineşte marginea cerului. Aici deabia in timpul de ameazi mai soseau căteva raze pierdute şi slabe din soarele cerului. Era capetul lumei aceşteia, nu se vedea alta decă intuneric adănc şi gura unui virtej de vale neguros, de al cărui fund numai Dumnezeu sfăntul ştia

Acum opincele lui Ionică se rupserĕ de tot de abia mai remăsăse din ele o bucăţică de călcăiu, bastonul se rosese şi se bătuse atăt de mult incăt deabia mai era de ce se prindă cu măna.

— Am să intru in aceasta afundatură cu noapte nesfirşită fie ce-a fi, găndì el, căci de ce să mĕ tem eu? Moartea deatătea ori a fugit vĕzĕndu-mĕ in calea ei şi eu ce caut altă decăt moartea?

Intărindu-se el tot mai tare in găndul acesta, se sculâ de pe peatra unde se odihnea şi apucâ in jos prin noaptea adăncă in mijlocul zilei. Zioa albă deasupra lui i se părea ca un vis frumos, ce-l vezi depărtandu-se şi resfirăndu-se la deşteptare din somn. Din ce s'apropia mai cătră fund, lumina de sus scădea şi se stingea mai mult pană ce se făcù intunecime, cum ai stringe ochii. Acum incepù pentru Ionică Fĕt-frumos ispita cea mai crăncenă, ce poate da de capul unui om pămĕntean. Numai cu picioarele nu era putinţă să mergi prin aceste locuri, trebuea să se ţie ţeapen cu mănele de colţurile stăncelor şi a buturugilor, ca să nu lunece in adăncime. Apoi iţi inchipueşti că auzi mii de săsăituri imprejur ca de şerpi şi de alte bidihănii nezărite, şi vuete inspăimăntătoare ca de trăntituri intre fiarele pustiei. Ca trei zile şi trei nopţi, rătăcì el prin aceasta prapastie oarbă, mănele lui erau sgăriete, coatele şi genunchii jupiţi de piele; acum era aproape să cadă de pe picioare, cănd adănc sub dĕnsul ochii lui zăresc o mică ţintă de lumină. Măngăeat de această arătare, el prinde inimă şi-şi pune toate puterile căte mai avea pentru ca să ajungă acolo. Ca vre o jumătate de zi se mai duse el cum se mai duse, şi ajunse la locul de unde resărea lu-

mina, in fundul vërtejului, acolo ce să vezi? O moară c'o singură roată, ce se invërtea grozav, mănată de un riu răpede cu apă neagră cum e carbunele.

Intrănd Ionică in moară, nu găsesçte decăt un moşneag bëtrăn cu barba căruntă atărnată de piept in jos pănă la genunchi, şi cu genele crescute mult peste ochi, incăt trebuea să le ridice cu cărja pentru ca să vază.

— Bine te-am găsit moşule, zise Ionică.

— Bine ai venit cine eşti, respunse moşneagul, redicăndu-şi genele cu cărja şi uităndu-se lung la Ionică, — dar ce vëd ochii mei? Om pămëntean aici, pe unde nici pasere maeastră de pe lumea albă nu străbate. Mult më prinde mirarea, fëtul meu, ce păcate teau impins să intri in această groapă, de unde cei veniţi nu se mai intorc niciodată.

— Hei tată, tată, multe sunt pëcatele şi ispitele omeneşti. De-ai şti decăt amar de vreme nu mai stau locului nici zi, nici noapte! Dar acum pesemne mi-a sosit şi mie ceasul să më opresc, căci numai este cale de pëtruns nici intr'o parte nici in alta. Dar spune-mi moşule ce moară-i asta, pentru cine se macină făină in ea, căci aici numai tu singur te afli şi ce intămplare tristă te-a adus in groapa asta fără chip de eşire la faţa soarelui?

— Ei, dragul moşului, amară-i ursita mea şi vrednică de jale. Eu de mic copil am fost adus aici şi afurisit şi pedepsit să-mi ingrop zilele de viu in acest mormënt. Decănd am intrat aice, faţă de om pămëntean n'am vëzut, raza soarelui nu mi-a luminat şi nu m'a incălzit. Ş'acum că te vëd pre tine, sufletul meu cercat de atăta urit şi chinuri pare a se mai inveselì o leacă. Fii dar deacum inainte copilul meu şi tovarăş nedespărţit in această lume strimtă şi fără lumină şi dacă eu voi pica de adăncele bëtrăneţe vei remănè tu in locul meu cum ţi-a ajuta Dumnezeu sfăntul

— Cu adevërat, tată eşti vrednic de plăns, dar numai puţin şi eu. Nu uita ănsë a-mi spune, pe a cui samă se macină făina in această moară?

— Moara asta fëtul meu este a Ilenei Cosinzenei din cosiţă floarea'i căntă, nouë impărăţii ascultă; acea zină fărmëcătoare care a biruit puterea smeului ce o ţinea de nevastă şi care trăesce acum singură şi nu vre să se mărite de fel.

Cănd auzì Ionică vestea frumoasă ce dorise s'audă, de cănd plecase de a casă, faţa lui măhnită părea că se umple de o lumină cerească. Precum ănsë cănd calci cu piciorul pe un şerpe, astfel tresărì Ionică deodată din visul seu dulce, cănd işi aduse aminte de vorbele moşneagului că cine intră odată in acel vërtej acolo ce stinge. In jos nu mai puteai străbate in sus earăşi nu, ce se scie face Ionică sermanul? Cum s'o mai caute?

Vëzënd bëtrănul morariu adănca lui intristare şi lacrimele ce-i izvorau din ochi, prinse a-l intreba de ce plănge şi se măhneşte. El ii spuse că de dorul părinţilor ş'a ţerei sale, ear de Elena Cosinzana nu pomenì nimic.

Aşa trecù azi, trecù măne, şi Ionică se usca pe picioare vëzënd cu ochii. El da ajutor moşneagului la măcinat şi la alte treburi ce mai erau de făcut pe fundul acelui vërtej de munte.

In timp de o lună Ionică se deprinse foarte bine cu lucrul la moară, incăt moşneagul putea să se lese in credinţa şi hărnicia lui.

Pe cănd făina albă ca zăpada se turna prin saci, veneau de la curţile Ilenei, tot la doue sëptëmăni opt pajuri urieşe şi se lăsau din sbor la moara din prăpăstii. Aci li se punea la fie-care pe spate căte patru saci plini cu făină. Apoi se inalţau in sus şi duceau făina la palaturile Ilenei.

Ionică Fët-frumos se deprinse şi cu această treabă şi de căte ori auzea vijiitul pajurilor ce se apropiau, se grăbea să umple sacii, apoi ii redica pe aripele lor.

Moşneagul ajunse acum a nu se mai ingrijì de nimic. Cănd il apuca somnul, se odihnea in dragă voe, cănd ëi venea să se mai primble prin prejurul morei, se primbla după plac. Intr'una din zile ănsë, ziua sosirii pajurilor după saci, moşneagul obosit se culcase in odaie pe pat Intr'unu tărziu numai ce se trezeşte spăriet, smuncit din somn de un vuetu grozav ce se aude la uşă. Eşind afară vede pajurile bătënd amarnic din aripi şi scoţind din pliscuri nişte strigăte de pocnea şi tuna prăpastia de larma lor. Se intămplase adecă că pajurile sosise de doue ceasuri dacă

nu mai mult şi nu era cine să le rădice sacii pe spate, şi dacă ele nu se intorceau la Ileana la vremea hotărită, erau bătute cu biciu de foc, de aceea dar făceau un vuet atăt de mare acum.

Moşneagul incrucindu-se foarte tare, ce s'a făcut Ionică, s'apucâ iute de lucru, şi ridicâ sacii pe pajuri. Apoi cătâ prin podul morei in toate ungherele, eşì afară şi prinse a cerca ş'a striga căt il ţinea gura. Dar Ionică nicăiri. Mai caută odată, mai strigă pe afară, Ionică nu se mai iveşte. Atunci moşneagul se găndea in sufletul seu, că doară Ionică ne mai putĕnd suferì viaţa in aceasta singurătate, ş'a fi cercat norocul să se urce pe stăncele inspăimăntătoare, ce se redicau deasupra morei şi să easă afară la lume. Dar, işi zicea bĕtrănul: „dacă va urca căteva stănci la *Peatra dracului* va fi silit să se oprească; a trece in sus peste eă nu se poate unui om pămĕntean, deci nu peste multă trecere de vreme se va intoarce el ear.“ După ce se urì moşneagul de aşteptat işi zise: „O fi perit bietul, sdrobindu-se de vr'o stăncă!“

Ionică ănsĕ nici nu se incercase să easă din prăpastie prin crăpăturile munţilor de peatră, nici nu perise, după cum bănuea moşneagul, ci eată ce se făcù. Aproape de sosirea pajurilor la moară, elu umplù toţi sacii cu făină afară de unul: intr'acesta intrâ dĕnsul şi cusù bine gura sacului pe dinlăuntru. Cu chipul acesta el ajunse a fi ridicat pe aripele unei pajuri.

Pajurile după patru zile de sburatu aproape fără rapaos se lăsarĕ cu povoara la o pităric din curţile Ilenei. Aci Ionică indată fu descoperit şi dus inaintea pitarului. Ionică intrebat fiind cu ce chip a venit el in sac adus de către pajură, ii povesti toată intămplarea de la moara Ilenei. Atunci pitarul care era frate dulce cu morarul din vĕrtejul munţilor, se arătâ către el cu vorbe blănde, căci ii plăcea să intrebe despre frate-seu cel mai nenorocit. De aci inainte Ionică remase la pitărie ca ucenic. In căteva zile el dovedi o deprindere ş'o hărnicie atăt de măre, incăt pitarul il avea tare drag şi punea cea mai mare incredere intr'ĕnsul.

Pănea menită pentru Ileana trebuea frămĕntată şi pregătită numai de insuşi pitarul. Păne făcută de măna altuia, Ileana nu măncà de fel. Intr'o zi se intămplă ca pitarul se uite cu totul de treburile sale de acasă.

Băeţii de la pitărie aşteptau ş'aşteptau să vie stăpănul ca să frămănte aluatul şi să facă pănea. Fiind aproape de miezul nopţii, Ionică zise către ceialalţi:

— Sciţi voi ce? Am să m'apuc şi să fac eu pănea.

— Ba, ferească Dumnezeu, strigarĕ ceialalţi cu frică. Ileana are să cunoască, apoi vai de tine şi de stăpănul nostru!

Ionică nebăgănd in samă vorbele tovarăşilor sei, s'apucâ de frămĕntat, după aceea lăsănd aluatul să dospească, turnâ nişte păni cum nu se mai vĕzuse, le impodobì cu felurite impistriri minunate, incăt iţi era mai mare dragul să tot priveşti la ea.

Cănd scoaserĕ pănile din cuptor, pe cănd căntau cucoşii de către ziuă, cu toţii se minunarĕ de frumuseţa lor. De crescute şi de sclipitoare ce erau n'aveau a face cu cele eşite din mănele pitarului.

Dimineaţa pitarul vrĕnd nevrĕnd le duse la Ileana. Vĕzĕndu-le zina căt de mult se osebesc de cele de păn'acum, zise cu asprime:

— Cine-a făcut pănea aceasta?

— Cine s'o facă, Măria ta? cine-a făcut'o şi păn acum.

Să-mi easă pănea tot aşa de bună, mĕ inţelegi?

— Am inţeles Măria ta, zise pitarul cu umilinţă şi eşì.

Deabia mai trecurĕ douĕ sĕptĕmăni şi pitarul earăşi se uitâ şi Ionică vĕzĕnd că noaptea trece, earăşi se apucâ de frămĕntâ şi pregătì pănea. De astădată el puse inelul seu in mijlocul pănei, ce era menită pentru Ileana.

Cănd duse pitarul pănile, Ileana mănioasă ii zise:

Degrabă spune cine face pănea astfel?

— Nu te indurà de capul mĕu, Măria ta. Se intămplă uneori că grăul este mai frumos, făină mai aleasă dar deacum inainte mĕ jur...

— Soldaţi, in temniţă cu el!

Mai linişindu-se Ileana un pic, luâ pănea de pe masă şi infipse cuţitul in ea. Cănd vru s'o taie in jumĕtate, cuţitul se oprì pe ceva tare şi desfăcĕnd'o, zărì cu uimire un inel de diamant in mijlocul miezului.

— Când se uită la el, deodată se schimbă la faţă. Fruntea i se increţeşte puţintel, ochii i stau neclintiţi şi privirea pironită, apoi şopteşte incetişor din buze:

— Doamne sfinte sunt trează ori visez oare? Par'că nu pot să cred minunea, ce mi s'arată. Să fi sosit el, frumosul fecior cu faţa de bujor, lumina sufletului meu? Să fie el aici in curţile mele? O, cătă bucurie când gândesc că el a fi aice unde-va, şi cătă intristare când mě socotesc că credinţa mea poate mě'nşală.

După această tainică şoptire, porunci s'aducă inaintea ei pe pitaru, şi să cheme un gelat cu paloşul scos.

— Spune-mi cine a făcut pânea de astăzi, dacă nu, apoi capul nu-ţi va sta unde-ţi stă.

Pitarul inmărmurit de groază, ce era să facă altă decât să spuie.

Ileana dede poroncă ca těněrul ce făcuse pânea, să fie adus inaintea ei.

Intrând Ionică in palatul de topaz, ce strălucea de-ţi lua vederile şi ajungěnd in odaea unde se afla Ileana, cum o vězu, fiori de dragoste cuprinserě sufletul seu, incât s'ar fi aruncat la picioarele ei, dacă n'ar fi fost de faţă câteva din zine şi doi sfetnici de a Ilenei. Ileana aşişderea de turbarea cea mare ce-o năpădì la vederea lui, nu ştia ce să facă.

După ce se departarě zinele şi sfetnicii, Ileana porunci la doue roabe să-l ducă şi să-l scalde, şi după baie să-i dee un rând de haine, care va fi mai frumos in tot palatul.

Peste jumětate de ceas Ionică recorit şi scapat de imbrăcămintea sa cea ruptă şi colboasă, şi imbrăcat cu straie muiate numai cu fir şi aur curat, se vězù intrând la Ileana Cosinzana, care-l aştepta singură intr'un foişor numai in covoare de aur şi de matasă.

Cum il vězù, lăcrămând de bucurie nespusă se apropia Ileana de el şi-l cuprinse după gât cu braţele sale albe. Ionică Fět-Frumos earăşi o strinse la sinul seu sfăşiet de arşiţa dorului indelungat. Apoi se sărutarě lung in gură şi 'n faţă ca doi porumbaşi; se mai imbrăţoşarě şi se sărutarě din nou cu ătâta duioşie şi dragoste, cu atâtă plâns şi foc, incât se părea că-i pândeşte minutul despărţirii veşnice, după ce deabia se intâlnise.

Desfăcěndu-se unul din braţele altuia, Ionică incepù a-i spune cu drag toate suferinţele şi trudele, ce-a intâmpinat pân a ajuns acolo, şi cum povestea el, se uita la ochii incântători ai iubitei zine imperătese şi sufletul seu tremura de fericirea mare, ce-i zimbea dintr'inşii. Ileana asculta cu luare aminte cuvintele lui Ionică, ştergěnd din când in când câte-o lacrimă, ce i-o trimitea in lumina ochiului o simţire tainică, fără nume, trezită in pieptul ei de povestirile duioase. Toată zioa aceea şi sara ăncă o petrecurě in povestiri; nu se mai puteau sătura de-a se intreba unul pe altul cu atâta dulceaţă de zilele negre din trecut.

A doua zi Ileana Cosinzeana, lepădâ mohoritele sale haine de věduvie şi singurătate şi luâ altele cusute numai in flori şi firuri de mătasa cea mai scumpă din lume; atărnâ la gâtul seu alb ca faţa crinului, o salbă cu bănuţi turnaţi numai din rubin şi smarand, ear pe fruntea sa insenină aninâ o cunună de florile cele mai tinere şi mai mândre ce culesese roabele des dimineaţă in grădina cea mai de frunte a curţilor impěrătesci, numită „Cuibul zorilor“. Apoi dede poruncă să iee jos steagurile negre ce fâlfâiau de trei ani deplin ca nişte lungi aripi de corb, pe creştetul palatului de topaz, şi in locul lor se puie altele albe de pace şi de viaţă indulcită. In sfirşit pristavii vestirě in toate oraşele şi satele, să nu mai tragă a vecinică amărăciune clopotele dogite, al cărora glas jălea de multă vreme in toată zioa de trei ori prin slava ceriului, darul nepotolit al Ilenei arsă de dragostea covârşitoare către Fět-Frumos.

Palaturile zinelor, şi toate târgurile şi toată suflarea de om din imperăţie, părea că tresare din visuri grele infricoşate la trezie cu dulce părere de bine.

A treia zi se dădù o masă impěrătească la umbra mirositoare de alămâi şi portocali in „Cuibul zorilor“ la care venirě zinele mai de frunte şi sfetnicii şi toţi boerii mari din ţară. Pe când mesenii se adunase până la unul, eată că se apropie şi Ionică Fět-Frumos cu Ileana lui cea mândră şi se pun in fruntea mesei intre chiotele de bucurie şi de urare ale oaspeţilor. După ce se ospetarě cât se ospetarě, Ileana se sculâ in picioare şi scoase dintr'o cutie bătută in pietre o floare frumoasă şi luminătoare ca luceaferul ceresc din dimi-

neţile de vară. Puse floarea, ce avea vraja cântecului nentrecut, in cosiţa ei bălaie şi cum s'atinse de viţele de pĕr, incepù a scoate nişte glasuri, de se părea că ângerii prăznuesc in raiu lauda şi mărirea Domnului. Sfântul soare se oprì in calea sa aprinsă ca să se mai recorească la ascultarea cântecului amorţit de atâta vreme, paserile şedeau incremenite şi mute in sinul verde al frunzişului, ear valurile păraului de argint, ce se strecura pe aproape, stau locului şi se sueau unel peste altele de se făcea movile de apă numai ca să vază minunea şi să nu scape glasul ei fărmecător.

Până la nouĕ impĕrăţii se auzea glasul, ce resărea din floare. Impĕraţii ce se aflau in resboae cum il simţirĕ, făcurĕ semn să rădice in vĕzduh steagurile de pace şi frăţie şi să curme vrajba şi duşmănia. Cei ce se găseau prin codri pustii la vĕnătoare, scăparĕ arcurile din măni şi se lăsarĕ pe muschiu verde cu găndul lănţuitu de dulcea revarsare a cântecului de departe.

In zioa următoare purceserĕ soli la craii şi impĕraţii dimprejurul imperăţiei Ilenii, şi'i chemarĕ la nuntă. Şi se făcù o nuntă strălucită ca aceea, de nu se mai pomenise aşa ceva de când a zidit Dumnezeu lumea. Numai in grădinile şi curtea cea largă a palatului erau intinse douĕ mii de mese de marmură albă. Trei zile şi trei nopţi musicile numai contenirĕ. Măncări peste măncări, bĕuturi de cele mai preţioase, chiote şi căntece, de părea că se ridică curţile in slava cerului. Dapoi danţuri?! Să fi vĕzut zi ele cum se mlădeau şi cum jucau, de n'atingeau pămĕntul cu picioarele. Prin ţară, până şi'n cel de pe urmă bordeiu era veselie şi petrecanie ca'n zioa de Paşti. Ori-cine se intămpla se s'abată pe la curtea Ilenei, cunoscut necunoscut, om bogat sau cerşitor, era poftit la mesele incărcate cu tot felul de bucate, ce-i cerea inima.

Sfirşindu-se aceasta nuntă fără păreche, se imprăştierĕ cu toţii pe la casele lor, ear mirele cu mireasă intrarĕ in odăile cu păreţii auriţi şi pe jos cu catifea roşie, ca să se sfătuiască de una de alta, şi se inceapă traiul zilelor luminoase după ani de adăncă durere.

Aşa in fericire nemărginită pentru ei, trecù o lună de zile. Atunci impărĕteasa Ileana Cosinzana trebuea să se ducă la Divan. Când era să plece grăì către Ionică:

—Eată dragă, iţi incredinţez cheile de la toate odăile şi şalele, ce se află in palaturile aceste. In dragă voie poţi să intri unde ţi-a plăcè, dar să te ferească Dumnezeu să te incerci a descuia uşa, pe care se potrivesce aceasta cheie. Mai multe nu-ţi spun.—Zise şi eşì.

Ionică Fĕt-Frumos de'ndată se coborì din etacul unde era şi prinse a discuea pe rĕnd uşile odăilor şi bolţilor de peatră ce găsea. Nu se putea mira in destul de lucrurile frumoase şi ciudate ce se infăţoşau vederii lui. Intr'o odae erau mulţime de mere de aur ce se'nvĕrteau in cercuri prin aer, fără să se lovească unul de altul şi nu se zărea nimic ce să le poarte astfel Intr'alta fel de fel de paseri măestre care căntând ca o fată cu glasul dulce, care ca o musică plăcută, care ca un copil de şepte ani. Intr'altele earăşi, fântăni, ce svărleau in sus picături de argint şi diamant. Şi căte de toate nu se găseau prin acele cameri minunate. In sfirşit după ce le colindâ Ionică pe toate, zise in sine:

—Ean să mĕ duc şi se discuiu odaea din fund cu uşa de oţel, că ştiu că doară nu m'a mănca nime

Se duse ş'o descuiè. Când intrâ in lăuntru, i lovi auzul un pocnet infricoşat ş'un gemet adânc şi inăduşit. Ce era acolo? Un butoiu căt un stog de fĕn impresurat pe la capete cu douĕ cercuri de fer ca trupina stejarului de groase: ear pe la mijloc treceau cruciş prin ea douĕ lanţuri impletite din zale groase ca piciorul omului de la genunche in sus şi aceste lanţuri erau prinse şi inţepenite la capete de nişte stălpi de peatră ca nişte colţuri de stăncă. In lăuntrul butoiului se afla legat cu şferi de mĕtasă impletite tot in şase, un smeu, smeul ce furase pe Ileana ş'o ţinuse căteva luni de nevastă De toate părţile, unde sta el in păntecele butoiului, se 'naintau către dĕnsul nişte colţi ascuţiţi de oţel, care l ameninţau cu străpungere in tot minutul, cum se clătea intr'o parte sau in alta.

Dar cum se deschise uşa şi se făcu vĕnt, smeul supse aer proaspet, se umfiâ odată şi pocnì un cerc de fer de pe butoiu. Atunci smeul strigâ: Alei Ionică Fĕt-Frumos, fie-ţi

pomană, că mult bine-mi făcuşi. Cum ţi-aş mulţămì dac'ai deschide uşa tare in laturi, când vei eşì de aice. Ar fi vreme să scap şi eu odată de la inăduşala şi schingiuirile, ce mi au ros plămânele timp de trei ani şi jumětate.

Ionică Fĕt-frumos plin de spaimă eşì iute afară din odaea cea ingrozitoare. Şi cum se făcù earăşi vĕnt pe uşă, smĕul se incrâncenì şi se mai umflâ odată din toate puterile lui recorite, şi pocnì şi celalalt cercu de fer de pe butoiu. Atunci butoiul se despicâ in doage ţăndurite şi lanţurile se sfarmarĕ bucăţele, ear când se resuflâ bine şi gemù odată smeul, scrăşnind din dinţi, se cutremurâ din temelii curţile Ilenei ca de o infricoşată sguduitură de pămĕnt.

Acei din sfatul impĕrătesc, incremenirĕ de groază şi se uitau spărieţi unul la altul, neputĕnd pricepe ce mânia lui Dumnezeu se fie asta. Ileana Cosinzana şi ea tresărì năpădită de fiori reci şi perdù de pe obrazul ei in clipeală trandafirii cei gingaşi. Ea scia bine ce s'a intâmplat. Sus in ceru ochiul soarelui se infăşurâ de nişte dungi urieşe de nori negri ca miază noaptea cea furtunoasă. Roiuri de corbi flămânzi cronconeau a pierzare pe deasupră palatului, ear cuibul zorilor se cutropì in gâtlejul pămĕntului, ce se căscase, incât nu se mai vedea altă remăşiţă din aceasta grădină minunată decât numai nişte frunze arse, ce foeau foarte pe sus prin volbura vĕntoaselor turbate.

Vĕzĕndu-se smeul scăpat din borta cea din zid, eşì la faţa lumei şi se duse la o pivniţă de peatră din dosul palatului. Aci trântind de două ori cu piciorul intr'o uşă, o scoase din ţiţini şi cum şuerâ odată eşì cu răpejune din fundul pivniţei un cal năzdravan, ce arunca pară pe nări. Smeul il duse şi-i dete o baniţă de jaratic, apoi incălecâ pe el. Calul simţindu-şi stăpânul pe spatele sale, nechezâ odată de tremurâ palatul şi vuirĕ şepte hotare de nechezul lui cel puternic ca sunetul cerului.

După ce se invĕrtì smeul călare de câteva ori prin curtea palatului, intrâ la Ileana şi la Ionică.

— Ionică Fĕtu-frumos grăì el, acum eşti in mânele mele. Pot să te omor cu ce moarte vreu. Mi am luat ânsé de samă să nu-ţi iau zilele, că mi-ai făcut şi tu mare bine.

Dar să te mĕturi de aici, ca să nu ţi-s'audă nici de nume, dăcă-ţi place să remâi cu viaţa.

Eată intr'un sat de munte cale de două zile de la oraşul impĕrătesei, era o vrăjitoare renumită in toată ţara de vrăji şi de făcĕtură, o babă hărcă, bĕtrână cu faţa sbârcită, de spate incovăeată, cu capul chilug de ger, incât deabia se mai ţinea ici şi colea câte un fir aspru şi sur. Ea ştia meşteşugul de a inchega apele curgĕtoare, de a schimba oamenii in tricolici, de a opri ploile şi alte multe farmecătorii.

Ileana Cosinzana prinsese de mult de vestea babei şi intr'o sară trimese lui Ionică o pungă cu aur şi-i spuse să meargă la baba aceea ca să-i vrăjească.

Ionică plecâ adoua-zi şi ajungĕnd la vrăjitoare, ĕi dete punga cea cu aur, şi indată incepù hărca a-i căuta de noroc.

Mai nainte de toate, ĕi zise baba, trebue să se ştie in ce stă puterea smeului. Du-te dar indărăpt şi fă ce-i face ca să afli taina aceasta, după aceea vino eară la mine.

Intorcĕndu-se Ionică şi intâlnindu-se cu Ileana, ii spuse ceea ce i-a descoperit vrăjitoarea.

In cealaltă zi Ileana se făcù bolnavă. Smeul intrebând'o ce o doare, ea nu respunse nimic, ci sta culcată cu faţa cătră părete, oftând mereu. Smeul se apropia de patul ei şi grăì cu milă:

— Ileană draga mea, deschide-ţi gura şi spune-mi ce-ţi este?

— Nu i nimic, respunse earăşi Ileana.

— Cum nimic, când tu zaci dusă şi nu te poţi scula din pat?

— Oh bărbate dragă! ţi-aş spune şi mi-e frică că te-i supara.

— Eu să mĕ supăr? când nu ţi-am implinit eu toate dorinţele tale? Mănă-mĕ in matca focului şi m'oiu duce pentru tine, cere ce vei voì ş ţi-oiu implinì pofta, să ştiu că m'oiu lăsa in fundul mării.

— Nici nu te mân nicăiri, nici nu-ţi cer să intri pentru mine in fundul mării. Dar mĕ ustură la suflet când vĕd că te fereşti de mine şi nu vrei să cunosc eu nimic din tainele

tale. Eu ţi-am deschis inima totdeauna, am impărtăşit cu tine toate simţirile şi toate cugetele mele. Tu ănsě nu vrei ca să mě bucur şi eu de ceea ce trece prin găndul těu.

— Ce am ascuns eu de tine? Ce taină am şi ce ştiu, să nu-ţi spun şi ţie?

— Ce-ai ascuns? . . . Oh lasă-mě nu mě inbolnăvì şi mai reu

— Ba spune, sufletul meu, spune.

— Dacă este să-ţi spun, apoi ascultă. Tu ştii că toată lumea se miră de faptele tale vitejeşti. Pe căţi puternici n'ai biruit tu? Şi s'a aflat vr'un impěrat care să se poată bate vr'odată? Tu te duci singur in faţa duşmanilor mulţi că frunza şi earbă, şi vii acasă biruitor? Bine cum se poate intămpla asemene lucru? Eu impěrăteasa şi nevasta ta nu ştiu unde-ţi stă ţie acea putere grozavă! Nefericită de mine! Alţi impěraţi n'ascund nimic de nevestile lor, numai tu te-ai aflat care să te poţi stăpănì a-ţi instrăina sufletul de către mine. Acum iţi mai vine se mě'ntrebi de ce am căzut la pat şi de ce nu peste mult are să mi se sfarme sufletul de amărăciune?

— Ileană, Ileană, nu ştiu ce să zic cănd te-aud vorbind astfel. Imi vine să-ţi spun şi să nu-ţi spun.

— Nu spune dacă vrei să-mi săpi groapa măne, poimăne; — zise Ileana suspinănd şi intorcěndu-şi capul ear către părete

Smeul stete o leacă şi se găndì. Apoi zise:

— Am să-ţi spun, Ileană, cu toate că mi se pare că nu fac bine. Toată puterea şi vitejia mea imi vine de la cal. Calul meu este mănzul unei epe, care se află la Mama Ciumei din marginea lumei de lăngă mările albastre El are şepte inimi de cal intrěnsul şi nu-l poate dovedì nici un şoiman din lume, fără numai doară vr'un frate de-al seu. Pe lăngă aceasta mama Ciumei l'a vrăjit de mic şi l'a uns in toată zioa până ce-a ajuns de trei ani cu untură de urs pe şele, incăt cu el nu mi-e frică de oşti intregi.

Auzind Ileana aceste, se arătă mai veselă, şi grăì:

— Par'că mi-ai luat o peatră de pe suflet, atăt mě simt uşurată prin cuvintele tale.

După trei zile Ileana spuse lui Ionică cele ce a aflat de la smeu. Ionică plecâ numai decăt la vrăjitoare şi-i descoperi in ce stă puterea smeului

— Acuma, fětul meu, zise baba. pregăteşte-te de drum şi te du până la sfănta Miercuri. Dacă n'a şti ca să te 'ndrepte la mama Ciumei din marginea lumei de lăngă mările albastre, are să-ţi arăte calea, ce duce la sfănta Vineri; ear dacă nici aci nu te-i putè folosì, atunci la sfănta Duminică nesmintit ai să afli in cotr'o bate ţara smeoaicei.

Cum zise baba, aşa făcù Ionică Fět-Frumos.

Puse la brău un paloş de argint şi luâ pe spate un arc şi o tolbă cu săgeţi şi plecâ in voea lui Dumnezeu in cale lungă. Se duse şi se tot duse până ce ajunse la curtea sfintei Mercuri. Vězěndu-l sfănta Mercuri ěi zise:

— Ce soartă te-aduce pe la noi?

— Sfăntă Mercuri, Sfăntă Mercuri, binecuvěntată să fii de Dumnezeu şi zioa ta să fie petrecută in posturi de către oameni. M'am abătut din drumul meu pe aice ca să te'ntreb, in ce parte de lume să aflu eu pe mama Ciumei din marginea lumei?

— De mare lucru mě'ntrebi! De spus nu pot să-ţi spun, dar ţine calul acesta şi'ncalecă pe el. Are să te ducă pănă la soră-mea Sfănta Vineri. Cred că ea te a şti indrepta.

Se luâ Ionică şi se duse la Sfănta Vineri.

După ce nici Sfănta Vineri nu ştiù să-i spue nimic de mama Ciumei, ii dede şi ea un cal, de oare-ce calul celalalt obosise, incăt deabia mai putea călca pe douě p c oare cum se cuvine.

In sfirşit ajunse Io ică la curţile strălucite a Sfintei Duminici. Intrănd el in lăuntru fu poftit de către o slugă s'aştepte până ce-a venì Sfănta Duminică, care era dusă la bi erică

— Ce věnt te-aduce prin curţile mele voinice, grăì Sfă ta Duminică, sosind de la biserică

— Sfăntă Duminică, Sfăntă Duminică, luminată să fii de Domnul Dumnezeu şi prăznuită cu rugăciuni şi cu incetare de lucru de către creştini. Am venit inaintea feţei tale strălucite ca razele soarelui, ca să faci bine şi să indreptezi drumul meu către mama Ciumei din marginea lumei. Am fost insurat cu Ileana Cosinzana din cosiţă floarea-i căntă, nouě impěraţii ascultă, şi un vrajmaş de smeu mi a luat-o din mănă. Am găndit să mě bat cu el in pa-

loş pentru nevasta răpită, şi mi-am luat de socoteală, că m'a birui. Apoi am făcut ce-am făcut păn am aflat, că puterea cea straşnică ii stă in calul seu, ce are şepte inimi băgate intr'ënsul de cătră mama Ciumei, la care se află mama calului; mai d parte am descoperit că nime nu l'ar putè dovedì afară de voinicul ce-ar ave un cal, frate cu calul seu năzdrăvan. Din clipita aceea m'am luat prin lume, ca doar oiu da de mama Ciumei, şi păn acum am umblat fără pic de folos.

— Nu te amărì, voinice dragul meu, căci ai plecat in ceas bun intr'acoace. De la mine n'ai să eşi fără măngăiere. Ascultă dar şi ia aminte bine vorbele mele. Mama Ciumei pe care-o cauţi tu, este smeoaica cea mai afurisită, lăsată de duhurile necurate să trăească spre binele şi norocirea neamului spurcat al smeilor şi spre risipa şi pustiirea neamului ominesc. Ea se hrăneşte numai şi numai cu carne de om. Şi această hrană i-o căştigă eapa indrăcită, care-a fătat pre calul smeului, ce ţi-a luat nevasta. Adecă, baba cea vrăjmaşă tocmeşte cu anul argăţi care să grijească de eapă la păşune. Ea plătesce o simbrie mare şi la anul inchiet dă voie argatului, să-şi aleagă din herghelia de cai, pe care-i va plăcè. Eapa paşte numai nopţile şi baba face legătură cu cel ce se bagă la ea de argat, că dacă va venì dimineaţa fără eapă, ea să aibă dreptul a-i reteza capul. Căţi voinici s'au apucat păn acum să păzească eapa smeoaicei, nici unul n'a scăpat cu viaţă. Tu ănsë du-te, invoeşte-te cu baba şi găndeşte mereu la Dumnezeu. Na beţişorul acesta, şi cănd vei fi la nevoia cea mai mare, fă cu el de trei ori inspre codrul, ce va răsărì inaintea ta. In sfirşit fëtul meu, cănd te-a chema baba să-ţi alegi calul, drept resplată, tu să pui ochiul pe un cal slab şi deşelat şi să nu te laşi de el păn odată cu capul. Baba te va căina pentru gustul tëu, şi-ţi va toca căte 'n lună şi 'n soare ca să-ţi iei un harmasar frumos şi inalt, dar tu să nu primeşti de fel decăt numai pe cel tăpălog ce vei zărì svărcolindu-se in gunoiul cailor şi chehăind ca de moarte.

— Aşa am să fac, zice Ionică inchinăndu-se sfintei Duminici şi mulţămindu-i din suflet. Apoi sărutăndu i mănele cele sfinţite de Dumnezeu se luă la drum.

Şi se duse şi se tot duse cale de trei zile şi trei nopţi, pănă ce se vëzù pe creştetul unui munte, ce se inalţă pănă la cer; deaici ochii lui intămpinarë in zarea intinsei depărtări o cămpie nemărginită albastră ca faţa cerului resbunat. Erau mările albastre. Făcënd departe pe coborişul muntelui, eată că pe o cracă de fag vede o pasere grozavă de mare, care sta neclintită, cu o aripă ruptă, ce spănzura in jos, şi scotea din peptu boacete plăngëtoare. Ionică incordâ arcul şi punënd o săgeată in el, il indreptă ţintă cătră pasere, din a căreia carne găndea să vëneze in sara acelei zile. Dar nu ajunsë să ochească bine, cănd paserea strigâ cătră dënsul.

— Voinice. voinice, stăi nu da, căci bine ştiu eu găndul tëu şi unde te duci tu. Decăt să me omori, mai bine indură-te de suferinţele mele şi vino de-mi leagă aripa cea desghinată, căci ţi-oiu fi şi eu de folos căndva.

Ionică mişcat de mila paserii, aruncâ arcul şi apropiindu-se de ea, ii legâ aripa şi plecâ mai departe.

Cănd se coborì de pe plaiul muntelui şi ajunse pe marginea mării, intălnì pe ţërmure un peşte mare şi gros, svărgolindu-se in năsip, el voì să-l pregătească de măncare, căci era mai leşinat de foame. Dar nu apucă a-l prinde şi din păntecele peştelui se auzì un glas care-i grăì aşa.

Voinice, voinice, opreşte-te şi nu da! Ci mai bine du-te şi taie cu paloşul o prăjină din copacul ce'a şi më rostogoleşte cu ea in valurile mării, că ţi-oiu prinde şi eu bine, cănd va fi mai rëu de tine.

Lui Ionică i se făcâ milă şi făcù după cum ceruse peştele. Apoi mai merse cale de trei ceasuri şi vëzù pe-o coastă de munte pleşuv o casă urieşă ce părea alcătuită din lespezì, şi bărne de stănci risipite. Soarele care era aproape să se cufunde in albastrul potop de apă, aruncâ asupra mohoritei zidiri o lumină roşietică nălucoasă. Pe coperişul casei, prin pari clătinaţi de vënt ţioleau posderii de scafalii de om şi corbii setoşi de pradă cărduri, cărduri croncănind pe deasupra lor. Ear din fundul pustietăţii vëntul aducea urlete inspăimăntătoare de lupi hămisiţi de foame.

Ionică apucâ pe-o potică in sus şi ajungĕnd la casele din coastă, intrâ in lăuntru.

— Buna sara la voi, zise Ionică.

— Bine-ai venit, şi auzì un glas ca de-o oală hărbuită, ce eşea dintr'o gură largă căt o şură. Era matahala de mama Ciumei, o babă de babă ce nu era nici om nici cal, căci capul ei de om era căt un stog de fĕn, şi picioarele-i erau de cal.

— Da ce-ţi poartă cioarele picioarele, vĕntul pĕrul, corbii ochii, de te-ai abătut pe la casă mea ?

— Nici cioarele nu-mi poartă picioarele, nici vĕntul pĕrul, nici corbii ochii, dar am venit să-mi cerc norocul şi să mĕ bag slugă la tine.

— La bună vreme ai sosit. Te aşteptam cu multă nerăbdare, hurducâ matahala din gură, hirjind nişte dinţi ca lopeţele, şi scănteindu-i ochii, care ardeau in fundul căpăţinei ca douĕ hopătăi roşii in adăncimea codrului inoptat. La mine n'ai altă de lucru decăt numai să duci o eapă ce ţio-iu da la earbă, de sară pănă dimineaţa. Şi dacă me-i sluji cum se cade, te-oiu mulţămì la anul implinit, cu o simbrie bună şi cu un cal care ţi-a plăcè din herghelia mea. Ear dacă mi-i perde o eapa şi-i venì fără ea a casă, carnea ta să fie a mea şi ciolanele tale a lupilor.

— Mĕ 'nvoiesc, zise Ionică, care nici nu se năzuea, ce are sĕ se intămple.

Aşa ca măne de cu sară, după asfinţitul soarelui, Ionică incălecâ pe eapă şi se duse cu ea in cămp. Acolo descălecâ şi aşezăndu-se pe earbă, se uitâ la eapă cum paşte. De la o vreme numai ce simte că toate vinele ii slăbesc, capul ii cade la pămĕnt, ochii i se painjănesc şi adoarme ca leganat in somn greu ca şi cum nu ar fi inchis ochii de trei, patru nopţi.

Cănd se trezeşte, luceafĕrul de dimineaţă era de o suliţă pe cer. Se uitâ imprejurul sĕu: eapa nicăeri. Da 'n coace, dă 'n colo, aleargă in sus, aleargă in jos in ruptul capului. In deşert toate opintirile sale. Nici nu vede, nici nu aude nimic. Un cutrémur rece străbătù pănă in rărunchii sei. I se părea că ochii lui dau prin vĕzduhul trierat de razele lunei, ca scăfărliile bortite, ce zărise pe casele ciumei, i se părea că aude urlete de lupi şi croncănituri de corbi. Multe spaime şi stahii i se nălucea lui Ionică, şi el sermanul rătăcea văităndu-se şi pălindu-l lacrămile.

Ajungĕnd lăngă o pădure numai ce vede că se lasă inaintea lui o pasere mare.

— Nu te spăriè, om bun, că sunt eu, paserea, pe care ai scapat'o tu de la moarte. Dar spune-mi de ce plăngi şi te boceşti pe vremea asta?

Ionică ii spuse cum a perdut eapa şi cum are să fie omorit de mama ciumei.

— Linişteşte-te şi stăi aice că ţi-o aduc eu indată. Şi paserea, care era impĕrăteasa păserilor intrâ in codrul cel des şi sburănd prin el cruciş şi curmeziş, incepù a ţipa de se strinserĕ la glasul ei pajuri urieşe, vulturi şi şoimi ca norul. Ea le dede o poruncă pe limba păsărească să caute prin tufişuri, şi prin ruji, şi să strivească paserea străină, ce-a intrat noaptea aceea acolo. Se respăndì neamul păseresc prin codru ca locustele incăt erau căte zece pănă şi la huceagul cel mai mic şi cum intălnirĕ paserea străină, care era eapa smeoaicei, se puserĕ pe ea cu pliscurile şi dă-i şi dă-i cu ciupitul păn'o scoaserĕ din codru şi o silire să se facă ce-a fost.

— Ho! eapă afurisită, strigâ Ionică vezĕnd'o, şi-i aruncâ frăul in cap. Apoi plecâ şi ajunse a casă inainte de resărirea soarelui.

Mama ciumei era trează şi sta lăngă un cazan cu apă ce clocotea, şi se legăna incet pe picioarele ei de cal şi din buze mărnăea un căntec ce se părea că ese din clănţănitul măselelor.

Ea aştepta cu neastĕmpĕr pre voinic ca să-i reteze capul şi să-l toarne cu picioarele 'n sus in cazanul clocotitor.

Dar cănd vĕzù pre Ionică intrănd calare pe eapă, de ciudă şi de otravă resturnâ cazanul pe foc cu fundu 'n sus şi-şi incleştâ ghiarele indrăcite in pĕrul cel burzuluit şi prins'a se trage de cap ş'a crăşca din dinţi de se părea c'au apucat-o nouzeci şi noue de nabădăi.

Ionică bagâ eapa in grajdiul cel de peatră şi intrâ in casă.

— Ei, stăpăne, te slujesc bine?, intrebâ Ionică.

— Bine, respunse baba, aruncând pe sub genele cele tufoase chioriş o căutătură vrăjmaşă înspre Ionică.

După aceasta, mama Ciumei eşì afară şi intrâ la eapă c'un biciu de foc şi prinse a o bate de mergea fum din spatele ei.

— Osândească-te Dumnezeu şi te pedepsască cum a şti mai cumplit! aşa te-ascunzi tu?

Şi da baba mereu de-o făcea numai vĕnĕtăi pe şele şi pe bot.

— La noapte ia sama şi te ascunde bine să nu te mai afle, că de te-a mai afla, te bat şi te pisez, până ţi-oiu face carnea bucăţele!

Când sosì sara, Ionică plecâ ear cu eapa la păscut. El işi puse in gând ca de astădată să nu se coboare de fel de pe eapă. Dar deabia trecu un ceas de vreme, şi simţì earăşi strecurându-i-se prin vine o slăbire ş'apucându-l o găimăceală, ce -l dovedea din ce in ce mai tare. El se opintì destul ca să nu doarmă, dar după ce mişcâ de câteva ori cu capul incet incet, lunecâ de pe eapă ca mort in earbă.

Atunci eapa perì de lângă el şi se făcù o mreană pe fundul mărilor albastre.

Când se trezì Ionică, se uitâ plin de uimire, neputĕnd pricepe unde se află şi ce s'a'ntâmplat cu el. După ce-şi venì in fire se sculâ şi plecâ ear in toate părţile, bocindu-se amarnic. Acum luceafĕrul de dimineaţă se suise ca de douĕ suliţi pe cer.

Umblând Ionică prin pustiul pămĕntului ajunse pe malul mării. Şi cum se uita el plângĕnd de-alungul păturii nemărginite de apă, vede cu mirare tulburându-se faţa liniştită şi luminoasă a mării şi resărind din valuri, un cap mare de peşte, a cărui solzi stecleau la strălucirea lunei călătoare prin aburi ca nişte rotiţe de diamant.

— Ce plângi şi te tânguești, făcĕtorul meu de bine, grăì peştele, spune ca la un frate, ca să te mângăi şi să te scap şi eu după cum ai făcut şi tu cu mine.

Ionică indată cunoscù ce este şi descoperì peştelui pricina tânguirii sale.

Atunci peştele, care era impĕrat peste peşti se umflâ din urechi, se incruntâ şi prinse a cutriera marea de la o margine până la alta ş'a o rescolì din adâncul adâncurilor de se părea că se potopeşte şi se prăpădeşte lumea. Şi'n fugele sale prin noianul de apă, el da de ştire tuturor peştilor mici şi mari să pornească care incotro, să restoarne şi să scormolească năsipul şi pietrele de pe fund, pă'n or afla o mreană ce a intrat noaptea acolo.

Şi s'apucâ seminţia peştilor să implinească porunca impĕratului. Şi se făcù marea din faţă până in fund numai nămol şi cir, şi ferbea şi vijeea apa inchegată şi isbucnea câte o dată in sus in formă de munţi, de gândeai că acum apucă luna, ce se infiorase şi se făcuse roşie ca sângele.

Mreana sânziană era pitulată in năsipul adâncului, băgată de doi stânjini in pămentu. Cum o simţirĕ chiţii cei inspăimântători, pornirĕ după ea cu fălcile căscate! Ş'o alungarĕ ş'o gonirĕ marea intreagă inlung şi inlat muşcând'o. Atâta o fugărirĕ ş'o inclenţirĕ cu fălcile, incât la urmă fu silită să easă la faţă lângă mal şi să se prefacă in eapă.

— Stăi eapa babei cea indrăcita. — strigâ Ionică Fet frumos, vĕzĕnd'o. I-aruncă frĕul in cap şi plecâ cu ea la stăpână.

Cum il zărì smeoaica, se turbâ de furie, prinse earăşi a se trage de pĕr ş'a se svângioli ca apucată de spasmuri. Era aproape să plesnească de inciudarea şi veninul ce-i străbătuse tot sângele.

— Ei, stăpână, iţi place cum te slujesc? — o intrebâ Ionică, când intrâ in casă.

— Place . . . . respunse baba, mornăind mai departe din gură nişte cuvinte pe jumĕtate inghiţite şi clănţănind din măsele.

Şi eşind afară se duse la eapă şi luând un biciu de foc mai cumplit decât in rândul trecut, prinse a o mĕsura cu el pe spete şi picioare, de părăia ciolanele in ea.

— Gândeam să te schingiuesc până nu-i mai putè resufla, trăsnească-te urgia cerească să te trăsnească! Dar te mai cerc odată; iţi spun ânsĕ verde şi curat că dacă nici la noapte nu vei putè vicleni pre păzitorul teu, iţi turtesc capul ca la o şopirlă şi te fac mii de fărâmi.

Când se lăsâ negreaţa nopţii, Ionică scoase la câmp pentru cea de pe urmă oară eapa babei. Cuprinzĕndu-l somnul ca'n celelalte nopţi, el căzù eară că inţepenit pe earbă. Luceafĕ-

rul era aproape când se desceptâ. Umblâ el pe ţermurile mării cât umblâ, se apropiè de pădurea, unde s'ascunsese eapa in noaptea ăntĕi, dar nu se mai arătâ nici peşte nici pasere.

Aşa perzĕndu-se el prin adănca tăcere de noapte, cu groaza morţii in sin, când era aproape de marginea unei păduri tufoase şi dese, numai că-şi aduce aminte de beţişorul dăruit de Sf. Duminică. Il scoate cum ii spusese Sf. Duminică, şi ce să vezi?

Copacul, din care era tăiat băţul, incepù a se scutura din rădăcină ş'a imprăştia ca un fior de vifor in toată pădurea de la un capet la altul. Şi se trezirĕ din somn stejarii şi fagii şi carpenii, insfirşit toţi copacii de la cel mai mic până la cel mai inalt, şi prinserĕ a se sguduì şi a-şi tremura crengile de se părea c'a resbit o furtună inspăimântatoare. Atunci, eapa, care era ascunsă in mijlocul pădurii, lovită şi inţepată de spini şi ghimpi, sărì de acolo ş'o prinse la fugă. Pe unde trecea, crengile pliosc pe spate şi peste bot, incât sta să-i sară ochii de usturime, până ce mai leşinată de atăte lovituri şi plesnituri ce primise se pomenì că ese din pădure.

— Ho! eapa babei cea vicleană, strigâ Ionică cum o zărì, — şi incălecând pe ea se'ntoarse a casă.

— Acum, stăpănă, mi s'a implinit anul, dă-mi simbria şi hai de grabă să mi aleg calul, ce mi se cuvine, zise Ionică după ce intrâ la smeoaica, ce era umflată de ciudă şi de mănie de sta să pocnească

Ce era să facă baba? Trebuea să se ţie de legătură. Deci se duse cu Ionică la herghelia cea de cai.

Acolo patrusprezece armasari sirepi, unul ca altul inalţi şi frumoşi, ear de lături, tăvălit in gunoiu şi mocirlă, o hărţoagă de cal chior, slăbănog de-ţi era scărbă să te uiţi la el atăt era de pĕcătos. Cei patrusprezece armasari ănsĕ erau lipsiţi de inimi. Smeoaica băgase inimele lor toate in hărţoaga ce se svărcolea in gunoiu, care'c'a un ... de doi ani de la eapa, ce o păzise Ionica

— Ei, alege-ţi, care-ţi place,—grăì smeoaica cătră Ionică

— Intr'adevĕr, unul e mai frumos decât altul, zise Ionica, chiar unui impĕrat i-ar plăcè s'aleagă intre ei. Dar eu n'am gândit să m'arunc aşa pe sus. Mie că unui omu sărac ce sunt nu mi s'ar potrivì un asemene şoiman. Toată lumea m'ar lua in ris, când m'ar vedè pre mine, opincă hirzobată, incălecat pe un asemene puiu de cal frumos, eu m'oiu mulţămì cu cel ce zace cole in gunoiu. Acela-i de mine.

Mama Ciumei işi incruntâ sprincenele şi se uitâ chioriş la Ionică, apoi prefăcĕndu-şi glasul a milă ş'a părere de rĕu, zise:

— Da cum, Doamne păzeşte, să te duci de la mine c'un cal atât de rĕu? Mi-ar fi ruşine de moarte să plătesc astfel credinţa cu care m'ai slujit. Lasă-l la pustia să-l aibă, şi-ţi ia unul dintre işti zdraveni şi voinici!

— Ţi-am spus că dintre işti armasari nu pot să-mi eu. Dacă vrei să mi-l dai pe cel slab dă mi-l, dacă nu, nu vreu nici unul.

Mai cercâ baba să-i schimbe voea, spuindu-i multe de toate; dar in sfirşit trebuì să-i dea calul, ce cerea.

Atunci Ionică Fĕt-Frumos se apropiâ de calul cel chior, il sculâ de pe gunoiu şi incălecâ.

— Ţine-te şi te 'nţăpeneşte bine, dragul meu stăpăn,—grăì calul şi nechezând odată puternic, se ridicâ intr'un sbor până in nori, de se vedea numai ca o pasere plutind prin inaltul vĕzduhului. Când se lăsâ jos, picâ in mijlocul mării; se cufundâ de trei ori până se spălâ şi se curăţì bine, de sclipea ca plaiul cu flori dimineaţa pe rouă, apoi sburâ cu Ionică pe mal.

— Te spărieşi, stăpâne! grăì el.

— Mĕ spăriei şi nu pre! respunse Ionică.

— Acuma, cum să te duc, ca vĕntul ori ca gândul?

— Ca gândul, căci mĕ arde dorul cumplit.

Şi se inalţâ calul in slavă şi fugea, fugea, incât lui Ionică i se părea că stă pe loc neclintit şi pămĕntul trece pe dinaintea ochilor sei ca glonţul din puşcă.

Cand ajunse la frumoasa Ileana, o găsì plângĕnd cu amar, incât de multele lacrimi se făcuse făntână in casă.

— Nu mai plănge. . . nu mai plănge, — strigâ Ionică răpezindu-se in braţele ei

Apoi degrabă eşirĕ amĕndoi, se suirĕ pe calul năzdrăvan şi se făcurĕ nevĕzuţi.

Smeul se afla dus la un ospeţ, şi pe când se veselea mai bine, calul seu necheză cu atâta inverşunare, incât ii căzù paharul din mână de se făcù hirburi. Indată se sculà smeul şi se dusă la cal, care arunca scântei albastre din ochi.

— Ce-ai păţit de te-a ajuns dorul să nechezi aşa de 'nverşunat? Poate nu ţi-i bine pe aici?

— Ba, de mine este cum este, dar de tine-i rĕu. Ionică Fĕt-Frumos a intrat in palat şi ţi-a furat pre Ileana.

— Putem să mai stăm şi să mai benchetuim?

— Poţi să te şi culci şi să nu te mai scoli, căci mi se pare că nu-i nedejde de ai mai ajunge. Calul lui Ionică este frate-meu şi are intr'ênsul patru-spre-zece inimi, pe când eu am numai şepte. Fără să se mai intoarcă şi să-şi iee zioa bună de la mesenii cu care ospetase, smeul răpede se aruncà pe cal şi s'aşternù drumului ca şi pana vêntului.

Luând drumul de-alungul se ducea smeul plin de turbare de se hurduca pămêntul sub picioarele calului şi dinapoia lui se'nvolbau nori de colb.

Când era aproape să 'nsereze, eată că ochii smeului dau de Ionică şi de Ileana, care sburau cu calul lor pe sub bolta cerului. Işi implântâ el pintenii in coastele calului, ca să se inalţe până la ei, dar in deşert, calul seu nu putea sbura prin slavă decât numai patru stânjini pe sus de la pămênt, pe când Ionică se clătina pe de-asupra lui, pe unde umblă tabĕra norilor, ca o pasere uşoară. Aşa se'ntreceau ei in fugă prin vĕzduh până ce smeul obosindu-se, zise calului să spue fratelui seu de sus, ca să se coboare de-acolo că l va ţine cu jaratic şi cu pară. Auzind calul lui Ionică aceste vorbe, le impărtăşi stăpânu-seu. Atunci Ionică zise credinciosului seu şoimulean.

— „Spune, voinice, frate-tĕu, să-şi trântească stăpânul şi să-l facă fărâmi, că eu l'oiu ţinè cu trifoiu nescuturat de rouă şi l'oiu adăpa cu lapte dulce.

Cum auzì calul smeului cuvintele, ce-i trimise frate-seu, se'ncrâncenì şi se scuturâ odată de izbì pe smeu in colţul unei stânci incât să făcù numai bucăţele. Indată se lăsâ Ionică cu calul seu in jos, şi suind pe Ileana pe calul smeului, se intoarserĕ indărăt. Şi Ileana prefăcù Curţile sale intr'un mĕr de aur, apoi se luarĕ şi se duserĕ in impĕrăţia lui Ionică Fĕt-Frumos.

Ajungĕnd Ionică Fĕt-frumos a casă cu frumoasa Ileană, indată plecarĕ la lacul zinelor, şi trantind mĕrul de pământ, ca din nimic resărirĕ pe mal curţile strălucite ale Ilenei dimpreună cu toate minunele ce se aflau intr'ênsele. Apoi se făcù o nuntă de o sută şi de o mie de ori mai bogată şi mai veselă ca cea ăntĕi. Fost-au la nunta aceasta şi cumnaţii lui Ionică cu surorile sale, care cu toţii plânserĕ de bucurie când vĕzurĕ pre Ionică, atât de nenorocit odineoară, eşindu-le inainte cu mândra lui soţie.

De aci inainte Ionică şi Ileana vieţuirĕ in fericire cerească cu dragoste nesfirşită unul cătră altul. Şi'n trecerea zilelor de plăcere adese ori ei se puneau la fereastă şi rătăcindu-şi ochii in lungul lacului, cine ştie de ce-şi aduceau aminte, că numai ce lunecа câte o lacrimă pe feţele lor. Lacrimi şi aduceri aminte ce-i făceau se'ntinerească când imbĕtrâneau, aşa că poate trăesc şi astăzi şi vor trăi cât va fi lumea şi veacul.

M. P.

Convorbiri economice

de ION GHICA.

Convorbiri economice de Ion Ghica, 1 vol. in 8 mic de 123 pagini.

O scriere economică este o raritate la noi, şi aceasta din o causă foarte naturală, din lipsa de interes in public pentru asemene scrieri, lipsă care earăşi provine din părăsirea mai totală in care este lasată producţiunea bogăţiilor in ţară la noi. Noi nu producem ceva decât prin agricultură; industria şi comerciul sunt cu totul părăsite sau lăsate in mânele străinilor. Idealul nostru economic este de a fi o ţară agricolă servind restului Europei de *grânar*, pentru aprovizionarea ei foarte eftină cu producte brute, şi de *piaţă*, pentru desfacerea foarte avantajoasă a fabricatelor sale.

A eşi din această stare este, după cum ne

spune d-nul Ion Ghica in cartea pe care o analisăm aice, o chestie de viață și de moarte pentru noi. „Vĕnătoria funcțiunilor publice și părăsirea industriei sunt peirea țerei acesteia“.

„Când generațiunile viitoare vor căuta in voluminoasele tipăriri ale acestor ani, să găsească care a fost starea de civilisațiune a societății noastre la finele secolului XIX-lea, trebue să convenim că afară de inregistrarea faptelor politice și de o luptă crâncenă intre partide, și pot ḑice mai mult intre persoane, o sete nestinsă de putere, impinsă până la aberațiune, puține, foarte puține urme vor afla care să denote o cugetare serioasă, care să dovedească că această turburată societate a fost impinsă cătră studiele acelea care prin aplicațiunea lor la arte și la meșteșuguri fac gloria, bogăția și puterea națiunilor care joacă un rol in istoria civilisațiunii. A zice numai că voim să fim o societate democratică dar totdeodată a onora și suferi oțiositatea este o contradicțiune; democrația nu este compatibilă decât cu munca; numai in societățile aristocratice se poate tolera trândăvia; căci cel care voește să trăească din munca altora este un adept, un partisan natural ai privilegiului. Numai munca a desrobit societățile de sub jugul feodalismului; și o societate de oameni muncitori nu poate fi decât o societate democratică, ori care ar fi numele ce ar purta forma guvernului ei, precum o societate in care trândăvia găsește mijloace de traiu nu este in fapt decât o societate aristocratică ori cât s'ar intitula de democratică.

A combate setea de funcțiuni ale Statului, oțiositatea, prejudecățile industriale și comerciale, a deștepta in spiritul și in inima Românilor dorința de a se lupta prin inteligența și munca lor cu neamurile care sunt in fruntea civilisațiunii, este astăzi datoria cea mai sacră a publicistului Român.“

După ce astfel d-nul Ion Ghica stabilește in mod general nevoea de a ne deda muncei industriale și comerciale, d-sa caută a introduce in un mod popular oare-care idei economice și a trezi spiritul industrial și comercial in poporul nostru, a-i arĕta reul și nesiguranța la care este espus prin modul seu de traiu de acuma, și causele pentru care industria și comerciul nu inaintează la noi. Introducĕnd mai multe personaje pe care le face să conversese impreună asupra diverselor lor interese—in care conversări constatăm cu părere de reu cam pre multe alusiuni la politica actuală, *tocmai lucrul de care cu drept bănuește d-nul Ghica pe alții*—autorul prin organul unuea din ele desfășură diversele sale idei asupra stării noastre economice. El găsește una din piedecile cele mai mari desvoltării comerciului in *setea cea pre mare de căștig* de care sunt dominați acei ce se dedaŭ acestei ramure de ocupație. Acest sistem „păgubește pe mușterеu fără a imbogăți pe negutitor, e un sistem de camătă care storcĕnd pe muncitor de tot fructul ostenelilor lui, sacă izvoarele producțiunii,“ căci sărăcia mușterеilor e sărăcia neguțitorului insuși; și mai cu folos e de a invĕrti capitalul de trei și de patru ori intr'un an cu zece și cu cinsprezece la sută decât să-l intorci odată fie și cu patruzeci sau cu cincizeci la sută. Atingĕnd apoi concurența ce ne-o fac străinii, mai ales evreii in lăuntrul țerei, autorul demonstră foarte clar că mijlocul de a scăpa de aceasta concurență și de grămădirea evreilor in țară nu este nici oprirea lor la frontieră, nici gonirea lor din țară, doue mijloace cu neputință de pus in aplicație. „In lumea industrială ca și in lumea fisică un loc nu poate sta gol. Când se ivește o trebuință, ea trebue indeplinită fără doar și poate; dacă in localitatea unde se ivește o trebuință nu se va gasi omul care s'o satisfacă, are să vină altul din vecinătate, din străinătate de peste munți și de peste ape; eată toată chestiunea evreilor la noi ca și in Ungaria, Polonia și Bucovina“. Dacă nu avem intre noi oamenii care să indeplinnească trebuințele noastre, *va trebuì* să alergăm la străini. „In loc să ne facem tĕmplări, tapițeri, croitori, cismari, curtieri, tinichegii, giamgii, văpsitori, zarafi, banchieri, mașiniști, ceasornicari, sculptori, noi nesocotim acele meșteșuguri care dau avere și independență și alergăm după acele șeptezeci de mii de posturi, la disposiția cărora s'a pus o sută douezeci de milioane pe an, luate din sudoarea muncitorului nostru de pămĕnt.“ Aice personajul in-

trodus de d-nul Ion Ghica citează un exemplu practic „cum un amic al seu Vasilică a gonit pe evreii care se aflau in satul lui, fără vot al camerei, fără decret domnesc, fără primar, fără dorobanţ şi fără protest al consulilor“ *) şi anume intocmind o crăşmă ţinută de Români mai curată decăt a evreului, cu rachiu mai bun şi mai eften, prin care a gonit pe crăşmarul evreu, aducĕnd cojocari Români din Focşani şi făcĕnd cojoace mai frumoase şi mai eftene decăt croitorii evrei ce se incuibase in sat, gonindu-i astfel şi pe aceştia, şi aşa cu torsul şi ţesutul lănei, cu fabricarea de luminările de ceară etc. etc. Se'nţelege că evreii de aice se vor fi dus in alt sat; „dar să ne inchipuim c'ar fi găsit pretutindene căte un Vasilică, te intreb, dacă evreul nu era să treacă graniţa ?“

Prin astfel de argumentare practică şi clară autorul caută a respăndì idei priincioase in poporul nostru, a trezi in el spiritul de activitate. Aci găseşte autorul lipsa capitală, „voeşte şi vei putè“ pare a-i fi devisa. Şi intr'adevĕr, in privirea *concurenţei interioare* nici nu este altă cale posibilă; apoi avem totodată şi toate şansele de a isbuti, pentrucă stau in favoarea noastră numĕrul, naţionalitatea care ambele ne dau multe avantaje, apoi chiar şi capitalurile. Numai vroinţa de a le scoate din lăzi, de a le intrebuinţa spre intreprinderi folositoare, şi de a nu socotì industria şi comerciul drept lucru de ruşine, şi indată trebile vor merge inainte. Ne vom imbogăţi noi, şi vom scăpa de pre marea imbulzală a străinilor şi de toate periculele ce aceasta aduce cu sine.

De altă părere suntem ănsĕ asupra intrebării pe care o tratează autorul in partea a III-a a scrierii sale asupra *concurenţei exterioare.* Domnia sa susţine liberul schimb şi crede că earăşi numai prin energia individuală vom invinge concurenţa cea urieşă, nu a indivizilor, ci a *productelor străine*; aice credem că se inşală, pentrucă avantajele nu mai sunt in partea noastră, ci in partea ţerilor civilisate; numĕr, ghibăcie, ştiinţă, maşine ce economisesc munca etc. etc., toate aceste fac că noi să nu putem produce de odată tot aşa de bine şi tot aşa eften ca ţerile străine. Până când vom fi in stare să facem aceasta va trebuì, *in dauna publicului* să scumpim productele industriei străine prin taxe impuse la frontieră, pentru a face mai avantajoasă cumpărarea productelor analoage ale industriei noastre. Publicul va cumpara de o cam dată mai scump şi mai reu; ănsĕ aceasta nu va fi pentru mult timp; cu un mic sacrificiu in present vom scăpa viitorul poporului nostru.—Aceasta e cu atăt mai necesar cu căt iniţiativa din lăuntru este ea insăşi totdeauna impiedecată prin loviturile primite de la concurenţa exterioară. Căte fabrici nu s'au pornit la noi, şi a fost nevoite să se inchidă, ruinăndu-se intreprinzĕtorii? Românii prin aceste incercări se descurajează şi lasă din ce in ce mai mult industria şi comerciul in mănele străinilor.

Slăbirea concurenţei exterioare este deci chiar una din condiţiunile intăririi concurenţei interioare, a acelei energii individuale basată pe buna credinţă, pe care d-nul Ion Ghica caută cu atătă căldură să o trezească in sufletul Românului.

A. D. Xenopol.

*) Amicul „Vasilică“ este d-nul V. Alexandri. Satul Mirceşti este un model; ori cine ar trebuì să-l imiteze.

Resumat de prelegerile populare
a
Societăţii Junimea, anul al VIII-le.

Prelegerile ţinute de Societatea Junimea in fie-căre an caută să infăţoşeze publicului un complex din idei asupra unei teme insemnate din viaţa omenească. Basată pe principiul că asemene prelegeri nu pot avè vre o inriurire decăt intrucăt materia tratată in ele va găsì in spiritul auditorului oare-căre noţiuni omogene, urme de căre să se poată prinde ideile espuse, Societatea Junimea a trătat până acuma teme ce se referă la partea morală a naturei omeneşti. — Ştiinţele naturale atăt in genere căt şi acele ce se rapoartă in deosebi la om, ori căt de mare ar fi interesul ce ele

pot trezì in noi, nu au fost atinse, decât foarte puţin, din causă că publicul la care se adresează aceste prelegeri — şi care este in mare parte femeesc — nu posedă suma acea de noţiuni cât de simple despre ştiinţele naturale, care este absolut de nevoie, pentru ca interesul să fie trezit, căci ceea ce nu trebue să uite niciodată acel ce ţine o prelegere populară este, că in o oară sau câte-va oare nu poate să introducă o sumă de idei cu totul noue in mintea cuiva, precum le introducem in mintea copilului in timp de mulţi ani.

Obiectul prelegerilor a fost in acest an *elementele de educaţie.*

Prelegerea introductivă a fost ţinută de D. *T. L. Maiorescu.* D-sa espuse mai ântei care este inţelesul cuvintelor „elemente de educaţie," şi arătâ că ceea ce şi-a propus societatea Junimea a trăta in acest an, nu sunt elementele interioare, individuale, care influenţează asupra resultatului educaţiei, precum temperamentul, caracterul, agerimea mai mare mare sau mică a spiritului etc., ci acele exterioare care inriuresc din afară asupra ori cărui individ pentru a desvolta ştiinţa lui, cu alte cuvinte, *mijloacele* de educaţie.

Mijloacele ânsĕ nu au un inţeles fără un scop oare-care. Pentru a afla care trebue să fie ţelul educaţiei, D-sa analisâ interiorul fiinţei noastre şi o aflâ compusă din doue părţi: acea *intelectuală* şi acea *morală*, inţelegĕnd sub această din urmă simţirile, dorinţele, năsuinţele şi voinţele noastre. Deosebirea intre aceste doue părţi este insemnată: pe când inteligenţa este generală, comună şi identică in privirea constituirei ei fundamentale la toţi oamenii, nimic nu e mai deosebit decât partea morală intre indivizi. Inteligenţa se deosebeşte numai in privirea gradului a intinderii ei, partea morală chiar in privirea naturei ei. In privirea intelectuală oamenii apucă pe aceeaşi cale şi ajung numai unul mai departe, altul remâne mai in urmă; in privirea morală fie-care om apucă pe o cale deosebită; drumurile lor se incrucişează, se ţese şi se intreţese in modul cel mai variat.— Inteligenţa represintă deci elementul general in fiinţa omenească, moralul din contra elementul individual.

Omul, fiind inainte de toate individ, urmează de aice numai decât că elementul care joacă *de la sine,* din natură, mai mare rol in viaţa fie-cărui om, este *elementul moral.* Modul general sub care acest element işi manifestează existenţa sa este *dorinţa,* năzuinţa sau ori cum vom numì tinderea aceea a sufletului nostru spre a ajunge la ceva, a pune posesiune pe ceva. Din această predispunere naturală a fiinţei omeneşti resultă că dorinţa in sine nu poate fi niciodată mulţămită. Putem mulţămì cutare sau cutare *dorinţă specială* a noastră prin ajungerea obiectului ei; dorinţa in sine, adecă predispunerea acea a sufletului de a dorì vecinic, nu se poate stinge decât odaţă cu viaţa. De aceea indată ce noi ajungem obiectul unei dorinţi a noastre, ea renaşte pentru alt obiect sau altă formă. Starea unui suflet in timpul cât ţine dorinţa este următoarea. Cât timp şansele de implinire a ei sunt mai puternice, atâta timp predomneşte *mulţămire* in suflet, care culminează atunci in momentul când dorinţa e indeplinită pentru a scădè apoi răpede, făcĕnd loc unei alte dorinţi. Dincontra când şansele contrare sunt mai puternice atunci simţim *durere* care nu numài că culminează in momentul când

obiectul nu mai poate fi ajuns, dar lasă urme adănci in suflet şi pentru viitor. Lumea este ănsĕ astfel că implinirea dorinţelor este mult mai rară decăt neimplinirea lor ; de aice resultă că *cea mai insemnată causă de nefericire omenească este dorinţa ce vecinic se naşte in sufletul omenesc.*

Scopul vieţei omeneşti este de sigur binele şi fericirea, şi spre *adevĕrata fericire individuală* culminează ori ce desvoltare a omenirii. Toaté progresele generale, a omenirii, a popoarelor sunt mĕsurate după resultatul ce produc asupra vieţei individuale. Dacă deci omul naturei caută de la sine fericirea sa in *viaţa dorinţelor*, şi dacă această cale se constată a fi falsă şi rătăcită, urmează numai decăt ca educaţia, care este tocmai inriurirea omenirii asupra individului şi formarea acestuia spre o viaţă oare-care, trebue să aibă de scop a face *să predomnească in fiinţa omenească elementul intelectual asupra celui moral*, a da individului prin desvĕlirea minţii sale mijlocul de a se opune dorinţelor ce vecinic il muncesc, de a le infrĕna atunci cănd ele trecĕnd peste cercul in care se pot implinì, devin un element de nefericire.

Mijloacele de educaţie ce societatea intrebuinţează pentru a forma sufletele tinere a generaţiei pe care o creşte, trebue deci să fie astfel, că desvĕlind in om inteligenţa să o cultive *in aşa mod, incăt ea să nu devină o sclavă oarbă a dorinţelor unui om, ci un control asupra lor, o putere mai mare decăt ele.*

Să nu creadă părinţii de familie că şi-au indeplinit menirea lor cănd au dat copiilor lor o educaţie necesară numai pentru ca un om să-şi poată căştiga existenţa, fie chiar in modul cel mai strălucit; căt timp un om şi-a desvoltat inteligenţa, numai cu scopul de a-şi crea un *mijloc pentru implinirea dorinţelor*, atăta timp nu a făcut nimic pentru fericirea sa; ba din contra, avĕnd un mijloc in care se increde mai mult de cum poate ar trebuì, dorinţele vor sporì in peptul seu, şi neajungerea lor va mărì nefericirea sa. A desvoltà inteligenţa numai ca mijloc de hrană, sau cu scop de a căştiga prin ea onori şi avuţii, este a lucra in contra scopului adevĕrat al educaţiei, este a inmulţì şansele nefericirii omeneşti.

Mijloacele de educaţie trebue aşa dar să desvolte in om conştiinţa despre lucruri, idei *mai presus de individ*, şi să caute prin inflăcararea individului pentru aceste generalităţi, să-l deslipească de individualitatea sa, şi deschizĕndu-i astfel un cămp cu totul altul pentru mulţămirea interioară decăt indeplinirea dorinţelor individuale, să nu lege soarta lui de intămplătoarele imprejurări. In viaţa de familie, in misteriile religiei, in gustarea frumosului, in resunetul vieţei naţionale, in ocuparea ştiinţifică pentru ştiinţa insăşi, eată sferele in care omul poate gusta o fericire naltă, singura mare, singura adevĕrată şi pe care omul poate să o ajungă prin faptă, ceea ce nu se intămplă niciodată cu fericirea ce o aflăm in implinirea dorinţelor. Nu doară că aceasta din urmă ar trebuì esclusă cu totul; şi ea e basată in natură, şi ea e de o mare energie, şi ea este legitimă şi ne procură inalte mulţămiri. Dar omul nu trebue să devină sclavul ei; in inteligenţa sa el trebue să creeze o cumpănă pentru reţinerea elementului moral. Pentru aceasta i-a fost dată.

Educaţiea adevĕrată, acea conformă nanaturei omeneşti este deci acea care se ba-

sează pe elementul general din ființa omenească, pe *elementul ideal.*

In prelegerea a doua Domnul *A. D. Xenopol* vorbì despre *cele cinci simțuri.*

Ințelesul acestei prelegeri in șirul unor materii ce aveau de obiect elementele de educație, fù stabilit in chipul următor: elementele de educație ce se analisează in acest an sunt mijloacele *exterioare* care conlucrează la formarea și desvoltarea ființei omenești. Sufletul se pune in atingere cu lumea din afară prin mijlocirea simțurilor; de aice se ințelege că cele cinci simțuri joacă un rol de căpetenie in educație.

Trecĕnd apoi la analisa acestui rol, D-sa presupuse o ființă omenească inzestrată cu suflet, ănsĕ lipsită cu totul de toate cinci simțurile. Ființa aceea are conștiința existenței sale, dar această conștiință se pierde in un tot nedefinit; ea nu-și simte marginile materiale, deosebirea ei de cealaltă lume. In lăuntrul ei lucrează in gol legile găndirii; mișcările simțirii, urei și iubirei se poartă ca niște valuri, fără causă, fără obiect. Dănd apoi acestei ființe pe rănd, pe rănd cele cinci simțuri, d-sa desfășură comoara de noțiuni, de icoane, de idei, ce căpătăm prin ele din lumea din afară, și care legate impreună prin legile găndirii, frămĕntate prin simțiminte, porniri și năzuințe, dau naștere acelei lumi interioare particulare sufletului omenesc.

Simțul general (așa numit a pipăitului) ne dă știință despre marginile noastre materiale, despre corpul nostru și despre deosebirea sa de alte corpuri, apoi știință despre aceste in raport cu corpul nostru făcĕndu-ne să apretuim insușirile lor de moale, aspru, vĕrtos, neted, grunțuros, luciu ș. a., de asemene despre formă și despre distanță; de asemene cunoaștem prin el simțimĕntul durerii și acel al plăcerii fisice.

Gustul și mirosul ne dau știință despre lucrurile priincioase și cele nepriincioase corpului nostru, despre acele corpuri pe care le putem asimila cu al nostru pentru a-i da intărire și putere, și despre acele ce-i pot face rĕu. De asemene ele produc in noi simțimentul plăcerii sau a desgustului fisic. Mirosu apoi ne mai intinde ideea indepărtării.

Aceste simțuri au de caracter comun că ele ne transmit impresiunile prin *atingere directă* cu obiĕctele din care purced, că prin urmare ele ne dau cunoștință de *lumea cea mai apropietă* și că se referă mai cu samă la existența *noastră fisică.* Prin ele nu cunoaștem atăta lumea in ceea ce este ea, ci in raportul ei cătră noi. Aceste simțuri sunt subordonate necesităților existenței, ele sunt sclavii trupului nostru și se pot numì cu drept cuvĕnt *simțuri materiale.*

Cu totul altele sunt celelalte două simțuri, vĕzul și auzul. Cel de'ntéiu ne dă cunoștință de forma lucrurilor, de așezarea, relațiile și raporturile lor in spațiu, de mișcările ce ele fac unul in privirea celuilalt; cel de al doile ne dă știre despre natura din lăuntru a acestei lumi, a acestor forme, prin voacea ce purcede din centrul lor și care ne pune in comunicare cu acea natură internă in care ochiul nu poate să străbată. Aceste două simțiri servesc și pentru trebuințele individuale; dar rolul lor principal nu este acesta, menirea lor este de a aduce sufletului *cunoștința lumei* in care ne aflăm, fără a o pune numai decăt in legătură cu ființa noastră. Lumea acea ce o priivim prin aceste două simțuri

nu există ea pentru noi, ci noi pentru dênsa. Frumuseţa naturei străluceşte şi atunci când doarme sau se stinge ochiul omenesc; armonia glasurilor ei resună şi atunci când urechea nu le primeşte. Aceste simţuri nu sunt deci subordonate existenţei individuale. Ele inalţă pe om la cunoştinţa lumii, şi se referă la suflet nu la trup, la idee şi nu la materie, şi de aceea se pot numì *simţuri ideale*. Din aceste douĕ simţuri, acel al vĕzului este mai strălucitor, mai bogat; al auzului mai intim, mai adânc; unul priveşte coaja, altul pĕtrunde in lăuntrul fiinţei, unul ne pune in contact mai mult cu natura cealaltă, auzul ne deschide lăuntrul sufletului omenesc: de aceea şi este „acel simţ care ne părăseşte cel de pe urmă atât in somn cât şi in moarte“.

Aceasta lume ce se naşte din atingerea impresiunilor transmise sufletului de simţuri cu legile acestuia, are nevoie de a fi pururea improspatată şi intărită prin lumea acea esterioară din care a purces. Noi formăm pe lângă icoanele de la obiectele exterioare, o sumă de altele, deduse din aceste, care cu cât se indepărtează de ele, cu atâta sunt mai slabe, mai palide, mai supuse rătăcirii. Din câte-va observări noi deducem adevĕruri generale: ştiinţa; din câte-va imprejurări, prin care am trecut, regule de purtare practică; din câte-va idei exterioare ţesute cu temerile şi speranţele noastre, visurile sau chinurile ce ne incântă sau ne muncesc. Toate aceste ănsĕ au nevoie de *adeverire prin lumea reală de unde le am luat*. Ştiinţa are nevoie de coperĕmênt pentru a verifica adevĕrurile ei. Esperienţa practică ne invaţă pe fie care zi valoarea purtării noastre, şi imprejurările reale ne arată ce erau intr'adevĕr visurile sau temerile noastre. — Nu numai atâta, dar *fericirea şi nefericirea cea mai puternică este earăşi produsă prin icoane a le simţurilor*. De aceea e moartea atât de crudă, deaceea indepărtarea produce dorul, de aceea tot ea ucide iubirea, pentru că omul astfel este făcut că el vrea să primească prin simţuri icoana celui ce iubeşte, să audă voacea lui, să atingă fiinţa lui; tot de aceea ura conduce la nimicirea fiinţei urite, şi infine oamenii incorporează in fapte şi lucruri visibile simţirile lor cele mari, momentele cele mari din existenţa lor in bine şi in rĕu: nuntă, moarte, doliu, presente şi amintiri, serbări şi monumente, toate aceste pornesc din puternica realitate a lumii simţurilor.

Dacă este aşa, atunci urmează că lumea introdusă prin simţuri va avè rolul cel mei mare asupra formării sufletului omenesc, asupra educaţiei. De la lumea ce se va introduce prin simţurile lui, va atĕrna mai cu samă resultatul dobândit, nu de la idei abstracte despre lucruri ce ar trebuì să vadă şi să audă in adevĕr. Precum nu poate să-l mulţămească vorbirea despre mâncare, bĕutură, căldură sau frig, astfel nu poate să-l mulţămească vorbirea despre forma, despre virtute, morală etc. etc.

Resultatul educaţiunei va atârna deci de la lumea incunjurătoare mai mult decât de la ideile abstracte. In zădar vom predica noi copilului morala şi purtare exemplară dacă nu *o vede* in familia sa, in societatea in care trăeşte. In zadar vom căuta să trezim in sufletul seu cultul frumosului dacă nu-i vom deprinde ochiul şi urechea cu inchipuirile acestuia. Chiar invĕţământul pentru ca să poarte fructe, trebue să fie basat pe icoane vii, care

vorbesc de mii de ori mai clar sufletului, dedecăt palidul lor reflex prin mintea acelui ce ne spune despre ele.

Dacă omul ănsĕ aspiră după mulţămirea individuală şi dacă această mulţămire este atunci mai puternică, cănd se face prin simţuri, atunci vom inţelege uşor, care sunt simţurile ce trebue mai ales cultivate in om, care sunt acele ce trebue nutrite mai bine cu elemente potrivite naturei lor. De sigur nu vor fi acele animale ci acele omeneşti, acele ideale. Dacă fericirea omului acea advĕrată constă nu in implinirea dorinţelor ce se referă mai mult la existenţa noastră individuală, ci in mulţămirea aspiraţiunilor noastre ideale care tocmai ne deslipesc de individul nostru, atunci se inţelege uşor că lumea ce va trebuì să căutăm a introduce mai cu samă in sufletul nostru, va fi acea a ochiului şi a urechei; in inchipuirile ţesute din imaginile acestora vom deprinde sufletul a-şi căuta mulţămirea şi nu in gădilirea simţurilor materiale sau a aspiraţiunilor noastre individuale ătăt de strins lipite de materiè. Nu in plăcerile corpului, in beţie, măncare, in avuţii vom pune fericirea noastră, ci in arte, ştiinţi, religie, naţionalitate, familie şi alte bunuri de aceste.

Pentru generaţiunile viitoare a poporului nostru este deci de mare insemnătate *incunjurimea in care trăim astăzi*: In sinul unei vieţi dedate plăcerilor fisice, unde virtutea şi moralitatea sunt ătăt de rari, unde frumosul este mai cu totul necultivat, unde ordinea lipseşte de pretutindene, nu poate creşte o generaţiune cu aspiraţiuni ideale, cu purtare morală, iubitoare de ordine şi aplicată spre frumos, după cum o cerè esenţa fiinţei omeneşti. Starea noastră de astăzi ne face respunzetori nu numai cătră noi dar cătră generaţiunile viitoare. Prin sfaturi şi invĕţături abstracte nu ne implinim datoria, ci numai prin exemple, prin fapte.

Lumea simţurilor e atot puternică; de dĕnsa trebue ingrijit.

— In prelegerea a treia Domnul *T. L. Maiorescu* vorbì despre *religie.* *)

D-sa incepù prin o cercetare a stărei religioase a poporului nostru şi constată douĕ direcţiuni. Unii, şi aceştia formează marea majoritate a poporului, cuprinzĕnd şi toată partea lipsită de cultură, cred că e indeajuns a introduce din vrăsta cea mai tĕnĕră nişte forme religioase in mintea copilului şi a le urmărì apoi in decursul vieţei, astfel a-l invĕţa din cea mai fragedă vrăstă cu oarecare rugăciuni, cu formele exterioare a mersului la biserică, a spovedaniei etc. fără ca să se pună un preţ mare pe *pĕtrunderea in inţelesul acestor forme religioase.* Această direcţiune este acea clericală şi este pornită din ideea, că religia prin puterea ei are o inriurire instinctivă asupra omului şi că inţelegerea este cu totul secundară.

A doua direcţie representată mai ales in clasa cultă şi mai ales in acei atinşi de civilisaţia apusană, aruncă religia cu totul. Neţinĕnd in samă formele seci urmate de majoritatea populaţiunei, ea aruncă totodată şi ceea ce s'ascunde in acele forme; ea crede religiunea un element de prisos, sau fără a se inălţa cu mintea atăt de sus pentru a cuge-

*) Această prelegere şi acea despre familie erau să fie ţinute de D. V. Pogor. Imprejurări de familie ănsĕ il impedecarĕ; de aceea D. Maiorescu il suplini in prelegerea asupra religiei şi D. G. Roiu in acea asupra familiei, remăind aceasta după prelegerea despre elementul estetic, pe cănd in programă e inainte.

tă dacă religia este necesară sau nu, ea o lasă in părăsire, ferindu-se de a o intâlnì in calea sa şi impăcĕndu-se cu dĕnsa cum poate mai bine in momentele cele mari de nefericire prin care omul trebue să treacă in viaţa sa.

Aceste direcţii sunt greşite şi una şi altă şi prin urmare acea nimerită este o cale mijlocie intre ămbele.

Direcţiunea care caută să lese la o parte religia, se inşală asupra unui punt de căpitenie, anume ea necunoaşte că *religia este basată in natura omenească*, că ea nu poate să dispară, că prin urmare părăsirea ei este părăsirea cultivării unei activităţi esenţiale a fiinţei noastre, este o scădere, o degradare a ei.

Pentru a demonstra că religia este basată in constituirea chiar şi intocmirea firei noastre, trebue să ne dăm samă de această constituire insăşi. Sufletul nostru astfel cum avem conştiinţă de el, este un complex de idei, simţiri, dorinţi etc. care are pe lăngă alte insuşiri şi aceea de a se indoì oarecum asupra sa insăşi, de a-şi indrepta puterile cugetătoare asupra insăşi fiinţei sale pentru a se percepe pe sineşi. Analizănd, prin această putere, conţinutul sufletului nostru, noi descoperim in el doue elemente: unul care provine din afară, de la *impresiunile* ce lumea exterioară le face asupra noastră, altul care este propriu sufletului şi care conţine *puterile* acestuia de a percepe, inşira şi coordona impresiile materiale ce ne vin prin simţuri.

In adevĕr lumea exterioară ne trimite impresiunile sale prin calea simţurilor, prin atingere materială cu corpul nostru, cn organele şi nervii simţurilor. *Impresiunea se face acolo unde se face atingerea materială;* icoana obiectelor se desemnează pre retină, sunetele lovesc timpanul urechei, impresiunile pipăitului, gustului, mirosului, se fac sub piele, pe nervii ce le transferă crierului. Pentru ce nu simţim noi aceste impresiuni acolo unde se produc? Ce imprejurare ne face a vedè obiectul afară din ochiul nostru, a referì sunetul la corpul de unde provine ş. a. m. d.? Pentru ce aruncăm noi afară din noi impresiunile materiale şi le referim la causa din care purced? Această lucrare nu poate de sigur să provină de la simţuri, de la impresiunile materiale, căci ea este cu totul de altă natură.—Dar nu numai atăta; sunetul loveşte urechea noastră, impresiune materială; după căt-va timp eară loveşte urechea, earăşi impresiune materială; noi percepem ănsĕ nu numai aceste impresiuni, ci ăncă şi altă ceva, *restimpul dintre ele.* Avem conştiinţa de timpul ce trece intre o impresiune şi alta. Dacă perceperea sunetului provine din impresiuni exterioare, de sigur că aceea a restimpului dintre ele, nu poate fi atribuit unei asemene cause, de vreme ce noi avem atunci conştiinţă de *lipsa ori cărei impresiuni materiale.* Este deci ceva in interiorul nostru care stă oare cum la păndă, veghează şi atunci cănd nu ne ating impresiuni interioare; şi tot aceasta putere interioară este şi aceea care referă impresiunile vĕzului şi spaţiul de unde au purces.

Această putere interioară este spiritul sau sufletul, neatărnat de lumea exterioară, de impresiunile ce ea ne trimite. Ea mai posede ăncă o insuşire de căpetenie, care este de o insemnătate deosebită pentru obiectul de faţă, pentru religiune; acea insuşire este tendinţa acelei puteri interioare de a cerceta *causa* ori cărui fenomen cu care intră in atingere. In-

trebarea după *causa* lucrurilor este de esenţa sufletului omenesc, este o normă fundamentală a intocmirii sale. De intrebarea *pentru ce*? nu putem scăpa niciodată, pentru că este una din formele naturale după care sufletul inşiră şi coordonează in lăuntrul seu toate impresiunile primite şi toate fenomenele ce resultă din aceste.

Această intrebare după causa lucrurilor, omul şi-o pune şi asupra propriei sale fiinţi, prin posibilitatea ce are de a reflecta asupra sa insuşi. El nu poate niciodată să scape de intrebările *ce sunt eu? de unde vin? unde mĕ duc?* şi altele de felul acesta.

Existenţa sa este ănsĕ incunjurată de mister. O deslegare definitivă a acestei intrebări nu este cu putinţă.

Omul este deci silit, prin constituţia sufletului seu, a se intreba despre causa esistenţei sale, şi tot prin natura sa el este pus in neputinţă de a o afla. De aice necesitatea unui *sistem de respunsuri care să multămească macar intru căt-va—pentru un timp—aceste cumplite intrebări*. Acest sistem de respunsuri ce omenirea şi le formează in mod deosebit, după timpuri şi popoare, este ceea ce se numeşte o religiune. Din aceste se inţelege că religiunea este o necesitate naturală. Ea poate să imbrace diverse forme; când este formulată mai ştiinţific, pe o clădire de demonstrări, pe convingere şi nu pe credinţă, ea se numeşte metafisică. Metafisica şi religiunea nu sunt decăt doue forme deosebite a aceluiaş conţinut.

Religiunea nefiind deci ceva intămplător, ceva convenţional, ci din contra partea cea mai serioasă, mai adăncă a activităţii sufleteşti, după cum se poate vedè aceasta chiar de pe nemĕsurata ei putere şi de pe generalitatea ei, urmează numai decăt că ea trebue să fie luată in băgare de samă in educaţiune.

Cum trebue ănsĕ să se facă aceasta? Este oare indestulătoare acea ocupare cu religiunea precum o vedem in clasa aceea de oameni care cată numai la formele ei esterioare, la botez, impărtăşenie, serbări, posturi, rugăciuni etc. De sigur că nu. Insemnătatea religiunei pentru educaţiune atărnă de la *inţelegerea ei*. A se invăţa pe copii mici, când ei nu sunt ăncă in stare de a inţelege nişte formule seci, a deprinde pe poporul necult earăşi numai la respectarea unor forme exterioare, este a nimici religiunea, căci conţinutul ei, ceea ce-i mai preţios, se deprinde a fi trecut cu vederea, şi forma sacă exterioară este privită ca lucrul de capetenie. Religiunea devine numai un *instrument de asuprire şi de dominare*. Prin căteva şiruri de noţiuni *neinţelese*, introduse in capetele incapabile de judecată, punem un frĕu inteligenţei şi voinţei lor pentru a le conduce după plac. Astfel a făcut catolicismul in care cultul se face in o limbă necunoscută poporului (cea latină), astfel mai ales Jesuitismul, care a predomnit popoarele, introducĕndu-le din copilărie prin calea instrucţiunei, in nişte idei care nu le inţelegeau, dar care remăneau prinse de dĕnsa ca şi cum s'ar fi prefăcut in o parte constitutivă a ei, pentru care idee erau gata oamenii să sacrifice tot, şi care erau pentru ei mai pre sus de ori ce judecată, fiind intrate acolo mai nainte, ca aceasta să poată pune stăpănire pe dĕnsele.

Vroim ca religiunea să devină un *mijloc de educaţiune*, să nu ne mulţămim cu implinirea formelor exterioare; să nu invăţăm pe copii de mici a recita formule seci pentru ei, ci să

le esplicăm acestea atunci când le vor putè inţelege; să nu deprindem pe popor numai cu ţinerea formelor religiei ci să-l facem să pětrundă in adâncimea, frumuseţa şi măreţia religiei, ori care ar fi aceasta. Un inceput se vede la noi in predicele introduse acuma pe la biserici prin care cată să se introducă in mintea ascultătorilor inţelegerea religiei. — Tot atât de periculoasă este ănsě pe de altă parte direcţia cealaltă care, confundând fondul cu forma, aruncă impreună cu această din urmă, care-i pare sacă, şi conţinutul cel preţios a celui d'ěntěi. Unul din sprijinele cele mai puternice a societăţii se clatină prin aceasta. Religia fiind apoi deapururea in cea mai strinsă legătură cu morala, cu intrebările ce se referă la bine şi la rěu, licenţa se respândeşte pretutindene, pentru că nu este dat ori şi cui de a găsì o reţinere şi un sprijin analog in forma ştiinţifică a religiunii, in metafisică.

(Va urmà.)

CONTRA ORTOGRAFIEI

impuse scoalelor române de Ministeriul Instructiunii Publice.

„Regulele orthographice ale limbei romane adoptate de ministeriulu instrucţiunii publice şi ál cultelorn şi introduse in tóte şcoalele de or quare grad de inveţamêntu. Bucuresci, imprimaria statului, otelulu Şerban-Vodă, 1871".

In adevěr, nu este nici un popor in toată Europa de astăzi, care ar fi fost menit de soarte, să sufere mai mult de năvălirile barbarilor, ce au cutrierat Europa centrală şi meridională in decurs de douesprezece secule şi mai bine, decât poporul român. Atât Goţii, Hunii şi Avarii, cât şi Cumanii, Ungurii, Turcii, Mongolii şi mulţimea nenuměrată a celorlalţi barbari au inundat pe rând pămentul Daciei, prădându-l şi pustiindu-l de-a lungul şi curmezişul. Ănsě prin aceste năvăliri n'au suferit Românii numai in privinţa materială. Desele devastări a nimicit cu timpul şi cultura, civilisaţiuneâ lor romană, ce o adusese cu sine străbunii Românilor de la Roma cea bětrână, aşa incât coloniile lui Traian uitarě in urmă până chiar şi a scrie şi cetì. Dovadă pentru această uitare este imprejurarea tristă din istoria literaturei noastre, că noi nu posedem nici un monument literar scris in limba românească de străbunii noştri din evul mediu, şi al doile că Românii, după ce cerul politic al Daciei se mai inseninase puţin şi-i indemnase şi pe dânşii, să iee parte la rădicarea edificiului culturei moderne, au fost siliţi, ca să imprumute de la Bulgari alfabetul cirilic şi a invělì limba românească intr'un veştmênt slavic. Acest veştmênt străin a acoperit apoi faţa limbei româneşti până pe la sfirşitul seculului trecut, din care causă cea mai mare parte din invěţaţii Europei considerau limba românească, unicul monument viu al originii noastre romane, drept un dialect slavic, şi pre noi, care vorbim această limbă, drept un popor de aceeaşi origine, de care ne este şi limba. Imprejurarea, că Românii, venind in contact cu Bulgarii secule intregi, imprumutaserě câteva cuvinte slavice, ii făcurě pre străini, să susţină şi mai tare, că limba românească este o limbă slavică, şi că credinţa Românilor, că limba lor este soră cu celelalte limbi romanice, se reduce numai la o ilusiune naţională vană.

De aici nimică n'a putut fi mai natural, decât acea incercare a bravilor români *S. Clain* şi *G. Şincai*, de a lepědà alfabetul cirilic şi in locul lui de a reintroduce

pre cel latin uitat, invitând totodată şi pre ceialalţi români, ca să urmeze esemplul lor. (Elementa linguae Daco-Romanae, sive Valachicae, composita ab *Sam. Klein* de *Szad* Ord: S. Basilii M. etc. locupletata vero et in hunc ordinem redacta a *G. G. Sinkai* ejusdem Ord. A. A. L. L. Phil. et S. S. Th. D. Vindobonae 1780. — Această gramatică a edat-o a doua oară *G. Şincai* la anul 1805, făcĕnd multe schimbări ortografice, care in ediţiunea ântĕi lipsise cu totul.) Şi in adevĕr, această primă incercare a aflat in curĕnd imitare şi la alţi români. Cel de'ntĕiu după *Clain* şi *Şincai*, care a scris o gramatică românească cu litere latine, este *Cl. Molnar* (V. Gramatica sa română-germană, tipărită la Viena in an. 1788.) După dĕnsul urmează *S. Körösi*, (Orthographia latino-valachica. Claudiopoli 1805), *I. Budai*, (Fundamenta grammatices linguae Romanicae seu ita dictae valachicae usui tam domesticorum quam extraneorum accomodata. — Această gramatică, care a fost gata de tipar ăncă la anul 1805, a remas netipărită). *G. Rosa*, (Untersuchungen über die Romanier oder Vlachen. Pesth 1808). *M. Boiagi*, (V. Gramatica sa românească sau macedono-vlachică, tipărită la Viena 1813.) *P. Maior*, (Orthographia rom. sive valachica, una cum clavi, qua penetralia originationis vocum reserantur. Budae 1825). *I. Bob*, (V. Dicţionarul seu, tipărit la Clusiu 1822.) *I. Alexi*, (V. Gramatica sa românească, tipărită la Viena in an. 1826). *N. Manu*, (V. Orthoepia sa, tipărită la Sibiniu 1826). *T. Laurian*, (V. Tentamen criticum etc., tipărit la Viena 1840). *D. Bocriu*, (V. Planul seu, tipărit la Sibiniu 1841). *T. Cipariu*, (V. „Principiale de limba si de scriptura“ din „Organul Luminarei“. Blasiu 1841) etc. şi alte opuri, şi aşa mai departe până la Societatea academică română din Bucureşti.

Ănsĕ pe căt de nimerităşi de salutară a fost pe de o parte ideea de a desface limba românească de vĕlul bulgaric, cu atâta de greşit şi fatal a fost pe de altă parte principiul ortografic, pre care l'au statornicit Clain şi Şincai pentru scrierea limbei româneşti cu litere latine; şi dacă astăzi ortografia românească este cea mai confusă dintre toate ortografiile limbei omeneşti, ceea ce recunoaşte şi ministeriul instrucţiunii publice, atunci această confusiune ortografică este numai o consecinţă neaparată a principiului aşa numit *etimologic* a d-lor Clain şi Şincai, care s'a adoptat mai mult sau mai puţin de toţi filologii şi filologastrii noştri. Blăstĕmul greşelei de regulă constă in aceea, că greşala produce earăşi greşală şi in urmă confusiune. De aici principiul etimologic, greşala capitală a ortografiei noastre, a produs mai departe şi alte rătăciri filologice, care au mărit confusiunea ortografică. Etimologii noştri adecă, fără ca să aibă nici măcar ideea cea mai elementară despre aceea ce se numeşte istoria limbei, fără ca să cunoască, după care lege se intămplă diferinţarea limbei in dialecte, şi ce va să zică caracter individual la dialecte, cred firm şi tare, că diferinţele limbei româneşti de cea latină clasică sunt numai un resultat al corupţiunii fonetice, care s'a introdus in limba noastră prin feluritele influinţe ale popoarelor barbare, cu care au venit românii in contact. Deci spre a scăpa limba de aceste aşa numite „corupţiuni fonetice,“ de care se impiedecă la fiecare pas principiul etimologic, au inventat ăncă un principiu nou, care se ţine pretutin-

dine de mănă cu principiul etimologic, şi care n'are de scop mai mult nici mai puţin, decăt numai a nimicì forma modernă individuală a limbei româneşti, *„reduchendu limb'a la una forma mai omogenia, mai primitiva,“* ca aşa să poată vedè străinii căt colo, de ce origine ne este limba. *) Numai epoca, până unde trebue să se reducă limba, ca să devină curăţită de acele corupţiuni barbare, este la feluriţii etimologi, felurită. Unii cred că ar fi bine, de a o reduce până la epoca inainte de năvălirea Goţilor, alţii până la Traian, alţii până la limba latină poporală de pe pămĕntul Italiei, alţii până la limba latină clasică, şi earăşi alţii până la limba latină vechie de pe timpul Scipionilor.

De oare ce ănsĕ din nenorocire afară de epoca limbei latine clasice nu le sunt cunoscute nici unuia celelalte epoce din istoria limbei, de aceea şi direcţiunea reducerii variază după direcţiunea, ce şi-o iuchipuesc apriori, că ar fi apucat limba in decursul istoriei sale.

De aceea nu trebue să ne cuprindă nici o mirare, dacă intimpinăm pre unii etimologi, reducĕnd limba până la epoce, care n'au esistat nici odată in istoria limbei, de cănd a invĕţat omul a vorbì. La acestea toate se inţelege de sine, că acest principiu nou, de a curăţì limba de corupţiuni fonetice, cere neapĕrat, ca şi ortografia limbei să ţină pas asemenea cu reducerea ei. De aici ne putem esplicà destul de chiar, de ce principiul etimologic al lui Şincai nu este identic cu principiul etimologic al lui Clain, de ce principiul ortografic a lui Molnar se deosebeşte de principiul etimologic al lui Şincai şi Clain, de ce ortografia lui Körösi, care este basată tot pe principiul etimologic, este altul decăt ortografiile etimologice ale lui Molnar, Şincai şi Clain şi aşa mai departe până la anarchia totală a ortografiilor de astăzi, ale cărora numĕr este atăt de mare căţi indivizi români se cred a fi filologi de frunte şi pretind a cunoaşte mai bine decăt ori-care altul *„form'a mai omogenia, mai primitiva“* a limbei româneşti. Şi cine nu scie, că numĕrul acestor filologi este egal cu numĕrul total al românilor, care sciu a cetì şi a scrie româneşte!

*) „Ob majorem evidentiam latinae radicis linguae nostrae“ (Körösi, op. cit. pg. 9, not. 2.) „Ad manifestandam originationem vocum, aut proximam conjunctionem valachicae linguae cum Latina et Itala“ (P. Maior, op. cit. § 4); ş. a.

Totuşi ănsĕ şirul cel lung al ortografiilor limbei româneşti n'a ajuns la sfirşit cu ortografia societăţii academice. In zilele din urmă ale lunei trecute a primit naţiunea română in posesiune impusă ăncă o ortografie, despre care voiu să relatez aici căt se poate mai pe scurt.

Această ortografie nouă poartă numele de *„Regule orthographice ale limbei romane adoptate de ministeriul instructiunii publice şi alu culteloru şi introduse in tóte şcoalele de orquare gradu de invetamêntu“* şi ni se presentă in forma unui „prescript-verbal“ al consiliului permanent. Aşa dară noi avem aici a face cu o ortografie *oficială*, care este un evenement estraordinar in istoria ortografiei noastre. Indată la inceput cetim, că „avêndŭ in vedere diversitatea orthographieloru que se observă în limba scrisă şi typărită, inquât nu numaĭ fie-quare carte, ci şi fie-quare individŭ 'işĭ are orthographia sa particulară; considerândŭ greutatea que intimpină din aquéstă confusiune, atât şcolariĭ quând invaţă a citi şi a scrie, quât şi chiar publiculu maturŭ, neavêndŭ o regulă, de quare să se ţină; considerândŭ

quŏ, systema de orthographie introdusă in şcóle de fosta ephorie la anulŭ 1858, dupe desvoltarea que a luatŭ limba de atuncĭ in cóci, a degenerat şi numaĭ (sic) correspunde necessităţiĭ que se simte astădĭ; considerăndŭ quŏ pônĕ quând soçietatea academică... va reeşi a dota limba cu o gramatică şi orthographie,*) şcólele nu maĭ pot remâné in chaosul que domnesce, şi quare impedică progressulŭ; consiliulŭ permaninte s'a intrunitŭ in „şedinţa din 28 Octombre 1871“, „sub preşedinţa D-luĭ Ministru alŭ cultelorŭ şi instrucţiunii publice“, şi „in dorinţa de *a face să dispară* aquéstă anarchie orthographică şi ajjunge la o uniformitate in modul de a scrie şi a cetì, a stabilitŭ pentru şcóle următórele regule“.—Pentru această „dorinţă“ merită in adevĕr atăt „consiliulŭ permaninte“ căt şi D. Ministru Tell toată recunoştinţa Nu aşa ănsĕ şi pentru „regulele orthographice“, cu cari s'a incercat „consiliulŭ permaninte sub preşedinţa D-lui Ministru alŭ cultelorŭ“ de „a face să dispară aquéstă anarchie orthographică şi a ajjunge la o uniformitate“ prin introducerea lor in mod obligator in toate şcoalele din Romănia.

Dacă un ministru poate avè dreptul, de a impune unei naţiuni regule ortografice, după care trebue să se scrie, este o cestiune, care, dacă aş cuteza a o pertracta aici in un spaciu aşa de ăngust, ar pierde pe jumĕtate din valoarea sa Pentru aceea mĕ mărginesc aici de a face numai o observaţiune la aceea, ce ar trebuì să facă un ministru de culte, cănd respunsul la intrebarea de sus ar fi favorabilă pentru dĕnsul. Şi această observaţiune constă in cuvintele foarte importante ale renumitului ortograf german R. v. Raumer: „Ori şi cum, nu poate incăpe nici o indoeală, că bărbaţii, cărora le incredinţează statul greaoa misiune, de a stabilì regule pentru o ortografie, pe care voeşte a o introduce in mod oficial, trebue să cunoască din fundament cestiunea, ce au să pertracteze. La aceasta ănsĕ se cere astăzi mai mult, decăt işi poate inchipuì cineva. Căci atăta ar trebuì să ştim numai decăt, că aceste lucruri (cestiunea ortografică), in aparenţă mici, sunt numai marginile estreme ale intregii scrutaţiuni limbistice. Cel ce voeşte să stabilească astăzi regule ortografice, trebue să cunoască cu esactitate stadiul present al cercetărilor limbistice şi pe basa acestora să intămpine cu consciinţă clară cestiunea ortografică“. *)

Dacă privim acuma regulele ortografice din „prescriptulŭ-verbalŭ“ al consiliului permanent din punct de vedere al condiţiunilor, ce pune R. v. Raumer unui ministeriu, şi care au valoare absolută pentru fie-care ortografie de pe faţa pămĕntului, suntem siliţi a spune, că D. ministru Tell s'a inşălat in bărbaţii, cărora le-a „incredinţat greaoa missiune, de a stabilì regule pentru ortografia“

*) Pănă cănd ideile mucezite şi teoriile aprioristice ale filologiei din evul mediu vor predomni in „societatea academică“, pănă atunci mai degrabă se va intoarce Prutul in sus, decăt să isbutească această societate, „a dota limba cu o gramatică şi orthographie“.

*) Jedenfalls kann darüber kein Zweifel sein, dass die Männer, denen der Staat die schwierige Aufgabe anvertraut, Regeln für eine obrigkeitlich einzuführende Orthographie aufzustellen, gründlich Bescheid wissen müssen, um was es sich handelt. Dazu aber gehört gegenwärtig mehr als so Mancher zu ahnen scheint. Denn das sollte man nachgerade wissen, dass diese scheinbar kleinen Dinge nur die äussersten Spitzen der gesammten Sprachforschung sind. Wer hier regelnd eingreifen will, der muss desshalb den gegenwärtigen Stand der Forschung genau kennen, und demgemäss der orthographischen Frage gegenüber mit klarem Bewusstsein seine Stellung nehmen“. Gesammelte sprachwissenschaftliche Schriften von R. von Raumer. Frankfurt a. M. & Erlangen 1863, pg. 301—2.

limbei românești, și că D-nii *A. Orescu, Aron Florian, G. Zalomit, Al. Marin* și *Dim. Petrescu* nu cunosc nici măcar din depărtare principiele și resultatele limbisticei moderne. Din contra „regulele orthographice". stabilite de d-lor sunt și vor remănè numai un conglomerat confus din toate sistemele ortografiei etimologice, ce maltratează necontenit limba românească incepĕnd de la ortografia lui Clain și până la ortografia cea plină de autoritate a societăţii academice din Bucureşti, şi care a putut avè o valoare sciinţifică doară numai la invĕţaţii evului mediu.

Acuma să trecem la constatarea acelor defecte atăt filologice sciinţifice, căt ţi practice, care sunt cu deosebire bătĕtoare la ochi.

Mai ăntĕi, după ce autorii ne-au făcut cunoscut „literele alphabetului", la care adaug și literele *k, q, w, x,* și *y* ca litere, „cu quare se scrie *limba română*". stabilesc principiul fundamental al ortografiei. Acest principiu care la ăntĕia privire s'ar părè cel mai inocent şi mai potrivit dintre toate principiele ortografice, este următorul: „a scrie dupĕ quum vorbimŭ, fŏră a intrebuinţaŭ pentru or quare sunetŭ alŭ limbeĭ maĭ multe litere de quât pe quea correspundinte." De oare ce ănsĕ „in limbă se audŭ nisce sunete", precum sunt vocalele ъ şi ѫ şi consonantele ш џ ӡ şi altele, „pentru a quărora expresiune lipsescŭ din alphabetŭ literele correspundinţi", vedem indată, că acest principiu incepe a şchiopăta chiar la ăntĕiul pas. Drept este, că autorii cred, că această lipsă se poate inlătura foarte lesne prin „oare-quare semne convenţionalĭ, precum suntŭ:, semnul scurtăriĭ ˘, accentulŭ circumflexŭ ^, accentulŭ ascuţitŭ ´, accentulŭ gravu ` şi semnulŭ ̦ quare, puse d'asupra vocalelorŭ şi de desubtulŭ unorŭ consunante, le modifică valórea, făcêndu-le capabile de a exprime aquele sunete". Dară aceastā credinţă devine vană, indată ce domnii membri ai consiliului permanent declară, că „intrebuinţarea aquestor semne, n'are de scopŭ numai înlesnirea de a exprime tóte sunetele limbeĭ şi de a scrie, în virtutea principiuluĭ fundamentalŭ, dupĕ quum vorbimŭ; *ci totŭ odată de a scrie ḑicerile intr'unŭ modŭ raţionalŭ, dupĕ forma lorŭ originară,*" sau cu alte cuvinte, că principiul etimologic al lui Claiu şi al urmaşilor sĕi este idolul, la care se inchină şi d-nul *A. Orescu* dempreună cu colegii sĕi. Ănsĕ precum etimologii antecedenţi rătăcirĕ pe căile cele mai obscure intru urmărirea, „formei originare a ḑicerilorŭ," tocmai aşa păţesc şi autorii „regulelorŭ orthographice" ministeriale. D-lor scriu vocala cirilică ъ cu *a, e, i, o* şi *u* şi cu semnul scurtării ˘ de asupra, şi pre ѫ earăşi cu *a, e, i, o,* şi *u* şi cu semnul accentului circumflex ^ de asupra, pr. *barbă* (lat. *barba*), *rĕspundŭ* (lat. *respondeo*) *sĭlbaticu* (lat. *silvaticus*) *rŏtundŭ* (lat. *rotundus*), *făcŭtorŭ* (de la participiul *făcutu*)... *pâne* (lat *panis*), *vêntŭ* (lat. *ventus*), *în* (lat. *in*), *fôntână* (lat. *fontana*), *sûntŭ* (lat. *sunt*).

La aceste esemple afară de *făcŭtorŭ* „forma originară" este forma limbei latine. Sunt ănsĕ o mulţime de alte esemple, „unde forma originară" se deosebeşte foarte mult de forma cuvintelor latine. Aşa scriu d-lor *rôndunică, lûngă, dupĕ, să, vĕdŭ* cu *ô, û, ê, ă, ĕ,* deşi in limba latină se află scrise cu *u, o, o, i, i*: *hi rundo, longus, de-post, si, video* ş. a. De aici in zădar şi-ar frĕmĕntà cineva creerii, ca să afle causa raţională a acestei diferinţe, cu toate că autorii susţin, că d-lor scriu „in-

tr'unŭ modŭ raţionalŭ, dupĕ forma originară" a cuvintelor. Noi ştim, că consonantele finale din cuvintele limbei latine nu le-au suferit limba românească, ci le-au tocit cu totul; aşa din lat. *quod*, tocindu-se consonanta *d*, a remas *quo*, de unde ortografii noştri, punĕnd de asupra vocalei *o* semnul scurtării ˘, au format cuvĕntul românesc *quŏ*, pre care il şi scriu cu *ŏ* „dupĕ forma luĭ originară." Din contră din preposiţiunile latine *de-post* sau *du-post*, *) pe când consonantele finale sunt *st*, formează d-lor cuvĕntul românescu *dupĕ* cu *ĕ* şi nu cu *ŏ*. Un *i* scurt din limba latină a trecut in limbile romanice in *e*, pr. lat. *vĭdere*, rom. *vede*, it. *vedere*, prov. *vezer*, fr. vechiu *veeir* etc. Tot aşa din lat. *sĭlvaticus* au format limba it. *selvatico*, esp. *selvatico*, port. *selvatico*, etc. Pre ъ din *vъd* il scriu domnii autori cu *ĕ*: *vĕdu* (pg. 7), pe când pre ъ din *sъlbatic* il reduc la lat. *i* şi-l scriu cu *i*: *silbatic*. Din forma arică primitivă *asanti*, tocindu-se *a* de la inceput, a remas in limbá sanscrită *santi*, eară in limba latină vechie, cu prefacerea lui *a* din mijloc in *o*: *sonti*, şi cu tocirea lui *i* final: *sont*. Pe când limba latină clasică, prefăcĕnd pre *o* in *u*, a format din *sont sunt*, limba latină poporală care este mama limbilor romanice a păstrat pre *o*, de unde it. *sono*, esp. *son*, prov. *son*, fr. *sont*. D-nii *A. Orescu* etc. scriu pretutindine *sûnt* cu *û* din causa lui *sunt* din limba latină clasică, pe când pre ꙟ din *rꙟndunică* il scriu *ô rôndunică* din causa it. *rondinella*, prov. *irondella*, fr *hirondelle*, deşi acest cuvĕnt in limba latină clasică se află scris cu *u*: *hirundo*.

La multe cuvinte, precum se presupune, au dat d-nii autori de mai multe „forme originare". Aşa scriu d-lor o dată *pĕstrezŭ* cu *ĕ* (pg. 9), altă dată *păstréză* cu *ă* (pg. 10), şi cine mai ştie, ori de nu cumva incurĕnd vor da şi de alte origini şi vor scrie *pŭstrezŭ*, *pŏstrezu* sau *pĭstrezu*. In multe locuri se află scris *i* in loc de *î*, pr. *in*, *inquât*, *intimpină*, *introdusă* (pg. 3 sq.) in loc de *în*, *înquât*, *întimpină*, *întrodusă* şi o mulţime altele. La pg. 3 aflăm scris *considerănd* de trei ori cu *ă* şi apoi *alergând* cu *â* (pg. 7). In limba românească se află, precum ştim, un numĕr forte mare de cuvinte străine, ale cărora „formă originară" ne este adese ori cu totul necunoscută. Multe din aceste cuvinte conţin vocalele ъ şi ꙟ, pr. *nъduşalь*, *nъtъrъu*, *nъsꙟp*, *stꙟlp*, ş. a. Pentru scrierea acestor vocale după principiul etimologic nu esistă in „regulele orthographice" nici o normă, şi de aceea trebue să găceşti, cum se scrie de esemplu cuvĕntul *nъsꙟp* cu *năsîpu*, *nŏsûpu*, *nĕsâpu* sau *nŭsôp*. Din latinescul *sibi* picând *b* dintre *ii*, a remas in limba românească mai ăntei *sii* şi apoi după contracţiunea acestor *ii* in *i* forma *şi*. Acest *şi* a primit maĭ tărziu la inceput un ꙟ fonetic ca razim: *îşi*. Tot pe această cale fonetică s'a născut şi ꙟ din ꙟ*mi*, ꙟ*ţi*, ꙟi ꙟ*ş* şi a. Precum pentru ꙟ din cuvintele străine, aşa lipeşte şi pentru acest ꙟ o regulă etimologică in ortografia ministerială, şi de aceea autorii acestei ortografii il scriu când cu *'i*: *'işi* (pg 3), când cu *î*: *îşi* (pg. 7). Tot această confusiune domneşte şi in „modulŭ raţionalŭ" al scrierii diftongilor. Noi ştim că *e* intonat se preface in diftongul *ea*, de câte ori in silaba următoare se află sau se aflase vocala ă, pr. *ceapă*, *leagă*, *inceată*. Dacă *ea* este preces de vocala *i*, sau de conso-

*) Comparează lat. *de* cu fr. *du* lat. *senebricus* cu rum. in-*tunericu* ş. a.

nantele labiale *p, b, m, v, f,* atunci diftongul *ea* işi perde vocala *e* şi din *ea* remâne numai *a* pr. *piară, pată, imbată, masă, vară, fată* Faţă cu această regulă eufonică a limbei româneşti principiul etimologic al ortografiei oficiale pretinde in principiu ca *e,* unde se preface in *ea* şi *a,* să rěmână tot *e,* numai insemnat cu „accentulŭ ascuţitŭ“ de asupra lui, pr. *cépă* etc. In practică ănsĕ scriu aceste regule atăt *é* şi *a* căt şi chiar *ia: sémă, chiamă* (pg. 10), *masă* (pg. 10), *invaţă* (pg. 3), *iar* (pg. 11) tocit din *iarŏ* şi format din *ero* (lat. *vero*), ş. a.

Interesantă este ăncă o „regulă orthographică“, care ne spune că „substantivele şi adiectivele feminine terminate in *e,* priimindŭ articolulŭ *a,* formézä difthongulŭ *ea* prequum: *carte cartea* . . . “ Cu toate acestea citim pretutindine *orthographie,* ănsĕ articulat nu *orthographiea* ci *orthographia* cu *a* in loc de *ea* după o regulă, care stă in contrazicere cu regula ortografică de sus. Şi aşa mai departe se află pertractat tot vocalismul limbei româneşti, grămădind o contrazicere una peste alta şi o neştiinţă rară de „a scrie ḑicerile intr'unŭ modŭ raţionalŭ, dupĕ forma lorŭ originară“.

Tot la acest resultat ajung „regulele orthographice“ şi in privinţa scrierii consonantelor derivate. Aşa zic ortografii consiliului permanent, că „*c* cu *h* se intebuinţéză spre a se scrie ḑicerile derivate din limba ellenă in locŭ de *h* séŭ *k,* prequum: *Christosŭ, Christianŭ, Chrestinŭ* . . . “ Dacă trebue să o scriem cu *ch* până chiar şi cuvintele româneşti străvechi de origine grecească, atunci de ce d-lor inşii calcă această regulă ortogragrafică şi scriu *carte* (pg. 3) gr. *χάρτης*; *scólă* (pg. 3) gr. *σχολή* şi nu *charte, schólă*?

Asemene cer de la noi, ca să scrim *ph* in loc de *f* in „ḑicerile derivate din limba ellenă şi maĭ cu sémă terminiĭ technicĭ, pr. graphitŭ..,“ pe când d-lor inşii ignorează această regulă scriind pretutindine *diftongu* cu *f* şi nu *diphthongu* cu *ph.* Din composiţiunea cuvĕntului latin *eccum* sau *ecce* cu pronumele *iste* şi *ille* a format limba românească *acest* şi *acel.* D-nii ortografi ministeriali pretind, că aceste cuvinte să le scriem cu *qu* in loc de *c*: *aquestu, aquelu* „dupĕ forma lorŭ originară“. „Zicerile *stergu, asternu, desteptu* ş. c. l. de şi se aude la dênsele sunetul lui щ“, pretind ca să „nu se scrie cu *sc,* ci cu *ṭ.*“ Ne este cunoscut, că limba românească a prefăcut un *e* latin inainte de douĕ consonante in *ie,* ceea ce au făcut şi celelalte limbi romanice. Dacă acest *ie* se află preces de *t, d* şi *s,* atunci aceste consonante dempreună cu *i* trec in *ţ, ḑ* şi *ş,* pr. *ţară* (lat. *terra*), *ţes* (lat. *texo*) ş. a Ănsĕ un *t* preces de *s* se preface in *şt* şi nu in *sţ* (compar. *acest* cu *aceşti*). Dacă d-lor sufĕr această regulă caracteristică la cuvintele *ţară, ţes, şede* ş. a., atunci nu pot precepe acea raţiune etimologică, de ce să o ignorăm la cuvintele *aşterg, ştern* ş. c. l. Căt pentru *desteptu, asteptu,* d-nii membri ai consiliului permanent nu-şi cunosc meseria de fel. Căci din rădăcina verbală primitivă *spak* a format limba sanscr. *spaç,* zendică *çpaç,* germ. *speh,* lat. *spec.* Grecul ănsĕ a strămutat pre *k* in locul lui *p* şi pre *p* in locul lui *k* zicĕnd *σκεπ* (*σκέπ-τομαι*) *). Românul, urmând aici exemplul limbei greceşti, a făcut din lat. *spec scep*: lat. *ad-spec-to, de-spec-to* rom. *ascep-t, de-scep-t* şi nu a-step-t, de-stĕp-t. Şi această confusiune or-

*) Pentru această strămutare comp. franc *etincelle,* vechiu *estincele* şi *stincele* cu lat. *scintila,* rom. *măgar* cu rom. maced. *gomar* ş. a. ş. a.

tografică merge tot mai departe până la sfirşitul „prescriptuluĭ verbalŭ", arĕtându-ne astfel inşii autorii acestei ortografii „sub preşedința d-luĭ ministru alŭ cultelorŭ", că „considerândŭ greutatea que intimpină din aquéstă confusiune" nouă ortografică, „atât şcolarii quând invață a citi şi a scrie, quât şi chiar publiculŭ maturŭ" dempreună cu consiliul permanent, „neavêndŭ o regulă, de care să se țină", „anarchia orthographică" prin aceste „regule orthographice" n'a „dispărutŭ" intru nimică, ci din contră confusiunea a devenit mai mare şi mai nesuferită.

V. Burla.

POESIE.

ISOLAREA.

Traducere din Lamartine. *)

(Première médit. poétiques I.)

Când soarele apune, ades cu intristare,
Eu mĕ aşez pe munte, sub un bĕtrân stejar;
Pe văi atunci in voe se primbl'a mea catare,
Privelişti la picioare-mi s'arată şi dispar.

Ici murmură părăul cu undele-i spumoase
Ce şerpuind departe in intuneric pier;
Colo se'ntinde lacul cu ape lenevoase,
Din care steaoa serei se'nalță lin pe cer.

Amurgul mai aruncă o zare de lumină,
Pe plaiurile'ncinse cu codri 'ntunecoşi,
Pe când in caru-i de-abur a umbrelor regină
Se sue, şi'nălbesce in cale-i nouri groşi.

Un glas de rugăciune din turn prin aer sboară,
Şi'mprăştie departe a sale tremurări;
S'opreşte călĕtorul, ear clopotul de țară
Cu sgomotele serei uneşte-a lui cântări.

Atâtea frumuseţe mĕ lasă'n amorţire,
Nu simt nici desfătare, nici farmec răpitor;
Pe lume al meu suflet e'n lungă rătăcire:
Nu-i pentru morţi vre-un soare de viață dătător.

Zadarnic de pe dealuri privirea-mi se'ndreptează
Spre mează-zi, spre crivĕț, spre zori şi spre apus,
Şi'n lung şi'n lat intinsul pămĕnt imbrăţişează,
Eu zic: „de ori şi unde norocul meu s'a dus."

Ce-mi folosesc colibe, văi, case aurite,
Deşertăciuni din care tot farmecu-a pierit?
Voi stânci, păduri, părăe, singurătăţi iubite,
Ea numai vĕ lipseşte şi toate au muţit!

*) O altă traducere a acestei poesii de D. N. Schelitti s'a mai publicat in Convorbiri vol. II No. 13.

Când soarele-a sa cale incepe sau sfirşeşte,
C' un ochiu de nepasare eu mersul lui urmez;
Pe-un cer senin sau negru resare, asfinţeşte,
Ce-mi pasă? De la zile nimica nu sperez!

Să pot urmà pe soare, când aerul despică,
Deşerturi şi pustiiuri ori unde aş vedè;
Din câte luminează, eu nu doresc nimică,
De la intinsa lume nimic nu pot avè!

Dar poate de-alui margini dincolo, mai departe,
Pe-alt cer unde luceşte un soare-adevĕrat,
Dac' aş putè odată de trup a mĕ desparte,
Eu aş vedè aceea ce-atâtă am visat!

M'aş imbătà acolo din unda mult dorită,
Aş intâlnì acolo speranță şi amor,
Ş'averea ideală, de suflete râvnită,
Ce n'o cunoaşte-aice sarmanul muritor.

Odor fără de nume, de ce până la tine
In carul aurorei nu pot să mĕ avĕnt?
De ce să stau in locuri străine pentru mine?
Fiinţa-mi nu-i făcută pentru acest pămĕnt.

Când frunza in câmpie din codri e picată,
Se'nalţ'un vĕnt de sară şi de pe văi o ia;
Şi eu intocmai samĕn cu frunza cea uscată:
Luaţi-mĕ, reci vĕnturi, de-aici ca şi pe ea!

S. G. Vârgolici.

BIBLIOGRAFIE.

Ioan C. Lerescu. Manual de Istoria Comerţului, a Industriilor şi Economiei politice, pentru scoalele profesionale. 1 vol. Bucureşti 1872. Preţul 2 l. n. 50. b.

P. N. Voinescu. Formulare sau Modele de acte administrative şi judiciare necesarii la execuţiunea legei de expropriare etc. 1 vol. Bucureşti, Daniilopol.

A. Pelimon. Paul şi Virginia, traducere din Bernardin de St. Pierre. Bucureşti. Preţul 2 l. n.

Melhisedec, episcopul Dunărei de Jos. Lipovenismul, adecă schimaticii sau rescolnicii Ruseşti.

A. D. Xenopol. Cronologia raţionată a istoriei universale, pentru pregătirile de Bacalaureat. Iaşi, Tipo-litografia naţională. Partea I. Preţul 1 l. n.

— Despre invăţămentul scolar in genere şi in special despre acel al istoriei. id. Preţul 1 l. n. 50 b.

CORESPONDENTA.

D-lui T. N. Iaşii. După cum cereţi, *uitarea eternă o va ţinè in sinul sĕu fidel.*

D-lui I. G. B. După cum cereţi, *focul va mistuì indrăzneala.*

D-lui Osc. La ănteia, pre multă *umbră* şi nici o lumină; la a doua nici umbră macar....

— Domnii care s'au adresat la redacţiune cerĕnd indeplinirea numerilor ce le lipseau le-au primit acuma? *Red.*

Redactor *Iacob Negruzzi.* Tipo-Litografia Naţională.

No. 2.—Anul. VI. Iassi, 1 Maiu 1872

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Francia și Spania 25 franci.

Abonamentele se fac numai pe un an intreg; in Iași la Tipo-Litografia Națională și la redacțiune, in București la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte orașe din România la biurourile postale.

1 4 9 7.

—

DUMBRAVA ROSIE. *)

POEM ISTORIC.

Dedicat amicului meu C. Negri.

I.

VISUL LUI ALBERT.

Albert, craiul Lehiei, făcut-au un vis mare!
Un vis de năvălire, de'nvingeri glorioase!
El se văzù puternic, pe-un armasar calare,
Infiorănd cu spada-i popoare numeroase.

Din Miază-zi ferbinte in recea Miază-noapte,
Din Resăritul măndru l'Apusul lucitor
El auzi prin visu-i mii, mii de mii de șoapte
Crescĕnd in sgomot falnic, gigantic, imnător,
Un uragan de glasuri ce clocotea prin lume
Purtănd, năltănd cu falā un nume...... al seu nume!
Albert, craiul Lehiei, trufaș, sumeț, ușor,
Adimenit, se crede stăpăn pe viitor,
Ș'aruncă ochi de pradă pe țerile vecine:
„Care din ele, zice, mi-ar cuveni mai bine?."
El stă puțin pe gănduri, apoi cu mare glas:
„Moldova este pragul ăntĕiului meu pas!

*) Regele Albert, după cum se invoise cu frații sei regele Ungariei și ducele Litvaniei, in conferința de la Leutschau, cercâ a-și implini găndul asupra domnului Stefan a Moldovii (conferință in care se desbătù despre stirpirea Romănilor: *super extirpatione Valachi*"); chiamă la arme toată Polonia, Galiția, Mazovia, pe Ioan de Tiffen magisterul Prusiei, ear mai ales pe Alecsandru ducele Litvaniei cu toată nobilimea Litvană. Deci cu multă oaste de mercenari pedestri și călăreți el plecâ de la Leopol spre Moldova la 26 Iunie.

Acea nefericită espediție fu preinaintată de următoarele prodigii: Două sute de boi, apucăndu-i un virtej infricoșat la eșirea din Leopol, se imprăștieară in toate părțile, unii căzură in șanțurile suburbiei, ear ceilalți cu greu se putù găsi și aduna. Când Regele trecea un riuleț, calul seu de mănă se poticni și se inecâ. Un oare care Sropski, nobil de neam, dar cam nebun, de mai multe ori strigâ in Leopol cu spaimă prevestind peirea Polonilor. Fulgerul căzĕnd asupra taberei, ucisĕ pe un nobil și 12 cai. Preotul servind dinaintea Regelui, scăpâ gios sfintele Taine.....

Și cu toate aceste inspăimăntătoare intĕmplări, departe de a se lăsa de pĕcate, oastea petrecea in libertate cu mueri, și insuși șefii, nu numai noaptea dar și chiar la lumina zilei se desfătau in baie și in beție, dismierdăndu-se in brațele femeilor.

Creslau Curozwanski, nobil de Roza, decan de Cracovia, și Podlowski de Przytyk, castelanul Radomiei, au fost trimiși soli cătră Stefan Vodă, pentru ca să ceară libera trecere prin țeară a oastei Leșești, cercănd a-l inșela că espediția lui Albert ar fi menită in contra Turcilor. Asemine misie au avut și Matei Lonzinski, episcopul Cameniței.

Albert incepù resboiul asediend și bombardănd Suceava, ănsĕ nu reuși a lua orașul, ci perdu multă oaste și timp in zadar.

Ostea Leșască se retrase prin codrii Bucovinei, avĕnd in mijloc pe regele bolnav și dus pe un leagăn; însĕ acolo Moldovenii ascunși intre copaci, se isbirĕ ca lupii asupra Leșilor și le făcurĕ multă stricăciune: Perirĕ atunci mulți din neamul lui Toporski (unul din cele mai vechi din Polonia), doi Tenczynski, Nicolai palatinul Galiției, și Gabriel de Moraviça.

Tot atunce un contingent de Cruciați Prusiani, urmănd după armata regală furĕ atacați de hatmanul Boldur, risipiți, și căți scaparĕ de moarte furĕ robiți.

Acea oaste regală in care se aflau magnații Podoliei, fu reu vatamată de oamenii lui Stefan.

„Mateiu Miechovski zice: O! Stefan, barbat tri-

„In acea țară mică neincetat lovită
„De dușmani fără numĕr și'n veci nebiruită,
„In care toți barbații sunt zmei ce s'au luptat
„Cu Leahul, cu Maghiarul, cu Turcul incruntat,
„Și unde pe sub earbă câmpiile frumoase
„Ascund troene albe de-a dușmanilor oase,
„Un Domn viteaz, un Stefan, adună de mulți ani
„O glorie ce-i demnă de-ai lumei suverani.
„Voiu merge la Moldova, la Stefan drept voiu merge
„Și luciul de pe frunte-i cu spada mea voiu șterge,
„Ear lumea ingrozită, privind spre resărit,
„Vede-va 'n loc de soare al meu chip strălucit!"
Au zis, și'n nerăbdare-i pe lăngă el in grabă
Adună-a lui armată deprinsă la omor,
Urdie numeroasă de feare, ce se'ntreabă:
„Spre care orizonuri salta-vom noi in sbor?
„In care parte-i hoitul promis l'a noastre ghiare
„Să-l sfășiem in clipă, să-l roadem, ingbițim?
„In care țeri: teutone, române sau maghiare
„Vrea Albert, Craiul nostru, pustiul să-l lățim?"
Astfel zicea cu fală a lui Albert oștime
In cete adunată pe câmpul din Dombrova,
Când prin vĕzduh deodată o gură din mulțime
Rosti cu glas de taur selbatic: la Moldova!
Ura! strigâ Lehimea intocmai ca un tunet,

„umfal și victorios, care biruiși pe toți regii inveci-„nați! O! om fericit care te bucurași de toate da-„rurile câte natura le dă altora numai in părți, unii „fiind ințelepți cu viclenie, alții viteji cu sublima „virtute a dreptăței, alții earăși norocoși contra duș-„manilor, tu singur le avuși hărăzite ție toate de o „dată: just, prevĕzĕtor, viclean, biruitor asupra tu-„turor adversarilor! Nu degeaba cată a fi numerat „intre eroii secolului nostru!" etc.

(Arhiva istorică a României.)

Aceste fapte sunt relatate de Mateiu Miechovski in istoria lui Stefan Vodă; ear printul D. Cantimir a-deverind legenda poporală, zice: „Stefan V. prințul „Moldovii, bătĕnd oastea Leșașcă la Cotnar, unde creşte „vinul cel lăudat, cu totul o au stins; numai 15000 „au prins vii, pre care-i-au pus in giug și i-au silit „de au arat in lung două mile, in lat o milă de pă-„mĕnt, in care arătură tot prin Leșii aceia au sa-„manat douĕ păduri ce și până astăzi se numesc de „Poloni *Bucovina*, ear de Moldoveni, *Dumbrava ro-„șie*, sau păduri roșii pentru că s'au sămănat și să-„dit cu sânge Leșeșc.

Și văi și munți și codri respunserĕ 'n resunet
Ura!. și'n dor de sânge armata crunt aprinsă
Ca un șivoiu de toamnă pe drumuri se intinsă
Cu tunuri largi și grele, cu flinte lungi, cu spade
Ce străluciau la șolduri și'n teacă zingheniau,
Cu armasari sburdalnici ce vesel necheziau,
Mergĕnd toți, cai și oameni, să calce și să prade.
In fruntea lor magnații mândri, bătrini și tineri:
Toporski veteranul ce poartă barbă albă,
Incungiurat de neamuri: feciori, nepoți și gineri
Formându-i o vitează și glorioasă salbă,
Grodeck zis *falcă-tare*, ce'n gândul lui se jură
Atâți Români să pearză câți are dinți in gură.
Zciusko neimpăcatul cu brațe lungi și tari
Care 'n Bugeac ucis-au trei sute de Tatari.
Biela cel nalt, subțire ca trestia de baltă,
Ce 'n lupte sângeroase ca dĕnsa se mlădie
Cu sabia-i turcească tăiend in carne vie
Pe când fugariu-i sprinten nechează, mușcă, saltă.
Gorow și Zablotowski, amici jurați pe moarte
Să 'mpartă soarta bună, să 'nvingă rele soarte
Și care in trei rĕnduri scapat-au din robie
Prin degetile morței trecĕnd cu vitejie.
Ei sbor pe doi cai gemini, rizĕnd in hohot mare
Cu alți ca dĕnșii tineri, baroni, comți palatini:
Glence din Pocuția, Zbaloș Litfan ce are
Un cărd pletos de Zimbri in codri de arini.
Gavril de Moraviça, frații Grotov, Huminski,
Mardela Veneticul, Tecelski și Pruhninski,
Iarmeric Mazovitul și Kozjatic Ucranul
Ce crește cai selbatici și-i prinde cu arcanul.
Ei merg, bătĕnd din pinteni; sburdalnica lor ceată
Străluce de departe in haine strălucite:
Dulămi cu flori de aur la pept impodobite
Și'ncinse cu paftale de peatră nestimată.
Ciapce purtând un Vultur și pene la mijloc,
Incălțăminte roșii de piele de Maroc,
Și frăe țintuite, și argintate șele
Și armorii cusute pe colțuri de harșele.
Ei merg jucându-și caii, și vesel intre ei
Vorbind de cai, de lupte, de-amor și de femei,
Tot ce-i mai scump in lume și dă un farmec vieții
Pe timpul mult ferice și viu al tinereții.

Ei merg precum ar merge la simplă vĕnătoare
Glumind in nepăsare de moartea ce-au se'nfrunte,
Urmați de steaguri multe, urmănd in foc de soare
Pe hatmani, capi de oaste, cu Albert Craiu 'n frunte.....

Și astfel in Moldova ei dau cu toți navală!
Dar cănd trecù hotarul, al Regelui cal tare
Se poticni... O buhă țipâ in zioa mare
Și moartea 'și găti coasa in acea zi fatală!

II.

ȚEARA IN PICIOARE.

Ce vuet lung de carre, ce tropot surd de vite,
Ce freamĕt de suspinuri, de glasuri nădușite
S'aud in sinul nopței prin neagra 'ntunecime
Și cătră munți se 'ndreaptă l'a codrilor desime?
Din când in când sub nouri trecĕnd ca o săgeată
Clipește o lumină, și ca prin vis arată
Bătrini cu fruntea goală plecată spre pămĕnt,
Femei cu prunci in brațe și pletele in vĕnt,
Copile spăimăntate mănănd turme de oi
Și flecoași in fugă mănănd cărduri de boi.
Pe jos, pe cai, in grabă toți părăsindu-și satul,
Fugind cu vaet, lacrimi, căci i-au ajuns pĕcatul,
Se duc pribegi și palizi să cate-adăpostiri
In fund de codri 'n peșteri, in sin de monastiri.
Dar unde sunt barbații, voinicii, junii, tarii,
Să-și apere părinții, nevestele si pruncii?
Când suflă grea furtună pe ramurile luncii
Ș'o sgudue ș'o darmă, ah! unde sunt stejarii?
Stejarii sunt la locul lor, față cu furtuna!

. . . .

Acum de zece zile și zece nopți tot-una
Din munți și păn la Nistru, pe culme și pe dealuri
Sun buciume de larmă dănd tainice semnaluri,
Și calarași din fugă prin sate, prin orașe
Crăinesc: Săriți cu toții pe Litfele trufașe!
„Viteazul Stefan Vodă vĕ chiamă 'n vitejie.
„Cine-i mișel să fugă, cine-i Român să vie!"
Toți au respuns: „trăească Moldova!" și s'au dus.

. . . .

Pe loc tot omul verde ce poartă capul sus
Și-au sărutat odorii, și-au ascuțit toporul,
Și-aú prins din cămp fugariul ce-i sprinten ca o ciută,
Apoi făcĕndu-și cruce, zicĕnd un Doamne-ajută!
Ca șoimul de la cuibu-i voios și-au luat sborul.
Astfel din țeara 'ntreagă plec cete inmiite
Cu arce, barde, coase și gioage țintuite
Purtând căciuli de oae, mintene'n flori cusute
Și barbe neatinse, al bărbăției semn.
Ei merg de-adrept prin codri, pe lungi cărări perdute
Calări pe șele goale cu scările de lemn,
Și trec in sbor prin arbori ca demoni de urgie,
Și umbra schinteiază de-ai ochilor mănie.
Tot astfel și boerii, stăpănii de moșii,
Incunjurați de gloată, las casele și plec
Privind cu mulțemire sburdalnicii lor fii
Cum știu să-și poarte caii, și'n salturi se intrec.
Soții, surori și mame suspin in urma lor
Dar ei alerg ferice la cămpul de onor.
Coman de la Comana, un urieș de munte
Ce intră prin bărloage și prinde urșii vii,
Aduce după dĕnsul mulți vĕnători de frunte
Născuți pe plaiuri nalte, trăiți in vijelii.
Balaur de la Galu, Ciolpan din Pipirig,
Rid și de frigul morței cum rid de-al ernii frig;
Și mulți cobor din munte ca lava din volcan,
De soiul lui Balaur, de soiul lui Ciolpan.
Velcea, bastard lui Șerpe, ca șerpele pe apă
Alunecă prin dușmani și mult cumplit ii mușcă.
In luptă când i-e sete, cu sănge se adapă
Și drept potir el are o țevie de pușcă.
El vine din Hirtoape cu Purice-Movilă
Și cu Roman-Pribeagul ce nu mai știu de milă.
Skeeanul și Mircescul, vecini de pe Siret
Ce s'au bătut cu Hroiot, s'au prins cu jurămĕnt
Nici chiar sub brațul morței să nu dea indărct
Păn n'or intra cu Leahul pe-al Leahului pămĕnt,
Și Zimbrul de la Skee și Zimbrul din Mircești
Se duc să iee 'n coarne pe vulturii Leșești.
Bătrinul Matei Cărjă are 'mprejurul lui
Cinci sute de naprasnici ce vin despre Vaslui,

Toți Racoveni!.. ear Cărjă, om ințelept și harnic
E'n floare când se simte calare pe Șargan.
Glumeț, ii place-a zice lui Negrea, viteaz darnic, *)
„Am să mě fac, nepoate, din Cărjă buzdugan!"
Negrea zimbind, respunde: „Ai cărja bătrineții
„La sfaturi, ear in luptă ai brațul tinereții."
Și ajungěnd cu toții la Racova de vale,
O cruce luminoasă li se-arată in cale.
Astfel, cu mic, cu mare, apărătorii țerii
Eșiți ca frunza 'n codri la vĕntul primăverii,
Din văi adănci se urcă, din piscuri se cobor,
Trec ripile in salturi, trec riurile 'n not
Ș'alerg fără odihnă, voinicii, căt ce pot
La glasul țerii scumpe ce-i cheamă in ajutor.
Merg unii cu grăbire spre codrii Bucovinei
Unde s'adun in cete la strămtele potici,
Păndind ca vĕnătorii mișcările jivinei
Și tot rugănd: „Fă Doamne, să treacă pe aici!"
Merg alții la Suceava să facă pe Albert
A pierde oaste multă și mult timp in deșert.
Ear alții la Cotnariul iubit și podgoriu
Unde-i aștept cu oastea, Bogdan, domnescul fiiu,
Tĕutu cu mintea coaptă, Costea cu ochiu sumeț,
Și Trotușan și Boldur cu suflet indrăsneț
Și unde Stefan Vodă infipt-au steagul seu
Strigănd la cer: „Ajută-mi, o! Sfinte Dumnezeu!"

III.

TABĂRA LEȘEASCĂ.

Pe-o culme prelungită ard mii și mii de focuri
Ca stele semanate in numeroase locuri.
Se pare că tot ceriul căzut e pre pămĕnt
Și c'au remas in urmă-i un haos, un mormĕnt,
Atăta intristare, ș'atătă 'ntunecime
Impră̆știe pe boltă-i a norilor desime.

Un sgomot lung se'nalță din culmea luminată
Unindu-se in aer cu tunete cerești.
E sgomotul orgiei!... ear zarea departată
Roșește'n foc de codri și sate romănești.
Aici beții și danțuri și chiote voioase,
In fund suspinuri, vaet și plăngeri dureroase,
Aici de pofte rele sunt ochii toți aprinși,
Acolo curge sănge, acolo's ochii stinși,
Căci astăzi celebrează Lehimea'n serbătoare
Victoria dorită a zilei viitoare!

Ostașii pretutindeni formați in dese grupe
Frig boi intregi, rup cărnuri ca lupii flămănziți,
Desfund balerci, antale, beu lacom fără cupe,
Se cert, și rid in hohot și urlă regușiți.
Ca dĕnșii căni de lagăr, la praznic luănd parte
Schelălăesc selbatic, rod oasele deoparte
In mijlocul orgiei turbate ce tot crește.
Ear pintre căni și oameni pe earbă stau căzute
Femei, prada orgiei, cu mințile perdute......

Și ănsĕ vĕntul nopței prin lagăr vijiește
Ș'un glas din umbra neagră la toți strigă de-arĕndul:
„Orbi! orbi! la masa morței voi vĕ măncați comăndul!"

Magnații juni, sub corturi, pe perne de matasă
Deșert cupe de aur cu vin de la Cotnar,
Căntănd cu fericire: „De viață rea nu-mi pasă!
„Iubita'mi e pe brațe, in viață nu-i amar!"
Și fie-care stringe la peptu-i cu'nfocare
O fiică de-a Podolii frumoasă și balae,
Cu buze părguite la foc de sărutare,
Și ochi ce'not, albastri, in galișă văpae.
Și fie-care simte că mintea-i se desfrănă,
Simțind lăng'a sa gură o gură voluptoasă,
Și'n brațe-i o copilă luptăndu-se-amoroasă
Și doue globuri albe săltănd sub a sa mănă!
Ferice mult ferice de dĕnșii!... fața ride,
Inima sboară, raiul in cale-i se deschide.

Și ănsĕ vĕntul nopței prin corturi vijiește,
De tunete cumplite vĕsduhul clocotește

*) Familia Negre este una din cele mai vechi din Moldova. Chiar pe la inceputul secolului XIV, un Negre Vornicul figurează in istorie, timp de 24 ani, adică de la 1402 pănă la 1426, intre cei 12 boeri mari, consilieri a lui Alecsandru cel bun.

La 1471, Paharnicul Negre au fost descăpățînat in Vaslui din ordinul lui Stefan cel Mare, fiind că au fost de părere a nu se resboi in contra lui Radu a țerei Muntenești, ca unul ce era Creștin și Romăn.

Un alt Negre, Patrasco, ginere lui Petre Vodă Schiopul, a urmat in ecsil pe socrul seu, au fost inscris in cartea de aur din Venezia și au murit la Barcelona, etc. etc.

In hronicele și hrisoavele remase de la strebuni, numele de Negre apare ades, ca proprietari de moșii Negrești, ca oameni insemnați pe timpul lor, și ades ca martiri a urgiilor Domnești.

Ș'un glas perdut in umbră tot strigă ne'ncetat:
„Orbi! orbi! moartea v'așteaptă cu'n ultim sărutat.
Cortul regal e splendid! Duzini de candelabre
Revars'a lor lumină pe-o masă ce se'ntinde
Sub table mari de aur purtănd scumpe merinde
Și sticle largi cu vinuri spanioale și calabre.
In mijloc stă'n iveală un cerb de patru ani,
Incins pe-a sale laturi cu șiruri de fazani,
Și doue piramide de fructe mai alese
In Asia 'nflorită crescute și culese.
Albert in fruntea mesei lucește ca un soare
Incungiurat de oaspeți in haine de splendoare.
La dreapta-i, al seu frate mai june, Sigismund
Apare 'ntr'o dulamă de roș postav de Lund.
La stinga-al Camenițeì episcop vechiu, Lonzinski,
Ș'alături cu dënșii se vĕd Sbignew Țenczynski
Cu Herbor Lucasievitz, Padlowski Castelanul
Radomiei, și Creslau Roza, numit Decanul,
Și graf Ioan de Tiffen, magisterul Prusiei
Care-au adus la luptă cinci sute de Cruciați,
Și falnicii Toporski, vechi neaoși de-a Lehiei
Și alți de frunte nobili, din cei mai insemnați.
Toți gustă din merinde, voios deșert pahare
In sunetul metalic de vesele fanfare;
Și săngele prin vine se scurge mai ferbinte,
Ș'avĕntul crește'n suflet și nebunia'n minte.
Cănd regele redică o cupă de vin plină
Și-astfel cu glas puternic toastul seu inchină:
„Eu Albert, Domnul vostru, și a Lehiei Rege
„Intrat-am in Moldova ca leu invingĕtor!
„Măni este zioa luptei... Nimic nu s'a alege
„De Stefan a Moldovii și de al seu popor.
„Cum beu această cupă, așa măndra Lehie
„Se'nghită-această țară! Așa să fie!“
„Fie!“
„Vivat! Ura! trăească Albert mult glorios!“
Respund mesenii aprigi c'un răcnet sgomotos
Și lagărul resună in lungă depărtare...
Dar eată că la ușă un om străin apare
Cu peptul gol, cu părul in vĕnt, cu ochiu focos.
El spre Albert țintește privirea-i rătăcită,
Face doi pași și strigă: „Deșartă-ți cupa gios
„Albert! de soarte rele 'ți-e cupa otrăvită.“
Toți se reped c'un urlet și măna pe el pun.
„Lăsați-l! zice craiul; e Sropski cel nebun!“
Și ear inalță cupa rizĕnd de-o așa larmă....
Dar cupa lăngă buze-i in măna lui se sfarmă,
Ș'un trăsnet lung deodată in ceriuri bubuește,
Și'n cortul plin de umbră furtuna năvălește,
Și masa se restoarnă, și cortul se urducă...
Ear pe cămpii, sub fulgeri, aleargă o nălucă.

IV.

TABARA ROMĂNĂ.

O tĕnĕră pădure de ulmi și de stejari
Ascunde-oastea română prin junii sei tufari.
Misterul și tăcerea in sinul ei domnesc;
Dar marginele sale sunt palid luminate
De flacările triste ce pălpîe in sate
Și veselele focuri din lagărul leșesc.
Pintre copaci, și'n ramuri din vĕrfuri păn' in poale
Din cănd in cănd lucește oțel de săbii goale
Și ochi de lei, de vulturi, de leoparzi selbatici
Ce ard sub vĕlul nopții ca niște roși jaratici,
Căci ei se primblu cu jale și se opresc cu ură
Din zarea 'nflacarată, pe lagărul vecin,
Și tot Românu'n suflet pe sufletu-i se jură
Cu-al dușmanilor sănge să sting-al țerii chin.
Dor crunt de resbunare! Crunt, aspru jurămĕnt
Ce sapă'n intuneric un larg, profund mormĕnt!
Ici, colo, prin poene stau pălcuri de oșteni:
Arcași de la Soroca, naprasnici Orheieni,
Aprodi, Copii din casă, Curteni și Lefecii,
Toți, oameni tari de vĕnă și oțeliți in foc,
Deprinși a-și trăi traiul in timpi de voinicii
Ș'a da măna cu moartea făr'a mișca din loc.
Ei port pe a lor frunte, pe a lor brațe groase
Și'n pepturi brazde multe, hieroglife sfinte
Cu paloșul sapate, ce spun ș'aduc aminte
De lupte urieșe, de fapte glorioase;
Și fiecare'n viață și-a căștigat un nume,
O falnică poreclă, un titlu de stremoș:
Mihul, Păun de codru, Balaur, Alimoș,
Ursu și Pală-dalbă, Grozan și Sparge-lume;
Eroi de vechi balade ce s'au pastrat in minți

Trecĕnd in moștenire la fii de la părinți.
Lungiți pe mușchiul verde și domolind fugarii
Ce sburdă pe 'ntuneric și desfrunzesc tufarii,
Voinicii buni de luptă și bucuroși de glumă,
Astfel grăesc :
— Grozane ! ce-o fi zioa de măni ?
— O fi la unii mumă, o fi la alții ciumă.
„Amară pentru Litfe, și dulce la Romăni.
— Amin ! să dee Domnul ! — Va da, măi Pa-
lă-dalbă,
„Ș'o fi precum la Baea, n'o fi ca'n Valea-albă
„Unde-am vĕzut pe Ursul gonit de șese Turci.
— Gonitu-m'au pe mine, dar i-am urcat in furci.
— Va fi precum la Skee unde-ați vĕzut in silă
„Maghiari schimbați in epuri, ș'un Purice'n Movilă.
„Va fi precum la Lipneț cu dumbravioara verde,
„La Racova pe unde și azi Turcul se perde,
„La Grumăzești pe maluri unde Cazacul Iură
„Pe mine, chiar pe mine m'au increstat la gură.
— Te-a increstat păgănul, dar când el vru de viu
„In not să treacă Nistrul, o păți rĕu, fărtate,
„Căci de pe mal in fugă tu i-ai sărit pe spate
„Și l-ai trimis sub Nistru să-și cate un secriu.
— Bine-i făcuși, Grozane ! E scris in cele sfinte :
„Chiar apele să fie vrajmașilor, morminte !
— Așa e țeara noastră : e bună pentru vii,
„Și pentru morți e bună.
— De-aceea'n astă țeară
„Vecinii dau năvală cu sutele de mii.
„Urănd viața la dĕnșii, le place-aici să peară !
— Le place dar, Păune, și noi le facem placul.
„Ei cred ca-aici e raiul ș'aici găsesc pe dracul.
— Și cum să nu-l găsească urdiile nebune
„Când Stefan e'n picioare, când versul lui ne spune:

Stefan, Stefan Domn cel Mare
Seamăn pe lume nu are
Decăt numai măndrul Soare !

Din Suceava când el sare,
Pune peptul la hotare
Ca un zid de aparare !

Brațul lui făr' incetare,
Bate ordele Tatare,
Bate cetele Maghiare,

Bate Leși din fuga mare,
Bate Turci pe Zmei călare
Și-i scutește de 'ngropare !

Lumea 'ntreagă stă 'n mirare!
Țeara-i mică, țeara-i tare
Și vrajmașul spor nu are !

— Trăească Stefan Vodă !... Mulți dușmani vin
la noi,
„Dar căt vin de naprasnici, puțini fug inapoi.
— Pĕcatul lor ii mănă, sermanii, ca pe-o turmă,
„Și moartea le stă 'n cale, și moartea le stă'n urmă.
— De-aceea la Moldova, vezi floare lăngă floare.
„E ingrășat pămĕntul cu sănge. — Așa-i frățioare,
„Dar cresc bujorii măndri din sănge de român
„Și pălămida neagră din sănge de păgăn !"
Sub ceriul ce s'aprinde și'n clipă ear se stinge
Vĕrsând pe a lor fețe lumini fulgerătoare,
Astfel grăesc barbații ce somnul nu-i atinge
In așteptarea vie a zilei viitoare.
Și poalele pădurei sunt palid luminate
De flacările roșii ce pălpîe in sate,
Și'n tabăra vecină orgia cea nebună
Ca marea departată vuește sub furtună;
Ear in frunziș Romănii topoarele 'și descănt,
Și unii-și dismierd caii, și alții vesel cănt ;
„Sînt Român cu patru măni,
„Și am leacuri de pagăni :
„De Tatari am o săgeată,
„De Turci pala mea cea lată,
„De Litfeni un buzdugan
„Și de Unguri un arcan !"

V.

STEFAN CEL MARE.

In mijlocul pădurei este-o poeană lungă
Și largă, ce foește de oameni ca un roiu,

La capătu-i din dreapta se prelungește-o strungă
Prin care osteșimea curge ca un șioiu.
Ea intră in poeană și se așează 'n rĕnduri
Privind la o colibă de ramuri de stejar
In care-o umbră mare de om plecat sub gânduri
Stă pe genunchi, se 'nchină in faţă c'un altar.
Deodată o lumină fantastic isbucnește
Din zece nalţi mesteacăni aprinși cu toţi de-odată;
Coliba se deschide, umbra se scoală, crește
Și splendid maiestoasă la oaste se arată!
Un lung fior pătrunde mulţimea 'n admirare.
Toţi zic: E Stefan! Stefan!
— Dar, Stefan e cel Mare!
Eată-l cărunt, dar ăncă barbat intre barbaţi
Ca muntele Ceahlăul prin munţii din Carpaţi!
El intrunește 'n sine o triplă maiestate:
Acea care-o dau anii la conștiinţi curate,
Acea care resfrănge a tronului splendoare,
Ș'acea intipărită de faima 'nvingĕtoare.
Timpul i-a pus coronă de-argint, ţeara de aur,
Și gloria măreaţă i-a pus cununi de laur.
Pe falnicii sei umeri cu anii, sunt clădite
Neperitoare sarcini de fapte strălucite,
Dar, ani și fapte, Stefan nu simte-a lor povară
Căci dragostea moșiei, ca sfîntă primăvară,
In sinu-i inflorește și il intinerește
Pentru salvarea ţerii când ţeara pătimește.
Erou plin de lumină, el e menit in lume
Pe secolul ce-l vede să sape al seu nume
Și să respănde raze pe secoli viitori
Precum un soare splendid ce sparge deșii nori.
Fiinţă de-o natură gigantică, divină,
El e de-acei la care istoria se'nchină,
De-acei care prin lume, sub pașii lor căt merg,
Las urme urieșe ce 'n veci nu se mai șterg,
A cărora legendă in depărtări se 'ntinde
Și'nchipuirea lumei fantastic o aprinde.
Măreţ, in a sa umbră un timp intreg dispare
Căci Dumnezeu pe frunte-i a scris: *Tu vei fi mare!*
In mijlocul poenii el se inaintează
Se urcă pe-o movilă și astfel cuvĕntează:
„Români din toată ţeara! Boeri, vechi căpitani,
„Și voi, feciori de oaste Sunt patru zeci de ani,
„Moldova, la Dreptate, pe soarta ei stăpănă,
„Mi-au pus pe cap corona și buzduganu 'n mănă.
„Prin cel a-tot-puternic ce apele incheagă
„Păstrat-am până astăzi corona mea intreagă
„Și buzduganul teafĕr, de și pe mulţi dușmani
„I-au doborit, lovindu-i, in patru zeci de ani!
„Dușmani din fundul lumei, păgâni, dușmani vecini,
„Și, cine-ar putea crede!... chiar dușmani fraţi, creștini!..
„Trufași cu toţi, selbatici, lacomi, vicleni și orbi,
„Care 'mprejurul ţerii, precum un cărd de corbi
„Sta gata s'o sfâșie... dar n'au vrut Dumnezeu,
„N'au vrut Moldova, ţeara viteazǎ, n'am vrut eu!
„Pe Radu, Aron Petru, pe Ţepeluș hainul
„I-am frănt!. Maniac Tatarul și Matias Corvinul
„I-am frănt! chiar pe sultanul Mehmet-Fatih l'am frănt!
„Ș'alţi mulţi care perit-au ca pulberea in vĕnt.
„Voi ii cunoașteţi bine, vitejii mei osteni,
„Voi, pardoși de la Lipneţ, Vultani din Resboeni,
„Zimbri fioroși din codrii Racovii, aprigi Zmei
„Din Soci, din Catlabuga, din Baia, de la Șkei.
„Apărători a Crucei, voi ii cunoașteţi bine
„Căci pentru-a lor risipă aţi resboit cu mine
„Prin șesuri, munţi și codri, pe earnă, toamnă, vară,
„Făcĕnd din peptul vostru, un zid, hotar de ţară,
„Roșind cu-a vostru sănge ferbinte, plin de vieaţă
„Siretul, Prutul, Nistrul și Dunărea măreaţă;
„Stănd vecinic in picioare, in veci neodihniţi,
„De arma, sora voastră, in veci nedislipiţi,
„Fără copii, soţie, o! dragii mei vultani,
„Și'n luptă, tot in luptă, de patru zeci de ani!
„Ș'acum când armasarii Osmanului mărit
„Arunc nechezuri aspre din măndrul Răsărit,
„Când Mohamed pe ceruri și-au asvărlit hamgerul
„Ce, ca o semi-lună, cutrieră tot cerul,
„Când noi oprim cu peptul furtuna păgănească
„Ferind de-a sale valuri amvona Creștinească,
„Acum când toţi Creștinii, Regi, domnitori, popoare,
„Ar fi, ca fraţi de cruce, se 'mparte-acelaș soare,
„Priviţi! Pe cerul negru se 'ntinde-un roș de sânge,
„Din departare suflă un vĕnt ce geme, plânge
„Și spune că in zare ard sate și orașe,

„Că feare fără nume ucid copii in fașe,
„Că țara e 'n nevoe, că mor Români sub chinuri,
„Că fete mor sub silă, că pruncii mor in sinuri!..
„Și cine oare face această făr-de-lege?
„Un Domn vecin, prietin, un Domn Creștin, un Rege!
„Albert, Craiul Lehiei!...
„Albert, de cap ușor,
„Făcut-au un vis mare de rege 'nvingĕtor,
„Dar n'are el, sermanul, așa de largă mână
„Să poată 'n ea cuprinde o patrie română,
„Nici au ajuns Moldova de risul mișeliei
„Ca s'o răpească 'n gheară-i un vultur de-a Lehiei.
„Cât va fi'n cer o cruce ș'un Stefan pe pămĕnt
„Nime nu va deschide Moldovii un mormĕnt.
„Cât vor calca dușmanii in țara de Români
„Ei robi vor fi 'n țară, dar vecinic nu stăpâni.
„Decât Moldova 'n lanțuri mai bine ștearsă fie!
„Decât o viață moartă mai bine-o moarte vie!
„Români din toată țara, Boeri, vechi căpitani,
„Voi toți ai mei tovarăși de patru zeci de ani,
„Când Albert ne menește robie, rele soarte,
„Respundeți, ce se cade lui Albert?"
— Moarte, moarte!
Strigă poeana; *Moarte!* pădurea clocotește;
Ș'un soare roș in ceruri de-odată se ivește.
— Fie! le zice Stefan, fie, cum cereți voi!
„La arme, și pe moarte! căci Domnul e cu noi!"

VI.

ASALTUL.

Gonise vĕntul nopței furtunele cerești
Lăsând acuma rĕndul furtunii omenești,
Și soarele 'n splendoare din neguri răsărise.
Părea că vrea s'admire pe-acel ce se fălise
„Că lumea ingrozită, privind spre răsărit
„Vede-va 'n loc de soare al seu chip strălucit!"
El primblă ochi de aur pe tabăra Leșească
Superbă!.. imprejuru-i avĕnd ca s'o 'ntărească
Un lung ocol de carre legate străns cu lanțuri,
Ocol armat cu tunuri și'ncunjurat cu șanțuri.

Armata e 'n picioare! Puternica armată
Cu-a sale lungi scadroane in lung cuadrat formată
Ocupă după șanțuri al tabării câmp ualt
Stănd gata să respingă Românii din asalt.
Mii, mii de lănci cu flamuri se mișc, fâlfăitoare,
Ca trestiile dese din bălți, când suflă vĕntul.
In aer sbor nechezuri, comănzi resunătoare,
Și cai in neastâmpăr frămănt pe loc pămĕntul.
Ear Albert, mândrul Rege, in mijloc pe-o nălțime
Privește cu mândrie frumoasa lui oștime.
Calare pe-un cal sprinten din stepele Ukrane,
El are lângă dĕnsul un grup strălucitor
De palatini, de Hatmani sleiți pe caii lor
Și inainte-i steagul cu semne suverane.
La dreapta, sub pădure, oastea română-apare
In pâlcuri și in cete pe câmp orănduită,
Și fie-care ceată de luptă pregătită
C'un tun cu șepte țevii purtat pe roți ușoare.
Hotnogi numiți de Stefan comandă Calarașii,
Aprozii, Lefecii, Curtenii și Arcașii.
Ear Stefan stă pe-o culme cu-o ceată arătoasă
De boerime-a țării și de copii din casă.
Sub dĕnsul are Domnul un Zmeu, un Moldovan;
In stânga lui pe Boldur, in dreapta pe Bogdan,
In mână-i buzduganul domnesc care 'n resboae
Ca brațul care-l poartă in veci nu se indoae,
Și pe de-asupră-i steagul, amenințănd furtuna,
Cu Bourul, cu steoa, cu soarele și luna.
Precum doi nori pe ceriuri stau față 'ntunecoși
Și se atrag la tunet, dând fulgeri luminoși,
Astfel ămbele-armate crunt-amenințătoare
Arunc din ochi, din arme, luciri fulgerătoare.
Și Litfii și Românii privesc in nerăbdare
Unii la Rege, alții la Domn, și fiecare,
Dorind, pândind semnalul resboiului.
. . . . Deodată
Stefan redică steagul dând semn l'a lui armată.
Pe loc trei pâlcuri dese de cei mai buni arcași
Plec iute și se 'mpraștiu in grupe de hărțași.
Voinicii merg in fugă spre lagăr, indrăsneți,
Din arcele lor nalte trăgĕnd mii de săgeți
Ce văjie 'n desimea scadroanelor Leșești
Și prind răsad de moarte in pepturi omenești.

Dar tunurile-ascunse 'n lagăr, după carre
S'aprind, scoțĕnd pe gură mortală detunare,
Și mulți dintre arcașii pe cămp inaintați
Cad morți in a lor sănge, de glonțuri fulgerați.
Tovarășii lor grabnic atunce se adun,
Dau semne de 'ngrozire și'n fugă toți se pun
Cercănd s'atragă Leșii din tabără afară.
Dar Leahul nu-i urmează, cercarea le-i zadară!
— Vezi Litfa! zice Boldur, stă 'nchisă la ocol;
„Nu vrea, nu indrăznește să easă 'n cămp, la gol.
— Vom merge noi la dĕnsa! Romănul Domn respunde.
„In tabări lănțuite știm noi cum se pătrunde.
„Tu, Boldur, mare Hatman și tu, Coste-paharnic
„Precum se cade vouă, imi place a fi darnic
„Făcĕndu-vĕ cu mine partași la zi de fală.
„In dușmanii Moldovii acu să'ntrați navală
„Cum intră leu 'n turme și paloșul in coaste!"

Pe loc sumețul Coste și Boldur, cap de oaste
S'au dus, s'au pus in fruntea Romănilor, strigănd:
„La foc, copii!" și grabnic plecat-au alergĕnd.

Sun buciumele 'n aer și armele resun;
Și tunurile crunte ca tunete detun.
O grindină de glonțuri fatală-ucigătoare
In cetele romăne duc moarte 'ngrozitoare;
Dar ele, ne'ngrozite, fără a inceta de loc,
Pășesc tot inainte sub viscolul de foc

Mulți le remăn in urmă, rupți, morți, căzuți pe brănci;
Ei sbor ș'ajung in numĕr la șanțurile-adănci.
„Naval cu toți in lagăr, naval!" oastea răcnește,
„Domnul de sus ne vede și Stefan ne privește!

Și toți s'arunc in șanțuri, dau unii peste alții,
Cei mici, ușori, ingrabă s'acațăr de cei nalți
Le sar pe umeri sprinten, ca tigri se isbesc,
Cu unghiile de maluri se prind, se opintesc,
Se urc, s'apuc de lanțuri, de-a tunurilor buze
Și pintre mii de săbii și mii de archebuze
Ce-i tae și-i restoarnă in șanțuri, fărimați,
Ei pun picioru'n lagăr, puternicii barbați!

Zadarnic Ceremișii dosiți pe după carre
Indrept sinețe, tunuri, le'ncarc și le descarc,
Romănii ca săgeata isbită dintr'un arc
Intr'ĕnșii dau isbiri cu-o aprigă turbare
Ii pun sub coasa morței, in tabără-i resping,
Și grabnic, carre, tunuri, in șanțuri le imping,
Și fac podișuri late cu trupuri săngeroase
Ce pintre morți se vaet in chinuri dureroase.
Atunce Craiul zice: O frate Sigismund!
„Zărești tu Moldovenii in lagăr, colo 'n fund?
— Dar! Sigismund respunde; Zăresc o biată turmă;
„Nici unul ănsĕ teafăr nu-și va călca pe urmă!
— Nici unul viu, nici unul!" strig Leșii imprejur;
Ear Herber Lucasiewitz, viteaz cu pĕrul sur
Se duce se avĕnte scadroanele ce-aștept
Și cu Romănii aprigi cumplit se dee pept.

. . . .

Ca niște mari balauri cu lungi coarne-ascuțite,
Scadroanele in sgomot de tropot sunător
Se mișc!.. apoi in copce, apoi luăndu-și sbor,
Cu lancele plecate la fugă 's repezite.
Dar Costea și cu Boldur, tovarăși de isbăndă,
Ținĕnd in frău avĕntul Romănilor sumeți:
Strig: Stați pe loc aice! stați după cai, la păndă,
„Și se ploați in dușmai o ploae de săgeți!"

Și cum veniau grămadă scadroanele sonoare,
Arcașii toți descalec, gătesc arcele lor,
Trag, strunele de sirmă resun sbărniitoare,
Mii de săgeți trec iute sub soare ca un nuor
Și intră prin scadroane cu-o aspră văjiire,
Ducĕnd cu ele groază, durere și peire.

Intregi șiruri de oameni din fugă săgetate,
Se plec gemĕnd pe coame, cad, se restorn pe spate;
Mulți cai se culc pe coaste și mulți, atinși la nări,
Fug, tăriind cadavre cu un picior in scări.
Dar Herber Lucasiewitz răcnește: inainte!
Și lungele scadroane se 'naintez gramadă,
Păn' ce topor cu lance, și buzdugan cu spadă
S'ating in zingheniri sub soarele ferbinte.
Atunce măndrul soare ce spre apus plecase,
Oprit in a sa cale, vĕzù cu ochii roși,
Un furnicar de moarte ce aprig se 'ncleștase,
Un ead grozav de demoni selbatici, furioși,
Sărind, urlănd ca feare, mușcăndu-se scrișnind,
Rupănd, lovind orbește, dănd moarte și murind!

Românii in scadroane intrau ca 'ntr'o pădure
Clădind movili de leşuri sub sdravenul topor.
Şi coasa ne-obosită, şi harnica secure
Sburau abătând caii sub călăreţii lor.
Ear ulii din Soroca, şi sgripţorii din Vrancea
Cu lancea cănjuită in gloată pătrundeau,
Şi resturnau cu cangea, şi strepungeau cu lancea
Şi trupurile moarte cu trupuri le-ascundeau.
Dar şi Lehimea cruntă făcea părte grozave
In cetele române trecênd ca prin troian.
Bravi, ne'mpăcaţi, teribili, sub armele lor brave
Curgea o dără lungă de sânge pămêntean.
Dar prin vêsduh de-odată o veste a trecut:
„Herber sub buzduganul lui Boldur a căzut!"
— Herber e mort!— strig Leşii de groază 'ncremeniţi,
Şi incetând resboiul, prin ranguri resleţiţi,
Perd cumpătul, perd capul, svărl armele'n vêsduh,
Dau dosul, şi plec iute, goniţi de-al spaimei duh.
Ear Craiul trist, cu palma, lovindu-se pe frunte
Suspină: o! Toporski, o! Veteran cărunte!
„Priveşte, fug mişeii! fug toţi! fug mic şi mare!
„De-acum in tine singur e singura-mi sperare!"

VII.

LUPTA.

Toporski veteranul cu-o ceată mai aleasă
Lui Albert se inchină şi pleacă la resboiu.
Pe loc bătrînul Cărjă in cale-i vrênd să easă,
De lângă Stefan pleacă cu buni viteji de soiu.
Ei merg călări in copce, aprinşi de resbunare,
S'apropie; ear Cărjă sburând in fuga mare
In faţa lui Toporski s'opreşte, ş'astfel zice:
„Toporski! din doi unul, e scris să peară-aice:
„Ori tu, ori eu; sus pala, şi vin' la luptă dreaptă!"
— Cărjă! respunde Leahul, ai minte inţeleaptă
„Dar inimă nebună. Eu te cunosc pe tine
„Eşti leù năprasnic, ănsĕ şi tu mĕ ştii pe mine
„Căci in mai multe rênduri luptat-am inainte
„Pe când avem braţ verde şi inimă ferbinte.
„Nici tu, vechiul meu duşman, nu m'ai invins pe mine,
„Nici eu n'am avut parte să te inving pe tine.
„Ce dar n'am putut face in focul tinereţii
„Pute-vom face oare sub earna bătrîneţii?
„O! Cărjă! barbe albe purtăm acum noi doi,
„Şi lupta, draga luptă, nu mai e pentru noi.
„Priveşte! alţii, tineri, stau imprejurul meu,
„Demni adversari acelor de pe 'mprejurul tĕu.
„A lor acum e rĕndul, frate. Noi, veteranii,
„Şoimi invechiţi, de-oparte se stăm privind soimanii.
„Vin' cole lângă mine, şi nu fii duşman mie
„Căci vĕrsta intre oameni stânge-ori ce duşmanie!"
— Respunde-atunce Cărjă: Toporski, ai dreptate,
„Ades e rece peptul şi inima tot bate!"
Apoi, mărindu-şi glasul el strigă la ai sei:
„La luptă, voi şoimanii, la luptă feţii mei!"
„La luptă!" strigă insuşi Toporski 'n mare glas
Şi amêndoi bătrînii de-oparte s'au retras.
Pe loc ambele cete aprins electrisate
Scot paloşele 'n soare c'un freamet de oţel.
Ochirile prin aer se 'ntimpină incruntate
Căci fiecare-alege un duşman pentru el.
Pe loc, cu toţi de-odată las friele, dau pinteni,
In sprintene desghinuri işi salt fugarii sprinteni,
Şi'n sbor, pe-aripa urei, se duc voinicii, duc,
Şi intră ceată 'n ceată şi'n luptă se apuc.
Pămêntul ropoteşte sub tropot de copite,
Vĕsduhul străluceşte de arme ascuţite,
Ear paloşele albe ciocninduse'n loviri
Dau foc, dau moarte cruntă, dau crunte zingheniri.
In clipă cad sub ele, străpunşi, scaldaţi in sânge
Iarmeric Mazovitul ce'n două părţi se frânge,
Şi Buhtea parcalabul cu-o largă brazdă 'n pept,
Şi tĕnĕrul Cozjatic lipsit de braţul drept.
Grodeck, zis falcă-tare, in crudul seu avênt,
Precum un vier de codru, se'naintă prin gloată
Şi sabia 'mprejuru-i făcea o largă roată
Ce se'nvărtea la soare şi şuera in vênt.
Cădeau victime multe sub arma ce sbură,
Şi Grodeck in turbare pe rănd le numeră
Călcănd tot inainte pe victimile sale,
Când eată, din mulţime apare drept in cale
Balaur de la Galu ce poartă uşurel
O ghioagă monstruoasă cu dinţii de oţel.

Grodeck răpede spada-i in peptul lui Balaur,
Săngele curge; peptul greu muge ca un taur,
Dar ghioaga se abate! sub crunta-i lovitură
Sbor crierii lui Grodeck, şi dinţii toţi din gură!
Ear Leahul, cladă moartă, greu cade pe pămĕnt
Ne'ndeplinind in viaţă grozavu-i jurămĕnt.
Coman de la Comana cu Velcea, şerpe iute,
Privesc din departare cum vine, şi cum saltă
Un cal de soiu ogarnic deprins a văna ciute
Cu'n voinicel supţire ca trestia de baltă
— Cine să fie oare, cel căpitan frumos?
— E Biela, pĕr de aur, cu mijloc mlădios.
— Vĕnat de soiu e, frate?
— E puiu de Palatin.
— Aţinete, dar Velceo. — Comane mĕ aţin.
Şi amĕndoi la pĕndă se pun in a lui cale,
Coman cu braţe goale, şi Velcea cu o coasă.
Venia fugariu'n salturi sburlind coama-i pletoasă;
Venia voiosul Biela pe cămpul cel de jale.
Şi pala-i cănd de-o parte, cănd ear de altă parte
Tăind in carne vie făcea ochiuri deşarte.

De odată Velcea sprinten sub cal se repezeşte
Şi calu'mpuns la glezne din fugă poticneşte
Turtind sub el pe Velcea; ear măndru-i căpitan
Il svîrle peste capu-i in peptul lui Coman.
— Bine venişi la mine! ii zise urieşul
Şi'n braţele-i de schijă, rizind grozav il stringe
Căt peptul ii sdrobeşte şi oasele ii frĕnge,
Apoi intre cadavre, pe cămp aruncă leşul...
Gorow şi Zaplotowski combat de laolaltă
Cu Stroe Vlad, Hotnogul, şi cu Şoltuzul Daltă.
Umer de umer, coastă de coastă, om şi cal
Se string, se prind cu ură in cleştet infernal
Vroind a se absoarbe de pe a lumei faţă
Cu partea lor de soare, cu partea lor de vieaţă.
Şi săngele din pepturi, din frunţi mereu se scurge
Şi pe sub cai de-alungul el gălgăe şi curge.
Crăncenă luptă! Moartea de-asupra se arată,
Face un semn, alege, şi cleştetul de-odată
La semnu-i se desprinde, lăsănd pe cămp se cadă
Gorow şi Zablotowski, amici a morţei pradă;
Ear caii lor cu dĕnşii nedespărţiţi, cu dor,
Alerg nebuni prin lagăr, chiemănd stăpănii lor.

Glence din Pocuţia sub Udrea se doboară.
Udrea e prins de Cziusko dar singur se omoară
Strigănd in desperare: ah! zece morţi mai bine
„Decăt o vieaţă lungă şi zile cu ruşine!"
Corbaci rătează capul baronului Huminski,
Ciolpan apuca'n braţe-i pe Kneaz Sbignew Tenczynski,
Şi merge de 'l depune lui Stefan, la picioare,
Apoi se 'ntoarce iute la noua vĕnătoare.

Zbaloş pe-un cal de cămpuri, Negrea pe-un cal de munte
Se 'ntĕlnesc cu ochii şi sbor ca să se 'nfrunte.
Isbindu-se'n mulţime cu-avĕnt spăimĕntător
Crunt se lovesc din fugă cu paloşele lor.
Lovire fulgerăndă şi Leahului fatală!
El cade jos! in măna-i se frănge a sa pală,
Dar Negrea, viteaz darnic, ii zice: Frate Sbaloş!
„Pe-un om căzut nu 'mi place se cadă al meu paloş.
„Te scoală, mergi in pace cu zile de la mine.
„Ar fi pĕcat să peară un bun viteaz ca tine!"

Au zis, calu'şi intoarce şi'n foc ear se răpede
Lăsănd in urmă'i Leahul; ear Cărjă care'l vede
Ii strigă de departe: ani mulţi, Negreo, nepoate!
„Braţul ce nu dă moarte cănd poate, multe poate!"
Şi glăsuind, el vede a lui Toporski ceată,
Ciuntită, răsipită, şi'n tabără alungată,
Fugĕnd cum fuge spaima lipsită de ruşine..
Şi simte măndrul Cărjă o mare vîlfă'n sine.

Ear cainicul Toporski cu fruntea obosită,
Şopteşte vĕrsănd lacrimi: O! soartă mult cumplită!
„Eu, tare-odinioară, vechiu arbor a Lehiei
„Perdut-am frunzi şi ramuri sub vĕntul vijeliei
„Eată-mĕ 'nvins.. O! Cărjă, de-acum sunt robul tĕu!"
— Rob, tu? nu mi-ar erta-o prea săntul Dumnezeu!
„Când un popor de oameni se'nchină ţie, mie,
„Un tu, ş'un eu, Toporski, nu cade in robie!"
Astfel grăeşte Cărjă, bĕtrănul inţelept
Şi singur, merge vesel la Stefan Domnul drept

Ce-i zice: Ani mulți, Cărjă! tu falâ mi-ai făcut!
Ca tine fie'ți neamul viteaz și priceput!"
Apoi cătră oștimea pe lăngă el remasă:
„Acum e rĕndul nostru, boeri, copii din casă!
„Să dăm zorul din urmă, cumplitul nostru zor
„Ce trece și restoarnă cu trăsnet răsbitor.
„Dați vĕnt armelor voastre, pe cai, și după mine!"
Precum-un cărd de vulturi din sferile senine
S'abat cu sbor de fulger pe-o pradă ce zăresc,
Românii, duși de Stefan, in lagăr se isbesc.
Nimic nu le resistă, nici tunuri, nici desime,
Nici șanț, nici zid de carre, nici deasă călărime
Căci ei restorn in treacăt, și darm și sfarm in clipă
Scadroane, tunuri, corturi, și pun tot in risipă.
Fug Leși, fug Cruciații și fuge insuși Craiul!
Ii duce Domnul Stefan cum vĕntul duce paiul,
Și tabăra Leșască un lung pustiu remâne
Sub apriga furtună a cetelor române!
Când suflă vĕntul toamnei prin codrii vestejiți,
Copacii plini de frunze sunt astfel sguduiți,
Și crengile căzute, și frunzele uscate
Pe câmpi in departare sunt astfel sămănate.

VIII.

ARATUL.

Armata glorioasă e frântă, răsipită
Ca munții de năsipuri in aprige pustii.
Intr'un vĕrtej de spaimă din urmă-i fugărită
Prin văi, prin munți, prin codri, prin rîpi și pe câmpii.
Ear Craiu'n desperare, din dealul Catilinei
Privește pintre lacrimi frumoasa lui armată
Ieri floarea vitejiei, azi, vai! prada rușinei,
Cum sboară ca un nour sub zarc 'nprăștieată.
Ș'acum el se găsește cu adevĕrul față!
Slab, mic, fără prestigiu, vezĕndu-și inainte
Spectacolul peirei ce-i dă fiori prin minte
Și'n urmă-i alt spectacol ce sufletu-i inghiață.

. . . .

Pe-un șes intins și galbin, sub arșița de soare
Cinci sute pluguri ară pămĕntul țelinos,
Și Domnul Stefan insuși, cu fruntea in sudoare,
Asistă, pe-un cal negru, sub un stejar frunzos.
Opt mii de Leși de oaste, legați, cu frău'n gură,
In loc de boi, la giuguri se opintesc trăgĕnd;
Ei trag mereu și ferul greu muscă'n bătătură,
Și unii gem și alții cad pe genunchi plăngĕnd;
Dar biciul ii lovește și lancele-i impung....
Să scol pe brănci și earăși trag brazde pe pămĕnt.
Mulți dintre ei, sermanii! in capĕt nu ajung
Și chiar in a lor brazde găsesc a lor mormĕnt!
Românii cu glas aprig indemn ca se intindă
Strigând: Hăis, ța! Litfene, hăis-ța! haram de plug
„Tu'mi pregătise-și giugul, eu mi te-am pus in giug.
„Hăis, ța!.." Apoi din urmă arunc pe brazde ghindă.
Ear Stefan la tovarăși le zice cu glas tare:
„Așa scrie Românul a sale fapte mari,
„Cu ferul nu cu pana. Românul astăzi are
„Pămĕntul seu drept carte și pluguri cărturari.
„Aici pe unde astăzi e numai câmp, otavă,
„Umbri-se-vor urmașii sub *Roșia-Dumbravă!*

. . . .

Trecut-au patru secoli din acea zi fatală
Când se'ngropâ 'n țerină a dușmanilor falâ!
Și faptul cel istoric, sub formă legendară,
Din neam in neam Românii il povestesc in țară.
Priviți! lâng'o dumbravă stă tabăra de carre,
Flecăi voinici șed ceată pe lângă un foc mare
Mirăndu-se 'ntre dĕnșii cum vreascurile'n foc
Ca șerpi se mișc și șuer sundu-se in loc.
— „Știți voi de ce stejarul arzĕnd plânge și geme?"
(Intreabă-un Român ager pe care-au nins de vreme.)
„Cole'n astă dumbravă copacii urieși,
„Sunt locuiți, se spune, cu suflete de Leși.
„Pe timpul bărbăției au prins Stefan cel Mare
„O oaste de năvală ș'au pus-o ca să are;
„Ear in pămĕntul negru cu sânge-amestecat
„Spre lungă pomenire el ghindă-au semănat."

. . . .

El zice și dumbrava se pare că roșește
Ș'un aspru glas de Vultur in noapte se trezește.
El zice, focul geme dumbrava luminând;
Prin crengile frunzoase, trec umbre suspinând.

V. Alecsandri.

Mircești, 1872.

DESPRE STENOGRAFIE ȘI NECESITATEA EI.

I.

„Găndul ca fulgerul“ asemanare nimerită ce o auzim adese din gura poporului, atribuind astfel găndului nostru un grad superlativ de repejune, și earăși poporul fără ca să cunoască interpretările fisiologilor moderni, după care găndirea nu ar fi decăt un product electric a crierilor noștri, ii atribue chiar și acțiuni electrice zicănd: „mi-a trăsnit un gănd prin cap“. In adevĕr, precum electricitatea pune in mișcare aparatul telegrafic, cu aceași repejune pune găndul in mișcare organul vorbirei noastre, a cărui vibrări modulăndu-se prin multele cotituri și boltiri a gurei noastre, apar in fine ca acel fel de sunete ce numim vorbire.

Vorbirea, espresiunea găndului, devine și ea foarte repede, și pentru continuitatea fluxului ei s'asamănă adesa cu cursul apei; se zice: „vorbesce ca apa“. Scrierea la răndul ei vine și vrea să fixeze cu caractere visibile pentru ochi sunetele ce se pierd pentru auz, și cu timpul și pentru memorie.

Este acuma o intrebare, anume: scrisoarea noastră corespunde ea oare repejunii găndului și a vorbirii noastre? Esperiența ne-a invĕțat și ne invață pe zi ce progresăm, că nu, că scrisoarea noastră e cu totul desproporționată cu repejunea găndirei și a vorbirei noastre. Scrierea noastră devine cu totul neindestulătoare pentru a reținè prin mijlocul ei prelecțiunile universitare, academice și populare, desbaterile și pledoariile publice, discursurile festive, predicele și tot felul de cuvĕntări ce se fac la diferite ocasiuni. Geniul eruditiunea, momentul și sujetul inspiră și inflacără adese-ori pe vorbitor și dă vorbirii sale o mare vioiciune. De altă parte cunoaște oricine mulțimea și simultaneitatea ideilor ce copleșesc pe un autor creator in conceptele sale, fără ca el să poată să le dea curs liber, pentru că scrisoarea ordinară le impedică și le inădușă așa zicĕnd. Mintea noastră devine sclava ascultătoare a scrisorei, in loc ca ea să-i fie instrument lesnicios și supus.

Omul ănsĕ progresează, și toate lucrurile merg pe calea perfecțiunei. Carul mocănesc greoiu și fără nici un cuiu de fer, s'au prefăcut in carul de foc al cărui iuțală ne uimește; pietricelele lui David s'au prefăcut in glontele inaripat, curierul postal in fluid electric, și așa nenumerate...... Și cum? Scrisoarea, singură ea să fie staționară, incapabilă de perfecționare; face ea unica escepțiune in legea amintită? Să ne clarificăm asupra puntului acestuia; să cercetăm repede inceputul și desvoltarea ei, lucru ce poate să presinte interes pentru fie-care om.

Scrisoarea este un fenomen al civilisației; inceputul ei ca și inceputul civilisației cade in timpuri ante-istorice. In Asia unde se crede că a fost prima apariṭiune a omului, unde etnografii și limbiștii caută primele elemente ale limbei, acolo vom căuta și noi primele rudimente ale scrierei ca una ce e nedespărțită de cultură și limbă. Cănd limba era silabică, elementele ei ne fiind sunete pronunțate și distinse unele de altele, scrierea, nici ea nu putea fi cu litere, și noi n'o aflăm alfabetică ci icononografică. Omul ca și copilul pricepea atunci mai ușor icoanele obiectelor și de aceea, desemne și icoane sunt primele rudimente ale scrierei, care apoi cu trecerea timpului au căpătat valoare simbolică, silabică și in urmă fonetică sau alfabetică.

Aceste sunt fazele desvoltărei scrierei in omenire.

Scrisoarea cu funii şi noduri din Peru şi Guiana, ar fi primele inceputuri şi incercări de scrisoare. Transiţiunea de la scrierea cu icoane la scrierea fonetică este formată de scrierea cuneiformă din Ninivea, Babilon şi Persepolis. Scrisoarea ieroglifică egipteană escelează prin aceea că conţine in organismul seu toate gradele de desvoltare a scrierei in proporţiune egală. Ea purcede de la o scrisoare iconografică representând ideile prin imagini şi se desvoltă cu incetul până la semne de sunete curate in care apar deosebite consunantele de vocale, fără ca să-şi fi perdut vre-odată originea lor ideografică. Scrierea noastră pare a fi o simplificare a ieroglifelor, din conturnele cărora s'a format alfabetul nostru la Egipteni sau Fenicieni. Aceasta pare a se confirma prin numele mai multor litere din alfabetul nostru, care in limba Feniciană şi Egipteană insamnă diferite obiecte.

Fenicienii, popor comerciant, a adus scrisoarea la Greci (Cadmus), de aici la Etrusci şi Romani. Romanii prin dominaţiunea lor intinsă au respândit-o in Europa unde intâlnindu-se cu scrisorile primitive a Celţilor, Slavilor şi cu runile Germanilor a suferit cu timpul mai multe modificări, până s'a desvoltat in fine la forma scrisorei noastre curente, inventând diferitele popoare pentru sunetele noue ce conţineau limbele lor şi litere noue, din care causă aflăm noi astăzi in alfabetele noastre multe litere care nu se aflau in alfabetele anticităţii. Nemuritorul Gutenberg aflâ tiparul, mijlocul de a reproduce scrisoarea cu grabă in inmiite exemplare. In urma acestei descoperiri insemnate, civilisaţiunea luând un sbor repede, scrisoarea curentă devenind neindestulătoare şi necesitatea unei scrieri mai scurte şi mai repezi devenind tot mai mare, oamenii au inceput a se gândi cu seriositate la substituirea ei prin un sistem de scriere prescurtată numită *stenografie.*

Din cele espuse se vede deci că scrierea este un element cu deosebire civilisator, şi că a fost şi este supusă unor schimbări necontenite ce merg in sensul perfecţionărei. Suntem deci in drept a crede că scrisoarea de astăzi se poate perfecţiona, că ea nu este ultimul stadiu a desvoltărei şi că ea se va putea inlocui prin una mai bună.

Precum in viaţa omenirei aşa şi in viaţa poaperelor singuratice, scrisoarea au urmat o cale de desvoltare, şi paleografiile ne arată modificările ei succesive, in decursul secolilor.

Să luăm ca exemplu special pe Români: Nodurile babelor in năframă, ne aduc prea mult aminte de scrierea cu noduri aflată in China şi Peru; rebuşurile ciobanilor şi a vatajilor noştri,*) de scrisoarea cuneiformă; scrisoarea Glagolitică lapidară, modificată ceva pe pergament, devine in urmă un fel de scriere curentă, cunoscută sub numirea de scrisoare ciocoiască, inlocuită prin scrierea cirilică nouă, care in urmă face loc caracterelor italiene şi latine pentru a ceda in fine—aşa o sperăm—unei scrieri noue, repede şi scurtă, scrierei viitorului, şi aceea este stenografia. S'ar pute asemana metamorfosa aceasta a scrierei cu acea a insectului: Nodurile de funii din Guiana şi nodurile de naframe in România — oul imobil a insectului; scrisoarea cuneiformă din Babilon şi răbuşul ciobanului nostru—omida mică ce incepe a se mişca şi a se nutri; literele

*) Rezeşi au adese seculteţe intregi pline de asemene răbuşuri.

Glagolitice rude şi grele — omida crescută şi hidoase ce abia se tărăe; scrisoarea bizară şi caricată numită ciocoiască,— omida in momentul când işi schimbă pielea pentru a deveni nimfă netedă şi lucitoare—scrierile caligrafice; şi in fine stenografia — fluturul uşor şi inaripat care culege nectarul şi mierea ce curge de pe buzele inţeleptului. Scrisoarea, vastă magazie, ce a construit'o spiritul omenesc, pentru a depune intr'ênsa spre pastrare productele sale, s'a mărit de câte ori acesta a luat un nou avent spre bogăţie şi imbelşugare; ea s'a conformat inteligenţii umane şi a devenit cu atâta mai repede şi mai flexibilă, cu căt şi inteligenta a devenit mai vie şi mai intensivă.

Astfel a apărut şi s'a întrebuinţat stenografia in Roma şi Grecia in timpul oratorilor celor mari, Cicero şi Demosten. După numirile Steno-Tachy-Oky-Brachy-Semeiografia, inventiunea pare a fi grecească. Tiro, un libertin a lui Cicero, a ameliorat'o şi după dênsul ea s'a şi numit notele tironiane. Ea se intrebuinţă pentru a scrie cuvêntările ţinute in senat, in judecătorii şi inaintea poporului. Cicero şi impěratul Tit, scrieau ei inşii cu note. Această scriere se invěţă şi in şcoală şi poeţii o menţionează in mai multe locuri. *)

In timpurile noastre, desvoltarea scrierei earăşi a ajuns până la stenografiie, şi aceasta este cu atâta mai superioară stenografiei celor vechi cu căt in genere cultura noastră intrece pe a lor. Să cercetam mai de aproape ce este stenografia şi anume sub forma ce a luat in timpurile moderne

II.

Intr'un timp când un numěr foarte mic de oameni se ocupà cu ştiinţa, când se scriea puţin şi numai prea puţini ştieau carte, atunci era de ajuns o scrisoare cu litere greoaie şi fără unire unele cu altele In evul mediu, de şi multe erau în părăsire, totu-şi scrisoarea se bucura in monastiri de o cultivare mai ingrijită, şi inainte şi după inventarea tipografiei videm literile ei adese impodobite cu icoane in miniatură. Iniţialele in cărţi scrise pe atuncea cu măna sunt astfel decorate. Evangelii slavone scrise in timpul acela in România cu zugrăvituri in miniatură să află conservate până in zilele noastre prin monastiri. Dar arta scrierii odată divulgată, cu zelul pentru invěţătură se lăţia cercul cunoştinţelor umane, istoria lor creştea, memoria ne mai fiind in stare a le cuprinde şi a le reţinè, necesitatea se mărea de a-şi pastra prin scriere cele invěţate cetite sau auzite, pentru a se putea repeţi s'au utilisa in urmă; şi dacă stenografia era usitată şi respăndită deja la Romani, apoi ea deveni o necesitate şi mai urgentă a timpului modern. Notele tironiane se pierduse ănsě in decursul evului mediu, şi pe la fi ea secolului al 15 eşind la iveală căte-va probe de acea scrisoare, ea fu ţinută de o scriere ideografică, pe când in realitate ea nu era decât o prescurtare din caracterile intrebuinţate pe atuncea la Romani. Faptul acesta ănsě s'a constatat abia in timpul mai nou şi stenografia modernă n'a putut profita de acele note şi a trebuit să şovăiască in desvoltarea ei prin o mulţime de sisteme. Stenografia modernă este aşa dară o inventiune nouă care a mers calea ei proprie. Incercările de criptografie, scriere cu cifre, şi de pasigrafie le-am pute considera ca o trecere la stenografie.

Stenografia este arta de a scrie cu carac-

*) Vezi mai la [illegible]

tere simple nu numai aşa de repede şi de scurt, ca să putem urma din cuvênt in cuvênt pe un orator, ci de a scrie cele vorbite şi cu atâta claritate, incât cele scrise să fie exacte, sigure şi legibile. Dacă stenografia va fi tot aşa de sigură şi de legibilă, cum este scrierea noastră curentă, o va intrece ănsĕ pe aceasta prin scurtimea ei, atunci ea poate afla o respăndire generală. Se pretinde aşa dară de la ori ce sistem stenografic doue calităţi: scurtimea care garantează repejunea scrierii şi esactitatea, care garantează legibilitatea scrisorii şi amĕndoue practibilitatea ei; altfel sistemul este defectuos şi nu se poate generalisa. Aici este causa nereuşitei nenumeratelor sisteme stenografice, a cărora scriere ajungea să fie adese foarte scurtă dar şi aproape nedescifrabilă. Scurtimea şi legibilitatea trebue să caracteriseze pe un sistem deplin. Multe sisteme de stenografie, neţinnd cont de scrisoarea noastră ordinară, care ajunge a fi destul de curentă prin unirea literilor cu o tremă, precum şi prin aceiaşi direcţiune oblică ce urmează măna şi condeiul, au inventat caractere alfabetice prin posiţie şi proporţie cu totul deosebite de cele ce se află in scrisoarea noastră curentă. Măna noastră deprinsă cu scrisoarea curentă să simte ingreuietă prin acele semne noue şi nepotrivite, fără ca esercitiile cele mai ostenitoare să ne procure oare care facilitate.

Primele sisteme de stenografie au incercat să le stabilească Francesii şi Englesii, care au simţit necesitatea stenografiei in discuţiile parlamentului. Englesii au inceput să o cultive deja in secolul al 15-le; Francesii abie in secolul al 16-le. Din aceste incercări să desvoltară cu incetul sisteme de scrieri stenografice. Sistemul Englesului *Taylor* (1782) fu prelucrat de cătră *Bertin* (1792) şi respăndit in Franţia. Aceştia luănd de principiu că semnele cele mai simple, trebue să fie şi cele mai apte pentru scopul stenografiei, se mărginesc in formarea alfabefului lor numai la linia dreaptă in diferitele ei direcţiuni, la cerc, semi-cerc şi punt. De asemene intrebuinţează adese acelaşi semn pentru sunete diferite; vocalele le eliminează cu totul in mijlocul cuvintelor şi astfel, scrisoarea lor este foarte simplă şi scurtă, dară nesigură. Cele scrise trebue transcrise imediat, şi chiar şi aşa cetirea este grea şi memoria trebue să ne dea un ajutor mare la descurcarea lor. Afară de aceste, direcţiunea şi posiţia caracterilor fiind cu totul diferită de acea a scrisorii noastre, şi combinăndu-se caracterile in unghiuri drepte, sistemul devine şi greu de practicat. Nesiguranţa in scriere şi cetire rămân chiar in urma studiului şi esercițiului celui mai asidu. *Acest sistem difectuos s'a introdus şi in Romănia*, din care causă stenografia este departe de a fi respăndită, din contra prea puţin cunoscută şi intrebuinţată numai de un mic numĕr de stenografi in cameră, pe când in Europa occidentală putem zice că din trei studenţi de sigur unul cunoaşte şi se foloseşte de această artă.

Germanul *Gabelsberger*, studiind toate sistemele anterioare şi vĕzĕnd zădărnicia lor au apucat o cale cu totul nouă şi au reuşit a crea un sistem cu totul nou şi original (1831). El cel dintăiu avĕnd in videre fisiologia limbei, regulele ei gramaticale precum şi scrisoarea noastră obicinuită, au tratat stenografia intr'un mod ştiinţific şi sistematic.

Caractere alfabetice, lesne combinabile şi

scoase din scrisoarea noastră curentă, semne pentru fiecare sunet ce se află in limbă, vocalisaţiune minunată in care vocalele sunt esprese prin posiţia sau formarea consunelor, semne pentru terminaţiuni şi cuvinte des usitate, abreviaţiuni bine alese şi cu regule fixe incăt *ori ce scurtări arbitrare sunt escluse*; aceste şi multe altele sunt calităţile prin care escelează sistemul lui Gabelsberger. Osteneala şi meritul acestui barbat fu recompensată prin o lăţire repede a sistemului seu şi aplicarea lui in toate limbile europeane, adoptăndu-l şi biuroul stenografic central din Paris. Acest sistem eminent s'a adaptat şi scrierei noastre in modul cel mai potrivit de către Domnul *Eugeniu Sucevanu* şi el este menit a respăndi scrierea stenografică intre Români. Scrisoarea pare a-şi fi ajuns in acest sistem de stenografie ultimul termin in desvoltarea sa.

Să trecem acuma la cercetarea mai aproape a foloaselor ce ne dă stenografia.

III.

Ori şi cine au avut ocasiunea de a se incerca să urmeze cu scrisoarea noastră curentă pe un orator, a putut să se convingă de zădărnicia unei asemenea incercări. Ori ce semne tahigrafice, monograme, cifre şi ori ce fel de prescurtări nu sunt in stare să ne satisfacă in aseminea cas. Esperienţa ne invaţă că chiar pentru a urma cu scrisoarea noastră o prelecţiune sau cuvěntare moderată şi inceată, ne trebue *de 5 ori mai mult timp* decăt ii trebue vorbitorului pentru rostirea ei. Scrisoarea noastră ne impedică chiar de a scoate note bune şi precise din oraţiunea cui-va. Vroind a scrie şi a reţinea mai mult decăt cum suntem in stare cu scrisoarea noastră, noi ne intărziem, vorbitorul inaintează, cuvěntul, ideia ce o auzim, asurzeşte, intunecă pe cea anterioară, stăm pe loc, intrerupem frasa, incepem din nou.... şi cu chipul acesta, *nici n'am scris nimică, nici n'am inţeles nimică*, pentru că atenţiunea noastră a fost indreptată pentru a putè scrie cu paguba inţelesului, care speram să-l aflăm in cele scrise. Pronunţarea unui cuvěnt este treaba unui moment, pe cănd scrierea lui recere deja o porţiune considerabilă de timp, pentru că semnele mai multor litere constau adese din mai multe trăsături. Scopul scrierei este de a fixa găndul şi cuvěntul pentru ochi; suntem in drept dară a cere ca ea să corespundă in ori ce cas scopului ei.

Ea ănsě va putè corespunde numai atuncea scopului ei, dacă va uni mai multe litere (semne) simple, care să represinte imaginea cuvěntului intocmai cum uneşte cuvěntul mai multe sunete intr'o unitate. Scrierea noastră ne degradă la bucheri şi scriitorul scrie cum sloveneşte elevul, unind semnele unele cu altele, după cum pronunţă acesta literile unele după altele.

Stenograful ănsě scrie după cum cetim, şi de şi stenografia este scrisoarea alfabetică, scurtimea ei ne inlesneşte să fixăm de odată cuvěntul după cum il pronunţăm de odată in vorbire.

Cultura inaintată, viaţă publică desvoltată, spiritul viu şi intensiv al timpului au trebuit să inventeze şi o scrisoare mai proporţionată cu repejunea găndului şi vorbirei noastre. Măna noastră este un instrument prea ascultător a directorului maşinei noastre şi dexteritatea ei ajunge a fi admirabilă. Dalta in măna abilă a sculptorului dă pietrei brute şi moarte o for-

mă aproape egală cu idealul ce şi l-a creat geniul, penelul dirigiat de măna pictorului face din colori confuse un tablou sublim ce şi 'l-a inchipuit...., aceiaşi mănă nu va fi ea in stare să depene in continuitate şi fără intre-rumpere, ideile ce se disfac şi se resfiră din crierii noştri? Măna şi condeiul nostru nu vor putè ajunge şi ele a fi aşa de espeditive incăt să dea ideilor fugitive o formă visibilă cu re-pejunea cu care graiul nostru ne face să le auzim? Dacă astăzi la mulţi din noi s'ar pă-rea aceasta o himeră, la Romani era ea o rea-litate. Mai mulţi poeţi ne atestă aceasta şi intr'un mod şi mai iperbolic. Martialis zice in Cartea XIV epigrama 202.

„Currant verba licet, manus est velocior illis
„Nondum lingua suum, dextera peregit opus."

„Vorbele curgă, măna mai repede e decăt ele.
„Limba 'ncă n'a isprăvit, că dreapta işi şi fini lu-crul."

Ausonius intr'o epigramă (CXL):

Ad notarium velocisime excipientem,

spune intre altele adresăndu-se cătră sclavul stenograf:

Tu sensa nostri pectoris
Ut dicta jam ceris tenes.
Sentire tam velox mihi
Vellem dedisset mens mea,
Quam praepetis dextrae fugâ
Tu me loquentem praevenis,

. . . .

Natura munus hoc tibi
Deusque donum tradidit
Quae loquerer, ut scires prius.
Idemque velles, quod volo.

Tu găndul inimelor noastre
Cum esă, in ceară il şi prinzi
Aş vra ca să fi fost dat minţei
Aşa de iute a cugeta
Pe căt cu fuga dreptei tale
Tu laşi in urmă vorba mea.

. . . .

Natura 'ţi dete insărcinarea
Şi zeii darul ţi-'l tradau
Să ştii ce va să-mi fie graiul
Şi să vroeşti ce şi eu vrau.

Eată misiunea stenografiei. In ceară scrieau străbunii noştri, cu condeie, şi scrieau *ut una vox absolvitur*. Noi avem peniţă, avem hărtie netedă şi fină şi suntem cei mai mulţi departe de a avea o ideie de celeritatea cu care se scriea inainte de aproape de 2000 de ani

Stenografia in timpul modern a inceput a se practica cu introducerea constituţiilor re-presentative şi desvoltarea scolilor universitare, de unde s'a introdus şi in scolile secundare şi chiar in viaţa practică, in dictarea cores-pondenţelor comerciali etc. Noi, care pretindem a fi un popor cu totul constituţional n'avem decăt căţi-va stenografi in Cameră. Avem li-bertate de presă, de instrucţie, de intrunire, instrucţiune orală in procesele civile şi crimi-nale, toate libertăţile care dau ocasiune la desbateri şi cuvĕntări ţinute in public; mai pe fie-ce zi se ţin prele.ţ.i şi conferinţe, studenţii şi elevii merg in fie care zi la scoală şi la universitate, şi, lucru ciudat, stenografia e aşa de puţin cunoscută şi aproape de loc intre-buinţată, şi cu toate aceste e mai mult de-căt sigur că in asemene formă de viaţă in care toate găndirile se esprimă mai mult prin graiu, nu poate fi om care să nu fi simţit ne-cesitatea ei.

Respăndindu-se stenografia toţi cei ce ieu parte la viaţa publică vor resimţi un bine ne-măsurat: Senatorul şi deputatul vor putè urma

mai bine desbaterile ce se fac in Cameră, şi vor putea mai bine apara interesele celor ce i-au trimis, de asemene membrul consiliului comunal interesele municipiului. Advocatul va putè mai uşor combate argumentele adversarului, şi grefierul să facă procesele verbale de şedinţă, care hotăresc de atătea ori asupra soartei impricinaţilor. Profesorul, Oratorul işi va putè proiecta cu inlesnire in puţin timp prelecţiunile sau oraţiunile sale, şi aceste reproduse „ad verbum“ *vor pute fi mai bine apreciate nu numai de publicul auditor, ci şi de cel absent.* Dar mai ales tĕnĕra generaţie, a celor care invaţă, are cu deosebire la noi in ţară nevoe de stenografie. Ştim cu toţii, cum in lipsa de cărţi tipărite, romăneşti, profesorul propune după autori streini, şi că tinerii noştri işi pierd adesa preţiosul lor timp cu prescrierea de opuri intregi. Elevul cel mai aplicat abie mai economiseşte ceva timp pentru recetirea lor. Condemnaţi a scoate note, le scot reu şi transcrierea lor le consumă mare porţiune de timp, incăt ceea ce ar trebui intrebuinţat in meditare este perdut pentru lucru mecanic.

Dar ce mare e folosul ce ni-l dă stenografia uşurăndu-ne facerea de excerpte din opurile ce cetim, a căror cuprins e atăt de mare şi din care reţinem atăt de puţin. Pentru eradit stenografia este de prima necesitate şi nu mai puţin pentru călătorul ştiinţific care merge, să studieze moravurile poporului, limba lui, să fixeze pentru tot de-auna formile cele admirabile şi schimbăcioase a poesiei, şi a povestei populare. De cătă necesitate este ea earăşi pentru militari in esplorările lor strategice, şi in genere ori unde mintea lucrează repede şi viu adesa lucrul ei cel mai de preţ, şi pentru aceasta nu avem decăt a ne găndi la producţiunile geniului. Căte producţiuni eminente ni s'ar conserva prin mijlocul ei, căci ştim prea bine că sufletul fiind in estas şi transportare, musa şi inspiraţiunea, nu ne lasă timp să cioplim cuvintele, ea-şi căntă căntecul seu intr'un moment, şi momentul trecut musa a dispărut şi cu ea şi căntecul!

Cernescu.

MIŞCAREA LITERARĂ IN ROMĂNIA LIBERĂ.

Matematica şi cifrele au o insuşire minunată, puterea lor convingĕtoare; de aceea cu drept cuvĕnt se caută in zilele noastre a se cunoaşte starea unei ţeri prin mijlocul statisticei şi nu prin acel a descrierilor. Ori ce fel de fapte se pot traduce in cifre, numai să se afle care sunt elementele in stare de a fi constatate prin cifre, ce stau in legătură cu intrebarea asupra căreia vroim să avem un respuns. Dacă aceste elemente sunt bine alese, respunsul ce ni-l dau cifrele este de acele care incheie şi nu lasă nimic de dorit Aceste principii ne au condus in cercetarea mişcărei literare de la noi din ţară, cu scopul de a cunoaşte puterea ei, in asemănare cu puterea acesteia in alte ţeri Europeene Mijlocul ce ni s'a părut mai uşor şi mai sigur este statistica ziarelor şi a foilor periodice; intr'adevĕr nimic nu poate să ne dee o măsură mai bună a mişcărei spiritelor decăt ziaristica, pentru că aceasta trăeşte şi se susţine din opinia publică; cu creşterea interesului pentru un soiu de intrebări creşte şi numerul ziarelor, cu scăderea aceluia scade numai decăt şi numerul lor.

Pentru a măsura aceasta mişcare era ne-

voie de punte de asemănare, căci o mĕsură oare care nu are inţeles decăt atunci cănd punem in asemănare un lucru oare-care cu un ce fix sau cu un alt lucru.

Puntele de comparaţie sunt douĕ. Ăntăi, asemănarea mişcărei literare cu acea politică, de vreme ce ambele se manifestează pe calea ziaristicei, apoi asemănarea acestor mişcări in ţara noastră cu aceleaşi din alte ţeri.

Numirile de ziare politice şi ziare literare sunt luate aice in un inţeles ceva deosebit şi mai larg decăt acel ce il au in faptă. Sub ziare politice inţelegem in genere foile ce re-represintă *interesele zilnice* a unui popor (ziare politice propriu zise, ziare de anunciuri, publicaţiuni oficiale etc.) eară sub numele de ziare literare se inţeleg acele foi care represintă *interesele trainice* ale unui popor (literatură propriu zisă, ştiinţi, religie, comerţ etc.) Datele statistice sunt culese din isvoare a le anilor 1866, 67, 68 atăt in privirea numerului ziarelor căt şi acelui a populaţiei. Numai numerul ziarelor noastre este din momentul actual. Toate aceste diferinţi nu pot ănsĕ să aibă mare inriurire asupra exactităţei resultatelor dobăndite, după cum uşor se poate convinge cineva, cănd priveşte la natura cifrelor comparate intre sine şi la modul cum a fost produse.

Tabloul următor ne arată numerul populaţiei mai multor ţeri, *numerul total al ziarelor* de ori ce natură şi numerul de capete ce vine pe un ziar, al II-le tablou ne arată aceleaşi raporturi in privirea *ziarelor politice* şi al III-le in privirea *celor literare.*

I. Mişcarea ziaristicei in genere.

	loc.	ziare	loc. pe ziar.
1 Statele-Unite	35,000,000	4,050	8,650
2 Germania	44,000,000	2,570	17,200
3 Grecia	1,400,080	70	20,000
4 Franţa	38,000,000	1,780	21,300
5 Anglia	30,000,000	1,300	23,100
6 Svedia	4,200,000	180	23,300
7 Belgia	4,500,000	180	25,000
8 Serbia	1,200,000	30	40,000
9 *România*	4,500,000	40	112,500
10 Rusia	70,000,000	330	200,600

II. Mişcarea Ziaristicei politice.

	loc.	ziare	loc. pe ziar.
1 Statele-Unite	35,000,000	3250	10,800
2 Grecia	1,400,000	47	29,800
3 Belgia	4,500,000	110	40,900
4 Svedia	4,200,000	96	43,700
5 Germania	44,000,000	760	59,200
6 Anglia	30,000,000	500	60,000
7 Serbia	1,200,000	14	85,700
8 Franţa	38,000,000	380	100,000
9 *România*	4,500,000	31	145,200
10 Rusia	70,000,000	55	1,272,700

III. Mişcărea ziaristicei literare.

	loc.	ziare	loc. pe ziar.
1 Germania	44,000,000	1810	24,300
2 Franţa	38,000,000	1400	25,700
3 Anglia	30,000,000	800	37,500
4 Stat. Unite	35,000,000	800	43,700
5 Svedia	4,200,000	84	52,000
6 Belgia	4,500,000	70	64,300
7 Serbia	1,200,000	13	92,300
8 Grecia	1,400,000	13	107,000
9 Rusia	70,000,000	275	258,200
10 *România*	4,500,000	9 *)	500,000

Observănd aceste trei tablouri vedem că intre tabloul No. 1 şi tabloul No. 3 există deosebiri insemnate intre modul in care ţerile sunt inşirate după rangul lor de covĕrşire una asupra ceilalte. După mişcarea generală a ideilor ţerile se orănduesc intr'un alt mod, decăt după mişcarea literară.

*) Aceste sunt: Columna, Convorbirile, Transacţiunile, Foaea Societăţei popor. Rom., Revista ştiinţifică, Revista medicală, Dreptul, foaea militară şi o gazetă religioasă (sau 2?)

Mişcarea Generală.		Mişcarea Literară.	
1.	Statele-Unite	1.	Germania
2.	Germania	2.	Franţa
3.	Grecia	3.	Anglia
4.	Franţa	4.	Statele-Unite
5.	Anglia	5.	Svedia
6.	Svedia	6.	Belgia
7.	Belgia	7.	Serbia
8.	Serbia	8.	Grecia
9.	*România*	9.	Rusia
10	Rusia	10.	*România*

Causa acestei diversităţi o aflăm in tabloul No. 2, in mişcarea ideilor politice. O cercetare a naturei acestei mişcări ne va lămurì indată asupra insemnătăţei ei in raport cu mişcarea literară. Mişcarea politică este acea a intereselor zilnice, schimbătoare, locale; esenţa ei este de a fi supusă unor variaţiuni foarte intinse. In timpurile de linişte a afacerilor politice, mişcarea e mai mică, indată ce relaţiunile internaţionale sau acele din lăuntru se tulbură, mişcarea creşte; de astăzi până mâni mişcarea aceasta poate fi supusă unei schimbări. Mişcarea politică este deci mai ântĕi *neconstantă.* Apoi representând ea şi interese locale urmează numai decât că unde statul va cuprinde mai multe centre locale şi mişcarea politică să fie mai insemnată, după cum o vedem in Statele-Unite din causa constituţiunei acestora. In Grecia din causa naturei geografice (insulare) a ţerei, mişcarea politică este deci *şi locală.* Al treile: ideile ce se referă la politică sunt cele mai espuse a fi oprite de guvernele unde nu predomneşte principiul libertăţei; mişcarea deci poate exista, dar ea este impedecată, ea nu esă la lumină Aceasta ne explică starea anormală a Rusiei şi nu mai puţin pe acea a Franţiei (in 1867 sub Napoleon). Ce slabă pare a fi aice mişcarea politică in asemănare cu acea a Statelor unite! In faptă ânsĕ mişcarea politică a fost şi este totdeauna puternică in Franţa, focolarul revoluţiunilor. Mişcarea politică este deci şi *ascunsă.* In fine interesele zilnice sunt adesa exploatate de indivizi pentru scopuri personale; ziarele politice nu sunt deci totdeauna un semn de mişcare politică in mulţime ci de ţinte egoistice a indivizilor; deci mişcarea politică este adese ori numai *aparentă* Aceste fiind caracterile esenţiale a mişcărei acelor idei care au de obiect interesele zilnice a le unui popor, se inţelege de la sine ca numerul ziarelor ce o represintă nu este numai decat un semn exterior şi o măsură sigură a existenţei şi gradului puterei sale. *Numerul ziarelor politice singur nu este deci o dată in destul de sigură pentru măsura mişcărei politice in un popor.* De aceea să nu ne mirăm dacă in tabloul No. 2 Grecia vine al 2-le după Statele-Unite, Serbia inaintea Franţiei etc.

Cu totul altmintrele stau lucrurile cu mişcarea literară. Aice avem a face cu idei ce se referă la interese mari a le naţiunei sau chiar a unor grupe de oameni ce trece peste sfera naţionalităţei: literatură, arte, ştiinţi, religie, interese economice ş. c.— Esenţa acestor interese este mai ântâi de a fi *constantă.* Ele sau sunt sau nu sunt in un popor. Când au inceput a se ivi progresază cu incetul şi in mod continuu, până când earăşi incep a decăde mai repede sau mai incet, totdeauna ânsĕ in mod continuu. Viaţa lor nu este de astăzi până mâni; mersul lor nu este prin salturi. Dar nu numai atâta, aceste interese sunt şi *generale.* Ori cum ar fi organisat poporul, ori

care ar fi natura geografică a pămĕntului, ideile aceste se respăndesc in tot cuprinsul seu ba trec chiar peste sfera lui, pentru că un adevĕr ştiinţific, o poemă frumoasă, o demonstrare economică etc. nu sunt lucruri ce se produc unde vroeşte cineva, ci ele se ieu de unde s'au produs. Pe lăngă aceste douĕ insuşiri mai este apoi de observat că asemene idei sunt lasate să se manifesteze mai cu multă libertate, deci e mult mai probabil pentru ele că *cele ce se exprimă stau in proporţie naturală cu cele ce există*; in fine asemene idei nu prea sunt intrebuinţate ca mijloc de exploatare pentru scopuri egoistice, căci puţini sunt aceia care scot un ziar literar, ştiinţific etc. pentru a ajunge un scop personal, de şi se vĕd şi asemene specimene. Prin urmare mişcarea literară represintă in genere *ocuparea publicului cu dĕnsa*.

Aceşte fiind insuşirile mişcărei acelor idei care represintă interesele generale, urmează că numerul ziarilor va fi o măsură destul de exactă a mişcărei insăşi, şi de aceea şi vedem că in tabloul No. 3 ţerile vin orănduite aşa dupre cum ne am aştepta din cele ce cunoaştem in genere despre starea civilisaţiunei lor.

La un lucru ănsĕ nu ne aşteptam poate, şi tocmai aice este invăţătura cea insemnată ce o deducem din aceste date statistice, anume că *Romănia stă, in privirea mişcărei ideilor mari, generale, pe scara cea de pe urmă a popoarelor Europei*.

Mişcarea aceasta este ănsĕ expresiunea civilisaţiunei, a comoarei aceleia de idei care imbogăţeşte sufletul omenesc şi intind puterile sale, pe cănd mişcarea politică este numai expresiunea patimelor şi a intereselor trecĕtoare a le zilei. In acea mişcare ce măsură gradul de putere cu care bate pulsul popoarelor, noi suntem in urma tuturor — chiar şi in urma Ruşilor, a căror spirit năduşit in politică işi deschide calea in ştiinţă şi literatură.

Causa acestei slăbăciuni a mişcărei literare nu poate fi căutată in sfera cea mică pănă unde cultura s'a intins, in numerul cel restrins de oameni ce ştiu scrie şi ceti la noi in ţară, pentru că in Rusia, Grecia şi Serbia proporţia celor ce ştiu a scrie şi a ceti este aceeaşi, ba chiar mai slabă decăt la noi. Causa este aiurea, este in *lipsa de interes*, chiar in sfera cultă, pentru asemene chestiuni; *este o lipsă nu in cătimea ci in calitatea culturei noastre*, lipsă ce provine, după cum credem, din trei cause principale: 1) o creştere şi o invĕţătură uşoară şi superficială prin care nu se trezeşte in sufletul tinerimei interesul pentru lucrurile mari; 2) predomnirea egoismului in viaţa noastră privată, din causa nestabilităţei vieţei noastre publice, care impinge pe individ să-şi asigure existenţa materială, neştiind ce o să-i aducă zioa de măni; 3) lipsa sentimentului naţional şi a iubirei de ţară, care'l lasă nepăsător pentru interesele cele mari a le ţerei. De aceea puţini se interesază de lucrurile cele mari omeneşti, şi mai puţini se ocupă cu ele.

Această mişcare literară a noastră căt e de slabă, mai are ăncă o lipsă fundamentală. Intr'adevĕr, pe lăngă multe ramuri de desvoltare pe care nu putem să le cerem de la un popor incepĕtor, sunt *căte-va care nu pot să lipsească din nici o desvoltare sănătoasă*; aceste sunt interesele religiunei, a creşterei şi invĕţămĕntului şi acele materiale sau economice. Comparănd mişcarea noastră literară

cu acea a Svèdiei şi Serbiei, aflăm in această privinţă resultatele următoare:

Svedia	4,200,000 loc.	13 z. relig.	10 z. pedag.	15 z. econ.
Serbia	1,200,000 „	2 „	3 „	2 „
Romănia	4,500,000 „	2 (?)	0 „	0 „

Resultatul final, pe care'l deducem din aceste, cercetări este că *in mişcarea ideilor ce au de obiect interesele trainice a le unui popor, Romănia stă pe scara cea mai de jos a popoarelor din grupa civilisaţiunei Europene, şi in această mişcare atăt de slabă, interesele cele mai de căpitenie, religia, invĕţămĕntul şi intrebările economice nu sunt mai de loc representate.*

Indreptarea acestei stări de lucruri nu e decăt in *scoală.* *)

POESII.

VALEA.

(Lamartine, premières méd. poét. VI.)

Sătul acum de toate, şi chiar de aşteptare,
Nu vreu cu dorinţi soarta mai mult a necăji;
Scump leagăn al pruncici, vălcea incăntătoare,
Lacaş de-o zi dă'mi numai, aici să pot muri.

Aice'i cărăruşa din valea 'ntunecoasă:
Copacii deşi pe coaste prin crengi se insoţesc,
Pe fruntea mea se pleacă cu umbra lor tufoasă,
Şi cu tăcere-adăncă, cu pace mĕ 'nvălesc.

Douĕ părăe-acolo de earbă astupate,
Formează-a văei margini cu şerpuitul lor;
Şi apele lor tainic o clipă-amestecate,
Se perd fără de nume aproape de izvor.

Intogmai ca şi ele se scurse-a mea viaţă,
Incet, fără de nume, şi nu va mai veni;
Dar limpede li'i unda, iar sufletu'mi in ceaţă,
In el nu oglindeşte in veci o măndră zi.

Recoarea şi cu umbra ce le incununează,
De ţermul lor o 'ntreagă zi mĕ ţin legat;
Adoarme al meu suflet, cănd unda murmurează,
Ca pruncul de o dulce căntare leganat.

Ah! mărginit acolo cu ziduri de verdeaţă,
Şi ochiu-mi de-o privală ingustă 'ncungiurat,
Iubesc să stau, şi singur eu cu natura 'n faţă,
S'aud numai părăul, la cer numai să cat!

Vĕzut-am şi iubit-am prea mult pe-a vieţei valuri;
De viu cer ca Leteul odihna lui să'mi dea.
Dulci locuri, pentru mine fiţi a uitărei maluri:
De-acum numai uitarea e fericirea mea.

In pace'i al meu suflet, şi fără turburare,
Şi sgomotele lumei pănă la mine mor,
Ca sunetele-acele ce vin din departare,
Şi pănă la ureche 'şi perd tăria lor.

De-aici eu vĕd viaţa'mi ca printr'o ceaţă deasă,
Stingĕndu-se in umbra intinsului trecut;
Iubirea mai remăne, ca o icoană-aleasă,
Ce lasă la trezire un vis ce s'a perdut.

In locul de pe urmă, o suflet, te-odihneşte,
Cum face călătorul ce de-aşteptare plin,
Cănd in oraş ajunge, la poarta lui s'opreşte,
Să mai resufle sara un aer dulce 'n sin

*) Nu am trecut in tablouri toate ţerile Europei fiind că nu posedam asupra tuturor date tot atăt de precize. Esactitatea celor constatate ănsĕ nu se schimbă de loc prin aceasta. Mişcarea ţerilor netrecute in tablou este mult mai superioară Romăniei dacă judecăm după datele ce le avem. Aşa *Italia* la 24,200,000 locuitori 480 de ziare; *Olanda* la 3,600,000 loc. 200 de ziare; *Spania* la 15,300,000 loc. 280 de ziare din care 93 literare şi ştiinţifice (in 1863) etc.
Nu am cercetat decăt mişcarea ideilor din Romănia liberă. Atăt populaţiunea Romănă, căt şi foile Romăne de peste Carpaţi a fost lasate la o parte. Observăm ănsĕ că o cercetare a mişcărei ideilor la Romăni in genere, ar conduce la resultate şi mai nefavorabile, pentru că numerul foilor Romăne din Austria este in o proporţie mult mai slabă cătră numerul locuitorilor, decăt in Romănia liberă. Această stare de inferioritate provenind ănsĕ din imprejurări politice, nu ar fi fost exact, a turbura prin amestecul ei icoana mişcărei ideilor la Romănii, care fiind liberi, nu poate să'şi atribue decăt sieşi inferioritatea in care se află.

Să scuturăm dar colbul și noi de pe picioare:
In veci nu trece omul din nou pe acest drum;
Ca el, ajunși la capăt, odihna vestitoare
De veșnicul repaos, să respirăm acum.

Inchise sunt ca toamna și mici zilele tale,
Ca umbra pe costișă căzĕnd spre asfințit.
Tu singur acum numai scobori a gropei cale,
Vĕndut de-ai tĕi prietini, de milă părăsit.

Te cheamă ănsĕ firea, și cu amor te cată;
Aruncă-te in sinu'i deschis neincetat:
Ea singură'ți remăne pe lume neschimbată,
Și veșnic tot un soare pe cer ți s'a 'nalțat.

Și-acum ea te'ncungioară cu umbră și lumină:
Pe viitor te lasă de fericiri lumești;
Ca vechiul Pitagora la echo te inchină,
Și-ascultă ca și dĕnsul căntările cerești.

Urmează pe cer zioa, și jos tăcuta noapte;
Pe crivĕț sboară 'n aer prin nesfărșitul șes;
Cu dulcea rază-a stelei, izvor de tainici șoapte,
Te lasă 'n umbra văei pintre frunzișul des.

Ca să'l putem pricepe ne-a dat D-zeu minte:
Pe creator să'l afli in al naturei pas!
Vorbește judecăței un glas fără cuvinte:
Și cui n'a șoptit oare in inimă-acest glas?

S. G. Vărgolici.

TRANSACȚIUNI LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE.

Revista bilunara

sub direcțiunea D-lor D. Aug. Laurianu și St. Michailescu.

Cu incepere de la 15 Fevruarie trecut un nou jurnal literar și științific a apărut in București, sub numele de *„Transactiuni litterarie si scientifice“*.

Intr'o lungă introducere, ce poartă titlul de *Prospectu*, redacțiunea se incearcă de a arata necesitatea imulțirei organelor literare și științifice in țara noastră. Fără indoială in aceasta ne unim cu redactorii de la *Transacțiuni*. Ne intrebăm numai dacă scopul propus se ajunge pe calea apucată.

La noi se strigă necontenit *naționalitate*, *romănism*, *patriotism*, și tocmai cei ce pronunță atăt de des aceste inalte cuvinte, sunt sau par a fi mai puțin in stare de a le ințelege și de a le aplica. *Transacțiunile* ne sunt o nouă dovadă despre această rătăcire. „In „dorinti'a de a fi utili in sfer'a, in care a„vemu detori'a de a ne miscá, zic redactorii „acestei foi, passimu in arena. *Actiune prin* „*scientia*: étta vessilulu nostru. Scienti'a in ge„nerale, scienti'a facteloru si a principielor, scien„ti'a naturei, spiritului și umanitatei, voru for„má continutulu acestei reviste enciclopedice.“ Eată in adevĕr o programă care nu lasă nimic de dorit. Pute-se-va ănsĕ realiză? Posed *Transacțiunile* toate elementele neaparate pentru atingerea acestei ținte? Să ne fie ertat a ne indoì, cel puțin dacă judecăm după numerele eșite pănă acum. Negreșit redactorii foaei iși aduc aminte de preceptul lui Orațiu:

Sumite materiam vestris, qui scribitis oequam
Viribus,

pe care'l citează in *Prospectul* lor. Uită ănsĕ un alt precept a acelueași poet, care zice:

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

sau cu alte cuvinte: nu făgădui de la inceput prea mult, spre a nu da nimic in urmă, ci mai bine făgăduește puțin, ca să dai pe urmă mult. A te abate de la această regulă este a nu'ți da socoteală de greutățile cu care după aceea vei avea a te lupta, este a'ți instreina din capul locului pe cetitor.

A crede cumcă aseminea foi pline numai de făgăduinți ingămfate aduc vre un folos culturei naționale este a se legană de nălu-

ciri inşălătoare, şi a-şi inchipui că e de ajuns a umplea coale multe cu cerneală spre a mări comoara producţiunilor literare, spre a insufla dorinţa şi gustul pentru ştiinţă. Nu copiănd pe alte popoare, ci deprinzĕndu-ne noi singuri a judeca, a esercita şi desvăli facultăţile noastre intelectuale, vom isbuti a imprima tinerei noastre culturi un caracter de originalitate, a lucra in mod adevĕrat asupra poporului, şi a'l lumina, scoţindu-l din intunericul in care se află şi punĕndu-l pe o cale dreaptă de civilizare.—

Dar să venim la *Transacţiuni.* Cetind acest titlu in capul jurnalului, ne-am intrebat cu mirare, şi fie-care a trebuit să facă ca şi noi, ce insamnă cuvĕntul *transacţiuni,* aplicat la o revistă literară si ştiinţifică. Noi ştiam până acum că această vorbă e un termin cu totul juridic, şi vra să zică *o invoeală prin care impricinaţii sfărşesc o neinţelegere născută intre ei, sau previn o neinţelegere viitoare.* Este oare aici vorba de vr'o neinţelegere intre litere şi ştiinţe, pe care redactorii de la *Transacţiuni* işi propun se o inlătureze? Noi nu cunoaştem, şi nici nu putem crede că se va naşte vre o dată o asemine a sfacă, pentru ca să fie nevoe de o *transacţiune.* Care poate fi dar inţelesul acestui cuvĕnt? După ce ne-am gândit mult, şi mai cu samă după ce am căutat să aflăm izvorul strein la care s'au adapat colaboratorii revistei de care vorbim, am găsit insfărşit că titlul de *Transacţiuni filosofice* este acel al unei publicaţiuni lunare, făcută de societatea regească din Londra, şi compusă din memorii şi observări asupra ştiinţelor naturale şi a matematicilor. Astfel a fost de ajuns ca acest titlu de *Transacţiuni* să fie dat unei reviste streine, pentru ca să fie cu uşurinţă primit şi la noi. Dar acest cuvĕnt nu are in limba română inţelesul ce are in cea engleză. Nu trebueau oare redactorii să se gândească la aceasta? Ei au crezut'o de prisos, ş'apoi care e interesul ca cetitorii să priceapă titlul jurnalului lor?

Mulţi vor crede că faptul e atăt de neinsemnat in sine, in cât nu merită să se ocupe cineva de dĕnsul. Am fi şi noi de părerea aceasta, dacă rĕtăcirea n'ar veni dintr'un sistem greşit ce consistă in a momiţări pe streini in toate, a lua cu ochii inchişi şi a aduce la noi tot ce vedem la dĕnşii, crezĕnd că facem prin aceasta un serviciu limbei şi literaturei şi mărim fondul cunoştinţelor noastre.

Nu'i destul ca un articul literar sau ştiinţific să fie publicat in altă ţară, pentru ca să fie bun şi pentru publicul nostru. Nu toate adevĕrurile recunoscute aiurea, şi care pot interesa acolo, pot fi prin aceasta insuşi interesante şi pentru cetitorii unei foi din ţara noastră. In privirea aceasta trebue să considerăm multe lucruri şi particularităţi locale, pe care, dacă le uităm, ne espunem a vorbi in vĕnt şi a nu aduce nici un folos practic. E dar un princip elementar, pentru cine vroeşte să contribuească in mod efectiv la propăşirea unui popor, ca să se pună la nivela celor către care se adresază sau cel puţin să găsască in publicul cetitor o insemnată parte care să se ocupe de cestiunile tratate, să afle vre un interes in ele. Pentru acest sfărşit e neaparat ca cestiunele să respundă unei trebuinţi sociale simţită de cât se poate mai multe persoane. Atunci numai ele aţiţă curiositatea şi deşteaptă luarea aminte chiar şi acelor mai nepăsători.

In privirea aceasta *Transacţiunele* sunt de-

parte de a corespunde ţintei lor. Astfel in No. I ele incep un lung studiu asupra *Instrucţiunii primare obligătoare,* continuat in cele doue numere următoare. Ori cât de folositor ar fi acest articul, el nu satisface nici o nevoe simţită. Principul instrucţiunii obligătoare e inscris in legislaţiunea noastră, prin urmare ori ce discuţiune asupra teoriei este de prisos. Această objecţiune au prevĕzut-o insuşi redactorii *Transacţiunelor,* dar ea nu li s'a părut destul de importantă spre a-i impedeca să publice articulul D-lui *Tiberghien profesore la Universitatea din Bruxelles**). Ceea ce ar fi putut să ne dee *Transacţiunile,* pentru ca să aducă un adevĕrat serviciu instrucţiunii primare la noi, ar fi fost bună oară un studiu asupra mĕsurilor practice cele mai potrivite spre a pune in aplicare principul teoretic admis şi consacrat de legile noastre. Fiecare l'ar fi cetit cu interes, şi ar fi tras din el foloase şi invăţături practice pentru ţara şi poporul nostru. Ănsĕ negreşit greutăţile erau cu mult mai mari, căci e mai greu de a cugeta singur, de a studia un reu şi a cerca să afli mijloacele prin care se poate indrepta, decât a copia pe alţii, şi a lua gata ideele şi cercetările lor.

Cele ce am zis despre articulul d-lui Tiberghien, putem zice despre mai toate articulele din *Transacţiuni.* Unul din redactori ne promite de esemplu o disertaţiune in care 'şi propune să studieze pe Cicerone sub *conducerea unui criteriu liberu şi independente,* şi să introducă *opiniunile in cerculu veritatiei* (?), şi in No. I ne vorbeşte de *Cicerone şi femeile sale.* Ne intrebăm pe cine interesază asemine subiect? Am putea uşor numera la noi pe acei care ştiu macar că a trăit pe lume un Cicerone. De sigur acest titlu ar fi atrăgĕtor in altă ţară, in Franţia, in Germania, fie ca prelegere publică, fie ca articul de jurnal, fiindcă acolo studiul anticităţei e inaintat şi nivela culturei generale destul de sus pentru că să se găsască clase intregi de oameni ce s'au ocupat şi se ocupă cu aceste cestiuni, le discutează, se pasionează pentru ele. La noi ănsĕ ele sunt streine marei majorităţi, şi prin urmare nu aduc nici un folos.

Un alt redactor sau colaborator vorbeşte despre *Universităţi, rolul şi utilitatea lor,* intr'o ţară ce posede atât de puţine scoale primare şi secundare, şi acele reu organizate şi reu ingrijite.

Nu pomenim nimica de traducerea romanului englez *spionul Prusian,* ce ocupă o bună parte din coloanele *Transacţiunilor,* căci nimine, credem, nu se va indoi despre lipsa totală de interes şi utilitate a unor asemine scrieri traduse, mai ales când ele se publică intr'o revista literară.

Astfel in toate aceste deosebite materii se arată o deplină neştiinţă despre starea noastră actuală, despre nivela cea atât de puţin ridicată a culturei noastre. Ni se va respunde poate că se lucrează pentru generaţiunile viitoare. Idee greşită, căci cel ce 'şi propune să inalţe o clădire, de şi ştie că va avea nevoe de acoperĕmĕnt incepe cu toate aceste de la temelie, lăsând acoperĕmĕntul până ce părţile celelalte ale zidirei vor fi sfărşite.

Urmările acestei direcţiuni false sau sunt

*) Acest articul se termină prin următoarele linii: „*Câtu pentru oportunitatea applicarei acestui principiu in tiérr'a Romanésca, dati-mi voia, scumpulu meu d-le Laurianu,* de a lassá asupra-ve sarcin'a de a conchide...“

primejdioase pentru cultura noastră, fiind că ne intreţin intr'o rătăcire orbească, făcĕndu-ne să credem că am apucat o cale sănătoasă, sau nu au nici o inriurire, şi atunci perdem timpul in zadar şi ne opintim in incercări deşerte şi neproducĕtoare.

Acestei manii de a copia pe streini fără bun simţ şi judecată datorim noi anarhia ce domneşte in limba noastră, şi care pe incetul se va introduce şi in mintea noastră, dacă oamenii ce vĕd reul nu se vor sili din toate puterile să-l arăte şi să caute a-l inlătura din vreme.

In privirea aceasta asprimea cea mai mare e neaparată. Ar trebui arse cu fer roş toate aceste scrieri corcite care se incearcă a sapa cât mai adâncă prapastia intre vorbirea poporului şi felul de a vorbi a celor ce se numesc luminaţi, care vor să facă doue limbi intr'un popor ce datoreşte in mare parte esistenţa sa togmai acestei unităţi de limbă, insuşire nepreţuită de care nu se bucură alte naţiuni, şi care este un element puternic pentru imprăştiarea mai uşor a culturei in toate clasele societăţei. La noi cine ia o pană in mănă pare a'şi propune mai inainte de toate să arate câte limbi streine cunoaşte, şi e de ajuns a ceti o jumătate de pagină spre a se convinge că autorul ştie franţuzeşte, latineşte, şi ori ce alte limbi, afară de cea in care scrie, şi in care are pretenţiune de a lasa urmaşilor monumente neperitoare. De se inţelege sau nu ceea ce e scris, aceasta e o considerare prea de puţină insemnătate spre a o avè in vedere. Când şi-a aratat el pestriţata lui erudiţiune şi a incurcat mintea cetitorilor cu vorbe luate de pretutindenea, şi-a ajuns scopul ce urmărea şi la cea intăi ocaziune, el va culege fructele ostenelilor sale. Numele lui de patriot şi de om invaţat e deja făcut şi politica il aşteaptă cu braţele deschise. Prin aceasta se esplică mai cu samă discreditul cel mare in care au căzut la noi foile literare şi ştiinţifice. Căci căt de numeroşi sunt acei care cetindu-le pot avè vre un folos din ele, fie căt de mic? Presupunĕnd chiar că ele ar fi de oare care folos, pentru ca să le inţelegi trebui să cunoşti multe limbi streine, să te deprinzi cu stilul şi espresiunile cele mai sarbede şi fără gust, parte luate din alte literaturi, parte născocite de autori.

Transactiunile ne pot servi de esemplu pentru aceasta. Eată căte-va rănduri cu care incepe Prospectul (No. I): „

„Inco ua publicatiune periodica.

Ne asteptàmu la totu fellulu de commentarie, la numeróse observatiuni. Nu este aci loculu a respunde la tóte acelle mai multu sau mai pucinu binevoitóre si prudente consilie ce ni s'ar putè offere, nici cugetàm a intempinà opiniunile ce amu avutu degia occasiune se cullegemu, si cari, marturimu, fórte pucine au fostu intr'addeveru incuragiatóre.

Nu ne facemu illusiuni, déro asteptàmu ca cursulu lucruriloru se se pronuncie, coci avemu fericirea, de a sci co totulu in lume este fructulù esperientiei. A incercá este aprópe a face. Numai nihilismulu are fatalele sistemu de a privì ori-ce semnu de viétia cu surisulu uciditoru'allu ironiei ; numai ellu se nutresce de falsa superbia de a crede co póte totulu, fora a face nici ua data nimicu. Nu intentàm acumu processu acestei specie filosofice ; mai pucinu inco, nu accusàm pe nimeni si nici co avemu dreptulu de a o face. Ideile, credintiele, fia chiaru *errate*, suntu si trebuie se remana libere.

Se ne cautàm de drumu.

Dedati a pune puncturi pe *i*, se spunemu co'acésta intreprindere nu este politica. Ne veti dice póte déro este una eresia filosofica a esclude politic'a din cadrulu scientiei universale. — Fórte justu......"

Mai departe (pag. 2) cetim următoarea frază: „*Déro unde este plaga de unde surgu asia de desu neadjunsurile de cari sufferimu? Sa ascultamu pucinu pe D-lu Laboulaye..*“ Ce *galimatia* de cuvinte streine ca: *adversa, essabunda, centeniu, umorea, malitiosi, supposa, terra* (pămênt), *falace, vera, fatiga, abitudine* etc. și de espresiuni ca: *in breve, appare satullu de insuratori, corruptiunea morielor, catastrofa cometaria* etc. care de care mai latinești sau mai franțuzești! De multe ori ele sunt astfel de schimosite, încăt, chiar cunoscend aceste limbi, trebui să-ți dai mare osteneală spre a găsi forma adevĕrată a vorbelor. Redactorii de la *Transacțiuni* au un fel particular, de a le deriva, un fel particular și cu mult mai poznaș de a le scrie. Ei par a fi vroit ca foaea lor să aibă căt mai puțini cetitori, și in aceasta ei sunt credincioși preceptelor scoalei la care s'au format, și a cărei *labori*, zic ei, pentru a ne da *ua limba culta nu voru remané infructuóse.* Ca și dascalii lor, ei nu vor să ințeleagă că pentru ca o scriere să aibă oare care inriurire asupra unui popor, trebui să fie cetită de mai mulți, prin urmare astfel scrisă, incăt cetitorul să fie atras numai de idei, iar nu oprit la fie, care pas de un cuvĕnt pe care nu-l pricepe, de o frază neromănească, sau de felul cum sunt scrise vorbele cunoscute, dar care, sub forma ce au, ii devin cu totul streine. Scrierea avĕnd de scop unic impărtășirea găndirilor noastre celor ce nu sunt de față, felul cel mai simplu este cel mai firesc și mai practic. A introduce in scriere o altă considerare, este a nesocoti scopul ei. Cei ce ne pun inainte esemplul altor popoare, amestecă timpurile, și vor ca noi să facem in veacul al XIX ceea ce alte națiuni au făcut cu 2, 3, 4 veacuri inapoi, și astăzi ar dori se easă din acest haos. In privirea aceasta se fac acum multe incercări, și poate că ele vor izbuti intr'o zi, chiar și acolo unde greutățile sunt nenumĕrate, pentru că ortografia este consacrată in adevĕrate monumente literare. Cu totul altfel este lucrul la noi. Trecutul nu ne pune nici o pedecă. De la noi atărnă ca limba și chipul de a o scrie să fie căt mai ușoare, pentru ca astfel să se poată mai lesne imprăștia in toate clasele societăței. Să o cultivăm, să o curățim de multe barbarisme introduse de impre-jurări deosebite, nimine nu se improtivește la aceasta. Dar a-i schimba cu totul fisionomia, a o imbraca cu un veșmĕnt ce nu-i făcut pe talia ei, aice e greșala, aice e primejdia ce ne amenință pe viitor. E curios de a vede cum la noi adevĕrurile celei mai elementare sunt neințelese, și buna judecătă pălmuită chiar de acei ce chiamă mai mult sprijinul ei.

Cetitorii noștri ne vor scuti de a intra in mai multe amănunțimi. Cu toate aceste nu ne putem opri de a face incă doue citări din *Transacțiuni.* Următorul loc il luăm din rubrica *Fisica matematica,* titlul: *Ua lege matematica intre latitudine și lungimea pendulei, applicatiune: lungimea pendulei si intensitatea gravitatei pentru puntulu geograficu Bucuresci.*

„Voiu intrebuintià unu micu calculu in ceea ce urmédia. Ve previnu de pe acumu ca so nu avemu in urma esplicatiuni. Me asteptu la observatiunea co sum de unu gustu reu allessu, fia chiaru intr'ua publicatiune scientifica, de a intretiné pe lectori cu calcule. Avemu înso scus'a co de rôndulu acestu-a cellu pucinu nu amblâmu dupo popularitate.

Ciudatu, — studiulu matematecei este asià de oropsitu la noi, asià de reu vediutu, încât este destullu so amintesci co vei introduce ua singura catime in scrierea ce intreprindi pentru a te condamnà la vecinica uitare. Deco ai ceva lucràri de assemenea natura, fia ori-câtu de pretióse, trebue so emigredi in alte clime ca so poti fi ascultatu, apretiatu. Cunóscemu noi casuri, déro le tacemu acumu. Si apoi căndu se tipărescu atâtea lucruri, care mai de care cu littere mai allesse si cu pucinu fondu de idei, pentru ce amu voi so pagubimu pe bietii tipografi, lasand so le ruginésca in casutiele loru, semnele matematice, addusse cu atâta cheltuiela de prin Francfort, Viena și Berlinu.

Noi vomu face usu de câte-va din acelle semne, si citésca numai cine va dori. Voru fi pucini. Atâtu mai reu; noi ne amu spusu scus'a. Fia-care si-póte face reflecsiunea sea propria, coci este aci unu simptomu caracteristicu; noi ne marginimu a dice co sciinti'a nu este togmai asia de profusa, cum pare a se fi crediutu, încâtu intens'a ei lumina so ne suppere ochii si so cautàmu in consecintia a o mai attenuà, desfiintiandu la scoli, focarele de unde ea se alimentedia. Cu tóte acéstea, se calcula si la noi in plus sau in minus, nici ua data essactu, déra se calcula, nu dicu contrariulu; înso calcululu are acést'a de particulariu co resultatele selle suntu totu-de-una concrete si concrete peno la vulgaritate, si potu chiaru pipai. Nu se mai socotesce nimicu, de câtu banii. Este ua epidemia generale. Raru se gasesce cate unu descrieratu, care so'si perda tempulu predicundu eclipse, determinandu longitudini, sau cautandu a cantari fortiele naturei in bilanci'a analisei matematice. Nu se mai aspira la glori'a Laplaciloru, Huyghensiloru, Robervariloru. Este seclulu de auru allu aurului. Póte este unu bine; nu ne plangemu, nici nu cautàmu a descoperi acumu sorgintea acestei *auri fames*. Bine sau reu, tempulu trebue luatu cum sbóra, dicea poetul de Musset.

Stau la vorba si nu facu bine. Unu lectoru, bunu matematecu, ar fi dispusu so mi intentedie processu de prolissitate, sau s'ar multiami a incruntà sprencén'a si a trage ua dunga négra peste totu ce am dissu pîno aci.

Vedu bine co n'o so me potu strecorá; ori-câtu asiu voi so aurescu pilul'a matemateca, ea totu remâne amara pentru multi. Ce vrei? scienti'a este ca ua nuca verde; ca so adjungi a gustà mediulu cellu dulce, trebuia so treci prin cója sea amara.

Dero fiindu-co ti ai datu ostenéla de a trece peste atâtea ronduri, te asiu rugà so me urmedi, cóci intru in subjectu si voiu merge sfóra la ce'mi am propusu." (Pag. 63.)

Și să se bage bine de samă că aice e vorba de un articul științific.

Să terminăm cu un *specimen* curat literar, din rubrica: *Poesia popularia, un contaretiu uitat*, pe care-l recomendăm cu deosebire pentru forma și stilul seu.

„Erá ua di de véra. Arsiti'a lui Cuptoru parea co oprise carrulu Sorelui pe bolt'a Parisului. Cetatea vietiei langedià in *far niente*. Nimine nu si inchipuia, co unu annu in urma, fiii Lutetiei au so asiste la ua representatiune a lui Krupp!..

Recorea serei erà asteptata cu passiune. Nici-ua-data nu facussem cu mai multu interesse apologi'a..iernei. Poesi'a ghiaciei, viscolulu, gerulu crépa-petre... tote acestea mi incantau imaginatiunea. Ce vreti? Imaginatiunea e capritiósa; ea poetisedia si prin contrastu. Câti n'au cantat, iérn'a, samovarulu colcotindu lônga butili'a cu Jamaica, si, vér'a... ah! vér'a, ce delicie intr'ua inghiaciata de... déra *de gustibus non est disputandum*.

Candu Murgila incépea so imprastia pâcl'a, printr'ua adiere usioara, câti-va cameradi ne indreptamu cotra gradin'a Luxemburgului, plini de voiosia co amu scapatu de inchisoarea dillei si proferandu vorbe facili. Unulu din noi, mi adducu bine aminte, erà poetu sau mai bine facea versuri; ellu intrebuintia dessu si cu multu spiritu proverbie rimate. Ua dicutóre ne amminti pe autorulu *Povestei vorbei*, si de aci, Anton Pann deveni obiectulu conversatiunei allu sérei intrege.

Discusiunea fù lunga: proba co ea presentà controverse. Mai toti vedeau in Anton Pann, unu cantaretiu cu totulu de rondu, ba înco unulu, unu june officiaru, mi pare....."

Şi in astfel de mod se pretinde că se contribueşte spre luminarea poporului, spre inaintarea culturei şi a civilizărei noastre!.

Aceste sunt motivele care ne fac să ne pronunţăm in contra *Transacţiunilor*, precum ne vom pronunţa in contra tuturor revistelor de aseminea natură care nu ţin nici o socoteală de trebuinţele noastre sociale, nu impră̆ştie idei de folos general, şi prin urmare nu au şi nici nu pot avea vre o inriurire binefăcĕtoare asupra ţerei noastre. Singurul lor rezultat pozitiv este că adaog mai mult babilonia in limba şi ortografia noastră.

S. G. Vărgolici.

Resumat de prelegerile populare
a
Societăţii Junimea, anul al VIII-le.

Prelegerea a cincea *) a fost ţinută de d. *G. Roiu* care a vorbit asupra *familiei.*

In o introducere istorică D sa arătâ mai ăntĕi cum acest aşezămĕnt fundamental a vieţei sociale omeneşti a propăşit treptat, amăsurat cu civilizaţiunea oamenilor. In timpurile ante-istorice, la originea neamului omenesc, familia nu pare că a existat decât sub o formă rudimentară cum o intălnim la animalele superioare. Insuşirea omului de a fi o fiinţă care poate propăşì, il făcù să treacă in curĕnd peste acest stadiu de desvoltare. Din intălnirile intemplătoare şi trecĕtoare se născurĕ legături mai trainice; instinctul mumei pentru creşterea şi apărarea pruncului neputincios, luâ acel caracter de afecţiune, de ingrijire şi de autoritate a părinţilor asupra copiilor care este semnul osebitor a familiei omeneşti. Dar in timpurile cele d'ăntĕiu, tocmai elementul autorităţei se desvălì mai puternic şi el erà representat in familie de cătră barbat, nu numai asupra copiilor ci şi asupra femeii. Acest stadiu al vieţei patriarcale se deosebeşte prin nemĕsurata putere a capului familiei, prin predomnirea respectului asupra iubirei prin posiţia inferioară a mamei faţă cu tatăl şi coborirea ei mai pe aceeaşi treaptă cu copii. Această stare se esplică din faptul că autoritatea părintelui erà singura ce exista pe atunci. Viaţa socială se manifesta numai sub forma familiei. Statul nu venise să iee asupra'şi exercitarea autorităţei şi se descarce pe tată de mănuirea acestei arme care este in multe punte contrară iubirei şi legăturei inimelor.

In civilizaţiunea antică atăt la popoarele orientale căt şi la Greci şi la Romani, familia capătă o insemnătate deosebită de stat, totuşi din oare-care cause ea păstrează urme din starea ei primitivă, şi anume: autoritatea extremă a barbatului, rolul cel neinsemnat a mamei, şi predomnirea temerei asupra iubirei—s'inţelege toate aceste in mod deosebit la diversele popoare a le antichităţii. In Orient despotismul guvernului se resfrănge şi asupra familiei care pastrează din această causă caracterul despotic vechiu. La Greci din contra predomneşte in stat o mare libertate. Toţi cetăţenii eu parte la trebile statului şi viaţa publică absoarbe toate puterile spiritului. Idealul Grecesc este de a lucra pentru stat; nu desvoltarea omului ca individ,

*) Prelegerea a patra asupra elementului estetic va fi tratată in numerul viitor impreună cu cele rămase.

ca om, ci ca cetăţan, ca membru al statului este ţelul culturei Eline. In o asemene privire a vieţei, femeea nu putea să joace un rol insemnat. Copii erau duşi din vrăstă in destul de těněră să se formeze la viaţa publică. Chiar jocurile lor să făceau in public sub ingrijirea statului. Ce rol putè să joace femeea in o asemene stare de lucruri? Ea şedea in gineceu, ascunsă de privirile barbaţilor, nu apărea nici la mesele, nici la intrunirile, nici la petrecirile lor.

Mai acelaş caracter il are şi familia Romană; totuş respectul pentru femee este cu mult mai mare şi acest respect se dă femeii insăşi, nu ca soţie, fiică sau mumă, ci ca femee. De aceea vedem că spiritul Roman iubeşte a insoţì ori ce mare mişcare naţională cu figura unei femei. Clelia, Lucreţia, Virginia, Cornelia şi căte altele sunt tipuri neperitoare de virtute, curaj, inţelepciune, şi faptul existenţei lor dacă nu in realitate, cel puţin in legendele inventate de poporul Roman, ne dovedeşte pănă la evidenţă cum, cu toată autoritatea cea mare a părintelui asupra familiei sale, cu toată proponderenţa vieţei publice asupra celei private, rolul femeii este la Romani mult mai insemnat.

Evul Mediu aduse o mare schimbare in rolul familiei. Viaţa publică se stinse şi in locul ei viaţa privată cu formele ei invălì intreaga omenire Europeană. Nu mai erà for, nu mai erau adunări, senaturi, in care barbaţii să'şi petreaca zilele, la care să se distreze. In cercul restrins a familiei, intre tată, mamă şi copii se petrecea viaţa omenirei de atunci, in castele indepărtate unele de alte sau in casele intărite a oraşelor celor vecinic espuse la prădăciuni şi devăstări. Creştinismul introdus intre oameni, cu aţiţarea iubirei, cu blăndeţa invăţăturilor sale intărea legăturele aceste devenite mai strănse prin imprejurări. Totuş alt pericol ameninţa existenţa familiei. Tocmai inalţarea aceasta a femeii la rangul unei fiinţi care erà considerat ca izvorul fericirei omeneşti, inalţare ce provinea tocmai din predomnirea vieţei private, apoi idealisarea femeii prin creştinism o inalţarě atăta in ochii barbaţilor, incăt in viaţa de atunci ea deveni obiectul principal de ocupaţiune a lor. Cavalerismul fu expresiunea cea mai naltă a acestei direcţiuni. Femeea fiind pretutindene căutată, slăvită, inalţată, imaginaţiunile se inflăcărarě; amorul, aventurile incepurě a juca rolul de căpitenie in viaţa oamenilor, şi in această stare de lucruri, legăturile sfinte a le familiei erau adesa profanate, cu o uşurinţă neertată. Curţile de amor judecau procese de natură cea mai scandaloasă cu o naivitate şi o graţie pe căt fărmecătoare pe atăta periculoasă pentru tot ce omenirea posede mai adănc şi mai serios in viaţa ei.

Din această stare eşì societatea modernă, reintorcăndu-se la principiile vechi, combinănd o viaţă de familie cu un caracter nou, resultat a desvoltărei de pănă acuma, o stare pe atăta superioară acelei a familiei antice pe căt şi acelei a familiei evului mediu. In o dreaptă dispărţire intre rolul omului ca om şi ca cetăţan, in o dreaptă cumpenire intre interesele statului şi acele a le privatului, s'au organizat o formă de viaţă a familiei care ar corespunde la tot ce poate cineva aştepta de la acest aşezămĕnt. Mărginirea autorităţei extreme a tatălui, inalţarea femeii, predomni-

rea iubirei asupra fricei, eată caracterele ei esenţiale.

Prin faptul că viaţa privată joacă astăzi un rol atăt de mare, se poate uşor inţelege importanţa familiei pentru educaţiune. Copilul este crescut in sinul ei tocmai in acea perioadă a vieţei in care se implăntă in el rădăcinele desvoltărei sale ulterioare. De pe ceea ce se va da copilului acuma va resulta fiinţa sa in viitor. Elementul pe care e menită familia să'l implănte in sufletul omului este *moralitatea*. Pentru ca familia să'şi implinească rolul ei trebue deci ca morala să-i fie basa. Ruina familiei provine din călcarea acestui principiu fundamental, şi ruina familiei este ruina societăţei, pentru că aceasta nu poate exista fără morală, eară morala astăzi nu se poate intipărì decăt prin viaţa de familie care este singura ce lucrează asupra copilului in timpul cel mai oportun pentru asemene intipăriri. Din nenorocire ănsĕ tocmai noi nu ne putem fălì cu o viaţă de familie esemplară, şi acesta este unul din relele cele mai mari ce ne ameninţă.

In prelegerea a şesa Domnul *A. D. Xenopol* vorbi despre *naţionalitate*.

Privind la omenire in intregul ei, o vedem deosebită in mai multe grupe; şi pe cănd omenirea e constantă pe pămĕnt, aceste grupe le vedem schimbăndu-se, despărţindu-se in altele mai mici sau absorbindu-se intre ele, crescĕnd de la un centru pentru a se intinde in departare şi apoi perzĕndu-se in masa intreagă, pentru a da naştere unor noue elemente—o mişcare asemene celei ce se produce pe oglinda unei ape, cănd corpuri căzute pe ea o trezesc din adormire.

Aceste grupe sunt naţiunile. Ce este şi cum se produce o naţiune?

Ceea ce leagă pe oameni impreună este spiritul, căci pe cănd corpul aruncă o prăpastie intre indivizi, spiritul face punte şi trece peste dănsa. Dacă unii oameni sunt legaţi mai strins intre ei decăt cu alţi oameni, aceasta nu poate proveni decăt din o asemănare mai mare intre spiritul lor decăt al acestuia cu spiritul altor oameni. Diferinţarea omenirei in naţiuni proveni de la insuşirile deosebite a spiritului in diversele ei grupe.

Mai multe cause conlucră pentru a face ca spiritul să fie deosebit după popoare: Lumea interioară resultănd din lucrarea legilor găndirei şi a celorlalte puteri sufleteşti asupra impresiunilor şi icoanelor ce ni le trimite prin simţuri lumea din afară, urmează că dacă aceasta va fi deosebită va trebui numai decăt ca şi cea interioară se fie pănă la un punt deosebită. O privire ánsĕ asupra pămĕntului cu varietatea climatelor, a aspectului cerului şi a incunjurimei, a fenomenilor naturei şi a obiectelor ce se infăţoşază ochiului şi urechei, ne incredinţază in curĕnd ce mare e diversitatea intre o ţară şi cealaltă. Dar nu numai natura e deosebită, ci şi omenirea nu infăţoşază in tot intregul ei acelaş fel de oameni. Ea se deosebeşte in rase, aceste in varietăţi care se combină in decursul timpului in crucieri foarte complexe ce dau drept resultat, grupe de oameni deosebiţi unii de alţii prin constituţia corpului lor, cu caracter, temperament, agerime de spirit, claritate in primirea impresiunilor etc. etc. deosebite. Impresiunile exterioare sunt deosebite; ele trec prin un corp deosebit pentru a ajunge in suflet, şi asupra acestui conţinut deosebit lucrează

insușiri deosebite ale sufletului intru așezarea, gruparea și jocul impresiunelor. In aceste constă causa fundamentală a deosebirei ce o infăţoşază spiritele popoarelor.

Astfel determinate de natură, popoarele incep a lucra. Fiind că oamenii nu pot sta cu toţii in relaţiune unii cu alţii, şi fiind că pe de altă parte oamenii nu pot trăi fără a sta in relaţiuni mutuale, rezultă de aice că intre indivizii aşezaţi mai impreună, mărginiţi prin configuraţia ţerei, atraşi intre ei prin mai mare asemănare, se nasc in curent forme generale de viaţă şi interese comune tuturor.

Ideile deosebite născute in crierii fiecărui popor, exprimate prin organe ale corpului earăşi deosebite, dau naştere *limbilor* celor felurite. Oamenii din aceaşi grupă se inţeleg, şi nu inţeleg pe cei din grupele celelalte. Tocmai puntea de legătură este sfărămată intre grupe pentru ca să fie mai puternică intre indivizii din sinul lor. Apoi nu numai ideile trec in afară ci şi simţirile; aceste provenind din pornirile interioare ale sufletului sunt generale, dar fiind ele intărite sau slăbite şi din nou colorate prin conţinutul cel deosebit a sufletului popoarelor, urmează că pe de-oparte ele insăşi se vor deosebi intru ceva, şi mai ales se va deosebi modul lor de esprimare. Esprimarea simţimentelor sub forme tipice şi repetate dă naştere *moravurilor şi obiceiurilor*, cari deci vor fi numai decăt deosebite după popoare.

Inchegarea ideilor dă naştere limbei, acea a simţimentelor, moravurilor şi obiceiurilor, şi ambele sunt deosebite după popoare.

Modul de viaţă a popoarelor, determinat in mare parte prin posiţia geografică ce ocupă, va da o indreptare deosebită ocupaţiunilor lor. Intocmirile şi aşezămintele pe care oamenii trebue să le facă pentru a trăi impreună şi a lucra impreună vor fi deci deosebite, atăt după diversitatea ocupaţiunilor, cât şi după acea a moravurilor şi a spiritului lor. Aceste aşezăminte ori cum ar fi, conţinĕnd ele in sine garanţa existenţei şi a bucurărei poporului de viaţa sa, vor fi susţinute de toţi; ele vor fi puntul de intrunire a tuturor; toţi vor sta pentru ele. In apărarea lor contra incălcărilor, in bucurarea de rodurile lor, popoarele vor petrece momentele de fericire şi de nefericire a vieţei, şi prin aceasta impreună gustarea binelui şi a rĕului se va intări şi mai puternic legătura mai strinsă pusă de natura ănsăşi intre indivizii unui popor. Comoara aceasta a trecutului adunată in memoria poporului, şi care conţine rădăcina celor existente, se numeşte *tradiţiunea*.

Poporul ce au ajuns până la o treaptă oare care a vieţei, ce are o limbă pentru gândirile sale, moravuri pentru simţirile sale şi bogăţiile comoarei de tradiţiuni, se bucură de viaţă, idealizănd'o, inălţănd'o peste sfera in care se află in adevĕr, prin producerea *frumosului*. Elementul ideal al frumosului este luat parte din ceea ce e comun tuturor oamenilor, simţirile, suferinţele, fericirile lor, parte din ideile născute pe pămĕntul şi in sinul grupei acelei speciale omeneşti, naţiunei de care e vorba. Elementul material al frumosului, icoanele, formele exterioare sub care se infăţoşază ideile este luat cu deosebire din comoara de idei, icoane, particulare fiecărui popor, prin limba lui, imitarea tipului seu, invăluirile simţirei aşa cum se mişcă in sufletul seu, pentru a da astfel naştere poesiei, sculpturei, mu-

sicei etc. de unde urmează ca producerea frumosului, a artelor este esențial națională.

Limba, obiceiurile, tradițiunile și frumosul formează impreună acea parte a lumei interioare, care este particulară fiecărui popor. Afară de aceasta ănsĕ, lumea interioară a unui popor mai cuprinde și o parte generală ce se referă la ideile și interesele generale omenești, precum știința, industria, *) comerțul etc.

Lumea interioară, *particulară* fiecărui popor formează ceea ce se numește *spiritul național.* Legătura individului și a poporului intreg de această lume interioară se numește prin metaforă *iubire de țară.* Aceasta nu este iubirea pămĕntului brut pe care se naște și trăește un popor, ci iubirea găndurilor, simțurilor, comoarei de tradițiuni și de frumos născute și crescute pe colțul de pămĕnt ce ne adăpostește. Aceste doue elemente formează impreună *naționalitatea.* Ele se susțin mutual, cresc, se inalță și decad impreună.

Naționalitatea este deci basată in natură. S'ar putè crede prin urmare că suntem scutiți de a mai demonstra că ea trebue luată in băgare de samă in educațiune. Dar nu tot ce este basat in natură este și bun, și in contra naționalității s'au adus adese ori atăt de grele bănueli, incăt trebue să arătăm că *naționalitatea este cerută de natură ca ceva bun,* pentru a justifica luarea-i in privire in educațiune.

Că naționalitatea este un element de bine in constituirea universului, deci un element ce trebue cultivat și desvoltat, se vede chiar de pe forma sub care se arată. Naționalitatea apare ca ceva general, pe când reul apare tot de-auna sub o formă singuratică; dar mai mult decăt atăta, naționalitatea dă naștere la o sumă de simțimente, de porniri nobile a sufletului omenesc. Pentru naționalitate ne inflăcărăm, ea este obiectul iubirei noastre, și nici cănd rĕul nu se lipește sub această formă de sufletul nostru. Cine iși aduce aminte de plăcerea cu care revedem țara părăsită de mult timp, cine găndește că indepărtarea de țară este o pedeapsă, și că la cei vechi era pedeapsa cea mai mare, cine observă numĕrul cel imens de producĕri poetice ce au de rădăcină iubirea pentru țară, acela de sigur nu va putè clasa acest simțimĕnt intre pornirile brute, animale a ființei noastre, precum o fac acei ce vĕd in naționalitate numai causa de ură intre popoare, de resbel și persecuții, de impedecare a propășirei universale. Numai când am stigmatiza in acelaș mod iubirea pentru familie, am putè să condemnăm acea pentru țară, care nu este decăt iubirea unei familii mai intinse.

Naționalitatea este apoi *element esențial de cultură pentru individ.* Cultura este lucrarea pentru scopuri generale; cu cât este mai naintată cu atâta cere ca interesul egoistic să disparǎ inaintea interesului general. Pentru ca individul să'și părăsască egoismul seu trebue să fie *legat de o sferă* pentru care să lucreze; astfel omul uită ființa sa și se sacrifică pentru părinți și pentru copii, și tot această causă psicologică il va face să uite ființa sa și pentru folosul unei sfere mai intinse. *Această sferă mai intinsă nu este acea a omenirei ci acea a națiunei.* Omenirea este prea intinsă, prea variată, prea imprăștiată pentru ca lucrarea unui om să aibă

*) Industria trebue să fie națională din alt punt de vedere, din acel economic, care nu are a face cu naționalitatea ca product intelectual a popoarelor.

resultate pentru dănsa intreagă. Natura prevĕzĕnd aceasta, a despărţit ea insăşi omenirea in naţiuni, punĕnd intre ele despărţiri naturale. Lucrănd pentru cultura şi desvoltarea naţiunei lucrăm pentru omenire, căci oameni abstracţi nu există ci numai sub forma specială de Francezi, Germani, Englezi, Romăni, cum i a creat natura. De acea cosmopolitismul este fals; *vroind a lucra pentru toţi nu lucrează pentru nimene*; *vroind a iubi pe toţi nu iubeşte pe nimene.* In natură ca şi in omenire nu e dat omului a privi intregul. El vede universul numai sub forma de orizoane, omenirea sub formă de naţiuni. In aceste sfere trebue să lucreze.

Dar naţionalitatea este un *element esenţial de cultură şi pentru omenire.* Prin ea este mănţinută *varietatea* in omenire, şi unde nu este varietate de forme, de idei, de simţimente nu poate fi ciocnire, nu poate fi schimb, nu poate fi mişcare; eară fără de aceste, proprăşirea nici poate fi găndită. Să privească cine-va la istoria lumei, să vadă tot ce a produs diversile naţionalităţi, cum una s'a impărbogăţit din productele pentru care alta avea o plecare deosebită, şi fiind scutită de a munci in acest ram, a putut lucra in altul spre folosul universal. Naţionalităţile ne presentă legea impărţirei lucrului in omenire, şi impărţirea lucrului este necesitatea cea d'ăntei a propăşirei. De aceea vedem că timpurile cele mai inalte prin cultura lor sunt acele in care simţimĕntul naţional este mai inalt. Consolidarea naţionalităţilor in timpurile noastre este unul din semnele inaltei civilizaţiuni Europene.

Fiind naţionalitatea un element esenţial de cultură, ea trebue desvoltată, şi această desvoltare trebue să aibă in vedere atăt desvălirea spiritului naţional, căt şi intărirea iubirei de ţară, şi precum această cultivare trebue să se facă in genere in sinul poporului aşa *ea trebue mai ales să fie obiectul unei indeletniciri deosebite in educaţiunea copiilor;* căci de la direcţia ce se duce spiritelor de mici atărnă ce sunt ele cănd ajung mari.

Mijloacele de cultură şi educaţiune naţională vor cuprinde *numai acele ramuri care se referă la lumea particulară fie cărui popor.* A vroi naţionalitatea in ştiinţă, in religiune, in comerţ—după cum se face adesa la noi, unde vedem că pănă şi invitările de a'şi asigura casa in contra focului se fac in numele lui Stefan şi Mihai, este a'şi bate joc de naţionalitate! Şi nu mai puţin sumeaţă e purtarea acelor care cred, că sub scutul acestor nume pot trece ori ce aberaţiune a creerilor drept lucrare nemuritoare, după cum se vede din nenumăratele poesii (?) patriotice (?) ce se depun ca „ofranda mitutică“ pe „altarul patriei“. *Naţionalitatea cere precum singele celor bravi intru apararea ei, aşa productele minţilor celor mai bogate si inzestrate intru intărirea si strălucirea ei.* Ea nu este o umbră de adăpostire pentru netrebnici şi nechemaţi.

In acest inţeles trebue in genere indreptată cultura şi educaţiunea naţională, ferită de aberaţiune, ferită de injosire.

Mijloacele ei sunt: *Limba si moravurile naţionale.* Limba trebue să fie *vorbită* şi moravurile *practicate.* La noi aceste lucruri esenţiale sunt lasate in părăsire. Copii sunt trimişi adesa de *mici* in străinătate şi acesta este un reu. Cultura streină ne e de mare necesitate, dar numai după ce vom avea in

noi bază de cultură naţională. Limbele streine fiind acele obicinuite in convorbire, limba noastră nu se imbogăţeşte, nu se mlădiază după găndirea noastră, şi astfel poeţii şi literaţii se găsesc impedecaţi in producerea lor prin materialul cel brut ce'l află inaintea lor. Moravurile sunt părăsite şi cu ele şi simţimentele legate de dēnsele; cu părăsirea sărutatului manei pere cu incetul respectul către părinţi şi alţi superiori, *care la noi este lipit de această formă*, pe când la alte popoare nu este astfel s. a. m. d. Toate legăturile cele mai trainice, cele mai sfinte şi cele mai dulci şi fericitoare se sting cu incetul prin peirea moravurilor. Vina cea mai mare pentru aceasta stare de lucruri trebue aruncată asupra *femeilor Române*. Femeiile dau tonul in societate, ele determină limba in care barbatul respunde; ele ca element statornic trebue să fie păzitoarele moravurilor. Educaţiunea fetelor trebue numai decât indreptată dacă vroim să curmăm reul din rădăcină.

2) *Desgroparea trecutului* este un al doile element de cultură şi educaţie naţională. Prin cunoştinţa trecutului seu un popor prinde mai puternic rădăcină. Comoara de legături comune se măreşte, şi aceste insăşi se intăresc. Fericit poporul care găseşte in trecutul seu o făntână nesecată de glorie măreaţă, de titluri la recunoscinţa omenirei. Trecutul nostru nu este de asemene natură; dar cunoştinţa lui are folosul seu. Din el invăţăm ce mici am fost, ce puţin am lucrat, dar tot odată cunoaştem că avem puterea de viaţă pentru a lucra şi a spera in viitor. Dacă trecutul altor popoare poate să-i ducă pe partea gloriei spre *zădărnicie*, noi ne vom duce pe calea speranţei, spre *munca* roditoare. Istoria trecutului nostru ănsē raţională şi nu aşa cum obicinueşte a se preda, este un element esenţial de cultură naţională.

3) *Bucurarea sufletului la frumosul naţional*. Acaasta este unul din elementele cele mai puternice de trezire a spiritului naţional şi a iubirei de ţară. De la povestea spusă copilului lăngă cămin, până la reproducerea jocului celui mare **a** vieţei naţionale in epopea şi teatrul naţional, de la căntecul de leagăn, până la doinele bătrine, totul contribue la o nespusă fericire individuală şi la o puternică legătură a spiritelor, la o armonisare a lor pentru lucrul comun. Nimic nu leagă mai puternic pe oameni impreună, nu stinge urele şi discordiele lor, decât admiraţiunea pentru acelaş obiect, resimţirea in propriul seu suflet a ceea ce inalţă şi incăntă pe sufletul celuilalt.

El este singurul mijloc de a crea un punt de intălnire a tuturor o greutate care să precumpenească patimele egoistice şi să liniştească viaţa noastră băntuită de partidele politice, făcēndu-le să lucreze mai mult spre binele comun, mai puţin pentru a se combate Dar nu numai legătura intre indivizii unui popor, ci şi legătura acestora de spiritul naţional şi intărirea iubirei de ţară se va face mai ales prin acest mijloc, căci astfel e firea sufletului omenesc ca să se lege şi să iubească tot ce'l incăntă şi il fericeşte.

Prelegerea *a şeptea* fu ţinută de Domnul *S. G. Vărgolici*, care vorbi despre scoală. După o scurtă introducere in care reaminti scopul general al educaţiunei, D-sa arătă ca intre toate elementele din afară ce contribuesc la formarea unui om, scoala este atăt de importantă,

incăt când se vorbeşte de educaţiune, ideea ce se presentă in mintea fiecăruea este scoala, şi cu tot dreptul, căci scoala rezumă oare cum in sine pe toate celelalte; prin acest element se introduc şi mare parte din celelalte elemente de educaţiune in sufletul omului.

Când copilul intră in scoală la vrăsta de 6 sau 7 ani, o revoluţiune intreagă se produce in toată fiinţa lui. Incungiurat până atunci de persoane cunoscute şi iubite, el se găseşte acum intre oameni streini, a cărora iubire trebue să se silească a o capata prin silinţa şi buna lui purtare. Din partea sa profesorul trebue să iubească pe copii ca pe insuşi fii lui, să'i deprindă de timpuriu a-şi desvolta judecata lor, să le insufle principii de morală, nu cu maxime abstracte, culese din cărţi, ci cu esemple, cu lucruri care se lovească deadreptul simţurile lui, mai cu samă auzul şi vězul, căci acestea numai il interesază şi'i deşteaptă atenţiunea şi curiositatea.

Educaţiunea din scoală, comparată cu cea primită in casă, este singura care presentă garanţii solide pentru viitorul copilului. Cu un profesor in casă, spiritul copilului e in pericol să devie numai o copie fidelă de pe un spirit strein, sau să se revolteze in contra acestei influenţe exclusive, şi se cadă intr'o ţesetură de contraziceri. Acest neajuns e cu totul inlăturat in scoală, unde copilul se află necontenit in contact cu spirite noue, şi prin urmare şi cu noue feluri de a judeca, şi se deprinde de pe acum cu diversitatea spiritului omenesc. Inteligenţa lui are un câmp mai intins, i se arată mai multe căi, şi copilul e liber să aleagă pe aceea ce se potriveşte mai bine cu aplecările, cu natura spiritului seu. Numai in scoală se poate după aceea deştepta emulaţiunea, ce consistă in o mişcare naturală a spiritului nostru de a ne compara cu alţii, de a nu ne lasa să fim intrecuţi de dênşii. Acest sentiment insuflă copilului dorinţa de a fi de o potrivă cu ceilalţi, stimulează inteligenţa lui, ii inalţă şi'i inobileşte aspiraţiunile. Cei ce vor să escludă emulaţiunea din educaţiune nu-şi pot inchipui că o vor esclude şi din viaţa cea mare. Pentru a nu deveni dar mai pe urmă un element de nefericire pentru copil, degenerând in invidie, trebue să deprindem pe copil de mic cu dênsa, căci deprinderile din copilărie, intemeete pe nevinovăţie şi pe curăţenia inimei lasă urme nesterse pentru viitor. Astfel activitatea inteligenţei şi silinţele pentru cultura ei găsesc in reuniunile din scoală un sprijin şi un bold de care e cu totul lipsită educaţiunea casnică.

Tot astfel se intâmplă şi cu creşterea morală a copilului. Chiar când ne am inchipui că in casă copilul va avè sub ochi icoana tuturor virtuţilor domestice, ceea ce e cam greu de admis, e periculoasă pentru dênsul chiar această linişte neintreruptă şi această perfecţiune a familiei, ce samănă aşa de puţin cu marea familie omenească.—Ce desamăgire pentru un astfel de copil când va eşi in lume cu ideea greşită că va intâlni totdeauna aceleaşi virtuţi pe care le a vězut in familia sa! Cunoştinţa reului este necesară spre a cunoaşte binele şi a-l practica cu statornicie. In scoală copilul invaţă să cunoască deosebirea ce face intre oameni implinirea sau neimplinirea datoriei lor, să apreţuească foloasele consideraţiunii publice şi periculele ce resultă din perderea ei.

Scoala presentă aceleaşi garanţii pentru

formarea caracterului. In casă copilul se află numai intre inferiori şi superiori. El nu'şi poate face nici o idee despre egalitatea intre oameni, neştiinţă funestă care-l conduce la egoism, la despreţul celorlalţi oameni, şi-l face să creadă că el e venit pe lume ca să domnească peste alţii, că creşterea lui interesază pe tot genul omenesc. Silinţile ce vei face ca să'i scoţi din minte această rătăcire vor contribui mai mult spre a o inrădăcina. In scoală ănsĕ copilul trăeşte cu cei de o potrivă cu dĕnsul, se amestecă cu dĕnşii şi'şi căştigă locul ce i se cuvine. El dobăndeşte astfel ideea unui interes superior interesului seu propriu, nici o dată nu-i trece prin minte a crede că lumea e făcută pentru dĕnsul, şi se convinge de neinsemnatatea persoanei sale faţă cu lumea ceelaltă in care el ocupă un locuşor cu totul nebagat in samă.

Desvoltarea inteligenţei, educaţiunea morală a copilului şi formarea caracterului lui, nu sunt ănsĕ singurele fructe ale educaţiunii din scoală. Omul nu este numai o putere cugetătoare. Elementul material ăncă formează o parte constitutivă a naturei sale. Cei vechi aveau un precept foarte inţelept care zicea că *o minte sănătoasă se găseşte numai intr'un corp sănătos*. Corpul dar, element tot atăt de esenţial pentru esistenţa omului ca şi spiritul, nu trebue nesocotit cănd vorbim de educaţiune.

Astfel educaţiunea din scoală este singură in stare de a pregăti pe copil pentru viaţa socială. Ea ii desvoaltă judecata, care e frĕul cel mai puternic ce se poate opune pasiunilor şi instinctelor rele; ea sădeşte in inima lui principii de morală, ii formează caracterul, inrădăcinează sentimentul disciplinei. Scoala este icoana vie a societăţii, ea ne dă conştiinţa despre viaţa omenească, despre menirea şi scopul ei, şi prin urmare şi despre menirea noastră proprie, care e ţinta finală a ori cărei bune educaţiuni. Ănsĕ pentru ca scoala să producă aceste fructe, trebue să i se dee timpul necesar. Obiceiul de a lua pe copii din scoală de indată ce au căpătat oare care cunoştinţe superficiale, are cele mai funeste resultate nu numai pentru viaţa individuală, ci şi pentru societatea in care ei sunt chemaţi a trăi. Aseminea oameni sunt destoinici pentru toate, sau, ceea ce e tot una, nu sunt destoinici pentru nimica, căci ei sunt incapabili de a-şi da socoteală de greutăţile şi pedicele ce vor intălni in calea lor. Educaţiunea din scoală numai atunci poate fi fructuoasă, când devine o putere a voinţei, când pătrunde intreaga fiinţă a omului, nu lasă nici un gol in inima lui, cānd ii dă in măna toate armele cu care va avea să lupte in viaţă.

Scoala decide de intreaga viaţă a individului. Deprinderile contractate in scoală ii rămăn până la sfărşitul zilelor sale. In scoală se formează legăturile de prietinie cele mai trainice, pentru că ele nu sunt intemeete pe interes personal, ci pe sinceritate, pe iubire şi afecţiune mutuală. Ori care ar fi condiţiunea ce ocupă cineva in societate; intălnirea cu un camarad de scoală deşteaptă totdeauna in inima lui cele mai dulci şi mai plăcute amintiri; toate deosebirile se şterg dinaintea acestui trecut fărmecător.

Scoala e un product curat al timpurilor moderne. La Greci şi la Romani individul era cu totul absorbit in societate, şi educaţiunea se făcea pe piaţa publică şi sub cer liber. Toate sentimentele erau concentrate in senti-

mentul național, in amorul de patrie. O transformare profundă s'a efectuat in societatea modernă. Individul nu mai e perdut, absorbit in stat. El există prin sine insuşi, se cultivă pentru sine, şi punctul de intrunire care statorniceşte armonia şi buna inţelegere intre indivizi, este educaţiunea şi mai cu samă cea primită in scoală. De aice se inţelege rolul ce joacă scoala in viaţa unui popor. Scoala este inainte-mergětoarea tuturor ideilor mari care frămĕntă mintea unei naţiuni. Ea e sucul care impräştie viaţa in toate crengile arborelui social. Scoalelor datoreşte Italia unitatea sa naţională, ear nu diplomaţiei. Un Cavour a putut trăi şi altă dată, ănsĕ asemenea fapte nu sunt opera unui individ, ci a generaţiuni intregi, şi cănd omul de geniu vine, el incărnează numai şi dă viaţă ideei care acum era coaptă şi trebuea să se realizeze. Tot astfel s'a intămplat şi cu unitatea germană. Soldaţii ce se luptarĕ in resbelul trecut, eşise toţi de pe bancele scoalei, unde ei supsese ideea unui popor unit.

Intr'un cerc mai restrins, acelaş fapt s'a produs la poporul nostru. Scoalelor datorim noi realizarea unirei, ori căt de puţin numeroase şi de necomplecte au fost ele. Dar regenerarea noastră politică şi literară, cui o datorim dacă nu scoalelor? Astfel tot ce suntem noi astăzi ne vine de la scoli. In scoli trebue să căutăm dar şi viitorul nostru. Scoalele care ne au dat unirea Moldovei şi a Munteniei, ne vor da şi unirea in'r'un singur corp a tuturor ţerilor unde resună dulcea limbă românească, unde s'au pastrat obiceiurile şi tradiţiunile stremoşilor noştri.

Ansĕ pentru ca scoalele să implinească in viaţa unui popor acest rol bine-făcĕtor, trebue să fie inainte de toate *naţionale*. In privirea aceasta noi Romănii avem mai mult de făcut de căt ori care popor. Relele de care am fost şi suntem băntuiţi provin in cea mai mare parte din lipsa unei educaţiuni naţionale. Părinţii la noi cred că au făcut pentru copii lor tot ce erau datori să facă, cănd i au trimis de mici in scoalele streine. Nu inţeleg ănsĕ că scoalele streine ii educă ca Francezi, Germani, Italiani, ear nu ca Romăni. Intorşi apoi in ţară copii, nu cunosc nici obiceiurile, nici caracterul, nici istoria naţiunei lor. Amorul de patrie e un sentiment strein pentru dĕnşii. De aice provine anarchia ce domneşte in instituţiunile, in moravurile, in viaţa noastră privată şi publică, pănă şi in limba noastră.

Dar nu e de ajuns ca scoalele să fie naţionale: Ele trebue bine organisate, trebue să inspire copilului sentimentul *disciplinei*, a ordinei, a respectului pentru autoritate, de care avem atăt de mare trebuinţă. La noi fie care-şi inchipueşte că a se supune autorităţei este a-şi sacrifica o parte din libertatea sa individuală in favoarea cutărei sau cutărei persoane. Nimene, sau foarte puţini, se inalţă pără la ideea abstractă a autorităţei, care consistă in a separa cu totul persoana de rolul care-l implineşte ea in puterea unei legi. In scoale se poate capata această disciplină, condiţiune neapărată a existenţei unui stat. In scoale dar trebue se concentrăm toate silinţele noastre, in loc de a ne mulţemi cu declamaţiuni pompoase, cu frase goale despre naţionalitate, libertate, drepturile poporului. şi care adese ori ascund sub masca iubirei de patrie un interes personal şi meschin. Datoria oamenilor oneşti şi sinceri este de a spune adevĕrul in toată goliciunea lui, de a arată

că poporul nostru n'a făcut, n'a putut să facă ăncă nimica spre a avè un loc la masa popoarelor civilisate, dar că are in el un element puternic de vitalitate. Când ne vom convinge de acest adevĕr, atunci vom fi dobăndit deja un avantaj nepreţuit, căci vom fi cunoscut greşala, şi a cunoaşte greşala este un inceput de indreptare.

BIBLIOGRAFIE.

V. Alecsandri. Dumbrava roşie, poem istoric. Broş. 8 mare, ediţie de lucs. Iaşi, Tipo-litografia Naţională. Preţul 2 lei noi.

R. Roessler. Romänische Studien, Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens. 1 vol. 8, Leipzig 1871, Dunker u. Humblot. (Critică de *H. Schuchardt* in: „Beilage zur Augsburger Allgemeinen Zeitung No. 90 şi 91 din 30 şi 31 Martie a. c.)

A. de Cihac. Dictionnaire d'Etymologie Daco-Romane, Elements Latins comparés avec les autres langues Romanes. 1 vol. 8, Francfort pe Main 1870, Ludolf St. Goar. Pr. in Romania 7 l. n.

B. P. Hasdeu. Istoria critică a Românilor, Fascicolul 1 (12 coale in 4.) Bucureşti la Redacţia Columnei lui Traian. Pr. p. districte 6 l. n.

(Asupra acestor trei opere din urmă vom publica căt mai curĕnd căte o dare de samă).

G. Vintilă. Curs de practica grădinăritului şi de economia casei, cu figuri. 1 vol. 8 mic, Braşov 1872, Römer et Kamner.

D. N. Preda. Istoria resbelului Franco-German cu 3 ilustraţii, 22 portrete şi 6 planuri· Patru fascicule 8, Bucureşti, 1872, Wartha. Pr. 8 l. n.

A. Albin. Amicul jocului de Schach teoretic şi practic, 1 vol. 8, Buc. 1872 Fr. Till. Pr. 4. l. n.

Pelimon. Zestrea Suzetei şi Căntecul Clopotului, poeme in versuri. 1 vol. 8, Buc. 1872. Wartha Pr. 2 l. n.

Catchismul popular republican tradus din franceza, Buc. Pr. 1 l. n.

Propaganda, organ politico-literar, (Român) apare de trei ori pe lună, Veneţia, imprimeria ziarului Il Tempo. Abonament, trimestrul p. România liberă 6. l. n.

B. Nanianu. Elemente de fisică espirimentată, prelucrată pentru usul invĕţământului secundar de ambele sexe. Ed. II. 1 vol. ilustr. cu 236 figuri. Buc. 1871—72.

Mändinescu Ioan. Elemente de Istoria universală. Vol. III, Istoria modernă. Iaşi 1872. Preţul 4 lei noi.

CORESPONDENTA.

D-lui M. in Iaşi. Cu părere de reu nu v'o putem publica.

D-lui I. P. Liège. Preţul primit e pe jumĕtate de an, adică până la 1 Oct. excl. Veţi trimite şi restul căt mai curĕnd.

D-lor abonaţi din străinătate se anunţă că din causa portului, abonamentele pentru Spania şi Francia se urcă la 25 fr., p. Belgia, Sviţera, Italia 20 fr. şi p. Germania 15 fr., ear pentru Austria preţul remăne acelaş ca şi până acuma.

Red.

Redactor *Iacob Negruzzi.* Tipo-Litografia Naţională.

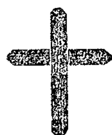
No. 3.—Anul VI. Iassi, 1 Iunie 1872.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Sviţera, Belgia şi Italia 20 franci; pentru Francia şi Spania 25 franci.

Abonamentele se fac numai pe un an intreg, in Iaşi la Tipo-Litografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

IOAN ELIAD RADULESCU.

In vrista de peste şepte-ḑeci de ani Ioan Eliad Rădulescu, cel mai betrăn din poeţii şi literaţii români contemporani, care are meritele cele mai insemnate pentru renaşterea literaturei naţionale, a murit in Bucureşti după indelungă suferinţă.

Inmormĕntarea sa la care a luat parte tot poporul, fără deosebire de clase sociale şi de partide politice, probează iubirea de care se bucurà la Români, precum şi creşterea interesului pentru literatură. Memoria lui ne fie scumpă!

Apariţiunea lunară a jurnalului nostru ne-a făcut a fi cei de pe urmă care insemnăm această dureroasă ştire. In curĕnd ănsĕ meritele literare ale reposatului barbat, ne vor da ocasiunea unui studiu mai intins asupra diverselor sale scrieri.

Iacob Negruzzi.

Scrisoarea D-lui I. Slavici către Redacțiune

relativă la „Zina Zorilor“.

„Astăzi te-ai purtat bine: pe-asară iți spun o poveste!“ aceste erau cuvintele bunului meu,— un om bětrăn și ințelept, — ierte-l Dumnezeu!.... Poveștile erau darurile, ce mi se presentau pentru purtarea cea bună, ele resplată sirguinței mele... Intreaga copilărie a mea n'a fost alta decăt o poveste lungă și frumoasă.... Căt am fost in casa părinților mei, am ascultat, căt am fost departe de ea, am spus la povești: povestea a fost fondul plăcerilor mele din copilărie.

Fiind ea pentru mine un suvenir de zile fericite, motivele scrierii mele nu au putut fi decăt estetice... „A fost, ce a fost.“—Pentru ce a fost, cum a fost?—sau pentru ce se zice, cum-c'ar fi fost? de aceste nu m'am interesat de fel!—Nu am cercetat; nu am făcut știință; nu am voit să studiez, ci să reproduc găndirea poporului romăn.—Asupra culegerii de povești, observ ănsě că chiar acelaș om nu povestește aceeași poveste de doue ori una după alta, fără de a se abate mai tărziu de ceea, ce a zis mai inainte; cu atăta mai mari sunt diferințele, ce purced din diferința provincială.—Povestea, nefiind decăt pe alocurea legată de forme ritmice, capetă un caracter individual: fie care revarsă in ea găndirea sa individuală; fie care o spune așa, precum o știe, și precum ii place s'o spună.—Bětrănii amestecă ințelepciunea, bărbații puterea, și fetele simțirile lor in poveste: fie care dă acelui fapt importanță, pentru care simte mai multă predilecție... Și apoi—o poveste e totdeauna amestecul mai multora: omul combină ce-i place.—Partea fixă e un schelet foarte sarac—atăt in găndiri, căt și in fapte.. Voesc să zic: nici o formă a poesiei populare nu are atăte variante ca povestea.

Chemarea prelucrătorului devine astfel cu mult mai grea și totodată cu mult mai frumoasă decăt s'ar pàrè din inceput: el trebue să privească povestea din toate punctele de vedere, și să combine din toate variantele un intreg frumos. Astfel culegětorul nu numai dă recepțiunii caracterul individual, ci produce totodată un intreg nou.

Faptele și ideile sunt dară o recepție din popor: gruparea lor estetică este un capriciu al individualității.

Aș abusà de bunăvoința d-voastre dacă aș inserà toate variantele, din care am compus pre „Zina Zorilor.“ — Voi atinge dară numai căte-va deosebiri.

Bunul meu mi-a povestit despre „Smocfa cea frumoasă“; in comitatul Zărandului mi s'a zis despre „Zina codrilor“; in Comloșu, (Crișana) se vorbea despre „Pětru Fět-frumos viteaz,“ și in Temișoara auzii povestea despre „Zina zorilor.“—Am ales numirea, care mi-a părut mai nimerită.

Faptele și ideile sunt, in toate variantele, cu puțină abatere, tot acelea. Ochii impěratului, calea lui Petru, ajutorul sfintelor surori, făntăna miraculoasă, scena de la Zina Zorilor, viclenia fraților și desfășurarea finală—se află in toate variantele. „Ce“ este tot acea; „Cum“ nu este tot așa. Odată Pětru trece pe la o singură, odată pe la douě, și earăși odată pe la alta din cele trei sfinte.. Odată lipsesc pădurile, odată țerile miraculoase; odată Petru trece peste smăntăna laptelui, altă dată peste palma nasdravanului; odată Petru e ucis, altă dată i se fură apa.. ș. c. l... Eu, din toate aceste, am ales și combinat.

Sucul etic a remas neatins. Am lasat ca găndirea morală a poporului romăn să remăne intactă, și in deosebi, pentrucă ea, in toate variantele, e tot aceea...morala e resultatul găndirii popoarelor, eară nu a indivizilor.

Stilul este pe căt se poate popular. Cele mai multe frase sunt stereotipe, și anume toate căte sunt frumoase. Asta să-mi fie totodată și scusa pentru idiotismele, care au trebuit să intre in limba „Zinei zorilor“... M'am depărtat ănsě de mult din mijlocul poporului: nime nu mě poate condemnà, dacă nu știu vorbì cu florile! Un Alecsandri ar fi trebuit să'mpodobească pre „Zina Zorilor“ pentru ca ea să nu se rușineze umblănd printre noi.

I. Slavici.

ZINA ZORILOR.

POVESTE. *)

A fost ce-a fost; dacă n'ar fi fost, nici nu s'ar povesti..

A fost odată un impěrat—un impěrat mare şi puternic; impěrăţia lui erà atâta de mare, incât nici nu se ştia unde se incepe şi unde se sfirşeşte.

Unii ziceau, că ar fi fără de margini, eară alţii spuneau, că ţin minte de a fi auzit din bětrâni că s'ar bătut odinioară impératul cu vecinii sěi, din care unii erau şi mai mari, şi mai puternici, eară alţii mai mici şi mai slabi decât dênsul.

Despre impěratul acesta a fost mers vorba cât e lumea şi ţara, cumcă cu ochiul cel de-a drepta tot ride, eară cu cel de-a stinga tot lăcrimează neincetat. In zădar se intreba ţara, că oare ce lucru să fie acela, că ochii impěratului nu se pot impăca unul cu altul, şi nu se pot inţelege unul pre altul. Dacă mergeau voinicii la impěratul ca să-l intrebe, el zimbea a ride, şi nu le zicea nimic.—Aşa remase vrajba dintre ochii impěratului o taină mare, despre care nu ştia nime nimic afară de impěratul..

Crescurě feciorii impěratului. Ce feciori! ce feciori! Trei feciori in ţară ca trei luceferi pe cer:

Florea, cel mai betrân, era de un stânjen de inalt, cu nişte umeri, incât nu l'ai putè měsura cu patru pălmi crusciş.

Cu totul alta e Costan: mic la stătură, indesat la făptură, cu braţul de bărbat, cu pumnul indesat.

*) Această poveste am auzit-o cu vre-o zece ani inainte in Siria, de la un bětrân inţelept.

Al treile şi cel mai těněr fecior al impěratului e Pětru: inalt, dar subţire, mai mult fată decât fecior.—Pětru nu face multă vorbă: el ride si cântă, cântă şi ride de dimineaţă până in sară. Numai câte-odată-l vede omul mai intunecat, dă cu mâna pletele in dreapta şi in stinga de pe frunte şi atunci ţi se pare, că vezi pre un betrân din sfatul impěratului.

—„Măi Florea, tu eşti acuma mare; du-te şi intreabă pre taica, pentru ce-i plânge lui un ochiu ear altul ride pururea.“

Aşa zise Pětru către frate-sěu Florea intr'o bună dimineaţă. Dar Floria nu s'a dus: el ştia ăncă de mic, că impěratul se supera dacă-l intreabă cineva de astă treabă.

Tot aşa o păţi Petru şi cu frate-seu Costan.

„Nu cutează nici unul; lasă c'oiu cutezà eu,“ zise la urmă Pětru. Vorba fu zisă; lucrul fu gata. Pětru merse ca să intrebe.

„Oarbă-ţi fie mumă-ta! ce treabă ai tu de-aceea?!“ ii zise impěratul mânios, şi-i dede o palmă pe de-a dreapta şi alta pe de-a stinga.

Pětru se duse supěrat şi spuse fraţilor sei, cum a păţit-o cu tatăl-seu.

De când a intrebat Pětru de treaba ochilor, se părea cumcă ochiul cel din stinga plânge mai puţin, eară cel de-a dreapta ride mai mult.

Pětru işi intărì pe inimă, şi mai merse odată la impěratul. „O palmă e o palmă, şi doue-s doue!“ Gândì şi făcù.

O păţi din nou, cum a mai păţit-o.

Ochiul cel din stinga lăcrimà acuma numai din când in când, eară cel in dreapta se părea a fi injunit cu zece ani.

„Dacă e treaba aşa, gândì acuma Pětru, apoi ştiu eu ce oiu face. Atâta me duc, atâta

intreb, atăta răbd la pălmi, pănă ce vor ride amundoi ochii.“

A zis-o; a şi făcut-o! Pĕtru nu zicea nimic de doue ori.

„Fĕtul meu Pĕtre! zise impĕratul, acuma mai blănd şi rizĕnd cu amundoi ochii. Eu vĕd, cumcă ţie nu-ţi ese grija din cap; ţi-oiu spune dar treaba cu ochii mei. Vezi ochiul acesta ride de bucurie, cănd vĕz că am aşa trei feceori ca şi voi; eară celalalt plănge, pentru că me tem, ca voi nu veţi fi in stare să impĕrăţiţi in pace şi să apăraţi ţara de vecinii cei vicleni. Dacă-mi veţi aduce ănsĕ apă de la făntăna Zinei Zorilor, ca să mă spăl cu ea pe ochi, imi vor ride amundoi ochii, căci voiu şti, că am feciori voinici, pe care me pot răzĕma.

Aşa zise impĕratul. Pĕtru-şi luă pălăria de pe prispă şi se duse să spună fraţilor sei ce-a auzit.

Feciorii impĕratului se puserĕ la sfat, şi gătirĕ lucrul pe scurt, cum se cade intre fraţii cei buni. Florea, ca cel mai bĕtrăn dintre cei trei, se duse in grajdiu, alese calul cel mai bun şi mai frumos, puse şeaua pe el, şi apoi luâ zioa bună de la casă şi masă. „Me duc, zise cătră fraţii sei, şi dacă nu voiu venì intr-un an, o lună o sĕptĕmănă şi o zi cu apa de la făntăna Zinei Zorilor, să vini tu Costane după mine.“ — Se duse.

Trei zile şi trei nopţi Floria nu mai stătù; calul sburâ ca năluca peste munţi şi peste văi pănă ce ajunse la marginile impĕrăţiei. Jur imprejur pe lăngă impĕrăţie era o prăpastie adăncă şi peste această prăpăstie o singură punte. La puntea asta mai stătù Florea odată: să privească inapoi, apoi să—iee „zioa bună“ de la ţară.

Ferească Dumnezeu şi pre sufletul păgăn, de aceea, ce vĕzù Florea acuma, cănd era să plece mai departe. Un bălaur! dar bălaur cu trei capete, cu nişte feţe grozave, cu-o falcă in cer, cu una in pămĕnt.

Florea nici nu mai aşteptâ, ca balaurul să-l scalde in văpaie, ci dede pintini la cal, şi se duse ca şi cănd nici n'ar mai fi fost aici.

Bălaurul suspinâ odată, şi perì fără de urmă. . . . .

. . . .

Trecù o sĕptĕmănă; Florea nu mai venì; trecurĕ doue; de Floria nu se mai auzea nimic. Trecù o lună; Costan incepù a alege intre cai. Cănd crăparĕ zorile după un an, o lună, o sĕptĕmănă şi o zi, Costan se suì pe cal, işi luâ zioa bună de la frate-seu cel mai mic. „Să vii şi tu, dacă voi perì şi eu,“ zise; şi se duse cum s'a fost dus frate-seu.

Bălaurul de la punte erà acuma mai infricoşat, capetele lui erau mai ingrozitoare, şi fuga voinicului mai răpede.

Nu se mai auzì de amendoi fraţii; Pĕtru remase singur.

„Mĕ duc şi eu in urma fraţilor mei, zise Pĕtru intr'o zi cătră tatăl-sĕu.

„Apoi mergi cu Dumnezeu; ii zise impĕratul, doară vei avè mai mult noroc decăt fraţii tei.“

Şi cel mai tĕnĕr fecior a impĕratului luâ dară „zioa bună,“ şi pornì cătră marginea impĕrăţiei.

Pe puntea cea mare stătea acuma un bălaur şi mai mare, şi mai grozav, cu fălcile şi mai infricoşate, şi mai deschise. Bălaurul avea acuma nu trei, ci şepte capete.

Pĕtru stătù in loc, cănd vĕzù dihania asta infricoşată. „Feri din cale!“ strigâ apoi. Bă-

laurul nu ferì. Pĕtru mai strigâ odată şi ăncă de a treia oară; după aceea se răpezì la el cu sabia scoasă.

Indată i se intunicâ cerul, de nu vĕzù altă decăt foc: foc in dreapta, foc in stinga, foc pe dinainte, foc pe dinapoi. Bălaurul arunca la foc din toate şepte capitele.

Calul incepù a horcănì şi a se arunca in doue picioare, incăt voinicul nu putea să lucre cu sabia.

„Stăi! c'aşa nu-i bine!—zise Pĕtru, şi se coborì de pe cal. In măna stingă calul, in măna dreaptă sabia.

Nici aşa nu merse: Fĕt-frumos nu vedea altă decăt foc şi văpaie.

„A casă—după alt cal mai bun! Pĕtru zise, incălecâ, şi se duse ca earăşi să vină.

Cănd sosì acasă, il aşteptà lăptătoarea sa, baba Birşa, in poarta curţii.

„Hei, fĕtul meu Pĕtre,! am ştiut, cumcă eară ai să vini, fiindcă n'ai plecat bine.“

„Cum să fi plecat dară? intrebâ Pĕtru pe jumĕtate supărat, pe jumĕtate trist.

„Vezi, dragul meu Pĕtre, incepù a-l invĕţa acuma baba, tu nu vei putè merge la făntăna Zinei Zorilor decăt dacă vei călărì pe calul, pe care a călărit tatăl-tĕu, impĕratul, in tinereţa sa; mergi, intreabă unde, şi care e calul acela, dup'aceea incalecă şi te dù.

Pĕtru mulţămi de invĕţătură, şi apoi se dusĕ ca să 'ntrebe de treaba calului.

„Neagră-ţi fie lumina!—se răstì acuma impĕratul. Cine te-a invĕţat ca să mĕ intrebi tu pre mine aşa? Cu de-a bună samă vrăjitoarea cea de Birşă. Ai tu minte? Au trecut cincizeci de ani de cănd am fost eu june: cine ştie pe unde au putrezit oasele murgului meu de atuncea?! In podul grajdiului imi pare, cumcă mai este o curea din frĕu. Atăta am şi mai mult nimic din cal.“

Pĕtru eşì supĕrat, şi spuse babei „cum şi ce.“

„Aşteaptă numai—strigâ baba rizĕnd de bucurie. Dacă stă lucrul aşa, apoi stă bine. Du-te şi adă bucata din frĕu. Doară voiu şti eu face un lucru cu cale din ea.“

Podul era plin de frĕne, de şele şi de curele: Pĕtru alese cele mai roase, mai ruginite şi mai negrijite şi le duse babei, ca să facă, precum a fost zis.

Baba luâ frĕnele, le afumâ cu fum de tămăie, zise peste ele o zicală din cuvinte mărunţele şi grăì după aceea cătră Pĕtru: Ie frĕnele şi dă cu ele de propta casei.“

Pĕtru făcu precum i se dise ca să facă.

Vraja babei a fost bună. Abia dede Pĕtru cu frĕnele de proptă, *) se şi intămplâ . . . nu ştiu cum . . . un lucru, inaintea căruia Pĕtru stete uimit . . . . . Un cal stătea inaintea lui, un cal, decăt care lumea n'a vĕzut mai frumos! cu o şea plină de aur şi pietre scumpe, cu nişte frĕne, la care să nu priveşti, că-ţi piere lumina ochiului. Frumos cal, frumoasă şea şi frumoase frĕne pentru Fĕt-frumos.

„Sari voinice in spatele Murgului,“ strigâ baba făcĕnd cruce peste cal şi călăreţ; mai zise apoi o zicală din căte-va cuvinte, şi intrâ in casă.

După-ce Pĕtru sărì pe cal, simţea cumcă e de trei-ori mai puternic la braţ şi de atăte ori mai pietros la inimă.

„Să te ţini bine, stăpăne, c'avem cale lungă şi trebue să mergem iute.“

Aşa zise Murgul; dar şi-a aflat voinicul

*) Pe la noi casele au stĕlpi pe de inainte care se numesc „proptă.“

. . . Se dusĕrĕ . . . se duserĕ, sburarĕ—cum nu s'a dus nici n'a sburat cal şi voinic nainte de aceea.

Pe punte stătea acuma un bălaur cum n'a mai stat, un bălaur cu douesprezece capete, . . . Douesprezece capete, care de care mai grozave, mai pline de văpaie! . . . Hei! dar şi-a aflat voinicul. Pĕtru nu se inspăimăntâ, ci incepù a se sufleca la măneci şi a scuipa in palmi: „Feri din cale!"—Bălaurul incepù a scuipà la foc.

Pĕtru nu mai făcù dară multă vorbă, ci scoase sabia, şi se gătì să se răpadă spre punte.

„Stăi! stămpĕră-te! stăpăne, grăì acuma Murgul, fă cum zic: inţepeneşte-te cu pintenii la mine in brău, scoate sabia, şi stăi gata, că avem să sărim peste punte şi bălaur. Cănd vei vedè apoi că suntem tocmai pe deasupra bălaurului, taie capul cel mai mare, şterge cu măneca sabia de sănge şi o bagă in teacă, ca să fii gata pe cănd ajungem la pămĕnt."

Pĕtru strinse din pinteni, scoase sabia tăiè capul, şterse săngele, bagâ fierul in teacă, şi fù gata pe cănd simţì pămĕntul sub picioarele calului.

Aşa trecurĕ puntea.

„Să mergem mai departe," incepù Pĕtru vorba după ce mai privì odată inderăt la ţara sa.

„Să mergem!" ĕi respunse Murgul. Numai spune-mi acuma, stăpăne, cum să mergem? Să mergem ca vĕntul? să mergem ca găndul? să mergem ca dorul? sau să mergem chiar ca blăstĕmul? . .

Pĕtru privì inainte şi nu vezù altă decăt cer şi pămĕnt, . . . un pustiu la a cărui vedere i se redicarĕ perii in vĕrful capului.

„Să mergem tot una după alta, nici pre tare să nu ne obosim, nici peste mĕsură, să nu ne intărziem."

Zise . . . apoi mersĕrĕ, . . . mersĕrĕ . . . o zi ca vĕntul, una ca găndul, una ca dorul şi una ca blăstĕmul pănă ce ajunsĕrĕ, in crăpatul zorilor zilei a patra la marginile pustiului.

„Stăi acuma! . . Dă in paşi! . . . Să vĕd ce n'am mai vĕzut," strigâ Pĕtru, ştergĕndu-se la ochi ca omul, care se trezeşte din somn, sau ca acela, care vede ceva, şi-i pare că numai ĕi pare. . . . . Naintea lui Pĕtru se intindea o pădure de aramă . . cu copaci, pomi şi poame de aramă, cu frunze de aramă, cu tufişi, iarbă şi flori care de care mai frumoase, tot de aramă. . . .

Pĕtru stătù şi privì cum priveşte adecă omul, care vede, ce n'a mai vĕzut şi despre ce n'a mai auzit.

Intrâ in pădure.

Florile de pe mărginile căii incepurĕ a se lăuda şi a indemna pre Pĕtru ca să le rupă şi să-şi facă cunună din ele. . . .

„Ie-me pre mine, că eu-s mai frumoasă şi dau putere celui ce mĕ rupe," zicea una

„Ba ie-mĕ pre mine, că cine mĕ pune in pălărie, pre acela-l iubeşte cea mai frumoasă nevastă din lume," zicea alta. . . . Şi earăşi se mişca alta . . şi alta . . . care de care mai frumoasă şi mai dulce la vorbă pănă-ce ademenirĕ pre Pĕtru ca să le rupă.

Murgul sărì in lături, cănd vĕzù că stăpănul sĕu se pleacă după flori.

„Pentru-ce nu rĕmăi in pace?!" zise Pĕtru cam cu răstita.

„Nu rupe, că nu e bine să rupi!" zise Murgul sfătos.

„Pentru-ce să nu fie bine?"

„Pe florile aceste zace blăstĕmul: cine rupe din ele, acela are să se lupte cu vĕlva pădurii!“*)

„Ce vĕlvă?!“

„Acuma dă-mi pace! Ascultă de mine: privește la flori, nu rupe ănsĕ din ele, ci remăi in pace.“ Așa zise calul, și merse in pași mai departe.

Pĕtru o știa din pațită, cumcă e bine s'asculte de Murgul; iși rupse dar gândul de la flori.

In zădar ănsĕ! dacă se pune odată necasul in capul cui-va, nu scapă de el, de s'ar și ferì din toate puterile.... florile tot i se imbiau, și el tot intr'una slăbea din inimă.

„Fie, ce e dat să fie! zise Pĕtru de la o vreme. Barem voiu vedè și vĕlva pădurilor. Să vĕd ce e? cu cine am de lucru? Dăcă-mi va fi ursita să mor de ea, voiu murì și așa; dacă nu,... apoi scăp... să fie o sută și-o mie de ele!“ Se puse apoi la rupt de flori...

„N'ai făcut bine! zise acuma Murgul plin de grijă. Dacă ai făcut-o ănsĕ, e făcută: te incinge acuma, și fii gata de luptă, că acuș vine vĕlva!“

Abia vorbì Murgul vorba, abia fu Pĕtru gata cu cununa... până ce și incepù un vĕnt ușor din toate părțile... Din vĕnt se făcù vifor... Viforul crescù... crescù până ce nu se vĕzù altă decăt intuneric și noapte... și eară numai noapte și intuneric... Pĕtrului ii părea cum că a luat cineva lumea in spate și a incărcat-o la fugă cu ea, așa se cutremura pămĕntul sub el.

„Frică-ți e? intrebâ Murgul scuturănd din coamă“.

„Ba! respunse Pĕtru intărindu-și pe inimă, deși spatele incepurĕ a-i furmica. Dacă e acuma așa, apoi fie, cum e!“

„Nici nu-ți fie frică! incepù a-l indemnà Murgul. Ie frĕul de la mine din cap, și umblă ca să'nfrĕni vĕlva cu el“.

Atăta mai zise, căci Pĕtru nici nu avù timp să desfrĕne cum se cade până ce și ajunse vĕlva la ei....

Pĕtru nu putè privi la ea,... așa era de grozavă și infricoșată.

Cap n'are... dar nici fără de cap nu e... Prin aer nu sboară... dar nici pe pămĕnt nu umblă... Are coamă ca și calul, coarne ca cerbul, față ca ursul, ochi ca dihorul și trupul e de toate... numai de ființă nu... Așa era vĕlva când se răpezì către Pĕtru. *)

Pĕtru se sprijinì in fere, se redicâ in picioare și incepù a lucra când cu sabia, când cu brațul, eară sudorile mergeau după el ca pĕrĕul.

Trecù o zi și o noapte; lupta nu mai ajunsĕ la capĕt.

„Stăi!... Să ne mai intărim o leacă!“ zise vĕlva resuflănd cu greu.

Fĕt-Frumos lăsâ spada in jos.

„Nu sta!“ strigâ Murgul cu grăbita.

Pĕtru earăși incepù a lucra din toate puterile.

Vĕlva rĕnchezâ acuma odată ca și calul...

---

*) Ce să fie această „vĕlvă“ eu singur nu știu. Când am intrebat pre bĕtrănul „ce e acea vĕlvă?“ „Ce-e? imi respunse, ce să fie? Vĕlvă ca vĕlva, bat'o pĕcatul!—Bidigania acea grozavă deacolo din pădure.“ ... Presupun cumcă ar fi gnomă, geniu, ori așa ceva, noțiunea puterii abstracte a unui lucru.

*) Cine află această descriere estraordinară, trebue să cugete că poporul român, totdeauna grandiositatea o exprimă prin o descriere pe căt se poate mai vagă. Și asta e foarte corect, fiind că lasă cămp liber inchipuirii fie-căruia din ascultătorii sei, care astfel iși infățoșează lucruri căt se poate mai monstruoase.

apoi urlâ ca lupul,... şi se răpezì din nou la Pĕtru. Lupta mai curse o zi şi o noapte şi mai infricoşată decăt pănă acuma... Pétru simţea, cum că abea se mai poate mişca de obosit ce era.

„Stăi acuma, că vĕd că am cu om de lucru! Stăi, zise vĕlva acuma de-a doua oară, stăi! să ne impăcăm.“

„Nu sta!“ vorbì Murgu.

Pĕtru se luptâ mai departe de şi abia mai putea résufla. Dar nici vĕlva nu se mai răpezì ca pănă acuma, ci incepù a se purta mai cu cale şi treabă, cum se poartă adecă toate, când nu mai simt puteri in sine.

Aşa curse lupta pănă in zorile de-a treia zi. Când incepurĕ zorile a crăpăţì, Pĕtru făcù ce făcù,... destul, că aruncâ frĕul in capul vĕlvei obosite... Deodată se făcù din vĕlvă un cal,... cel mai frumos cal din lume.

„Dulce-ţi fie viaţa, că mĕ scăpaşi de la robie!“ zise acuma vĕlva prefăcută in cal, şi incepù a se desmierda cu Murgul.

Mai in urmă inţelese Pĕtru din vorbă şi cuvĕnt, cum că vĕlva nu fuse altă decăt un frate a Murgului, pre care l'a blăstĕmat sănta Miercure inainte de asta cu atăte şi atăte sute de ani.

Pĕtru legâ vĕlva de calul seu, se suì pe ea, şi se puse din nou pe cale... Cum a mers? nici nu e nevoe să spun. Răpede a mers,... pănă ce a eşit din pădurea cea de aramă.

„Staţi pe loc! Daţi in paşi, să vĕd ce n'am mai vĕzut!“ zise Pĕtru mai odată, când eşirĕ din pădurea cea de aramă.... Inaintea lui se intindea acuma o pădure ăncă mai minunată decăt cea de aramă, cu tufiş mai strălucitor, cu flori mai frumoase şi mai ademenitoare: el intrâ in pădurea cea de argint....

Florile incepurĕ a vorbì ăncă mai dulce şi mai indemnător decăt cele din pădurea de aramă.

„Să nu mai rupi din flori, zise vĕlva cea legată de Murgul, căci frate-meu e de şepte ori mai puternic decăt mine.“

Mi se oprì ănsĕ Fĕt-Frumos cel fără de frică!?... Abea trecù una, douĕ, pănă ce Pĕtru şi incepù a rupe la flori şi-a le impletì in cunună.

Să făcù vifor mai turbat, noapte mai neagră, pămĕntul se cutremurâ mai tare decăt in pădurea de aramă; vĕlva pădurii de argint se răpezì la Pĕtru c'o grozăvie de şepte ori mai mare decăt cum a fost in pădurea de aramă... Nici el nu fu ănsĕ leneş!... Lupta mai curse odată trei zile şi trei nopţi; şi'n crăpetul zorilor zilei a patra Pĕtru infrĕnâ şi pe adoua vĕlvă.

„Dulce-ţi fie fericirea, că m'ai scos de la robie!“ zisĕ şi astălaltă vĕlvă,... apoi se intinserĕ la cale, cum s'au mai intins şi pănă acuma.

„Ho! Staţi pe loc!... Daţi in paşi!... Să vĕd, ce n'am mai vĕzut ăncă,“ strigâ călăreţul, acuma de-atreia oară, puse după aceea palma pe ochi, fiind că să temea, că-i va perì lumina de razele, ce veneau din pădurea cea de aur. El mai vĕzuse lucruri minunate, dar despre aşa ceva nici nu s'a visat pănă acuma.

„Să stăm pe loc! că nu e bine,“ strigarĕ caii deodată.

„Pentru ce să nu fie bine?!. intrebâ Pĕtru.“

„Tu earăşi ai să rupi din flori. Ştiu că nu te va răbda firea!... Şi fratele nostru cel mai tĕnĕr e pe de şeptezeci şi şepte de ori mai puternic şi mai grozav decăt noi toţi trei la o-

laltă... Să incunjurăm dar pădurea!“ Aşa vorbì Murgul.

„Ba nu! respunse Pĕtru, să mergem! Să le vedem toate dacă am vĕzut ceva; să le pățim toate, dacă am pățit ceva. N'aveți frică, nici eu n'am!“

Nu e nevoie să spun, cum că Pĕtru earăşi a făcut făcuta... Doamne! dar cum să nu o facă...

Abia impletită fù cununa, pănă ce și incepù să fie ceva cum n'a mai fost.... Acuma nu era mai mult vifor, nu mai mult intunecos; pămĕntul nu se cutremura mai mult... Se făcea nu ştiu ce şi nu ştiu cum... destul că Pĕtrului ii părea c'a intrat cineva in miezul lumii şi a inceput ca s'o intoarcă pe dos... Grozav era ce era, şi infricoșat... şi... să fcrească Dumnezeu!...

„Vezi aşa! zise Murgul supĕrat dacă n'ai putut remănè in pace.“

Pĕtru vĕzù, că nu mai vede nimic, incepù a simţì că nu mai simte nimic, şi dete a pricepe, că nu mai are ce să priceapă: tăcù dară şi nu zise nimic, ci se incinse şi se făcù gata de lupta. „Vie acuma vĕlva! strigâ după aceea. Sau mor, sau ii pun frĕul in cap!“

Abia zise vorba până ce şi vĕzù ceva ne mai vĕzut, apropiindu-se cătră dĕnsul... O negură deasă venea cătră Pĕtru. Aşa era de deasă negura asta, incăt Pĕtru nici pre sine insuşi nu se putea vede intr'ĕnsa!

„Ce e asta?!“ strigâ Pĕtru cam inspăimăntat, când incepù a simţì, că-l doare din toate părţile. Se inspăimăntâ ănsĕ şi mai tare, când vĕzù, că nici el singur nu-şi aude vorba in negura cea deasă. Incepù dar a da cu sabia in dreapta şi'n stinga, pe dinainte şi pe dindĕrăt, a da in toate părţile şi din toate puterile, care le mai avea... cum face adecă omul, care vede c'acuma nu e bine... Aşa lucrâ el o zi şi-o noapte fără să vadă altă decăt negru inaintea ochilor sei, fără să audă alta decăt cursura sudorilor sale de pe trupurile cailor... De la o vreme chiar şi incepù a crede, că nici nu mai trăeşte, ci a murit acuma de mult... Deodată incepù a se desface negura... In zorile zilei a doua negura se resfira de tot, şi pe când se ridicâ soare pe cer, inaintea ochilor lui Pĕtru erâ lumină ca lumina. Lui ii părù acuma că se născuse din nou.

Vĕlva? perì ca 'n palmă.

„Resuflâ acuma odată, că eară va să inceapă lupta din nou!“ zise Murgul.

„Ce-a fost asta?“ intrebâ Pĕtru.

„Vĕlva respunse Murgul, vĕlva a fost, prefăcută in negură... Resuflă numai că earăşi vine!“

Nici n'a zis'o bine Murgul asta, nici n'avù Pĕtru vreme ca să resufle până ce şi vĕzù că vede ceva venind de-oparte, ceva despre ce nu ştiea, ce e... O apă, ănsĕ nu e ca apa, că-ţi pare că nu curge pe pămĕnt, ci sboară cum-va sau ce face... Destul că urme n'are, şi pe sus nu sboară... Aşa ceva, ce nu e!...

„Vai! strigâ Pĕtru.“

„Ţine-te şi dă, nu sta!“ zise Murgul... şi nu mai zise după aceea nimica, că-i astupâ apa gura.

Lupta se incepù din nou... Pĕtru dădù o zi şi o noapte necurmat fără ca să fi ştiut in ce, şi se luptâ fără să ştie cu cine... Când se apropiarĕ zorile zilei a doua, incepù a simţì cumcă slăbeşte din picioare.

„Acuma pier! strigâ cam supĕrat; ănsĕ pentru aceea incepù a-şi intărì pe inimă şi a da

ăncă mai ţapĕn... Soarele resărì pe cer, apa perì fără să se ştie cum şi cănd.

„Resuflă! grăì Murgul, resuflă, că n'ai multă vreme. Vĕlva vine de loc!"

Pĕtru nu mai zise nimic, că nici nu ştiea, săracul de el ce să mai facă de obosit ce era. Să aşezâ dară mai bine in şea, strinse mai bine de sabie, şi aşteptâ, aşa gătit, ca să ajungâ, ce vedea că vine...

Aşa cumcă, nu ştiu cum, ca şi cănd se visează omul, că vede ceva, ce n'are ce are, şi are ce n'are: aşa ii părea lui Pĕtru că ar fi vĕlva acuma. O! doamne! o! doamne! cum poate fi vĕlva pădurii de aur, cănd s'a dus de doue ori cu ruşine?!... Sbura pe picioare şi umbla pe aripi,... erà cu capul dinapoi şi cu coada dinainte, cu ochii in piept şi cu pieptul in frunte... şi cum mai erà ăncă numai Dumnezeu ar şti s'o spună!...

Pre Pĕtru il trecurĕ fiorii odată din sus in jos, odată din jos in sus, odată cruciş şi odată curmeziş; după aceea işi intărì pe inimă, şi incepù a lucra, cum a mai lucrat şi... n'a mai lucrat.

Trecù zioa, Pĕtru incepù a slăbì din puteri. Trecù murgul serii; lui Petru incepurĕ a i se impaingina ochii. Cănd ajunse miezul nopţii, Pĕtru simţì cumcă nu e mai mult călare. Nici el singur nu ştiea, cum şi cănd a ajuns la pămĕnt; destul, că nu mai era pe cal. Cănd incepù a se desvĕlì zioa din noapte, Pĕtru nu mai putea sta in picioare, ci se lăsâ in genunchi.

„Nu te lăsà! mai ţine-o ăncă o leacă! strigâ Murgul cănd vĕzù că slăbesc puterile stăpănului seu.

Pĕtru se şterse cu măneca cămeşei de sudori, işi incordâ toate puterile şi se ridicâ ăncă odată in picioare.

„Loveşte acuma vĕlva cu frĕul peste bot!" zise Murgul.

Pĕtru făcù pe cum i se zise.

Vĕlva rénchezâ acuma odată ca armăsarul, incăt Pĕtrului ii părea ca să asurzească, apoi sărì la Pĕtru, deşi abia se mişca şi ea de obosită ce erà.

Lupta nu mai curse mult. Pĕtru făcù cum făcù şi puse frĕul şi la astă vĕlvă in cap... Pe cănd se făcea zioă cum se cade, Fĕt-frumos călărea pe al patrulea cal.

„Frumoasă-ţi fie nevasta, că m'ai scos de la robie!" zise vĕlva.

Plecarĕ, se duserĕ, şi pe cănd se invăluea zioa cu noaptea, ajunserĕ la marginea pădurii de aur.

Cum mergeau aşa pe cale, lui Pĕtru incepù a i se urì, şi ca să facă şi el ceva, dete a privì la cununele cele frumoase.

„Ce să fac eu cu trei cununi? incepù a vorbì aşa singur. Destul imi fie una. Ţin pre cea mai frumoasă." Aruncâ dar cea de aramă, apoi cea de argint, şi ţinù numai pre cea de aur la sine.

„Stăi! zise Murgul. Nu aruncà cununile. Descalecă şi le ridică, că-ţi vor prinde ăncă bine."

Pĕtru făcù precum i se zise, şi merse mai departe.

Cănd era soarele de-o palmă de la pămĕnt, aşa de către sară, cănd incep musculiţele a se aduna, călăreţul nostru ajunse la marginea pădurii... Naintea lui se intindea un pustiu mare,... mare,... Căt vedeai cu ochii nu vedeai nimic pe el.

Caii se oprirĕ in loc.

„Ce e?!“ intrebâ Pĕtru.

„Nu e bine!“ respunsĕ Murgul.

„Pentru ce să nu fie bine?!“

„Intrăm in impĕrăţia Sfintei Mercure. Căt vom merge prin ea, nu vom da de altă decăt de frig şi earăşi de frig. Pe marginele căii vor fi tot focuri din focuri şi eu mĕ tem, că tu vei merge să te incălzeşti.“

„Şi pentru ce să nu mĕ incălzesc?“

„Nu e bine să te incălzeşti!“ respunse Murgul cu grijă.

„Intră! grăì Pĕtru fără frică, dacă trebue, voiu ştì răbdà şi la frig“.

Pe căt Pĕtru intra mai adănc in impĕrăţia săntei Miercure, pe atăta simţea mai tare, că nu e bine cum e. La tot pasul erà mai frig, mai ger... dar frig şi ger incăt ingheţa şi măduva in oase... Dar nici Pĕtru nu erà făcut din piciorage! voinic a fost la luptă: voinic remase şi la răbdare.

Pe marginea căii tot foc din foc şi lăngă focuri tot oameni din oameni, care chemau pre Pĕtru la sine care de care cu vorbe mai frumoase şi mai ademenitoare. Pĕtrului incepù a i se ingheţa resuflarea in gură, dar el nu se lăsâ, ci incă poruncì Murgului ca să meargă in paşi.

Cătă vreme a răbdat voinicul nostru la ger şi frig, nici nu se poate spune căci fiecare ştie, cum că impĕrăţia săntei Miercure nu e de o asvĕrlită, de doue... Şi nici frigul nu e frig... numai eac' aşa, ci frig, frig,... incăt inghiaţă şi viţelul in vacă,... incăt crapă şi stăncele de ger ce e...

Aşa e zeu acolo! Dar şi Pĕtru n'a crescut fără necaz... Scrişcâ din dinţi şi nimic mai mult, deşi a fost inţepenit, incăt nici nu mai putea clipì.

Aşa ajunserĕ la sănta Miercure.

Pĕtru se coborì de pe cal, aruncâ frĕul in capul Murgului, şi intrâ in coliba săntei Miercure.

„Buna zioa, Maică!“

„Mulţămim, voinic friguros!“

Pĕtru rise odată, dar nu respunse nimic.

„Voinic ai fost, ĕi zise acuma sănta Miercure bătĕndu-l pe umeri. Acuma să-ţi dau căştigul.“ Se duse după aceea, deschise un scrin ferecat, şi scoase din el o cutie mică. „Eacă, zise mai departe, cutia asta e dată din bĕtrăni, ca să n'o poarte decăt acela, care a trecut prin impĕrăţia frigului. Naţi-o, şi poartă grijă de ea, că-ţi va prinde ăncă bine. Cănd o deschizi, iţi vine veste de unde tu numai vrei şi ştire adevĕrată din ţara ta.“

Pĕtru mulţămì de vorbă şi dar, şi se suì pe cal şi pornì mai departe.

După ce se depărtâ de-o asvĕrlită bună, deschise cutia cea vrăjită.

„Ce e porunca?“ intrebâ nu ştiu ce din cutie.

„Veste imi adă de la taica,“ poruncì Pĕtru cam cu frică.

„Şede la sfat cu bĕtrănii!“ respunsĕ cutiea.

„Merge-i bine?“

„Zeu aci cam rĕu, că-i supĕrat!“

„Cine il supĕră?“ intrebâ Pĕtru acuma mai aspru.

„Fraţii tĕi Costan şi Floria!“ respunse earăşi din cutie. „Pe cum imi pare cer impĕrăţia de la el, şi bĕtrănul zice, că n'ar fi vrednici de ea.“

„Mergi, Murgule, că nu e vreme de pierdut!“ strigâ acuma Pĕtru. Inchise după aceea cutia, şi o băgâ in traistă.

Sĕ duscrĕ cum se duce năluca când umblă vĕntoasele şi gonesc in miezul nopţii pricolicii.

Căt au mers aşa, nici nu se poate spune... Au mers mult,... foarte mult!

„Stăi! să-ţi mai dau un sfat!" zise Murgul intr'un tărziu.

„S'auzim!" grăì Pĕtru.

„Ai avut necaz cu frigul; acuma ai să dai de-o căldură cum n'a mai fost. Să remăi voinic! să nu te tragi la recoare că nu e bine."

„Mergi! respunse Pĕtru. Nu-ţi fie frică: dacă n'am inghețat, nici nu mĕ voiu topì."

Hm!... aici e o căldură incăt se topeşte şi mĕduva in oase... Căldură adecă, cum nu poate fi decăt in impĕrăţia săntei Joe.

Pe căt mergeau mai departe, cu atăta căldura era mai mare... De la o vreme incepurĕ a se topì chiar şi potcoavele de la Murgul de pe copite.... Hei! dar nici Pĕtru nu se lăsa! Ii curgeau sudorile vale; el se ştergea cu măneca,... şi mana in goană mai departe.

De cald ar mai fi fost cum ar fi fost; era ănse şi un alt lucru, care pre Pĕtru-l supĕra ăncă mai tare. Pe lăngă cale, tot căte de-o asvirlitură bună de departe una de alta, erau nişte văi recoroase, cu nişte isvoare reci şi stĕmpărătoare. Când Pĕtru privea la ele, simţea, că i-a sĕcat inima şi i s'a uscat limba in gură de sete, ce-i era...
.. Pĕ lăngă isvoare erau tot crini, viioare şi trandafiri, prin earba cea molcuţă, şi pe ele odihneau nişte fete, frumoase, Doamne!.. incăt nici nu pot fi mai frumoase... Pĕtrului ii venea să inchidă ochii ca să nici nu mai vadă aşa lucruri ademenitoare.

„Vino, voinice la rĕcoare! Vino! stăi de vorbă!" il chemau fetiţele.

Pĕtru dădea din cap şi nici nu zicea nimic, că i s'a fost oprit şi graiul.

Mult au mers aşa,... foarte mult!.....
Deodată simţirĕ, ca incepe căldura a se mai stĕmpara... Din departe, pe un deal se vedea o colibă: aici locuea santa Joe.

Pĕtru trase spre ea.

Când erau să ajungă la colibă, sănta Joe le eşì in cale, şi zise zioa bună lui Pĕtru.

Pĕtru-i mulţămì... precum e acuma datina la oameni cu cinste şi nărăveală, prinserĕ după aceea vorbă,... cum prind adecă oamenii, ce nu s'au vĕzut ăncă. Pĕtru spuse veste de la sănta Miercure, vorbì despre patimile sale şi despre calea in care a pornit, şi luâ zioa bună, că zeu! el nu pre avea vreme de perdut... Hm! cine scie căt mai avea să meargă pănă la Zina Zorilor!

„Mai stăi o leacă! grăì sănta Joe, să-ţi mai zic o vorbă. Acuma intri in impĕrăţia săntei Vinere: să treci şi pe la ea, şi să-i spui „sănătate şi voie bună" de la mine. Când vei merge apoi către casă, să vii earăşi pe la mine, că am să-ţi dau o treabă, care-ţi va prinde bine".

Pĕtru mulţămì de vorbă şi de toate, plecâ după aceea mai departe.

Abia merserĕ cam aşa căt ţine o pipă de tutun pănă ce şi ajunserĕ intro ţară nouă.

Aici nu era cald, dar nici nu era frig, ci.. aşa cum-va intre ele.. cum e colea primăvara, când incep a se inţerca mieii. Pĕtru incepù acuma a resufla mai a stĕmpĕrare Era ănsĕ un pustiu... numai năsip şi scaiu..

„Oare ce să fie aceea?" intrebâ Pĕtru, dănd cu ochii de aşa ceva ca şi o casă ănsĕ departe,.. foarte departe!.. tocmai pănă unde ajungeau ochii lui peste pustiul cel gol.

„Aceea e casa săntei Vinere, respunsă Murgul. Dacă mergem bine, poate ajungem ăncă până ce se intunecă deplin.“

Aşa şi fu... Noaptea se făcù noapte, Fĕtfrumos se apropia cu incetul de casa cea depărtată.

Peste pustiu se vedea o mulţime de năluci ce se goneau pe din dreapta, din stinga, pe dinaintea şi pe din dosul lui Pĕtru.

„Să n'ai nici o frică! zise Murgul. Aceste sunt fetele vĕntoaselor... Se joacă prin aer aşteptănd ca să vină şi vĕrcolacii“.

Aşa ajunsĕrĕ până la casa săntei Vinere.

„Cobori acuma şi intră in casă!“ zise Murgul.

Pĕtru voì să facă ce i se zise.

„ Stăi! Nu fii aşa grăbit, vorbì Murgul mai departe. Să te invăţ mai nainte ce şi cum să faci. La sănta Vinere nu poţi intra, că e păzită jur imprejur de véntoase“.

„Ce să fac dară?“

„Ia cununa cea de aramă, şi te du cu ea, vezi colo, departe, pe colina ceea. Când vei fi apoi acolo, incepe a striga: „Vai, ce fete frumoase! ce ăngeri! ce suflete de zină!“ După aceea ridică cununa in sus şi zi: „Dacă aş şti, că ar primì care-va cununa asta de la mine!.. dacă aş şti!.. dacă aş şti! şi aruncă cununa“.

„Şi pentru ce să fac aşa?“ intrebâ Pĕtru, ... cum intreabă adecă omul, care vre să ştie, că pentru ce face, ce face.

„Taci, du-te şi fă!“ zise Murgul pe scurt, şi Pĕtru nu mai lungì vorba, ci făcù precum i se zise.

Abia aruncâ Pĕtru cununa până ce se şi ingrămĕdirĕ vĕntoasele peste ea, şi incepurĕ a se bate ca să o aibă, care de care

Pĕtru o luâ acuma cătră casă.

„Stăi! strigâ Murgul ăncă odată. Ăncă nu-ţi le-am spus toate. Ie cununa cea de argint, apoi te du şi bate la fereasta săntei Vinere... Dacă te intreabă baba „cine-e?“ tu zi că ai venit pe jos, că ai rătăcit prin pustiu. Ea te va măna in dărăpt. Tu să nu te mişti, ci să zici: „Ba zeu! eu nu voiu merge că de când am fost mic tot am auzit de frumseţa săntei Vinere, şi nu mi-am făcut opinci de oţel cu curele de viţel, nu am venit de noue ani şi noue luni, nu m'am luptat pentru cununa asta de argint, care voesc să i-o dau ei, nu le am făcut şi păţit toate aste pentru ca să merg inapoi când voiu ajunge la ea“.. Aşa să faci şi aşa să zici: de aici in colo grija ta să fie“.

Pĕtru numai făcù vorbă, ci pornì spre casă.

Cum era aşa noapte, Pĕtru nici nu vedea casa săntei Vinere, ci merse numai pe razele luminei, ce străbăteau din fereastă până la el. Ajungĕnd la casă, nişte căni, incepurĕ a lătra, când simţirĕ ceva străin prin apropiere.

„Cine se măncă cu cănii? amară i-ar fi viaţa! strigâ sănta Vinere mănioasă cum se cade.

„Eu sunt, săntă Vinere, eu! zise Pĕtru resufiând odată cu greu, ca omul, care ar vre şi n'ar vre să facă, ce face. Am rătăcit prin pustiu, şi n'am unde să dorm peste noapte. Aici tăcù, nu cutezâ să zică mai mult.

„Unde ţi-ai lăsat calul? intrebâ sănta Vinere cam aspru.

Pĕtru sta in chipsuri: nu ştia să mintă ori să vorbească vorbá dreaptă. Nu respunse nimic.

„Mergi cu Dumnezeu! fĕtul meu! Eu n'am

loc să-ţi dau“ zise sănta Vinere şi se retrase de la fereastră.

Pĕtru zise acuma ce i-a fost zis Murgul să zică.

Abia-şi sfirşi Pĕtru zicala pănă ce şi vezù, cumcă sănta Vinere deschide fereasta vorbind cătră el cu vorbă dulce şi blăndă.

„Să vĕd cununa, fĕtule!“

Pĕtru-i intinse cununa.

„Vino in casă! zise sănta Vinere, nu te teme de căni, că ei inţeleg voinţa mea.“

Aşa şi fù. . . Cănii incepurĕ a mişca din coadă, mergĕnd in urma lui Pĕtru, cum merg după om, când vine sara de la ţarină.

Pĕtru zise „bună sara,“ când intră in casă, îşi puse pălăria pe vĕrful cuptorului, şi se aşeză pe pomnol după-ce i se zise să şadă.

Acuma se vorbì . . eacă despre lucruri de toate zilele! despre lume, despre rĕutatea oamenilor, . . şi despre alte lucruri ca aste . . fără nici o treabă şi preţ . . . Precum se vedea, sănta Vinere erà foarte superată pe oameni; eară Pĕtru-i dădea in toate de drept cum se cade adecă omului, care şede la masa altuia.

Doamne! dar şi bĕtrănă era baba asta!. Eu nu ştiu de ce privea junele de Pĕtru aşa de-a diochiul la ea! Doară voea să-i numere creţurele din faţă?! Poate!. Ar fi trebuit ănsĕ ca să se nască de şepte ori tot una după alta, şi să trăească tot căte de şepte ori căt un om intr’o viaţă pentru-ca să poată ajunge la capĕt cu numĕratul. . . . . .

Săntei Vinere ii ridea ănsĕ inima de bucurie, când vedea, cumcă Pĕtru se perde cu totul in privirea ei.

„Când nu era ăncă, ce este, incepù sănta Vinere vorba, când lumea ăncă nu era lume, atunci m’am născut eu, . . şi eram atăta de frumoasă ca copilă, incăt părinţii mei au lasat să fie lume, ca să fie cine să se minuneze de frumseţa mea. . . . Când s’a făcut apoi lumea, eu eram fată mare, şi, de minunat ce s’a minunat de frumseţa mea, lumea m’a diochiat. . . . . De-atunci se fac pe toată suta de ani căte-o creţură pe faţa mea. . . Şi acuma-s bĕtrănă.“ Sănta Vinere nu mai putù vorbì mai departe de tristă şi de superată.

Vorbind mai departe, Sănta Vinere spuse apoi lui Pĕtru, cumcă tată-seu era odată impĕrat mare şi puternic, şi, născĕndu-se vrajbă intre el şi Zina Zorilor, care impĕrăţeşte in ţara vecină, fuse bajocorit, cum nu se cade, de cătră vicleana de vecină. Incepù apoi a vorbì căte rele toate despre Zina Zorilor, . .

Pĕtru, ce să mai facă şi el? asculta tăcut. . . Eacă mai zicea şi el căte-odată „Aşa-e zeu aci!“ Ce altă se poata face?

„Dar să-ţi dau un lucru, dacă eşti voinic, şi vrei să mi-l faci, grăì sănta Vinere cam pe când incepurĕ a fi somnoroşi. „Este la Zina Zorilor o făntănă: cine bea din apa ei, acela infloreşte ca trandafirul şi ca viorelele. Să-mi aduci un ulcior din această apă, şi-ţi voiu fi bună mulţămitoare. . . . Lucrul e greu! ce-e drept-e drept! Impĕrăţia Zinei Zorilor e păzită de fel de fel de fiare şi zmei ingrozitori. Să-ţi spun ănsĕ ceva şi să-ţi dau un lucru.“

După ce vorbì aşa, sănta Vinere se duse la un scrin ferecat din toate părţile, şi scoase din el un flueraş mic, micuţ.

„Vezi tu flueraşul ista? grăì cătră Pĕtru, mi l’a dat un moş bĕtrăn ăncă de când eram tĕnĕră. Cine aude sunetul acestuia, acela doarme... doarme... pănă ce nu-l mai aude. Tu

să iei flueraşul şi să tot cănţi din el căt vei fi in impĕrăţia Zorilor. Nime nu te va atinge, căci toată lumea va dormì.“

Pĕtru spuse acuma in ce cale a pornit şi ce treabă cearca. Sănta Vinere se bucurâ ăncă şi mai tare.

N'au măi stat mult de vorbă... Dar cum să şi stee, cănd a fost trecut acuma miezul nopţii bine, binişor.

Pĕtru luâ „noapte bună“ băgâ flueraşul in teacă, şi se suì in podul casei ca să mai doarmă şi el de la o vreme.

Pe cănd se revărsau zorile, Pĕtru era in picioare; luceafĕrul boului nici nu s'a fost ridicat bine pe cer, pănă cănd el s'a şi fost sculat... Luâ un troc mare, il umplù de jăratic, şi se duse ca să hrănească caii. După ce Murgul măncâ căte de trei-ori trei, eară ceialalţi cai căte trei trocuri pline de jar, Pĕtru trase la făntănă, adăpâ şi se făcù gata de cale.

„Stăi! strigâ sănta Vinere de la fereastă.“ Mai am să-ţi zic o vorbă!.. Să-ţi mai dau un sfat.“

Pĕtru s'apropiè de fereastă.

„Lasă un cal aici şi pleacă numai cu trei. Mergi apoi incet pănă ce vei ajunge la impĕrăţia Zorilor. Aici descalecă, şi intră pe jos.... Cănd vei venì apoi indărăt, aşa să vii, ca toţi trei caii să-ţi remănă in cale, s'ajungi pe jos.“

„Aşa voiu să fac!“ grăì Pĕtru voind să plece.

„Nu te grăbì, că n'am gătit ăncă, vorbì sănta Vinere mai departe. Să nu priveşti la Zina Zorilor, că ea are ochi, care vrăjesc şi priviri, care răpesc minţile. E urită, .. atăta de urită incăt nici nu-ţi pot spune. Are ochi de bnhă, faţă de vulpe şi ghiare de mâţă. Auzi?! să nu priveşti la ea.... Şi Dumnezeu să te aducă intreg şi sănătos, fĕtul meu Pĕtre!“

Pĕtru mulţămì de vorbă şi invĕţătură, şi nu se oprì mai mult.. Unde avea el vreme de a sta cu babele la vorbă!.. Lăsâ pre Murgul ca să pască, se intinse apoi la cale. . . .

. . . .

. . . .

Departe... departe... unde se lasă cerul pe pămĕnt, unde stau stelele de vorbă cu florile, acolo se vedea o roşaţă senină, cam aşa cum e cerul colea in zorile de primăvară, dar mai frumos şi mai minunat!...

Acolo erâ cetatea Zinei Zorilor.

De aici pănă acolo, de acolo pănă aici nu era altă decăt iarbă şi flori.... Şi apoi nu era nici cald nici rece, nici luminos, nici intunerec, ci aşa cum-va intre ele... cum e colea pe la St. Pĕtru cănd te scoli ca să măni vitele la turmă.... Pĕtru numai de-un drag umbla prin ţara astă plăcută........

Căt a mers Fĕt-frumosul nostru aşa, aceea nu se poate spune cu vorbă omenească, fiind că intr'această ţară n'a urmat zilei noapte şi nopţii zioă: erau pururea zori cu vĕnt moale şi recoros, cu soarele ascuns şi lumina de jumĕtate; impĕrăţia nopţii şi a zilei se incepea numai de la casa săntei Vinere.

După mult mers şi lungă călĕtorie, Pĕtru vĕzù zărindu-se ceva alb prin roşaţa cerului... Cu căt se apropià mai mult, cu atăta ceea ce vedea, se desfăşura mai tare naintea ochilor lui.... Asta erà cetatea.... Pĕtru privì ... privì.... Resuflâ apoi odată cu greu, ca omul care găndeşte „doamne mulţămescu-ţi!“ ... Dar şi frumoasă era cetatea asta!... Nişte turnuri nalte.... nalte.. pănă din-

colo de impărăţia norilor, nişte păreţi albi ca ghioceii şi ridicaţi mai sus decăt cum stă soarele la prănzul cel mare, un acoperiş de argint, dar cum de argint?! aşa că nici nu strălucea in faţa soarelui, . . . şi fereşti . . . tot din aer tors cu multă maiestrie şi ţesut in gherghef de aur intunecos. . . . Peste toate aste se jucau apoi razele vesele ale soarelui cum se joacă vĕntul cu umbra crengilor, colea primăvara când abia se mişcă de leneş ce este.

Pĕtru stete uimit in loc ca să se poată minuna de-atăta frumuseţă ingrămădită.

Mult n'a putut să stee, că i-a fost degrabă: descălecâ dară, lasâ caii ca să pâscă pe iarba cea plină de rouă, işi luâ flueraşul precum i-a fost zis sănta Vinere, zise odată „Doamne-ajută,“ şi plecâ la lucrul cel mai mare. . . . .

Abia merse, aşa singur, pe jos, o cale cam de trei asvĕrlite bune, pănă-ce şi dete de un năsdrăvan adormit de dulceaţa flueraşului. Acesta era unul dintre păndarii jurului cetăţii Zinei Zorilor. . . . Oare doamne cum a putut creşte atăta de lung? cum s'a putut intrupa atăta de puternic? şi cum ii pot fi braţele atăta de miezoase?! . . . . Cum stătea aşa culcat pe spate, Pĕtru incepù să-l mĕsure cu paşii. . . .

Nu voesc să spun minciună! . . a fost ănsĕ lung, foarte lung; atăta de lung a fost incăt Pĕtru resuflâ odată cu greu, cănd ajunse de la picioare la cap . . nu ştiu acuma cu dea bună samă . . . . de obosit, ori de uimit. Nici nu e minune dacă s'ar fi fost uimit: nu e luna la resărit atăta de mare, căt era ochiul năsdrăvanului. Apoi barem dacă ar fi fost şi acesta ca la altă lume, dar era tocmai in mijlocul frunţii. . . . Aşa era ochiul! . . Cum au putut apoi celelalte să fie! . . . . Pĕtru, voinic de voinic, dar zeu! el mulţămì lui Dumnezeu, flueraşului şi săntei Vinere, cumcă n'a dat de rĕu cu acest om neom, şi plecâ cu incetul mai departe. . . .

Aşa, . . . cam căt merge omul pănă ce-i vine să se pună la recoare, mai merse Pĕtru pănă ce dădù de alte lucruri şi mai grozave. . . . Nişte balauri, tot căte cu şepte capete, erau intinşi la soare, şi adormiţi adănc, cănd pe de-a dreapta, cănd pe de-a stinga. . . . Cum au fost aceşti bălauri, aceea n'o mai spun: ştie acuma toată lumea, bălaurii nu-s treabă de glumă şi ris. . . Asta era adoua pază a imprejurului de curte. . . . Pĕtru trecù cam cu fuga, . . . nu ştiu acuma de grabă ori de groază. . . .

Nici n'ar fi fost ănsĕ minune dacă s'ar fi ingrozit! . . . Bălaurul, e bălaur!!.

Acuma ajunse Fĕt-frumos la un riu. . . Să nu găndească ănsĕ nime, că acesta ar fi fost riu ca riurile . . . nu apă, ci lapte curgea aici, nu peste nĕsip de peatră, ci peste petre scumpe şi mărgăritare, . . şi nu curgea lin ori răpede, ci lin şi răpede deodată, cum curg zilele omului fericit. . . Acesta a fost riul, care curge jur imprejur pe lăngă cetate: . . tot curge . . . tot curge . . . făr'a mai sta făr a merge mai departe. . . Pe marginea riului dormeau tot cam de-o săritură unul dela altul, nişte lei ingheraţi. . . . Ce lei ănse! Cu pĕrul de aur şi pe dinţi şi ghiare tot cu ferecatură. . . Aceştia erau paza riului. . . . Dincolo, de ceea parte de riu, era o grădină frumoasă, . . foarte frumoasă . . . cum nu poate adecă fi decăt la Zina Zorilor. Pe mal tot flori din flori; pe flori dormeau dulce şi lin tot zine din zine, care de care

mai frumoase, mai vrăjitoare şi mai dulce la faţă. . . . Pětru nici nu cuteza ca să privească intr'acolo- . . .

Fět-frumos se intrebâ acuma cum să treacă peste riu. Riul erà lat şi adănc, şi peste riu numai o punte; . . asta ănsě cum nu mai sunt punţile in astă lume. . . . Dincoace şi dincolo, pe un mal şi pe altul, tot căte-o frunte de punte, păzită căte de patru lei dormitori; puntea ănsě? —peste punte nu poate trece suflet de om. . . O vezi cu ochii, dar simţeşti golătate, cănd calci cu piciorul pe ea . . . Cine ştie din ce o mai fi fost şi asta făcută! . . Doar chiar din un puiu de nouri? Destul că Pětru remase pe ţermul riului. Să treacă ?—nu poate. Să inoate ?—nu e treabă. . . Ce să facă dară?! . . Hei! să nu fie grijă, de Petru! cu una cu doue el n'o sfirşeşte!

Se intoarse indărăpt până ce ajunse la năzdrăvanul cel mare. „Ce va da těrgul şi norocul, găndì in sine, să stăm dară şi la vorbă! „Scoală voinice!“ strigâ apoi pe năzdrăvan trăgěndu-l de măneca surtucului.

Cănd năsdrăvanul se deşteptâ din somn, intinse palma după Pětru, ... aşa ca şi cănd vrei să prinzi o muscă.

Pětru suflâ in flueraş . . Năsdrăvanul căzù earăşi la păměnt.

Aşa-l trezì şi adormì Pětru de trei ori una după alta, . . adecă de trei ori l'a trezit şi de trei ori l'a adormit. . . Cănd fuse ca să fie de-a patra oară, Pětru-şi deslegâ naframa dela grumazi, luâ degetele cele mici ale năsdrăvanului şi le legă cu ea laolaltă, scoase sabia, şi, prinzěnd pre năsdrăvan de piept, mai strigâ odată: „scoală voinice!“

. . . Vězěndu-se năsdrăvanul atăta de rěu batjocorit. „Ei, zise cătră Pětru, nu te lupţi in luptă dreaptă! Stăi la luptă dacă eşti voinic!“

„Mai aşteapt'o leacă! mai nainte am o vorbă cu tine, grăì Pětru. . . Jură, că me vei trece peste riu, şi atunci te las să vii la luptă.“

Năsdrăvanul făcù jurăměnt, şi Pětru-l lăsâ să se scoale.

Cănd năsdrăvanul se simţì deşteptat, se răpezì la Pětru ca să-l turtească c'o lovitură. . . Şi-a aflat ănsě omul! Nici Pětru nu erà de eri, dea alaltăeri; şi el se răpezì voiniceşte.

Trei zile şi trei nopţi se luptarě. Năsdrăvanul dete cu Pětru de intrâ pănă in genunchi in păměnt; Pětru dete cu năsdrăvanul pănă in brău; eară dete năsdrăvanul pănă in pept, şi mai in urmă Pětru pănă in grumazi!. . .

Cănd năsdrăvanul se simţì aşa strimtorit, lasă-me, strigâ inspăimăntat, lasă-me, că mě dau bătut!“

„Treci-me peste riu?“ intrebâ Pětru.

„Trec!“ respunse cela din gaură.

„Ce să fac cu tine, dacă-ţi calci vorba?“.

„Ucide-me, fă ce vrei cu mine, numai acuma mě lasă să trăesc.“

„Aşa să fie dară!“ zise Pětru, luâ după aceea măna cea stingă a năsdrăvanului şi o legâ de piciorul cel drept, ii bagâ năframa in gură ca să nu strige, il legâ la ochi ca să nu vadă, şi pornì aşa, purtăndu-l de mănă, cătră riu.

Cănd ajunserě la riu, něsdrăvanul păşì cu un picior de-o parte, cu altul de alta de riu, luâ pe Pětru in palmă, şi-l puse frumos de ceealaltă parte.

„Acuma e bine! grăì Pětru; suflâ după aceea in flueraş şi năsdrăvanul căzù de alungul pe malul riului.

Aşa trecù Pětru riul.

Cănd zinele cele ce se scăldau in laptele riului auzirĕ sunetul fluieraşului lui Pĕtru, ele căzurĕ somnoroase, eşirĕ din lapte şi adormirĕ pe florile de pe mal. Aşa dormind le aflâ Pĕtru, când se coborì din palma năsdrăvanului... Nici nu cutezâ să stee multă vreme la ele... Frumoase erau doamne! Cum putea apoi să fie insaşi Zina Zorilor? Sau doară ea e cea mai urită, dintre cele frumoase? Fĕt-Frumos nu se intrebâ mult, ci pornì ca să vadă.

Cănd intrâ in grădină, incepù a se minuna din nou. Căt a umblat şi păţit, atăta frumuseţă n'a mai vĕzut... Lasă că arborii erau tot cu craci de aur, că isvoarele curgeau mai limpede decăt roua, că vĕnturile se mişcau căntănd, şi florile vorbeau vorbe dulci şi frumoase! Pĕtru mai mult se mira de aceea, că in intreaga această grădină nu era nici o floare desfăcută, ci numai boboci... Par' că aici a fost stat lumea locului, şi era să fie pururea tot primavară... Oare cănd vor inflorì florile aceste dacă n'au avut vreme să inflorească pănă acuma? Şi dacă n'au inflorit, pentru ce?... Aşa se intrebâ Pĕtru, aşa şi ăncă şi intr'alt chip, in calea lui cătră cetate... Nime nu-i stătea in cale; nime nu-i oprea găndirea; toată lumea dormea: zinele de pe la isvoare, păserile de pe crengi, căprioarele dintre tufiţe şi fluturii de lăngă flori, toate erau duse de fluieraşul lui Pĕtru. Chiar nici vĕntul nu se mai jucà cu frunzele, nici razele soarelui nu mai sorbeau roua de pe earbă, şi riurile incetarĕ de-a mai curge... Singur Pĕtru era treaz: Pĕtru cu găndurile sale, şi Pĕtru cu mirarea găndurilor sale....

Ajunse la curte. Jur imprejurul curţii se intindea un erbiş frumos şi des, un erbiş ce fugea ca vĕntul. Poarta era in frunte, o poartă tot din flori şi alte lucruri frumoase. Pe sub poartă şi pe lăngă poartă earăşi flori, care de care mai mai, incăt lui Pĕtru ĕi părea că umblă pe nouri, când călca pe ele. Pe de-a dreapta şi pe de-a stinga dormeau zinele ce au fost să păzească intrarea in curte. Pĕtru privì in toate laturile, mai zise odată „doamne ajută“ şi intrâ in cetate.

Ce a vĕzut Pĕtru intr'această curte, aceea nici n'o mai spun: ştie doară toată lumea, că curtea Zinei Zorilor nu poate fi ceva lucru de rĕnd. Jur imprejur zine impietrite, pomi cu frunzele de aur, şi cu florile de mărgele şi pietre scumpe, stălpi de raze din soare şi netezi ca şi paltinul, trepte lucie şi moi ca şi culcuşul fetelor de impĕrat, şi un aer plin de miros dulce şi adormitor... Nici nu voesc să spun, că numai grajdul, in care stau caii săntului soare, era mai frumos decăt cetatea celui mai mare impĕrat din lume... Aşa era asta la Zina Zorilor, şi nici n'ar fi putut fi altfel... Cum să fie doară?

Pĕtru se suì pe trepte şi intrâ in cetate... Cele ăntĕi douesprezece odăi erau din pănză, alte douesprezece din mătasă. Urmarĕ apoi dousprezece de argint şi douesprezece de aur. Pĕtru trecù cu iuţeală prin toate patruzeci şi opt: aici aflâ pre Zina Zorilor, intr'a patruzeci şi nouelea, care era cea mai frumoasă dintre toate.

Astă casă era lungă, lată, naltă, ca şi o biserică din cele mai frumoase... Jur imprejur păreţii erau acoperiţi cu fel de fel de mătăsuri şi alte lucruri minunate; pe jos, pe pămĕnt, pe unde umblai cu picioarile, era nu ştiu ce strălucitor ca oglinda şi moale ca perina şi... mai erau acuma tot felul de lu-

cruri frumoase, ca la Zina Zorilor adecă... Unde va fi doară frumos, dacă nu aicea!... Cum zic, Pĕtrului i se oprì resuflarea, când vĕzù că se vede in mijlocul atâtor lucruri aşa grozav de frumoase....

In mijlocul acestei biserici, sau ce era, vĕzù Pĕtru fântâna cea vestită, pentru care a venit el atâta lume de pămĕnt... O fântână ca toate fântânele, şi nimic mai mult!... Te miri cum a şi răbdat-o Zina Zorilor in casa ei!... Avea nişte doage din moşi şi strămoşi. Bag sama a fost lăsat, că aşa să remână!... Şi acuma am să spun o vorbă mare!... Lângă fântână era chiar Zina Zorilor,... Zina Zorilor aieve, aşa cum ea era!

Era, doamne! un leagăn de aur, şi... numai Dumnezeu ştie de ce ăncă, destul cumcă era frumos; aici in leagăn dormea Zina Zorilor pe perini de mătasă umplute cu suflare de vĕnt de primăvară... Nici nu era frumoasă... Dar de unde să şi fie!... N'a zis doară sânta Vinere, că are fel de fel de lucruri urite şi ingrozitoare? Ce să mai lungim dară vorba?... Poate că sânta Vinere a avut drept. Poate să fie!... Destul, când Pĕtru privì la ea, aşa cum dormea in leagăn, el stetè cu sufletul amorţit, şi nu suflâ mai mult in fluieraşul cel vrăjit;... era încremenit de minunat ce sè minuna... Ba! frumoasă era,... frumoasă!... mai frumoasă decât chiar cum ţi-ar părè că ar fi să fie Zina Zorilor... mai mult nu vreu să zic!...

Pe de-a dreapta şi pe de-a stinga leagănului dormeau câte douesprezece zine din cele mai alese. Bag sama au adormit legănând pe impĕrăteasa lor... Pĕtru nici nu le vĕzù de privit ce privea la Zina Zorilor, până ce nu tresărirĕ toate din somn, când nu mai auzirĕ fluieraşul... Pĕtru,... tresărì dară şi el!... şi incepù a cânta din nou in flueraş. Earăşi adormì lumea, şi Fĕt-Frumos păşì cu trei paşi mai inainte.

Intre leagăn şi fântână era o masă, pe masă un colac alb şi moale, frămĕntat cu lapte de căprioară, şi un bocal de vin roş şi dulce, ca visul de dimineaţă... Acesta era colacul puterii, şi celalalt vinul juneţei... Pĕtru privì odată la colac, odată la vin şi o dată la Zina Zorilor, se apropiâ după aceea cu incetul, păşì doi paşi către leagăn, masă şi fântână.

Când Pĕtru ajunse la leagănu, işi perdù minţile,— şi nu se mai putù rabda, ci sărutâ pe Zina Zorilor.... Zina Zorilor deschise ochii, şi privì la Pĕtru, cu o privire, incât el işi perdù minţile ăncă mai tare.... Suflâ după aceea in flueraş, ca Zina Zorilor s'adoarmă; luâ cununà cea de aur, şi o puse pe fruntea Zinei Zorilor; luâ o bucătură din colacul de pe masă, beù o inghiţitură din vinul injunitor,.... şi earăşi sărutâ, şi earăşi luâ o bucatură, earăşi beù o inghiţitură.... Aşa de trei ori una după alta:... de trei ori a sărutat pre Zina Zorilor; de trei ori a imbucat din colac, şi de trei ori gustat din vin.... După aceea şi-a umplut ulcioarele cu apă din fântână şi a perit, cum pere vestea cea bună. . . . . . .

Când Pĕtru ajunse in grădină, dete de o lume cu totul nouă... Florile erau flori; bobocii se desfăcuse; isvoarele curgeau mai răpere; razele soarelui se jucau mai vesel pe păreţii cetăţii, şi zinele aveau mai multă plăcere in feţele lor.—Toate aceste din trei sărutări . . . .

Cum a intrat Pĕtrù, aşa a şi eşit: pintre

zine şi flori, pe palma năsdrăvanului, pintre lei, bălăuri şi năsdrăvani. .... Când fu apoi in şeaoă, privì odată indărăpt, şi vĕzu, că lumea intreagă s'a pornit in urma lui.... Hei! dar şi-au dat de om!—Nu ca vĕntul, nu ca gândul, nu ca dorul, nu ca blăstămul, ci mai răpede decât cum trece fericirea s'a fost lăsat Pĕtru pe cale.... Goana remase indărăpt şi Pĕtru sosì pe jos la sânta Vinere.

Sânta Vinere ştiea, că Pĕtru a s'ajungă, din rĕnchezatul Murgului, care din cale de trei zile simţì apropiarea stăpânului seu: ii eşì dară in cale cu colac moale şi cu vin roş.

„Bun ajuns, Fĕt-Frumos!“

„Buna zioa, soră sfântă!“

Pĕtru-i dete ulciorul cu apă de la fântâna Zinei Zorilor. Sânta Vinere-i mulţămì frumos. Mai vorbirĕ apoi câte-va cuvinte, despre calea lui Pĕtru, despre curtea Zinei Zorilor şi despre frumseţa sorei soarelui,—şi Pĕtru puse şeaoa pe murgul, că zeu! el nu pre avea vreme de pierdut... Baba Vinere asculta când cu dulce, când cu amar, când cu drag, când cu necaz; vezĕnd apoi cumcă Pĕtru va să meargă ii poftì sănătate şi noroc.

Pĕtru nici nu stete până n'ajunse la sânta Joe. Aice se coborì de pe cal şi intrâ, precum a fost vorba să fie.

Nici la sânta Joe nu se pre oprì, zise buna zioa,“ mai făcù o vorbă scurtă, şi luâ sănătate bună.

„Stăi! să-ţi mai spun una nainte de a pornì in cale, zise sânta Joe cu grijă.— „Să-ţi ai grijă de viaţă; să nu legi vorba cu om; să nu mergi iute, grăbit; să nu iei apa de la mână; să nu crezi la vorbă, şi să fugi de buze dulci!.... Să te duci cum ai venit... Calea e lungă, lumea e rea, şi tu ai la tine treabă mare! . . ascultă dar de mine. Eacă-ţi dau eu o naframă; nu e de aur, nu-i de argint, nici mătasă, nici mărgele; e de pânză nĕsădită, să o porţi că e vrăjită... Cine-o poartă, pre acela fulgerul nu-l ajunge, suliţa nu-l pĕtrunde, sabia nu-l taie, şi glonţele sar de pe trupul lui.“

Aşa grăì sânta Joe.—Pĕtru primì şi ascultâ; se lasâ apoi cu Murgul in vĕnt, şi se duse... se duse... cum se duc adecă Feţi-frumoşii când ii mână dorul de casă. . . . .

La sânta Miercure, Pĕtru nici nu se mai coborì de pe cal, ci zise „buna zioa“ din spatele calului, şi mânâ mai departe.

Intr'o bună vreme ii venì cutia cea vrajită in minte şi vrĕnd s'audă veste din lume, o scoase din teacă.

Nici nu o scoase bine, nici nu o deschise cum se cade, până ce şi incepù a vorbì, ce vorbea de acolo din ea.

„S'a superat Zina Zorilor pentru că i-ai furat apa... S'a superat sânta Vinere pentru că i s'a spart ulciorul... S'au superat fraţii tei Florea şi Costan pentru că li-ai luat impĕrăţia.“

Pĕtru incepù a ride, când auzì de-atâta supĕreală.— Nici nu ştiea ce să intrebe mai inainte.

— Cum a spart sânta Vinere olul?

„De bucurie ce i-a fost a inceput a juca şi a căzut cu ulcior cu tot.“

— Cum am luat eu impĕrăţia de la fraţii mei?

Cutia incepù acuma a spune, că fiind impĕratul bĕtrân şi orb de amundoi ochii, Florea şi Costan s'au dus la el şi au cerut ca să impartă impĕrăţia intre dênşii. Impĕratul li-a spus, că numai acela va impĕrăţì ţara,

care va aduce apă de la făntăna Zinei Zorilor. Inţelegĕnd fraţii lucrul, merserĕ la baba Birşa şi asta le spuse, că ai fost, ai făcut şi ai pornit ca să vii." — Fraţii se sfătuirĕ, şi acuma au pornit in calea lui Pĕtru ca să-l ucidă, să iee apa de la el, şi să impĕrăţească peste ţară.

„Minţi, cutie spurcată!" strigâ Pĕtru mănios, cănd le auzì toate aceste, şi dete cu cutia de pămĕnt, incăt crăpâ in şeptezeci şi şepte de bucăţi.

N'a mai mers mult pănă ce şi vĕzù nourii din ţara sa, simţì suflarea vĕnturilor de acasă şi zărì din departare pe ici-colea căte un munte de pe mărginile ţerii..... Pĕtru stete in loc ca să vadă mai bine, că-i părea, că nu e adevĕr, ce-i păre.

Erà să treacă peste puntea cea din marginea impĕrăţiei, cănd vĕzù c'aude ceva din departe, . . . aşa ceva, ca şi cănd ar strigà un om, şi ca şi cănd l'ar strigà chiar pre el după nume „Mĕi Pĕtre!"

Voì să stee in loc.

„Mergi! mănă! strigâ Murgul. Nu-e bine să stai!"

„Ba nu! Stăi! să vedem, ce-e, cine şi pentru-ce? Să dăm faţă cu lumea."

Pĕtru zise şi sucì frĕul Murgului.

Ei Pĕtre! Pĕtre! oare cine te-a invĕţat să stai? oare n'ar fi mai bine s'asculţi de sănta Joe? . . Oare n'ar fi mai bine să te pleci la sfatul Murgului?! . . . . Aşa-e lumea; n'ai ce face.

După ce se intoarserĕ, vezù, doamne, pre cine vĕzù! pe frate-sĕu Florie şi pe frate-sĕu Costan . . . . Amĕndoi erau şi impreună se apropiau cătră Pĕtru. . . . Pĕtre! mergi! mănă! Sau nu ţi-a zis sănta Joe să nu legi vorbă cu omu? sau nu ştii ce veste ţi-a dat cutia săntei Mercure? . . .

Fraţii veneau cu vorbă bună şi cu buze dulci. . . . Şi sănta Joe a fost zis. . . . Pĕtre! Pĕtre! . . ai uitat, ce'a zis?! . .

Cănd Pĕtru vĕzù pe fraţii sei cei dulci, sburâ din spatele Murgului la ei in braţe. Doamne! dar cum să nu sboare! De cănd n'a vĕzut el faţă de om; de cănd n'a auzit vorbă pămĕntenească.

Şi a curs vorba cum curge intre fraţi. Pĕtru erà vesel şi fericit: Floria şi Costan erau buni la vorbă şi dulci la buze. . . Singur Murgul erà trist, singur el işi lăsà capul la pămĕnt.

După ce fraţii vorbirĕ multe de impĕratul bĕtrăn, de ţară şi de calea lui Pĕtru, Floria incepù a-şi increţi fruntea.

„Frate Pĕtre! lumea-e vicleană: n'ar fi mai bine ca să ne dai tu nouĕ apa, ca s'o ducem noi, grăi fratele vicleanu. Ţie-ţi ese unul in cale; eară pre noi nime nu ne ştì de unde venim, unde mergem şi ce ducem."

„Da! da! grăi Costan, Floria vorbeşte bine."

„Pĕtru clătinà odată . . de doue ori din cap, şi spuse fraţilor sei treaba cu năframa. Fraţii cei doi vĕzurĕ acuma, că pentru Pĕtru nu este decăt o moarte; Floria incepù dar a bate şeaoa ca să priceapă eapa.

Cam de vro trei asvĕrlite d'acolea era o făntănă cu apă limpede şi rece.

„Nu ţi-e ţie sete, mĕi Costane? grăi Floria, trăgĕnd odată cu ochiul cătră Costan.

„Da! respunse Costan, pricepĕnd, ce şi cum ar fi să fie. Hai, frate Pĕtre, să ne stĕmpărăm odată setea, şi apoi să pornim cu D-zeu.

Noi vom merge in urma ta şi te vom păzi de năcas şi primejdie.“

Nu merge Pĕtre! . . nu merge că nu dai de bine! . . . .

Murgul necheză odată. . . . Hei! dar Pĕtru nu l'a inţeles! . . . .

Ce s'a intĕmplat după aceea!? . . Ce să se intĕmple? . . nimic nu s'a intĕmplat! . . . . Făntăna erà lată, . , . şi adĕncă . . . .

Fraţii pornirĕ cu apa cătră casă ca şi cănd ei ar fi adus-o chiar de la Zina Zorilor.

Murgul mai necheză odată, aşa de turburat şi de dureros, incăt se infiorarĕ şi pădurile. . . . fugì pănă la făntănă, . . şi stete impetrit de durere. . . .

Aşa fuse treaba cu Pĕtru cel voinic şi Fĕtfrumos viteaz! . . . Bagă sama aşa i-a fost ursita, ca s'ajungă in ceas reu! . . . .

La curtea impĕratului se făcù ospeţ şi veselie mare. Mearse vestea in ţară, cumcă feciorii impĕratului, Floria şi Costan, au adus apă de la făntăna Zinei Zorilor.

Impĕratul se spala cu apă pe ochi şi vĕzù, cum om ăncă n'a mai vĕzut . . . . Era in casa impĕratului pe după cuptior un vas cu curechi; in doaga acestui vas vedea un verme: impĕratul vĕzù prin lemnu, aşa vedea de bine.

După ce impĕratul impărţì ţara intre feciorii sei cei voinici, se retrase in curtea sa cea mare ca să'şi trăiască zilele bĕtrâneţelor in pace!

. . . .

Aşa se sfărşi treaba cu apa de la fantăna Zina Zorilor. —Ţara făcù un ospeţ de trei zile şi trei nopţi, şi se puse earăşi la lucru, ca şi cănd nici nu s'ar fi intĕmplat nimic.—

* * *

După ce Pĕtru se depărtâ de la leagăn, eşi din casă şi curte, . . după ce sunetul fluerașului nu se mai auzia, Zina Zorilor işi veni in zori, deschise ochii, redică capul şi privì in toate lăturile căutănd nici ea singură nu ştiea ce . . . . „Ce a fost?“—intreabă . . pe de jumetate trează, pe de jumetate ăncă prin vis. „Cine?“ . . . . I se părea, cumcă a vĕzut ceva prin vis, . . ba chiar aieve . . ceva dulce, plăcut! . . o fiinţă... ca şi cănd ar fi omenească, ănsĕ mai puternică in privire, . . mai altfel decăt cea ce a fost vĕzut până atunci. . . „Nu ştiţi voi ce a fost? . . Aţi vĕzut şi voi?... S'au aţi dormit? . . aţi visat?“ Aşa intreba Zina Zorilor pre zine . . . şi se intreba pre sine insăşi. . . Ii părea, că de cănd a vĕzut ce a vĕzut, chiar nici sufletul seu nu mai e tot acela. . . . . Şi nime nu-i respundea; toată lumea stătea uimită . .

Vĕzù cununa... „Ce cunună frumoasă! . . . Oare cine a cules florile din ea? oare cine le a impletit in cunună? . . şi oare cine a adus aice cununa şi a lăsat-o la mine pe leagăn?!“ . . . Zina Zorilor se intristâ!

Vĕzù pănea pe masă. . . Lipseau din ea trei bucăţele: una d'a dreapta, una d'a stănga şi una din mijlocul . . . . Din vinul juneţei asemenea lipseau trei inghiţituri: una de deasupra, una din fund şi una din mijloc . . . . . A trebuit să fi fost cineva aicia . . . . Zina Zorilor se intristâ ăncă mai tare; ii părea c'o doare ceva, şi nu ştiea ce şi unde. . . .

Apa in făntănă era tulbure. . . . . Apă! . . apă a dus cineva d'aice!! . . . . Zina Zorilor se supera. . .

Cum a putut intrà cineva fără veste?! . . . Unde e paza cea aspră? năzdrăvanii? . . bă-

laurii?. . Ce au făcut leii ferecaţi? ! şi zinele?! şi florile?! şi soarele?!.... Nime n'a păzit?.. nime n'a fost la locul seu?! . Zina Zorilor se supera pe deplin.

„Lei, zmei, bălauri, năzdrăvani! porniţi, goniţi, ajungeţi, prindeţi şi aduceţi!" poroncì Zina Zorilor in supărarea sa cea mare.

Poruncă sunâ, şi toată lumea se puse in mişcare.... Pětru s'a fost ănsě intins la fugă incăt nici razele soarelui nu-l puteau ajunge.

Toţi venirě trişti; toţi aduserě veste tristă. Pětru a fost trecut peste marginile impěrăţiei Zorilor, unde intreaga pază nu mai ave putere.

Zina Zorilor işi uitâ acuma supărarea de tristă ce se făcù, şi trimease pe săntul soare ca să umble'n lume, să facă din şepte zile una. să cerce, să afle şi s'aducă veste.

O zi din şepte zile Zina Zorilor n'a făcut alta decăt a stat şi privit in calea soarelui: a privit . . . privit . . . până ce au inceput a-i curge lacrimile din ochişori, nu ştim acuma de privitul cel mult, ori de durerea şi dorul ei cel mare!

Eacă 'ntr'a şeptea zi săntul Soare re'ntoarnă . . . roş, trist şi obosit.... Earăşi veste rea!... Hei! — că Pětru era unde razele soarelui nu pot pětrunde!

După ce zina zorilor vězù, că şi cea din urmă cercare fu in zădar; dete poruncă aspră'n ţară: zinele să nu mai zimbească, florile să nu mai miroase, věnturile să nu se mai mişte, isvoarele să nu mai curgă limpede, şi razele soarelui să nu mai lumineze. Poruncì apoi ca intre lume şi 'mpěrăţia zorilor să se lase vělul cel mare a 'ntunecimei prin care să nu străbată decăt o singură rază din soare, care să ducă vestea'n lume, cumcă „până ce nu va veni acela, care a dus apa de la făntănă, soarele nu se mai mişcă pe ceriu." . . . .

A mers vestea'n lumea cea'ntunecoasă... Oamenii 'nţeleserě, că lumina cea grozavă nu e decăt pentru lumina ochilor impěratului... Nime nu vedea 'n lume afară de 'mpěratul; nime nu vedea necasurile 'ntunericului decăt impěratul, şi nime nu era mai nefericit decăt impěratul.—Dete dar fiilor sei Floria şi Costan sfat şi poruncă, ca să pornească, să meargă şi să măntuească lumea de'ntuneric.

Cine-a minţit una, minte şi-a doua: Floria se puse'n şeaoă, şi pornì cătră impěraţia zorilor acuma, cănd Pětru a fost curăţit calea.

Cănd Floria era s'ajungă la curtea Zinei Zorilor, Zina Zorilor simţì, cumcă va să vină ceva străin.

„Vine cineva? intrebâ cam aspru.

„Vine" respunserě smeii, ce stăteau pază la punte.

„Cum vine? peste punte ori pe sub punte."

Puntea era acuma ştim noi cum era! Floria trase pe sub punte.

„Voinicul vine pe sub punte! respunserě smeii cam cu glumă.

„Grijiţi de el, neagră vě fie lumină!" zise acuma zina, şi primì pre Floria ca să intre.

Pre Floria'l trecurě fiorii când vězù atăta frumuseţă.

„Bun ajuns voinice! tu ai furat apa?

„Să fie de bine! zeu eu am luat'o.

„Tu ai běut vinul?

Floria stete mut.

„Tu ai măncat pănea?

Floria zise „ba."

„Tu m'ai sărutat?"

Floria-şi uitâ vorba.

„Na! oarbă-ţi fie lumina! invaţă-te să mai minţi!“ zise acuma zina superată, şi dete lui Floria doue pălmi, una pe de-a dreapta, una pe de-a stănga, incăt estuia i se intunecarĕ ochii ca pĕcatul lui cel mare.

Doi smei duserĕ apoi pe orbitul de Floria acasă, şi treabă se gătì.

Pornì şi Costan in urma frăţine-seu.

Pornì, ajunse, o păţì, şi renturnâ.

In lume nu mai remase acuma nici o rază de lumină. Aşa remase lumea 'ntreagă oarbă de dragul ochilor unui impĕrat. . . .

După ce Zina Zorilor a vĕzut cumcă nu poate afla pe Pĕtru, a chemat la sine pe intreagă ţara sa: pre smei, bălauri, năsdrăvani şi lei, pe toate Zinele, pe toate florile, pe toţi supuşii i-a chemat la sine. Chiar şi săntul soare a trebuit să se coboare de pe cer, să desfrăne caii de la căruţă, să-i bage 'n grajdiu, şi să intre la Zina Zorilor . . . Cănd au fost aşa toţi adunaţi impreună, Zina Zorilor nu le impărţì mai mult la porunci, ci tristă şi mustrată cum era, luâ zioa bună de la toţi supuşii sei, le mulţămì pentru iubire şi credinţă, şi-i trimise'n lume, ca să meargă şi facă fiecare după capul şi priceperea sa,— numai doi lei, doi smei, doi bălauri şi tot atăţia năsdrăvani opri la sine, ca să fie cine să-i păzască puntea. Trimise toate zinele 'n grădină şi lăsâ ca să nu intre'n curte până ce nu o vor vedea pe ea senină; lăsâ ca florile să miroase d'aici inainte un miros, care imbată pe ori ce fiinţă omenească, ca vĕnturile să se mişte căntănd atăta de dureros, incăt ori ce suflet omenesc să plăngă cănd le aude, ca isvoarele să curgă apă amară, şi lăsâ ca soarele pe toată zioa dată de D-zeu să arunce căte de şepte ori şepte raze seci in lume ... După ce toate aceste le rĕndui, se duse la roata cea mare pe care era invĕrtit firul traiului omenesc, şi oprì roata de a se mai intoarce şi viaţa omenească de a mai curge... Dup'acea... Zina Zorilor s'ascunsâ din faţa lumii in fundul curţii celei mari, in locul cel mai intunecos şi mai negrigit. . . . .

Smeii, bălaurii şi năsdrăvanii eşirĕ'n lume, şi, de ruşine ce le era, s'ascunserĕ in cele mai adănci pustiuri şi peştere — ca ochiu omenesc să nu-i mai vadă; leii 'şi lepădaré pĕrul de aur şi ferecătura de pe ghiare şi dinţi, şi de supĕraţi ce erau, se făcurĕ sălbatici; zinele s'ascunserĕ prin grădină; florile, isvoarele şi vĕnturile se supuserĕ voinţei Zinei Zorilor, şi razele seci, fără căldură şi lumină, şi astăzi se vĕd intinse pe cer colea in nopţile de vară... Viaţa omenească stete locului, şi timpul incetă d'a mai curge . . . . .

Doi lei, doi smei, doi bălauri şi doi năsdrăvani se puserĕ pază la punte . . . .

Căt a remas impărăţia zorilor astfel, acea nu se ştie, şi nici nu se poate spune . . . . A trecut multă vreme — aşa fără să fi curs!

*

A inţeles şi sănta Vinere, că Zina Zorilor s'a superat; raza cea pustie şi vĕntoasele, ce cutrierau lumea intreagă, i au fost adus ştire de mult... S'a superat de jumĕtate, ear de cealalte jumĕtate s'a bucurat: s'a supĕrat pentru-că nu putea să mai privească in cautătoare, şi s'a bucurat pentru că vedea pe Fĕt-frumosul seu cel voinic scăpat şi pe vecina sa cea frumoasă tristă. . A mai fost apoi necăjită şi pentru-că i s'a fost spart ulciorul cu apa cea minunată . . .

Cănd sănta Vinere vĕzù ănsĕ, că intuneri-

cul nu mai inceată, lumina nu mai vine, şi când perì şi cea din urmă rază de pe pământ, zic, când sănta Vinere vĕzù că Zinei Zorilor i-a trecut de glumă, ea poruncì vĕntoaselor ca să pornească toate impreună, să se isbească in vĕlul cel mare de la marginea imperăţiei, să-l mişte din loc, şi să facă ca lumina să curgă'n lume.

Vĕntoasele pornirĕ . . . care de care mai turbate, care de care mai grozave şi mai infricoşate, . . . cum merg adecă vĕntoasele . . Ţi se părea că au să iee lumea cu sine şi să nu se mai oprească in loc cu ea . . .

Ajunserĕ la vĕl . . . se isbirĕ'n el . . . . şi cum se isbirĕ? . . Vĕlul nu se mişcâ! . . . Vĕntoasele se mai isbirĕ odată, . . . apoi ăncă odată, . . . adecă de trei ori una după alta. . . . Şi apoi nu se isbirĕ mai mult . . . Vĕzurĕ cumcă vĕlul stă mai ţapen decăt pămĕntul in ţiţinele sale . . . Stăturĕ căte-va clipite locului — ruşinate şi obosite, se'ntoarserĕ după aceea indărăpt, şi incunjurarĕ odată lumea in mănia lor cea turbată . . . Ce a fost in calea lor? . . . acuma-şi poate găndì fie-care ce-a fost! . . . Bine cu de-a bună samă n'a putut fi! . . . Vai şi amar!! . . .

Vĕntoasele sosirĕ a casă, şi spuserĕ săntei Vinere cum şi ce e cu vĕlul.

Sănta Vinere să superâ acuma şi de cealaltă jumĕtate; trimise vĕntoasele la curtea imperatului, ca să ducă lui Pĕtru vorbă şi sfat: să meargă, să stee de vorbă cu Zina Zorilor, şi să facă ce va face, ca să aducă lumina in lume.

Vĕntoasele pornirĕ de-a doua oară . . . acuma ceva-şi mai incet . . . mai nepripit, . . ca şi când pleci adecă'n treabă bună şi la om de nărăvală . . .

Ajunserĕ la curte . . . Pĕtru nu e! . .

Vĕntoasele incepurĕ a se mişcà mai a străin.

Pĕtru a perit in cale.

Vĕntoasele luarĕ curtea din stinga, . . . apoi din dreapta, . . . apoi din mijloc, . . . o intoarserĕ, sucirĕ, redicaré şi aruncarĕ până ce nu se mai alese nemic din ea . . . După aceea pornirĕ cu vestea despre moartea lui Pĕtru cătră coliba săntei Vinere.

„Porniţi cu toţii in lume; mişcaţi tot ce e de mişcat, şi aflaţi pe Pĕtru. Viu sau mort mi-l aduceţi! poruncì sănta Vinere după ce auzì vestea cea tristă.

Trei zile şi trei nopţi vĕntoasele nu mai steterĕ . . . . . De trei ori scoaserĕ copacii din rădăcini; de trei ori scoaserĕ riurile din cursul lor; de trei ori sfărmarĕ nourii isbindu-i de stănci; de trei ori mĕturarĕ fundul mării şi de trei ori prăpădirĕ faţa pămĕntului. Toate furĕ'n zadar! . . . Ele intrarĕ a casă care de care mai obosite, care de care mai mănioase şi mai ruşinate.

Numai una n'a sosit ăncă: vĕntul cel de primăvară leneş, moale şi intărziatic. . . . . Unde să fi remas? . . . Toţi ştieau, că multă treabă n'a fi fost să facă . . . Cine ştie, . . de obosit ce-a fi fost, s'a pus unde-va la recoare. . . . Nime nu-şi mai bătea capul cu el...

Eac'odată intr'un tărziu, după ce toată lumea ş'a fost rupt găndul de-a mai aflà pe Pĕtru, frunzele incepurĕ a se mişca.

Sănta Vinere simţì molătatea suflării, şi eşì afară.

„Ce veste aduci? intrebâ pe cea mai dragă dintre vĕntoase.

„Tristă e de trìstă, dar bună i de bună, şoptì vĕntul cel tĕnĕr. — „După ce m'am fost obosit de-atăta cercare, de-atăta spart şi pră-

dare, dădui de-o făntănă sacă, şi cugetăi să intru'n ea, ca scutit de surorile mele, să mĕ mai odihnesc inainte de a pornì cătră casă.

„Şi'n fundul făntănei aflăşi pe Pĕtru? strigâ sănta Vinere plină de bucurie.

„Da! — şi pre murgul de-o parte

„Dulce-ţi fie vorba; drăgu-ţi fie sufletul, şi pururea veste bună s'aduci! zise acuma sănta Vinere cătră vĕntul cel de primăvară; ĕi poruncì apoi ca să se răpezască pănă la sănta Joe şi să-i spună ca să se găteascā cu tigaea cea de aur, că de Pĕtru nu e bine, să sară de-acolea pănă la sănta Miercure, şi să-i spună ca să vină la făntăna cu apa vieţei.

„Inţeles-ai? ĕi mai zise sănta Vinere, — „Să fii cu'n picior aici, cu unul acolo! şi porničre cu toţii. . . . .

Sosirĕ cu toţii la făntăna cea părăsită. . .

De Pĕtru nu era decăt os şi cenuşă.

Sănta Miercure luâ oasele, şi le incheiè la olaltă . . . Nu lipsea nici unul.

Sănta Vinere poruncì vĕntoaselor ca să desfunde făntăna, s'arunce pulberea in sus, şi s'adune cenuşa lui Pĕtru . . . Toate se făcurĕ...

Sănta Joe făcù foc, culese rouă de pe frunze in tigaea cea de aur . . . şi puse tigaea pe foc.

Când apa incepù a fierbe, sănta Miercure zise trei vorbe,.. privì odată cătră resărit, odată cătră apus, odată cătră mează-zi, odată cătră mează-noapte, şi aruncâ earba vieţei in apa cea feartă.

Tot aşa făcù şi santa Vinere cu cenuşa lui Pĕtru.

Sănta Joe numĕrâ după acea „unul, douĕ, trei", şi luâ tigaea de pe foc.

Din cenuşa lui Pĕtru, din rouă şi din earba vieţei s'a fost făcut o unsoare mirositoare.

Vĕntul cel de primăvară suflâ odată peste ea, şi unsoarea se sleì.

Acuma unserĕ oasele lui Pĕtru cu unsoarea de şepte ori in jos, de şepte ori in sus, de şepte ori cruciş, tot de-atătea ori curmeziş, şi când fuserĕ gata, Pĕtru sărì in picioare... pe de-o sută şi pe de o mie de ori mai frumos decăt cum a fost . . . pe de-o sută şi pe de-o mie de ori mai voinic şi mai fălos decăt cum a fost!

„Sai pe cal, voinice! zise sănta Vinere.

Indată ce murgul simţì pe stăpănul seu in spatele sale, incepù a necheza şi a scăpărà din picioare . . . Era mai viu decăt cum a fost când-va! . . .

„Unde pornim? intrebâ vesel.

„Cătră casă! respunse Pĕtru.

„Cum să mergem?

„Ca blăstĕmul!

Pĕtru mulţămì de vorbă şi treabă, se intinse apoi la cale, şi merse . . . merse . . cum merge adecă blăstĕmul! . . . pănă ce ajunse la curtea impĕratului . . .

De curte nu mai era decăt locul. . . . Nu vedeai urmă de om, de la care să poţi auzì o vorbă sau o veste. . . Eacă intr'un tărziu, baba Birşa eşì din fundul unei pivniţe mucezite . . .

Pĕtru inţelese ce e, cum, din ce pricină, intoarse frĕul Murgului, şi merse mai răpede decăt cum a venit . . . Nici nu resuflâ păn la impĕrăţia zorilor! . . .

Cătă vremea a trecut, decănd a remas cum a fost să remănă trebile'n impĕrăţia zorilor acea cu vorbă şi graiu nu se poate spune . .

Multă vreme a trebuit să treacă! . . . . Când Pĕtru sosì la punte, in soare nu mai erau decăt trei raze luminoase, şepte calde

şi nouě seci, . . . celelalte toate le-a fost lepădat cu deaměnuntul . . .

Când Pětru se oprì cu Murgul, toată lumea se oprì cu el, ca să vadă ce va fi să fie acuma.

Zina Zorilor simţì, cumcă ceva deschilinit trebue să fie'n apropiere, că-i păreà că tocmai acuma s'a deşteptat din visul cel ce-a făcut-o tristă. . . . Ea dorea . , nu ştiea ce . . tocmai ca şi atuncea . . .

„Cine vine? intrebâ cam cu jumětate de gură?

„Ţine-te bine stăpâne! zise murgul.

Pětru strinse din pinteni, trase din frěu, şi nici nu se simţì până ce fuse de cealaltă parte de punte.

— Voinic vine! peste punte! strigarě păzitorii ridicându-şi pălăriile din cap . . .

Zina zorilor nu se mai mişca din loc şi nu mai grăì nici o vorbă . . . Ca pe nevězute sărì Pětru la ea, a cuprins'o in braţe, şi o sărutâ . . . cum sărută adecă Feţi-frumoşii pe zinele drăgostoase . . . .

Impěrăteasa zorilor simţì, că simte ce n'a mai simţit . . . Nu mai vorbì, nu mai intrebâ, ci făcù semn ca să bage pe Murgul in grajdiul soarelui, şi intrâ cu Pětru in casă . .

Zinele incepură a zimbì vesel; florile incepurě a mirosì dulce; isvoarele deterě a curge limpede; Věnturile se prefăcurě in căntec de bucurie; roata vieţei incepù a se intoarce mai răpede decât presnelul; vělul cel negru căzù la pământ, şi soarele strălucitor se ridicâ in sus cătră ceruri . . . sus . . . mai sus decât cum a fost când va . . . Şi'n lume se făcù luminá ca faţa soarelui, incât nouě ani, noue luni şi nouě zile oamenii nu vězurě nimic de lumina cea infricoşată. . . . .

Pětru merse a casă, aduse pe tatăl seu cel bětrân şi pe muma sa cea bětrână, făcù o nuntă incât ěi merse vestea'n nouězeci şi nouě de ţeri, şi se făcù impěrat peste amĕndoue impărăţiile.

Eară fraţilor Florea şi Costan li se dete lumina ochilor . . ca să vadă şi ei fericirea lui Pětru.

*

Asta a fost, dragii mei cei buni, povestea lui Pětru Fět-frumos cu Zina Zorilor din ţara soarelui.

Pětru a trăit şi a impěrăţit cu pace şi cu sănătate, . . . şi doară mai impěrăţeşte şi astăzi cu ajutorul lui Dumnezeu.

Ioan Slavici.

DUREREA.

Iţi mai aduci aminte de-un timp, ce nu mai este,
Mai ştii acele locuri, in care ne'ntălneam,
Şi n'ai uitat-o ăncă acea dragă poveste
De vecinică iubire, ce'n taină ne spuneam?

Poveste-aşa de dulce, şoptită in desară,
Când filomela căntă c'un glas fărmecător;
Când toate-ţi par eterne şi flori şi primăvară
Şi scumpa ta speranţă şi junul těu amor.

Cu inima fierbinte şi plină de credinţă
Te-arunci in lume-atuncea şi speri că-i birui,
Şi crezi, că pentru tine prin slaba ta voinţă
Chiar legile naturei in cale s'or oprì.

O, amăgiri nebune! Când vine toamna rece,
Şi frunzele pe arbori incet ingălbenesc;
Cum pleac'atuncea toate ca visul care trece,
Lasănd numai durerea in pieptul omenesc.

Căci numai ea-i eternă, durerea nu se stinge,
Durerea ne petrece prin viaţă la morměnt,
Purtănd pe cap coroana-i de lacrimi şi de sănge,
Ca semn al stăpânirii, ce are pe pămĕnt.

Matilda Cugler.

PROLOG
la
COPII DE PE NATURA *)

De-ţi plac in poesie ideile măreţe
Frumoasele tablouri, precum le'nchipuesc
Acele geniuri mândre ce'n sboruri indrăzneţe
Olympice virfuri s'atingă năzuesc —

Atunce nu cu mine să stai la convorbire
Şi astă cărticică de-o parte să o pui,
Căci ea jos pe pămĕnturi reţine-a ta gândire
Şi culmile inalte cu ea nu poţi să sui.

Eu am privit in juru-mi l'a noastră omenire
La numĕr fără mărgini, cu gândul mărginit
Ce năzueşte numai la bună vieţuire
Şi mici măriri vĕnează ca scop şi ţel dorit.

Ca pictorul, ce liber de rele şi de bune
Primblându-se 'ntâlneşte, un chip aşa ciudat,
Incât a scos indată hârtie şi cărbune
Şi margenile sale uşor a desemnat,

Tot astfel câte-odată, când singur stam in casă
Si-mi apăreau in minte figuri ce am vĕzut
Luam fără de ştire de ceea ce-a să easă
Condeiul, şi o coală sau doue am umplut.

Ceteşte dar şi lasă să-ţi treacă inainte
De-a rând toate aceste figuri ce-am zugrăvit
Şi cred, la ori ce faţă iţi vei aduce-a minte
De alte chipuri multe ce'n lume-ai intâlnit.

Cucoana Nastasiica o ştii cum la primblare
Incet, incet se mişcă in vechiul seu rădvan;
Ear cu hârtii, jurnale ce des pe trotuare
Ai intâlnit pe Vespe — acuma Vespasian,

De-ai mers la Adunare ştii bine pe Zimbilă
Ce schimbă la principii cum schimbă la figuri,

Apoi la Văicărescu nu te-ai uitat cu milă
Vezĕnd cu ce suspinuri inghite la fripturi?

Gaлiţ ţiind psaltirea adoarme când ceteşte
Şi lungile lui gene pe micii ochi se plec;
Artiştii mari pe scenă când publicul priveşte
In gesturi desperate şi răcnete se'ntrec.

Ear paraleul mândru in birja ce aleargă
Stă ţeapĕn — când alături pe Ghiţă Titirez
Il vezi cum prin mulţime se strecură să meargă
La *rendez-vous* mai iute—eternul amorez!

Tiberiu Lehăescu in lupte—electorale
De pe tribună varsă cuvinte, nu idei,
Pe când cu lungi ciubote mergĕnd la tribunale
In toată dimineaţa zăreşti pe Cocovei.

Alt'dată când a casă ceteşti cu mulţămire
Tu vezi intrând la tine un domn necunoscut
Ce prin cuvinte blânde rostite c'umilire
Voeşte să-ţi procure soţie 'ntr'un minut.—

Pe lângă chipuri simple şi altele'ngânfate
Vei mai vedè in cartea-mi: poeţi ce cu amor
Cu patrie, fraţie, tirani şi libertate
Topite impreună in versuri, ne omor,

Autori care fac parte din secta lăudăcioasă
Ce publică lungi scrieri in cărţi ori in jurnal
De *romănismu* pline şi alte vorbe groase,
Dar fără un grăunte de gând original.

Figurele aceste ca la o panoramă
In gând încă odată le trece la sfirşit
Şi poate că 'mpreună—dacă mi dau bine samă,
Se vor lega cu toate intr'un intreg unit,

Şi vezi dacă in forma satirică se poate
Cuprinde vreodată un fond serios şi bun —
Dar, cetitor, tu singur gândeşte—aceste toate,
Căci eu a mea idee nu-mi vine să o spun,

Iacob Negruzzi.

---

*) Avĕnd peste puţin a se tipări intr'un volum „Copiile pe Natură" a D-lui Iacob Negruzzi, autorul a compus pentru aceasta carte prologul ce publicăm aici.

ITINERARUL IN ISTRIA.

(*Din hărtiile rep.* Ioan Maiorescu.) *)

Luni la 7 oare sara in 22 Iunie 1857 am purces cu deligența din Triest spre Pisino. La o $^1/_2$ oră dai de Salinele de mare, și după altă $^1/_2$ oră de alte Saline de mare lăngă satul Muggie, pe care ănsĕ poporul il chiamă Muie. La 9 oara și $^{10}/_{60}$ am ajuns in Capo d'Istria, un opid cu căi atăt de ănguste, incăt nu pot sta doue trăsuri alăturea. Era noapte și n'am putut visita nimic. In cea mai bună ospĕtărie, unde intrai pentru căteva minute spre a-mi stămpără setea, nu aflai decăt trei popi catolici și un mirean, deșertănd pahare pline cu vin roș de Istria, pe care l cunoșteam din Triest. Un bilet de recomendațiune ce aveam cătră părintele popa Betronzel apucase a remănè uitat in portofoliu; uitasem și numele părintelui, și așa am eșit fără a face cunoștință cu acești buni părinți. Poate nici nu le-ar fi părut bine a se vedè turburați de un străin in placuta lor ocupațiune in via Domnului.—La $12^3/_4$ după milzul nopței am ajuns la a 2-a stațiune, la Buje, pe o borra din cele mai tari, ce incepuse a sufla de 2 ore. — La 3 ore și $^3/_4$ am ajuns la a 3-ia stațiune Visinada. Erà zioa albă de o jumătate oră.—La 6 ore ajunserĕm in Pisino.

23 Iunie.

Cu toate că suprafața pămăntului nu infățișează decăt erupturi ori scuipături vulcanice, locurile și cele departate de mare, spre mijlocul Istriei, sun bine cultivate, mai ales de la Visinada și de la Corabia inainte spre Pisin și de la Pisin inainte căt se vede cu ochii pănă spre dealurile despre Valea Arsei. Prin mijlocul pietrelor ce acoper pămĕntul pretutindinea se vĕd toate spițele de grănațe: orz, grău (golan și flocos), secară, porumb, fasole, cartofe, cănepă, in valea *Scropedi* am vĕzut chiar și arișca matură ce se seceră ori se coseà. Intre grăne erau unele foarte frumoase. Viile se cultivă ca in Italia. Vițele sunt arbore groși și inalți, cărora drept proptă le servești, alt arbor. Acești arbori, de care sunt răzimate vițele, sunt mai toți jugastri; nici mi-aduc aminte să fi vĕzut alți arbori decăt jugastri lăngă vițe. Vițele formează un șir lung și continuu, fiindcă fie care viță e prinsă cu o parte din ramii sei de vița dinapoi, și cu cealaltă parte de ram de vița dinaintea sa. In acest mod fac o catenă necurmată. Distanța de la o viță la alta e ordinarminte ca de 10 palme domnești; ear spațiul dintre un șir de vițe și altul e de trei și patru, ori mai mare, și semanat cu grău, secară, porumb, orz etc. Adese-ori in fie care interspaciu de aceste e altă semănătură, de es. intre cele de'ntăi doue șire de vițe e grău, in următorul interspaciu e porumb, fasolĕ ori cartofi, apoi secară ori orz. C'un cuvĕnt: tot acea țearină e usată ca vie, ca pomet, ca grădină de legumi, ca cămp de grănațe.—Dar să ne inturnăm la ale noastre.

Indată ce am ajuns la Pisino, m'am dus la D. Cegnar, oficiant la telegraf, cătră care eram recomendat de D. Bleiweiss; după aceea am fost la primul neguțitor din Pisino, la D. Camus, căruia fusesem recomendat de D. Scaramanga. Fui receput in sinul familiei D-lui Camut ca toată cordialitatea. La 4 ore după prănz mersei cu D. Cegnar la satul Zareci, $^3/_4$ de oră departe de Pisino. Preotul locului ne recepù bine. Aici se incinse intre noi dispută despre originea Romanilor istriani. Preotul slovean pretindeà morțiș, că n'au fost mai mulți decăt sunt astăzi, că nu se pierd, că sunt tenaci in conversarea limbei lor, că in casele lor nu vorbesc altă limbă pănă nu incep a umblà in școală, unde invață limbă croatico-ilirică. C'un cuvĕnt: că Românii Istrieni au fost de cănd au venit tot acolo unde se mai află și astăzi, și că sunt venetici in locurile aceste. Cumcă nu s'ar ține de vechii locuitori ai Istriei, de pe timpul Romanilor, ori că cel puțin nu sunt mai vechi in Istria decăt Serbii, Croații, Serbo-Dalmații. alegă un document din anul 1352, scris in limba latină, in cea germană și cea croatico-serbică, in această din urmă cu alfabetul glagoritic, prin care document se regula limiții Istriei peste tot, și in parte și hotarul satelor de la lacul Cepici (Cepich) și in care Domnul acestor sate, al satelor unde vedem astăzi pe Românii Istriani, zice, că el e constrins a dimite pe locuitorii acestor sate, dacă nu li se vor da ori asemnă

*) Un mic estras din această scriere s'a publicat in Conv. Lit. An. 2 No. 1. Cu inmulțirea colelor jurnalului nostru, avem acum putință de a o publica in intreg.

şi lor pământuri*). De unde inchea preotul, că locuitorii satelor de lăngă lacul Cepici, ca unii ce la inceputul secolului 14 nu aveau pămĕnturi, nu puteau fi veniţi de mult in locurile aceste. Ear căt pentru epoca, cănd să fi venit aceşt Români aici, preotul din Zareci zicea, că poate să fie aduşi aici din Dacia Traiană de Tatari, care in secolul 13, fugărirĕ pe regele Bela**) şi avurĕ o bătălie mare din sus de Fiume, după cum zice preotul, la locul numit până astăzi *Grobnic* ce va să zică *loc de ingropăciune*, de *inmormĕntare,* pentrucă acolo se ingroparĕ cei căzuţi in acea bătălie; şi fiindcă şi la lacul *Cepici*, lăngă *Berdo*, se află un sat *Grobnic* (pe charte Grobnico),— adause popa — se vede că Românii cei aduşi de Tatari lăngă Fiume au trecut pe urmă la valea riuleţului Arsa şi au adus cu sine şi numele Grobnic şi l'au aplicat la locul unde s'au aşezat lăngă Cepici!

Cu această ipotesă uşurică, fundată numai pe etimologia numelui Grobnic de lăngă Fiume şi pe imprejurarea, că această numire se află şi lăngă Cepici, apĕra preotul părerea sa, că Românii sunt veniţi mai tărziu in Valea Arsei. Mai adause in fine, că dacă aceşti Români ar fi din vechii locuitori ai Istriei, ar avè şi ei vre un sat cu nume românesc.

Eată pe scurt argumentele bunului Slovean, argumente pure negative. Indeşert i-am pus intrebări ca aceste:

a) Ce au nevenit V*olocchii*, care după Nistor, cel mai vechiu cronist rus, au bătut pe cei de'ntăi Slavi ce au venit la Dunăre pe dreapta Tisei in jos, şi despre care Schloezer, editorul şi comentatorul lui Nistor, zice că după insemnarea cuvĕntului Veloch la Ruşi ar fi să fie un popul de origine romană, anume Românii, dar că nu crede că acest popul, Românii noştri, să fi fost atunci (secul. IV, V, ori VI.) aşa de tari?

b) Unde sunt *Vlachii,* de la care Croaţii au cuprins cea mai mare parte a ţerei lor şi Dalmaţia, căror le-au stipulat drepturi, susţinute până in seculul 17, cari mai inainte aveau in părţile aceste Banatul lo᷈r şi de la care ducele Crovaţilor a luat titula de Ban, cuvĕnt românit in forma aceasta?

c) Pentru ce Slavii de meazā-zi sucesc numele Vlach, Vloch, Voloch, Vlasi, Ulach, Lach, Lasi etc., zicĕnd aci că se dă păstorilor, aci celor de biserică orientală etc., cănd ei ştiu toţi, că acest cuvĕnt in origine nu inseamnă alt-ceva decăt: *Roman, Italian, Latin*?

d) Pentru ce cu istoria in mănă nu se iau pe urma acestui nume, incepĕnd din Agram până la marc la *Morlachi,* care ori că sunt *Romani negri,* adecă Mauro-Vlachi, de unde să se fie format cuvĕntul *Morlach,* ori că sunt Romani de la mare (morje-vlachi=morlachi), şi care atăt după diaconul Dioclea ce insuşi a fost morlach şi zice că Morlachii ca toţi Valachii sunt origine latină, căt şi după Tommasini, episcopul de Città-nuova, care scrise in anul 1650 şi care zice pag. 515: „I Morlachi che sono nel Carso hanno una lingua da persè (adecă care nu e nici „schiava“ nici „italiana“), la quale in *molti vocabuli e simile alla latina* (nu *all' italiana,* ci *alla latina*)?*)

e) Pentru ce nu caută in Ireneo della Croce „Historia di Trieste“ (tipărită in 1697) Lib. IV c. VII pag. 334 unde zice: „Un' altra memoria „antica, degna d'osservazione non minore delle „già addotte antichità romane, osservo in alcuni „populi addimandati comunemente chichi *(cici)* „habitanti nelle ville d'Opchiena (Opcina), Triba„chiano (Tribaciano) e Gropada situate *nel te*„*ritorio di Trieste* sopra il Monte, cinque miglia „($1^1/_4$ mil. geograf.) distante dalla città verso „Greco, ed in molti altri villaggi aspettanti a „Castelnuovo nel Carso giurisdizione degli illus-

*) Preotul mi-a arĕtat acest document in archivul Slavilor despre mează-zi, din anul 1852, sub titula aceasta: Arkiv, za povestniku jugoslovansku, knjiga II 1852. Citatul document e publicat aici numai in limba slavonică; ear despre esemplarul cel latin şi cel german nu-mi putù spune nimic.

**) Or pe Kun László? Sub acesta au venit Tatari in 1285. (Vezi *Valvasor*, IV, Lib. XV sect. 34).

*) Inainte de aceste vorbe numeşte cetăţile ce se ţin de *Pinguente*, apoi cele din Carso, şi adaoge: Usansi indefferentemente due lingue, schiava ed italiana, ma nei castelli piu l'italiana, e la chiava di fuori continua.“ Apoi vine locul de Morlachii din Carso. Ear cetăţile ori opidele din Carso le chiamă aşa — pag. 515—Lanischie, Racciavas, Bergojaz, Dana, Sottoraspo, Terstenico, Brest, Praporuchie, Podgacehce, etc.

„trissimi Signori Conti Petazzi, quali oltre l'Idio-„ma Slavo comune a tutto il Carso, usano un „proprio e particolare consimile al Valacco, in-„tracciato con diverse parole e vocaboli latini „come scorgesi dall'ingiunti ed a bel studio qui „da me referiti... I nostri chichi addimandansi „nel proprio linguaggio *Rumeri* (Rumeni)....

„Parole e vocaboli usitati da Chichi: *Ambla* „*cu Domno* (Domnu)—ambula cum Domino; *am-*„*bla cu Draco* (dracu) — ambula cum Dracone „(Diabolo); *Bou — bos; berbaz* (barbaţi) — homo „(homines, viri); *basilica* (basereca) — basolica*); „*Cargna (carna* cum zic şi astăzi in Valdarsa)— „carne; *cassa* — casa; *cass* (caş) — caseus; *com-*„*pana* — campana; *copra* (şi coapra) — capra**), „*Domicilio* (domiciliu) — domicilium; *Filie ma* — „mia Figlie; *forzin* (forcin) — forceps; *fizori ma* „(ficiori mei) — miei figliuoli; *fratogli-ma* (fratele „meu) — miei fratelli; *Matre* — mater; *mugliera* „(muiere) — moglie; *Patre* — padre; *puine* (păi-„ne) — pane; *Sorore* — Soror; *Vino* (vin, şi mai „de crezut *vir*, cum zic şi astăzi in Valdarsa), „*Ura ova* (una oie) — una ovis."

f) In deşert i-am adaus, că Croaţii pe aşa numiţii Serbo-Dalmatini (Serbo-Dalmatinski) acolo şi aici in Istria ii numesc in batjocură *Vlachi*, şi atăt aceştia, căt şi Romanii din Valdarsa batjocoresc pe Croaţi *Besiaci*, adecă *fugari, fugitori*, de unde se vede intre ei ura, născută fără indoeală din resbelele ce au avut intre sine.

g) Că căt pentru locuri, ca au numai numiri slavice, afară de aceea că şi acesta e un argument negativ, noi putem aduce esemple numirile din România şi Moldavia, unde cu toate că au fost Romanii totdeauna precumpănitori, totuşi şi astăzi sunt numirile slavice de locuri foarte adese, din causă, că după barbari, ei cei de'ntĕi au organizat un stat politic şi bisericesc, ca Domni ai Daciei, şi au făcut impărţirea politică. — in limba lor s'a făcut liturgia pănă inainte de 200 de ani. Eată un esemplu de o ţară, unde nu e picior de Slav, şi cu toate aceste numiri slavice. Nu e dar de mirare că şi in Istria e aşa, unde Românul n'are nimic al seu, decăt aerul, apa şi pietrele, unde româneşte vorbeşte numai intre 4 păreţi, unde chiar şi numele de Roman ce-l avea pănă dăunăzi, l'a lăsat in graţia străinului.

In deşert toate aceste şi altele in restimp de 3 ore, căt ţinù conversaţiunea: Părintele remase intr'ale sale, cumcă Românii istriani sunt de cănd cu documentul din anul 1325 tot atăţi căţi erau atunci şi că nu se pot desnaţionalizà!

Mi am adus aminte ce observasem şi la alţi Sloveni, precum şi ce-mi observase profesorul Zhishman in Triest, că toţi preoţii sloveni sunt panslavişti in inţelesul acela, că nu vĕd din vechime prin locurile aceste decăt Slavi, ăncă dinaintea Romanilor, şi că şi acum pe toţi vor a-i face Slavi chiar unde nu se mai vorbeşte slavoneşte. In adevĕr in stăruirea lor de a afirmà, că Romanii din Valdarsa nu se desnaţionalizà, că sunt tenaci, mi s'a părut a vedè o părere de reu, că nu se stinserĕ toţi Românii.

Venind vorba de articlul eşit in Nri. 1—2 al jurnalului „D'Istria" in anul 1846, preotul imi arĕtâ acest articul in „Zora Dalmatinsku" *) din acel an tradus in limba croatică. Fiindcă nu aveam cu mine probele de limba romano-istriană, am cerut jurnalul dalmatin, ca să-mi copiezi acele probe, şi mi-l dede a-l duce cu mine la Pisino. Tot aci aflai, că autorul articlului, Antonie Kovaci, e astăzi chiar Podestà in Pisino şi că acesta la compunerea articlului fusese ajutat de *Micetici*, **) atunci june studiante in Pisino, Român din Valdarsa, anume din *Berdo*, acum cooperator (capelan) in *Castva*. ***) Descoperirea,

*) Se vede eroare, căci cei din Valdarsa zic şi astăzi *Basereca*.

**) Se vede eroare, pentrucă şi astăzi in Valdarsa zic *capra* şi *ţapu*. Poate că Ireneo a voit să represente pronuncia populare, că după ce venii in Susnievizza, mĕ convinsei că aceşti Români o mulţime de *a* le pronunţeau *oa* or ca *a* unguresc.

*) Zora Dalmatinsku, 1846, No. 19—20. In No. 20 se mai află şi un articul intitulat: „Obicaji kod Morlalakah Dalmacii," pag. 153—156.

**) Micetici scriu şi zic Croaţii; ear Românii istriani zic Miceti şi Micetiti şi Micetity, din care Slavii făcurĕ Micetich or Micetitsch.

***) Cooperator zic Slavo-croatii; ear Românii zic *Capelan*. La Castva Românii zic *Castău* şi *Castav*, de unde ceilalţi făcurĕ *Castva*.

că D. Covaci e Podestă in Pisino, unde mĕ aflu, mĕ umplù de bucurie. Mĕ despărţii de părintele, care cu toată via noastră dispută implinise foarte bine cuviinţele ospitalităţii, ĕi dedei o sigară de tabac turcesc, pe care o puse bine spre a o ţinè de suvenire, şi mĕ inturnai la Pisino.

24 Iunie.

Miercuri de dimineaţă mersei la D. Camus, rugăndu-l să mĕ facă cunoscut cu D. Podestà. Trimise indată să intrebe, dacă e acasă şi de ne recepe. Respunsul fù, că va venì insuşi, şi in adevĕr venì peste puţin. Eată-mĕ in faţă cu autorul articolului, ce pentru Romănii Daciei traiane fù descoperitorul unui nou membru al naţiunii romano-orientali. Nu-şi puteà esprime bucuria ce simţeà vĕzend un Romăn din Dacia, şi anume că vine cu scop de a se informa in faţa locului despre această frăntură de Romani in agonie. Deşi, precum mărturisì, şi precum arată numele (Kovaci), de origine slavonă, arĕtâ ănsĕ un interes foarte viu pentru Romăni şi promise că-mi va subministra tot ce-i va sta in putere spre a-mi ajunge scopul. Mi-a spus, cu ce bucurie au recepũt toţi Italienii ştirea despre esistenţa Romanilor din Istria, mai ales faţă cu tendinţele Slavilor de a slaviza tot şi toate ce se apropie de marea adriatică, incăt nu se mulţemesc a da Triestului origine slavică, ci caută să recăştige Slavilor şi Veneţia şi altele mai departe, — tendinţe, ce D. Covaciu le reproba tare.

Conversaţiunea aceasta erà in cancelaria D. Camus, şi tocmai incepusem a intreba, dacă nu vin in Pisino oameni din Valea Arsei, cànd D. Covaciu aruncănd ochii pe fereastră, strigâ: „Eccolo!“ şi deschizĕnd uşa, chiemâ pe unul in casă. Era un barbat de statură mai jos de mijlocie, ănsĕ bine făcut, indesat, pieptos şi spătos, viu şi voios, pălit tare in negru, capul rotund, fruntea lată, increţită. Fără cea mai mică păsare salutâ pe D. Camus şi Covaciu in limba croatico-slavică. Aceştia ĕi spuserĕ, că eu ăncă sunt de ai lor, şi să vorbească cu mine in limba lor. Istrianul se uitâ căt-va la mine, dede din cap, şi ear se inturnâ cătră cei ce-l chemaserĕ, reincepĕnd croatica. Eu il intrebài atunci:

„De ce nu vorbeşti in limba voastră?“

El: „In limba nostră?“ (o pur).

Şi cu aceasta stete mut. Pricepui, că nu m'a inţeles pe deplin şi intrebai pe D. Covaciu, ce verb au pentru „parlare?“ (Noi conversam italieneşte, pentru că Camus nu cunoştea decăt Italiana şi slavona). Dar istrianul inţelegea italiana *) şi mĕ informâ indată:

„Noi *parlare* zicem *cuvint*“, ceea ce intărì şi D. Covaciu.

Acum repet intrebarea:

„De ce nu cuvĕntaţi“ (eu pronunţai ca noi, adecă *e* cu ton nasal) „de ce nu cuvĕntaţi in limba voastra“?

Istrianul: „cu *cire* (cine) cuvintà in limba nostră? (o nu se face oa). Cire sci limba nostră?“

Eu: „Io ştiu limba voastră, o cunosc că e şi limba „mea“.

Istrianul: „Bire bine că ştiţi, cuvintăm“.

Eu. „Din ce sat eşti?“

Vorba *sat* nu o inţelese. Mĕ intorsei cătră D. Covaciu, intrebănd, ce espresiune au pentru *villaggio* şi imi respunse, că nu ştie să aibă espresiune proprie, decăt că numesc satul cu numele seu. **) Intrebai dar pe Istrianul mai incolo.

„Nu m'ai inţeles?“

Vĕzui că nici aceasta nu o pricepe, şi ear rugai pe D. Covaciu, ce espresiune au pentru *capisce*, şi-mi zise, că şi ei au tot acest verb. ***)

Prin urmare schimbai intrebarea, zicĕnd:

„Nu mĕ capesci?“

Istrianul: „Ce ziceţi?“

Eu. „*De-unde* eşti?“

*) Mĕ convinsei mai pe urmă in Susnievizza, că foarte mulţi dintre cei mari, chiar şi dintre copilandri, cunosc italica, mai ales care avurĕ ocupaţiuni pe la Pola, şi peste tot pe marginea mărei, ori au şezut mai mult prin Pisino.

**) Pe urmă aflăi in Susnievizza, că zic *Salisce*, dar mai mult *communa*.

***) In Susnievizza aflai, că au doi verbi: *capesc* şi *intendesc*, mai des numai *tendescu*' (intindere, intender). M'am mirat mult, că de şi zic *tendescu*, *tendesci*, in a 3-a persoană singul. şi plurale nu zic ten-*descu* or *tendu*, ci *tendè*, — nu in imperf., ci in pres. De aci s'ar vedè, că acest verb e adoptat de la Italiani tărziu, şi in micul popul nu s'a putut naturaliza. Aici ar mai fi de cercetat, in ce epocă Italianii au precumpănit in Istria? sub Veneţiani? De ce pănă inainte de 30 ani chiar şi Italianii de lăngă mare, toţi făceau pe au *av*?

Istrianul stete cătva cugetand, pe urmă repeţi el intrebarea: „*Dende escu?*" (*u* se pronunţă totdeauna).

Eu. „Aşa, *dende* eşti?"

Istr. „Eu escu din (se zice şi *di, de*) — eu escu din Grádigne."

Eu. „Mergi astăzi acasă?"

Ear a stat; pe urmă a zis: „Astăzi mergu." *)

Apoi ĕi zisei: „Eu viru (vin) la voi mâre (măne)."

La care istrianul respunse: „bire" (bine).

Din toate am cules, că nu vorbesc bucuroşi limba lor indată ce se află intre străini, adecă intre oameni de altă naţiune, cănd in casele lor ferească D-zeu, să vorbească in altă limbă.

Causele ce-mi aduse D. Covaciu spre esplicarea acestui fapt, se reducea mai mult la aceasta: că ştiind aceşti Români că alţii afară de ei nu le cunosc limba lor, „s'au invĕţat a vorbi in „altă limbă, anume in cea croato-slavică, pe care „o ştiu toţi in partea orientală şi căţi-va din par„tea septentrională a Istriei inţelegĕnd şi miezul „Istriei, va să zică in cea mai mare parte a Is„triei." Eu o lăsai intr'atăta, că totul e un invĕţ, deşi cu o oară după aceasta intălnind tot pe acest Istrian in cale, şi la 3 după miază-zi ear pe el şi ăncă pe altul tot din Gradigne, mĕ convinsei, că cu cea mai mare bucurie steterĕ locului şi mĕ salutarĕ „*bura zi*" = buna zi. La intălnirea de după mează-zi cel cu care mĕ cunoscusem de dimineaţă, imi presentâ el pe colegul seu „ăncă şi cestu cuvinta *Vlaski,* **) şi tot din Gradigne." Le plăcea a sta de vorbă cu mine, şi intrebăndu-i, de ce la Camus in cancelarie se fereau a vorbi romăneşte? (le-am observat de atătea ori, să nu mai zică Vlaski, ci romăneşte, şi se supuserĕ), totul ce am putut scoate din gura lor, era „că ceia nu ştiu cuvinta cu noi." Eu intrăi in părere, că fiindcă numele de *Vlach,* ce Croaţii dau in batjocură Dalmato-Serbilor, e ruşinos, ei de ruşine nu vorbesc limba lor intre străini. *)

D. Covaciu se ţinù de promisă. Abia mĕ inturnai acasă de la D. Camus, şi ăncă inainte de mează-zi veni şi-mi aduse renumitul seu articlu eşit in N-rii 1—2 ai jurnalului „L'Istria" anul prim 1846, precum şi un articul, sau mai bine capetul unui articul eşit in numitul jurnal in anul 1852 din agera pană a Domnului *de Franceschi,* care in acest capet de articol apăra causa Românilor istriani cu o căldură, ce şi eşit de la un Român din Dacia lui Traian, ar fi făcut mare impresiune. Cetirĕm impreună acest articul **). Apoi veni vorba la Sajevici cu probele date de el in „Novice gospodarski etc." şi eu observai, că după consemnaţiunea de vorbe romăno-istriane, ce mi-o dede ăncă la Lubiana Dr. Bleweiss, el nu crezù să ştie romăneşte. D. Covaciu mi-a spus, că in adevĕr Sajevici nu cunoaşte limba, ci a scris ce i-au spus alţii. De altă parte imi recomenda tare pe Capellanul Micetity, acela care cooperase la articulul din „L'Istria" No. 1—2, 1846, şi care acum se află in Castva (Căstău, Căstăv zic Românii din Istria), nu departe de calea ce duce la Fiume. Ear dintre locuitorii din Valdarsa imi recomendâ pe bĕtrănul Scrobe, Podestà (jupăn) de Susnievizza, acela de la care părintele Sajevici adunase probele de limba romăno-istriană, şi pe care acest preot nu ştiu de ce, il face om invĕţat, când el bietul abia putea semna nişte trăsure cu condeiul spre a-şi subscrie numele, pe care-l divinau numai cei ce-l cunosc. Ănsĕ in celelalte, ca ţeran neinvĕţat era foarte deştept şi cu esperienţă. Cu multă căldură mĕ indemnâ D. Covaciu a merge la Fiu-

*) Se conjugă: *mergu, meri, mere, mergemu* şi *meremu, mereţi, mergu;* prin urmare in a doa persoană singulare nu se zice mergi, ci *meri,* şi de aceea stete ăntĕi pe gănduri.

**) Istrianii au perdut forma romănească antică in *escu* la adiective; ei zicu: „io cuvintu Vlaski, croaţki". Când vorbind in limba noastră aud căte un cuvĕnt latin, care seamănă cu altul italian, ear istrianii nu-l au, indată ii auzi: ista-i, or acesta-i italianski, or mai des: talianski.

*) In Susnievizza m'am convins altfel. Vezi mai jos discursul cu Parohul din Susnievizza.

*) Articulul (intitulat *sulle varie popolazioni dell'Istria*) se află in N-rii 50—51 din anul 1852. La Luciani in Albona in 5 Iulie cetii şi pe cel de'ntĕiu, cam intunecos; pe Morlachi nu-i ţine de Romau.

Alţi articuli interesanţi sunt in „Istria" din 1846, N-rii 13—14 et *sqq. Saggio di dialetti istriani, di Trieste, di Rovigno.* In N-rii 16—17 dă altul altă probă de dialectul Rovignan, dar cea de'ntĕi mai aproape de noi. N-rii 26—27 *de Franceschi* despre Castellieri şi respunsul lui Kandler.

me, unde se aflà D. de Franceschi, autorul articlului de care vorbisem mai sus, ca la unul, ce, după Dr. Kandler, s'a ocupat mai mult decăt toți Istrianii cu limba română.

Mercuri 24 Iunie sara.

Inturnăndu-me de la D. Camus, unde — ca să mĕ esprim in limba de Valdarsa — merindai și astăzi, cătră sară mĕ visitâ amicul Covaciu din nou și-mi aduse un manuscript al seu, ăncă din anul 1846, in care erau probele de limbă eșite in N-rii 1—2 ai jurnalului „L'Istria", conceptul acestui articul, apoi o consemnațiune de cuvinte romăno-istriane și o incercare de a pune in ordine formele de conjugațiuni, declinațiunile pronumelor și comparațiunile adiectivelor, o incercare incepută și necontinuată, dar de mare preț. Findcă D. Covaciu, nici cu Valdarsenii, nici cu mine nu vorbea românește, se vede că prea puțin va fi știind din limba aceasta, și poate că și incercarea inceputului operatului de mai sus l'a făcut impreună cu Micetity, ceea ce ajungĕnd la Căstău voiu afla de la acesta. Cu toate aceste operatul mi-e de mare preț, că cel puțin după el poți cercetà și judecà despre formele limbei in fața locului. Conversarea se invěrtì și acum asupra tendințelor ce se vĕd la Slavi de a slavizà tot și pretutindenea, asupra literaturei românești in Dacia Traiană, asupra celor ce au scris despre Istria, și intre alții imi recomendâ foarte mult pe D. Kandler, pe care nu-l aflasem in Triest. Dr. Kandler era redactorul jurnalului „L'Istria," care astăzi nu mai esiste.

Cu ocasiunea aceasta D. Covaciu imi comunicâ trista știre, că amicul nostru in spe, invĕțatul Podestà al comunei Susnievizza, bietul *Scrobe*, erà mort de o lună, cea ce mai inainte cu căteva oare nu știuse! Știrea fù pentru mine cam descurajătoare, căci de la acest om, care stete profesor părintelui Sajevici de la Berșec, ar fi invĕțat cu mult mai ușor invĕțăcelul român, deprins in arta de a compara limbe. Cu toate aceste amicul Covaciu mĕ consolâ cu asigurarea, că Preotul din Susnievizza imi va aratà pe vre unul dintre locuitori mai deștepți, cu care să mĕ înțeleg. După trei ore me lăsâ D. Covaciu, oferindu-mi de suvenire atăt articulii cei doi de care vorbii mai sus, căt și manuscriptul cu incercarea de a ordinà forma conjugațiunilor. Eu il indemnam să continue studiul acesta, pe care-l incepuse in anii 1845—46 și a cărui intrerumpere lipsește pe Români de un mare bine; el se escusâ, aducĕnd mai multe circustanțe, care-l impiedecarĕ și-l desgustarĕ, adăogĕnd, că acum, dacă chiar Romănii se ocupă de Valdarsa, manuscriptul seu precum si micul popor din Valdarsa se aflà in măni mai bune.

Joi in 25 Iunie.

Reculegĕnd toate, căte auzisem și cunoscusem până aci despre starea lucrurilor in Valdarsa, mĕ convinsei, că Albona, unde am cele mai bune recomendațiuni, nu e locul, unde să mĕ așez și de unde să-mi direg escursiunile. Albona remăne cu adevĕrat pentru mine un punt cu atăta mai important, cu căt nu departe de acolo se aflà comuna or catunul Schitazza ver Schitaccia*) impoporată cu Români ce mai vorbesc românește ca in Valdarsa, și care comună nu figurează ca loc romănesc nici in charta etnografică a d-nului Czörnig, nici in consemnațiunile ce mi se dederĕ din cancelaria statistică a ministeriului de comerciu in Viena; ănsĕ meziu puntul pentru cercetările mele mi se părù a fi Susnievizza, comuna cea mai numeroasă și mai adunată. Decisei dar a mĕ așezà in Susnievizza, in dosul lacului Cepici, a mĕ răpezì mai pe urmă la Albona, spre a cercetà Schitazza, a apucà apoi calea spre Fiume pe la Fianona, a face o visită părintelui Sajevici in Bersec și a merge pănă la Volosca, a mĕ abate aici din calea Fiumei spre stinga, spre a merge la Castău, parochia cea mare cu 5 Capelani, intre care unul e Micetity, a mĕ consultà cu acest preot june, singurul român invĕțat din Valdarsa, a merge impreună—de se va putè—in pămĕntul *Cicilor*, unde in comuna Jéane se mai aflà Români, și a continuà pe urmă calea la Fiume, spre a face cunoștință cu amicul Românilor D. de Franceschi. Pe când făceam acest plau de călĕtorie, intrâ la mine D. Covaciu, care se unì intru toate cu ideile mele. El imi aduse ăncă un articul scris de Dr. Kandler și eșit in jurnalul seu l'Is-

*) Părintele Ierala, parochul de la Berdo, unde șezui in 29, imi spuse că cei din Albona numesc pe cei din Schitazza *Morlachi*. Ear un argument, că Morlachii sunt Români.

tria in anul 1848. Acest articul cearcă a face pe Italiani să creadă, că pentru cunoştinţa limbei italiane, şi chiar a celei latine, e de lipsă studiului limbei române din Dacia, o idee, pe care şi D. Ruscallo Vegezzi la Turin se studeşte a o populariză. Pe urmă trecĕnd la originea Romanilor Istriani, observai că după cât pot judecà până acum, aceşti Români nu pot fi numai o ruptură de popul dintre Românii Daciei lui Traian, avĕnd pe de o parte foarte multe cuvinte, modulări şi deturnături de vorbe comune numai lor şi Macedo-şi Tesalo-Românilor, precum: pronunciarea lui *l* inalnte de *i* ca italianul *gl*, aruncarea unui sunet inaintea lui *r*, când acesta incepe cuvĕntul (îrpa—piatra, de la ripa; îrd—rid etc.), pronunciarea lui *au* ca *av* etc., *muşat* pro *frumos*, usuarea verbilor ajutori etc.; ear de altă parte altele proprie lor şi unor Români din Dacia traiană, precum: deasa schimbare a lui *n* in *r*, ca Moţii in Ardeal, ca Moldovenii, etc.

D. Covaciu observâ, că inainte de 30 ani chiar şi Italianii din Istria de pe marginea Adriaticei pronunciau pe *au* ca *av*. Mai incolo imi observâ, că in partea Istriei spre mează-zi, cătră Parenzo şi Orsero, ar fi fost mai de mult Albanesi, care astăzi sunt slavizaţi, şi de aci mai spre meazănoapte, spre Gimino, Serbo-Dalmatini (de aceia pe care Croaţii ii numesc Vlachi), mi se pare aduşi de Veneţiani, care asemenea sunt contopiţi astăzi cu Croaţii Istriei. Totdeodată D. Covaciu imi arătâ conceputul unui operat făcut de d-sa şi alţii pentru charta d-lui Czörnig, in care intre altele erà şi această observaţiune: „Cât pentru Românii *(Walachen)* din insula Veglia, ne lipsesc cu totul informaţiunile.“ Să fie oare Români in Veglia? Această insulă e intre Canale de la Morlacca de o parte, şi Carneri de altă parte, va să zică aproape de Morlachi.

La $3^1/_2$ după miază-zi plecai spre Valdarsa. De la Pisino la Valdarsa duce un drum foarte bun. Văile şi poalele dealurilor au o vegetaţiune, pe care in acest pămĕnt peste tot sterp ai putè-o numi luxoasă; chiar culmile sunt investite cu păduri mai dese. Dar indata ce ajungi pe vĕrful montanelor, de pe care ai a scoborì spre Valdarsa, ţi se presintă ochilor spre resărit şi meazănoapte icoane cu totul contrare. O linie de montane, incepĕnd de la Fianona şi diregĕndu-se spre mează-noapte, se face din ce in ce tot mai căruntă, vegetaţiunea dispare din ce in ce mai mult, şi dacă de la Fianona până in dosul lacului Cepici mai vezi câte o grupă de case infundate prin crepături şi ripe, apoi deacolo in sus spre miază-noapte chiar poalele acestor montane jos in vale nu sunt alt-ceva decât ripe, surpături, pietre de pietre, ca când ar fi nu de mult vomite din cuptoarele cele vulcanice ale pămentului, locuri seci, arse, printre care abia intrevezi ici colo câte un spin doi, ănsĕ atât de rari şi mici, incât nu schimbă nimic sau foarte puţin in coloritul figurei celei triste. De aceste ripe se vĕd aninate ca de un părete natural nişte catune ori grupe de case, unele mai dese, altele resipite, care după charta ce o aveam inaintea ochilor şi după cum spuneà conducĕtorul, erau comunele Iessenovizza, Villa-nuova, Susnievizza şi Lettay*). Deasupra mormanelor de peatră, de care sunt acăţate numitele grupe de case, locul se face puţintel mai şes, unde mai e oarecare vegetaţiune; dar deodată terenul se ridică răpede in sus. Acesta e muntele, a cărui cea mai inaltă culme se chiamă Monte-maggiore, de pe al cărui vĕrv dimineaţa inainte de resărita soarelui, dacă e senin, (după cum spunea conducĕtorul meu din Pisino intr'un dialect italian, ale cărui gramatică şi vocabulariu nu le-am vĕzut ăncă), se vede in dreapta până la Veneţia, c'un ochian bun se vede insaşi Veneţia şi chiar şi Ancona de cealaltă parte; in stinga vezi Dalmaţia şi ţerele contermine, Carneri, Veglia ş. c. l.

O aruncătură de ochiu de pe dealurile despre Bellay, asupra grupelor de case de care vorbii şi asupra muntelui Maggiore cu celelalte montane şi mormane de peatră de la poalele lui, mĕ luminâ deodată asupra puntului, pe care-l desbătui mai

*) Nu e de mirare, că Românii, adăpostiţi de aceste ripe, uitarĕ şi cuvĕntul peatră, şi-l suplinirĕ cu ripă. Românii istriani peatra o numesc ripă; fiindcă ei ca şi ceilalţi Români din Dacia Aureliană, imitănd pe Greci, cu care şi pintre care au petrecut atâţi seculi, nu pot pronunţa pe *r* de la inceputul cuvintelor, ci vocala următoare o pun inainte, modificându-o intr'un sunet gutural, ce nu e nici *a*, nici *ă*, nici *e* curat, ripa o pronunţă *ărpă*, *ă* de la inceput spre *e* larg.

bine de o oară cu invĕţatul preot de la Zareci, cu bravul Slavist Wulcici, care ţinea morţiş, că Românii din Valdarsa sunt şi astăzi căţi au fost din vechime, că nu numai nu se desnaţionaliză, ci că ăncă şi alţii din vecinătate invaţă limba lor, şi-mi numise un sat, al cărui nume l'am uitat şi ai cărui locuitori de origine slavică ar fi inceput a uita limba lor! Posiţiunea geografică a locului desminte singură această ipotesă, şi arată invederat, că dacă mai esist astăzi Români in dosul lacului Cepici, in faţa muntelui Maggiore, causa e păretele naturale format de poalele acestui munte, care a dat aici Românilor adăpost, asigurăndu-i de la spate şi separăndu-i cel puţin in partea aceasta de contactul nemediat cu Slavii. Combinănd ştirile istorice, ce ne lasarĕ Tomasini şi Ireneo dela Croce, ca Românii locuitori ai muntelui Carsu, de la Monte-Maggiore inainte spre mează-noapte şi apus se intindeau pe timpul lor până la 1 mil geogr. şi jumătate aproape de Triest, apoi faptul că urme de idiotismi româno-istriani se aflau la Italianii istriani de pe ţermul adriatic până in generaţiunea penultimă, de esemplu datina de a pronunţa pe *au* ca *av*,—apoi că locuitorii aduşi de Veneţiani din Dalmaţia in partea despre m. z. a Istriei, de cătră locuitorii Slavi se numirĕ Vlachi, şi c. l., cu posiţiunea geografică a Românilor din Valdarsa, e invederat că lăsănd la o parte intrebarea despre originea Românilor in Istria peste tot, desnaţionalizarea lor a urmat incepĕnd de la Marea Adriatică spre m. n., devenind cei de pe marginea mărei Italiani, cei mai din intrul ţerei Slavi, şi scăpănd din ei numai o frăntură la poalele muntelui Maggiore, a cărui coaste despre m. z. seci, sterpe şi răpezi nu se puturĕ impopula de oameni. Acest munte dede Romanilor un propumnacul ce-i asigura de de la spate şi de care rezemăndu-se puturĕ inturna pieptul cătră inimic spre a se apăra din partea ceealaltă. E icoana acelui ostaş brav, care după ce luptăndu-se bărbătesce a perdut toate posiţiunile militare, rupt de cătră soţii sei de arme, se trage inapoi apărăndu-se de inimicul ce-l impresură de toate laturile, până ce dă de un arbore, de o peatră mare, sau de un alt mur natural, sub al cărui scut asigurat de o parte, ţine in frĕu pe inimicul ce nu-l mai poate ataca de toate laturile. Sub această icoană mi se presintă micul popor din Valdarsa; sub acest chip mi se reproduse şi mi se destinse inaintea ochilor toată istoria Românilor de doue mii de ani incoace, de când se aduserĕ cele de'ntĕi colonii romane dincoace de Adria, care intinzĕndu-se necontenit mai ăntĕi pe litorele mărei, după aceea mai in intru in triunghiul iliric şi pe urmă peste Dunăre spre m. n. şi resărit, in curs de 400 de ani formarĕ poporul român, a căruia esistenţă până astăzi in locurile unde l'au străplantat cei de'ntĕi colonizatori, e un miracul, care cu toate aceste esistă ăncă, adevĕrat intre Istru, marea Neagră, marea Albă şi Adria numai in insule risipite, ănsĕ compact in Dacia lui Traian. Istoria Romanilor in tot teritorul indicat aci, incepĕnd de la Adriatica până la Nistru, se reproduce in miniatură in icoană, sub care mi se presintă poporaşul din Valdarsa. Mai mult, mai puţin, pretutindenea aceeaşi luptă, aceleaşi pericule, aceeaşi scăpare.

Cufundat in aceste impresiuni ajunsei la Pas şi mĕ scoborii răpede la Bellay, care nu e altceva decât o curte in care se află casele dominiului Principelui Auersperg, inlocuite numai de administratorul acestui dominiu D. Glaser la care aveam o recomendaţiune de la ginerele seu din Pisino. Inainte de a mĕ decide pentru Susnievizza, era vorba să mĕ aşez cu locuinţa in aceste case şi să fac de aici escursiunile mele, un plan pe care—cum insemnai mai sus—l'am schimbat. Intrănd in curte, aflai, că D. Glaser nu era acasă, dedei scrisoarea, refusai mulţemind invitarea făcută de a mai şedè şi, impins de nerăbdarea de a mĕ vedè căt mai curĕnd in mijlocul Românilor, mĕ pusei in trăsură şi peste $^1/_2$ de oară mĕ vĕzui in casa Parochului de Susnievizza. Fără nici o recomendaţiune intrai in casă şi mĕ presentai cerĕnd a fi receput pentru 4—5 zile, spunĕnd scopul călĕtoriei mele. S. sa părintele Cancici (Kančič), fiind cam malat, infipse ochii sei cei mici albastri asupra mea şi se părea a strămba din nas; dar il indulcii cu citarea cătorva esemple de ospitalitate patriarcală din Biblia. S. Sa se sculă şi vĕzĕnd pe fereastră trăsurica c'un cal cu care venisem, mai eşi la lumină cu o dificultate, că n'ar avè fĕn pentru cal şi şopron pentru trăsură. Il alinai şi despre aceasta spunĕndu-i că

nici calul nici trăsura nu sunt ale mele, și adăogănd, că dacă in baulă—Romănii ist.. numesc giamantanul or cuferul, baula ca Italianii — dacă in baulă n'aș avè lucruri de greutate de 45 funzi și ăncă o tasca, m'aș putè zice că călătoresc ca un apostol. Fără să mai adăst respuns, mě adresai cătră un servitor ce ne ascultase discursul, pe care fără indoială nu-l ințelesese, fiind in limba germană.

— Ești rumer? (de și știam că acest cuvěnt e uitat aici de mult).

Servitorul: „Nu capesc ce zici.“

— Știu că voi vě chemați acmoccea Vlachi, dar tyatyli vostri se chiamau rumeri. Vira cu mire la caroță, neca adducem o baula in casă.“

Cu toate că ei nu zic *adduc*, ci *duc* și *port*, ceea ce nu știam ăncă, těněrul tot m'a priceput, a alergat singur la trăsură și a adus lucrurile in casă. Părintele imi dede camera destinată pentru oaspeți, de care se află pe la toate casele parochiali, și mě așezai in noua mea locuință. Era 6 ore și $1/_2$. Indată ce mě spălai și mě imbrăcai, eșii in comună și vězěnd căți-va pași peste cale oameni adunați in curtea unei case, intrai in mijlocul lor salutăndu-i: Buna sara, omiri buri (buna sara, oameni buni)!

Unii respunserě „bura sara“, alții „dobra vecera“ *) și se adunarě cu toții imprejurul meu. Era casa lui Mihu Iurman, podestà cel de acum a Susnieveizzi; dar aflai indată, că ei nu zic podestà, ci *Potestat de Communa*; **) ce mi se pare cu mult mai bine romănit, că cel puțin e făcut de gen bărbătesc și se poate aplica mai bine barbatului ce e ănteiul Comunei, decăt Podestà la Italieni. Doi din cei de față se vězuserě cu Gradignanii, cu cari vorbisem in Pisino, și spuserě celorlalți, că a venit unul dintr'un *paes de larg* (dintr'o țară departe; n'au nici „țară“, nici „departe“ in ințelesul nostru) și cuvinta ca noi. Alții ziceau din „Romănia“, alții din „paes romănesc“, alții „romanski“, fiindcă eu spusesem Gradignanilor că patria mea să chiama Romănia, paes romănesc. Va să zică nu eram de tot necunoscut acestor buni țerani. In puține minute se umplù curtea de oameni.

Eu intrebam, cum se chiamă cutare lucru, ș dacă le ziceau că și la noi se zice așa, se bucurau: „Și la voi? bravo“.

Pe urmă incepurě a mě intreba ei: cutare lucru cum se chiamă la voi? Și dacă numirea era ca și a lor, unii băteau in palme de bucurie, zicěnd: „stessi (ștessi, șteși, ștesso) și la noi, bravo bravo“ *) or: „tot ura“— tot una. In fine incepurě și pruncii și pruncele a mě intreba despre diverse lucruri cum se chiamă. Se mirau toți, cănd le spuneam că am venit numai ca se aud in fața locului limba și se věd usanțele lor. Mě intrebau cum sunt lucrurile pe la noi, cum e paesul, dacă sunt *gori* (munți nu cunosc) ca pe la ei și *ărpe* (petre, ripe), și dacă se face pe la noi *vipt*, *ciuda* și *bur* **) (mult și bun), și mai ales dacă și la noi *broaidele* (vițele) sufere de epidemia ce de 4—5 ani le a stricat fruptul studinților lor. Bărbați și mueri, feciori și fete, nu sunt sfioși, veneau cu toată increderea și-mi dau *măra* (măna) și mě intrebau. O fetiță *mușată* (frumoasă) ca de 12 ani a potestatului comunei, anume Lucia, mě intreba de sunt insurat și dacă nu, să mě insor la ei! Ca oameni simpli ce rar es in lumea mare, se mirau de o mulțime de lucruri ce vedeau la mine.

Era 9 oare trecute, inoptase bine, cănd abia mě putui smulge dintre ei, că ar fi șezut toată noaptea de vorbă. In fine le zisei, că șed „ciuda de zile“ intre ei, și-mi luai sara bună după da-

*) Romănii de aici, cu toate că zic „bura zi,“ „bura nopte,“ „bura coale“ (buna cale), s'au desvěțat a zice „bura sara“ și zic mai numai „dobra vecera“.

**) Cuvěntul sat nu e cunoscut, dar zic alt cuvěnt slavic, *vas*, ănsě e tot așa de popular și cuvăntul Communa.

*) Ăntěi credeam, că acest „bravo“ e cunoscutul bravo, bravi italienesc; dar după ce observai că nu toți pronunța bravo, ci cei mai mulți *pravo*, precum zic toți Slavii de pe aici, m'am indoit, dacă e romăn or slavicul *pravo*.

**) *Viptu* numesc in genere traiul, și specialminte ce zic Moldovenii *pănele*, și noi ceilalți bucatele, adecă toate grănațele destinate pentru viptul omenesc. *Mult* ca adiectiv, precum și *puțin*, le perdurě, și mai esist amendouě numai in adverbele *mai munt* (pe *l* de regulă inainte de altă consonantă il lasă afară: *coad* = cald, *oab* = alb; aici in *mai mult*, *l* se pare că l'ai auzi, dar esaminănd bine, vezi că zic *mai munt*), și *mai puțin*. In cele alte, in loc de mult se ajută cu *ciuda* (*cisde de omiri*—mulți oameni), și in loc de puțin cu *zalek*.

tina lor: „Domnu cu voi, bura nopte." Ei respunserĕ asemene: „Domnul şi cu voi, burasara", dar intr'auzii şi căte un „Bohu şi cu voi."

Se inţelege de sine că eu făceam propagandă in contra slavismului limbei lor, şi nu-i sufeream a zice vorbe slavice, unde ştiam că au şi alt cuvĕnt bun. De mirare ănsĕ, că nu concedeau ca cuvintele slavice din limba lor ar fi cuvinte croatice or slavice, ci ţineau mortiş că sunt Vlachi, de şi la Croaţi ăncă e aşa or *stesso*, cum zic ei. Şi dacă pronunţam eu căte un cuvĕnt bun romănesc, pe care nu-l au ei, indată ziceau: „acesta-i pe talianski". De altmintre marturiseau, că eu „cuvĕnt mai muşat" decăt ei.

In această sară făcui progrès foarte mare in limba lor; dar din minutul acesta am simţit totdeodată foarte multă lipsă de un om literat din sinul lor, cu care să mĕ pot inţelege bine şi care să mĕ poată lumina in acele, in care nu mĕ puteam esplica ca să fiu priceput şi să iau respunsul dorit. Intre alţii, cu cari vorbii in sara aceasta la potestatul, se afla şi un fiu al reposatului potestat Scrobe, al dascalului lui Sajevici, anume Ive sau Ioan, un june foarte bine făcut, frumos şi desgheţat.

In fine mĕ inturnai la Părintele Cancici, care se părea ingrijat, temĕndu-se poate ce ştiu eu de vr'o apostasie in turma sa. Deaceea şi trămisese feciorul de doue ori după mine. Acasă ĕi spusei cu ce bucurie mĕ vezurĕ că vorbesc in limba lor, şi cu cătă plăcere cuvĕntau şi ei in această limbă. De aici deschisei discursul asupra intrebărei: de ce aceşti oamĕni vorbesc limba lor numai in casele lor, ori numai intre sine, adecă ei cu de ai lor? Semnai mai sus că intrasem in părere, cumcă aceşti oameni au ruşine de limba lor. Părintele Cancici, din contra, afirmâ, că după observările sale făcute dinadins şi cu toată seriositatea, aceşti oameni nu se ruşinează de limba lor, ci din contra o au ca un sanctuar, pe care-l conservă cu mare pietate, de care sunt superbi şi pe care după părerea sa se vĕd a crede că-l profană, comunicăndu-l cu cei de altă semință! „Din contra, cu D-Ta", adause preotul, „cuvĕntarĕ şi se bucurarĕ, pentru că auziserĕ de mai inainte şi le-ai spus insuţi, că naţiunea voastră cuvĕntă, are limba ca şi a lor, şi că sunteţi de o origine. Către aceasta necuvĕntarea lor intre străini, ănsĕ numai când au a face deadreptul cu străinii şi se adresă către ei, vine şi de acolo, pentrucă de seculi nici un străin n'a vorbit cu ei in limba lor, ba ăncă Slavii le dă numiri batjocoroase, Ciribiri etc. Dar chiar in mijlocul străinilor, dacă au a se inţelege despre ceva ei cu ai lor, la o parte cuventă in limba lor. Să le fie ruşine—nici vorbă; din contra, sunt fudui de limba lor. Poate că o consideră şi din punctul utilităţii, că au cum să se inţeleagă intre sine, fără ca să le afle alţii cugetele şi planurile. Ver-cum, eu—incheiâ părintele—sunt convins, că-şi custodesc limba lor cu o mare pietate ca un sanctuar, şi nu o vor perde niciodată".

Acestc parohul meu. M'am convins şi eu, că e mult adevĕr in această opiniune a preotului. Insemnarĕm mai sus, că nu le părea bine când le ziceam, că şi-au stricat limba cu vorbe croatice, şi nu concedeau că cuvintele slave ce au atăt de mult in limbă, ar fi croatice. Totul ce concedeau, era că *şi ei zic stesso*, ba ăncă unul in Berdo mĕ apostrofâ: „de ce nu fi lat (luat) şi ei de la noi". Asemenea se supărau, când le ziceam că in 2—3 generaţiuni se vor stinge, şi afirmau că aceasta nu va fi.

(Va urmà)

Resumatul prelegerilor populare
a
Societăţii Junimea, anul al VIII-le.

Prelegerea a patra *) a fost ţinută de *D. I. Negruzzi*, avĕnd de obiect *Elementul estetic*. Fiind vorba de rolul elementului estetic in educaţie, D-sa arătâ că scopul prelegerei nu este cercetarea principiilor esteticei, cunoscute publicului de alte cursuri ţinute in ani precedenţi, ci acel al raportului artelor şi literelor frumoase cu creşterea individului şi cu acea a unui popor, şi in special a poporului nostru, care intrănd nu de mult pe calea regenerării sale, dă loc teoriclor celor mai diverse

*) Vezi Ne. 2 al acestei foi. p. 78 nota.

in privirea direcţiei ce trebue să predomnească in educaţiunea generaţiei viitoare. In privirea aceasta mai cu samă doue direcţii sunt de observat; acea aşa numită practică care caută să asigure existenţa şi traiul bun material al individului, privind aceasta ca lucrul principal—cealaltă, direcţia ideală in care scopurile generale, aspiraţiunile inalte, bucuriile sufletului sunt considerate ca ţelul suprem, pentru care toate celelalte nu sunt de căt mijloace. Această din urmă direcţie este singura adevĕrata, singura demnă de om, şi in ea elementul estetic, frumosul, joacă unul din rolurile cele mai importante.

Nu de mult eşiţi din o formă de viaţă orientală, cu cele mai multe aşezeminte şi moravuri asiatice, precum sclăvia, claca, deosebirea de caste sociale etc. Romănii au introdus la ei cu o grăbire neauzită ideile, principiile, obiceiurile apusene, dănd astfel naştere unei mişcări neoprite de schimbări radicale, care nu mai lasă nimărui un moment de odihnă şi de linişte. In politică, in guvern, in moravuri, in limbă, in literatură, pretutindene o goană a unei forme după cealaltă, cum nu s'a mai vĕzut nicăiri in lume. De aice o anarhie grozavă, o confusiune in toate lucrurile care incurcă atăt de mult mersul poporului. *Elementul statornic* lipseşte cu desĕvărşire şi de pretutindene. Dar acest element este singurul element fericitor pentru indivizi ca şi pentru naţiuni, şi el trebue dobăndit şi intărit. Religiunea, şcoala, familia, naţionalitatea, toate aceste sunt elemente statornice şi producĕtoare de adevĕrată fericire, şi nu mai puţin decăt ele, se bucură *frumosul* de această insuşire eminentă.

Celelalte elemente ănsĕ intru căt-va tot au existat la noi, şi greu s'a perdut cănd-va cu totul urma lor in sinul poporului nostru. Din trezirea lor s'a deşteptat poporul nostru, ba unele precum religiunea şi chiar familia erau mai puternice decăt acum. Artele şi literile numai, ca product al frumosului, nu ca indeplinitor de alte trebuinţi, au lipsit mai cu totul. Afară de poesia şi musica populară nu se poate afirma că inainte de renaşterea noastră să fi existat in poporul nostru o literatură frumoasă, şi existenţa cronicelor şi a traducerelor de cărţi sfinte nu desminte aceasta afirmare. De asemene in artă, cine poate zice că a strălucit frumosul? Din pictură avem icoanele şi căte-va portreturi, toate de cea mai slabă valoare artistică; de asemene arhitectura noastră nu se poate măndri cu nimic extraordinar, şi chiar cele căte-va opuri de artă din acest ram, precum Curtea de Argeş, demonstră pre clar influenţa gustului Bizantin. Căt despre sculptură, ea nici a fost cunoscută, pentru marea nenorocire a poporului, căci altfel ar fi trăit in sufletul seu icoana eroică a timpului trecut, dacă s'ar fi incorporat in marmură căte-va cel puţin din figurile insemnate ce au strălucit in ea!

Frumosul n'a jucat mai nici un rol in viaţa noastră şi este timpul să ne convingem de insemnătatea sa. Fericirea ce o aduce contemplarea frumosului este cea mai nobilă ce o gustă omul, căci e cea mai neinteresată, cea mai deslipită de individualitatea sa. Pentru toate vristele ea este ca un balsam răcoritor, diferit colorat după starea sufletească; din copilărie şi până la mormĕnt frumosul poate să ne incănte, să ne facă să uităm relele şi neajunsurile vieţei in extase de fericire. In adoles-

cenţă gustul frumosului domoleşte agitările furtunoase ale acestei vêrste; in timpul bărbăţiei contra-cumpăneşte nemulţemirile ce activitatea practică aduce cu sine, ear la bĕtrăneţă arată deplina armonie in toate lucrurile, lumeşti şi măngăie de ideea morţii. Dar pentru aceasta, sufletul trebue deprins de timpuriu cu acest gen de desfătare, trebue infiltrat din vrăsta cea mai tĕnĕră gustul pentru frumos. De altmintrelea sufletul remăne inchis, străin, trece pe lăngă el fără a-l pĕtrunde, intocmai precum resună in zădar la urechea cui-va o limbă pe care nu o inţelege. Astfel e ănsĕ din nenorocire majoritatea societăţii noastre, ori care ar fi spoeala pe care o ie pe urmă in scoalele străine şi in relaţiile cu cultura occidentului. De aceea şi cei mai mulţi din Romănii ce merg in streinătate nu se interesează de productele măndre a le artei, nu visitează museele, nu ascultă concertele, nu asistă la representaţiunile opurilor teatrale clasice, nu admiră capodoperele poesiei popoarelor ce visitează, nu se interesează de frumuseţa şi farmecul ruinelor ce intălnesc.

Aceasta e o stare foarte tristă când ne gândim la rolul ce-l joacă frumosul nu numai in viaţa individului ci şi in acea a unui popor. Fără cultura frumosului un popor remăne egoistic, practic şi chibzuitor, dar nici o-dată nu devine mare, nu produce fapte demne de omenirea intreagă, căci numai poesia, frumosul aprind entusiasmul, şi fără entusiasm nu se face nimic mare in lume. Ca dovadă despre rolul cel mare a frumosului in viaţa popoarelor avem chiar sub ochii noştri exemplele Germaniei şi a Italiei, care a realisat unitatea lor politică, ţinta cea mai inaltă a aspiraţiunilor lor, prin unitatea spiritului stabilită de cultura frumosului, de entusiasmul pentru producerile geniilor lor. In nici un alt popor din Europa artele nu joacă astăzi ăncă rolul care-l joacă in aceste popoare, şi de aceea vedem — că lor, care au atins culmea cea mai inaltă in două arte speciale (Italianii in pictură, Germanii in musică mai ales le străluceşte perspectiva viitorului. Din vechime exemplul cel mai minunat ni-l dau Grecii. La ei artele erau obiectul unui ult şi religiunea chiar se confunda cu ele; de aceea şi resultatele dobăndite de ei mai in toate ramurile artelor a fost din cele mai strălucite şi a remas pentru tot deauna ca model pentru neamul omenesc. Dar la ei elementul frumosului pĕtrundea intreaga viaţă socială, introducĕndu-se până şi in stat, in ştiinţă, in trebuinţele vieţii. De aceea şi au fost poporul Grec aprins de acel foc, de acel entusiasm fără asemănare care-l făcù capabil de faptele cele mai măndre, de luptele cele mai curajoase, de sacrificiile şi abnegaţiunea cele mai inalte, care au făcut nemuritori atăţea eroi şi pe poporul Grec in genere.

Ce contrast când de la aceste popoare intoarcem privirile către noi! Literatura, artele sunt privite cu indiferenţă. Mai toţi impărtăşesc convingerea că sunt lucruri de lux, bune numai pentru visurile tinereţei, dar nedemne de omul matur.

S'inţelege că nu prin căte-va prelegeri se poate indrepta o asemene stare. Dar se poate atrage luarea aminte asupra existenţei şi mărimei reului, de care mulţi poate nu au noţiuni exacte. Un aşezemĕnt este mai cu samă care are nevoie de indreptare şi unde iniţiativă poate face ceva. Acesta este *teatrul*. Şi tocmai el este chemat a lăţi gustul estetic,

a educa poporul pentru gustarea frumosului. Dar acest institut este la noi cu totul degradat. şi decăzut chiar din ce era mai nainte. Teatru la noi nu este nici un aşezămĕnt pentru cultul frumosului in genere, nici pentru acel al frumosului naţional. Piese rele străine de interes local, interesante numai prin intrigi, perverse in privirea moralei, sunt hrana ce se dă obicinuit publicului ce-l vizitează. Piese *clasice* străine sau piese *naţionale* sunt exepţii din cele mai rari! De aceea actorii noştri sunt atăt de rĕi in genere, pentru că nu sunt niciodată in rolul lor. Ce deosebire intre un actor de ai noştri ce joacă pe un boer bĕtrăn sau pe un ţeran, şi acelaş actor ce joacă pe un grande Spaniol sau pe un marchez Francez!

Ca rezultat practic deducem că trebue lăţită ideea despre importanţa artelor, deprins pe copil de mic cu admiraţia pentru frumos şi indreptat teatrul naţional.

Prelegerea a opta a fost ţinută de Domnul *T. L. Maiorescu* care a vorbit despre *jocuri* ca element de educaţie.

D-sa cercetănd mai ăntĕi cum sunt privite jocurile copiilor de cătră părinţi in genere şi mai ales de cătră mamele de familie, arată că ele sunt considerate numai ca un mijloc de petrecere pentru copil şi de linişte pentru mamă. Cănd copilul se joacă, mama se poate bucura de momente libere. Numai in atăta se mărgineşte ingrijirea părinţilor in privirea jocurilor copiilor ca aceste să nu fie cum-va periculoase pentru copil. Mai departe ănsĕ nu merg niciodată; nu se interesează intru nimic despre jocurile inşile a copiilor, doară numai astfel că găsesc şi ei plăcere in desfătarea creaturei ce le este atăt de iubită. Principalul este deci că copilul să se joace. *Cum* se joacă, este pentru părinţi cu totul indiferent.

Aceasta ănsĕ e aşa numai in timpul vristei celei mai fragede a copilului. Indată ce au ajuns la una mai inaintată, vine pentru copil vremea de a fi pus la carte. Deodată, in mijlocul vieţei sale sburdalnice şi libere, se introduce profesorul, cu ocupaţiunile cele regulate şi la oare fixe. Invĕţătura se infăţoşează ca un fel de duşman al jocului şi părinţii se măndresc de copilul lor cu căt il vĕd că părăseşte jocul şi se dedă mai mult la carte.

Jocurile sunt deci privite ăntĕi, numai ca *petreceri*, apoi ca ceva *contrar invĕţăturei.*

Această privire este cu totul greşită şi aduce multe urmări rele după sine.

Jocul este intr'adevĕr forma sub care se petrece frumoasa viaţă a copilăriei, şi acest caracter al ei trebue păstrat şi respectat in felul seu de a fi. Nevinovăţia inimei, lipsa de dorinţi şi de patimi, puternica lucrare a inteligenţii sale ce soarbe din toate părţile icoane şi idei, toate aceste umplu lumea din jurul copilului cu un farmec de fericire de care nu se mai bucură in nici o altă vristă. Din această stare a sufletului seu, unită cu desvĕlirea puterii musculare, care-l impinge la mişcări, se nasc jocurile cele numeroase in care se petrece viaţa copilului. Ca ori ce formă de viaţă din natură, astfel şi acea a vieţei copilăreşti trebue respectată in originalitatea ei. A o nimicì, a o impedeca şi a o indoì după felul nostru de a fi a celor bĕtrăni, este un pĕcat din cele mai mari, este a nu respecta natura pe toate treptele ei de desvoltare, este a pretinde la o mai mare inţe-

lepciune decăt aceea ce resăde in ordinea lumei. De aici resultă că această formă a vieței copilului trebue pe căt se poate lasată neatinsă, şi nu *combătĕnd-o* să introducem in sufletul tĕnĕr, elementele necesare pentru o vristă mai inaintată, ci din contra *introducĕndu-le pe nesimţite prin calea jocurilor in viaţa copilului*, hultuind pe trunchiul selbatic dar mănos ramura ce o să producă fructele ce le dorim.

Jocul fiind deci viaţa copilului, *din această viată* insăşi trebue să ne silim a desvĕlì acele insuşiri care ii vor fi necesare in o vristă mai coaptă. Prin joc trebue să ducem pe nesimţite pe copii spre invĕţătură.

Jocurile nu trebue deci privite numai ca petrecere; ele trebue să fie astfel incăt prin ele copilul să şi inveţe ceva, ceea ce nu insemnează că jocurile lui trebue restrinse, că trebue să i se iee libertatea de a se juca aşa cum il duce inima, ceea ce este esenţa insăşi al jocului, dar noi putem foarte bine să modificăm jocurile naturale ale copilului, astfel că aflănd el *aceeaşi petrecere* să căştige din ele *oare care invĕţătură*.

Aşa bună oară, copiilor le plac poveşti, le plac cănticele, dar le place foarte mult să şi *repeteze* acele poveşti şi cănticele. Tocmai asupra acestei repetări trebue pus mare valoare, căci ea conţine un puternic element educativ. Copilul invaţă a-şi esprima găndirile, işi deprinde urechea la sunete corecte şi la căderea ritmului. işi trezeşte gustul pentru musică, pentru frumos şi işi intăreşte inteligenţa — toate aceste jucăndu-se. Copilului ii place a vedè figuri. Să i se arăte cărţi cu ilustraţii, nu pre multe ca să nu-l desguste, nu pre complicate ca să se deprindă cu formele lucrurilor. Dar nu numai atăta, copilul să fie pus să le imiteze, lucru ce se ştie că i produce o nespusă plăcere şi care conţine atăta invĕţătură pentru el! Copilul iubeşte a clădì, a combina. Să i se pună inainte figuri geometrice de lemn cu care jucăndu-se copilul să se deprindă cu noţiuni din ce in ce mai clare despre forme, care ageresc atăta inteligenţă şi dispun a vedè toate lucrurile clar, a cere in toate lucrurile claritatea. Mai departe apoi pot venì tot sub formă de joc şi alte preparaţiuni pentru invĕţătura, precum recompunerea unor hărţi de geografie toate in bucăţi ş. a. m. d.

Privite din acest punt de vedere, jocurile devin unul din obiectele cele mai principale de luare aminte pentru mamă şi nimic nu e mai nesocotit decăt a lăsa direcţiunea jocurilor unui copil cu totul in placul slugilor. Rolul cel mare a mamei este tocmai in acel timp al vieţei copilului cănd jocul este elementul capital. Dar de aice se vede şi tot ce trebue să se ceară de la o mamă care vra să-şi crească copilul intr'un mod adevĕrat demn de om şi de secolul in care trăim.

De aceea e cu totul eronat de a crede că nevoea de a-şi imbogăţì spiritul incetează pentru femei cănd s'au măritat. Din contra de atunci inainte, din momentul cănd are un copil incepe această necesitate a se impune cu toată seriositatea. Pănă atunci ea a lucrat pentru dĕnsa, de atunci inainte ea incepe a lucra pentru tĕnĕra generaţiune ce creşte sub privighirile sale, de acolo incepe rolul ei cel insemnat in societate, in implinirea căruia trebue să se resume aspiraţiunile sale.

Jocurile astfel considerate, astfel diriguite sunt o *trecere nesimţită spre invĕţătură*. Fără

să ştie, copilul a căpătat gustul de a cunoaşte lucruri noue, de a imita desemne, de a vedè figuri, care-l conduc pe incetul la cetire, la scriere, la cunoştinţa lucrurilor incunjurătoare, la plăcerea pentru frumos, şi indeletnicirea cu artele. Caracterul străin, duşman a invĕţăturei se perde cu totul; din contra se introduce in sufletul copilului *iubirea de invĕţătură*, cea mai puternică imboldire spre progres, şi singura garanţie a unei educaţiuni serioase.

Prelegerea a noua şi ultima a fost ţinută tot de Domnul *T. L. Maiorescu*. Obiectul acesteia era *viaţa practică*, ultimul element de educaţie a omului.

D-sa reamintì ;mai ăntĕi pe scurt rolul elementar de educaţie tratate până acum, arătând că un complement necesar al tuturor acestora este *experienţa* ce ne-o dă viaţa practică.

Este o idee falsă destul de respăndită că teoria şi practica sunt şi trebue să fie din natura lor cu totul opuse una altuia, că intre ceea ce invĕţăm in scoală, in familie in tot acel restimp căt jucăm un rol mai mult pasiv in lume, şi practica reală a vieţei, există numai decăt o contrazicere, un abis cu neputinţă de umplut. — Dacă chiar a fi aşa, aceasta nu ar dovedì decăt, că teoria pe care ne-o dă familia şi scoala aşa cum este ea astăzi, este falsă, dar nu că ori ce teorie trebue să fie astfel. Din contra, menirea teoriei este tocmai de a ne imprima in suflet *idei generale* şi *norme de purtare după care să ne conducem in practică*. Ea trebue să se continue in practică introducĕnd in găndirile şi simţirile noastre ceva constant şi consecuent. In jocul cel vecinic schimbăcios a stării susufletului nostru, in inriurirea cea puternică a momentului asupra găndirii, simţirii şi voinţei noastre, e bine, e de neapărată necesitate ca să aflăm un sprjin in o reţea de norme generale, ce să fi devenit parte constitutivă a spiritului nostru şi să ne conducă astfel pe o cale sigură.

Ideile teoretice dau vieţei un ţel şi din această causă un om ce posede asemine idei este mai statornic şi mai consequent, decăt acelaş om ce nu le posede.

Pe de altă parte ănsĕ *numai* teoria este nemulţămitoare, şi a crede că acel ce posede teoria locrurilor are deplina lor cunoştinţă şi nu mai are nevoie de nimic pentru conducerea sa in lume, este earăşi cu totul fals. Sunt multe lucruri pe care ne le invaţă *numai experienţă vieţei*, contactul real cu lumea, nu ştirea despre ea.

Viaţa practică este deci un *corectiv* esenţial al teoriei; prin ea teoria se indreaptă in ceea ce e greşită Ea complectează educaţiunea.

Trecĕnd apoi la o analisă in deosebi a rolului vieţei practice, Domnul Maiorescu *desvoltă* următoarele punte esenţiale:

Cea de'ntei mare invĕţătură pe care ne o dă cunoştinţa vieţei reale este de a ne arăta *deosebire ce există adesă ori intre tendinţele reale ale oamenilor si formularea lor teoretică.* Invĕţăm a cunoaşte că oamenii in tendinţa lor de a ascunde de lumina zilei scopurile lor cele mai egoistice şi cele mai meschine, imbracă aceea ce trebue ascuns in o formulă teoretică atrăgĕtoare. Căt suntem tineri ne luăm după aceste formule, căci nu ştim ce e din dosul lor; experienţa ne invaţă ănsĕ din ce in ce mai mult a nu crede in aceea mască şi a căuta ce s'ascunde de desubt, ce

este real. Astfel sub formularea teoretică ades atât de frumoasă a partidelor politice se ascunde un abis monstruos de egoism, de interese personale, de simpatii, antipatii, in un cuvênt, de realităţi cu totul altele decât formularea teoretică sub care se deguizează, pentru a se putè realiza. Această invĕţătură este una din cele mai priincioase, dar tot odată din cele mai grele, din cele ce pĕtrund mai cu a nevoe in sufletul nostru cel atâta de plecat a se inşela in visuri şi idealuri

O a doua invĕţătură ce ne o dă viaţa practică este importantă pentru formarea caracterului nostru. Ea ne arată deosebirea cea nemĕsurată ce există intre viaţa cea pasivă din sinul familiei şi a şcoalei şi cea activă de mai târziu. In timpul celei de'ntei, lumea ce ne incunjoară ne doreşte numai binele nostru, ne favoreşte şi ne ajută pe cât se poate. Indată ce paseşti in viaţă, vii in contact cu multă lume pe care nu o cunoşti şi care nu te cunoaşte, ce te priveşte cu rea vroinţă, nu te aude când spui adevĕrul, te combate cu toate armele când vrai să păşeşti inainte, şi mai ales pizmueşte meritul şi capăcitatea. Pentru silinţele, talentele tale nu mai dobândeşti premii, laude şi iubire — cel puţin nu de la contimpurani — ci numai invidie, ură şi clevetire. Trebue să lupţi mult pentru a contribuì chiar la binele altora, şi in această oposiţie şi duşmănie invaţă omul pentru ănteia oară *răbdare şi perseveranţa* pentru bine şi adevĕr, care nu o poate invĕţa de aiurea.

Tot viaţa practică ne invaţă *a nu avè o prea oarbă incredere in puterile noastre*, a nu pretinde cu sumeţie că singuri posedăm adevĕrul, că toate lumea ce nu ne ascultă este in eroare. Aceasta o invĕţăm din experienţa ce o facem cu schimbarea ce s'introduce de timpuri şi imprejurări in propriile noastre convingeri şi simţiri. Căte lucruri sunt care sunt acuma zece ani ne păreau o parte constitutivă a spiritului nostru, acuma ne mirăm că le am putut avè când-va! Şi la această invĕţătură se deprinde omul cu greu, pentru că loveşte in opinia ce o are despre el, despre puterea convingerilor sale şi despre justeţa judecăţii sale, dar pe cât e grea e pe atâta e priincioasă, căci e un pas făcut cătră inţelepciune.

In fine prin faptul că mai toate scopurile noastre egoistice sunt frânte de imprejurări, experienţa ne invaţă că *nu fiinţa noastră individuală este lucrul principal in lume şi natură*, că numai acea faptă, acea gândire, acea lucrare are adevĕrată valoare, va remâne şi trăì in lume după perirea existenţei noastre efemere, pe care o facem, o gândim, o indeplinim fără a ne gândì la fiinţa noastră, ci numai pentru binele şi interesul general. Moartea care răpeşte individualităţile, şi lasă neatinsă omenirea in sine, ne arată prin mijlocul cel mai serios, nimicirea existenţei noastre, că numai ceea ce e general are dreptul la nemurire. Această mare lecţiune ne deprinde cu *abnegaţia de noi inşine* şi sacrificarea noastră pentru binele comun, adeverindu-se astfel proposiţia că „cea ăntei treaptă prin care se inalţă omul cătră nemurire este un altar de sacrificiuri."

POESII.

(Traduceri).

—

LAMPA.

Din André Chénier.

Noapte! Să iubesc jurasem pe acea necredincioasă;
Mie gura ei iubire vecinică mi-a fost jurat,
Şi pe tine jurămĕntul nostru martur te luase.
Vicleana, in alte braţe deacuma s'au aruncat,
Altuia făgăduesşte dragoste nestrămutată,
Şi martur la necredinţa-i tot pe tine te arată.

Şi tu, scumpă lamp'a nopţii, stea, iubirii priincioasă,
Tu care pe peatră pusă, până'n zioă luminai
Din temniţa ta de steclă, dragostea noastră duioasă,
De-a ei dulci făgăduinţe singură martur erai.
Dar vai! odată cu tine iubirea-i amăgitoare
Se trecea mereu cu'ncetul până ce de tot s'a stins,
Cu tine şi jurămĕntul din gura-i incăntătoare
Ca uşorul fum pe ceruri sborul răpede şi-a'ntins.
Eu, de patul ei aproape, hrăneam focurile tale,
Ca să vezi'a noastre jocuri, şi iubirea să-mi păzeşti
Ş'acum tu nu-ţi stingi lumina la privirea vinei sale!
Ş'acum la plăceri pe-un duşman al meu nempacat slujeşti!
Tu poţi, ca ea mincinoasă, ca şi ea fără mustrare,
Ce-ai fost pentru mine-odată şi pentru altul să fii,
Şi la ochi străini pe care tu spre dĕnsa ii imbii,
S'arăţi căte de frumoasă şi căte de'nşelătoare!

— Poete nenorocite, de ce mĕ invinueşti?
Eu ce am putut făcut-am să-ţi păstrez a ei iubire.
Ochii mei au urmărit-o şi'n a ei nelegiuire,
Căt timp imi lasarĕ zile grijele ei vicleneşti:
Ieri zadarnice silinţe, vicleana făcĕnd părea,
De abia tărindu-şi paşii, scoţind vorbe nenţelese,
Soarele acum fugise, ş'al meu foc se aprinsese;
Patul o primi in sinu-i, ş'auzii cum iţi zicea,
C'al ei trup fiind de multă osteneală sbuciumat,
Dulce-aşteaptă ca să vie un somn lung nevinovat.
O săruţi atunci pe faţă, pleci vĕzĕnd-o adormită.
Dar abia păşit-ai pragul, draga uşă tăinuită
Se deschide; intrănd la dĕnsa pe un tĕnĕr am vĕzut,
Amorez ce păn atunce imi era necunoscut.
Cu vorbă ţremurătoare, ănsĕ plină de dulceaţă,
Ea-i zicea: nu, du-te, du-te, pre mare-i greşala mea.
Dar vorbind, lui cu iubire intindea a sale braţe;
Ear tĕnĕrul lăngă dĕnsa cu sfială se punea.
Unite atunci vĕzut-am a lor buze vinovate.

. . . .

Vĕzut-am sinul ei fraged, şi comorile lui vii,
Crini, eben, mărgean şi roze şi mari vine albăstrii,
Astfel insfirşit cum mie tu mi-o aratai odată
Cănd intreaga ei găteală era goliciunea sa,
Cănd sburau nopţile voastre, cănd de tine sărutată,
Ea pe căpătăiul moale adormea şi se trezea,
Cănd tu, beat de fericire, lăudai a mea purtare,
Eară ea, varsa, cu zimbet, blăsteme pe focul meu.
Şi eu zeului iubirei, ce-l credeam sprijinul tĕu,
In zadar ceream să-mi dee, ca azi, gură vorbitoare.
Vream să imputez viclenei lacrimile ce-ai varsat;
S'o numesc fără de cuget, zămislită in pĕcat.
Dar ca'n sufletul lor negru, cel puţin vre o mustrare
Se deştept, sau vre o spaimă, iute'n sus mĕ asvĕrlii,
Scoţind cu un mare sgomot, din festila-mi arzetoare
O scănteetoare pară in fulgere mii de mii.
Ea ingălbenind, spre mine inturnă a ei privire,
Şi cu glas slăbit ĕi zise: „o blăstem ingrozitor!
Cum pot, cănd eu cu blăndeţă mĕ supun l'a ta iubire,
Să sufer un martur, mie de greşeli amintitor?“
Ea s'aruncă; el in braţe-i cu dulci desmerdări o stringe,
Şi oprind-o lin ĕi zice: „nu, nu, dragă nu o stinge.“

Contenii de a mai arde: fă ca mine, conteneşte.
Ea iubeşte-acum pe altul, pe alta şi tu iubeşte:
Suflă peste-a ta iubire, dacă vrei să-ţi dau un sfat,
Precum ea, spre a mĕ stinge, peste mine a suflat.

S. G. Vărgolici.

Din I. G. Fischer.

—

MOARTĂ? . . .

Și munții stau ăncă 'n picioare?
Și cerul nu s'a sfărămat,
Cănd pentru mine cer, pămĕnturi
Cu doi ochi s'au cufundat?
O lume, cum mai poți tu sta
Cănd stinsă e lumina ta!

AL MEU Ș'AL TĔU.

Fetiță zise: „Dragul meu
Ia spune-mi ce-i al meu ș'al tĕu?"

Băetul zise: „Odorul meu,
Ochiul tĕu măndru e al tĕu,
Ș'a privì 'ntr'ĕnsul e al meu;
Guriță dulce, e al tĕu,
Pe ea să te sărut al meu;
Deschide-mi acum sinul tĕu
Pe el a sta e-al tĕu ș'al meu!"

CURSUL VIEȚEI.

Trecù un vĕnt pe lăngă mine
O primăvară! tu erai;
Trecù apoi al verei vuet
Ș'al toamnei grabnic traiu;
Pĕtruns e 'n inima-mi un fior
Ce nu vra să mai piară:
Eu cred că e al ernei nor
Cel făr de primăvară.

Din Schiller.

—

ENIGMA.

Un pod de perle se zidește
Sus, peste-o mare cenușie;
El intr'o clipă sĕ'ntocmește
Și 'n sus se'nalță spre tărie.

Catargul nalt a naltei năi
De arcul boltei lui n'ajunge,
N'apasă greu pe stălpii sĕi,
Și cănd de el te apropii, fuge.

Odată cu șivoiul naște
Și tot cu el a dispărut
Pe unde-i podul poți cunoaște,
Și cine oare l'a făcut?

Y.

NOTITE ISTORICE.

— *Revista Română din 1861.* Mare parte din mișcarea renașterei noastre literare s'au făcut pe calea ziaristică, ceea ce au avut de urmare pe lăngă binele momentan a unei grabnice respăndiri, reul foarte insemnat a unei mai tot atăt de grabnici căderi in uitare. Este lucru foarte ușor de constatat că astăzi majoritatea chiar a celor ce se ocupă cu literatura și științele la noi, nu au nici cea mai slabă idee despre unele lucrări publicate in foile literare cele mai vechi ale noastre. Toate acele produceri s'au dat uitării, precum se obicinuește a se face cu cele scrise in ziare, fără a se cumpeni valoarea scrierilor conținute și a se face o alegere potrivită.

Acest reu este cu atăta mai insemnat, cu căt cea mai mare parte din producerile literare și științifice *bune și originale* ale noastre au fost publicate prin foile literare, astfel că necunoscĕndu-le, nu ne știm folosi de lucrările anterioare, nu

avem idee nici despre cele ce se știu până acuma asupra poporului nostru, de urmele ce s'au aflat, de mijloacele ce s'au descoperit, pentru ca pe basa lor să mergem mai departe; pe de altă parte ănsĕ dăm uitării mai multe scrieri demne de toată lauda prin forma lor literară, prin o limbă românească frumoasă și idei originale naționale.

Este deci necesar de a atrage din când in când luarea aminte a contemporanilor și asupra producerilor trecutului nostru celui in sine foarte apropiat, dar care la noi in mersul cel prăpăstiat a schimbărilor de tot felul, imbĕtrânește atăt de curĕnd și se instrăinează de inima și de mintea noastră.

Aceste sunt motivele care ne-au indemnat a reaminti aice in căteva cuvinte cetitorilor cuprinsul unei eminente publicațiuni periodice din anul 1861, *Revista Română*, care din nenorocire nu au eșit decăt vro opt luni, ănsĕ a făcut epocă in mișcarea noastră literară și va rămânè pentru totdeauna, prin unele din scrierile publicate in ea, ca model pentru viitor.

Intre articulele publicate in ea insemnăm următoarele care au o valoare deosebită și neschimbatoare pentru noi. Mai inainte de toate eminentele cercetări a d-lui Odobescu asupra *„Cântecelor populare ale Europei orientale mai cu samă in raport cu țara, istoria și datinele Romanilor“*, in care autorul după ce analisează natura și arată insemnătatea poesiei populare, cercetează in mod istoric originea și schimbările suferite de frumoasa noastră baladă *Mioara*, născută in antichitatea Elină și trecută de la păstorii Tesaliei la coloniștii Romani de acolo, apoi in Dacia Traiană, reținĕnd in ea oglindirea cultului naturei, ideea antică a morții și multe reminiscenți păgâne pe lăngă multe novațiuni locale și naturale introduse prin impămĕntenirea ei. — Tot de Domnul Odobescu este un studiu asupra poeților *Văcărești*, inceput numai, ca și studiul asupra căntecelor populare, o disertație asupra *satirei latine*, din cele mai interesante.

Dintre lucrările celorlalți colaboratori insemnăm: *Istoria Bucureștilor* de *D. Berendeiu*, *Dacia veche* de D. *Ioan Ghica* și o desertație foarte importantă de D. *Gr. I. Lahovary* asupra *Isvodului spatarului Clănău* impreună cu publicarea textului original și traducerea in Românească modernă a acelui insemnat document, a cărui autenticitate in privirea coținutului, autorul nu o atacă, ci numai acea a formei, arătând cá după istoria ortografiei cirilice e greu de a se admite că acel Isvod să fi fost scris in secolul XVI.

Pe lăngă aceste mai insemnăm articulul D-lui *Greceanu* asupra *scrierilor lui Radu Logofĕtul Cronicarul* și o novelă istorică destul de bine reușită *„Lupu Mehedințanu* de *G. Crețanu*, și multe alte articule asupra astronomiei, a juriului, a vitelor bovine, a libertății muncei etc. etc., toate caracterizate prin o limpezeală a tratării, care face pe toate atrăgĕtoare și interesante.

Tot in această revistă s'a publicat și *Istoria Românilor sub Mihai Viteazul* de insemnatul autor *N. Bălcescu.*

Când privește cine-va la mai multe din scrierile interesante publicate in Revista Română, de cătră persoane care trăesc ăncă, este cuprins de intristare, vĕzĕnd căt promiteau inceputurile și cum totul a sĕcat, cum cei mai mulți din colaboratorii acelei reviste nu au mai produs nimic, și au tocit și risipit puterile in luptele traiului zilnic, lăsând astfel neroditoare facultățile și știința cu care a fost inzestrați și pe care ar fi putut urma a le intrebuința in un mod atăt de nobil spre binele comun.

— *In dreptul comunal al orașului Medebach* din anul 1165 se află următorul pasaj interesant in privirea istoriei noastre. Tratând despre neguțitorii din acel oraș și regulând oare care relații juridice ale lor, documentul spune:

> „qui pecuniam suam dat alicui concivi suo ut inde negotietur in *Datia* vel Rucia vel in alia regione...“

Datia nu este alta decăt țerile de la Dunăre, care erau cunoscute in Europa pe acel timp tot după vechiul nume de Dacia sau Datia, dovadă faptul că indată după Datia este amintită *Rucia* adecă Rusia, de unde se ințelege că e vorba de de țeri invecinate; apoi Atlasul istoric a lui Spremer anumește țerile de la Dunăre cu aceeași formă de nume: *Datia.*

Această notiță combinată cu documentul din 1134 a lui Ivanco Rostislavovici, principele Băr-

ladului, (Vezi *Instrucțiunea publică*, rev. sept. din Moldova No. 1 p. 8; apoi in estract in *Hasdeu Arh. Ist.* vol. I, p. 16, Docum. No. 16.) care reguleazǎ de asemene relații comerciale, aruncǎ lumini cu totul noue asupra stǎrii sociale a acestor țeri in secolul XII. Ele nu erau in o stare atǎt de sĕlbaticǎ și de devastatǎ precum obicinuim a ne-o inchipui. Orașe destul de indepǎrtate fǎceau negoț cu ele.

Notița de mai sus se aflǎ in *Seibertz Urkundensammlung.* Urkunde No. 55. Dupǎ cǎt știm pǎnǎ acuma ea nu este cunoscutǎ.

— *Magazin für Litteratur des Auslandes* conține in No. 11 din 16 Martie a. c. o espunere despre cartea lui Roessler „Romänische Studien, Untersuchnugen zur älteren Geschichte Romäniens,“ admițĕnd in totul resultatele D-lui Roessler și considerǎnd opul D-sale ca unul ce *va face epocǎ* pentru istoria țerilor de la Dunǎrea de jos. —O altǎ criticǎ earǎși foarte binevoitoare pentru cartea lui Roessler se aflǎ in *Historische Zeitschrift de H. von Sybel* an. 1872, broș. 2, p. 475.

— *La Rivista Europea,* foae literarǎ, mensualǎ din Florența, redactatǎ de D. Angelo de Gubernatii, conține in fascicului de la 1 Martie a. c. un studiu de D-na Dora d'Istria „Gli Albanesi in Rumenia“ (Istoria principilor Ghica).

BIBLIOGRAFIE.

G. Baronzi. Limba Romǎnǎ și tradițiunile ei. Galați. Nebunelly.

D. I. Pompilian. Prescurtare de Istoria literaurei latine dupǎ Levi Alvares, publicatǎ de societatea Renașterea. Broș. 8 micǎ, 1872 București. Tip. Petrescu. Pr. 40 bani.

St. I. Chrysostom. Discursul in favoarea Eunucului Eutropin, text și traducere Romǎnǎ de N. Badescu, broș. 8 mic 1872, Buc Pr. 50 bani.

Antoniu Roques. Constantin Brancoveanu, dramǎ istoricǎ originalǎ in 4 acte, 1 vol. 8, București, Ioanid. Pr. 1 l. 50 bani.

Ioan Hențescu. Pomologia lucratǎ dupǎ izvoare germane, 1 vol. 8 Buc. Socec, Ioanid. Pr. 3 l. n.

Curs de drept civil, an. I, broș. I și II. Pr. 5 l. n. A se adresa la București, Scarlat Thomescu, strada Sǎnții No. 53.

Scurtescu. Catehism Romǎn și Creștin, Buc. Pr. 30 bani.

Dr. Friedlieb Rausch. Geschichte der Litteratur das rhäto-romanischen Volkes mit einem Blick auf Sprache und Charakter desselben. Frankfurt a. M. — I. D. Sauerländers Verlag. 1870.

CORESPONDENTA.

D-lui X. Respins.

D-lui O. Suntem *mult* nefericiți cǎ *mult* aspra noastrǎ criticǎ nu ne eartǎ a gǎsi un mic locușor in *mult* mǎrețele coloane ale ziarului nostru.

D-lui N. L. Amarnic strǎnutat!

D-lui C. Scr. Serios?

D-lui P. in S. In numĕrul viitor neapĕrat.— Mulțǎmiri.

Pe toți D-nii abonați, care se plǎng cǎ nu au priimit regulat jurnalul, ĕi incredințǎm cǎ expedițiunea se face sub ochii noștri și cu minuțios control. Dacǎ se fac erori, aceasta nu *poate* proveni decǎt de la poștǎ! Ne este peste putințǎ a trimite la atǎt de mulți domni numerele de doue ori, cǎci prin aceasta stricǎm un insemnat numĕr de volume. Mai rugǎm pe toți D-nii care pǎstreazǎ Convorbirile sǎ bine-voeascǎ a se ingriji de a nu rǎtǎci numere, cǎci la sfirșitul anului nu ne va fi cu putințǎ a intregi volumele tuturor reclemanților. *Red.*

Redactor, *Iacob Negruzzi.* Tipo-Litografia Naționalǎ.

No. 4 — Anul VI Iassi, 1 Iulie 1872.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Francia și Spania 25 franci.

Abonamentele se fac numai pe un an intreg, in Iași la Tipo-Litografia Națională și la redacțiune, in București la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte orașe din România la biurourile postale.

RESBUNAREA LUI STATU-PALMĂ *)

LEGENDA.

Urieșul Strimbă-Lemne cu-al sĕu gemen Sfarmă-Peatră
Au vĕzut căzĕnd potopul ș'au trecut potopu'n not!
De când sunt povești in lume și se spun pe lângă vatră,
Ei duc zile cu piticul Statu-palmă-Barba-cot.
Amĕndoi pe-o vale verde, la picioarele-unui munte
Lungiți unul lăngă altul, stau grăind in limba lor,
Dar ei sunt in neastĕmper; când și când pe a lor frunte
O gândire 'ntunecată se intinde ca un nor.

„— O cunoști pe Trestiana, frate?—zise Strimbă-Lemne.
„— O cunosc!. când se arată, soarele ii face semne.
„Căci de când Ileana mândră n'au vĕzut el așa floare.
„Ca Ileana Cosinzana fata-i chiar ruptă din soare.
„— Bine zici, dar nu-mi stă'n minte cum l'așa frumoasă fată
„Buturuga Statu-Palmă a putut să-i fie tată?
„— Pomul nalt, frumos, resare din semința cea măruntă,
„Ș'apoi... știi tu că Pepelea vornicel i-a fost de nuntă!
Urieșii, stând pe coate, au trântit un hohot tare
Cât s'a resunat pămĕntul intr'o lungă depărtare,
Și toți vulturii din codri, ridicându-se pe vĕnt,
S'au nalțat in nori să vadă ce minune-i pe pămĕnt..

Apoi ear, căzĕnd pe gânduri, Sfarmă-Peatră zice: „—Frate!
„Căte stănci de aur pline și de pietre nestimate
„Le-aș da vesel Trestianii, toate zestre ca să-i fie
„De-ar voi fata cu mine să se lege'n cununie!
— Ca și tine, zice grabnic Strămbă-Lemne; ca și tine
„Căte lunci, păduri și codri de căntări și de flori pline,
„Căte paseri vii, măestre, șoimi și pajuri nasdravane,
„Păuni mândri, flori cu pene, dulci minuni aeriane,
„Căți lei, pardoși, căprioare, cerbi cu coarnele de aur,
„Cuiburi de privighetoare, cuiburi scumpe de balaur,
„Flori și frunze, umbra dulce și codreana armonie
„Toate-ar fi a Trestianei, de-ar vroi a mea să fie!
— A ta!“ strigă Sfarma-Peatră, in văzduh făcĕnd un salt,
Ș'apucănd in a sa mână un gigantic bolovan.
— A mea!“ strigă Strămbă-Lemne, ridicând un stejar nalt
Și'nvĕrtindu-l pe deasupra ca un groznic buzdugan.

De odat' un răcnet jalnic sus pe munte se aude!..
Urieșii se'ntorc iute părăsind armele crude,

*) Sfarmă-Peatră, Strimbă-Lemne și Statu-palmă-barba-cot sunt ființe fantastice din povestile poporane. Statu-palmă aleargă pe pămĕnt și pe sub pămĕnt calare pe un epure șchiop.

Şi zăresc pe Statu-palmă de-alungul pe deal sărind
Şi'ncurcat in a sa barbă ca un ghem rostogolind.
Sfarmă-Peatră-i ţine calea şi-l redică 'ncet pe palmă:
— Săriţi voi, urgia lumei! săriţi!.. ţipă Statu-Palmă.
„Resturnaţi copaci in codri, măcinaţi dealuri şi stănci,
„Astupaţi cărări şi drumuri, tulburaţi apele-adănci
„Puneţi stavili netrecute sus din ceruri pănă jos...
„Trestiana, Trestiana, mi-a răpit-o Fĕt-frumos!"
Şi bĕtrănu 'n desperare smulge pĕrul sĕu din barbă
Şi ca'n luptă grea de moarte el se svircoleşte 'n earba.
— Fĕt-frumos pe Trestiana!" strig turbaţii urieşi
Şi alerg, unul spre codri, celalalt spre munţii pleşi.

Atunci lumea spăimăntată crezù că-i venì sorocul!..
Sfarmă-Peatră cu largi pasuri calcă munte după munte,
Trece riuri fără poduri şi prăpastii fără punte
Lăsănd urme de cutremur la tot pasul, in tot locul!..
Unde vede-o stăncă naltă el o macină cu palma;
Bolovanii sub picioare-i dau de-a dura, dau de-a-valma,
Şi cu peatra măcinată, şi cu petrele-aruncate
El iezeşte, bate, umflă riurile tulburate.
Culmele trec peste şesuri, apele trec peste maluri,
Valuri mari se sparg in sgomot de pietroase, nalte valuri,
Dar nici clocotul de ape clăbucind, curgĕnd in spume,
Nici chiar troncotul de sdraveni bolovani in rostogol
Nu'ngrozesc ca urieşul ce s'arată crunt la lume
Cu fălci negre scărşnitoare, cu ochi roşi, cu peptul gol.
El apare pe sub nouri ca un munte de turbare
Ce amenință pămĕntul să-l turtească'n resbunare!

Ca şi dĕnsul strămbă-Lemne, uragan de vijelie,
Intră'n lunci, păduri şi codri ducĕnd viscol, ducĕnd larmă!
Plopul nalt l'a sa suflare ca o creangă se mlădie,
Ulmul cade, fagul crapă, şi stejarul gros se darmă.
El pĕtrunde prin desime, trece iute prin zevoae
Şi sub braţul sĕu gigantic totul părăe, ţiăsneşte,
Tot se rumpe, se restoarnă, se suceşte, se indoae,
Ş'un troean de crengi, de arbori pe-a lui urmă se clădeşte.
Ear ai umbrei tainici oaspeţi, şerpi, insecte, paseri, fiare,
Tot ce căntă, muge, urlă, tot ce sfăşie sub ghiare,
Tot aleargă, fuge, saltă şi se tărie şi sboară
Pe deasupra, şi sub codrul sguduit ce se doboară!

Eată ănsĕ măndrul soare că se'ntunecă de-un nor!
Urieşii stau buimatici, fumegănd de-a lor sudoare,
Ridic ochii şi pe ceruri vĕd trecĕnd in sbor, drept soare,
Fĕt-frumos cu Trestiana pe-un cal sprinten, sburător.
Trestiana resturnată lăng'un sin plin de iubire
Strălucea zimbind in aer ca un dulce meteor.
Fĕt-frumos cu pĕr de aur se părea că'n fericire
Duce raiului din soare al pămĕntului odor.
Piept la piept, gură la gură, ochi'n ochi duios privind
Se duceau, dulce păreche, ca prin vis călătorind.

Urlă'n vaet urieşii!.. Amĕndoi cuprinşi deodată
In vĕrtej de nebunie, se fac Dunăre turbată
Şi 'n vĕsduh incep s' arunce improşcănd ca doi vulcani,
Cei mai groşi stejari din codri, cei mai sdraveni bolovani.
Sbor copacii cătră soare, stăncele prin nouri sbor
Şi din cer ca să-i sdrobească ele cad pe capul lor.
. . . .
Spun poveştile c'atunce Statu-palmă dintr'un plop
Chicotì!. apoi călare sărì pe-un epure şchiop
Şi privind la urieşii morţi pe munte şi in vale,
Zise: „Mica buturugă carul mare mi-l prăvale!"

V. Alecsandri.

Mirceşti, Fevruarie 1872.

ITINERARUL IN ISTRIA.

(*Din hărtiile rep.* **Ioan Maiorescu.**)

Susnicvizza. Vineri. 26. Observări asupra limbei istriane. Sămbătă 27 in călătoria din comună in comună. Duminică 28 la biserica la Villa-nuova, convorbire cu Parochul despre joc.

Vineri in 26 Iunie eşii de dimineaţă spre poalele muntelui Maggiore, unde aflai mai jos fetiţe şi feciori păscĕnd oile. Fetiţele ca şi prin Ardeal şi in cele mai multe părţi ale ţerilor române, erau cu furca de brău şi toreeau lănă, materie din care se face cea mai mare parte a vestmintelor, atăt de femei căt şi de bărbaţi. Peste tot femeile pe aici rar se duc unde-va, prin comune şi afară pe cămp, fără ca să aibă furca la brău, chiar şi cănd mai poartă ceva pe cap ori pe spate. Această datină vĕzui şi prin toată Croaţia in anul 1849 şi e comuna Slavilor despre m. z., —ea e un argument mai mult despre infiinţa Romanilor, vechi locuitori ai acestui pămĕnt, asupra celor ce-i au subjugat şi stins. Feciorașii aveau in mănă căte o carte (cniga slav.), din care se preparau pentru scoala ce incepea la 10 ore. Indată ce mĕ vĕzurĕ, se adunarĕ pe lăngă mine, şi ca unii ce mĕ cunosc şi-mi cunosc şi scopul, incepurĕ a-mi spune o mulţime de lucruri, mai ales plante, care cum se chiamă, chiar ănsĕ in aceste afară de *spiru* (spinu), *iarbă (ioarbă)* şi *lemna* (e feminin) am aflat pre puţine numiri romăneşti. Cu toate aceste am cules o bună cătime de cuvinte. Studinţa de a putè face pe aceşti tineri, dintre cari unul fusese pe la Pola şi rupea şi italieneşte, ca să-mi conjuge un verb, a remas in deşert. De cei bĕtrăni, care n'au invĕţat carte, nu mĕ puteam mira că nu-i puteam face a scoate verbul din concret şi a-şi imagină pe cele trei persoane vorbind sub diverse imprejurări. Peste tot limba acestor Români e saracă de espresiuni pentru concepte, ceea ce nu ne poate surprinde odată ce vedem că ea se vorbeşte numai in casă, prin urmare că cercul ideilor ce se esprim printr'ĕnsa e foarte mărginit. De aici vine că cuvinte substantive şi adiective, formate de verb mai nu se află, decăt in ori care frase şi espresiuni isolate. *Lucru* de es. esiste la toţi ca substantiv şi verb; dar lucrător nu se află. De la *cred,* nu au *credinţa,* decat in singura frasă *à bee* (ei zic: *beu* şi *bev, bei, bee, beem, beţi, bev* şi *beu),—a vinde, a cumpra in credinţă* adecă in credet, pe credet, ceea ce se zice in Transilvania, in partea, unde din idiotismi conservaţi pănă astăzi se cunoaşte că acolo se află strănepoţii Romanilor celor aduşi de preste Dunăre, şi in căteva alte părţi. Dar m'am mirat de tinerii de căte 13—14, care invĕţaserĕ in scoala comunală şi dintre care unii rupeau şi italieneşte, că nu-i puteam face a conjuga in limba lor. Drept că gramatică nu invaţă; ănsĕ cu toate aceste limba croatico-slavică, din care când intră in scoala comunei nu ştiu nimic, vĕd că o invaţă şi fără gramatică şi fără esplicare in limba maternă. Drept aceea fui constrins mai ăntĕi a mĕ servì ori de parochi care le declinau şi conjugau in limba slavă şi-i făceau apoi să traducă in limba lor, ori de aceia dintre dĕnşii care ştiau italieneşte, şi cărora le conjugam italieneşte, făcăndu-i apoi să zică tot aceea in limba lor. Pe urmă luai in mănă gramatica limbei slavice meredionale de Ignaz Al. Berlic (se pronunţă Berlity, ty aproape de *ce* italienesc) şi le conjugam după ea, ănsĕ nu pretutindinea cu succes, pentru-că limba croato-slavă ce o vorbesc acesti Romăni, e foarte schimosită. Cu toate aceste prin multă conversare in limba lor am recules in 3 zile toate formele mai mult din frase casuale decăt din traduceri. Eu adecă nu m'am lăsat pe tabelele reculese de D. Covaciu in inţelegere cu tĕnĕrul Micetici, mai vĕrtos că esaminăndu-le leam aflat numai după analogie că's eronee in mai mulţi timpi; ci am voit a le aduna din gura poporului. Aceasta mi-a fost de mare folos, pentrucă numiţii necunoscĕnd limba cum o vorbim noi in Dacia lui Traian, nu luarĕ in consideraţiune unele vocale pronunţate numai ca semi-suuete. De esemplu: verbul *luare (levare), a lua* etc., ei il puserĕ: *lau, lai, lae, lamu, laţi, lau,* (iau, iai, ia, luăm, luaţi, iau), cănd in contra se aude in adevĕr şi *u* pe jumătate şi *l* puţintel muiat, acolo unde noi il muiem de tot de se face semi-vocală ori semi-consonantă. Se aude in adevĕr: *lŭau, lŭai, lŭea, lŭamu, lŭaţi, lŭau.* Participul nu e *lat,* ci in adevĕr *lŭat,* unde *u* abia s'aude, etc. Impresiunea ce face intr'un Român din Dacia Traiană cuvĕntarea a-

cestor oameni cu limba lor, e varie. Preste tot remăne omul surprins, auzind după un restimp cel puțin de o mie de ani,—de când cu subjugarea Romanilor din Panonia (Schiavonia și Croatia) și Dalmația a incetat toată comunicațiunea intre noi și ei — auzind zic aceleași sunete, aceleași forme de limbă, incât uneori ți se pare că ești in mijlocul Daciei. De esemplu in cursul conversării cu tinerii mei amici, se indreptâ unul cătră altul ce venise mai tărziu și-l intrebâ: *vĕziu-tu-mi-ai boili?* unde in plural articolul in *boi* e muiet chiar și *l* ca la noi, și altele asemene. Aici remăi surprins de tenacitatea cea de fer a Romănului. Alte ori ți se pare că-ți cuvĕntă intr'o limbă cu totul străină, când cu toate aceste analizând vezi că e vorba curat română, in care se schimbarĕ unele litere și se scurtâ câte un cuvĕnt compus. De esemplu când mĕ sculam dintre ei să plec in altă comună ori să merg acasă, la salutarea mea „Domnul cu voi" mi se respunde afară de *Domnu și cu voi* ăncă și aceasta *bura coale*, care la ăntĕia auzire mi s'a părut străină, pe urmă mĕ dedai cu ele, convingĕndu-mĕ, că nu numai schimbă pe *n* in *r*, ci și pe *a* al nostru rar il pronunță *a* curat, ci mai totdeauna *oa*, și așa din cale bună ori bună cale, ese *bura coale.* *) Mai greu de ințeles mi-a fost cuvĕntul compus *oter* care in Valdarsa nu se aude nici măcar cu forma de *oteri.* I-am intrebat adecă să-mi spună cum zic *alalta-ieri*, ce nu ințeleserĕ, pe urmă le esplicai „zioa de nainte de eri" ori „de mante de eri" ori de „rentĭe de eri"**) și'mi respunserĕ „*oter*.' Le spusei că nu capesc, și-mi respunserĕ esplicând-o prin *preste eri*, precum zic la poimăne „*preste măne.*" In zioa ăntĕi remăsei in părere că *oter* e străin, deși slavii nu-l au. Dar a doua zi il analisai mai bine, după progresul ce făcui și vĕzui că nu e alta decât „alalta-eri," pentru-că ei de regulă lasă afară pe *l* când e impreunat cu altă consunantă, și apoi modifică atunci totdeauna pe *a* de va fi inaintea acestor doue litere. De esemplu ei zic *oab* in loc de alb, *coad*, in loc de cald, *oat* in loc de alt, *oata* in loc de alta (ănsĕ *oa* sunt diftongite, și nu se sună pure nici una, ci confuse amĕndoue.) ș. c. l. Prin urmare pricepui că *oter* e prescurtare de oata-eri *). Nu puțin mi-am frecat capul cu cuvĕntul *coromac*, cu care cei de sub Monte Maggiore numesc căciula lor, singurul acoperemĕnt de cap ce au. Știam bine că nu e slavic, cu toate aceste nu-i puteam afla consăngene in Dacia noastră; deși el esprime lucru de prima necesitate, ai cărui urme nu se perde ușor decât de regulă de-odată cu capul. Abia după trei zile, mutând pe *r* in *n* și eșindu-mi la lumină *conomac, conamac*, imi venì in minte a transpune silabele și indată descoperii in America *caromacului* pe comanacul nostru **). Mutarea lui *r* in *n* nu era pentru mine nimic nou, știind marea aplecare a bravilor noștri Mocani sau Moți de a usa această permutare, care e usată și in Moldova, de și nu așa des. *Jajet* in loc de deget, imi era cunoscut și din Banat; asemenea tot din Banat imi era cunoscut Tyatya in loc de Tata; ănsĕ in Valdarsa se aude și Tyatya și Ciacia. Aceste modificațiuni ale lui *te* in *tye* și chiar in *ce*, sunt cunoscente Ardelenilor, unde se aud pe alocurea amĕndoue, de es. unii zic *laptye* alții *lapce*, etc.; modificarea lui *te* in *tye* e usată și in Romănia mică pe sub munți, mai ales in ținutul Jiului de sus și in Mehedinți. Adaog ănsĕ, că in Istria afară de cuvĕntul *tyatya* =tata, și de *'r-entye*=en-ainte, n'am mai dat

---

*) Aceasta e cu atât mai de mirare, cu cât ei pe *o* nu-l fac niciodată *oa*, ci-l pronunță totdeauna pur: *more, morte, mora* (conjunctiv de la *moriu*, și substantiv de la *mola*), când noi din contra de câte ori va venì după el in silaba următoare un *e, a*, neintonate, il modificam ca când l'am diftongì din *oa*.

**) Toate aceste, sunt in us, in loc de mai 'nainte, inainte; *rentĭe* nu e alta decât *in-inte*, ce se zice in locul nașterei mele și imprejur, in loc de inainte.

*) In Schitazza in 6 Iulie am afiat tot *oter*, ear in 8 Iulie, când in Castua am vorbit ăntĕia dată cu *Cici* sau Jeiani, am vĕzut, că acestia zic *oata-eri* și nu *oter*. Aici am aflat pentru prima oară: *vorbesc, ințeleg, arete, berbece* cu distingerea ce se află in unele părți ale Romăniei, mai ales in stinga Oltului etc.

**) Nu mi-a mai remas indeoală, dupa ce in Schitazza vĕzui că nu zic *coromac* ci *comarac*, apoi mai tărziu la Cici ear *comarac* și ăncă nu căciulei, ce nu poartă, ci pălăriei; prin urmare scrilașul lui Sajevici, ce in adevĕr s'aude in Susnievizza, e o numire generală ce la Slavi inseamnă coperemĕnt peste tot; ear comanac (s. comarac) e adevĕratul nume al căciulei și pălăriei.

peste aceastâ modificaţiune a lui *t*. Ear cât pentru tatâ şi mamâ, deşi Istrianii zic astâzi *tyatya* şi *maia*, ânsê pruncii sugaci pânâ câtrâ doi ani ai etâţei zic *mama*, *tata*, şi apoi pârâsesc aceste vorbe. Alte singularitâţi au in privinţa lui *l*:

a) câ, impreunâ cu Românii din Rumelia, Macedonia, Tesalia, Albania şi Grecia de astâzi, pe *l* nu-l moaie in acele cuvinte, unde in râdâcina latinâ e *cl* şi unde noi cu Italianii muiem cu totul pe *l* (chiar, chiâm=ital. chiaro, chiamare, etc.) Fraţii istriani ca şi Macedo-Românii il moaie foarte puţin, incât mai nu se simte modificaţiunea, şi poţi pronunţa *cliar*, *clam*, reţinênd pe *l* intreg şi adâogêndu-i numai un *i* fârâ ca sâ vatâme urechea Istrianului*);

b) asemenea tot pe *l* intre doue vocale il moaie ceva mai puţin decât Italianii, ânsê tot mai mult decât in *cl*, de esemplu *gâlĭinâ puĭu* (puĭul nostru şi *pasere*), filĭu etc.

c) faţâ cu cele insemnate aici, e de mirare câ *l* in articulul apus la substantive masculine ce es in *u*, dispare mai totdeauna, lucru ce nu ne suprinde când ştim, câ in unele pârţi ale Ardealului şi alte pârţi ale Românimei se face asememenea. Ştim câ şi la noi se zice in popor „om bun, lucrul rêu," etc. in loc de „omul bun, lucrul rêu" etc. şi altâ diferinţâ in statul absolut şi cel concret nu e decât câ in acest din urmâ se pronunţâ *u* (om*u*) in substantiv, ear in statul absolut se pronunţâ *om*. Dar ne surprinde, câ in inmulţit Rom. istriani il moaie de tot in contra analogiei limbei române din dreapta Dunârei, incât dispare cu totul, şi sunâ ca la noi *omirii buri*. Ear in substantivele masculine ce es in *e* se aflâ *le* pretutindenea: *carle*, (care-le,) *câre-le folcle*;

d) altâ singularitate e, câ dupâ ce aceşti Români foarte rar pronunţâ fârâ de articul numele substantive masculine ce es in *e*, dupâ ce dar articulul in nominativul statului determinat se aflâ totdeauna la urma substantivului in *e*, in Valdarsa *) declinaţiunea cu articulul in urmâ e perdutâ in genitiv şi dativ: *om, di om, lu* (şi *lui*) *om, di lu om*; in inmulţit tot aşa: *omirili* (*omiri*), *di omiri, lu omiri, di lu omiri.* Dar e mai de mirare declinaţiunea celor masculine ce es in *e*, prin urmare la care articulul *le* e adpus. Acest articul remâne in toate casurile lipit de substantiv, ânsê neschimbat, de es. *câre-el* (cânele), *de cârele, lu* (şi *lui*) *cârele, di-lu* (de la) *câre-le*, etc.; aşa *carle*, (care-le), *di carle, lu carle, di lu carle*, etc. Cu toatâ aceastâ formâ de declinaţiune, e invederat câ articulul şi la acestia e la urmâ, şi numai s'au desvêţat a declina cu el dinapoi. Prin urmare nici din acest punt de vedere diferinţâ esenţialâ nu e intre noi şi Românii din Valdarsa.

Din cele ce insemnarêm despre *l* nu se poate incheia nimic asupra intrebârei: dacâ aceşti Români se ţin de Românii din dreapta ori de cei din stinga Dunârei; pentrucâ de şi vêzurêm câ *l* urmeazâ mai mult datina Românilor din dreapta Dunârei, ânsê cu toate aceste vedem in pierderea lui in singularul substantivelor masculine in *u* şi in totala lui muiere in plural datina Românilor din Dacia lui Traian. Mai incolo Românii Istriani au vorbe ce se aflâ numai la Macedo-Români, precum *muşat* pentru frumos**) etc., de şi aspireazâ ca Grecii cuvintele ce incep cu *r* şi produc prin aceasta schimositura acestor cuvinte; au pronunţarea

*) *pl* şi *fl* remân intregi ca la toţi Românii; ânsê de mirare, câ pe verbul plac, pe mare ânsê l'am aflat numai impersonal, l'au italianisat, şi ânca rêu, precum il pronunţâ in o mare parte a Istriei. Românii istriani zic adecâ: *mi piajè* cu *e* final lung şi deschis, ca in infinitivul cel scurtat al verbilor din a II-a conjugaţiune latinâ, d. e. ca in vedè (re) etc. Causa lungirei lui *e* final poate sâ fiâ in analogia ce o vom indica mai jos vorbind despre formaţiunea verbilor prin adaogirea lui *escu*. Asemenea ţin pe *l* intre doue vocale şi-l modificâ in *r* tot acolo unde il ţinem ori modificâm noi: d. e. *ola, mole, fole*, (am semnat câ *o* se pronunţâ totdeauna pur); ori *per, peri* (perii capului), *fecior, picior*.

*) Şi in Schitazza tot aşa: ear la *Cici* se declinâ cu l, articolul la urmâ, cel bârbâtesc ca al nostru al tuturor, cel femenin cu *l* netopit, şi muiet numai puţin, intocmai ca la Macedo-români; de esemplu; *a mulierlei, mulierle*.

**) In locul naşterei mele, un loc ce se ţine de acea parte a Ardealului unde limba aratâ câ s'au aşezat Romanii aduşi de regele L. de peste Dunâre, se aude şi *muşatu*; dar se zice numai pruncilor celor sugaci şi pânâ la 2—3 ani, de câtrâ mume ori alţii care ii desmeardâ, şi e de mirare câ atunci se pronunţâ *u* final şi in adiectiv şi in substantiv intocmai ca la Macedo-români, de esemplu: muşat*u* copil*u*. Asemenea in locul naşterei mele se aflâ chindisesc, ce'i au numai Macedo-români.

macedonică a lui *au* in *av* cu toate că *v* nu sună chiar aşa deplin ca la Maced., ănsĕ le lipsesc doue modificaţiuni caracteristice, prin care limba Romănilor din dreapta Dunărei se destinge de a noastră in cea mai mare parte a Daciei Traiane, şi anume:

1) Romănii istriani pe *b* inainte de *i* nu-l fac niciodată *g*, nu zic *g*ine, or*g*i ş. c. l. in loc de bine, orbi, ca Macedo-romănii şi o parte de Ardeleni şi Moldoveni; asemenea nici pe *p* inainte de *i* nu-l fac *k*, nu zic kicior, kierd in loc de picior, pierd etc *).

2) Romănii istriani nu pronunţă pe *c* inainte de *e* şi *i* ca tz, cum fac Macedo-Romănii, ci pronunţă in cele mai multe ca *c* (tsch) intocmai ca noi, eară in unele cu un sunet mijlociu intre *c* şi *z*, ănsĕ mai aproape de *c*. Acceasta se vede şi de acolo, că celelalte seminţii le-au dat sub Monte Maggiore numele de Ciribiri, Ciciriani, Ciciliani, ear celor de pe muntele Carsu nume de *Cici*, şi pămĕntului, ce in secolii mai dincoace se afla impopulat ăncă de ei, nume de pămĕntul Cicilor *(Tschitschen Boden, terra dei Cici)*, când de altă parte Macedo-Romănilor se dede numele de *Zinzari*. Această pronuncie a Romănilor Istriani trebue a se considera cu atăt mai caracteristică şi inrădăcinată, cu căt in dialectul italic din Istria, mai nu se aude *ce* (tsch), ci pretutindenea *tz*, ba ăncă chiar şi *z*. De esemplu zic: *ditze* şi *dize* in loc de zice, *piatze* şi *piaze* in loc de piace, cănd din contra Romănii, care fără indeoală au luat pe piajè de la Italiani, de şi nu l'au făcut chiar *ce* dar cel puţin l'au muiet din *z* in *j*.**)

3) In conjugaţiunile verbilor nu e nici o diferinţă esenţială intre Romănii cei din dreapta şi şi cei din stinga Dunărei; cu toate aceste sunt oare care singularităţi la fie care, ănsĕ atunci Istrianii se apropie mai mult de noi. De esemplu verbul ajutător *avère*, in present Istrianii il conjugă in doue forme, dintre care una e cu totul singulară. Ei zic:

Singular.		Plural.
J'am	şi J'am	Noi arem şi noi avem
T'ari	T'ai	Voi areţi şi voi aveţi
Ie (ie: el)	are	Eli ar şi eii *au* şi *av*.

Se vede aici că după ce noi avem *are* in a treia persoană singular, noi ăncă nu suntem străini de arem, areţi; ănsĕ după ce Istrianii au şi ei avem, aveţi, diferinţă nu e. Cănd ănsĕ *am* vine ca verb ajutător, noi ştim că la Macedo-romăni remăne, de esemplu in timpul trecut, intreg ca in present, d. e. Noi avem făcut, voi aveţi făcut, etc. cănd Istrianii zic ca noi: am, aţi făcut etc.

In fine Istrianii au o datină singulară in verbe formaţi prin *esc*, fie din rădăcină romană, fie din cuvĕntat imprumutat de la străini, adecă in a treia persoană singular nu pun terminaţiunea in şte, ci o lasă afară, şi in loc ei lungesc pe *e* ce remăne final. D. e. *capesc*, *capeşti*, *capè*, *capim*, *capiţi capesc*, aşa *tendesc* (intendere ital.,—entendre franc.=inţeleg, pricep). Se vede dar ca şi pe *piajè* adoptăndu-l de la Italieni, l'au dat după forma celor ce se formă prin *esc*, de şi la Istriani vine ca impersonal.

Din aceste şi altele se vede că aceşti Romăni nu se pot trage nici numai din Macedo-Romăni, nici numai din Daco-Romăni, şi poate nu se trag nici din amĕndoue aceste ramuri de Romăni, ci sunt Romănii aceia, cari au fost totdeauna de la inceputul Colonielor romane, anume Romanii, care au bătut pe primii Slavi (după Nestor) de la Dunăre, — Romanii care au ţinut Panonia, adecă Schiavonia Sirmiul, Croaţia şi Dalmaţia, — prin urmare care căutănd spre resărit, tindeau braţul lor cel sting fraţilor lor din Dacia lui Traian

*) Cu toate aceste au altă datină singulară de a intrerupe pe *l* muiet acolo, unde noi ceilalţi, şi Italianii in unele, punem după *p* un *i* sau mai bine semiconsunantă *j* (cum se pronunţă la Italiani şi Germani) adecă „pierd“ — Romănii istriani zic *plierd* (cu *l* muiet). Un singur cuvĕnt—căt am putut observa, — face esccpţiune, adecă *piept*. In Valdarsa il pronunţă *cliept*. In Schitazza nu zic cliept, ci *pliept*, va să zică nici esccpţiunea aceasta nu e generală. In celelalte nu se ţin de Macedo-Romăni.

**) Să nu uit a argumenta din datina Italianilor despre m. z. de la Mare de a pronunţa tz şi z in loc de *ce*, *av* in loc de *au*, apoi din faptul că Veneţianii au adus in Secol. XV şi XVI colonie din Morlacea, şi că Romănii cei de astăzi din Istria numesc pe acei Morlachi italianisaţi tot Morlachi şi ăncă in batjocură, ear aceştia pe aceia Ţigani cari au facut cuiele pentru XC.... şi din ura aceasta: că poate numai Morlachi sunt puri Cutzovlachi.

incepĕnd la Banat incolo, ear braţul cel drept fraţilor lor din Dacia lui Aurelian, din Tesalia, Macedonia şi Albania, — Românii, ce s'au format aici incepĕnd de la 200 inainte de Chr. acei Romani, care in timpurile cele grele, când incepură barbarii a isbì in Dacia Traiană şi Aureliană, vor fi receput la sine pe mulţi din acei fraţi, care vor fi cercat scăparea lor alergĕnd sub aripele vechei mume.

Ànsĕ despre limbă dinadins mai pe urmă, precum şi despre conclusiunile istorice. Eu anticipai aceste in jurnal, ca să nu uit impresiunile ce lăsâ in mine studiul limbei istriane in curs de 4—5 zile.—Acum la discursul cu tinerii amici.

Tinserĕm discursul până la 10 ore, când tinerii se duserĕ la scoală, şi eu mĕ intorsei la parochul meu. După amează către sară continuai discursul şi adunarea de vorbe şi espresiuni ca şi inainte de amează. Resultatul studiului din această zi fù, că me familiarisai cu cele mai multe singularităţi ale limbei române Istriane; dar şi tinerii mei amici, ştiind că nu-mi plac cuvintele slavice, unde ştieau că şi Croaţii zic *stessi* (adecă tot aşa) şi ei mai aveau alt cuvĕnt in limbă, se fereau pe cât puteau de cuvinte croatice. Intre altele mĕ convinsei in zioa aceasta că verbul ajutător se poate ca şi la noi inainte şi inapoi, după cum se pare vorbitorului că vine mai bine spre a da pond vrobei sale. Asemenea eu am declinat tot cu articolul la urmă fără ca să li se pară lucru străin ori să nu mĕ inţeleagă, de unde se vede că şi la ei au fost usitat, ceea ce nici poate fi altfel după ce articlul sta şi acum după nume.

Vineri 26 Iunie.

Preste noapte făcui planul de a călătorì din sat in sat şi din casă in casă, de a mĕ informà despre viaţa acestor oameni, despre datinele şi usanţele lor şi despre numirea diverselor obiecte de casă şi de câmp. Prin urmare la $8^1/_2$ plecai din Susnievizza cu portofoliul in mână, in sus spre mează-noapte, incepĕnd de la cel mai de aproape cătun in direcţiunea aceasta de la Lettay Acest cătun constă din 8 case risipite, de câte una, doue şi trei, pe o vale ripoasă, printre bolovani de peatră. Bărbaţii in putere, junii şi junele erau in câmp la lucru, unde secerau orz *), alţii săpau la sergu sau tatarcă (meiu mare) şi la turchine, alţii coseau, alţii străngeau fĕn. Pe acasă erau mai numai babe bĕtrâne, femei cu copii sugaci prunci şi prunce. Pretutindenea imi respundeau la toate intrebările cu cea mai mare bunăvoinţă şi chiar bucurie. Oamenii nu-s nici decum sfioşi, din contra familiari. Toţi mĕ intrebau *din ce paes eşti?* or *cum se chiamă paes de'nde viriţi* or *de'nde viri?* Am aflat ănsĕ pretutindenea, şi in zioa aceasta şi in cele următoare, ştiinţă despre un paes, pe care-l numesc România, paes românesc, paes romanski, unde se cuvĕntă o limbă ca şi a lor, ori unde se cuvĕntă ca şi la ei. In toate satele ce se numesc din Valdarsa, şi s'ar numì mai bine de sub Monte-Maggiore, am aflat ştiinţa aceasta, incât nu pot crede ceea ce zice D. de Franceşti, că această ştiinţă s'ar fi lăţit la ei nu mi in anii din urmă, trecĕnd prin Istria soldaţi Români şi soldaţi istriani mergĕnd spre ţerele noastre. Se poată ănsĕ, ca intâlnirea cu Români in anii din urmă le va fi dat ideea că şi ei se vor fi trăgĕnd din Dacia lui Traian, lucru ce se poate cu atât mai uşor din partea lor, cu cât ei au perdut toată memoria patriei originare, memoria pămĕntului de unde au venit. Totul ce ştiu despre originea lor e obscur şi confus. Ştiu numai in general că se trag de la Roma, apoi că spre resărit mai e România, or paes românesc. Ear dacă ei se trag deadreptul de la Roma, adecă din coloniele romane aduse aice ăncă inainte de Chr. şi reuoite necontenit, prin urmare de s'au aflat totdeauna aici, or dacă au venit mai pe urmă din Dacia lui Traian ori din a lui Aurelian, despre aceste nu ştiu nimic. Totul că zic; că ei sunt veniţi aice de departe. In privinţa aceasta am intrebat pe o mulţime de bĕtrâni pe la câmp şi pe-acasă, in zioa aceasta şi acele următoare, şi n'am putut scoate mai mult din gura lor. **)—Pretutindenea am aflat plângeri de epidemia de care sufĕr viile lor acum de 4 ani. Productul viei erà

*) Nu cunosc nici secerea. nici verbul a secera, nici orzul, ci a secerà zic *a snyi* orzul zic *recmikc;* ănsĕ grău, secară, meiu, apoi serg (saorgo), ce-i zic la noi tatarcă, din care acestia fac şi pâne. *Paiu, paie* nu au.

**) In Schitazza tradiţiunea e ceva mai esplicată, şi se vede că cei aduşi mai ăntĕi, au fost coloni militari.

şi e pentru aceşti oameni cel mai bun resort pentru a face bani, de a respunde contribuţiunile şi de a-şi implini lipsa casei. Se inţelege de sine, că epidemia viţei, ce de atăţi ani le-a secat singura făntănă de căştig, le-a intristat foarte, cu toate aceste nu i-am văzut desperaţi, ba nici macar descurajaţi.

Intrănd prin casele lor, vezi miseria mai pe la toţi precum şi puţinătatea şi simplicitatea lucrurilor de casă. Curăţia ăncă lipseşte; n'am vĕzut casă, ai căreia păreţi să nu fie afumaţi, nici camin care să nu afume. De aici şi causa principală a necurăţiei. Esteriorul caselor, care sunt toate de peatră, multe cu căte o ridicătură sau et.j, unele şi cu doue, şi acoperite ori cu papură ori cu olane, ar promite mai mult; dar ilusiunea piere indată ce intri in tindă şi dai cu ochiul de camin, care e o vatră largă, de-asupra căreia pe o columnă se ridică o boltă, destinată a recepe fumul şi a-l conduce in horn. Imprejurul acestui camin pe vatră, ori acaţate de părete vezi vasele de cuină şi de masă, aşternuturi pe nişte construiture din peatră in formă patrată, ca nişte straturi, ridicate de la pămĕnt de o palmă şi jumătate, ori şi pe paturi de lemn. Pe aceste straturi şi paturi e aşezat mai ăntĕiu un sac umplut cu paie, ori cu foi de turchine (porumb), peste el la un căpĕtĕiu perine sau cum le zic *cussine*, implute unele tot cu paie, alte cu foi de turchine, unele cu pene de guscă (aşa le zic) altele cu pĕr de cal, după averea omului. Peste aceste vin diversele *lanţone* sau cerşafuri, ţoale etc. Sacul cu paie, sacii cu cusine sau perine şi lanţonele precum şi mai toate robele sau vestmintele sunt de lănă, lucrate in casă. Mai numai singură cămeşa (ei *chemesia)* şi invĕlitura capului femeilor fac esceptiune; incolo totul e de lănă. Printre oameni in tindă se invĕrtesc şi găinele, porcii, uneori şi caprele. Se inţelege de la sine că curăţia intre membri de familie de un gen atăt de divers nu poate fi mare. Afară de tinda aceasta, care e cu mult mai largă,decăt tindele prin Ardeal, mai e neapărat in stinga ăncă o *stanţă* sau *cameră* (aşa zic la odae) principală care de şi n'are nici un camin, nu e cu toate aceste mai puţin afumată, pentru-că la unele case păretele ce o desparte de tindă, şi pe care ar fi să fie aşezat plafundul, are pe sine numai o jumătate plafund, cealaltă parte e fără plafund, prin urmare fumul intră din tindă in cameră peste păretele ce ar fi să le despartă cu totul. Dar şi in casele, ce au plafunduri cum se cade, uşa din tindă in cameră e mai totdeauna deschisă, mai ales iarna ca să vină căldură din tindă, de şi iernele nu sunt grele in Istria, şi neua nu ţine nici odată mai mult de 2—3 zile; cu toate aceste vĕntul despre miazănoapte, numit şi aici tramontana, şi alte ori bora, coboară gradul frigului de multe ori pănă la 8 grade. In această cameră se află apoi *scrinele* in care-şi ţin ce au mai bun, stativele (=bance lungi de şezut), un scand (=masă) mare, cautriele adecă scaunele, scandice sau scăunaşe. Pe scăndurele ce pe o parte a casei fac platundul, stau aşezate ori şi acăţate diverse lucruri de ale măncărei: caş, lard sau clissa (zic şi ei), picioare de porc, care se afumă foarte bine ca şi cănd ar stă in bolta caminului in tindă. Unde e familie numeroasă, se află paturi şi in camera aceasta. Pe păreţi se află şi căte o fegura sau figura *), precum chiamă ei icoanele cele sacre, care ănsĕ in privinţa artistică nu sunt mai intru nimica mai bune decăt icoanele ce le vĕnd muscalii pe la sate prin principate, ori pe care le vindeau in copilăria mea prin Ardeal iconarii de la Inoc. Preste tot evlavie multă n'am vĕzut, de şi popii in şcoală ii invĕţă numai rugăciuni şi le predica in toată Duminica. Cei mai cu stare, ori cu familie mai numeroasă, afară de aceste doue incăperi, mai au una de la tindă in dreapta, a treia incăpere. Se inţelege de sine, că unde casa are un etaj şi douĕ, acolo şi curăţia, mobilatura şi toată economia casei se infăţoşează mai bine. Eu ănsĕ am descris starea lucrurilor avĕnd in vedere partea cea mai numeroasă a locuitorilor.

Intrănd cu femeile in vorbă, aflai la furca de tors toate ca la noi: furca **), caier, ghem, fus, aţa, torc; dar fir (filum), nu au, pentru-că după analogia dialectului de aici, care fuge adese ori de sunetul nasal mutăndu'l in *i*, şi care permută

*) *Figura, fegura* amĕndoue in us.

**) Furca o au in inţelesul nostru de unealtă de tors şi de cea de spănzurătoare; ear cea de staul, ori cum zic ei *stal* şi *stavl*, se chiamă *vila* ca la Slavi, de unde o au şi Magyarii,

pe *n* in *r*, *„fir“* e ceea ce zicem noi fĕn *(e* nasal mutat in *c,—n* in *r)* și prin urmare ar fi reținut și firul (a filo), cu toate că au și cuvinte dubie. La *stactvă* sau resboiu, cărui ii dau numire de *crosnece* in inmulțit, n'am mai aflat decăt *a țese* și *pĕnsă,* cănd la noi la stativă sau resboiu s'au conservat cuvinte bune, precum spațiul, briglele etc. Ănsĕ aici nu țese femeile, ci barbații, de regulă străinii. Țesetorul se chiamă *furlan,* cărui zic și *frulan,* de unde se crede că cei ce au inceput a umbla mai ăntĕi din sat in sat deprinzĕnd meseria de țesetori și introducĕnd astfelin datina de a țese barbații și nu femeile, au fost Furlani din Friaul. La toată intămplarea datina aceasta e străină, introdusă prin Slavi. La Slavii de aici țesetorii sunt tot cam Carnioli, de aceea ei ii și chiamă Carnioli. Se vede dar, că Furlanii au inceput a țese mai ăntĕi in Carniolia, și de aici s'a introdus datina in Istria. Trecerea acestei ocupațiuni domestice la barbat, și specialminte la străin, e causa că vechile numiri s'au pierdut. In România am aflat femeile țesetoare și invocarea păgănă a lui *Zeus.* Anume in Mehedinți, femeia cănd intră in stativă, de și se semnă cu semnul crucei, dar nu uita a pronunța formula păgănă: „ajute Zeu! și ajte Zeu!“ In Istria, cum zisei, afară de *țes* și *pĕnsa* nu mai e nimic. Preste tot m'am convins, că aici limba s'a conservat mai bine pe lăngă acele ocupațiuni domestice, care au remas proprietatea femeei. Așa la cusut s'a conservat *cos, ac, ața,* pănă și *cărpesc.* Din contra la car și plug nu e nimic romănesc; carului ii zic *voz,* deși au cuvĕntul *căruță* in ințelesul italian, — precum și *cocia* și *caciol* (truda, roaba); jugul il chiama *jarum* de la Slavi, de unde il au luat și Ungurii. Restelul din jug e *clin,* spetelele ori spetezele din laturile carului sunt *clin,* parul din gard ear *clin* (au *par* tot in ințelesul nostru, numai nu la gard) și o mulțime altele. Nici roata nu o conservarĕ, ci ii zic *cola* (Slav.). La plug numai *coarnele* s'au conservat; ear rotilei i-au dat terminațiune slavică: *roticila* (rotirla).

Din Lettay era să trec la St. Martino fiind aproape; dar imi spuserĕ că abia in patru cinci case se mai vorbește romănesce, in care s'au intămplat mai curĕnd căsătorie reciproce intre St. Martiniani de o parte și Lettayani și Gradignani de altă parte. Chiar și in casele aceste unii mai vorbesc, alții nu. Satul dar s'a desnaționalizat. Prin urmare mĕ scoborii la drum, și apoi preste dealuri, ripe, bolovani deadreptul spre Gradigne, și anume pe la casa lui Andrei Dobrovici, care de pe coastele unui munte se vede albă ăncă din Susnievizza, in o distanță de $1^1/_2$—2 oare cu piciorul, mergĕnd bine. Acesta e unul dintre locuitorii cei mai cu stare, și om deștept. Speram a invĕța de la el mai multe, dar nu-l aflai acasă nici pe el, nici pe fiica sa cea mai mare; aflai numai pe un frate a lui ce fusese soldat, știà italienește și aveà cunoștință și despre noi. Bunul om, vĕzĕndu-mĕ scaldat in sudori, m'a tratat cu *bevanda* (fr. cidre?) mestecat cu apă. Aceasta e ceea ce numim noi cidir, cidiriu și ciir. Și el mi-a spus ca și Letayanii, că ar fi in deșert toată mergerea la St. Martino. Acest om spunea că ei se țin ca remași aici de la Romanii cei vechi. Dar dacă această părere e fundată pe vre-o tradițiune veche, ori și-a format'o umblănd prin Italia și conversănd cu soldații Romăni, nu m'am putut dumeri din vorbele lui. In privința limbei n'am invĕțat nimic nou de la dĕnsul, decăt că in partea locului *vinial (*vignal*)* insamnă nu numai vin, ci și vițe de vin, cănd in toate celelalte locuri aflai pentru vițe numai *bracdele, broacdele,* un nume ănsĕ usitat și unde șede Dobrovici.

După ce mĕ recorii, luai calea deadreptul preste codru *) din al cărui creștet mi se desfășurâ inaintea ochilor un teren ca de $1^1/_2$ milă inchis mai de toate părțile cu codri (munți) inalți, și spart in toate direcțiunile de văi, ripe, surpături profunde și măgure inalte pietroase. Prin infundăturele acestui teren sterminos și bun de a da numai culcuș rupicaprelor, nu și locuință oamenilor, se intrevedeau risipite niște case, foarte departe una de alta, incăt nimene n'ar crede că aceste case se țin de o comună. Cam la mijlocul terenului acestuia se vĕd vre-o 5—6 case in mai mare apropiere una de alta. Acolo se vedea și o biserică. Aceasta mi s'a părut a fi miezul punt. Ca să ajung pănă acolo aveam a scobori pe

*) Codru la ei insamnă munte; ear vorba de „munte“ au perdut-o; nici deal nu se află.

un pietriş foarte sterminos şi curmat de ripe, intr'o vale profundă şi a sui apoi alt deal tot aşa de inalt şi reu. In trei patrare de oară ajunsei acolo, unde mi s'a părut a fi miezul puntului. Dar acum până la biserică şi osterie, care e totdeauna in casa potestatului, mai aveam a trece o vale afundă şi ripoasă; perdui curagiul şi trăsei lăngă ruinele unui turn vechiu la casa lui Moşu Ivan Braiucha pe care-l aflai ocupat in staula cu boii. Intrai acolo şi-l salutai româneşte. Indată se inserină faţa bětrănului, şi-mi adresâ intrebarea: *eli escu* (ei sunt) *carele virit-a din paesu de larg, din Romania, nica 'nveţe limba nostră?*

— Io sum, şi ioesum, tyatya.

— *Bire, ma mulierile noastre escu croatzki, nu stiu cuvinta vlaski şi din feţiorii nostri nu ştie vlaski cuvinta ver-urul* (ver urul—nici unul) *candu-i micu.*

— Nu face nici (nimic) tyatya, noi amĕndoi ne vom capi urul pe oatul, du-me en casa ca mi-i sete şi fome, respunsei moşului ca să-l scot din staul.

Mergĕnd prin curte in casă se adunarĕ mai mulţi de ai familiei imprejurul nostru, ear bietul bĕtrăn intrase in griji cum să me ospeteze, că zicea: *eli nu vor mănca para* (pânea) *noastră că e grumba* (urită, proastă). Eu l'am măngăiat scoţind bani şi zicĕndu-i: „Eca *penezi* (bani), trimete ur feţioru la osteria, nica porte viru şi păre,— ove va avè maia" (mama). Aşa se şi făcù; un fecioraş aduse vin şi pâne de la osteria şi baba puse oue intr'o căldare. Eu cercai a mĕ recomenda patronei casei şi-i vorbii româneşte. Baba me inţelegeà bine, dar nu putea or n'aveà curagiu de a vorbì, ci-mi respundeà tot in limba croatică, şi după ce i-am repeţit de atâte ori „ne razumim Croatzki, zalek razumim Croatzki." Ea nu puteà crede, că un om imbracat ca mine, şi care vine aşa de departe, să nu cunoască limba croatică. Intr'aceea se dusese fama de venirea mea in Gradigne şi se adunarĕ mai mulţi ca să mă vadă. Intrebai de amicii pe care i-am cunoscut in Pisino, şi-mi spuserĕ că sunt duşi de acasă. Intre căţi se aflau in casă, cel mai deştept mi s'a părut Martin Branceala, care mi-a esplicat multe din datinele lor, mi-a confirmat cele ce auzisem in Lettay şi la casa lui Dobrovici despre românismul din St. Martino, unde avea chiar acest Brancela un frate insurat. Precum pretutindenea, aşa şi aici, confrontam vorbelele şi frasele adunate şi adunam altele. Scopul era intre altele de a afla dacă nu-s intre ei idiotismi singurali proprii unei comune. Şi Brancela m'a incredinţat că pruncii mici zic tată şi mamă, ear dacă cresc incep cu tyatya şi maja. Asemenea m'am convins şi aici, precum in Lettay şi in Susnievizza, că ei nu zic *home*, ci *fome;* prin urmare nu ştiu de unde a eşit Sajevici cu homea, de şi această formă nu e străină nici de limba noastră, nici de limbele romane preste tot.

Era 4 ore după mează-zi, me recomendai amicilor Gradigneni, rugăndu-i să nu me uite, şi plecai in jos spre Grobnic, petrecut de căutăturele lor până me perdurĕ din vedere. Trecĕnd pe la catunul *Banovina*, compus de 6 case, mĕ abătui la doue ce erau una lăngă alta şi unde vĕzusem la amĕndoue pe barbaţii a casă. Mai cercetai cu ei din nou din ale carului şi plugului, ănsĕ fără nici un succes. M'am convins că aici toate sunt pierdute.

La 5 oare şi $^1/_2$ ajunsei la Grobnic, de unde nu e departe parochia *Carbune* de care ţine Grobnicul. Slavii nici numele Carbune nu vor să ni-l lasă ca românesc; ănsĕ ce e drept, aici cel puţin ne bat cu argument cum se cade, din analogia româno-istriane in care *n* se schimbă in *r* şi care are şi astăzi *carbure* in loc de *carbune,* deşi de altă parte se poate respunde că sunt şi nume unde s'a ţinut *r*, şi apoi cărbune poate să fie mai vechi şi poate să fi fost vre-o colonie romană care n'a schimbat pe *n* in *r* etc. De la Grobnic in vale drept in jos incetează satele româneşti. Confiniul Grobnicului se imbină cu al Berdului, şi al acestuia cu al comunei Cepici, situat pe marginea lacului de aceşaşi nume. In dreapta de la confiniele Berdului şi Cepiciului, adecă spre miază-zi, acolo unde incetă confiniul Grobnicului, se destinde o livadie largă, spre gura fostului riù Arsa. De acolo albia cea sacă a Arsei se intinde spre resărit; apropindu-se de mare, ai e apă şi de aci inainte se zice Canalul de Arsa; ear de la Cepici până aci se chiamă Valea Arsei. Ea se impreună cu marea tocmai lăngă Sus-

nievizza. Spun toţi că mai de mult Arsa nu numai au avut apă până se da in lacul Cipici, ci erà şi navigabilă. Astăzi mai mult de jumătate e sacă. Livadia ce de la confiniele numitelor sate se destinde spre gura Arsei, se chiamă *Rachita-luc*. Luk fără indoială e slavic, de unde vine lunca noastră, dar *rachita* e românesc. Se numeşte aşa, pentru că pe marginile ei cresc răchite. Eaca o numire românească, şi alta asemenea de ceealaltă parte opusă, intre confiniele Berdului, Susnievizzei şi Villa-novei. Se vede de aci că locurile impoporate astăzi de Români, nu sunt in Valea Arsei. Printre satele aceste n'am aflat nici un riuleţ care să se chieme Arsa. Nu pricep dar, cum şi D. de Franceschi, născut nu departe de aci in Gologoritza, vorbeşte de Vall-d'Arsa ăncă şi de la satele române mai in sus spre mează-noapte, de la Bogliune incoace. Comunele se pot numi de subt Monte-Maggiore, unde se află. Dar nu e indoială, că tot teritorul prelins de secatul riu Arsa a fost românesc. Multe numiri de pe amĕndoue ripele riului au şi acum forme româneşti: Cavran sau Cauran, Carniţa, Castel nou, Greli*) Borini, Pontera, Barbana, Porgana, Goltiana, (poate Coltiana,) *Bolescu*, s. c. l.**).

La 6 oare şi 1/2 plecai din Grobnic şi trecui peste Livezete din Vale, ca să apuc drept peste munte la Berdo. In valea aceasta am vĕzut mai ăntĕi tineri şi tinere imbracaţi curat, mai ales fetele, ce săpau unele la turchine şi altele la fasole şi alte legumi, aveau cămeşi albe cusute cu altiţe. Ele lucrau căntănd. Am stat de vorbă cu doue grupe de aceste. Grupa cea de sub poalele muntelui despre Berdo se compunea dintr'un frate şi doue surori, cu care am conversat ca 1/2 de oară. Me convinsei pe deplin, că aici nici inel nici cercel, nici mărgele nu-s cunoscute. Inelul şi veriga le-am aflat pretutindenea numai *Votiţa****), cercelul—*urcclin*, (in Grobnic *reclin, raclin*, prescurtat din ureclin), mărgelele *colare* (din corale), gulerul *colerin*. Ear cosiţele, ce in Grobnic şi Gradigne mi le numire numai plete, le aflai aice tot *cosiţe* ca in Susnievizza şi apoi in Berdo. Le cerui pe urmă să-mi arăte calea mai dreaptă peste Montana la Berdo, la care una respunse mai familiar in a doua persoană singulară*): *Cănd veri* (vei) *esi d'oancea foara preste codru* (arătâ cu măna) *subito veri vedè Berdo*. Le mulţumii, ii lasai cu Domnul, şi insoţit de *Domnu şi cu voi, bur coale*, ce-mi adresarĕ, o luai drept pe Montană in sus. In 3/4 de oară fusei deasupra la casele fraţilor Lubici, care ştiau asemenea de venirea mea; mĕ recepurĕ cu toată bucuria, eu escusăndu-me cu sara şi depărtarea de Susnievizza, le promisei că Luni in 29 de S. Petru voi ven. la Berdo la biserică şi voi şedè mai mult cu eii Cel mai mare Lubici avea cinci de ai familiei, ce zăceau de *febra*. Insemn această imprejurare, pentru că poate nici nu mi-ar fi datu prin gănd a intrebà de friguri şi a aflà că se chiamă *febra*. In adever, ei nici n'au cuvĕntul frig, ci numai *rece*, pe care-l pronunţă ca Maccedo-românii *race*; se aude şi *frid* căte odată, dar *frig* nu. După o jumătate de oară, mers tare, ajunsei la casa Parochului Ierula, de unde mĕ scoborii jos la Susnievizza, cam greu, pentru că tocmai inoptà şi eram obosit peste mĕsură, umblasem in restimpu de 13 ore o distanţă de 16 miluri, pe locurile cele mai grele de umblatu. Nu me mir dar, că Românii de sub Monte-Maggiore trec de cei mai buni pedestri, cu cari nu s'ar mai pute asemĕnà nimine.

Daminică 28 Iunie.

Doream a vedè pe acest popor adunat la un loc in mulţime mai mare, ca să-mi pot face o idee totală despre tipul lui, infăţişarea lui intre seminii sei, despre port şi despre alte semne caracteristice, şi fiindcă ştiam că pe astăzi in 28 Iunie se va ţinè la 10 oare in Villanova mesa şi predica

*) *Greli*—grei. La Schitazza zic *grel*—greu, *greli*—grei.

**) Pe carte sunt scrise ital. Cavrano, Carnizza, Castelnovo, Greli, Boini, Pontera, Barbana, Porgana, Golzana, Bolesco.

***) Schitazzanii au şi verigă, ănsĕ in diminutive *verigele* şi *vericele*. Italianii in dialect, anume chiar aci in Istria, zic *verra, veriga* or *verica*.

*) Ei intre sine vorbesc tot cu *tu*. D-ta ect. nu-s cunoscute. Cănd vor să distingă o persoană zic *eli* (illi) or *voi;* ear a doua persoană singulară e familiaritate. Mai au şi altă formă neutrală, la pĕrere pasivă cu care se ajută vorbind cu o persoană, pe care vor să o onoreze. De esemplu intreabă: *encatrau* (in cotro) *se porta?* „in cotro se merge." Această formă pasivă e in adevĕr forma neutrală, totdeodată o manieră de a onora pe cineva, mai vĕrtos cănd nu ştiu ce titulatură să-i dee anume.

la care merg numai Susnievizzanii nu și Villa-novani, ci și Iessenovicani și alții de prin Berdo, Cosiliac ș. c. l., mi s'a părut a fi cea mai oportună ocasiune de a continua studiul meu, și decisei ăncă de Sămbătă sara a merge la biserică la Villanova, ce de Susnievizza e departe numai $^1/_2$ de oară, in jos spre lacul Cepici. Din Susnievizza am plecat cu capelanul, ănsĕ insoțiți de o mulțime de barbați maturi, de tineri și tinere. Merserĕm dinadins incet, ca se lăsăm să treacă Capelanul inainte, care și așa era calare, și noi să putem conversà, in toată libertatea, pentru-că erà o materie care se atingea și de Capelanul, adecă intrebam pe oameni: de ce nu cer să li se zică rugăciunile, vangheiia și predica in limba lor, și de ce macar in casele lor nu se roagă in limba lor? Această materie s'a fost discutat intre mine și Capelanul cu doue zile mai 'nainte, și când am zis că ar fi bine să li se predice in limba lor, Capelanul cu cea mai mare mirare sări căt colo de pe scaun, strigănd c'un fel de despreț: „Cine a mai auzit una ca asta? Cum să se poată predica in limba aceasta?“ Eu fixai ochi lungi asupra lui, pe când el se lăsà ear pe scaun cu o subridere de triumf; pe urmă-i vorbii de misionari, care au predicat și predică cuvĕntul lui Dumnezeu selbaticilor, care anevoie vor fi avut mai multe idei și concepte și espresiuni relative, decăt acești Români, care decum es din sinul mamelor lor se conduc de oameni invĕțați cum e și S. S. unul.., și un ministru al lui Christ nu poate avè rușine a predica in ori ce limbă, fie și a Țiganilor. Tĕnĕrul popă cunoscù eroarea sa, se umili și confirmâ cele ce-i zisei eu. Cu toate aceste imi părù bine că a apucat cu calul inainte și am remas singur cu Susnievizzanii. Indelungatul us al limbei slavice in rugăciuni a făcut pe acești Români să creadă, că nu pot zice rugăciunile in limba lor. Eu le-am arătat in fapt, că se inșală, le-am zis Tatăl nostru și Crezul pe limba lor, curățindu-o pe căt am putut de slavisme, ănsĕ așa ca să mĕ ințeleagă. Auzind rugăciunile in limba lor, nu-și putea esprimà mirarea și bucuria.

In aceste discursuri ajunserĕm la biserică. Această biserică poate să fie de ajuns pentru Villanovani, ănsĕ pentru mulțimea ce era adunată astăzi, erà pre mică. Cea mai mare parte de oameni stà afară in porticul bisericei și pe de lături. De multă căldură fui constrins a eși din biserică ceva mai 'nainte de predică și a mĕ da la umbra unui pom aproape de portic. Indată se adunâ pe lăngă mine o mare mulțime de ascultători, cerĕnd să le mai zic rugăciunile *Vlaski*. Incepĕndu-se predica, care se spune indată după Vangelie, incepurĕ a eși și alții din biserică și a se pune pe earbă in jurul meu. Indeșert le ziceam să se intoarne in biserică și și să asculte cuvĕntul Domnului de la preot. Ei ziceà că pe popă il ascult de multe ori *(de ciuda da vuote)*, și ca le place să mĕ asculte cum le cuvĕnt eu *romanesc*. In deșert le-am adaos că preotul se va mănia cu mine *) crezĕnd că eu i-am scos din biserică; ei se adunarĕ tot mai mulți imprejur de mine. Intre alții aflai unul, care fusese in Craiova ca soldat cu trupele austriace. Acesta vorbea mai binișor, și se putea esprima in dialectul nostru. Spunea că indată s'a ințeles cu Craiovenii. In fine, ca să nu se supere Capelanul și să nu fiu eu causa scandalului, mĕ departai sub alt pretest dintre oameni și mĕ primblai printre grădinele și semănăturile Villa-novanilor, până in Iessenovic, de unde mĕ inturnai ear la biserică după ce trecuse nu numai predica, ci și mesa erà pe finite. După mesă ne inturnarĕm la Susnievizza, și eu mersei la merinde (prănzul de la amează-zi) la potestatul Jurnam. Peste căte-va minute veni și Andrei Dobrovici, de sus de lăngă Gradigne, cu soția și cu fia sa cea mare ca să-mi intoarcă visita ce-i făcusem in zioa trecută când nu-i aflasem acasă. Merindarĕm cu toții impreună, mănănd discursul asupra obiectelor ce mĕ interesà a studià. Eu speram, că astăzi ca in zi de Duminică, voiu vedè jocurile acestor oameni, dar ei imi spuserĕ că ei nu joacă, decăt in *Poclade* (carnaval) și când fac *nuntie* (nuntă), și că preotul nu-i lasă să joace altă-dată. Cu toate aceste aș fi dorit mult să vĕd pe tineri jucănd, și mĕ intorsei la părintele Caucici, ca să-l rog să-i lese să joace. Ănsĕ bunul părinte avea alte idei despre joc. El ziceà că jocul este periculos virtuței, e un mijloc

*) Verbul superare, intristare, măhnire, nu se află in limba lor; prin urmare nu te poți esprimà decăt prin mănie, care se aude mai mult *minia* și se construe cu *cu: m'am miniat cu ie, esmuminiați urii cu oații*“ etc.

de corumperea moralităţei, mai vërtos că acest popor e mai săngios şi mai dedat la voluptăţii decăt Slavii. Aduse inainte pe S. Augustin, care —după cum ziceà părintele Caucici—a condemnat jocul etc. Eu më studii a'l face să inţeleagă că eu nu voiu decăt o probă de joc, o petrecere de un pătrar de oară, la care să asiste şi Sfinţia sa, ca să nu se poate face nici un scandal. Ănsë părintele stà intru ale sale şi se ţinea tare de Sf. Augustin, incăt nu më putuiu conteni a nu-i respunde, că şi eu am cetit ca Teolog operele acestui părinte, anume opera lui cea mare *De Civitate Dei*, apoi confesiunile, unele predice, epistole şi din comentarele la cartea facerii, şi nu-mi aduc aminte de locul unde să fie condemnat jocul; dar şi de va fi aşa, să nu uităm că acest părinte al bisericei, mai 'nainte de a scrie despre moralul şi dogmele creştineşti, fusese sătul de bacanale şi de alte petreceri păgăneşti la care luase binişor parte, precum insuşi scrie in confesiunile sale. Toate furë in deşert; totul ce făcù, fù, că incepù a-mi descrie jocurile Vlachilor din Istria.

Berdo, Luni 29 Iunie, Marţi 30 Iunie şi Mercuri 1 Iulie.

Nu mai erà nici o comună impoporată de cei ce mai vorbesc limba romăno-istriană. In Iessenovic, de şi numai am intrat prin el şi nu voiu fi conversat acolo mai mult de $^1/_4$ de oară, ănsë la Villa-nova, unde erau şi Iessenovicani la biserică, avui ocasiune de a më convinge, că atăt Villa-novanii, căt şi Iessenovicanii vorbesc ca şi in Susnievizza şi Lettay, fără vre-o diferinţă ce ar putè bate la urechie, lucru natural, după ce se ţin tot de o parochiă şi se intălnesc cel puţin in toate serbătorile şi Duminecele. Nu mai erà dar sub Monte Maggiore de visitat nici o comună; dar mi s'a părut in Berdo şi tipul oamenilor şi portul lor mai curat, peste tot rasa oamenilor mai vënoasă. Cătră această Berdo e meziupuntul teritorului roman de sub Monte-Maggiore, şi posiţiunea lui cea inaltă, mai ales de la biserica şi casa parochială, admite a ochià cu o căutătură tot pămëntul locuit astăzi de Romăni, ş a-ţi intipări in memoriă figura locului. Cătră aceasta in trecerea mea in 27 Iunie pe la parochul Jerala, vëzënd casa parochului mai isolată, speram a aflà acolo cel mai bun loc de a insemnà căte-va despre usanţele Romănilor. Apoi nu uitasem, că in trecerea mea prin Berdo promisesem oamenilor că voiu reveni şi voiu şedè mai mult la ei. In fine aceasta erà locul naşterei tënërului preot Miceti, şi atunci nu ştiam că şi Capelanul din Chersan (Chersano) e născut român. Toate aceste më determinarë a më mutà pentru căte-va zile in Berdo. Prin urmare Luni in 29 Iunie la 4 oare de dimineaţă plecai din Susnievizza şi la $5^1/_2$ fui in casa parochială. Părintele Jerala visà ăncă asupra predicei ce erà să o zică in zioa aceasta, ca in zioa Apostolilor Petru şi Pavel. Dar ceilalţi ai casei erau sculaţi cu toţii. Intre aceştia anume o fetiţă ca de 16 ani, *mula*, adecă născută din flori, pe care părintele Jerala, aflăndu-o pe strate, leşinată de foame, fără părinţi nutrici, a luat'o la sine in etate de 12—13 ani. Cu ocasiunea aceasta insemn că la Romănii de sub Monte-Maggiore se aflà astăzi in *educaţiune* ca la 300 de aflătari (trovatelli, Findlinge) sau cum le ziceam noi: prunci născuţi din flori. Susnievizza singură are 70, Berdo la 50, şi aşa cu totul vor fi la aceşti Romăni aproape de 300 de aflătari, pe care institutul de aflătari din Triest ii da in afară spre creştere. Acest institut dă din fondurile sale la cei ce voesc a se insărcina cu creşterea acestor făpture o sumă hotărită pe an pentru aflătari până in etate de 10 ani, asemine celui ce vine departe de afară in Trieste ca să ie pe aflătari şi să subscrie contractul cu institutul, apoi ăncă o sumă odată pentru totdeauna pentru timpul până cănd aflătariul e la ţiţă. De la 10 ani inainte, adecă de cănd aflătarul cu lucrul seu poate a-şi mirui pănea, părinţii nutrici nu mai au drept de a pretinde nimic de la etate de 18 ani Cel ce creşte cel puţin doi aflătari, dintre care cel puţin unul bărbat, are dreptul de a i se scuti un fecior propriu de miliţiă; insuşi aflătarul nu e scutit. Cam aceste sunt pe scurt regulele institutului de aflătari din Triest. Singur numërul aproape de 300 inşi, căţi se afla astăzi la Romănii de sub Monte Maggiore, arată că in nici o parte a Istriei nu se imbià oaminii a se insărcinà cu creşterea aflătarilor ca Romănii. In vre un simţ mai singular de umanitate ori de caritate creştină al acestor Romăni anevoie vom căutà causa cestei aplecări ce se vede la ei de a creşte

şi culege fruptul pĕcatelor plutocraţilor triestini. Insuşi numele de *muli* ce dau acestor fiinţe, nu e testimoniu de simţ de umanitate ori de vre o singulară caritate creştină, pentrucă şi ei chiamă in limba lor mul tot aceea ce chiemăm toţi,—fĕtul asinului şi al iepei. Să fie numai aviditatea de căştig nu e de crezut, căci nu e vre o sumă ademenitoare; chiar şi lipsa cea mare produsă de 4 ani incoace prin epidemia de vite, şi care—cum zicea părintele Caucici—ii constringe a alergà la acest mijloc de căştig, nu esplică causa acestei aplicări, pentru că ea e cu mult mai vechiă decăt epidemia. De aş crede, că posiţiunea locului departe de Triest şi ca intr'o infundătură isolată, apoi constituţiunea fisică, vĕnoasă şi sănătoasă a acestor Români, tipul lor cel frumos, spiritul lor cel viu şi ager, vor fi fost motivelei cari vor fi determinate pe fondatorii institutului a indemnà chiar ei pe locuitorii de aici ca să se insarcine cu creşterea acestor prunci, ceea ce pe urmă s'a făcut datină, şi la care apoi poate să fie concurs mai mult mai puţin şi vre unul or altul din motivele indicate mai sus. Se intĕmplă, că după trecerea de căţiva ani, unii din acesti să fie reclamaţi de adevĕraţii lor părinţi; ănsĕ aceste casuri sunt rari. Cea mai mare parte remăn intre Români fără a-şi cunoaşte vre odată originea.

Una dintre acesti muli era şi Maria, pe care o afla la părintele Ierala, o tetiţă curăţică ţi deşteaptă. Ea erà ocupată in cuină. Tot aci aflai şi pe un nepot al parochului, Carniolan, venit de doi ani din patria sa, care ănsĕ invĕţase limba Românilor, o a treia persoană erà sora părintelui ca economa casei, aceasta nu cuvĕnta românește, dar inţelegea, pe urmă venì şi al patrule, un om ca de 60 ani, om al casei din familia Piscalilor. Cu acestia incepui a conversà pănă se sculâ părintele parochul. Fiind-că eram in cuină, se inţelege de sine că discursul nostru erà despre *foc, vatră, foguèra* (ţestul in care coc *pănea*) *catina* (lanţul deasupra focului de care atărnă *cadèra*—caldarea), despre *paleta* (vatrariu), *zamă, lingură, piata* (blid) *piatela* (talger), *piatina* (cratiţa), *cirip* (slavic, de unde şi Ungurii csereb) —o cratiţă mai mare,—*ola* s. c. l. Verbul ferbe l'au perdut şi zic de la slavi *a cuhi*,—ear a *coce* au, — *pogace* asemenea, ănsĕ şi cu *unt* şi *caşiu*, adecă şi plăcinta tot pogace e, ear cuvĕntul plăcintă l'au perdut. *Aluatu* au, dar *u* de abia se aude or se face *v*,—*alvatu, alŭatu*. *Fritta* (ital.) e papara de *ove* (oue), a *sorbì* au. Toate aceste nu mai erau lucruri noue pentru mine. Intre aceste discurse filologice, eată ese şi părintele din camera sa, escusăndu-se că a şezut mai mult in pat, meditănd asupra predicei. Bine zisei eu dar mai sus, că visà asupra predicei ce avea să zică. Indată ordonâ să mi se dee cafe cu lapte şi oue. Cănd vĕzui pe masă o cratiţă ca de 5 litre, cu lapte, o cană de cafe şi un filigean ce cuprindea mai doue litre, fără voiă-mi mi se presentâ comparaţiunea intre ospitalitatea părintelui Ierala din Berdo şi economia părintelui Caucici din Susnievizza. Se inţelege de sine că lingura corespundea cu aceste vase sănătoase; ea era de cele de masă, ear nu de cele de cafe; şi ear se inţelege de sine că n'am aşteptat a doua invitare. Părintele care avea a face liturgia la 10 oare, nu m'a insoţit la gustare.

După implinirea acestei datorii fisice incepui a rescoli cărţile părintelui, dedei peste un registru afumat, unde erau in ordine chronologică aşezaţi toţi parochii din Berdo din secolul XV, toate vizitaţiunile episcopilor şi multe evenimente demne de semnat. Dedei şi peste 3 tomuri de foliu legătură vechiă. Aceasta erà Descrierea istorico-topografică a Carnioliei şi a ţerilor vecine de Valvasor in limba germană. Ea e in 4 tomuri in foliu, dar lipsea al III. Aruncănd ochii in indice, insemnai locurile relative la datinele Istrianilor, la Uskoki, despre cari zice că sunt Români, cari au venit din Turcia cu 146 ani mai inainte de epoca in care scrie autorul. Cartea e tipărită in 1689, va să zică venirea acestor Români din Turcia in Carniolia ca de pe la anul 1543. Astăzi nici urmă de limba lor. Sunt interesante şi altele despre Morlachi şi Vlachi din Turcia şi cei din Dacia lui Traian; asemenea despre datinele Istrianilor, despre cari mai jos.

Pe cănd terminam lectura locurilor relative la Români şi la Istriani peste tot, traserĕ la biserică şi eu insoţii pe părintele. După biserică ear me incunjurarĕ amicii Berdeni şi me invitarĕ a le spune rugăciunile in limba lor, cea ce şi făcui. Dar aici aflai un rival in persoana o-

noratului ţeran Francisco Piscaleanu, locuitor al cătun ce se ţine de Berdo. Aceasta eşi inainte: *şi io ştiu ruga pre Domnul vlaski,* şi zise tatăl nostru. Eu ĕi indreptai căteva, punĕnd in loc de slavonismi cuvinte mai bune de a le lor, el cu toate acestea nu se da bătut, ci ţinea una *că-i stesso.* Dar majoritatea decise in favoarea mea, şi-mi dede premiul in aceste cuvinte: *ştiu cuventă mai maşat decăt noi.* Continuai apoi cu ei studiul meu, şi pentru a doua zi chiămarĕm doi din cei mai bĕtrăni, ca să mai auz din gura lor cele despre usanţele Românilor de aici,—despre căsătorie, despre inmormĕntări ş. c. l.

Sara la 1 Iulie me intorsei la Susnievizza, unde me aşteptau cu nerăbdare amicii. In 2 Iulie mai ordonai jurnalul *Sumariu,* mai culesei cuvinte şi doriam să me suiu pe Monte Maggiore ca să pot urmări bine căile de comunicaţiune intre Românii din Misia, Macedonia şi Tesalia de o parte, şi cei din Dacia Traiană de altă parte, cu fraţii lor din Schiavonia, Croaţia, Dalmaţia şi Istria. Dar din nenorocire au inceput ploi şi Monte Maggiore era tot in negură. La 3 Iulie sara am mers ear la Berdo, am mas acolo, şi a doua zi la 4 Iulie de dimineaţă inturnăndu-mĕ la Susnievizza, la 7 ore am purces spre Albona. Cu toate că m'am ferit şi am făcut toate ca să plec in tăcere, ănsĕ nu s'a putut. O mulţime de bĕtrăni şi tineri, femei şi barbaţi, alergarĕ la căruţă, şi intre lacrămi imi strigau: *Bura coale, Domnu cu voi. Cănd veţi mai viri la noi?* Alţii *Cănd va viri preotu, neca spura predica limba nostră.* Şi altele de aceste. Le-am promis că am de gănd a face o călătoriă in Italia spre a studia dialectele Italiei din gura poporului şi atunci voiu trece pe la ei. La aceasta strigarĕ toţi: *bravo! bravo!* In fine mĕ smulsei din mijlocul lor cum putui.

(Va urmă.)

Studii asupra atirnârei sau neatirnârei politice a Romanilor in deosebite secule.

INTRODUCERE.

Dacă aruncă cineva o privire generală asupra mişcărei intelectuale la noi, remăne isbit de un fapt foarte caracteristic: esagerarea tuturor cugetărilor şi faptelor ce se indreaptă la gloria şi măndria naţională, şi aducerea la mĕsuri foarte mici de multe ori chiar la o inţeleaptă tăcere a tot ce loveşte aste simţiri. De sigur, mijlocul de a vede astfel lucrurile este foarte măgulitor şi resultatele la care ajungem sunt din cele mai mulţămitoare, dar vine intrebarea dacă el este tot atăt de folositor pe căt de măgulitor, şi dacă pe cămpul cercetărilor curat ştiinţifice este bine de a ascunde adevĕrul sau a'l desfigura? Respunsul ne'l dă credinţele curioase la care am ajuns pe această cale. Acest fel de cercetare este respăndită mai cu samă in studiul istoriei. Un numĕr destul de mare de invĕţaţi români şi'au dat ostenеala de a desgropa din intunericul Bibliotecelor Europene din unghiurile uitate a ţerilor noastre tot felul de cronici, documente, inscripţii, monede etc privitoare la istoria noastră, şi lucru curios! tot acei oameni cănd au lucrat cărţile lor de istorie, au fost şi sunt cei ăntei ce se feresc a le intrebuinţa descoperirele lor cu deplinătate, căci, cred d-lor, că multe fapte aflate in acele isvoare nu sunt potrivite cu măreţia şi măndria poporului român. Un singur esemplu va lămurì lucrul: Toţi istoricii nostri povestesc jurămĕntul de vasalitate a lui Stefan cel Mare lui Casimir regele Poloniei, cam in următorul fel: Auzind Stefan de venirea Sul-

tanului Bajazet asupra sa, şi strinse armată din ţară căt putù, cerĕnd ajutor de la Unguri şi Poloni; cei ăntei erau incurcaţi in resbel cu Germania, căt despre Poloni, Casimir regele lor nu'i promise ajutor de căt cu o singură condiţie ca să vie să se inchine lui ca vasal. Cea ce fù silit Stefan să facă. — Această istorisire este dreaptă privind faptul arătat in sine numai; ea este neesactă dacă voim a'l concorda şi a'l pune in legătură cu intregul lanţ istoric din care el e numai un inel. Tăcerea adăncă ce istoricii noştri păstrează in privinţa unei astfel de vasalitate vorbind despre toţi Domnii ce au precedàt pe Stefan, *) lasă a inţelege că ei s'au bucurat de o neatărnare deplină faţă cu regii Poloni; eară faptul depunerei acestui jurămént de vasalitate de către Stefan este interpretat de d-lor numai ca mijloc prin care Stefan voea se scape de incurcătura periculoasă in care se afla prin năvălirea lui Bajazet. Adevĕrul istoric care este că, după cum vom videa, toţi Domnii Moldoveni din timpurile cele mai veche depuneau acel jurămĕnt regelor Poloni şi ăncă nu o singură dată ci de mai multe ori in cursul domniei, că Colomea sau Sucatinul erau locurile obicinuite din vechi unde se depuneau acele omagii şi că insuşi Stefan depusese jurămĕntul de fidelitate de mai inainte de 1485 anul năvălirii turcilor, atăt prin Mitropolitul cu boerii căt şi el singur, că in fine pretenţiunea lui Casimir nu era nici prea mare nici neobicinuită, ci era motivată de trufia cunoscută polonă şi de a mai aduce la picioarele sale ăncă odată pé un vasal aşa de puternic şi de ambiţios ca Stefan. *)

Această directice nu datează de curĕnd, ea işi are originea in cei ăntĕi oameni care au inceput mişcarea literară la inceputul secolului acestuia. Pentru ei ănsĕ acest mod de cercetare era conform cu cerenţile sociale şi cu impre jurările in care trăiau şi cugetarea lor trebuea fireşte să se incarneze sub acest invăliş mai mult patriotic decăt ştiinţific. Spre a se inţelege ce cause născurĕ o astfel de direcţie, nu este de priso sa da căteva amănunţimi.

Dacă România au avut vre un secul in care injosirea ei să fie covirşitoare, apoi necontestat este seculul al 18-le de la epoha cunoscută a esistenţei amĕnduror ţerilor şi pănă in seculul al 17-le de sigur un şir neintrerupt de nenorociri au băntuit-o, dar in toate aceste sbuciumări resufla ceva resbelnic, energic şi barbar. Instinctul de conservare era puternic pronunţat ca la toate popoarele tinere şi pline de viaţă; dacă Ungurii sau Tatarii năvăleau in ţară, ei ştieau să'şi intoarcă pagubele pricinuite prin năvăliri pe teritorul acelora, de multe ori popoarele vecine nu mai ştieau ce mĕsuri să ia in contra acestui popor aşa de tulburător şi de aventurios. Petru Rareş este incarnaţiunea acelor secule de barbarie, de virtute şi de neastămpăr. Cu inceputul secului al 17-le acest spirit incepe a se muea, inriurirea din ce in ce mai mare a turcilor precum şi neauzitele tulburări interioare ajută la aceastā. Resbelele civile a Movileştilor intreţinute de baroni poloni şi soldăţi mercinari aduserĕ in 16 ani de zile Moldova in o stare nepomenită, pe cănd in Valahia Mihai seacă

*) Cănd istoricii noştri vorbesc despre amestecul Polonilor in afacerile ţerei in timpul luptei pentru domnie a fraţilor Ilie şi Stefan şi de făgăduinţele amĕndurora de a supune ţara la Poloni, aceste le povestesc ca intămplate in timpuri de neinţelegere şi de anarhie cănd ţara era impărţită in douĕ partide.

*) Archiv istor.

toate puterile naturei prin lungile sale resboaie; la năvălirile tatarilor Românii nu mai pot opune altă ceva decăt bani, pe când celelalte armate streine sunt priimite fără nici o resistență. Dar odată cu imblănzirea caracterului general, un inceput de mişcare intelectuală se arată: cărţile trebuincioase pentru gradul de cultură de atunci se traduc in româneşte şi Cronicarii care şi astăzi compun toată literatura noastră veche se succedarĕ unul după altul, atăt in Moldova căt şi Valahia.

Acest avênt priincios este inăduşit de necontenitele incalcări şi devastări ale acestor ţeri de toate armatele străine, precum şi de noue fase in care intră România prin stabilirea domniei fanariotice. Cu inceputul secului al 18 mişcarea aşa de bine incepută in celalalt secul este nimicită şi Ioan Neculcea ce se ţine atăt prin etate căt şi prin cugetare ca să zic aşa de şcoala ce se pierduse, mai trăeşte şi in o parte a secului al 18, nenorocit representant a unor lucruri perite. Viaţa Românilor din acel secul ajunge desevărşit lipsită de ori ce demnitate naţională. Cugetarea lor este mărginită in a urmărì intrigile şi linguşirile domnului fanariot, sluga injosită a Ruşilor, Turcilor şi a Nemţilor, invĕţătura este mărginită in esistenţă efemeră şi schimbăcioasă a cătorva scoli unde dascalul cel mare grecesc işi avea toată insemnătatea, cluburi ridicule a Elenismului căci cea mai mare parte dintre *ucenicii* ce le frequenta *erau străini*, stipendiaţi din visteria ţerei, acolo se completa educaţiunea lor pentru căştigarea libertăţilor Greciei. Limba română necăutată şi despreţuită era predată in acele scoli căte de un dascal rĕu plătit şi rĕu vĕzut a căruia onoare deosebită se mărginea in a forma dascali de biserică care să cetească Apostolul şi să zică de la strana stingă *Doamne miluește.* In societate străinii aveau aceeaşi insemnătate, limba română era inlocuită de cea greacă sau obiceiurile vechi erau imbrobodite in forme cu totul străine, sentimentul naţional ajunsese un lucru ruşinos. O mĕsură foarte dreaptă a stărei de copleșire din partea străinilor este isbucnirea revoluţiei greceşti, condusă de Ipsilant pe pămĕntul nostru ca şi cum România şi Ellada nu ar fi fost decăt acelaş trup, locuite de aceeaşi naţiune cu aceleaşi interese. Dar insuşi această revoluţie ne face un bine foarte mare, ea ne scapă pentru totdeauna de domnii greci, deveniţi inimicii imperiului otoman, căţi-va oameni ce călătorise in alte ţeri libere, vin insufleţiţi de o nouă viaţă, spiritul de libertate ce incepe a fierbe in toate naţiunile Europene pĕtrunde intru căt va şi la Dunăre; el este adus de tinerii studenţi care se intorc din centrurile Europei. Puterile occidentale vĕzĕnd colosul Rusiei ameninţător faţă cu Turcia slăbănogită, intră intre amĕndoue şi incep a cunoaşte că esistă la Carpaţi un popor nenorocit a căruia nume poate nici nu-l cunoşteau cu 60 ani in urmă. In tractatele ce se inchee intre aceste puteri intră şi căte un articul privitor la principatele Române, el este dictat când de dorinţa de protecţie a Rusiei, când de gelosia celorlaltor state. In fine, domnii pămĕnteni se reurcă pe tronurile ocupate de străini un secul şi jumatate aproape. Românii se deşteaptă la o viaţă naţională, dorinţele lor in viitor sunt măgulitoare, inimele impietrite se mişcă la acest nou traiu. Dăr abia scapaţi de corupţia şi molepsirea grecească şi eată o noue inriurire cu atăt mai periculoasă cu căt purcede de la o na-

ţiune mare şi sub vĕlul protecţiei vine a se amesteca in interesele noastre. Rusia intrebuinţează toate armele sale diplomatice pentru a se face stăpănă pe aceste ţeri. Aşa dară Romănii care incepuse a resufla in o atmosferă mai naţională vĕd din nou pus la păndă pe străini aşteptănd momentul de pradă.

Atăt absolutismul fanariotic din secolul al 18 căt şi diplomaţia iscusită a Rusiei se indreptau cătră o singură ţintă: nimicirea naţionalităţii Romăne. Oamenii instinctivi işi apără cea ce e in primejdie, inteligenţa romănă işi revarsă toate puterile sale intrunite in apărarea acestui punt principal al vieţei lor. Cei ce incepuse mişcarea literară se pun in fruntea mişcării naţionale. *) Fie care tĕnĕr care ştie să ţină o pană in mănă devine un patriot infocat, punĕndu-şi puterile sale in serviciul acestei cause nobile. Politica şi literatura furĕ amestecate şi confundate precum *naţionalitatea* şi viaţa poporului erau strins legate una de alta. Politica intrebuinţă dară ca arme de apărare diversele ramuri a literaturei şi aceasta işi făcù din patriotism scopul ei principal. De aice resultă că toate scrierile acelei epoce sunt pecetluite cu caracterul naţional. Mijlocul prin care un popor işi arată esistenţa sa inaintea lumei este *istoria*, şi proba cea mai vie a originei sale este *limba*, de aici urmează că toţi oamenii invaţaţi de atunci devenirĕ *istorici* şi *filologi* sau *gramatici*. Dară nici *istorie* nici *gramatică* nu era ăncă, vechile manuscripte a cronicarilor noştri compuneau singurele isvoare şi ăncă acele erau pierdute prin hărtiile a cătorva boeri bĕtrăni, deci se puserĕ cu o activitate demnă de laudă ca să-şi formeze aceste acte doveditoare ale originei şi esistenţei lor. Invaţaţii străini Slavi şi Nemţi pe lăngă neştiinţa sinceră poate in care erau, apoi mai intrebuinţarĕ şi cu rea voinţă toate armele invĕţăturei pentru a demonstra că nu suntem o naţionalitate deosebită. Slavii pretinserĕ că suntem naţionalitate slavă, Nemţii că sunt nişte remăşiţe gotice. Şi unii şi alţii işi fundarĕ sistemele lor pe cuvintele slave şi germane ce le avem in limba noastră. Nimenea ănsĕ nu ne admitea că suntem de origine latină. Istoria noastră suferì şi ea aceeaşi desfigurare din partea lor, amĕndoue grupele de scriitori fabricănd-o după interesele deosebite ce erau chemaţi a susţinè. Şi toate aceste lucruri erau cu atăt mai periculoase, cu căt Europa nu ne putea cunoaşte decăt prin scrierile inimicilor noştri. Unul din cei ăntĕi călători franceji ce au fost prin ţerile noastre acum 50 ani, a remas cu totul uimit de a găsì lucrurile altminterea de cum le ştia din jurnalele nemţeşti. *) In contra unor lovituri aşa de bine indreptate, respunsul nu trebuea să fie indoelnic şi moale ci energic şi hotăritor. A recunoaşte că limba noastră cuprinde un element insemnat slavic ar fi insemnat a inlesnì şi a merge inaintea dorinţelor nemĕsurate a Rusiei de anexare. A spune verde că odată Valahia au fost posesiune Ungară era a da un argument mai mult la pretenţiunile Austriei. Pe lăngă acestea atăt o simpatie tainică căt şi interesele ţerilor puse in pericul, făceau pe toţi oamenii noştri

(* In această sunt ajutaţi in amĕndoue ţerile de Romănii din Transilvania refugiţi aice. In contact mai de aproape cu popoarele civilisate, ei se deşteapta cei ăntei şi sunt superiori fraţilor lor de la Dunăre, după cum vecinătatea civilisaţiei Poloniei din secolul al 17-le făcuse ca Cronicarii Moldoveni adapaţi acolo să fie mai superiori decăt cei din Valahia.

* Voyage en Orient. De la Roche.

de atunci ca să se lipească cât mai mult de naţiunile latine din Occident. Ei simţeau că posiţiunea geografică a acelora precum şi rivalitatea cu Rusia şi Austria făceau din ele nişte arbitri priincioşi noue. Inimicii naţionalităţii noastre aruncându-se după cum am vĕzut in o estremitate, Românii se asvĕrlirĕ in cealaltă. Culegĕnd toate faptele glorioase ale străbunilor şi lăsând in umbră pe acele ce credeau ei că ar servì reu causa naţională, ei intămpinarĕ pe duşmanii lor cu acest specimen ca cu o probă de esistenţa lor de popor. In acelaş timp filologii alungau din limbă ori şi ce cuvinte străine, derivându-le esclusiv din limba latină şi formau astfel un dialect aproape curat latinesc. După cum am zis, toţi oamenii de talent punĕndu-se in fruntea mişcărei, se făcurĕ profesori de limba română şi de istorie. Lazăr, Eliade, Asachi etc. păstrarĕ cu sfinţenie moştenirea pe care Enache Văcărescu ar fi trebuit să o lase tuturor Românilor nu numai familiei sale, creşterea *limbei româneşti* şi *cinstirea patriei.* In zadar toţi aceştia se silesc a fi poeţi, ideea covirşitoare pĕtrunde prin toate locurile şi poesiile lor nu sunt decât nişte sentenţe patriotice rimate şi mĕsurate pentru a se putè ţine mai uşor in memorie. O dovadă vădită că un popor apăsat şi necunoscut in naţionalitatea lui produce mai cu samă oameni in aceste doue ramuri, sunt Românii din Austria care ăncă sufer jugul apăsărei. Toţi invaţaţii lor sunt istorici şi filologi fiindcă condiţiunea ăntĕi a traiului lor este de a arata prin istorie că au drept asupra pămĕntului pe care locuesc şi prin limbă, că sunt o naţiune deosebită de apăsătorii lor. Samuil Micul, Clain, Şincai, Petru-Major etc. nu au fost altă ceva. Poeţi n'au avut nici nu vor avè niciodată pe cât va ţinè aceasta stare de lucruri. Ei toţi vor avè in vedere in poesiile lor mai mult programul politic, şi sentimentul de conservare naţională ii va face să nu se poată depărta de la prosaica realitate de care sunt preocupaţi necontenit. Mureşanu o dovedeşte aceasta chiar in cea mai bună poesie a lui.

Aşa dar spiritul de conservare a făcut pe generaţia trecută ca să se stringă imprejurul acestor doue condiţiuni insemnate de esistenţă, istorie şi limbă, eară vrăjmăşia cu care străinii işi indoirĕ loviturile lor ii nevoirĕ a nu mai ţinè nici o margine in cercetările lor filologice şi istorice, trecĕnd de multe ori peste adevĕr sau lăsându-l la o parte cu toate că atăt in istorie că şi in filologie purcedeau de la un princip adevĕrat.

O stare de lucruri, numai atăt trebue să ţină căt trăesc causele din sinul cărora au eşit. O generaţie nu trebue să moştenească de la alta decăt ceea ce in sinul intămplărilor sociale işi are ăncă cuvĕntul sĕu de a fi, altminterea a păstra şi a continua o direcţie ce nu mai este sprijinită de imprejurări analoage, este a pretinde la flutur să sboare păstrându-şi neatinsă coaja sa de larvă. Astăzi incetănd inriuririle ce sufereau părintii noştri, nu mai are inţeles modul lor de a vedè lucrurile. Limba şi originea noastră este recunoscută chiar de cei mai inveninaţi inimici ai naţionalităţii noastre. Esistenţa noastră ca popor nu mai este pusă in indoeală, şi dacă şi astăzi poate să ne ameninţe vre-o nenorocire in neatĕrnarea noastră, de sigur că aceasta se va făptuì prin dreptul celui mai tare, nu ănsĕ după argumentele ce se aduceau acum 50 de ani şi poate se mai aduc de căţiva invĕţaţi retrograzi,

după cum sunt şi din scriitorii noştri in a lor. Aşa dar calea adevĕrată a propăşirei in astă privinţă este a face să reintre in albia lor naturală istoria şi filologia precum şi toate celelalte ramuri a cugetărei, silindu-ne a le face un loc in mişcarea generală a omenirei. Mai mult decât atâta; ceea ce mai inainte ne ajuta in stabilirea naţionalităţii noastre faţă cu Europa, astăzi poate să ne strice. Istoricii şi filologii noştri susţineau tot felul de teze fără ca să tragă după sine urmări grele. Majoritatea invĕţaţilor străini in contact cu noi, nu ceteau scrierile şi jurnalele noastre căt de puţine erau, sau chiar când făceau aceastā, lipsa de o cunoştinţă mai apropiată a lucrurilor susţinute in ele, ii nevoia dacă nu erau de rea credinţă ca să remână in o inţeleaptă tăcere. Astăzi ănsĕ când o mare parte de invĕţaţii străini se ocupă cu limba şi istoria Românească şi ăncă de multe ori cu rea voinţă, a susţinè lucruri ce nu sunt tocmai esacte, insamnă a ne compromite şi pe calea literară şi ştiinţifică şi a fi priviţi ca un popor a căruia invĕţaţi chiar, nu pot a se desbrăca de micele patimi de toate zilele şi a se pune pe tĕrĕmul adevĕrat a oamenilor de ştiinţă.

Să nu se zică că această cale ar fi impotriva intereselor generale a ţerei şi că resultatele la care am ajunge ar fi lovitoare onoarei şi măndriei noastre naţionale. Eresul comun popoarelor de a-şi da fie care o origine divină sau cel puţin strălucită a perit dinaintea risului muşcător şi a criticei luminate. Francejii nu se ruşinează a mărturisì că sunt in mare parte corboritorii vechilor popoare galice cunoscute prin barbaria lor şi a cărora religiune admitea imolaţiuni de oameni pe altarul zeilor lor. Germanii nu pre pot a se ingămfa cu strămoşii lor ce trăirĕ secule in pădurile şi mlaştinele de la Nord şi a cărora şefi se serveau la ospeţuri cu cranuri inimice in loc de cupe, şi cu toate acestea niminea intre ei nu se gândeşte a ascunde aceasta. Pentru ca să ne putem desvolta pe calea propăşirei şi a ajunge un popor respectat nu este de nevoe a susţine că coloniile aduse de Traiau nu au găsit nici un Dac pe teritorul Daciei şi a stărui cu multă căldură că sângele ce-l avem in noi este *curat sânge roman*, cu toate că tablele cerate găsite in Transilvania şi in Valachia arată foarte limpede cum coloniştii Traiani erau departe de a fi toţi *Romani,* o mare parte fiind Gali, Ispani, Numizi, Traci, Iliri etc. etc. Pentru a avè o limbă armonioasă şi cultivată nu este de neapărată trebuinţă a deduce toate cuvintele de la o formă primitivă latină şi a alunga din limbă o mulţime de cuvinte slave care au străbătut până in adâncimea tuturor paturilor sociale, impămĕntenindu-se cu desevirşire. Poesiile populare şi Vasilie Alecsandri ne pot da o mĕsură dreaptă de cea ce este şi ar putè fi limba noastră aşa cum o vorbeşte poporul şi ori ce ar zice filologii, trebue să mărturisească singuri că ei ăncă nu au produs nimic analog. Dacă Bolintineanu in cei din urmă ani a căzut, este din causă că pe lângă lipsa de inspiraţie apoi au părăsit limba *baladelor sale* pentru o alta pocită. De sigur când un popor işi are o glorie şi un nume vestit este bine a se măndrì cu aceastea, căci improspătarea amintirei faptelor strămoşeşti este totdeauna o bună şcoală naţională, dar când din nenorocire ii lipseşte aceasta, atunci este mai bine a-şi studia trecutul sĕu nenorocit, cu seriositatea cu care doctorul stu-

diază boala clientului sĕu, ca să-şi tragă invĕţătura pentru viitor. Din potrivă este foarte rĕu a se ingămfa cu deşertăciune de jucăriile inchipuirii sale, a se entusiasma fără cuvĕnt, a se mişca fără nici o pricină şi a numì modestele pagine a cronicarilor *paginele de aur* a vieţei glorioase a poporului Român. Rusia şi Prusia au fost odată nişte provincii polone, ceea ce nu le impiedică astăzi de a fi nişte puternice naţiuni, pe când această onoare nu au fost in stare a apara pe vechea lor stăpână de a nu perì din rândul naţiunilor şi de a nu fi imbucatăţită chiar de supusele ei de mai inainte. Italia a suferit in curgerea mai multor secule jugul deosebitor popoare: Germani, Franceji, Spanioli, aceasta ănsĕ nu o opreşte de a fi astăzi liberă, şi pe calea inflorirei şi a puterei, nici pe invĕţaţii lor de a mărturisì umilinţele patriei lor. Pentru ce dar noi am jertfì unei măndrii naţionale rĕu inţelese, comoarele adevĕrului şi a luminei? Un popor care se fanatizează şi se mişcă numai pentru a discuta originea lui strălucită şi a amintì la fie care imprejurare pe *Badea Traian* fără ca să se arăte lucrător pe calea adevĕrată a reformei şi a progresului samănă cu acei nobili degeneraţi din seculele trecute a cărora merit se compunea din *blasonul lor* şi care la fie care faptă grea şi periculoasă unde se cerea virtutea personală numĕra cu ingămfare numele şi vitejiile strămoşilor lor. Comediile au resbunat bunul simţ lovit de aceia, voim oare să le luăm locul? Dacă un Rössler ne contestă esistenţa noastră pe pămĕntul Daciei mai inainte de seculul al XIII-lea, de sigur că numai cu adevĕrul istoric il putem combate eară nu cu gloria noastră naţională. Dacă un invĕţat slav susţine că limba noastră este un dialect slav, de sigur că nu vom ajunge a dovedì contrarul prin alungarea cuvintelor slave din ea. Aşa dar cercetând lucrul atăt din puntul de vedere ştiinţific căt şi a intereselor naţionale, ajungem la conclusiunea că eresurile ce au avut scriitorii noştri şi care i-au condus in cercetările lor, trebuesc lăsate in părăsire pentru a intra pe calea conştiincioasă ce este neapărată la aceste studii.

Aceste am crezut că sunt trebuincioase a se spune mai inainte de a intra in cercetările ce ne-am propus a face.

(Va urma).

S. Panu.

Un manuscript al Psaltirei in versuri a Mitropolitului Dosoteiu.

Ori şi cine se ocupă cu limba, cu literatura sau cu istoria noastră, a constatat, că dispar cărţile romăneşti din ce in ce mai mult.

Chiar cărţi mai recente au devenit in destul de rare. Cu greu mai capătă cine-va astăzi ediţiunea originală a fabulelor lui *Ţichindeal*, ănteile ediţiuni ale poesiilor lui *Văcărescu* şi *Alexandrescu*, fabulele lui *Donici*, prima ediţiune ale Doinelor şi Lăcrămioarelor lui *Alecsandri*; *Aprodul purice al lui Negruzzi.*

Când este ănsĕ vorba de cărţi mai vechi, cu căt ne depărtăm de seculul in care trăim, ele devin pentru cei mai mulţi dintre noi un fel de legende. Este un fapt trist, că ele s'au nimicit şi se nimicesc pe fie care zi! Ear cu disparitiunea lor se pierd monumente preţioase ale limbei şi ale literaturei noastre.

Căţi Romăni s'au invrednicit să vadă Psaltirea, pe care *Coresi* a tălmăcit-o şi a tipărit-o inainte de trei sute de ani? Nici *Cipariu*,

nici *Pumnu* nu au putut intrebuinţa pentru *Analecte şi Lepturariu* această carte, căci ei nu o vĕzuse, şi pe cât ştim, numai *Revista Română* a publicat o notiţă asupra ei după esemplarul aflat la Monastirea Bistriţa din Muntenia şi care astăzi trebue să fie păstrat in Biblioteca naţională din Bucureşti. — Câţi iubitori de litere se pot bucura, că posedă Pravila lui *Vasile Lupu* chiar intr'un esemplar trunchiat?

Puţinele cărţi vechi, care au mai remas, sunt in cea mai mare parte intr'o stare deplorabilă. Din opt esemplare ale „*Cărţii româneşti de invăţăturî*" a Mitropolitului Varlaam, care ne-au trecut prin mâni, numai unul singur l'am vĕzut complet. Esistă foarte puţine esemplare din „*Indreptarea Legii*", din „*Psaltiriile Mitropolitului Dosoteiu,*" din „*Divanul lui Dimitrie Cantemir,*" care nu sunt defectuoase. Cipariu insuşi, care şi-a dat o ostenealâ colosală cu adunarea şi studiul cărţilor noastre celor vechi, nu a vĕzut ăncă *Trebnicul lui Dosoteiu* in toată intregimea lui.

Dacă ănsĕ cărţile tipărite se găsesc cu anevoie, manuscriptele cele vechi sunt inapreciabile. Copiile vechi ale *Litopesiţelor* lui *Ureche* şi ale *Costineştilor* au o autoritate mare, căci numai Letopisiţul lui Ureche a scăpat in original de furtuna timpurilor şi D. Mihail Cogălniceanu păstrează intr'ĕnsul un adevĕrat odor, scump Românilor.

Cu manuscriptul original al lui Ureche mai poate rivalisa, după căte cunoaştem, numai un singur manuscript: acel al Psaltirei in versuri a Mitropolitului Dosoteiu.

Dosoteiu a fost Mitropolit al Moldovii in doue rănduri. Anii păstoriei lui nu sunt ăncă bine determinaţi. Episcopul Melhisedec al Dunării de jos citează in *Chronica Huşilor* un Hrisov al lui Stefan Vodă pentru monăstirea Hlincea din 1660, care aminteşte de Dosoteiu ca Episcop al Romanului. El a ocupat scaunul Metropolitului după Pumnul de la 1668 pănă la 1674, şi de la 1676 până la 1690. Episcopul Scriban inscrie la 1673 pe Dosoteiu ca Mitropolit, şi de la 1676 pănă la 1686.

Notiţele, ce avem despre densul sunt foarte mărginite. *Neculai Costin* ne spune următoarele:

„Stefan Petreceicu a domnit (1673—1674) numai un an şi a făcut sfănta Monăstire lăngă tărgul Streatiului, hramul sfăntului Onofreiu, pe carele o a sfinţit părintele Dosoteiu Mitropolitul ţerii. Şi de acolo a fugit şi el in ţara Leşască de a remas scaunul fără Mitropolit." . . . .

. . . „1674 Dumitraşcu Vodă aflănd scaunul Metropoliei fără stăpăn, pus'au Mitropolit pe Teodosie, ce era Episcop la Roman."

. . . „1675. Intr'acest an a venit şi Mitropolitul Dosoteiu din pribegie la Dumitraşcu Vodă şi l'au inchis in mănăstirea sfăntului Sava, de a şezut cătva" . . . „In iarna 1676 a scos Dumitraşcu Vodă din inchisoare pe Dosoteiu Mitropolitul şi l-a pus earăşi in scaunul lui. Iară pe Teodosie, care il făcuse el Mitropolit, l'a inchis earăşi la Sf. Sava la Monăstire."

După o comunicare, ce am de la amicul meu, Domnul Gheorghie Hurmuzachi, portretul Mitropolitului Dosoteiu se află la Suceava.

Dosoteiu este un bărbat precum au fost puţini pintre Români. Dacă ne transportăm in timpurile părţii a doa ale secolului al şeptesprezecelea trebue să ne mirăm, cum el a do-

vedit să traducă, să scrie şi să tipărească atăte cărţi. Ca un monument etern al zelului seu celui mare pentru naţiune şi biserică, al iubirei lui celei adevĕrate şi nemăiestrite pentru limba românească, vor sta atăt caracterul energic şi originalitatea stilului lui, cât şi intreprinderea insemnată, de a pune psaltirea in versuri intr'un timp, in care Românii posedau căntările Imperatului David numai in traducerile lui Coresi şi ale Psaltirei din 1651.

Toate cărţile lui Dosoteiu sunt demne de a fi studiate. Din nenorocire puţine au ajuns intregi până in zilele noastre. Eată acele care ne sunt cunoscute:

Psaltirea in versuri din 1673,
Acatistul din 1673,
Liturgia din 1679,
Psaltirea in prosă din 1680,
Trebnicul din 1680 sau 1683, şi
Vieţile Sfinţilor din 1682.

Manuscriptul, de care ne ocupăm, este un volum quarto mic. El e scris, pe hărtie groasă turcească, foarte frumos de la inceput până la finit de una şi aceiaşi mănă; el are 221 foi nepaginate şi sufere o lipsă de 3 foi şi anume inceputul psalmului I-iu, şi finitul psalmilor 99 şi 101.

Manuscriptul nu are titlu şi se incepe cu dedicaţiunea adresată „prealuminatului şi prea „cinstitului şi Milostivului nostru Domn Mă„ria Sa *Ioan Duca Voevoda*, din mila lui „Dumnezeu Domn a toată Ţara Muldovei."

Această dedicaţiune este subscrisă „*Dosothei Smerenăii Episcopă Romanscăii*" de aceiaşi mănă, care a scris şi unele din notele marginale, care ilustrează manuscriptul. Alte note, cele mai numeroase, sunt scrise de caligraful, care a scris toată cartea. Ori şi cine va vedè scrisoarea subsemnăturei la dedicaţiune şi aceea a unora din notele marginale, va remănè convins, că ea este a insuşi autorului Dosoteiu. Trăsurile sunt pre originale, pre caracteristice, pre diferite de acele ale caligrafului, pentru a ne indoì de aceasta.

Dacă comparăm acest manuscript cu Psaltirea in versuri, tipărită in 1673, constatăm: că titlul precum şi „stihurile la luminatul Gherb a ţerei Moldovei" de la inceput lipsesc Manuscriptului, asemene prefaţa „Lovo Ca Citalcio" precum şi versurile lui Miron Costin pentru neamul „ţerii Moldovei" şi „Apostroful cu care se sfirşeşte Psaltirea tipărită. In locul acestor din urmă ănsĕ manuscriptul are trei „molitve de la preclovenie in ziua de peat descatniţea", care sunt cuprinse de la foaea 211 inainte. Aceste trei molitve s'au tipărit in urmă in „Trebnic" de la foaea 109 până la foaea 115, dar finitul molitvei a treia lipsesce in manuscript.

Avem dar dinaintea noastră manuscriptul Psaltirei in versuri a lui Dosoteiu, destinat de acesta pentru Duca Vodă.

Putem crede, că această Psaltire este cea de'ntĕi compunere a lui Dosoteiu, căci el zice in dedicaţiunea sa: „smerenia noastrî sănta „cartea aceasta slăvitului şi prea cinstitului şi „blagoslovitului numelui Măriei Tale supt apă„răturî o am scris; rugăndune Măriei Tale, ca „Domnului milostiv, să o primeşti Măria Ta „*ca snopul cel de'intĕi de grău* şi pre noi ru„gătorii Mării Tale a hi milostiv".

Dosoteiu a scris această carte, pe când el era ăncă episcop Romanului.

In titlul Psaltirei, tipărită la Uniev, Mitropolitul insuşi ne zice, că această carte a fost

„pre verșuri tocmitî in cinci *ai* foarte cu osirdie mare“. El a inceput dar a o compune in anul 1668 și manuscriptul prin urmare nu poate fi din timpul ănteiei Domnii a lui Duca Vodă, care a avut la finele anului 1666 o durată numai de 5 luni.

Manuscriptul este din a doa domnie a lui Duca Vodă și pare a fi scris cu un an sau doi inainte de 1673. Psaltirea din Uniev poartă această dată și este probabil, că tipăritul ei a inceput mai inainte, căci publicarea unei cărți de 271 foi trebuea să fie foarte anevoioasă in acel timp.

Prin urmare noi credem, că Dosoteiu a presintat manuscriptul, de care ne ocupăm, lui Duca Vodă in anii 1670 sau 1671. Sub a doa domnie a acestui domn s'a inceput poate și tipărirea acestei cărți. Venind ănsĕ in anul 1673 pe scaunul domniei Stefan Petriceicu, Dosoteiu a adresat in psaltirea tipărită acestui domn dedicațiunea, pe care o făcuse mai inainte pentru Duca Vodă.

Suirea lui Dosoteiu pe scaunul metropolitan a coincidat poate cu publicarea acestei Psaltiri. El a devenit Mitropolit sau in cei doi din urmă ani ai domniei a doua a lui Duca Vodă sau cu inceperea domniei lui Stefan Petreceicu.

Incăt privește Psaltirea in versuri a Mitropolitului Dosoteiu, ne propunem a o publica după cartea tipărită la Uniev și cu toate variantele și notele, cuprinse in manuscriptul nostru.

Pănă atunci ănsĕ credem, că publicul romăn va cetì cu interes cățiva psalmi după amĕndoue versiunile.

Puind lăngă dĕnsele traducerile făcute inainte și după Dosoteiu precum și traducerile in prosă a le insuși acestuia, vom avè un tablou viu de schimbările limbei romănești in timp de mai bine de trei secoli.

Psaltirea Diaconului Coresi. 1577.

Căntarea lui David de Ieremia. 136.

La riul Vavilonului, aciea șezum și plănsem, cănd pomeneam Sionul.

In salce pe mijloc de ea spănzurîm organele noastre, că aciea intrebarîne prădătoriine cuvintele de căntări și ducea noi in căntare: căntați nouĕ de căntecele Sionului.

Cum căntavrem cătarea Domnului in țearî străinî?

Să ultare tine Ierusalime, ultatî fie derepta mea.

Să lipeascî se limba mea de grumazul mieu să nu pomenivoiu tine, să nu ainte pomenivoiu Ierusalimul ca inceputul veseliei meale.

Pomeneaște Doamne fiii Edomului in zioa Ierusalumului ce ziserî: deșertați, deșertați pănî la urziturile ei.

Fiele Vavilonului măratele: ferice de cel ce dă ție darea ta; ce datai nouĕ.

Ferice cine prinde și frănge tinerii tĕi de peatrî.

Psaltiră, ce se zice Căntarea fericitului Proroc și Impĕrat David, cu căntările lui Moisi și cu summa și rănduiala la toți psalomii. Izvodìtî cu mare socotințî, dein izvod jidovesc pre limbî rumănească cu ajutoriul lui Dumnezeu și cu indemănarea și porunca deinpreună cu toatî cheltuiala a Măriei Sale Georgie Racoți, Craiul Ardealului i prociaca.— Tipăritus'au intrua Măriei Sale Tipografie dentĕiu nouă in Ardeal in cetatea Belgradului. Vleato 7159. A ot Rjdstva Hva 1651. Dec. 25.

—4-o. 18 folii nepaginate. 300 folii paginate.—

Psalomă David 22.

Căntecul lui David.

Domnul mî paște pre mine și intru nimicî nu me voiu lipsi. In loc de pășune mî sălășluiaște și la ape de răpaus mî duce.

Sufletul mieu intoarnă'l și mî duce spre cărările dereptății pentru numele lui.

Să va de-aş ămbla pe valea umbrii morţii, nu mî tem de rĕu, că tu cu mine eşti: nuiasa ta şi toiagul tĕu, acealea mî măngăe.

Găteşti masî inaintea mea, in direptul pizmaşilor miei, neated ai făcut cu uleiu capul mieu şi păharul mieu din destul.

Incî binele şi mila vor venì spre mine in toate zilele vieţii meale, şi voiu sălăşluì in casa Domnului intru lungi zile.

Psalom David 136.

Lăngî apele Vavilonului acolea şedeam şi plăngeam, cănd ne aduceam aminte de Sion.

Spre sălci spănzurăm alăutele noastre in mijlocul lui.

Cănd pohtiea de la noi ceea ce ne dusease pre noi prinşi, să zicem cuvinte de căntec, zicĕnd căntaţi nouĕ de căntecele Sionului.

Cum vom cănta căntecul Domnului in pămĕntul străin?

Să mî voiu uita de tine, o Ierusalime, uitesî direapta mea (de-a sunarea in strune).

Lipascăse limba mea de grumazul mieu, să nu mî voiu pomenì de tine: să nu va fi incepeniea veseliei meale Ierusalimul.

Aduţi aminte Doamne de fii Idomului, de zua Ierusalimului, carii zicea: descoperiţi, descoperiţi pănî in temeliea lui.

Fata Vavilonului, ce te ver pustea, fericitui cine va plătì ţie rĕutatea ta, ce ne-ai adus nouĕ.

Fericitu'i cela ce va apuca şi va zdrobì porobocii tĕi de peatrî.

Dosoteiu, Episcop Romanului: Psaltirea in versuri
După **Manuscript.**

Psalomul lui David 22.

Domnul mĕ va paşte şi nu şti lipsî
La loc de verdeaţî mi-i cale dechisî,
Şi mi-au datu-mi Domnul apî de odihnî
Şi sălaş mi-au datu-mi in casî seninî,
Fără de scumpeate ca să mĕ hrăneascî
Şi pre bun repaos sufletul să-mi creascî.
Spre cărări direapte imi este povaţî
Cu sîntul sĕu nume Domnul de mĕ'nvaţî
Şi de voiu şi miarge in umbrî de moarte
De rĕu nu moi teame cât mĕ vei scoate
Toiagul tĕu Doamne şi sînta vargî
Cătră măngăiare-mi deşchid cale largî
Unde mi-ai gătatu-mi să mĕ pui la masî
Aco pizmaşii nu-'i vei lasa'n casî.
Să'mi caute de-aproape, ce'i vei scoate-afarî
Şi pentru-a lor pizmî vor fi de ocarî
Eară mie, Doamne, pre cap mĕ vei unge
Cu oloiuri scumpe şi vin imi va giunge.
Cu cel pahar tare, carele mĕ'mbatî
In spori de la tine cu milă'nduratî
Carea mĕ agiunge in zile de viaţî
Cât imi iaste traiul să cust cu dulceaţî
Şi să petrec Doamne in casa ta sîntă
I lungime de zile in trai fără smîntî.

Psalomul lui David sau a lui Ieremiea. 136.

Plăngerea şi jalea oamenilor celor dumnezeeşti de năpăsti şi nevoi ori trupeşti ori sufleteşti.

La apa Vavilonului
Jelind de ţara Domnului
Acolo şezum şi plănsăm
La voroavî ce ne strînsîm
Şi cu inemî amarî
Prin Sion şi pentru ţarî
Aducĕndu-ne aminte
Plăngeam cu lacrimî herbinte,
Şi bucine ferecate
Lăsăm prin sălci aninate
Că acolo ne'ntrebarî
Aceia ce ne prădarî
Să le zicem viers de carte
Intr'acea străinătate
Ca'n sănt munte Sionul.
Căntări ce căntam la Domnul
Ce nu ni să da 'ndemănî,
A cănta 'n ţarî străinî.
De te-aş uita ţarî săntî
Atuncea să'mi vie smîntî.
Şi direapta mea să uite

A schimba viers in lăute,
Şi să mi se prinzî limba
De gingini jelindu'mi scrăba
De te-aş mai putè uitate
Ierusalim cetate
Nainte de nu te-aş pune
In pomeane i zile bune.
Să nu uiţi Doamne sănte,
De Edom ce-au zis cuvinte,
Săntei cetăţi improtivî.
Cu rĕu din gură zlobivî
Răsipitî 'i ziduri nalte,
Deşertaţi de bunătate.
Tu fatî Vaviloneascî,
Rĕul va să te tlăneascî,
Va fi ş'acela 'nferice,
Ce'ţi va venì să te strice,
Că ţî se va 'ntoarce darul
Cum ne'nchini tu cu paharul,
Cănd coconii tĕi de zidiuri
Vor zdrobì ca nişte hrîburi.

Psaltire a sîntului Proroc David. Pre limba romăneascî, cu zisa şi cu toatî cheltuiala prea luminatului intru Is Hs, Io Stefan Petră Voevoda Domnul ţărei Moldovei. Din săntele scripturi a sănţilor părinţi dascalilor săntei biserici, cu lungî ostenealî in mulţi ai socotitî şi cercatî prin săntele cărţi, şi de aciea pre verşuri tocmitî in cinci ai foarte cu osărdie mare, de smeritul Dosotei Mitropolitul de ţara Moldovei.— V. Monastăiru Ouneovscom Tipom Izobrazisea. Leata ot sotvoren. svea 7181. (1673).
—4-o, 6 folii nepaginate şi 265 paginate.—

Psalomul lui David. 22.

Dumnezeu mĕ paşte şi n'am lipsî,
La loc de otavî ce'mi intinsî.
Sălaşul pe ape de repaos,
Şi cu hranî suflet mi-au adaos.
Şi'n cărări direapte mi-i povaţî,
Cu săntul sĕu nume de mĕ'nvaţî.
Că de aş mearge şi'n umbrî de moarte,
Teamî n'am de rĕu că tu mi-i scoate.
Toiagul tĕu şi sănta ta vargî,
Măngăiare'mi dau şi hire'ntreagî.
Că tu Doamne mi-ai gătat şi masî,
Şi pizmaşii nu'i suferi in casî.
De de-aproape să stea să mĕ vazî,
Aceia ce cautî să me piarzî.
Cemi pizma lor pre cap mĕ vei unge,
Cu oloi scump, vin înûm va agiunge.
Din săntul tĕu păghar ce mĕ'mbatî,
Cu mila ta Doamne cea'nduratî,
Carea merge'n soţie cu mine,
In viaţa mea in zile depline.
Şi'n casa ta să petrec cea săntî.
In zile lungi cu traiu fără smăntî.

Psalomul lui David sau a lui Ieremiea. 136.

Plăngerea şi jealea oamenilor celor Dumnezeeşti de năpăşti şi nevoi ori trupeşti ori sufleteşti.

La apa Vavilonului,
Jelind de ţara Domnului.
Acolo şezum şi plănsăm,
La voroavî ce ne strinsăm.
Şi cu inemî amarî
Prin Sion şi pentru ţarî.
Aducĕndu-ne aminte,
Plăngeam cu lacrime herbinte.
Şi bucine ferecate,
Lăsăm prin sălci auinate.
Că acolo nă'ntrebarî,
Aceia ce ne prădarî,
Să le zicem viers de carte,
Intr'acea străinătate.
Ca'n sănt muntele Sionul,
Căntare ce căntam la Domnul.
Ce nu ni să da'n de mănî,
A cănta 'n ţarî străinî.
De te-aş uita ţarî săntî,
Atuncea să'mi vie smăntî.
Şi direapta mea să uite,
A schimba viers in lăute.
Şi să mi se prinzî limba,
De gingini, jilindu'm scrîba.
De te-aş mai putè uitate
Ierusalim cetate.
Nainte de nu te-aş pune,

În pomeane 'n zile bune.
Să nu uiţi Doamne sănte,
De Edom ce-au zis cuvinte.
Săntei cetăţi inprotivî,
Cu rĕu din gurî zlobivî.
Răsipiţi zidiuri 'nalte,
Deşertaţi de bunătate,
Tu fatî vaviloneascî,
Rĕul va să te tlăneascî.
Va fi ş'acela 'nferice,
Ce'ţi va veni să te strice.
Că ţî se va 'ntoarce darul,
Num ne'nchini tu cu păharul.
Când cuconii tĕi de ziduri
Vor zdrobii ca nişte hrăburi.

Trebnic sau Euchologiu.

— 4º. Iaşi 1679—1688 —.

Psalom 21.

Domnul mĕ paşte şi nimicî nu mĕ va lipsi. La loc de pajişte, acolo mĕ sălăşlui.

Pre apî de rĕpaos m'au hrănit.

Povaţatum'au pre cărări de dreptate, pentru numele sĕu.

Că de voiu şi ămbla in mijloc de umbra morţii, nu m'oiu teme de rĕu, că tu cu mine eşti: varga ta şi toiagul tĕu, ele mĕ măngăiarî.

Gătita-i naintea mea masî, inprotivî celor ce mĕ supărî. Untoroşaş in oloiu capul meu şi păharul tĕu, ce mĕ imbatî cătu-i de tare.

Şi mila ta gonimĕ-va toate zilele vieţei mele, şi ca să mĕ sălăşluesc in casa Domnului in lungime de zile.

Psaltirea denţeles a Săntului Inpĕrat Proroc David. Tipăritî intru blagoslovite zilele măriii sale prea luminatului intru Is. Hs. Ioan Duca Voevoda; cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovei. Cu cheltueala Mării Sale şi cu posluşania smeriunii noastre Dosotei Mitropolitul Sucevii. In tiparniţa săntei Mitropolii in Iaşi. Vleat ot săz 7188 (1680) Msţa April 11.

4-o 3 foiii nepaginate şi 212 paginate.

Psalom lui David 22.

Domnul mĕ paşte, şi nemicî nu-m va lipsi.

La loc de păşune, acolo mĕ sălăşluî.

La apa de odihnî m'au hrănitumî, sufletul mieu intors'au.

Povăţîtum-au pre cărările dreptăţii, pentru numele seu.

Că de voiu şi mearge prin mijloc de umbrî de moarte, nu moi teme de rĕu, că tu cu mine eşti.

Varga ta şi toiagul tĕu, iale mĕ măngăiarî.

Gătitai 'naintea mea masî, protiva celorà ce mĕ supărî.

Unsuroşeaş cu unt de lemn capul meu şi paharul tĕu imbătăndu-mî pre cătu'i de tare.

Şi mila ta goniva după mine toate zilele vieţei meale, şi ca să petrec in casa Domnului in lungime de zile.

Psalom lui David sau a lui Ieremii 136.

La păraole Vavilonului, acii şezum şi plănsĕm, când ne aduseĕm aminte noi de Sion.

Pre sălci la mijlocul ei, spănzurăm organele noastre.

Că acolo intrebarea pre noi ceia ce ne prădarî pre noi, cuvinte de căntări şi ceia ce ne ducea pre noi, căntec.

Căntaţi nouĕ din căntările Sionului. Cum să căntăm căntecul Domnului in ţarî străinî.

De te aş uitate Ierusalim, uitati fie direapta mea.

Să se lipascî limba mea de gătlejul meu, de nu te-aş pomenite.

De nu voiu 'nainte pune Ierusalimul, ca intru incepĕtura veseliei meale.

Aduţi aminte Doamne de fii lui Edom, la zua Ierusalimului, de ceia ce grăesc, deşertaţi, deşertaţi pănă la temeliile ei.

Hiica Vavilonului mişeaoa. Fericitui, carele va inprotivă da ţie, potrivă darea ta, carea dedeşi noue.

Fericitui cela ce apuca, şi va trănti pruncii tĕi de piatrî.

Biblica,

adecî Dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei nouă lege toate, care s'au tălmăcit dupre limba elineascî pre înțelegerea limbii rumănești cu porunca prea bunului creștin și luminatului Domn Ioan Șerban Cantacuzin Basarab Voevod și cu indemnarea dumnealui Constantin Brăncoveanul marele Logofĕt, nepot de sor al Măriei Sale, care după prestăvirea acestui mai sus pomenit Domn, Pucearnicul Dumnezeu din alegerea a toatei Țări Romănești, pre dumnealui l'au coronat cu Domnia și stăpănirea a toatî țara Ungro-Vlahiei. Și intru zilele Măriei Sale s'au săvĕrșit acest Dumnezeesc lucru, carele și toată cheltuiala cea desăvĕrșită o au ridicat. — Tipăritus'au ăntĕiu in scaunul Mitropoliei Bucureștilor, a păstoriei Prea Sfințitului Părinte Kir Teodosie, Mitropolitul țării și Exarh lăturilor. Spre cea de obște prinţă s'au dăruit neamului romănesc. La anul de la facerea lumii 7197, eară de la spăsenia lumii 1688. In luna lui Noemvrie in 10 zile.—
— fol. mare. 5 folii nepaginate, 932 pagine și o foae nepaginată in urmă. —

Psalom a lui David 22.

Domnul paștemĕ și nimica num va lipsi, la locul otăvii, acolo m'au sălășluit.

Pre apă de rĕpaos mĕ hrăni pre mine, sufletul mieu intoarse.

Povățuitu-mau pre cărîrile dreptății, pentru numele lui.

Că de voiu și mearge in mijlocul umbrei morții, nu mĕ voiu teame de rele, căci tu cu mine ești.

Toiagul teu și varga ta, aceasta m'au măntuit.

Gătit'ai inaintea mea masă, din preajma celor ce mĕ năcăjesc.

Muiaș cu unt de lemn capul mieu și păharul tĕu inbătănd ca un prea tare.

Și mila ta mĕ va goni toate zilele vieței mele.

Și a lăcui eu in casa Domnului, la indelungare de zile.

Lui David prein Ieremia 136.

La riurile Vavilonului, acolo am șezut și am plăns, pornind noi Sionul.

La sălcii in mijlocul lui am spănzurat uneltele noastre.

Căci acolo ne-au intrebat pre noi, cei ce ne-au robit pre noi, cuvinte de căntări.

Și cei ce ne-au adus pre noi laudă, căntați nouĕ den căntările Sionului.

Cum vom cănta căntarea Domnului pre pămĕnt striin?

De te voiu uita Ierusalime, să se uite direapta mea.

Să se pipască limba mea de gătlejul meu, de nu-mi voiu aduce aminte de tine.

De nu voiu răndui ăntĕiu Ierusalimul, ca la incepĕtura veseliei mele.

Aduți aminte Doamne de fiii Edomului, zioa Ierusalimului.

Cei ce zicea: deșertați, deșertați pănă la temeliile lui.

Fata Vavilonului cea ticăloasă, fericit carele-ți va da ție resplătirea ta, carea ai dat noue.

Fericit cine va prinde și va trănti pruncii tĕi cătră piatră.

Bibliea,

adecă Dumnezeeasca scriptură a legii vechi și a cei noă toate, care s'a tălmăcit de pre limba elinească pre ințelesul limbii romănești. Acum ăntĕiu s'a tipărit romăneşte supt stăpănirea Prea Inaltatului Impĕrat a Romanilor Francisc al doilea, Craiului Apostolicesc, mare Prințip al Ardealului și cealealalte. Cu blagoslovenia Mării Sale Prea luminatului și prea sfințitului Domnului Domn Ioan Bob, Vlădicul Făgărașului. In Blaj. la Mitropolie. Anul de la naşterea lui Hs. 1795.
fol. mare. 7 foi nepaginate, 894 pagine, 1 pagină nepaginată, 246 pag., și 3 foi nepaginate la urmă.

Psalm 22.

Domnul mĕ paște și nimica nu-mi va lipsi.

In locul pășunei, acolo m'au sălășluit.

La apa odihnii m'au hrănit, sufletul meu l'au intors.

Povățuitum'au pre cărările dreptății, pentru numele lui.

Că de voiu și umbla in mijlocul umbrii morții,

nu mĕ voiu teme de reale, că tu cu mine eşti.

Toiagul tĕu şi varga ta, aceastea m'au măngăeat.

Gătit'ai inaintea mea masă, in protiva celor ce mĕ năcăjesc.

Unsa-i cu unt de lemn capul mieu, şi păharul tĕu e adăpăndu-mĕ ca un putearnic.

Şi mila ta mĕ va urma in toate zilele vieţii meale, şi ca să lăcuesc eu in casa Domnului intru indelungare de zile.

Psalmul lui David prin Ieremia 136.

La riul Vavilonului acolo am şezut şi am plăns, cănd mi-am adus aminte de Sion.

In sălci in mijlocul lui am spănzurat organele noastre.

Că acolo ne-au intrebat prĕ noi, cei ce ne-au robit pre noi, cuvinte de căntări.

Şi cei ce ne-au dus pre noi, căntare: căntaţi nouĕ din căntările Sionului.

Cum vom cănta căntarea Domnului in pămĕnt strein?

De te voiu uita Ierusalime, uitată să fie dreapta mea.

Să se lipească limba mea de grumazul mieu, de nu'mi voiu aduce aminte de tine.

De nu voiu pune inainte Ierusalimul, ca intru inceputul veseliei meale.

Aduţi aminte Doamne de fiii lui Edom, in zioa Ierusalimului,

Carii zicea, stricaţi'l, stricaţi'l pană la timelile lui.

Fata Vavilonului ticăloasă: fericit e cel ce va resplăti ţie resplătirea ta, carea ai resplătit nouĕ.

Fericit e carele va apuca şi va lovi pruncii tĕi de piatră.

Biblia

adecă Dumnezeeasca scriptură a legei vechi şi aceii noă Cu chieltueala rosienestii societăţi a bibliei.— In San-Petersburg. In Tipografia lui Nic. Grecia. in anul 1819 August 15 zile.

—8-o. 2 foi nepaginate, 1249 pagine, şi 1 foae nepaginată, şi 303 pagine.

Psalmul lui David 22.

Domnul mĕ paşte şi nimica nu'mi va lipsi.

In locul păşunei, acolo m'au sălăşluit, la apa odihnei m'au hrănit, sufletul meu l'au intors.

Povăţuitum-au pre cărările dreptăţii, pentru numele lui.

Bă de voiu şi umbla in mijlocul umbrii morţii, nu mĕ voiu teme de reale, că tu cu mine eşti.

Toagul tĕu şi varga ta, acestea m'au măngăiat.

Gătit-ai inaintea mea masă, inprotiva celor ce me năcăjesc.

Uns-ai cu unt de lemn capul mieu şi paharul tĕu este adăpăndu-mĕ ca un putearnic.

Şi mila ta mĕ va urma in toate zilele vieţii meale, şi ca să lăcuesc eu in casa Domnului intru indelungare de zile.

Psalmul lui David prin Ieremia 136.

La riul Vavilonului, acolo am şezut şi am plăns, cănd ne-am adus noi aminte de Sion.

In sălci in mijlocul lui am spănzurat organele noastre.

Că acolo ne-au intrebat pre noi, cei ce ne-au obit pre noi, cuvinte de căntări.

Şi cei ce ne-au dus pre noi, căntare: căntaţi nouĕ din căntarile Sionului.

Cum vom cănta căntarea Domnului in pămĕnt străin?

De te voiu uita Ierusalime, uitată se fie dreapta mea.

Să se lipească limba mea de grumazul mieu, de nu'mi voiu aduce aminte de tine.

De nu voiu pune inainte Ierusalimul, ca intru inceputul veseliei meale.

Aduţi aminte Doamne de fii lui Edom in zioa Ierusalimului.

Carii zicea: stricaţi-l stricaţi-l pănă la temeliile lui.

Fata Vavilonului ticăloasă: fericit este cel ce va resplăti ţie răsplătirea ta, carea ai resplătit noă.

Fericit este carele va apuca şi va lovi pruncii tĕi de piatră.

Psaltirea prorocului și Impĕrat David. In versuri alcătuită de micul intre musicoșii sistemii vechi Ioan Prale din Iașul Moldovii. În zilele tristelor intămplări ce s'au inceput prin țările românești din anul 1821. Spre a se inoì aducerea aminte de cele ce strigă Psalmii și spre folosul celor de nația sa Români, și a iubitorilor lor: acum ăntăi cu cheltuiala sa, la — Brașov s'au tipărit in Tipografiea L. Francisc de Șobeln prin Fridrih Herfurt. 1827.

— 4-o. 7 foi nepaginate, 90 foi paginate.—

Psalm 22. *)

Domnul mĕ pășunează, și nu'mi lipsi verde roor.
In locul de pășunare, acolo m'au dat in proor.
M'au hrănit la apa tienii, sufletul mi-l intorsĕrĕ.
Pre cărările dreptății, pentru nume'și mĕ cărărĕ.
Căci că dacă și umblàvoiu, in mijlocul umbrii morții,
Despre rele nu mi'i teamă, cu tine fiind ca soții.
Toaigul tĕu și cu varga, măngăere mi's deplină.
Feații mele gătiși masă: sterc celor ce nu'mi sĕnină.
Untdelemnitumi-ai capul, și ca o puternicoasă,
Imbătăndu-mĕ pre mine: și'i năstrapa amețoasă.
Și urmam-va a ta milă, intru toate de traiu zilei
Și cu Domnul a petrece, indelungatele zile.

Psalomă 136.

La părăul Vavilon, acolo șezum și plănsam,
Cănd găndem cătră Sion. In desișul de sălci pusăm,
Pre organe spănzuriș. Că'ntrebatuneau aice,
Carii ne-au luat șerbiș, de căntări vorbe: prin scripce.
Și cei ce ne-au dus leagon, sunațini vr'o căntare,
Din căntări de la Sion. Cum a Domnului păstrare;
Vom cănta in loc strein. De uitatevoiu vr'o dată
Cum-vá Ierusalim, fiem dreapta me uitată.
Prinsă și limba in găt, dacă nu voiu ține minte:
Pre Ierusalim, cǎt nu'l voiu pune inainte,
Ca pre un ăntĕitoriu, intr'a meoa veselie.
De a lui Edom ficiori, să'ți in minte Doamne vie:
Zi de Ierusalim fu, cănd zise: risipiți'l,
Păn la temelii (cum știm:) pre acesta năruiți'l.
Fata cea de Vavilon ticăloasă: fericie,
De cel ce'ți va fi izgon: resplătirea ta să fie,
Cum ne-ai noă rĕsplătit. Fericit aceia ăncă:
Ce luava la pălit, păc: feciorii tĕi de stincă.

*) Limba lui Prale este stranie in toate scrierile sale. *Red.*

Biblia adecă dumnezeeasca scriptură a legei cei vechi și acei noue după originalul celor șeptezeci și doi de tălcuitori din Alecsandria. Tipărită in zilele Preaināltatului nostru impĕrat al Austriei Francisc Iosif I sub privighearea și cu binecuvĕntarea Escelenței Sale Preasfințitului Domn Andreiu Baron de Șaguna, drept credinciosul episcop al bisericei greco-resăritene in marele principat al Ardealului etc. Sibiu cu tiparul și cu cheltueala tipografiei de la Episcopia dreptcredincioasă resăriteană din Ardeal, la anul Domnului 1856—1858.

fol. p. 21. p. 920. p. 240.

Psalmul lui David 22.

Domnul mĕ paște și nimica nu'mi va lipsi.

In locul pășunei, acolo m'au sălășluit, la apa odihnei m'au hrănit.

Sufletul meu l'au intors, povățuitu-m-au pre cărările dreptății, pentru numele lui.

Că de voiu și umbla in mijlocul umbrii morții, nu mĕ voiu teame de reale, că tu cu mine ești; toiagul tĕu și varga ta, acestea m'au măngăiat.

Gătit'ai inaintea mea masă, impotriva celor ce mĕ năcăjesc.

Uns'ai cu unt de lemn capul meu și păharul tĕu caste adăpăndu-mĕ ca un putearnic.

Și mila ta mĕ va urma in toate zilele vieții meale și ca să lăcuesc eu in casa Domnului intru indelungare de zile.

Pisalmul lui David prin Ieremia 136.

La riul Vavilonului, acolo am șezut și am plăns, cănd ne-am adus noi aminte de Sion.

In sălci in mijlocul lui am spănzurat organele noastre.

Că acolo ne-au intrebat pre noi, cei ce ne-au robit pre noi, cuvinte de căntări, și cei ce ne-au adus pre noi, căntare: căntați nouĕ din căntările Sionului.

Cum vom cănta căntarea Domnului in pămĕnt străin?

De te voiu uita Ierusalime, uitată să fie dreapta mea.

Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu'mi voiu aduce aminte de tine, de nu voiu pune inainte Ierusalimul, ca intru inceputul veseliei meale.

Aduți aminte Doamne de fii lui Edom in zioa Ierusalimului, carii zicea: stricați'l stricați'l până la temeliile lui.

Fata Vavilonului ticăloasă, ferieit este cel ce va răsplăti ție resplătirea ta care ai resplătit nouě.

Fericit iaste carele va apuca și va lovi pruncii tei de piatră.

Oratoriu,

coprinzĕnd orațiunile și rugele ce adresează lui Dumnezeu Creștinii orthodoxi combinat in modul acesta de Melchisedek:

(—8-o București, Lucrătorii asociați. 1869.)

—8-o. 2 foi nepaginate, pagine 8 și 422 și 116 și o tabelă

Psalmul 22.

Domnul este păstorul meu și nimica nu-mi va lipsi; in locuri de pășune mĕ salășluește, la apele de repaos mĕ conduce.

Restatornicește sufletul meu și-l duce pe cărări drepte, pentru numele lui.

Chiar de aș ămbla in valea umbrei morții, nu mĕ voiu teme de rele, pentru că tu cu mine ești.

Toiagul tĕu și varga ta mĕ măngăe.

Tu gătești inaintea mea masa contra celor ce mĕ persecută, ungi cu unt de lemn capul meu și paharul meu este plin.

Ăncă și bunătatea și mila mĕ va urma in toate zilele vieței mele și voiu locui in casa Domnului timp indelungat.

Sănta Scriptură a vechiului Testament.

Tradusă și publicată de societatea biblică britană și străină,

8-o Iasii. Tomul I. Adolf Bermann, o foae și 417 pagine. 1865
Tomul II. Goldner, o foae și 534 pagine. 1867
Tomul III. Goldner, o foae și 434 pagine. 1869

Psalmul 23.

Un Psalm a lui David

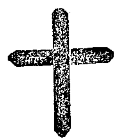
Iehova este păstorul meu;
Nimic nu'mi va lipsi.
Pre pășuni erboase mĕ culcă;
La apele cele line mĕ conduce.
Sufletul meu il restaurează;
Mĕ conduce in cărările dreptății pentru numele seu.
Chiar de ămblu in valea umbrelor morții,
Nu mĕ tem de nici un rĕu, căci tu ești cu mine
Toiagul tĕu și propeua ta, ele mĕ măngăiă.
Gătești inaintea mea masă, in presența inimicilor mei;
Ungi cu oleu capul meu;
Cupa mea e plină preste mĕsură.
Numai fericire și indurare mĕ vor urma in toate zilele vieții mele,
Și voiu locui in casa lui Iehova zile indelungate.

Psalmul 137.

Lăngă fluviile Babilonului, așolo șezurĕm și plănserĕm,
Când ne'am adus aminte de Zion.
Pre sălciile, ce erau acolo, spănzurarĕm harpele noastre.
Căci acolo captivatorii nostri ne-au cerut căntări.
Și despoeatorii noștri bucurie:
„Căntați-ne una din căntecele Sionului,“
Cum să căntăm căntarea lui Iehova
Pre pămĕnt străin?
De te voiu uita, Ierusalim!
Uite dreapta mea iscusința ei,
Lipească-se limba mea de ceriul gurei mele,
De nu'mi voi aduce aminte de tine,
De nu voiu pone Ierusalimul in culmea bucuriei mele.
Adu aminte, Iehova, fiilor lui Edom.
In zioa Ierusalimului,
Carii ziserĕ: „Surpați,
Surpați pănă la temeliile lui“.
Fiia Babilonului, tu devastată,
Ferice de cela ce'ți va resplăti
Trătarea ta cu care ne-ai trătat;
Ferice de cela
Ce va apuca și va sdrobi pre pruncii tĕi de peatră.—

Miclăușeni, in 30 Aprilie 1872.

D. A. Sturdza.

NECULAI SCHELITTI.

In timpul scurt de cinci ani şi jumĕtate de când publicăm „Convorbirile Literare“, am avut nenorocirea de a inştiinţa despre moartea unui numĕr insemnat de oameni de litere. Din cei mai bĕtrâni ţara noastră a pierdut pe Alexandru Donici, pe Constantin Negruzzi, pe Gheorghie Asachi şi in zilele din urmă pe Ioan Eliad Rădulescu; din cei mai tineri care au lucrat impreună cu noi şi promiteau a se deosebì in câmpul literaturei, am avut durerea de a insemna moartea lui Scarlat Capşa, lui Neculai Neculeanu şi astăzi a lui Neculai Schelitti.

Aceşti trei din urmă abie trecuse vrista de treizeci de ani şi cu toate acestea se prevedea moartea lor prematură cu mult inainte. Pentru Neculeanu şi Schelitti moartea a părut chiar o binefacere in starea grozavă de suferinţă in care se găseau.

Colonelul Neculai Schelitti a murit in 20 a lunei Iunie in Viena. El a fost unul din cei mai activi colaboratori ai jurnalului nostru. Publicul cetitor il cunoaşte din un şir de poesii originale şi din un numĕr mai mare ăncă de traduceri frumoase din poeţi germani şi franceji. Născut in anul 1836, tatăl seu vechiu militar, il destină şi pe dĕnsul pentru cariera armelor. De aceea il trimise din copilărie in Prusia pentru a-şi face studiile elementare in şcoala militară din Potzdam şi Berlin. Acolo, după ce trecù cu succes prin mai multe clase, imprejurări de natură cu totul private, il silirĕ a se reintoarce in ţară.

Aici intrâ in armată şi din soldat devenì in curĕnd ofiţer, apoi prin meritele lui inaintâ cu grabă, aşa incăt in anul 1869 fu numit colonel şi comandant a unui regiment. In acel an ănsĕ, in timp când regimentul seu se găsea in tabăra de la Furceni, o boală de creeri il lovì. De pe atunci chiar medicii dădurĕ puţină speranţă de indreptare; boala din ce in ce făcea progresuri şi nici cura de apă rece ce intreprinse la Răpedea lăngă Iaşi, nici o călătorie la Berlin şi Paris, unde fu transportat pentru a consulta medicii cei mai insemnaţi, nu folosì nimic. Moartea il ajunse pe drum spre patria sa. Tĕnĕr a fost cules din mijlocul familiei sale şi a numeroşilor sei amici! Cu dĕnsul ţara noastră pierde un bun cetăţean, un om de litere distins şi un brav ofiţer, ear noi unul din intemeetorii societăţii literare „Junimea“ şi un amic scump şi iubit.

Cine a cunoscut pe Schelitti va pastra purure de dĕnsul o duioasă amintire. Pe cât era de aspru şi corect in indeplinirea datoriilor de militar, pe atât era de blând in viaţa privată. Natura sa simţitoare şi plecată spre melancolie il impingea spre poesie, ocupaţiune care avea pentru dĕnsul o nesfirşită atragere.

Pe când alţii incep cu traduceri de poesii şi apoi se incearcă a crea şi ei, Schelitti a urmat calea contrară. O pasiune de junĕţă ii inspirâ un şir intreg de poesii lirice pline de durere şi in care se repetează nesfirşit, ca in chip de presimţire, ideea unei morţi triste şi premature. Din aceste poesii originale ne-au fost comunicate numai nouesprezece care s'au şi tipărit in jurnalul nostru. După ce timpul şi imprejurările il depărtarĕ de această temă, Schelitti traduse un insemnat numĕr de poesii din Heine, Goethe, Schiller, Uhland, Herwigh

şi Claudius şi trei poesii din Lamartine — avĕnd deapururea o plăcere deosebită pentru traducerea poesiilor lui Heine din care a reprodus in limba noastră vre o douezeci. Traducerile lui se deosebesc prin o limbă corectă şi armonioasă, neinfectată de boala neologismului exagerat, şi prin o reproducere exactă a ideei autorului. Cea mai bună dovadă despre aceasta este că nu numai din poesiile sale originale, ci şi din cele traduse s'au pus mai multe in musică şi trăesc astăzi in gura poporului nostru. Afară de poesii, Schelitti impreună cu D. Vasilie Pogor a tradus partea ăntĕia a lui Faust şi mai inainte ăncă ştim din gura lui că tradusese „Suferinţele lui Werther". Lucrarea aceasta o făcuse in timpul când sufletul sĕu era agitat de suferinţe asemĕnate acelora ce simţea eroul romanului lui Goethe; de aceea nu a ţinut niciodată ca traducerea lui să se tipărească şi chiar a refuzat a ne comunica manuscriptul. Straniu este ănsĕ că, in timpul ăntĕiu a suferinţelor sale fisice de care soarta hotărise a nu-l scapa, ideile lui se intorceau earăşi spre Werther, spre această carte, cu care petrecuse mai mulţi ani ai adolescenţii. Nu numai că-i plăcea să vorbească de acest roman, ci, intr'o zi in care mintea lui era mai alinată, compuse chiar mai multe strofe ce le intitulâ „dedicaţiune lui Werther". Această ultimă idee poetică a lui Schelitti care nu a fost tipărită, o reproducem după manuscript:

DEDICAŢIUNE LUI WERTHER.

O tu ce ai un suflet fierbinte ca un soare
Nu ţi-a remas in lume decăt mormĕntul tĕu,
Tu mori, sublime Werther, cu iacrimi arzetoare
Cătănd să stingi amorul şi chinul cel mai greu!

Să mori! căci astă lume nu este pentru tine,
Un suflet aşa mare aici nu are loc,
O! nu e demn pămĕntul s'aud' aşa suspine,
Să soarbă aşa lacrimi, să simtă aşa foc!

Căci tot ce poate omul in lume să simţească,
Să cugete intr'ĕnsul mai mare şi frumos
Şi tot ce-i cu putinţă aici să pătimească,
Tu le-ai simţit o Werther! in sinu-ţi dureros.

Tu eşti poema vieţei, tu leagănul, mormĕntul,
Simbol de suferinţă, eşti suflul cel divin,
In tine se 'mpreună şi cerul şi pămĕntul
Tu eşti al omenirei cel mai inalt suspin!

Răpedea 1870.

De cănd compuse aceste versuri, boala lui luâ proporţiuni aşa de intinse, incăt nu mai avù putere de a-şi indrepta mintea spre o ocupaţiune intelectuală oare care, şi chiar copiarea şi revezuirea poesiilor sale ce voea să adune, a trebuit s'o părăsească. Acelor poeţi pe care ĕi iubea mai mult şi a căror cetire le datorea periode intregi de mulţămire, Schelitti se simţea impins de a compune căte o dedicaţiune, in care sufletul seu manifesta incăntarea de care fusese cuprins. Din poeţii Romăni, Alecsandri ii făcuse totdeauna impresiunea cea mai adăncă, pe care o arĕtă in următoarele versuri dedicate „*Musei lui Alecsandri.*"

Ca un soare ce străbate
Pintre negrul vĕl de nori,
Astfel tu cu maiestate
Te-areţi mie dese ori!

In lumina aurorei
Te-am vĕzut plutind uşor,
Te-am vĕzut pe cămpul Florei
Lacrămănd de-un sacru dor,

Te-am vĕzut sburănd sub stele,
Universul admirănd,
Şi pe chinurile mele
Măngăiere revĕrsănd;

Ş'in durerea cea mai mare
Prin Carpaţi te-am intălnit,
Căntănd doine jălitoare
De poporul tĕu robit.

In casteluri părăsite
La Moldova ta visai
Ş'in palaturi strălucite
Soarta ţerei trist căntai.

A ta voace armonioasă
Sus in ceruri s'a suit,
Romănia mai voioasă
Deatunci dulce a zimbit.

Căntările resboinice ale lui Ossian il entusiasmase earăşi multă vreme, şi pe atunci a compus poesia intitulată:

DEDICAŢIUNE LUI OSSIAN.

Glas puternic ce vueşte pe-a străbunilor mormĕnturi
Ossian! suspin eroic unui suflet intristat
Voacea ta străbate stinca, glasul teu purtat de vĕnturi
Păn in cer s'a inălţat!

Cănd furtuna prin munţi urlă şi natura 'n resculare
Pare că eroii plănge care 'n fapte au perit,
Tu te primbli cu-a ta liră, impletind a ta căntare
Cu-a naturei glas uimit!

Noaptea cănd resare luna, cănd luceafĕrul apune,
Tu visezi la malul mărei, unde valurile mor,
Oceanul te ascultă şi un vĕl la altul spune
Al teu cănt nemuritor!

Tu atuncea vezi pe Fingal invĕlit in ceaţa nopţi;
Şi in jurul lui eroii prin cămpie rătăcind,
Vezi pe Oscar, pe viteazul, şi pe Daura'n braţul morţii
După Armar greu gemĕnd,

Vezi pe Colma părăsită in pădurea 'ntunecoasă,
Neavĕnd de apărare decăt glasul ei frumos,
Vĕlul tace s'o asculte, luna ese maiestoasă
Dintr'un nor intunecos.

Şi torentul care sburdă pintre munţi din stinc' in stincă
Se opreşte şi murmură voacea Colmei admirănd,
Ea suspină după Salgar ş'in durerea ei adăncă
Pe-o movilă stă plăngĕnd.

Ossian a tale cănturi pline de melancolie,
De durere şi suspinuri au pĕtruns sufletul meu,
Ş'am vĕrsat cu tine lacrimi, cănd in cruda bătălie
A căzut eroul teu!

Tu jăleşti a lui cădere şi o faci nemuritoare
Prin a tale triste cănturi, prin măreţul teu suspin,
Ş'a ta musă se inalţă cu-a sa liră 'ncăntătoare
Pe Parnasul cel divin!

O altă dedicaţiune ce scrisese lui Goethe a desfiinţat'o singur. Noue care ĕi bănueam despre aceasta, ne respundea că se simte pre slab pentru a se ridica pănă la indrăzneala de a lăuda pe Goethe, şi că niciodată nu a fost inspiraţiunea sa atăt de mare ca să poată exprima toate simţirile ce-l cuprindeau la cetirea opurilor acestui poet, pe care il avea de cel mai mare a tuturor timpurilor.

Iubirea ţerei, speranţa in viitorul ei sau

idei jalnice despre tristul present nu l'au inspirat niciodată cum a inspirat pe cei mai mulţi poeţi contimpurani. O singură poesie a lui are de obiect o idee naţională, aceasta, intitulată „Adunarea din Suceava", este una din cele mai frumoase ce a compus prin plasticitatea imaginilor descrise.

ADUNAREA IN SUCEAVA.

La Suceava se adună
Mulţi resboinici in palat,
Sala naltă greu resună,
Tot poporul s'a sculat,
Ale Ungurilor hoarde
Peste ţară năvălesc,
Sfarmă, pradă, taie, arde
Tot ce'n cale intâlnesc!

Stefan Vodă, acel mare
Stă pe tronul sĕu tăcut,
Ascultănd pe fie-care,
Ce pe Unguri a vĕzut.
Toţi aprozii, căpitanii
Toţi adun ostaşii lor,
Şi puternici ca Titanii
Vin chemaţi de Domnitor.

Şi Movilă 'n sal' apare
Cel mai brav dintre Romăni,
Ce sub Stefan Domnul mare
..roni hoarde de păgăni,
Şi Movilă se'ngrijeşte
El, ce nu se mai găndi
Dacă duşmanul sporeşte
Cănd spre dĕnsul năvăli.

Şi Dănilă, cu lungi plete,
Surnumit şi Taie-tot,
Căpitan mai multor cete,
A lui Stefan demn nepot,
Stă pe gănduri că vĕzuse
Mii şi mii de inimici,
Şi mulţimea lor nespusă
Ş'a lui Stefan cete mici.

Ieremia, căpitanul
Cel mai nalt şi mai virtos;
Ţine'n mănă buzduganul
Ş'intră in sală majestos,
Ca şi leul in mănie
Cu ochi mari insăngeraţi,
El aşteaptă cu mândrie
Pe duşmanii ingămfaţi.

Mihul, falnic ca un soare
Măndru 'n sală a intrat,
De la cap păn la picioare
Acest brav e inarmat.
Toţi de-a Ungurilor oaste
Şi putere i-au vorbit,
Mihul zice: oşti ca aste
Multe noi am biruit.

Chiar Neculcea, el, bĕtrânul
Inalbit şi plin de răni,
Vine să-şi espue sinul,
Cu mai mulţi bĕtrăni oşteni.
De mulţi ani nu se'narmase,
Toţi se mir, când l'au vĕzut,
Mulţi acuma il uitase,
Şi mort alţii l'au crezut.

Şi viteazul Şandrea vine,
De Panţirii sĕi urmat,
Nime'n luptă nu se ţine
Cu acest voinic barbat.
Laiot, bravul de la munte
Cu Plăeşii au sosit,
Nici un duşman să-l infrunte
Păn acum n'a indrăznit.

Precum marea se'nfuriază
Cănd furtunele-o muncesc
Şi cu valuri se'narmează
Către vĕnturi ce-o isbesc:
Aşa'n ţara romănească
Mic şi mare se sculau,
Cănd străinii să răpească
A lor drepturi cutezau!

Şi cănd sala se impluse,
Cănd eroii s'adunat,
Cănd tocsinul incepuse
Ca se urle'nfricoşat;
Stefan strigă cu'nfocare:
„Daţi-mi spada să mĕ'ncing;
Duşmani mulţi! Onoare mare!
Pentru-acei, care-i resping!"

Prin aceste citaţiuni am căutat să inviem memoria nenorocitului Schelitti la publicul cetitor; căt pentru noi care am trăit şi lucrat cu dĕnsul ani indelungaţi, vom păstra purarea cea mai blăndă amintire de acest amic scump, care era inzestrat cu atăta talent. Soarta ănsĕ a voit să-l pierdem in anii cei mai frumoşi ai vieţei!

Iacob Negruzzi.

ISCHIA*)

(*Lamartine, secondes méd. poét. II*).

In alte lumi se duce strălucitorul soare;
Pe cer se sue luna in caru-i argintiu,
Şi 'ncet, incet străbate adănca 'ntunecare,
Punĕnd pe fruntea nopţii un giulgiu străvĕziu.

De sus din munţi lumina-i in mişcătoare unde,
Se varsă peste dealuri ca un părĕu de foc,
Se culcă pe costişe, ori pintre văi s'ascunde,
Ori joacă'n sinul apei un nebunatec joc.

Lucirile ei blănde in umbră 'mprăştiate,
Prin intuneric zioă albastră zugravesc,
Şi fac in depărtare pe largul loc să 'noate,
Şi cerul şi pămĕntul ce in lumini plutesc.

Plin de simţiri Oceanul de pacinicele-i maluri,
Scăldăndu-le-şi alină amoru-i furtunos,
Şi insule şi golfuri stringĕndu-le in valuri.
Le recoreşte ţermul cu abur umedos.

Cu drag urmează ochiul a valului mişcare,
Ce-acum inainteşte, acum se dă 'napoi,
Ca un amant ce stringe o fată cu'nfocare:
Ea 'ntăi se'mpotriveşte, dar se supune-apoi.

Blănd ca suspinul unui copil ce dormitează,
Se'mpraştie in aer un glas tănguitor:
Din cer să fie echo ce-auzul desfătează,
Sau marea şi pămĕntul suspină de amor?

El se inalţă, cade, renaşte şi ear moare,
Ca inima ce'n multe plăceri s'ar cufundă;
Natura'n nopţi de-aceste a respiră se pare,
Şi ca şi noi se plănge de fericirea sa.

Al nopţii farmec soarbe cu simţurile tale,
Şi sufletu-ţi la viaţă deschide,—o muritor!
Se'nalţă steaoa'n ceruri şi te conduce 'n cale,
Şi umbrele te chiamă se te imbeţi de-amor.

Vezi tu departe focul ce tremură pe munte?
De-a dragostelor mănă acolo-i aţiţat:
Iubita, ca şi crinul, işi pleacă a ei frunte,
Şi'n nerăbdare-aşteaptă pe-al ei amorezat.

*) Insulă din Mediterana, in golful Neapoli.

Frumoasa, cu-al ei suflet in visuri rătăceşte,
Şi ochiul ei albastru resfrănge ceru'n el;
Cu degetu-i chitara din cănd in cănd loveşte;
Pe vênt duioase glasuri se pierd după muncel:

„Ah! vino: lumea-i plină de-a dragostei tăcere;
Ah! vin să bem al serei recoritor nectar!
E ceas;—abea 'nălbeşte şi'n umbre pănza piere,
Ducĕnd incet acasă pe pacinicul pĕscar.

„Eu pănza ta urmat-am intreaga zi pe mare,
Din ceasu'n care barca-ţi de ţerm s'a depărtat;
Astfel şi porumbiţa, din cuib cu 'nfiorare
Urmează'n sboru-i puiul ce'n sus s'a inalţat.

„Când ea incet in umbră alunecă prin valuri,
Recunoscut-am glasu-ţi in echo de sub stinci,
Şi boarea cald' a serei oprindu-se pe dealuri,
Imi aducea căntarea-ţi prin undele adănci.

„Când valul isbi'n coasta de spume inălbită,
Eu numele tĕu stelei de mare l'am şoptit;
Aprins-am a mea lampă, şi dulcea ta iubită,
C'o săntă rugăciune furtuna a gonit.

„Acum sub cer e numai repaos şi iubire:
In valuri vine unda la mal s'adoarmă lin
Pe trunchiu-i floarea doarme, şi chiar intreaga fire,
Se stringe şi adoarme pe-al nopţii tainic sin.

„Vezi tu: pentru noi muşchiul e aşternut in vale;
Şi via'n şerpi se'ndoae după butucul seu;
Unit al mărei miros cu cel de portocale,
Flori dulci şi nevĕzute anină 'n pĕrul meu.

„La tainică lumină a boltei drăgostoase,
Culcaţi pe iasomie noi gingaş vom căntà,
Păn luna cea balae inspre Misen se lasă
A dimineţei foçuri stingĕnd făclia sa."

Ea căntă: glasu-i măndru din cănd in cănd s'o-
preşte,
Şi strunele chitarei lovite mai uşor,
Zefirului aruncă un echo ce descreşte,
De sunete-adormite, de-oftări ce'n aer mor.

Acel ce-ar fi in suflet pĕtruns de infocare,
In ceasul de iubire, sub cerul strălucit,
Şi 'n chipul unei măndre şi tinere fecioare,
El ar simţi de'odată tot visu-i implinit;

Acel ce sub un paltin, la ale mărei şoapte,
Cu stincele imprejuru-i, pe muşchiu culcat ar fi
La ale ei picioare din zori şi pănă'n noapte,
Şi numai in suspinuri ei tainic i-ar vorbi;

Acel ce-ar soarbe'n peptu-i suflarea ei mult dulce,
Ear vĕntul sburănd sprinten prin măndru pĕrul ei,
Pe pleoapa lui in treacĕt l'ar face să se culce,
Sau pe obraji să-i cază in şuviţi aurii;

Acel ce-ar oprì timpul in răpizile-i pasuri,
Şi ar ficsà cu-amorul aici sufletul seu,
Uităud că şi pe ţermuri sbor ale vremei ceasurì,
Ar fi el om din lume, sau vrei un Dumnezeu?

Şi noi, intinşi pe coasta cămpiei inverzite,
Pe maluri ce amorul in raiu le-ar fi schimbat,
La plăngĕtorul murmur a mărei liniştite,
La raza ce zimbeşte pe-un cer inseninat,

Aici unde norocul şi viaţa-s la olaltă,
Pe ţermul ce cu ochii a-l mĕsurà iubim,
Am respirat un aer din lumea ceealaltă,
Elisă!... Şi se zice că trebui să murim!

S. G. Vărgolici.

Ceva despre literatura poporana.

Literatura noastră poetică cea mai bună este datorită in mare parte inriurirei literaturei populare. Renaşterea literară a inceput mai inainte de a se şti că poporul căntă şi căntănd găndeşte atăt de adănc şi de frumos; dar producerile cele de'ntĕi erau mai mult de un caracter ştiinţific. Literatura frumoasă era puţin şi slab representată. De indată ănsĕ ce se cunoscù ce comoară de poesie este deja cristalizată in sufletul poporului Romăn, de indată ce spirite eminente se coborirĕ in acele regiuni intime ale vieţei cămpeanului, in esterior atăt de simplă şi de grosolană, in interior ănsĕ adese ori atăt de naltă şi de ideală, de indată literatura poetică luâ un avĕnt puternic; productele sale luarĕ un caracter de originalitate, un caracter national, fără care o literatură nu este decăt un palid reflex a producerilor unui alt popor. De aceea şi acei poeţi care se apropierĕ mai mult de popor, care se cufundarĕ mai adănc in acea lume a inchipuirii astfel cum şi-a clădit'o poporul nostru pe pămĕntul ce-l ocupa de atătea secule, aceia se deosebirĕ mai mult prin producerile lor, pentru că prin graiul lor nu vorbea numai omul individual, ci mii şi mii de glasuri contopite in unul singur.

Această puternică şi necontestată inriurire a producerilor frumosului poporan asupra literaturei noastre celei culte cere o esplicare; şi aceasta constă in nespusa perfecţune a producerilor frumoase instinctive ale poporului. Se pare straniu la ăntĕia privire cum tocmai partea cea mai neştiutoare, cea mai necultă, să dee modele de frumos, cu care s'ar putè măndrì chiar cele mai mari genii poetice ale omenirii. Dacă ănsĕ vom observa cum se naşte poesia poporană, vom inţelege uşor căt de indreptăţită este această stare de lucruri şi pentru ce in producerea frumosului adevĕrata inspiraţiune şi modelele după care trebue să ne indreptăm trebue căutate in literatura nescrisă, poporană.

Cum se naşte căntecul, povestea, doina in popor? Poetul, căntăreţul remăne necunoscut; şi adesa noue celor ce privim cu recunoştinţă la cei ce ne inveselesc sufletul prin bucurii ideale, ne pare rĕu de pierderea numelui seu. In adevĕr ănsĕ nu e aşa; autori a acelor căntece, poveşti şi doine incăntătoare nu există; unul singur este acel ce le produce, unul şi acelaşi autor, cu mii de spirite şi de inimi, cu mii de simţiri şi găndiri deosebite; acela este poporul in intregul seu, in colectivitatea sa.

S'a intămplat odată ceva, un fapt mic neinsemnat, dacă il privim din imensitatea lumei, mare, insemnat pentru cei pe care-i au atins; acest fapt se spune din fii in părinţi, se imbogăţeşte lipindu-se de el găndiri din memoriile prin care trece; timpul ce se scurge, aruncă asupra-i o zare albăstrie ca acea ce acopere munţii in departare, şi sub dĕnsa se inalţă ca aburii sub soare, formele fantastice din altă lume, din lumea visului, care se amestecă, se contopesc cu amintirea schimbată a faptelor reale, şi astfel din ţesĕtura adevĕrului cu inchipuirea, a realităţii cu visul, se naşte balada, legenda, povestea şi celelalte forme a literaturei poporane.

Cine le a făcut?—nimene. Nici bĕtrănul ce a istorisit pentru ăntĕia oară imprejurarea nepoţilor sei in lunga noapte de earnă, nici copila ce a spus-o la o clacă infrumuseţănd-o cu florile ce ieu naştere in găndul ei cel tĕ-

se fixează până la un punt balada sau povestea. Ceea ce este in adevĕr frumos; cea ce a fost primit de sufletul intregului popor, remâne sub forme neschimbate, stereotipe, adesa chiar cu cuvinte şiziceri neinţelese, imbrăcate in farmecul necunoscutului, şi care sunt pentru timpurile noastre adesa isvoare istorice din cele mai preţioase.

Cele spuse despre poesia poporului sunt exacte şi pentru producerea musicei sale. Modulaţiile voacei sau sunetele instrumentului cautâ să urmărească tremurul interior a sufletului omenesc mişcat de patimi şi de simţiri; mulţi căntă, mulţi se ncearcă a incorpora in acest mod mişcările interioare, dar numai acele forme remăn, sunt primite de popor, care corespund intr'adevĕr cu ceea ce vrau să exprime; cel-lalte sunt uitate şi cad in părăsire.

Din acest mod de producere a frumosului poporan, se esplică inalta sa superioritate şi farmecul nespus cu care este imbrăcat. El este floarea simţirilor unui popor intreg; tot ce are el mai scump, tot ce are mai nobil, tot ce are mai dumnezeesc. Individul poate să-şi păteze sufletul cu găndiri urite precum mănile sale cu fapte necuviincioase. O intinsă coleticvitate de oameni însë nu poate cădè in asemene rătăciri. Dreptatea, bunul simţ şi gustul cel ales sunt intipărite in sufletul omului; rătăcirile individuale pot să le tulbure, dar nu să le inăduşă. La urmă totdeauna ele es invingĕtoare.

Literatura poporană ne infăţoşează deci un fenomen analog cu literatura scrisă. Şi in aceastâ, căte opere se produc şi cu toate aeste ce puţine din ele remăn pentru totdeauna in mintea oamenilor? Alegerea se face in acelaş mod. Gustul general al omenirii hotăreşte cu timpul asupra valorei unei producţii literare, care sau este uitată, sau remâne perpetuată in memoria generaţiunilor. De aceea geniile se aleg numai cu trupul şi de obiceiu nu sunt recunoscute căt timp trăesc indivizii inzestraţi cu ele.

Dar in literatură scrisă, poporul sau omenirea nu lucrează el insuşi la producerea, ci numai hotăreşte asupra meritului ei, el are un rol numai pasiv, rolul de critic. In literatura poporană, poporul insuşi prin mulţi din membrii sei lucrează la producerea frumosului. El este şi critic şi autor. In literatura scrisă lucrează apoi un spirit, cel mult un veac de om la o producere nemuritoare; in cea poporană lucrează mii de spirite in timp de multe veacuri la o asemene producere. In literatura scrisă se reflectează mintea, simţirea, patimile unui om, in cea poporană mintea, simţirea, patimile unei lumi intregi. Şi dacă adesa geniul individual prin puterea sborului seu cuprinde lumea intreagă in el şi ne destăinueşte interiorul ei, literatura poporană ne destăinueşte aceeaşi lume deadreptul pe o cale nemijlocită. In una vedem lumea—care singură e mare prin prisma cea frumoasă a geniului măreţ, care orăndueşte însé şi coloreazâ după firea sa ceea ce ne arată; in cealaltă vedem aceeaşi lume deadreptul, in ceea ce este ea, simplă şi măreaţă ca natura ce i-a dat naştere.

Dacă literatura poporană este resumatul lucrării poetice şi a criticei instinctive a unei indelunge perioade istorice a unui popor, apoi cu tot dreptul trebue să-i recunoaştem o mare valoare ca model şi ca mĕsură, după care trebue să judecăm producerile literaturei noastre scrise de astăzi. Aceasta nu inseamnă că

nĕr și iubitor, nici căntărețul ce o istorisește după ani și după veacuri, in locuri indepărtate sub o formă cu totul alta decăt acea de la inceput. Cine le a făcut?—Toți. Căci de la cel ăntĕiu povestitor până la cel de pe urmă, fiecare a imbogățit spusa lui cu o găndire nouă, fiecare au adăncit simțirea intregului, au poleit graiul in care turna găndirile sale. Și nu numai atăta; dar ceea ce nu era frumos in intămplarea insăși sau in povestirea ei de un bard de mai nainte, a fost părăsit de cel următor. Fiecare, fără să știe, fără să vree, a criticat ceea ce insuși povestea și cănta; și astfel numai după o trecere de mulți ani trebue să scriem in stilul popular, sau poate să căutăm a imită producerile populare, incercări totdeauna nenorocite, dar inseamnă că in toate producerile poetice actuale trebue să căutăm acele merite care fac atăt de incăntătoare cetirea unei balade ca Miorița, ca Mihul Copilul, Erculean sau sumă de altele. Puritatea limbei, formarea cuvintelor noue in spiritul poporului, simplicitatea expresiunei, ideile adănci și mărețe, simțirea cea adevĕrată și ideile originale particulare spiritului poporului nostru, care se intălnesc la fie ce pas in poesia poporană.

E necontestat că in poporul nostru există in momentul de față o fierbere interioară care se manifestează intre altele prin produceri poetice. Puterea există; de la indreptarea ce va lua, atĕrnă succesul seu. Cu modelul literaturei poporane inainte, o rătăcire este peste putință. De aice vine insemnătatea cea mare ce trebue dată adunărei de poesii, povești și legende populare.

Desvoltarea unei prose frumoase, a novelei, a romanului, așteaptă acelaș impuls de la literatura poporană pe care l'a căpătat poesia prin colecțiunile căntecelor poporane. Nu mai puțin și musica noastră nu se poate desvolta decăt pe baza musicei poporane, care până acuma este puțin cunoscută in cercurile culte.

A. D. Xenopol.

BIBLIOGRAFIA.

Gr. D. Patescu. Omul fisic 1 vol. 8 Buc. 1872. pr. 1 l. n.

Revista științifică anul I și II, 2 vol. căte de 24 coale 8 tecst și 24 stampe. București pr. 20 l. n. vol.

G. Al. Zamfirol. Franciada Cantul IV. 1 vol. 8. Buc. 1872. Pr. 1 l. n.

Dr. A. Popovici. Băile lui Ercule sau scaldele de la Meedia 1 vol. 8. Pesta 1872.

E. Sucevanu. Stenograful Român organ pentru propagarea artei stenografice cu un curs de stenografie alăturat. Ese odată pe lună. Viena III Mathung. g. Pr. 3 fl. v. a. sau 8 franci.

Radu Cumpineanu. O privire asupra stărei sociale a țeranilor Romăni. Brăila 1872.

V. Gr. Pop. Aurora Bucovinei, poesie, cu o privire fugitivă asupra literaturei Române in genere, eară in special asupra mișcărei literare din acea provincie a Daciei. București 1872 Wartha, Socec, Ioanid. Prețul 2 l. n.

CORESPONDENTIA.

D-lui Dr. D. Folticeni. Primind prețul abonamentului, respundem că vĕ considerăm abonat ca de la 1 Aprilie an. cur. păn la 15 Martie 1873; abonamente de la 1 Iulie inainte nu se fac, fiindcă cu aceasta s'ar pierde volumele in zadar.

D-lui B... Cu desăvirșire neințeles.

D-lui Sol. Iași. De la anul III până astăzi nu ne s'a părut a constata nici un progres

D-lui I. B. Respins.

Red.

Redactor, *Iacob Negruzzi.* Tipo-Litografia Națională.

No. 5.—Anul VI. Iassi, 1 August 1872.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.
Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Sviţera, Belgia şi Italia 20 franci; pentru Francia şi Spania 25 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an intreg, in Iaşi la Tipo-Litografia Naţională şi la redacţiune, in Bucureşti la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte oraşe din România la biurourile postale.

O CORESPONDENŢĂ LITERARĂ
intre
I. ELIADE SI C. NEGRUZZI DIN 1836.

Intre hărtiile reposatului Costache Negruzzi s'a găsit mai multe scrisori a reposatului de curĕnd Eliade Rădulescu, rămăşiţele unei corespondenţi literare purtate intre aceşti doi barbaţi in anii 1836 şi următori.

După căt se vede, unele din aceste scrisori a fost publicate in „Gazeta Teatrului" care eşia in Bucureşti in anii 1836 şi 1837, căci de şi nu ne-am putut procura numita foae care cu anevoe va mai fi existănd, totuşi din cuvintele lui Eliade insuş in scrisoarea lui cea de'ntăi cătră C. Negruzzi din Iulie 27, publicarea corespondenţei este prevezută, cu scopul de a intruni „mai multe duhuri intr'o părere asupra primirei unei limbi generale intre Rumăni". De aceea nu vom publica scrisorile in extenso acuma, rĕmănĕnd ca la casul cănd Gazeta Teatrului nu s'ar mai afla să le publicăm in intregimea lor, căci mai multe din ele sunt vrednice din mai multe punte de videre a fi scoase la lumină.

Corespondenţa intre persoane care au jucat un rol oare-care in viaţa unui popor este de insemnătate, mai ăntĕiu pentru cunoştinţa oamenilor insuşi, apoi pentru aceea a timpului. In legăturile din ce in ce mai intime ce se statornicesc intre oameni impinşi de aceleaşi cugetări şi năzuinţi se oglindeşte in firea ei inima fie căruia. Inveţi a-i cunoaşte şi a-i preţui. Afli ce era caracterul lor in legăturile cele mici, pentru ca apoi să-ţi esplici faptele lor in rolurile cele mai de insemnatate ce le-au avut in viaţa poporului lor.

Ce deosebire in tonul scrisorii celei de'ntăi a lui Eliade, din 1836, in care imbrăţoşează cu plăcere şi foc propunerea lui Negruzzi de a intra in o corespondenţă literară, mărginindu-se de altfel strict in acea sferă, şi acel a unei scrisori din 1839 in care respunzĕnd lui C. Negruzzi la inştiinţarea ce-i face acesta despre insurătoarea sa, Eliade ĕi spune: „Insoară-te iubitul meu . . . Fii fericit, dee Domnul să trăiţi mulţi şi fericiţi ani, şi căte rugăciuni şi urări sunt la bine-cuvĕntarea sfintei cununii, eu ţi le repet din suflet, la tot frazul bine-buvĕntărei căte un amin!" Legătura intre cugete asemănătoare se coboară curĕnd in inime şi intăreşte lucrarea spre binele obştesc prin căldura prieteniei.

Era in anul 1836 când se incinse această corespondenţă, un an care este, in părere, atât de apropiat, din generaţia căruia trăesc încă atâţa representanţi—şi cu toate aceste ce indepărtat este acel an in realitate! Timpul şi curgerea lui sunt relative; el se intinde sau se restringe după mulţimea faptelor ce se petrec in el, şi un secol intreg de tăcere şi neschimbare este mult mai scurt decât un singur an de mişcare sgomotoasă, de propăşire grabnică in bine sau in rěu şi de viaţă tulburată. Aşa ănsě au fost viaţa ţerilor noastre. Cei 36 de ani care ne despart de epoca de care vorbim, şi care de abia duc pe un individ spre calea bětrâneţei, au dus pe poporul nostru intr'o viaţă cu totul nouă, intr'o stare aşa de schimbată incât, faţă cu icoana timpului aceluia, ori-ce asemănare chiar pare a fi dispărut. Până şi indivizii din acea epocă sau şi-au schimbat firea fiinţei lor, sau dacă au ramas ceea ce erau, sunt obiecte de curiositate, urme rătăcite a unei lumi ce nu mai este. Astfel a fost mersul lucrurilor in ţara noastră in bine şi in rěu; am rupt tot, am aruncat tradiţiunea, şi cu o prăpăstuire neauzită in istoria omenească ne-am aruncat in viaţa, moravurile, obiceiurile altor popoare. De aceea o corespondenţă din 1836 intre doi barbaţi ce au avut o parte de lucrare in regenerarea noastră, este mult mai insemnată de cum s'ar crede la simpla considerare a numerului anilor ce au trecut de atunci.

Corespondenţa aceea are de obiect principal formarea unei limbi româneşti, căci sunt acuma 36 de ani, ea abie dacă exista!! Incepuse o mişcare in spirite încă de mai inainte; acuma ănsě, cugete mai alese vroiau să inalţe limba românească la rěndul de limbă cultă pentru esprimarea ori-cărui şir de gânduri, acuma incepuse o *prelucrare a limbei insuşi*, nu numai o servire oarbă, instinctivă cu rămăşiţele ei, şi in indoeala care se ivi de indată in mintea scriitorilor, vedem pe cei mai insemnaţi din ei cum caută să se sprijine mutual in această lucrare comună.

C. Negruzzi scrie cătră I. Eliad, fără ca ei să se cunoască de altmintrele decât prin scrierile de mai inainte, şi i pune intrebări asupra mai multor punte indoelnice ce le intâlnise in mănuirea limbei . . . Reputaţia lui Eliade, meritele sale necontestabile pentru introducerea unui inceput de cultură dincolo de Milcov, făcuse pe Negruzzi să se indrepteze cătră el. Era o fericită idee in multe punte de videre; din astfel de legături intelectuale se intinse apoi cu incetul reţeaua acea de gândiri şi simţimente care impinse mai târziu pe Românii din ămbele principate să se contopească in o singură ţară.

Respunsul lui Eliade este insemnat atât pentru ideile sănătoase ce conţine asupra căii ce trebue apucate spre cultivarea limbei române, cât şi prin faptul că conţine o critică oare cum prevestitoare de toate rătăcirile in care poporul nostru a căzut in această privire, rătăciri de care, lucru curios, nu s'a putut apăra nici insuşi autorul acelei scrisori.

Eliade espune in modul următor ideile sale asupra regenerărei limbei şi principiile lucrărei sale de până atunci in această privire:

„Până a nu intra a-mi da şi eu părerea la câte cu dreptate mě intrebi, voiu să vě arăt că o limbă cu cât se lucrează, cu atâta se cultivă, se regulează şi se desăvărşeşte, legiuindu-se fiecare termin şi fiecare fras cum să se zică şi cum să se scrie. Prin urmare,

limba noastră când am inceput să o scriu, mai ăntĕiu mi-am croit o sistemă, după a me părere, pe natura şi insuşirile ei. Mai ăntĕiu am scris foarte urăt ca fiecare incepĕtor, fără tovarăş carele să mi sprijine a me părere in părerea lumei. Singur a trebuit să mĕ lupt cu prejudeţele şi obiceiurile, *care de multe ori trebue să le respecteze cine-va, pentru că şi de sunt mai tot deauna nedrepte, dar sunt bătrĕne, sunt inrădăcinate şi sunt puternice!* Pretutindene la inceput poate să mĕ vadă cineva un scriitor care incepe, care nu are experienţă şi prin a căruia pană abie a trecut ăncă căte-va vorbe şi căte-va frase a le limbei intregi... De multe ori eară un scriitor incercat poate să mĕ vadă că scriind *am vrut sâ fiu inţeles şi prin urmare am respectat vorbele şi frasele cele vechi şi obicinuite* sub forma in care se afla, care de şi vicioasă, dă ănsĕ să inţeleagă cetitorului aceea ce s'a găndit scriitorul.

„Sistema me a fost ca să poată cine-va aduce limba in stare pe căt se poate, a esprima tot ce se găndeşte, fie in materie fisică, fie morală, fie politică, fie religioasă. Pe drumul acesta am vrut să am de povaţă de se va putea *dreptul cuvĕnt*, *armonia* şi *energia*, şi sau pe căte trele să le intrebuinţez deodată, sau după imprejurări să aleg pe cea mai potrivită cu imprejurárea. *Dreptul cuvĕnt* mĕ povăţuia ca toate zicerile cele noue să mĕ silesc a le rumăni după cum le-au grecit, latinit, italienit.... Grecii, Romanii, Italienii.... *Armonia* (pe căt a putut să fie primitoare urechea me de armonie, sau după căt a me crezare m'a făcut să mĕ deprinz mai mult sau mai puţin cu tonuri mai blănzi ori mai aspre) armonia zic cerea, ca in această pravilă de a rumăni zicerile, să nu uit drepturile ei, ce in toate veacurile şi in toate locurile le-au avut, de a-i se face adică totdeauna scutire din pravilă, când a ei ureche delicată este rănită de asprimea intimpinului celui urăt. *Energia* eară, avĕnd de cea de'ntĕiu imputernicire dreptul cuvĕnt, işi pierde toată a sa putere când e silită a se tări, zăbovindu-se de lungimea zicerilor ca să ajungă la a sa ţintă. Atunci e măreaţă, atunci e sublimă când purtănd adevĕrul pe braţele sale cele nervoase, se repede ca fulgerul din gura oratorului şi merge de tună in inimele ascultătorilor. O limbă polisilabă, mĕ socotesc că nu poate să aibă acea destoinicie şi putere ca una a le căreia ziceri sunt scurte, lesne de pronunţat şi cu imbelşugare in fiecare rănd. Limba noastră după cea grecească este cea mai polisilabă din căte cunosc, şi tot deauna m'am silit intru aceea ce s'a putut a o scăpa de acea intindere leneşă şi de acele terminaţii cari ni le-au dat străinii ce invĕţau reu şi urăt limba noastră, şi la zicerile cele noue incai ce le-am intrebuinţat am fost stăpăn a le da ori ce formă voi vroi (stăpăn zic pe mine, iar nu in opinia lumei).“

Astfel aşezăndu-şi Eliad principiile după care se silea a cultiva limba română, el a pornit pe o cale tot atăt de sănătoasă intru aplicarea lor şi anume prin traduceri. După cum este cunoscut şi singur ne o spune, el traduse mai ăntĕiu cărţi de ştiinţi precum un curs de matematică, unul de logică, scriind tot odată şi o gramatică, toate aceste cu scopul de a inzestra limba cu terminii necesari pentru esprimarea ideilor din care se compun acele ştiinţi. „După ce dară — urmează Eliade — mi-am format limba ştiinţelor sau a duhului,

am vrut pe urmă să păşesc şi la limba inimei sau a sentimentului . . . *fără să mě abat din drumul literaturei cei sfinte sau biserice ști* in care se esprimă aşa de frumos și aşa de ințeles, prin cele mai multe locuri, sentimentele cele mai nalte şi mai těněre, entusiasmul cel mai viu şi patimele cele mai dureroase . . . şi in care poate afla cineva limba epopei, a odei şi a elegiei. *fără să strice limba cea legiuită odată de moşii noştri* ci numai după drumul şi metodul lor să indeplinească lipsele ce ei n'au avut vreme a indeplini, adecă intru aceea ce atinge de limba ştiinţilor, a literaturei cei noue şi a ideilor ce lumea a dobândit de atunci in coace.“ Urmând apoi ca şi pentru formarea limbei ştiinţifice, s'a pus pe tradus opere insemnate literare a autorilor străini, vroind să vază „pe cât se mlădiea limba şi cât este destoinică să esprime acele idei atât de frumoase, inalte şi pline de patimă“ şi ca resultat a acestei incercări ne spune Eliad următoarele cuvinte memorabile care ar trebuì să stee inaintea ori cărui ce'şi simte puterea de a lucra spre imbogăţirea şi cultura limbei noastre: „*Limba* zice el, *am aflat'o destoinică, căci ea mi-a fost invěţătorul şi ea singură m'a poveţuit cum trebue să o măiu*; şi cine o va asculta, cine nu va eşi din regulele prescrise ale naturei ei, va ajunge in scurtă vreme departe, căci fără a se rătăci, merge deadreptul fără să se abată nici odată. Destoinicia ei am vězut-o; am vězut-o mai destoinică decât pe cea franţuzească, că este croită de la inceputul ei se fie limbă, dacă nu a cugetărei şi a sentimentului, incai a cuvěntului şi a inţelegerei. Vorbele i lipsesc şi frasele; urzirea sau scheletul ei este mare, e elegant, e nobil. Energia nu-i lipseşte, armonia se simte pretutindeni şi când va să fie zugrav, vezi insuşi natura.“

Aceste idei atât de adevěrate şi de sănătoase sunt coronate prin una de o importanţă şi mai mare, relativă la un dicţionar despre care, după cât se vede, C. Negruzzi luase vorba in scrisoarea sa ca de un mijloc de cultivare a limbei. Foarte cu drept i respunde Eliade asupra acestui punt: „Să fi inceput de la un dicţionar, după a me părere nu era bine, *căci era să se adune căţi-va neincercaţi in limbâ şi să pună nişte pravili care ceilalţi să le pâzască cu paguba lor, ear legiuitorii după o mai lungă experienţă să se căească de ce a făcut, să schimbe dicţionarul după ce lumea i a invěţat odată reu, adecă după ce a stricat pe biata tinerime cu legiuirea lor cea eşită dintr'un cap fără judecată şi experienţă.*“

Ceea ce spunea Eliade la 1836 e adevěrat in mare parte şi astăzi Din nenorocire ănsě o parte din prorocia lui Eliade s'a implinit. S'a căutat cultivarea limbei in facerea unui dicţionar de către o academie asupra căreia loveşte drept in ţintă fiecare din cuvintele reproduse mai sus. S'a pus asupra bietei limbei noastre pedanţi ca nişte vultani despoind-o de toată imbrăcămintea ei ca şi când ar fi moartă; şi ăncă in România liberă sunt numai căţi-va pedanţi; ei vorbesc, ei ascultă. Dar in Transilvania, in Bucovina, acolo ţara intreagă e apucată de boala pedantismului. Unde mai este vorba de principiile sănătoase in formarea limbei de care era dominată generaţiile de mai nainte? Unde mai este limba lui Şincai, Petru Maior, Mureşanu? Nicăire nici urme a limbei lor netede, populară şi scrisă in spiritul poporului Român. Limba bisericească in care a scris mitropoliţii noştri,

in care a cântat clerul nostru in timp de mulţi ani şi la sunetul căreia s'a bucurat poporul, resună numai in biserici; ba traduceri noue, stergănd de pe scrierile religioase farmecul vechimei şi incântătoarea ademenire a vorbirei bătrĕneşti, alungă din sufletele Românilor impreună cu limba cea frumoasă şi spiritul religios. Despre literatura poporană, al doile mare izvor de imbogăţire şi model de imitare pentru cultivarea limbei, — izvor n cunoscut lui Eliade căci de altmintrele nu l'ar fi omis, — pedanţii nu vrau să ştie nimic; ba indrăsnesc să păteze veşmintul feciorese a literaturei poporane cu sarbeda corcitură a jargonului lor.

Astfel singurul lucru poate ce ne a rămas de la strămoşi, singura legătură puternică cu tradiţiunea istorică a poporului nostru, este şi ea lovită şi sfărămată in cele mai multe părţi. In Transilvania pericolul au ajuns atăt de d parte incăt au luat proporţiile unui pericol naţional. Limba română de acolo se strică pe zi ce merge. Spiritul românesc dispare, legătura fraselor devine din ce in ce mai nemţască — ceea ce se cunoaşte deja de pe lungimea lor şi de pe frasele multe incidente. *) Pentru despăgub re ănsĕ a elementului naţional se toarnă cu grămada asupra acelui schelet germanisat cuvinte latine luate proaspet acuma din autorii clasici latini, pe care invĕţaţii Transilvaniei i cetesc pentru acest scop.

Bătrĕnii găndeau altmintrele. Ei credeau că „a cultivi o limbă va să zică a o curăţi de tot ce nu o face să inainteze, *de tot ce nu este al seu* şi nici nu se poate simpatisa cu dĕnsa; a pune tot lucru şi toată vorba la locul seu, a boteza fieşte care idee cu numele seu, a o scapa de tot ce poate să fie echivoe şi a o face să esprime aceea ce se găndeşte cineva ear nu alta". Aşa spune Eliade in scrisoarea sa şi mai adaoge, venind vorba despre un cuvĕnt asupra căruia C. Negruzzi il intrebase dacă trebue păstrat sau inlocuit cu un altul nou: „*Şiroiu* este insuşi vorba *torent* şi ăncă poate şi mai imitativă, mai armonioasă şi mai poetică. *Reu i-a zis torent când am avut vorba şiroiu,* şi totdeauna am intrebuinţat-o după ce am aflat'o"

In această frasă se conţine un principiu mare de cultură pentru limba noastră. Unde avem o zicere românească care să se afle in scrierile bisericeşti, in cronicari, in literatura populară, acolo să nu imprumutăm ziceri străine, adecă Franţuzeşti, Italieneşti sau Latineşti ci se păstrăm pe ale noastre, care sunt vechi, generale şi inţelese de toţi pe deplin. „Singurul mijloc ca să ne unim la scris şi să ne facem o limbă generală este să urmăm limbei cei bisericeşti şi pe tipii ei să facem şi limba filosofului, matimaticului, politicului. . . . Dicţionarul nostru este acolo pentru vorbele cele vechi; n'are cine-va decăt să le pue in răndul alfabetic." Adevĕrat este aceasta şi in zilele noastre, adăugind numai pe lăngă limba bisericească, pe acea populară cum e depusă in poesiile şi poveştile cele incăntătoare, şi observănd că pe când in 1836 duşmanii limbei noastre erau exteriori, in 1872 ei sunt duşmani din casă, insuşi capetele sucite pe care cultura le produce odată cu acele eminente, care ănsĕ in epoca noastră sunt in numĕr atăt de mare incăt ameninţă tocmai formarea şi intemeiarea acelei limbi generale

*) Schachtelstil.

pentru care a lucrat și a luptat generația de mai nainte. .

Dar pe atunci erau alte vremi; pe atunci ori ce lucrare pentru binele comun cerea o lepădare de sine și o incălcare a egoismului de care timpurile noastre au perdut prea curĕnd conștiința. Literatură, politică, tot ce se făcea atunci in scop de a ridica pe poporul român din decăderea in care zăcea, avea un caracter serios, și persoana era totdeauna pusă in joc, adesa in pericol pentru faptele sale. Trebuia o puternică imboldire din lăuntru pentru ca un om să scrie, să spună sau să făptuească ceva ce era spre binele obștesc pentru că fiecare din aceste acte cerea jertfe intinse fără de care nu se puteau implini; și atunci când omul se jertfește pentru ceva apoi resultatul nu poate să fie fără insemnătate, căci numai ceea ce este intr'adevĕr mare, bine și frumos, impinge pe om oare cum afară din sine, il face să'și uite ființa individuală pentru gândirea și simțirea de care e cuprins. Așa lucrau oamenii de atunci și de aceea mare parte din lucrarea acelui timp este de valoare. Indată ănsĕ ce se efteni prețul ce trebuia să plătească fie-cine din propria sa persoană pentru a lucra spre binele obștesc, de indată se amestecarĕ pretutindene *nechemații,* adecă oameni ce nu erau impinși prin o imboldire puternică, interioară și neegoistă, ci de aceia ce vedeau in politică și literatură un mijloc de a căștiga bani și reputațiune; de indată se corumpserĕ și se stricarĕ aceste doue ramuri de activitate, care incepurĕ a avea de motor egoismul individual. Pentru a ne mărgini la literatură, cei mai mulți din productorii pe acest tărâm nu sunt impinși de o idee, ci fac știință, literatură etc. fiind că simt un profit oare-care. Lipsind imboldirea din lăuntru, lipsește adevĕrul, de aceea ne găsim față cu atâtea minciuni, cu atâtea erori, cu atâtea păcate in contra bunului gust, a frumosului și a adevĕrului. Pentru a reaminti prin un exemplu viu acea stare deosebită a timpurilor de atunci, reproducem următorul loc din scrisoarea lui Eliade, in care abătându-se pentru un moment de la obiectul scrisorii, espune condițiunile in care a lucrat el cele despre care vorbise până atunci:

„Ca să nu'mi rămăe lucrarea neroditoare, ca să pociu a mĕ folosi dintr'ĕnsa, cugetând mai de multe ori asupra unui object cele ce am cugetat odată, m'am făcut apostat din casa părintească care imi propunea protecții, slujbe, chiverniseli, și m'am pus in mijlocul zidurilor celor dărămate din Sf Sava, un biet dăscălaș cu 50 lei pe lună, incunjurat de câțiva scolari săraci hotăriți și fanatici in hotărirea lor și in prieteșugul meu; am impărțit leafa me intre dĕnșii, și am inceput lecțiile mele de la gramatică până când am sfărșit cu dânșii un curs de matematică și de filosofie in limba națională in vreme de șese ani, fără să mĕ intrebe cine-va ce fac, fără să vie cineva să incurajeze pe scolari. Venea iarna; lemne nicăirea; fiecare scolar aducea câte un lemn de unde găsea, care abia era in stare să incălzască preajma unei sobe sparte ce umplea casa de fum și să topească fulgizii de zăpadă ce vijelia i repezea pe ferestrele cele sparte. Tremurănd cu măna pe compas și pe creta ne făceam lecția, și Dumnezeu a binecuvĕntat ostenelile noastre ce era niște minuni ale *dragostei* și ale *hotărirei.* Scolarii aceia s'au imprăștiet profesori prin județe; in locul

acelor dărămături s'a intemeiat muzeul național; alăturea s'a inalțat colegiul Sf. Sava; limba cę s'a legiuit in acele dărămături s'a imbrățișat de toată tinerimea și felul scrierei și ortografia s'a introdus in toate cancelariile. Rod al aceleiași strădănii este și treatrul național." *)

A. D. Xenopol.

Itinerarul in Istria.

(Urmare și fine.)

Datinele și usanțele Românilor din Istria.

(Aici se termină manuscrisul pregătit. Despre restul călătoriei se află intr'un mic portofoliu numai consemnări scurte de reminiscențe personale, care—după cum se vede—aveau a fi prelucrate pentru usul public in modul Itinerarului precedent. Noi le imprimăm cum se găsesc inportofoliu.

4 Iulie.

Cunoștința cu Potestatul Luciani.—Era provenit din *Pisinu.* Receperea cea mai cordială. — Intălnirea cu Dr. Scampicchio. — Planul de mers la *Schitazza.*

5 Iulie, Duminică.

Cu D. Luciani prănzirĕm impreună la părinți lui Dr. Schampicchio, unde veni și D-nul Giovanni Lucas amĕndoi conscolari cu Papiu și Hodoșiu la Padova. Șezĕnd la masă, ne aflâ o' femee de la Schitazza, dintr'aceste familie, in care numai bĕtrănii mai cunosc ceva românește. Am vorbit cu dĕnsa, mĕ ințelegea in toate căte vorbeam in limba celor din Valdarsa, dar nu putea ține discurs, zicĕnd că de copilă mică n'a mai cuvĕntat. Ba și când o intrebam de căte o vorbă, se găndea mult, frecăndu-se pe frunte. Din căte am intrebat'o, anume: capu, ocli (nu moae ca Valdarsenii), mâra, ureclie, ureclini (zicea și ea, ca cei din Grobnic, *raclini,*) picior, cameșa, cosițe, bisaghele, apa, vir (vin) etc. erau toate ca in Valdarsa; de *jana* (gènă) și de *cliept* nu-și aducea aminte; ear nou pentru mine a fost când i-am arătat un inel intrebănd cum se chiamă: a respins *verigelle* și *vericelle,* adecă diminutive de la verigă or *verica,* ceea ce nu știa nimine in Valdarsa.

Se afla și lăngă Albona in vechime o cetate ce se chiema „Curte Albă", Corte Alba; in proprietatea D-lui Scampicchio se află un loc *Ladin,* unde acum e numai o casă; intr'un manuscript al lui Scampicchio, cuprinzĕtor de statutele Alboniei, din secul. XIV, am aflat numele: *V'lchos,* — apoi *Cavarda Cuterias* despre locuri inchise cu gard (cavarda — carda, gard) despre *curți* idem. Și aici mare bucuriă pe Italiani că dam de urme romane in Istria. Portul cum e in Valdarsa; dar coromacul spun că era mai mare, adecă mai inalt.

6 Iulie.

Luni dimineața la $4^1/_2$ plecarăm călări eu și D. Luciani la Schitazza. După $^1/_4$ de oară furĕm pe ripa Adriaticei, adecă pe țermul Cuarnerului și merserĕm inainte spre m. z., avĕnd vis-à-vis in stănga spre resărit insula Cherso, intr'o infundătură mai spre resărit cetatea Cherso, ear in dreapta munți petroși, ănsĕ revestiți cu vegetațiune spre poale. Casele sunt resipite ca mai in toată Istria, pămĕntul de și mai numai piatră, bine lucrat. Grănele frumoase, olive, fice, pere, vii. Așa merserĕm 3 oare, apoi incepurĕm a sui pe munte in sus când călări, când pe jos. Acest munte formează ca un cap și se numește despre mare *Punta Negra.* Carnerul adecă se cotește spre apus in semicerc și se imbină cu canalul Arsei. In vĕrful acestui munte locul se așează puțintel, și are forma unui crater mare. In acest crater e Schitazza, un loc incunjurat despre resărit, m. z. și apus de mare și imbinat numa despre m. n. cu uscatul. Poalele muntelui despre resărit și m. z. se numesc Valea *Curată,* vede or bine că acesta e nume românesc, precum și Punta Negra. Pe unele charte e scris Valle *Curatta,* pe altele Valle Curata. Din toți Românii ce vor fi fost aici au remas numai acestia, ănsĕ cu durere am aflat că numai in 5—6 case mai știu românește bĕtrănii; barbații de la 40 in jos nu mai vorbesc. La familiele ce vorbesc românește, am aflat numele Giovannu Maria Tomalinu, Giovannu

*) Rugăm pe ori cine ar posede Gazeta Teatrului din 1836 și 1837 să bine voiască a ne înștiința, pentru a putea cunoaște ce s'a publicat in ea din corespondența intre Eliade și Negruzzi. Tot odată rugăm pe tănărul D. Eliade să bine voiască a ne comunica scrisorile reposatului Negruzzi ce se vor fi aflănd in arhiva familiei, sau a le publica.

Maria Crozzu, Antonio Zamu, Giovannu Maria Urcu. O a cincea familiă se chiamă Carbuntini; ănsĕ Tomalin și Crozzu au și nume slavic comun *Fonovich*, Zamu și Urcu—*Dobrici*. Discursul cu bĕtrănul *Tomalin* adnotat in catalogul No. 2. *)

Intrebănd pe moșul (Tomalin era de 78 ani) de ce cei tineri nu cuvĕntă, respunse:

Cesti tireri nu cuvintă, că s'au (s'av) insurat după afară, după cari nu știu cuvîntà (î et *i* promiscue); *au svețiat limba, și se sputesc cu noi ca noi cnvintăm in aceasta limba.*

Eu: ce vrè zice *sputesc?*

El: *se ceartă cu noi și se rid* (zic și *ridu) de noi.*

L'am intrebat: ați ținut in limba voastră *peștele,* știi acela ce amna in apa si-i bur de măncat?

El: *Peștiu?*

Eu: Iea, peștiu. Cum loviți peștii in apa?

El: *Noi acățăm peștiu cu udița, și cu mrigia, și cu oștile cu 5 si cu 7 dinți.*

Eu: ce escu oștile?

El: *Oștile-s facute de flieru și-s lungi de ur Clafter, și dam cu ele in peștiu candu-l vedem.*

Eu: Dar liepuru?

El: *Liepuru lovim cu pusia* (sic, et non pucsia.)

Eu: La udița nu ziceți și *undița?*

El: *Stessu, tot-ura.*

Am intrebat *nepot, nepota.* Nu le au, dar m'a ințeles de pe italica și mi-a respuns: *nucu, nuca,* ceilalți zic *unucu, unuca,* (slav.)

L'am intrebat: dar apoi n'aveți nuci, nuca, ș nucu care face nucile?

El: *avem* (și *arem*) *nucu și nuci; cavtă colo!* Și-mi arătâ un nuc cu nuci.

Eu: Capiți voi cand aveți nucu și nuci, ca cuvintați de nucile de mancat, ver de nepoți?

Bătrănul rise și dede din umeri, respunzĕnd: *capim, ca noi nu măncam omiri.*—

La 5 oare plecarĕm inapoi și la $7^1/_2$ furĕm in Albona, in osteria mea.

7 Iulie.

Marți dimineața la 5 oare am plecat insoțit de D. Luciani spre Castua. Urcăndu-ne sus la Fianona, vĕzui un pom cu sarbezelle și intrebai pe D. Luciani, cum se chiamă acest frupt. *Sorbole,* respunse bravul italian. Eu adăosei că noi le chiămam *sarbezelle.* La acest cuvĕnt se intoarse veturinul nostru cu aceste vorbe: *anche il popolo qui in Istria le chiama Sarbezelle.* — Asemenea in dialectul istrian italianii chiamă *polpa, polpe,* ceea ce in limba cultă se zice *pupole.* In Valdarsa *pupa*=pulpa.—Steterĕm puțintel in Fianona (*Plumin* il chiamă poporul istrian roman și slavii; in *Ponestra* se vede schimbul lui f in p. Numele dar a fost *Flumĕn* or *Flumin,* de la Romăni l'au luat slavii, și pe urmă italienii l'au mai deturnat in *Fianona,* in loc dé Fiumone ori Fiumino.)

De la Fianona sau Fluminu am venit la Moschenizze aproape de 10 oare. Inainte de Moschenizze am stat la Bersetz; era 9 oare; am intrat la Sajevici. Nu știe nimic romănește. Scena cu el.

La 1 am purces din Moschenizze inainte; la 3 furĕm in Volosca; la $4^1/_2$ in Castua. — Calea pe toată ripa Carnerului e foarte bună; aerul curat și plin de odori aromatice, ce aburesc din pădurile de olive, fici, castane și vii. Se află și alte sorte de pomi incărcați de frupte. Viptul sau grănațele parte matore, parte aproape de maturitate. Epidemia nu apucase in partea locului a strica, abia incepea a se ivì p'aici p'acole. Ficele erau mai toate matore și făceau loc celorlalte ce mai au a se coace pănă in toamnă. Aici (ne aflăm in Liburnia vechiă) ca și in Istria ficii dau frupt peste vară de doue ori. Migdale, cari in Istria infloresc in Ianuarie, n'am pre vĕzut in dosul muntelui Maggiore. Vegetațiunea in dosul acestui munte peste tot, mai ales jos spre mare, cu tot locul, petros și ripos, e una din cele mai luxurioase. Locul pănă in punta (cima) muntelui Maggiore e acoperit de păduri. Unde se face căte o vale ori șes in mijlocul ripelor și bolovanilor semănăturele, grăunțele sunt foarte frumoase. Oamenii sunt industrioși; cară pămĕnt peste petre de-și fac locuri de semănat, care produc foarte bine. In tot mersul, Fiume sta inaintea noastră spre dreapta. Indată ce ajunserĕm in Castua traserĕm la o osteriă, lipită de casa in care ședea preotul Miceti, ori Micetici, cum se scrie.

Pănă să ne facă de cină, visitarĕm pe Miceti, care remase uimit auzind că-l salut in limba lui.

*) Aceste cataloage sunt consemnările de cuvinte adunate din loc in loc și așezate apoi după ordinea alfabetică in vocabularul istrian. Intercalăm aci din catal. II, partea la care se refere textul.

Ne respunzĕndu-mi il intrebai: „Nu cuvinţi in limba vostră, in limba de sub Monte-Maggiore?“ Atunci imi respunse „cuvintu“. Pe urmă mĕ intrebâ de unde-s etc. Apoi eşii cu D. Luciani imprejurul castelului Castuei, unde dederĕm numai de o inscripţiune glagolitică, ce custa din 4 litere. Le-am copiat amĕndoi, şi venind acasă, unde eu aveam in gramatica lui Berlici alfabetul glagolitict am decifrat indată anul 1537. Se vede insĕ de sub locul unde era inscripţiunea, că a fost o peatră mai mare, care ănsĕ era luată. Aci va fi fost fără indoială insăşi inscripţiunea; căci datul era pe cel deasupra din cele patru marginale, de care fu inconjurată piatra in mur.

Sara am mai conversat cu Miceti. Domnu Luciani şezu cu mine a doua zi după prănz.

8 Iulie.

Mercuri la 3 oare plecâ D. Luciani inapoi la Albona. Spunĕndu-mi Miceti că după 4 oare se intoarnă Jeiunesii de la Fiume, unde Mercurea şi Sămbăta duc cărbuni, eşirĕm in cale inaintea lor, şi in minutul acela vĕzurĕm doi ce mănau caii lor inaintele. Incepui a cuvĕntà cu ei şi ne inţeleserĕm indată. Ii pitrecui ca $^1/_2$ de oară şi insemnai vre o căteva cuvinte ce nu se află in Valdarsa şi Schitazza, precum verbii *a inţelege, a vorbì, departe* in loc *de larg, ariete* şi *berbece* in adevĕrata lor distingere, *capestru* şi nu *cavestru* ca in Schitazza, *comper* in loc de *cumetru*, apoi declinaţiunea cu articulul in urmă, etc.

9, 10 şi 11 Iulie.

Trecui in Itinerariu cele ce aflai şi făcui sub Monte Maggiore. In 10 şi in 11 sara mai ţinui drumul Jeiunesilor şi adunai cuvinte. Miceti, care avea septămăna de ordine, nu putea a-mi sta in ajutor; dar m'am convins, că el puţin cunoaşte limba fraţilor sei. Se va pute cunoaşte aceasta, dacă voiu spune, că el nu ştiea că la ei *cărele* insamnă *căne*, ci credea că insamnă *Spitzbube*, şi numai *brecu* cănele. In adevĕr el insuşi mărturiseşte, că dus de copilandru la scoală la Pisin, pe urmă in seminare, a uitat mult; cu toate aceste provocat de D. Covaciu in anul 1845—1846, ca scolar s'a ocupat a reduce la tabele formele limbei, pe urmă earăşi când a lucrat un op mai mare—cum zice de 16 coale—pentru D. Czörnig. Atunci fu constrins a-şi reculege materialul limbei căt i-a remas in cap din copilăriă. Din toate se vede că ştie puţin afară de cele ce se vorbesc in Berdo, şi apoi afară de sub Monte-Maggiore nu ştie nimic. Cu toate aceste apucăndu-se de studiul limbei sale, are capacitatea cerută de a face bună treabă. El s'a şi descurajat vĕzĕnd că din operatul dat D. Czörnig nu ş'a ales nimic. De la Jeiunesi am aflat şi mai bine, că Castua, căreia Slavii zic Castva şi Castav, se zice rom: Căstău, care fără indoială e deturnat din Castel.

Nu e nici o indoială că aici a fost unul din castelele, destinate de Romani de a apĕrà pasurile Muntelui-Maggiore in contra barbarilor la inceputul colonisărei, pe urmă in contra incursiunilor barbare. Apoi a devenit slavic.

12 Iulie.

Duminică la 4 oare dimineaţa am plecat singur pe jos spre Ieiune. La Bergud, unde am ajuns la 7 oare, am luat un mul cu un mular, şi după ce băui cafeua la părintele Vode, la $7^1/_2$ plecai pe munte in sus, pe locuri foarte rele. Cine a trecut pe la Oitus in Moldova şi-şi aduce aminte de Gyilkos, poate a-şi face o inchipuire de calea prin aceşti munţi, cu acea diferinţă, că aice ca $1^1/_2$ oară sui pe munte repede, şi când te intorni scobori cu mai mare pericul. Cu toate aceste Jeiunesii, bĕtrăni şi tĕnĕri, cu femeile, cu feciorii şi fetele lor, cutrieră zioa şi noaptea aceste locuri ripoase şi sterminoase, plecând de acasă noaptea după miezul nopţii cu cărbuni in spate, ori pe muli, ori pe cai, oamenii ănsĕ pe jos, pănă la Fiume, de unde după ce işi vĕnd cărbunii, singurul lor mijloc de căştig, pleacă inapoi intre 2 şi 4 după ameazi şi ajung acasă intre 10 şi 12 noaptea.

Cum eşi din Bergud, incepi a sui pe munte. Ajungĕnd in cima lui şi continuănd calea inainte' vezi indată dosul Carsului (munte) intr'o estensiune bunicică, sur in urma pradei, ce securile Jeiunesilor făcurĕ in coastele lui. Mai incolo spre apus şi m. n. in unele locuri, pe unde au tăiat creşte altă pădure, in altele au remas numai petrele goale, in altele a crescut earbă şi sunt locuri de păşune şi de făn. Apropiindu-te de Jeiune, locul se aşază, se face vale şi deluţe, in stănga e do-

sul liniei celei mai inalte a munţilor numiţi Cars, in dreapta altă linia, mai puţin inaltă. La poalele acestei din urmă e comuna Jeiune. Ceva mainaite locul se face şi mai şes, şi ca la $^3/_4$ de oară cu piciorul, se vede Mune, unde e parochia de care se ţine şi Jeiune. Locuitorii mi-au spus că acesta e numele cel adevĕrat, ear nu Şeiane, nici Jeiane. Ei il chiamă Jeiun, şi Jeiune sau Jeliun şi Jeliune (poate Geliun, Geliune=Gelio, Gelionis?). Impregiurul satului sunt semănăturile: grău, secară, orz (numai ei au ţinut cuvĕntul orz,) turchine, orez, crumpiri şi fasole. Dar din grănaţele ce erau ăncă verzi, se vede indată asprimea climei, unde neua stă şi căte trei luni. Casele se vĕd pe din afară şi mai departe curate. Sunt de peatră şi acoperite cu paie. Toate au impregiur curte şi grădine inchise cu gard parte de peatră, parte de nuele sau de *verge*, cum zic ei. Eacă, din acea mare mulţime de comune impoporate de Români, pănă lăngă Trieste şi in dreapta impregiurul opidului Castellnova, ce ăncă pe timpul lui Ireneo della Croce vorbeau toţi limba română şi se chiămau Români, a remas astăzi numai Jeiune, cu 70—80 case grupate ceva mai des una lăngă alta. E de mirare cum in Mune, locul principale al parochiei şi departe numai de $^1/_2$ de oară de Jeiune, nu mai cuvĕntă nimene româneşte, cu toate că tot acel port şi datini se vĕd. Nu numai aceasta, ci ăncă nici nu dau unii pe la alţii, se uresc. Numai in biserică la Mune se intălnesc. De almintre şi unii şi alţii cărbunari, Jeiunesii nu duc cărbuni nici odată la Trieste, ci la Fiume, şi Munesii nici odată la Fiume, ci numai la Trieste, de şi calea de la Mune la Trieste e ca 1 oară şi $^1/_2$ mai lungă, decăt de la Mune la Fiume. Nu s'a vĕzut cărbunari de la Mune la Fiume precum nici din Jeiune in Triest. Aceasta s'a observat de toţi. Eu am intrebat pe Jeiunesi, de şi nu vorbesc bucuroşi de Munesi; ştiŭ că pe acolo au fost tot Românii, dar zic că aceia au rătăcit de la datinele şi limba părinţilor. E de mirare intre Vlachii ce s'au desnaţionalisat şi intre cei ce au mai remas, ce ură e. Schitaţanii sunt numiţi de cătră cei de la poală Ţigani etc., aceştia ănsĕ le aduc aminte de originea lor numindu-i Vlachi, care nume la cei desnaţionalisaţi e de ruşine.

Intrănd in Jeiune am tras la potestatul Grigorie Turcu sau Turcovici, care nu era acasă, ci la Mune. Eu eşii prin sat, şi indată dedei de cunoscuţi, cu cari vorbisem in cele trei seri la Castau. Ne duserĕm la Osteria, după ce-mi spuserĕ că ei nu merg la Mune la misă, pentrucă fusese Capelanul de dimineaţă aci in Jeiune şi făcuse misa; la din contra eram să merg cu ei la Mune. Erà pe la 10 oare. Indată se adunarĕ impregiurul meu, mai ales junii; femei s'a vĕzut căte una pe căt steterĕm afară, dar după ce am intrat in Osteria nu s'a mai vĕzut nici una. Peste tot mi se părurĕ aici femeile mai puţin familiare, ba ăncă cam selbatice, mai ales fetele. Cănd mĕ intălnii Mercuri in 8 Iulie sub Castua cu 6, dintre care 4 erau fete şi 2 măritate, şi cănd se aratau aşa familiare, causa erà că erau toate cam plesnite de vin. De aceea şi cerurĕ să le dau de rachiu. Acum numai 2, o fată şi una măritată, din cele 6 venirĕ să mĕ felicite de bună venire.

Intre oameni dedei de unul care numai de 7 or 8 luni se intorsese din România mică, anume de la Filiaş proprietate a d-lui Filişianu, unde lucrase. Acesta mi-a fost de folos, că mĕ inţelegea mai bine cănd intrebam şi-mi esplicà. Conversănd noi şi adnotănd eu, baba mi-a fiert 4 oue şi-mi aduse un blid de lapte *cicer* (lapte *ciceru* e cel nemestecat cu apă, lapte curat.) După acest prănz, intrerupt mereu prin necesitatea de a adnota căte un cuvĕnt ca să nu se uite, continuarĕm ear discursul, pe care-l conduceam eu. Intr'aceea se intorsese Potestatul, erà 1 după 12, şi veni la mine, invităndu-mĕ să merg la el acasă ca să merindez cu el. De şi măncasem, nu mi s'a părut bine a-i recursa invitarea; prin urmare ne puserĕm cu toţii impregiurul unei *mise* (mai *mize*), pe care se afla un blidoiu mare, cu verze călite in unsoare, şi un alt blid cu mamaligă, ănsĕ nu intreagă, ci in bucăţi de căte o lingură. In toată Istria şi Liburnia, mămăliga se scoate cu lingura din căldare şi se aşază in porţiuni de mărimea unui ou de găscă. Fiindcă de carne nu-i urmă, cuţitele ar fi fost un lucs deşert şi poate numai pedecă. Dar şi ce eram să tăiem cu ele? Mămăliga se lua in mănă, şi pentru verze ni s'a dat căte o lingură de lemn cu care scoteam din blid. Cu toate că măncasem 4 oue şi o strachină bunicică de lapte cu păne dumicată, dar nu mĕ lăsai să fiu intrecut

de cătră Potestatul şi doi unuci (nepoţi) a lui, tĕneri frumoşi şi bine făcuţi, după care se uitau şi poate şi oftau toate frumuşelele din Jeiune, şi la a căror privire unchiul (striţul) ce le ţinea loc de tată, se transportă cu găndul in epoca, când doue nurori — căci aşa le putem numì — se vor intrece care de care a-i eşi inainte când se va intoarce la Fiume şi a-i scutura pulberea de cărbuni de pe vestminte. Afară de acesti doi juni, cari din toată infăţişarea lor se vedeau a simţi că sunt nepoţii şi concasenii celei mai inalte autorităţi politice şi judecătoreşti din Jeiune, mai erà matrona casei; muma potestatului, care ordonà şi comendà toate, apoi femea lui care avea un fĕt ca de 9 luni la piept, şi alţi doi de 3 şi 5 ani, pe unul in dreapta, pe altul in stănga lăngă sine. Vĕzĕnd că să deşartă străchinoaia, mĕ dedei la o parte, escusăndu-mĕ că eu am mai merindat odată. Făcui pre bine, că abia terminai scusele şi mulţemita, când strachina fu curată parcă ar fi luat'o acum din cuiu.

Intru aceasta se mărginì prănzul Dregĕtorului comunei. Cu toată această simplitate a vieţei, Jeiunesii sunt oameni de o statură mai mult inaltă decăt mijlocie, vii şi ageri in toate mişcările şi apucăturile lor, deştepţi, astuţi, căutătura lor profundă şi aţintată drept asupra obiectului, toată ţinerea capului superbă. Locuitorii comunelor vecine au frică de ei; se spun istorioare de când se purtau nişte pălării cu totul singulare, lungi dinapoi de atĕrnau pănă la brău. Această dependinţă a lor o aruncau peste cap şi-şi ascundeau faţa, când din infundăturile pădurilor lor se repeziau asupra trecĕtorilor, ce li se păreau a fi mai grei la pungă. In fine guvernul a demandat abandonarea acestor pălării, dar a fost lipsă a le tăià cu puterea dependinţele pălărielor pănă ce se părăsirĕ de ele. La Valvasor se vede o pălărie care are ceva asemanare cu cea ce auzii eu in faţa locului. Jeiunesii nu poartă şepce, ci pălării şi le chiamă tot comarac. Ele au forma pălărielor dintre Ternave şi Mureş in Ardeal, şi nu numai ale junilor, ci şi chiar ale barbaţilor sunt pănă sus la fund pline de cordele, de colori diverşi. De regulă cordela de jos e de velut (catifea), cele deasupra de matasă. Diferinţa toată e că la betrăni cordelele sunt de colori mai inchise, ear la tĕnĕri de colori ce bat la ochi, şi intre cari se caută mai ales *roişul* cum zic ei la roş. Colorile mai usitate la juni sunt roş, galben şi vĕnĕt sau albastru. La bĕtrăni predomneşte negru. Pălăriile tinerilor sunt ornate cu pene de păun şi cu pene (buchete) de flori de cămp şi de grădine. Aceste doue soarte de pene, adecă de păun şi de flori, sunt atributul neapărat al pălăriei unui june. Cămeşa in cioareci, ciorecii lungi pănă jos şi strimţi; opinci şi scarpi or obiele; o şubă ca a dorobanţilor de ţară, dar fără ornaturi. — Portul la femei. Nu e invĕlitoare, ci e caiţă albă peste pĕr, cu margini cristate şi increţite. Pĕrul sub această caiţă e impletit in cosiţe. Cămeşa femeilor e scurtă, de abia trece de genunchi in jos; de aceea calţetele or scarpele lor, de lănă impletită cu acele sunt lungi pănă la inchietura genunchiului. Peste scarpe sau *calţete sau bicive* (tot numiri usitate) poartă opinci. Incinsătura, mai jos decăt in Istria, dă taliei lor o formă foarte estetică. Peste tot femeile aici sunt mai agere şi mai indemănatice in mişcarea şi apucăturile lor.—Afară de grănaţele de cari vorbirĕm mai sus, economia lor mai custă din vite cornute şi mai ales din oi. La toată casa vezi pe grinzi şire intregi de caş şi urdă stoarsă şi vĕrtoasă preparată a se conservà ca şi caşul. Cele ce se ţin de mulsul oilor, de strungă, pecurarit, de tractarea laptelui, de prepararea caşului sunt ca şi la noi in Ardeal şi in Moldova.

După ce ne scularĕm de la masă, se implú potestăria de oameni, cu care am tot conversat, făcĕnd adnotările cuvenite. La 5 $^1/_4$ plecăi inapoi. Cu toată periculositatea locului, mulul mĕ aduse intreg şi sănătos la Bergud, unde ajunsei la 7$^1/_2$ sara. Părintele Vode mĕ aşteptă cu cina, şi fui constrins de a mănè peste noapte acolo. A doua zi, 13 Iulie, Luni, la 5 oare plecai earăşi apostoleşte şi la 7$^1/_4$ fui in Castua. Luni in 13 şi Marţi in 14 Iulie mai ordinai hărtiele, itinerariul şi jurnalul. Mercuri in 15 am plecat la Fiume. Calea ţinú numai o oară.

Ajungĕnd in Fiume, pe care Romănii istriani invĕţănd de la Slavi o chiamă Rica, mĕ dusei indată la D. de Franceschi, care, cum am mai semnat, erà prevenit de sosirea mea in partea locului. Conversarem amĕndoi vre-o 2 oare, in cancelaria

D. Thierry. D. de Franceschi nu aflà cuvinte spre a-şi esprima bucuria de venirea mea aici, şi peste tot despre aceea, că Romănii in fine au inceput a se ingrijì de fraţii lor din Istria. Pe scurt ii esplicai opiniunea mea despre originea acestor Romăni, opiniune ce e resultatul cercetărilor şi descoperirilor de pănă acum in pămĕntul Cirbirilor şi al Cicilor. D. de Franceschi, acărui fisionomiă indată mi se părù cunoscută, fără indoială, pentrucă in Ianuarie 1849 l'am fost vĕzut in Kremsier ca membru al dietei austriace, mĕ visitâ de nou după prănz, şi continuarĕm discursul asupra materiei noastre. Imi esplicâ causa, pentru ce el, ca unul ce ca liberal sta in prepus la guvern, a fost constrins a intrerupe studiele sale incepute prin cercetări in faţa locului asupra Romănilor Istriani etc.

16 Iulie, Joi.

In zioa aceasta mĕ dusei dinadins intr'o osteriă mai proastă, unde ostiarul aflănd despre scopul călătoriei mele şi că eu ţin tare că Vlachii cei din Croaţia sunt Romăni adevĕraţi, mĕ inştiinţâ, că aproape la mijlocul calei de la Fiume spre Carlstadt, in satul Moravitze, ar fi dat şi el de *Croaţi*, ce se chiamă Vlachi, care ar fi mai vorbind ăncă limba vlachă! Această descoperire din gura unui Croat simplu mĕ surprinse. Mĕ intorseiu acasă cu inima batăndă de bucuriă şi cu speranţa că vom aflà cel mai ne'nfrăngiver argument spre a resturnà toate ipotesele şi ilusiunile Schiavilor meridiani despre acesti Vlachi. Intr'aceea vine D. de Franceschi la mine şi-'mi dă o scrisoare ce cu căteva zile mai 'nainte recepuse de la D. Luciani din Albona pentru mine, şi in care mĕ inştiinţa că l'a asecurat un Veglian in Sta. Fosca, că s'ar mai cuvĕntà ăncă romăneşte in insula Veglia, anume in Poglizza, chiar in cetatea Veglia şi alte locuri, şi că mai multe despre aceasta vom aflà in Veglia de la D. Dr. Cubich, care a şi lucrat asupra acestui punt, şi de la canonicul scolastic Volarici, tot in cetatea Veglia.

Imi comunicâ şi o scrisoare a amicului Covaciu din Pisino, cătră sine, in care se scusă că aflăndu-mĕ eu in Pisino a uitat de a-mi vorbì de Moraviţa la mijlocul calei dintre Fiume şi Carlstadt, unde el a aflat Vlachi vorbind altă limbă decăt cea croatică, limba vlachă.

Combinănd această ştire cu cea ce luasem cu căteva oare mai 'nainte de la ostiarul Croat, nu mĕ mai indoii despre esistenţa limbei romăne intre Vlachi croatici. Dar de Veglia mĕ indoiam, pentru că cooperatorul de la Susnievizza e născut in cetatea Veglia şi nu ştià nimic despre aceasta. Cu toate acestea am făcut planul de a călătorì a doua zi la Veglia, dănd prin villagiul Poglizza, apoi de a merge la Moravitze.

N. B. Venirea mea la Fiume Mercuri (15 Iulie) de dimineaţă avè şi scopul de a mĕ inălnì cu cărbunarii din Jeiune, pentrucă uitasem a cercetà dacă au timpii trecut şi de mult trecut, nedeterminaţi. Intălnind trei din ei, i-am luat cu mine şi i-am dus la D. de Franceschi, ca se audă cum ne inţelegem noi Romănii din Dacia-Traiană cu Istrianii. M'am convins, că aceşti Romăni ca şi cei de sub Monte Maggiore n'au acest timp. De 4 ori le-am repeţit acesti timpi intrebăndu-i dacă zic şi ei aşa, şi totdeauna mi-au respuns: noi zicem numai am aflat, am fost aflat, ear aflai, aflasem, nu zicem.

17 Iulie, Vineri

la $8^1/_2$ m'am despărţit de D. Franceschi, care a doua zi, Sămbătă in 18, erà să plece la băi la Montona, ear eu la 9 oare me pusei in carul celer şi plecai la Buccari, ca de acolo să trec in insula Veglia. D. advocat Giacich, cătră care eram recomendat, mi-a procurat o barcă cu doi lopatari buni, cari cu vĕnoasele lor măni spintecănd golful de Buccari me conduserĕ repede inainte, me trecurĕ prin strimtoarea Porto-Re (unde tradiţiunea zice, că Bela reg. Ung. alungat de Tatari s'ar fi fortificat şi apĕrat in contra lor şi i-ar fi bătut cu ajutorul lui Frănge-Panile (Frangepani) de unde locului şi fortăreţei (acum ruine) le-ar fi remas numele de Porto-Re, pe cănd istoria crede că bătălia cu Tatarii ar fi avut loc din sus de Fiume la Grobnic) şi intrarĕm deodată in Carner, lăsănd in stănga St. Marco, şi in dreapta spre fund Fiume. In 2 oare şi $^1/_4$ intrarĕm in cotitura pe al cărei ţerm in cima unui scoliu stă *Castel-Muschio*, unde ne puserĕ pe uscat. Necapĕtănd curĕnd cal in Castelmuschio,

luai cu mine un cicerone din loc, un fost soldat, care vĕzuse Ungaria și Galiția, și plecarĕm apostolesce, cu scop de a mănè in Poglizza. La Mihaița, sau cum se pronuncià in loc Mihoița, fisionomia femeilor imi bătù tare la ochi. Ea erà toată română, portul ca peste tot in Veglia cu invĕlituri și cărpă deasupra — fetițe și femei fără distingere, cu totul ca pe Ternave și Mureș. Tintul alb, foarte alb, ochi mari negri și căprii inchiși, dar toate mi se părurĕ cam mari la gură, se vĕd a pune mult temeiu pe albeța feței, că afară de invĕlitură și de cărpa deasupra mai pun și o pălăriă neagră bărbătească pe cap in contra soarelui. Mergĕnd, precum și păscĕnd oile ori vitele cornute, torc necontenit avĕnd furca de brău. Dar urmă de limbă românească nu se află. De la alt sat inainte, eșirĕm din calea ce duce la Veglia și apucarĕm in dreapta pe niște cărări scolioase și ripoase, din bolovan in bolovan. Turnul bisericei se vĕzuse departe. Când apucarĕm din strată erà $7^1/_3$, credeam că la $8^1/_3$ mult la 9 oare vom ajunge; dar inserà și perdusem din vedere turnul. Cărările se incrucieau una cu alta; trecurĕm pe la un cătun, unde căile se incurcau și mai tare, rătăcirĕm de mai multe ori, dar oamenii ce intălnisem ne indreptau. Ciceronele meu, care se lăudase că știe calea și că a fost mai de multe ori in Poglizza, nu știeà mai mult decât mine. Eșind căne-cănește din catun, apucarĕm printre bolovani cum puturĕm inainte. Acu nu mai erà nimene să ne indrepte. Ciceronele o ținea tot in stânga, eu aș fi tras in dreapta incotro insemnasem biserica. Indeșert; el ținea una „subito si verrà la chiesa.“ Trecurĕ 9 oare, d turn nici urmă, dar nici lătrat de căni or muge de vite. Sudorile trecuserĕ prin toate hainele și trăntelele picioarelor din bolovan in bolovan erau pe toată secunda. Să fi aflat ceva apă, me lăsam in cămp pe earbă și măneam noaptea sub cer; dar setea me impinse inainte. Lăsai pe Cicerone inapoi și incepui singur inainte prin bolovani și păduri. Că am trecut de biserică eram sigur, de și ignorantele de Cicerone afirmă contrarul. In fine după o oară dederĕm de cărări mai dese și mai calcate, de garduri de peatră i de semănăture, in fine auzirĕm căni, intrevĕzurĕm lumini, și peste puțin intrarĕm intr'o casă, unde ca la 13 femei și barbați juni, june și prunci erau impărțiți imprejurul a doue blide mari cu fasole cu usturoiu. Eu salutai românește ca in Istria. Oamenii făcurĕ ochi lungi infipți asupra mea. „Nye rasumim“ fu respunsul. Pe urmă, fiindcă unul ințelegeà italiana, intrai in vorbă spunĕndu-le de ce am venit. Imi spuserĕ, că de 70 ani incoace nu se mai vorbește vlachica; ear că părinții lor in adevĕr au fost Vlachi. Intrebai, nu se află vre un bĕtrăn optuzecenariu, și-mi arătarĕ un bĕtrăn intr'un colț, pe care nici nu-l vĕzusem in puțina lumină de care erà iluminată casa. Dar bĕtrănul, care stà ca un patriarc veneraver in mijlocul fiilor, nepoților și strănepoților, de și fără ismene ori altă invĕlitură a picioarelor, numai cu o cămeșă toată spărture și cărpiture, erà surd. Abia scosei din gura lui, că in adevĕr el a auzit pe ai lor vorbind românește, și ca copil rupeà și căte o vorbă, dar cei de etatea lui (ca in Schitazza) nu vorbeau Vlahica, ci numai bĕtrănii. Pe când erà el barbat in putere se stinserĕ cei ce mai vorbià, dar zise că sub Poglizza s'ar mai aflà bĕtrăni cari mai cuvĕntă căte ceva; ănsĕ ceilalți din casă negau, afirmând că nu mai sunt, și că bĕtrănul care de 13 ani nu mai eșì din casă, nu știe. Mai venì și alt vecin care, cel puțin in dialectul italian de aici, vorbeà mai bine. Și el me asigură, că de 60—70 an, nu se mai vorbește, s'a perdut limba vechiă. Parochul cu biserica erà ca 2—3 mile italice departe; prin urmare, precum simțisem eu, noi rătăciserĕm dar tot dederĕm peste un catun de acele, din care se compune comuna Poglizza. In fine acest vecin ne invită la sine, erà 11 trecute, și-mi oferì să dorm ori in casă pe așternut, ori pe paiele, ce tocmai se așezau in clăi. Preferii paiele ce erau rădicate de la pămĕnt ca de un stănjen, și după ce mai deșertai un canceu de apă, me aruncai in mijlocul paielor, și nu me deșteptai până la 4 oare. Indată deșteptai pe Ciceronele, care ăncă dormeà profund, și sculăndune, după ce ne scuturarĕm de paie și după ce băui laptele ce ospĕtarul nostru imi oferì, apoi la $4^1/_2$ plecarĕm spre Veglia, unde ajunserĕm la $6^1/_2$.

In Veglia, 18 Iulie.

Cea d'ĕntăi visită in Veglia făcui lui Dr. Cubich, care se mirâ mult auzind că un profesor din România vine a căutà urme de Români in Veglia. Acest erudit imi confirmâ, că el cunoaşte bine insula Veglia şi că poate asigurà, că astăzi nu mai esistă unul in această insulă care să vorbeaseă româneşte, adause ănsĕ, că dĕnsul, care se află de 23 ani (dacă ţin bine minte anul) in Veglia, a aflat ăncă oameni ce ştieau Tatăl nostru in limba vlachă, anume in Poglizza, şi că are scris acest tatăl nostru. Cu toată rugăciunea mea nu-mi dedè copiă după acest Tatăl nostru, zicĕnd, că dacă s'ar publicà inaintea operei lui, aceasta ar perde interesul; cătră aceasta, el provocat de renumitul limbist milanes Biondelli a trimes acestui o relaţiune despre dialectele romanice din Veglia, pe care D. Biondelli o cetì in o şedinţă a societăţii ştiinţifice din Turin, ănsĕ ca un operat *al seu*, şi nu ca un operat al altuia, al Dr. Cubich, şi de atunci a decis a nu mai comunicà in scris nimic din opera sa, pănă ce nu se va tipărì. Imi arătâ scrisoarea lui Biondelli, prin care ĕi mulţumeşte pentru numitul operat. Această scrisoare de mulţămire o trecù Cubich in opera sa, fără indoială spre a confundà cu ea pe Biondelli.

Cu toate aceste, Dr. Cubich imi cetì din manuscriptul seu Tatăl nostru cum l'a aflat el in Poglizza. Cum incepù a ceti, ĕi spusei că din cuvĕnt in cuvĕnt e tot cel ce l'am aflat la Românii din Istria, şi că tot acest Tatăl nostru, de şi cu oare-care omisiuni şi erori, fu publicat de Sajevici in Novice din Laibach. Dar bunul Dr., tratat astfel de Biondelli, perdù increderea in oameni, şi mi se părù că ţineà vorbele mele numai drept o technă spre a apuca o copiă după acel Tatăl nostru. Spre a-l convinge i-am promis că din Fiume, unde din nenorocire lăsăi portofoliul cu scriptele relative la limba rom. istriană, ii voi trimite o copiă de pe Tatăl nostru cum mi l'a dat Miceti şi apoi cum l'am zis eu oamenilor. In Tatăl nostru al Romănilor Vegliani in articolul de: *pârea nostra de saca zi*, vine: *dă ne* astăzi, şi nu *da nam*, cum zice Sajevici şi zicea şi Miceti, nici *da a noi*, cum a pus Miceti ca variaţiune. Asemenea in *născătoare*, in cea de la D. Cubich se incepe *sora* Maria, şi apoi se zice *plină de milost*, nu *pliră*; in celelalte n'am aflat variaţiune esenţiale. Ear căt pentru limba romanică ce s'a vorbit şi mai vobeşte in unele familii in Veglia, mi-a afirmat Dr. Cubich, ca acest dialect romanic e cu totul altul, diferit de cel romănesc, sau mai bine e altă limbă română. Dr. Cubich mi-a ales din opera sa căte-va frase din limba Veglianilor, din care, căt putui pricepe, se vede că această limbă e in adevĕr alta, şi anume foarte aproape de limba provinţială din Gallia. Din căte mi-au remas in memoriă, insemn *vetraun* = bĕtrăn, unde se vede nasala noastră reprodusă prin *aun*, apoi *baselca* = biserică, *cal* (cum zice Dr. Cubich) pro cale, *iarba* chiar ca noi, ş. c. l. Dar ceea ce mi-a tras mai mult luarea aminte e participiul pasat in *eit*, *ait*, pe care l'au romănii istriani in verbii ce-i formează cu *esc* precum: *misceit* de la *miscesc* (misceo), *moveit* de la *movesc, stampait* pro *stampat* etc. Aceste se află şi in limba poporului român ce acum e ca şi stins in *Veglia*. Nici de probele de această limbă Dr. Cubich n'a voit a-mi da copiă.

Intre unul şi doue după merinde am fost la Canonicul scolastic Volarich. Acesta mĕ recepu cu cea mai mare politeţă şi bucuriă. Mi-a confirmat şi el cele ce ştiam despre Românii din Veglia. Eu i-am comunicat resultatul istoric ce ese din ceea ce am aflat pănă acum la Dr. Cubich, şi el crede că aici sunt remăşiţe de colonie romane, de şi coloniă in inţelesul strins nu admitea Dr. Cubich chiar in Veglia, ci că aceşti Romăni vor fi trecut din Istria or alte părţi colonisate cu Romani. Dar in urma intrebărei ce i-am adresat, dacă sunt urme de municipie romane, de Decurioni, Dumviri, Decemviri etc. mi-a spus Dr. Cubich. că se află, că Veglia a fost municipiu, apoi se află că au fost Decemviri etc. De Dumviri nu mi-a putut spune nimic. — Părintele Volarich se mirâ cănd ĕi spusei că limba rom. istriană e tot ca a noastră, că de şi au mare mulţime de vorbe slavice, dar forma e tot aceea. D. Canonic me mai intrebâ: ce popor să fi fost *Illirii*? I-am zis, că e greu de determinat, după ce n'avem probe de limba lor. El adause: că unii zic că au fost *Traci*, la care i-am respuns tot aceea, că nici de Traci n'avem probe de limbă;

asemine nici din limba Grecilor, care or şi cum in fundul seu a fost tracică, nu putem incheia nimic, după ce nu ştim căt a remas in ea tracic, căt s'a imprumutat din Egipt şi Asia, şi chiar din Italia. D. Canonic s'a ferit a zice că Illirii poate să fi fost slavi; dar mi s'a părut a culege din semne că i-ar fi părut bine a auzi de la mine că vor fi fost Slavi. Cu toate aceste şi el şi Cubich sunt aplicaţi a crede că aici au fost Galli; şi anume Dr. Cubich inchee din limba poporului român ce a fost in Veglia. Eu le-am desvălit apoi la amendoi probele de limbă in diverse numiri de locuri in Dacia, care ne censtring a face pe Daci Galli, *Celtae*.

Am vorbit cu alţi bětrăni in Veglia, care mi-au zis, că tot ar mai fi oameni in comunele dimprejur, care ar cuvéntă *Vlaski*, dar D. Cubich şi Canonicul Volarich ziceau că in adevěr se mai află oameni care vorbesc in dialecte române, ănsě anevoe chiar Vlachi. Mai spunea, că la Besca ăncă vor fi fost Romăni, apoi ca cei de la Dobrin eară ar fi fost vorbit o limbă asemenea. *Campeglia* care nu e decăt Cămpia, şi alte numiri, arată in adevěr, că aici au fost Romăni, mai ales că ei sunt vecini cu Morlachi de astăzi, precum arată numirea de Cam. della Morlaca, apoi comunicaţiunea cu Vlachii Croaţi e acum desă, mai ales cu Dobrinenii. Or cum, ar fi de lipsă de a cerceta toată Dalmaţia şi confiniul militare croatic precum şi toată Veglia.

La 5 oare după m. z. am plecat inapoi pe jos, şi la 10 oare am fost in Castel Muschio, unde am dormit ca şi in noaptea trecută in pae.

A doua zi, Duminică in 19 Iulie, am plecat la $6^1/_2$ cu luntrea měnată de 5 lopatari, care in 3 oare, trecěnd Carnerul, mě puserě in Fiume la $9^1/_2$.

20 Iulie 1857.

După ce in 19 Iulie repausai de strapaţiele din Veglia, Luni in 20 mai ăntěi de toate adunai informaţiuni asupra stărei lucrului in Moravitze, ca să nu fac o călătorie in deşert. Vorbii cu oamenii ce au fost de multe-ori in Moravizte, şi nici unul nu-şi aduce aminte să fi auzit la Vlachii de acolo altă limbă decăt Croatica. Aflărěm şi un om din Moravitze ce venise cu carul la Fiume. Acesta spunea că ei nu cunosc alta decăt Crovatzki. Adaogă ănsě, că sunt vre-o trei, patru, care vorbesc *Cara-Vlaski*, intre alţii un ostiar or osterian, venind de vre-o trei ani din *Trieste!* Nu puturěm pricepe din gura lui, ce va să zică *Cara-Vladzki*. Nu cumva Cara-Vlatzki e italica? Ear despre sine inşii, despre *Vlachi* sau Ortodocsi, zicea că nu ştiu altă limbă, decăt Croatzki. D. Colarovich care ăncă a fost mai de multe ori in Moravitze, mi-a mai adus inainte pe un těněr născut in Moravitze, şi de căţi-va ani paraclisier la biserica gr. din Fiume. Nici acesta nu ştie de altă limbă, decăt de cea croatică. In fine mě dusei din nou la osteriarul croat din Fiume, despre care cu 4 zile mai inainte imi vorbise acei oameni că ar vorbi in *limba Vlască*. Astăzi o intoarse şi zicea, că acei Vlachi n'au altă limbă, decăt pe cea croatică! se vede dar că el a voit a vorbi numai de ei ca Vlachi? Or că e o mistificaţiune?

In dubiul acesta lăsăi planul de a merge acum la Moravitze, fără ănsě a mě muta in convingerea mea despre necesitatea de o călătoriă prin Dalmaţia şi prin Vlachii Croaţiei...

La intoarcerea din Veglia aflai o scrisoare de la Miceti prin care se escusă, că nu poate veni la Fiume cum mi-a promis, alegănd că e ăncă tot in pat, cum il lasasem. Prin urmare mě decisei a mě duce la el. La 5 oare am plecat cu o trăsură la Castua; dar Miceti, impreună cu econoama sa, eră dus aproape de Bergud pentru 3 zile! Peste tot n'am aflat in Miceti cea ce aşteptam. El nu era sigur de nimic ce-mi comunica din limba lor, mărturisind că de 7 ani nu s'a mai ocupat cu ea şi că a şi uitat unele!

21 şi 22 Iulie.

Marţi sara la $6^1/_2$ oare plecăi la Triest, unde ajunsei in 22 la $5^1/_2$ oare dimineaţa. La 11 oare mersei la Dr. Candler, care era prevenit despre venirea mea.

POESII.

* * *

In natură-i grea tăcere:
Păserile au muţit,
Şi in tainică durere
Florile s'au veştezit.

Căci o veste mult amară
Le-a adus al toamnei vĕnt,
Le-a şoptit, că se coboară
Trista earnă pe pămĕnt.

Arborii plini de măhnire
Mişcă vĕrful lor uscat;
Mii de corbi la cruda ştire
De pe crengi s'au rădicat.

Apoi ceriul se 'nălbeşte
Şi incet, incet din nori
Cade neaoa şi 'nvĕleşte
Frunze moarte, moarte flori.

Tot ce-a fost in lume viaţă,
Ce-a fost dulce in trecut,
Sub linţoliul cel de ghiaţă
Ca un vis a dispărut.

---

* * *

Ochi ca noaptea cea adăncă,
Pentru ce v'am intălnit,
Pentru ce aşa de dulce
Aşa tainic mi-aţi zimbit?

Nu ştiţi voi, că soarta-mi crudă
A scris cu măna-i de foc,
Să trăesc făr' de speranţă
Şi să mor făr' de noroc?

---

* * *

In nopţi blănde, luminoase,
La respinteni se zăresc
Umbre tainice, duioase,
In veşminte de mireasă,
Ce in horă se 'nvertesc.

Sunt verginele soţie,
Care soarta le-a iubit
Şi 'n zioa de cununie
D'intr'al nunţei veselie
Moartea grabnic le-a răpit.

Le-a răpit, cum smulgi o floare
Abia dulce inflorită;
Dar' ferice-i, cine moare,
Cănd pe ceriu e ăncă soare
Şi credinţa nesdrobită!

Ănsĕ inima cea jună
N'are pace in pămĕnt,
Şi in nopţile cu lună
La respinteni se adună
Umbrele de prin mormĕnt.

Vai de-acel, ce-atuncia trece
Şi e prins in hora lor!
Cănd e oara doue-spre-zece
Braţe albe, braţe rece
Tot mai strins il incunjor;

Tot mai tare'l invĕrteşte
Jocul lor neobosit,
Păn' suflarea-i se opreşte,
Păn' ce mintea-i se 'nvĕleşte
In al morţii vĕl cumplit.

Matilda Cugler.

Studii asupra atirnarei sau neatirnarei politice a Romanilor in deosebite secule.

(Urmare.)

I.

Inriurirea Slavona

Cu cât ne scoborim in cursul timpului in spre originea popoarelor chiar celor mai vestite, cu atât siguranţa istorică se micşurează, faptele petrecute sunt arătate sub invăliş indoelnic, de multe ori lengendar şi fabulos; soseşte un timp in care nici o urmă nu dovedeşte vieţuirea popoarelor, nici o ştiinţă nu mai putem avea despre traiul şi mişcările lor. Această epocă anti-istorică la popoarele vechi se perde in adăncimea veacurilor nestrăbătute, eară la cele moderne o putem urmărì cu mai multă siguranţă in fasele ei insemnate. Aceste din urmă fiind resultatul combinărei a doue sau trei elemente deosebite, zemislirea lor se face in cele ăntěi secule a erei creştine, pe când Germanii şi Slavii ce vieţuiau din o vechime foarte mare necunoscuţi, incepu a se arăta cam tot in acelaşi timp, şi continuă a trăi neamestecaţi şi neschimbaţi. Romănii prin epoha zemislirei lor ca popor deosebit se ţin de popoarele moderne, eară prin nesiguranţa şi neştiinţa in care stau mai multe secule invălite, s'ar putea numera intre cele antice. In adevěr, zemisliţi cam in aceleaşi veacuri pe când celelalte popoare moderne se desfac din intunericul unde se urzise pentru o viaţă noue, ei se adăncesc şi mai mult şi in curs de mai bine de şepte secule nici o urmă nu dovedeşte vieţuirea lor pe malul stăng a Dunărei. In acest indelungat timp naţiunele apusene de aceaşi vărstă se desvoltează pe calea propăşirei după caracterul lor deosebit, ear Romănii se barbarizază necontenit.

Cum au fost viaţa Romănilor, cu ce popoare au fost in contact, ce inriurire au avut asupra lor, care ar fi trăsăturile mari istorice, ce am putea intrevedea din acele veacuri in care istoria nu au putut ăncă strebate cu luminele ei?

Trei lucruri insemnate ne pot slujì ca mijloc de a cerceta acea epochă şi de a respunde in parte la intrebările ce ne am pus, acestea sunt: limba, instituţiile şi obiceiurile Romănilor.

Un popor care nu are ăncă o viaţă istorică are ănsě *o limbă* prin care işi arată trebuinţele sale, *nişte instituţii* ori cât de simple după care işi regulează traiul in cercul lui social, şi *nişte obiceiuri* prin care se vědeşte şi se determinează viaţa lui casnică şi familiară. *) In aceste trei lucruri se cuprinde intreaga viaţă a unui popor; ele ne slujesc la doue lucrări insemnate, afară de acea că ele ne arată existenţa poporului, şi anume: in a statornici şi hotări lanţul de inrudire şi filiaţiune a popoarelor intre ele, precum şi de a urmări contactul a doue sau mai multe popoare deosebite şi a determina inriurirea unuia asupra celorlalte. In adevěr cu cât asemănarea intre doue sau mai multe popoare va fi mai deplină, privite in aceste punte insemnate a vieţii lor, cu atâta aceasta va dovedi o origine mai apropiată sau comună, dar această asemănare va arăta tot-de-odată, sau că au lucrat asupra acelor popoare aceleaşi imprejurări urmate de aceleaşi resultate

*) Lăsăm de o cam dată de o parte religiunea fiind că in aceasta popoarele vechi se deosebesc de cele moderne; la acelea credinţele religioase formăndu-se după geniul lor şi insuflăndu-se din viaţa şi credinţele lor sociale, pe când la cestelalte religiunea are un caracter comun prin uniformitatea de credinţi primite din aceaşi făntănă: creştinismu.

sau că au fost adăpostite cu totul de ori şi ce atingere streină, alminterea popoarele care vor fi sub inriuriri deosebite se vor desvolta deosebit, macar că ar avea aceaşi origine.

Limba, instituţiile, obiceiurile, fiind cele trei forme din afară a vieţii unui popor, neaparat că ele sunt acele ce vin in atingere cu ori ce elemente noue; prin urmare pe coaja lor se intipăresc cele ăntĕi semne a inriurirei străine. Aceste semne sunt ca nişte pete rari dacă atingerea este trecĕtoare şi scurtă, din contra ele se intind pe intreaga suprafaţă, străbat inlăuntrul ei şi schimbă natura lăuntrică a limbei, instituţiilor şi a obiceiurilor indată ce lucrarea străină ajunge a fi statornică şi indelungată. Cu alte cuvinte, cu căt un popor este in atingere mai de aproape şi mai necurmată cu altele *) cu atăt formele vieţii lui sufer schimbări mai insemnate şi cu căt este mai aparat de aseminea atingere cu atăt el işi păstrează mai neatinse şi mai curate elementele sale de viaţă. Vechii Gali, Ispani etc. sub inriurirea romană işi schimbă cu incetul formele lor sociale impreună cu limba ce o vorbeau, şi Francii, popor German, deşi cuceritor este nevoit de puterea imprejurărilor arătate mai sus ca să se prefacă in Galo-Romani, nelăsând in societatea nou intocmită de căt foarte puţine urme. Ispano-Romanii sub domnirea Goţilor simţesc petrecăndu-se modificări insemnate introduse de cuceritorii lor, pe cănd mai tărziu Maurii vor adaogì şi ei la răndul lor un nou şi puternic element in sinul societăţii Spaniole. Din contra, dintre popoarele europene acel ce prin aşezarea geografică precum şi prin alte cauze au fost mai singuratec, mai adăpostit de ori ce atingere şi inriurire din afară, a fost Litvanii; din această causă limba lor este acea ce se apropie mai mult de sanscrita, eară instituţiile şi obiceiurile lor poartă şi astăzi semnele unei vechime adănci fără ca să fie schimbate din primitivitatea lor. Bretonii din Franţa şi locuitorii din ţara Galilor din Englitera sunt in mic esemple ce vin in ajutorul celor spuse mai sus.

Aşâ dar limba, instituţiile şi obiceiurile fiind cele trei forme prin care un popor comunică cu lumea din afară a vieţei lui, ele sunt oglinda in care vezi imaginea curată şi neschimbată a poporului dacă nu au fost inriurit de elemente, sau din potrivă vezi trăsături străine pe marea figură naţională şi anume neregulate şi nesimetrice dacă lucrarea au fost intreruptă şi intămplătoare, regulate şi armonice formănd un tot omogen dacă lucrarea străină au fost neintreruptă şi indelungată.

Deci pentru a putea statornici mişcările generale a poporului nostru in o epochă necunoscută in care istoria documentală are puţine de zis, vom cerceta şi analisa in treacăt aceste trei punte insemnate şi din intipăririle străine aflate in ele vom ajunge la resultatul dorit.

Când aruncă cineva o privire asupra limbei române, remăne isbit de mulţimea cuvintelor slave ce ea cuprinde. Acest element slav este aşa de puternic incăt mulţi invăţaţi străini luăndu-l de temelie in argumentările lor au ajuns la incheerea că limba noastră este un dialect slav; in aceasta unii din ei au fost de bună credinţă, neavĕnd o cunoştinţă deplină a limbei, alţii au voit să slujască scopuri cu totul altele decăt ale ştiinţei. Chiar

*) Se inţelege că sunt nişte principii după care aceste modificări intre popoare se intĕmplă.

latiniştii noştri cei mai infocaţi nu puturĕ să nu recunoască un fapt aşa de vĕzut, şi fiind că aceasta ii punea in o adevĕrată incurcătură, ei voirĕ să scape cu ori ce preţ din ea. Uitănd că prin alungarea cuvintelor slavone din vocabulare şi din căteva cărţi şi jurnale nu se poate nimici o limbă ce o vorbesc milioane de oameni, ei incepurĕ o urmărire sistematică in potriva acestui element şi in acest resbel civil limbistic ei nu cruţarĕ nimica din ce avea infăţoşarea slavonă.

Această urmărire era o consecinţă a ideilor ce umblau prin capetele invăţaţilor de atunci şi mai umblă ăncă la o mare parte. Idea ănsĕ din care curgeau toate celelalte şi se inlănţuiau ca o serie logică era următoarea: Coloniştii lui Traian au fost curaţi Romani; Dacia la sosirea lor era deşartă de locuitorii pămĕnteni; Romănii fiind adevĕraţii coboritori ai coloniştilor, neapĕrat că sunt curat Romani; prin urmare şi limba lor trebue să fie curat latină. Ei uitau, că acestor bieţi colonişti romani aduşi la 105 d. H. nu le putem urmări viaţa lor in mod istoric decăt până prin veacul al 4-le, ba chiar că documentele şi inscripţiile ce ne au remas din Dacia nu trec peste cel al 3-le *) şi că pe urmă in curs de mai bine de şepte secule nu mai ştim nimic despre ei, că tocmai in acest lung interval cănd au trebuit să-şi formeze limba, institutiile etc. au fost in atingere şi legături cu o mulţime de popoare ce au trecut sau au locuit aceste părţi, că limba, institutiile şi obiceiurile lor au trebuit să sufere schimbări adănci din aceste relaţii, şi că prin urmare ne este peste putinţă a ne reintoarce in privinţa limbei cu şepte secule in urmă şi a face o schimbare radicală in cuvinte, odată ce limba pe care o vorbim este deja formată şi intocmită şi nu are altă nevoe decăt de a o perfecţiona şi a o curăţi intru atăt intru căt lucrarea curăţirei nu ajunge pănă la carne vie. Ne ţiind samă de nici o inriurire străină şi inchipuindu-şi pe Romăni, incepĕnd cu coloniştii strămoşii lor, că au vieţuit deosebit şi departe de ori ce atingere din afară, o mare parte din invăţaţi trebuirĕ cu toate acestea să lămurească intr'un fel oare care aflarea cuvintelor slavone in limbă. Lămurirele ce le dădurĕ sunt care de care mai curioase. Intre acestea una cea mai originală era şi poate este ăncă foarte respăndită. Aninăndu-se de o idee nenorocită a lui D. Cantemir, istoricii susţinurĕ că Romănii pănă la consiliul de la Florenţa nu aveau alte *litere* decăt cele latine că actele oficiale şi cărţile bisericeşti se scrieau numai cu litere latine şi că numai după ce in acel consiliu se hotări despărţirea bisericei in răsăriteană şi apusană, Romănii căzĕnd in chiriarchia celei d'ăntĕi, Alesandru cel Bun pentru a inlătura credinţele cele periculoase apusene de la supuşii sei, introduse *literile* sloveneşti. Prin aceasta, *limba*(?) slavonă avu o inriurire aşa de puternică asupra celei romăne incăt ea priimi in sinul ei cu incetul mulţimea cuvintelor slavone ce avem şi pănă astăzi. *) Alţi scriitori, necontestat mai inte-

*) Cel puţin noi nu cunoaştem altele, in tot casul chiar cănd ar fi şi mai noue, acest fapt nu ar schimba nimic din cele susţinute de noi; tablele cerate si diplomele militare nu sunt decăt din secului al doile si al treile.

*) Nu putem a trece cu vederea neurmarea logică ce se află in această idee chiar cănd am presupune că este adevĕrată. Cantemir vorbeşte despre literele latine si slavone, nu ănsĕ despre limbele latină si slavonă, dovadă este că chiar Capit. V, ce trătează despre acest lucru este intitulat „pentru slovele sau buchele Moldovenilor, pe cănd despre „limba sau graiul lor“ este

lepţi, esplicarĕ altminterea acest lucru, ei susţinurĕ că creştinismul fiind propagat pintre Români in limba slavonă de fraţii Metodiu şi Chiril, această limbă ajunse de atunci limba oficială a bisericei şi a celorlalte acte, şi ca atare aduse in limba lor toate schimbările ce le vedem aflându-se şi astăzi.

Amĕndoue aceste păreri sunt greşite. Cea de'ntĕi este aşa de nerumegată incât nu preţueşte a fi cercetată şi nimicită; atât vom zice că numeroase hrisoave şi acte ne dovedesc că cu mult inaintea consiliului de la Florenţa in aceste ţeri era introdusă limba slavonă ca limbă oficială. *) Despre cea a doua vom zice ceva mai mult pentru ca să se lămurească toate intrebările ce se nasc din ea. O limbă necunoscută şi neştiută care intră in mijlocul unui popor pe calea religiunei nu poate se aducă schimbări simţite in vorbirea lui. Este ştiut că religiunea mai cu samă la nişte popoare barbare nu isbuteşte a fi primită atât prin dogmele sale abstracte cât prin predici presurate de o mulţime de sentinţe morale potrivite cu starea socială şi cu obiceiurile popoarelor şi ţinute in limba lor. La aceasta se adaoge un puternic ajutor, lucrarea ce face asupra inchipuirei invălişul strălucitor in care se ascund dogmele credinţei. Formele complicate şi pline de o sfinţenie adâncă, ceremonia şi pompa cu care se săvărşeşte slujba Dumnezeească, figurile umilite a preoţilor, imbrăcămintea lor, totul in sfirşit pricinueşte o intipărire neştearsă in mintea şi inima ascultătorilor. S'au vĕzut triburi barbare care s'au botezat in urma unei slujiri de leturghie. Dogmele aşa de aspre a creştinismului remân umbrite sub aceste forme atrăgĕtoare şi care in mare parte sunt in stare singure ca să hrănească cu gândiri şi simţiri cucernice mintea şi sufletul credincioşilor. De aici se lămureşte pentru ce la mai toate popoarele religiunea au putut să aibă de talmaci ori şi ce limbă străină care au remas tot deauna neinţeleasă de ele. Preoţii popoarelor antice aveau o limbă deosebită in care săvărşiau tainele lor religioase sau când le lipsea această, ei intrebuinţeau semne, simboli şi mijloace ascunse, nepricepute poporului.

Este ştiut că preoţii Egipteni se slujeau in scriere cu semnele ieroglifice neinţelese de nime alţii; preoţii Grecilor, a cărora limbă limpede şi armonioasă nu le erta aseminea mistificaţii,

un altul deosebit; o altă dovadă că Cantemir inţelege literele sau slovele ear nu limba este tot in capitolul amintit când spune că literele slavoneşti adoptate nu au fost de ajuns pentru rostirea tuturor cuvintelor moldovineşti sau imprumutate şi pentru aceasta au fost nevoiţi se descopere si alte litere etc. Ce resultă din acest capitol a lui Cantemir? Că inainte de consiliul de la Florenţa Românii intrebuinţau limba Română in acte si biserică, numai atât că ei o scrieau cu litere latine si că după consiliu ei schimbarĕ literele latine prin cele slavoneşti pe lăngă care mai adăogirĕ si altele noue!!! Urmează de aici că Românii au adoptat limba slavonă si că ea au inriurit limba lor introducând o mulţime de cuvinte? După acea chiar idea in sine, după cum am zis, este nelogică. Pentru ce, după ideea lui Cantemir, Alesandru cel Bun alungă din scrieri slovele latineşti si pune pe cele sloveneşti? Pentru că tinerii să nu se amăgească de eresurile apusene; in ce limbă se scrieau pe atunci cărţile religioase in apus? Respunsul il ştie toată lumea: in limba latină. Cum dar Românii care pe atunci aveau deja o limbă formată deosebită de cea latină, le era cu putinţă se inţeleagă pe cea din urmă numai pentru cuvĕntul că şi ei intrebuinţau in scriere aceleaşi litere? Şi cum incetează de a mai inţelege cărţile apusene scrise in latineşte indată ce adoptează literele sloveneşti? Inţelegeam oare noi limba rusască când cu vre o 15 ani in urmă scrieam cu literele cirilice? Inţelegem oare acum pe popoarele apusene când scrim cu literele lor?

*) Nu vom cita decât câteva care poartă o dată anterioară conciliului, aşa toate documentele de la Mircea intre care unul de la 1387 (Archiv. Cipar) si altul de la 1399 (Archiva Hăsdeu) un hrisov de la un predecesor a lui Alesandru, precum de la Roman Vodă la anul 1397.

işi adăposteau credinţele lor la umbra secretului, sevărşind tainele lor in peşteri şi păduri, comunicănd cu ceilalţi oameni prin cuvinte indoelnice, intrerupte cu doue inţelesuri. Popoarele asiatice Persii, Babilonenii, Fenicienii etc., precum şi cele europene Galii, Ispanii etc. aveau o castă deosebită, cea preotească care păstra departe de ochii şi inţelegerea poporului credinţele şi tainele religiunei lor. Popoarele moderne din Europa au avut mult timp şi au ăncă o parte din ele in biserică o limbă pe care gloatele nu au inţeles-o nici odată, ceea ce nu le-au oprit a duce credinţă şi eresul pănă la fanatism şi a-şi vărsa in sinul lor atăta sănge căt rar au curs pentru cele mai mare cause. Mai mult chiar, la aceste din urmă popoare, limba latină s'a coborăt de pe treptele altarului şi au imbrăţişat toate ramurile sociale. Leturgie, corespondenţe diplomatice, acte civile, documente, toate se scrieau latineşte. Dacă voea cineva să-şi arăte găndirile sale in literatură, arte, ştiinţă, nu putea să se servească cu altă limbă. Inriurirea ei este aşa de puternică incăt gănditorii cei mai adănci şi neatărnaţi nu pot scapa de ea. Dante incepe mai ăntěi vestita sa ,,Divina Commedia" in limba latină şi numai mai pe urmă ie indrăsneala de a se sluji de limba sa. Erasmu işi aruncă săgeţile sale muşcătoare tot in limba latină; Copernik de aseminea publică descoperirile sale in aceaşi limbă; cu un cuvěnt de la religiune şi păn la cosmografie totul era scris numai in această limbă.

Această stare de lucruri durează de la cele ăntěi secule a erei creştine pănă in spre seculul al 15-le cu toată deplinătatea şi tot mai continuă ăncă şi pe urmă ănsě fără atăta putere. Cu toate acestea ce inriurire aduce in limba deosebitelor popoare care o adoptase? Germanul s'au schimbat el intru cătva idiomul seu? Pătruns-au in firea limbei englese şi francese ceva care ar semăna cu o inriurire a limbei latine din evul meziu? Nemic din toate acestea nu ajunge păn la constituţia limbei popoarelor, care remăne neatinsă de cea latină. Cine nu ştie cu ce infocare těněreasca in epoca renaşterei ele aruncă limba latină ca o haină grea ce nu se mai potrivea cu talia lor, pentru a nu intrebuinţa decăt pe cea naţională! Este adevěrat că literaţii şi invăţaţii ce voesc a perfecţiona limba lor ăncă aspră şi necultivată au de model limbele latină şi greacă ca cele mai intocmite ce puteau găsi, dar atunci ei se insufleţesc de la alte isvoare noue, nu de la acele ce fusese in renume in evul meziu şi numai intru atăt intru căt firea limbei lor le erta. Cănd Ronsard, Pleiada voesc a latinisa limba francesă, toţi invăţaţii cu bun simţ se rescoală in contra acestei inoiri nepotrivite; muşcăturile şi luările in răs a lor fac de cade indată in discredit această scoala infiinţată sub nişte imprejurări aşa de priincioase. Poate ni s'ar aduce in potrivă ca limba latină, fiind după cum se obicinueşte a se ḑice *limbă moartă* nevorbită de un popor, nu putea să aibă inriurirea pe care cea slavă ca *limba vie* o putea avea. Această intimpinare nu ar fi dreaptă. Mai ăntěi, limba hrisoavelor şi a cărţilor bisericeşti la noi era vechea *limbă slavonă* care nu se mai vorbea nici se vorbeşte nicăirea, fiecare popor slav avěndu'şi format dialectul seu deosebit prin seculul al 15-lea; prin urmare Românii prin atingerea cu deosebite popoare slave puteau se inveţe din graiu viu *leşeşte, ruseşte, ser-*

beşte, ruteneşte etc. nu ănsĕ slavona oficială pe care trebuiau să o studieze ca pe cea latină in apus.

Pe urmă jugul limbei slavone la noi nu au apăsat cu atăta tărie după cum s'ar putea crede. Ea se intrebuinţa numai in biserică şi in actele oficiale şi civile şi pe cănd in apus găsim foarte rari cronice care să nu fie scrise in latineşte pănă in secolul al 14-le, la noi nici o cronică slavonă sau altă ceva nu avem, din acele puţine ce s'au scris: Cronicarul G. Ureche necontenit ne vorbeşte despre *letopisiţul cel vechiu moldovenesc şi cel latinesc* ear nici decum de vre unul *slavonesc*, cu toate că vorbeşte de secolul al 14-le timpul de inflorire a *Slavismului* la Români. Părăsirea ei treptată şi introducerea celei romăneşti şi pe urmă celei greceşti se face fără vuet şi fără să aibă urmări insemnate. Cărţile bisericeşti se traduc in romăneşte fiind că domnii ce guvernează amăndoue ţerile o voesc aceasta*).

Cu toate acestea pentru ca să se vadă că alta au fost calea pe care au intrat slavonismul in limba noastră, vom mai arăta căteva fapte istorice unde se vĕd limbi vii venind in atingere, ănsĕ numai prin mijlocul domnirei şi a puterei, cu căteva punte de pe suprafaţa unei societăţi şi vom cerceta resultatul ciocnirei.

*) Toate aceste se lămuresc prin lipsa de unitate şi de putere in biserica resăritului. Pe cănd in apus era o singură limbă, cea latină, şi o singură putere, Papa care cărmuea cu străşnicie lumea catolică, in resărit erau doue limbi, slavonă şi greacă, care işi impărţea domnirea, de multe ori revalizăndu-se, ear Patriarhul de la Constantinopole era un prisonier a Sultanului supus necontenit la gustul şi placul acestuia. In acelaşi timp, ceilalţi Patriarhi şi Mitropoliţi precum cel din Antiohia, Ierusalim, Chiev etc. erau tot aşa, dacă nu mai insemnaţi. Chiar Mitropoliţii noştri cu inceputul seculului al 16 ajung a fi neatărnaţi in faptă, nedatorind Patriarhului din Constantinopole decăt un respect ceremonial.

Normanii cănd cuceresc Englitera duc acolo limba şi obiceiurile lor. Stăpăni neinduplecaţi, ei işi impărţesc ţara cucerită desmoştenind pe pămĕnteni. Ei impun limba lor ca limbă oficială. La curte, in tribunale, afară de cea latină nu era ertat a se vorbi altă limbă decăt cea franceză. Acest jug limbistic durează mult, ăncă prin secolul al 15-le limbă franceză nu era alungată din tribunale*). Cu toate aceste ce inriurire are ea asupra celei Engleze? Ea introduce termini juridici, ştiinţifici, cuvinte şi noţiuni abstracte, vorbe de politeţă etc. in destul de mare numĕr, dar numai in cercurile inalte a societăţii engleze, pe cănd limba gloatelor remăne străină de toate aceste schimbări. Un esemplu mai cunoscut va lămuri lucrul şi mai bine. Grecii Fanarioţi incep a fi puternici in amundoue ţerile noastre ăncă de pe la jumătatea secolului al 17-le, cu inceputul celui al 18-le inriurirea lor este necontestată. Tron, funcţiuni, scoli, biserică, moşii, intreprinderi, armată, totul intră in măna lor. In societăţile mai inalte nu se vorbea altă limbă decăt cea grecească. Cucerirea lor au fost aşa de intinsă şi adăncă incăt cercurile sociale in care au vieţuit ei se simţesc ăncă brazdate de spiritul şi obiceiurile lor. Din această causă limba boerilor, sau a societăţii inalte, a tărgurilor precum a cărţilor şi a hrisoavelor priimeşte o mulţime de cuvinte greceşti ca o urmare firească a atingerei tuturor acestor părţi cu elementul grecesc; limba ănsĕ a poporului remăne neatinsă de această inriurire, ea nu cuprinde nici unul sau foarte puţine cuvinte greceşti moderne afară de acele ce le avea din vechime.

*) Histoire de la litterature Française au XVI siècle par Villemain.

Să presupunem acum că limba slavonă au fost tot aşa de respăndită in secolul al 15-le, al 16-le şi o parte din al 17-le ca şi cea grecească in al 18-le. Noi ştim că limba oficială fie ea slavonă, fie grecească, ca să se cunoască trebue să se inveţe, aseminea ştim că din treptele sociale numai boerii invăţau acele limbi, pe când celelalte pături nu le inţelegea. Nu mai puţin am arătat mai sus cum un popor poate să fie foarte religios fără ca să inţeleagă limba in care i se face leturgia, prin urmare nici pe calea religiunei poporul român nu putea să inveţe aceste limbi. Ce ar fi trebuit să urmeze din inriurirea limbei slavone aşa cum am presupus noi pentru un minut? Ar urma că ăncă din cele ăntěi secole să se deosebească lă Români doue limbagiuri, unul al boerilor şi al scriitorilor in care să se vadă inriurirea slavonă, altul al poporului cu totul aparat de acest amestec. Cea ce nu este. Limba celor ăntěi hrisoave româneşti precum şi a cronicarilor nu este decăt limba ce o auzim păstrată şi neschimbată in gura poporului ăncă şi astăzi. Este ştiut că o limbă se perpetuează intocmai şi nemodificată in cursul mai multor secole indată ce ăncă nu se introduce iu societate cultura şi invĕţătura care să o schimbe in inţelesul propăşirei. In seculii al 14-le, 15-le şi al 16-le macar că boerii invăţau ceva din limba slavonă dar celelalte părţi a creşterei lor nu erau tocmai din cele mai strălucite. Cantimir după ce spune ca feciorii de boeri inainte de dĕnsul nu invăţau altă limbă decăt cea slovinească „intru care nu pot să inveţe alte ştiinţi şi invĕţături“ apoi mai numeră ăncă următoarele objecte ce mai deprindeau: invĕţarea pe de rost a Ceaslovului şi a Psaltirei, tălcuirea Evangeliului, faptele Apostolilor şi cele cinci cărţi ale lui Moisi*). Cu astfel de creştere deosebirea intre boeri şi ţerani in privinţa invĕţăturei nu putea fi prea mare**) prin urmare şi limba care o vorbiau şi unii şi alţii au trebuit să fie aceiaşi după cum se constată din hrisoave şi cronicari. Căci dacă am presupune că limba hrisoavelor şi a cronicilor nu era şi a poporului cum ne esplicăm aflarea ei astăzi in gloatele lui?

Un fapt insemnat şi care nu s'au cercetat cu toată seriositatea ce merită, sunt numeroasele nume slave de oraşe, sate, cetăţi, riuri, munţi, dealuri, localităţi etc. ce le videm aflăndu-se in ţerile locuite de Români. Aceste numiri sunt de o vechime adăncă, cele ăntĕi hrisoave ce s'au mai păstrat pănă astăzi dovedesc aceasta, cuprinzĕnd in ele aseminea nume. Arunce ochii cineva pe dicţionarul D-lui Frunzescu şi se va incredinţa că din cinci părţi, doue cuprind nume slave. Vom inşira numai căteva: Crasna, Drajna, Comarna, Niscov, Novaci, Mlajeţ, Ţuţora, Braniştea, Lozna, etc. etc. Mai toate cele terminate in *iţa* (slavonul *vitz*, E. Stracovitz, Planitz in Boemia) sunt din aceiaşi limbă precum Iabloniţa, Husniţa, Ialomiţa, Zabsniţa, Bistriţa, Moldaviţa etc. Aseminea o mare parte din numirile slave ce le vedem respăndite in ţerile noastre, le găsim aflătoare in toate celelalte regiuni a lumei slave, neschimbate intru nimic: Cernovitz, Moldava in Boemia; Losniţa, Palanca, Usniţe in Serbia; Podgoriţa lăngă Montenegro; Islazi in Bulgaria; Slatina in Slavonia; Comarna, Haliz (Galaţi) in Galiţia;

---

*) Scrisoarea Moldovei, D. Cantemir, pag. 296.

**) Se inţelege că lăsăm de o parte pe acei căţi-va barbaţi ce studiau in Polonia sau aiurea.

Ostrov, Socolov in Polonia etc. Am putea lungì această inşirare, dar credem că nu e pus in indoială de nimeni acest adevĕr al numirilor de localităţi. Poate vom fi intimpinaţi cu faptul că in mai toate părţile Europei găsim numiri de sate, oraşe, etc. care au o rădăcină slavonă, cea ce ar generalisa privirea aruncată numai asupra ţerilor noastre. Aşa Cesar citează in „de bello Gallico" intre altele Capitala Veneţilor sau Heneţilor numită *Eziriscum* sau *Ozirisco* sau *Iezierak*, numire ce se găseşte de atâtea ori pe teritoriu slav, eară la noi de vre o opt ori ca nume de sat, de părău, de baltă, afară de cuvĕntul *Eaz* ce au remas in limbă. *) Apoi un numĕr mare de oraşe antice precum Budva, Bora, Bylazora, Oseriotes, Vodas etc. **) altele mai moderne precum Brest in Franţa şi Englitera, Vendée numai in cea ăntĕi etc., sunt de origină slavă.

Această intimpinare ar veni tocmai in priinţa susţinerei noastre, fiindcă după cercetările archeologilor slavi sau slavişti s'au dovedit că toate acele regiuni au fost locuite odată de triburi slave, cele mai departate ramuri a marelui trunchiu slav aşezat intre Baltica şi Carpaţi. Aşa Chafarzik arată lămurit că Veneţii sau Heneţii a cărora capitală se numea Ezirisco, erau un popor slav; că ducatul de *Brest* au fost o colonie Slavă, ca *Veneţia* este intemeetă de Slavi. ***) Apoi, este cunoscut că nişte colonii aşezate pe un loc oare care aduc cu sine atât numirile cât şi limba, tradiţiile şi obiceiurile vechii lor patrii. Coloniile Grecilor şi a Fenicienilor, dintre popoarele antice, duc cu ei in toate părţile lumei de atunci cunoscute elementele mai sus amintite, astfel incât cercetarea urmelor acelei intinse reţea de colonii se face luându-se de bază acele elemente. La colonisarea Americei mai ăntĕi de Spanioli şi Portughezi, pe urmă de Engleji, Franceji etc. acelaşi fapt se poate vedea.

Deşi găsim deci in toate părţile Europei şi o parte a Asiei nume proprii slave, ele sunt in mic numĕr; la noi ănsĕ aceste nume sunt in o câtime mult mai mare, după cum am mai amintit. Este ştiut că numirile de ţeri, oraşe, sate, riuri, munţi etc. nu se dau după o idee abstractă, după o gândire calculată şi mĕsurată, ce răsar din intipăririle vĕdite, născute din vre o calitate statornică sau intămplătoare a lucrurilor; ele se formează ca să zic aşa pe nesimţite; o observaţie practică, o insemnare caracteristică, o intămplare oare care ce se leagă cu nişte locuri este de ajuns ca să dee naştere numirilor de oraşe, sate etc. Numai oamenii insemnaţi prin rangul lor social când fundează un oraş sau un sat, ĕi dă o numire abstractă sau calculată, pe care de multe ori locuitorii nu o intrebuinţează; altminterea un popor care işi botează el singur localităţile după intipăririle naturale şi spontanee a conştiinţei lui, de sigur că acele numiri trebuesc să fie in limba lui. Aceasta o şi fac Românii când ei dau aseminea numiri. Esemple: Piatra, Roman, Ploeşti, Baia, Negreşti, Floreşti, Curseşti, Buneşti şi toate celelalte cu rădăcină românească. Pentru ce tot ei nu ar fi numit un riu a lor *Răpidea* şi i-au zis Bistriţa (in Slavoneşte răpide); *Slatina* şi nu *Sărata*. Cum au putut ei să boteze satele şi riurile lor cu numiri ca Nirnova, Prahova, Borisovka, Blahniţă, Cosovăţ etc.?

*) Vezi Dicţionarul D-lui Frunzescu pagina 186—187.
**) Le monde Slave. Robert Cyprien v. 2 pag. 20.
***) Vezi in această privinţă cărţile: Le monde Slave. Robert Cyprien şi Les Slaves. A. Mickievicz.

Aşa dar din cele spuse pănă acum resultă că: limba slavă nici pe calea religiunei, nici prin caracterul ei de limba oficială intrebuinţată in toate lucrările statului, nici prin faptul că era invĕţată de clasele inalte a societăţei, nu au putut să aibă o inriurire puternică asupra Românilor. Pentru ca ea să aducă un element insemnat slav in limba românească cea vorbită nu numai de inaltele pături sociale ci de intregul popor, pentru că să vedem şi astăzi in limba gloatelor lucrurile cele mai de aproape a lor, precum oparte din instrumentele câmpeneşti (Es. plug), obiectele casnice purtănd numiri slave, pentru că o mare parte din oraşele, satele, riurile, munţii, bălţile etc. aflătoare in ţara lor să aibă nume ce se esplică numai prin aceeaşi limbă, au trebuit ca atingerea Slavilor cu Românii să fie cu totul de altă natură, după cum vom vedea, decăt acea pe care am combătut-o mai sus.

De o cam dată ănsĕ ne mulţumim cu incheerea că in *limbă* unul din cele trei elemente de viaţă a unui popor se simţeşte o puternică inriurire slavă şi această fără multă greutate, ci la cea ăntĕi aruncătură de privire.

Ne remăne acum de cercetat instituţiile şi obiceiurile, cuprinzĕndu-se in aceste din urmă povestile, legendele, credinţele superstiţioase etc. dar nefiindu-ne scopul de a le lua ca obiecte de analisă in de-amăruntul, ne vom mărgini in a zice atăt căt cadrul acestui studiu ne eartă şi căt e de ajuns, credem, pentru ca ea fundamentală desvoltată pănă aici să se intemeeze pe deplin.

In de comun când un popor incepe a primi cele ăntĕi intipăriri străine ce ţintesc a şterge formele sale originale, ele isbutesc prin puterea lor rozătoare a schimba sau a nimici dintr'un ăntĕi partea cea mai din afară a vieţii lui, pe când celelalte părţi ce sunt prin firea lor mai adăpostite de ciocnirea elementului năvălitor, nu incetează de a se păstra indelungat. Aşa dintre cele trei mijloace de vădire a unui popor, limba, instituţiile şi obiceiurile, *limba* este acea care la ăntĕia privire face ca doue naţiuni să se deosebească, statornicind in jurul fie căria nişte mărgini fireşti de inţelegere peste care le este cu neputinţă a se inţelege, slujind astfel ţerilor de stavilă morală după cum munţii şi prăpăstiile le slujesc de stavile naturale. Ea este cea ăntĕi pedică de care se opresc doue popoare şi pe care mai ăntĕi trebue să o inlătureze sau să o plece pentru a păşi mai departe şi a intra in lăuntrul traiului lor. Deosebirea intre ele nu ajunge a fi vĕzută şi simţită intru căt limba nu statorniceşte un curs de inţelegere şi un lanţ de comunicare, şi celelalte părţi din viaţa lor remăn adăpostite ăncă destul de bine, cea ăntĕi stavilă nefiind silită sau sfărămată. Vom vedè ănsĕ pentru ce limba deşi este invălişul din afară a naţiunilor totuşi se păstrează mai bine de multe ori decăt unele părţi ce par mai ocrotite. *Instituţiile* fiind nişte desvoltări numai morale sunt acele ce se află nemijlocit după limbă in atingere cu inriurirea străină. Cu toate acestea ele fiind formele generale şi din afară a vieţei sociale a poporului privit in intregul seu, presentează o suprafaţă intinsă supusă foarte lesne la ori ce atingere venită de aiurea. Ele cuprind in sine toate resorturile maşinei sociale, formă de

guvern, administrație. sistem economic, cu un cuvênt ele sunt desvălirea, ca să zic așa, oficială a spiritului și a naturei societății; din această causă ele au și alte punte pe intinderea lor prin care pot veni în lovitură cu alte mediuri sociale, fără ca pentru aceasta să fie nevoe ca mai ăntĕi limba să fie inriurită. In sfârșit ,in rândul cel de pe urmă aparat de celelalte doue ce ei servesc de metereze sunt *obiceiurile, legendele, tradițiunile* etc. formănd partea cea mai lăuntrică și mai tainică; ele trăesc și se perpetuează in sinul vieței casnice adumbrite de puternicele și dulcele legături familiare de care sunt lipite, ele nu trec pragul ușei sau marginea satului, isvorul lor veacuri intregi nu sacă hrănit fiind de fiecare generație ce urmează alteia, nici nu se schimbă, ocrotite fiind de acoperemĕntul fiecărei bordeii unde vieţueşte o familie.

Cu un cuvĕnt, partea cea mai neatinsă a unui popor la care nu străbate decăt cu greutate inriurirea din afară și pe care nu o poate schimba așa lesne, sunt obiceiurile cu toate cele ce se țin de ele.

Am zis mai sus că deși *limba* este cea mai din afară manifestare a unui popor, totuși căte odată se păstrează mai bine decăt alte părţi mai lăuntrice; am mai zis că *instituțiile* deşi ţin prin firea lor un loc mai adăpostit decăt limba, totuși ele se pot schimba cele ăntĕi sau mai mult decăt limba; aceste abateri de la o regulă dată se lămuresc și se indeplinesc prin următorul princip: obiceiurile fiind formele de viața a unui popor privit nu ca intreg ci ca familie, cercul lucrărei lor nu este *societatea* luată in ințelesul de individualitatea unei națiuni, ci *viața casnică* unde toate au un caracter de statornicie și neschimbare; prin urmare cu căt celelalte doue elemente sunt in o legătură mai strănsă cu *viața casnică și cu obiceiurile,* cu atăta ele capătă noue puteri pentru a merge mai departe fără a priimi inriurirele străine și din potrivă cu căt lanțul de ințelegere și de comunicare este mai slab sau intrerupt cu atăt acelea se depărtează de la formele lor de'ntĕi. Răzămaţi pe acest princip vedem că limba, ori care ar fi starea ei faţă cu bântuirele ce vin asupra unui popor, are un sprijin puternic in viaţa casnică, căreia este unul din elementele formătoare. Ea este ca un riu care e cu atăt mai limpede cu căt e mai aproape de isvor, și deși in cursul seu alte ape vin a-l mări și a-l umfla, cu toate acestea el nu'și perde cu totul proprietăţile lui originare intru căt isvorul nu incetează de a-l hrăni puternic. Lipsască isvorul limbei care este viaţa casnică cu obiceiurile, și ea indată se va perde neopunĕndu-se loviturilor ce vin din afară nici o contralucrare din lăuntru.

Romănii Macedoneni ș'au perdut cea mai mare parte din vorbirea lor romănească. Dintre barbaţi mai cu samă unii nu o mai vorbesc de loc, alţii foarte puţin; ea s'ar fi perdut cu totul dacă nu ar fi fost femeile, care ca sufletele vieţei casnice ce sunt, să o mai vorbească ăncă; ele o perpetuară mai departe prin acea că invĕțarĕ pe copii lor a cuvĕnta in limba strămoșască, ear aceștia o vorbesc, și numai atunci o uită sau o schimbă cănd intraţi in un mijloc social străin, sunt invăluiţi din toate părţile in o lume cu totul alta decăt a lor. Este adevĕrat că chiar limba casnică

treptat se schimbă şi ţinteşte a se nimici, dar aceasta se intămplă prin faptul că barbaţii introduc in lăuntrul familiei inriuririle primite in societate. Românii din Istria care sunt incunjuraţi din toate părţile de un cerc străin şi duşman, fiind in foarte mic numĕr, necontenit se desnaţionalisază, slavismul ajungĕnd a fi covărşitor. Strămtoraţi din toate părţile ei ş'au adăpostit limba lor la umbra căminului. Satele de Romăni Istriani ce mai vorbesc limba lor strămoşască o fac aceasta numai cănd sunt intre ei sau in lăuntrul casei lor impreună cu femeile şi copii lor, pe cănd văzĕndu-i cineva in legăturile lor din afară de cercul casnic, nu ar şti că sunt Romăni, neintrebuinţănd ei in vorbirea lor altă limbă decăt cea slavă*). Cine nu ştie că o prigonire in contra unei naţiuni, ori căt de grozavă ar fi, nu se poate intinde pănă in lăuntrul vieţei căminului, unde se adăpostesc toate comoarele naţionale alungate din societate. Cănd in ţerile noastre, limba romănească era fugărită din *lumea mare* prin cea slavonă şi mai cu samă cea grecească, ea se ascunse in sinul familiei unde o mai vorbeau femeile şi barbaţii ce treceau drept ruginiţi, şi cu toate acestea cănd sosì timpul redeşteptărei, invăţaţii şi oamenii cu bun simţ acolo au trebuit să o caute, cea care se mai vorbea in societăţile inalte nefiind decăt o uricioasă şi vrednică de ris amestecătură de cuvinte greceşti, ruseşti, şi căte altele.

Instituţiile nù au acelaş sprijin ca şi limba in viaţa casnică, ele sunt desvălirea generală a vieţii unui popor, şi intru căt vii in cioc_nire cu societatea intru atăta imbraci haina lor, almintrelea dosit in lăuntrul casei ele nu te invălesc in tot minutul cu faldurii lor. Dacă şi ele au o parte tenace prin care se impotrivesc schimbărilor ce voesc să se introducă aceastä se intĕmplă atunci cănd ele se confundă şi nu se deosebesc de celalalt element numit *obiceiuri*. Dar ele nu atărnă de societatea care şi le-a dat; de multe ori guvernele ce sunt puse in fruntea unui popor schimbă după scopul şi voinţa lor instituţiile, de multe ori guvernele impun altele noue, nu mai puţin o naţiune fiind invinsă de alta, invingĕtoarea impune instituţiile sale celei invinse sau le schimbă pe cele vechi şi aceasta o face ca o mĕsură pentru a asigura domnirea ei. Instituţiile moderne a popoarelor din apus nu mai sunt de loc acele instituţii barbare cu trăsături cavalereşti din secolul al XIII-le şi această schimbare din temelie nu le'au desnaţionalisat, pe cănd limba de astăzi a lor nu este decăt vechiul idiom curăţit şi perfecţionat in cursul veacurilor. Romänii din Macedonia şi din Istria, după cum am spus, tot işi mai păstrează o parte din vechea lor limbă pe cănd nu au mai nici o urmă din instituţiile lor, chipul lor de trăire fiind regulat de naţiunile predomnitoare după geniul lor particular. Această observaţie se poate intinde şi asupra altor popoare.

G. Panu.

(Va urma.)

*) Intinerarul d-lui I. Maiorescu. Convorbiri Literare 1871 Iunie.

POESII.

(Traduceri din Schiller.)

SPERANŢA.

Mult vorbeşte omul şi mult tot visază
De zile mai line pentru viitor;
Spre-o ţintă de aur el se indreptează,
Şi 'l vezi urmărind-o cu neobosit sbor.
Se'nvecheşte lumea şi reintinereşte,
Omul ănsĕ vecinic traiu mai bun doreşte.

Cu speranţa 'ncepe el a sa viaţă,
Ea 'nfăşură in sinu-i copilul voios,
Farmecă pe tĕnĕr cu magica-i faţă,
Şi nu se scoboară cu bĕtrănul jos.
El sfărşeşte 'n groapă o lungă carare,
Dar spre cer rădică a lui aşteptare.

Ea nu e nălucă goală amăgitoare,
Născută 'n crierii vre-unui nebun,
Ci şopteşte 'n inimi puternic şi tare:
Suntem făcuţi oare spre ceva mai bun?
Şi ceea ce glasul din nuntru vorbeşte,
Nu 'nşală pe-un suflet ce nădăjdueşte.

S. G. Vărgolici.

VREDNICIA FEMEILOR.

Femeilor daţi cinste! in traiul pămĕntesc
Ele din ceruri roze ne ţes şi impletesc,
Ele-impletesc cununa iubirei răpitoare,
Şi 'n umbra cea curată a farmecului lor,
Cu sfăntă ingrijire şi măni sirgiutoare
Hrănesc focul simţirei cel vecinic trăitor.

Mereu barbatul aprig şi tare,
Trece adevĕrul cu al sĕu sbor,
Şi pe intins'a patimei mare
Il duce găndu-i des schimbător,
In depărtare lacom priveşte,
Inima-i vecinic in pace nu-i,
Prin stele-ascunse el se sileşte
S'ajungă chipul viselor lui.

Dar cu priviri ce leagă prin farmec mult iubit,
Femeile rechiamă pe cel ce a fugit,
Făcĕndu-l să găndească la clipa ce-acum sboară.
Cu blănde obiceiuri şi bune-invĕţături
Remas'au in a mamei smerită colibeoară,
Odrasle credincioase a pacinicei naturi.

Vrajmaş barbatul se sirgueşte,
Cu braţ puternic, sdrobitor pas,
El in viaţă călătoreşte,
Fără odihnă, fără popas.
Ceea ce face earăşi el strică,
Dorinţi intr'ĕnsul lupt ne'ncetat,
Ce cad, şi vecinic ear se rădică
Ca şi al idrei cap sfaramat.

Mai linştite ănsĕ in pacinicul lor drum
Femeile rup floarea momentului de-acum,
Hrănind'o cu-ingrijire şi dragă sirguinţă
Mai libere in cercul strins al lucrărei lor
De cum este barbatul, bogate in ştiinţă
Şi-in cămpul poesiei intins şi roditor.

Barbatu-i aspru, plin de măndrie;
Nu ştie pieptul sĕu ingheţat,
Legat cu-un suflet pentru vecie,
Harul iubirei de ceriuri dat.
Ochii in lacrimi nu-şi mistueşte
Nu ştie limba inimelor,
Chiar lupta vieţei ei oţeleşte
Mai tare peptul nesimţitor.

Ănsĕ precum lovită de un zefir uşor
Iudată scoate arfa un glas tremurător,
Astfel e şi femeea cu inima duioasă;
Adănc dureri streine pe dĕnsa o măhnesc,
Se umflă sinu-i gingaş, tristeţa il apasă,
Ear ochii ei de rouă cerească strălucesc.

La barbat dreptul celui mai tare
Domneşte trufaş şi indrăzneţ;
Dovada Scitul in fer o are,
Şi rob se face Persul sumeţ.
Poftele-intr'ĕnsul sălbătăceşte
Şi cu turbare se bat mereu,
Şi infricoşata Eris domneşte,
Dacă'şi ia graţia avĕntul sĕu.

Ănsĕ cu vorbe blănde ce inima alin,
Femeile 'n măni sceptrul moravurilor ţin;
Alungă neunirea ce fioros s'aprinde;
Invaţă cu 'nlesnire, puteri care s'uresc
In braţe una pe-alta cu drag a se cuprinde,
Ş'impreunează lucruri ce'n veci nu se unesc.

S. G. Vărgolici.

ZĂLOGUL.

Pe Dionisie tiranul
Damon păndind cu pumnalul,
Străjerii l'au ferecat;
Ear tiranul incruntat
Il intreabă: „Ce-ai voit
Cu pumnalul?“ Hotărit
El respunde: „Ţara mea
De tiran a o scapa.“
— Fapta ta cutezătoare
Vei plăti 'n spănzurătoare!

Eu de moarte sunt gătit,
El respunde liniştit.
Dar de vrei milă să ai
Trei zile te rog să-mi dai,
Să pot sora să-mi mărit
Cu logodnicul iubit.
Păn atunci iţi las zălog
Pe amicul meu in loc.

Şi zimbind cu viclenire
După o scurtă găndire
Craiul zice: Invoiesc,
Trei zile iţi dăruesc;
Dar de trece-acest soroc
Şi tu nu vii ear in loc
El atuncea va perì,
Eară tu liber vei fi.

El pe-amicul seu găseşte
Şi ĕi zice: hotăreşte,
Regele a poruncit
Fapta ce am uneltit

Moartea mea s'o resplătească;
Ănsĕ vra să-mi dăruească
Trei zile, ca să-mi mărit
Sora cu al ei iubit.
Remăi tu in locul meu
Ca zălog păn ce vin eu.

Şi amicul in tăcere
Il sărută cu durere,
Şi regelui se trădează.
Celalalt se depărtează.
Soarele nu resărise
A treia zi, cănd sfirşise
A surorei cununie
Şi indată, să nu vie
Pre tărziu, plin de 'ngrijire
El porneşte cu pripire.

Dar din nori se varsă ploaie
Şi din munte curg şiroaie,
Şi pohoiul cu mari valuri
Umflă riurile 'n maluri,
Şi, pe cănd la ţerm soseşte,
Unda care clocoteşte
Rumpe puntea şi o sfarmă
Şi-a ei bolţi vuind le darmă.

Rătăcind in desperare
Pe mal, chiamă 'n gura mare
Ajutor de undeva
Ănsĕ nime nu venea.
Nimene nu se zăreşte,
Nici o luntre nu pluteşte
Care valurile 'mparte
Ca să-l ducă 'n ceea parte,
Şi pohoiul tot mai tare
Se intinde, ca o mare.

Atunci el ingenunchiănd,
Mănele 'n sus ridicănd
Către Joe se inchină:
Pohoiul Doamne alină
Căci vai! oară după oară
Cu grăbire se strecoară
Şi dacă la asfinţit
In oraş voiu fi sosit,
In locul meu va muri
Amicul ce mĕ iubi.

Din nou ănsĕ se porneşte
Pohoiul selbătăceşte,
Şi val după val se scurge
Şi pe cias alt cias ajunge,
Atunci el fără de frică
Sare 'n valuri şi dispică
Cu braţ tare, oţelit,
Valul aprig şi cumplit,
Şi din cer, indurător,
Dumnezeu dă ajutor.

Dar pe mal abie soseşte
Şi lui Joe mulţămeşte,
Cănd eată că din pădure
Cu măciucă şi sĕcure
Vine-acum ceata de hoţi
Şi in drum s'aruncă toţi.

—„Ce vreţi voi? A mea viaţă,"
Strigă el galben la faţă,
„Regelui o datoresc."
Şi cu pieptul bărbătesc

El s'asvirle și apucă
De la unul o măciucă:
„De mine nu ve 'ndurați
Pe amicul meu scapați" —
Zice, și in trei lovește;
Ceilalți fug mișelește.

Ear acuma sus din soare
Străbat raze arzetoare
Și el cade obosit
Și se 'nchină umilit:
„Joe! dacă m'ai scapat
De hoți, de pohoiu turbat
O! Prefă și astă soarte
Pe amic să-l scap de moarte!"

Și deodat'un murmur viu
Se aude argintiu
Și el stă, ascultă, vede
Un izvor ce se răpede
De prin stănci, atunci voios
El spre cars se pleacă 'n jos
Și cu apa ce lucește
Peptul seu iși răcorește.

Soarele prin crengi străbate;
Pe stănci lucii stau culcate
Umbre de copaci măreți,
Ear pe cale doi drumeți
Trec, și intre ei vorbind
Ĕi aude șopotind,
Acum in spănzurătoare
Pentru amicul seu moare.

Gonit de griji, de fior,
El aleargă ca in sbor
Și cănd soarele asfințește
De departe el zărește
Culmile din Syracus
Și eată Filostratus
Credinciosul servitor,
Vine—oprește al seu sbor.

„Stăi! Tu nu-l mai poți scapa,
Scapă-ți macar viața ta,
El e in spănzurătoare,
Chiar acum amicul moare.
Deși oară după oară
El vedea că se strecoară
Tot in lunga așteptare,
Nu perdea a lui sperare,
Infruntănd cu bărbăție
A tiranului trufie.

— Pre tărziu chiar de-aș veni
Și nu-l mai pot măntui,
Atunci moartea hotărească
Pe-amundoi să ne unească.
Un tiran nu-și facă fală
C'amicul pe-amic inșală,
Facă doue jertfi să cadă
Dar in amicie creadă!

Acum soarele-asfințește
Cănd la poartă el sosește
Și o vede chiar gătită
Spănzurătoarea cumplită,
Și pe scumpul seu amic
Cum pe scară il ridic.
El resbate prin norod
Ș'ajungănd la eșafod,
Strigă: stați, calăi, opriți,
Pe mine mĕ omoriți,

El in locu-mi s'a tradat,
Eu sunt acel vinovat!

Ş'amundoi imbrăţoşaţi
Piept la piept stau incleştaţi
Vĕrsănd lacrimi in tăcere
De plăcere şi durere.
Şi poporul stă mişcat
Nici un ochiu nu e uscat.

Ănsĕ vestea fără nume
Se imprăştie in lume,
Păn la regele soseşte
Şi el stă şi se uimeşte
Şi cu inima mişcată
Pune să-i aducă 'ndată.

După ce mult i-a privit
Zice: „Dar, aţi isbutit
A mişca sufletul meu
Şi acuma vĕd şi eu
Că poate avè fiinţă

Amicie şi credinţă.
Vĕ cer dar şi eu primire
In strinsă voastră unire
Ca impreună cu voi
Să fim trei in loc de doi.

P.

IMPĂRŢIREA PAMĔNTULUI.

Cătră oameni Joe sfăntul
Sus din ceruri a strigat:
Eat' al vostru e pămĕntul
Pentru voi il am creat.
Ca eternă moştenire
Să-l aveţi şi să-l păstraţi,
Dar cer dreaptă impărţire
Intre voi ca intre fraţi.

Bĕtrăni, tineri de-ori ce clasă
La olaltă s'au sculat
Şi aleargă şi se'ndeasă
Gata toţi la apucat.
Plugarul in stăpănire
Ia pămĕntul de arat,
Vĕnătorul cu grăbire
Intră'n codru la vĕnat.

Negustorul grămădeşte
Tot ce 'ncape 'n prăvălii,
Ear Egumenul opreşte
Vinul cel mai vechiu din vii.
Regele pe tron s'aşază
Inchizĕnd rohatci, şosea
Şi 'n glas mare proclamează
Zeciueala e a mea!

Mai tărziu după ce totul
De mult s'a fost impărţit,
Eat' in urmă şi poetul
De departe a venit.
El priveşte cu măhnire
Tot ce 'n juru-i se afla,
Căci tot fără osebire
Vai! stăpănul işi avea.

„Eu să fiu, amar de mine!
D'intre toți nedreptățit
Eu care mai mult pe tine
Dintre oameni te-am slăvit?"
Cu această tănguire
Ce'n glas mare-a pronunțat
Invocănd Dumnezeirea
Jos la tron s'a aruncat.

— De pluteai in rătăcire
Pe a visurilor unde
De ce astă tănguire?
Atunci Joe ĕi respunde.
Unde-ai fost tu când pămĕntul
Oamenilor a fost dat?
La tine am fost cu găndul,
Zice-acesta inspirat,

Ochiul meu se indreptase
Spre chipuri dumnezeești,
Ear auzul ascultase
Armoniile cerești;
Eartă mintea-mi imbătată
De chipul tĕu strălucit,
Ca in gănduri cufundată
La viață n'a găndit.

Ce-i de făcut? lumea toată
Oamenilor este dată,
Negoț, codru și pămĕnt
Ale mele nu mai sunt.
Dar de vrei a ta viață
A petrece intr'un vis,
Cănd vrei, spre cer te 'nalță,
Cerul nu-ți va fi inchis.

P.

REVISTA BIBLIOGRAFICA.

N. A. Caranfil. Căntece populare de pe valea Prutului, culese, corese și adnotate. Huși 1872 1 vol. in 8.

Sub acest titlu au apărut o nouă colecție de căntece poporane culese, după cum ne-o spune titlul și chiar particularități a le căntecelor, de la locuitorii de pe Valea Prutului. Mai toate aceste căntece sunt departe de a fi la acea inălțime la care ne așteptăm, și cu drept cuvĕnt, de la literatura poporană. Cele mai multe nu au nici insemnătate in cuprinsul lor, nici se deosebesc prin o formă aleasă. Causa este după căt ni se pare că cele mai multe din aceste poesii sunt de origine mai nouă, și in timpurile noastre focul producerei a cam incetat in popor. Corupția i-a tocit sentimentele și reua stare materială i-a stins mai in totul ori ce avent ideal. Astfel vedem o baladă care căntă pe Manea contrabandierul (No. VII); o alta destul de frumușică care vorbește de primari și notari (No. XXI.) Apoi chiar baladele mai vechi sunt stricate, ceea ce se poate vedea din asemănarea căntecului *Badiului* cum este in colecția D-lui Alecsandri (No. XXXII) și varianta culeasă de D. Caranfil; de asemene din acea a baladei *Toma Alimoș* din coelcția Alecsandri (XXIV) cu acea a lui *Toma* și *Manea* din acea a D-lui Caranfil (No. XII) și altele.

Ca dovadă de această stricare a gustului reproducem următoarele locuri din ultima baladă:

Colecția Alecsandri.	**Colecția Caranfil.**
„Inchinarea-și și n'am cui!	Se miră
Inchinarea-și murgului	Cui a 'nchina?
Dar mi-e murgul cam nebun	Inchina-va murgului
Și de fugă numai bun,	Murgului voinicului,
Inchinarea-și armelor,	Murgul este vită mută

Armelor surorilor,
Dar si ele-s lemne seci,
Lemne seci, oțele reci!
Inchina-voi ulmilor
Urieșii culmilor
Că sunt gata să'mi respunzĕ
Cu freamăt voios de frunzĕ
Si'n văzduh s'or clătina
Și mie s'or inchina!“
N'are gură se respundă.
Inchina-va ulmilor,
Ulmilor ca fraților?
El la ulmi când inchina
Ulmii de vărf se pleca,
Bea Toma și chef făcea.

Cu căt e mai slabă noua variantă unde e vorbă de descriere frumoasă! Din contra o vedem desfășurănd cu mai multe amănunțimi scena cea nu prea estetică din versurile următoare:

Colecția Alecsandri.	**Colecția Caranfil,**
Că pe Toma mi-l tăea	Cu dreapta paloș scotea
Pe la furca pieptului	Și chitea de mi-l lovea
La incinsul brăului	La mijlocul trupului,
Deasupra buricului	Unde-i păs voinicului
Unde-i greu voinicului.	Și mațele ĕi vărsa
Toma crunt se oțerea	Și da dos și alerga
. . . .	. . . .
Mațile și le-aduna	Dară Toma de-a lui Moș
In coșuri și le băga,	Se plecă indată jos
Pe deasupra se 'ncingea	Și mațele iși stringea
Și la murgu-i se ducea etc.	*Cam cu pae*
	Cu gunoae
	In coș bine le punea
	Cu brău lat se incingea etc.

Această decădere a gustului este generală in toate poesiile din colecția D-lui Caranfil, și esemplele nu ne-ar lipsi dacă spațiul ne-ar permite a ilustra mai pe larg cele ce susținem. Pentru cele de origine mai veche aceasta nu se poate atribui unei alte imprejurări decăt căntăreților de la care au fost adunate. Mai multe indicii ne fac a crede că căntecele din colecția D-lui Caranfil au fost culese din gura *lăutarilor Țigani.* Aceștia ănsĕ au talentul de a poci tot ce le cade in gură, fie poesie, fie arie de musică. Exagerarea, afectațiunea și in genere acel „gust țigănesc“ care a trecut pănă și in proverb, sunt causele pentru care multe din baladele ce le auzim de la ei au perdut cea mai mare parte din farmecul lor poetic. O dovadă mai mult că aceste căntece au fost culese de la lăutari Țigani este faptul că in multe din ele găsim frase fără ințeles numai pentru a implini rima, intocmai ca sunetul cel de cobză fără nici o noimă pe care l scărție lăutarul inainte, pănă ce-și amintește urmarea unui căntec.

Astfel in balada Badiului:

Ba l'am vĕzut fata mea
Nu departe de-acolea
La cea gărlă
Cioro-gărlă
Spălăndu-și zăbunele etc.

Și tot in acea baladă mai sus

Atunci Badiul se ruga
—„Bădiuleaso Dumneta
Nici in grabă
Mai degrabă
La frate-meu Neculcea etc.

Ar fi de dorit ca acei ce se dedau la osteneala cea atăt de meritorie a adunărei literaturei poporane să se indrepte căt se poate la izvorul ei adevĕrat, la țaranul Romăn, și mai ales la cei bătrĕni sau la tinere copile. Aceștia sunt căntăreții cei mai credincioși, care reproduc mai cu sinceritate simțimentele poporului. Lăutarii trebue intrebați mai mult la nevoe și pe căt se poate confruntate variantele lor cu altele pentru a deosebi care este esența adevĕrată a căntecului. Pe de altă parte ar fi de dorit ca o colecție de căntece „de pe Valea Prutului“ să conțină și căntece de peste Prut, in care după puținele esemple ce sunt cunoscute se esprimă cu multă simțire starea poporului Romăn sub stăpănirea rusască

şi dorul de a fi cu noi, cum se vede din următoarea doină de peste Prut.

Hai in codrii Băcului
La marginea Prutului
Să ne facem bordeieş
Cu uşorii de cireş
Şi cu pat de măcieş
Cănd o fi ca s'adormim
De departe s'auzim
Buciumele păstoreşti
Din cămpii Moldoveneşti!

Cu aceste reserve recomendăm colecţiunea Domnului Caranfil luărei aminte a publicului, căci mai multe din căntecele adunate sunt destul de frumoase, adesa cu mult spirit; apoi limba e netedă şi conţine mai multe cuvinte noue, interesante din cauza originei lor ascunse. Sperăm ca in jumătatea cealaltă a colecţiei pe care ne-o promite Domnul Caranfil, vom găsi o culegere mai bine făcută, de şi s'inţelege cerem inainte de toate reproducerea exactă a producerilor poporului, astfel cum sunt, fără incercarea de a imbunătăţi sau a drege ceva; şi că Domnul Caranfil au ştiut să respecteze această cerinţă esenţială este unul din meritele principale a colecţiei D-sale. Să s'indrepte numai la alte izvoare şi de sigur va imbogăţi literatura noastră cu culegeri de preţ.

Indice de scrieri atingĕtoare direct sau indirect de vechii locuitori ai Daciei, publicat spre a facilita cercetările concurenţilor la premiul instituit de D. Alexandru Odobescu, membru societăţii academice Române. Bucur 1852. 1 vol. in 8.

Această „primă incercare de bibliografie a Daciei" cum o numeştĕ autorul (D. Odobescu) in prefaţa ei, este o cărticică foarte preţioasă pentru toţi cei ce se ocupă cu istoria cea atăt de intunecoasă a timpurilor primitive a ţerei noastre. Domnul Odobescu, prin natura studiilor sale şi prin erudiţiunea sa era cu deosebire in posiţiune a inzestra mica noastră literatură istorică cu o lucrare atăt de folositoare, S'inţelege de la sine, şi autorul singur se grăbeşte a o recunoaşte, că insemnarea scrierilor relative la vechea istorie a Daciei este departe de a fi complectă. Inceputul ănsĕ este făcut. Pe basa acestuia, complectănd şi adăugind, se va putea avea cu timpul o bibliografie critică a scrierilor relative la istoria poporului nostru, fără de care foarte cu anevoie se poate cineva orienta in haosul faptelor trecute, şi ades se osteneşte in zadar, prelucrănd din nou punte asupra cărora s'a dobăndit deja resultate positive sau cel puţin demne de a fi cunoscute.

Pentru completare insemnăm o scriere foarte importantă mai ales pentru cei ce vor concura la premiul Odobescu, şi care este dintre cele necuprinse in cărticică ce o avem inaintea noastră. Aceasta este *Müllenhoff: Ueber Sprache und Herkunft der pontischeu Skythen*, publicată in Analele Academiei de Berlin, anul 1866 p. 549—579. Aceasta scriere este importantă pentru că este prima incercare mai serioasă de a demonstra ca *Seiţii nu sunt Mongoli ci de rasă Arică.*

A. D. Xenopol.

Proprietatea seriei armonice de *N. St. Botes*, conductor de cl. I in corpul inginerilor de punţi şi şosele. Br. 8⁰ Iaşi 1872.

Doue direcţii a matematicilor celor mai renumiţi se luptă cu mare inverşunere intre ele, şi anume cea susţinută de *Sturm* şi in

urmă de *Lionville*, care căutau să resolve ori ce chestiune matematică prin metode complicate, intrebuințănd mai pretutindeni calculul infinitesimal, cu cealaltă deșteptată de *Chasles* (Paris 1853) și *Poinsot*, a căror tendință este de a popularisa oarecum științele exacte prin ferirea cât se poate de calcule grele, și inlocuirea lor prin rationamente, ear unde demonstrarea unei probleme prin calcule e necesară, acolo intrebuințează ei metode elementare. — Cea ăntĕia direcție, pedantă non plus ultra, periclitează chiar desvoltarea științelor exacte, căci neputĕnd toți să fie speciali in calcul'ul infinitesimal și să-l aplice la ori ce chestiune, sunt nevoiți să remăie străini celor mai importante probleme, care sunt căte odată chiar o *conditio sine qua non* pentru lucrarea practică, și astfel face direcția această, ca științele exacte să se monopoliseze cu incetul de către partisanii ei și să devie esclusiva proprietate a lor, căci numai ei, cari se ocupă toată viața lor cu studiul analisei, vor putè fi destul de tari in aplicarea inaltei analise la resolvirea vre unei chestiuni. — Cea a două ușurează studiul științelor tocmai prin sistemul ei contrar direcții *Sturm*, căci bazăndu-se mai mult pe rationamente și pe metode elementare de resolvire, indemănează și celor mai puțin inițiați in științele exacte studiul diferitelor chestiuni importante și resolvirea lor; astfel resolvirile cele ușoare deșteaptă și gustul de studiu mai profund, și oferă totodată un folos mare pentru viața practică. Timpul nostru se cam scutură de pedantism, și de aceea se poate prevede foarte ușor care dintre aceste doue direcții va invingè pe alta.

Direcția lui Chasles a găsit in scurt timp partisani peste tot locu. D-nu N. St. Botes, după cum ne probează broșura d-sale, este unul, ce aparține direcții lui Chasles și prin descoperirea d-sale a adus principiele direcției Chasles cu un pas mai aproape de invingere. D-lui ocupĕndu-se cu resolvirea unor chestiuni din resortul inaltei analise prin metode elementare, a dat peste proprietatea seriei armonice, cu care se ocupă in broșura d-sale și care este:

Ori ce grup din seria armonică, cuprinsă intre termenii $\frac{1}{x+1}$ *și* $\frac{1}{2x+1}$, X *fiind ori ce numĕr intreg:*

$$\left[\frac{1}{x+1}+\frac{1}{x+2}+\cdots+\frac{1}{2x}+\frac{1}{2x+1}\right]$$

are drept sumă limita 0·693,147,177 plus o serie de termeni, in funcție de producte acelor termeni, care urmează după grupul ce considerăm.

Această descoperire face posibilă resolvirea prin metode elementare a unor din cestiunile cele mai grele din inalța analisă.

Teoremul acest, făcăndu-se cunoscut academiilor de științe din Paris și Bruxelles, s'a dat imediat in cercetare. Raportorul academiei din Bruxelles a și raportat, că descoperirea e exactă și foarte folositoare pentru desvoltarea științelor matematice, in urmă cărui raport, aceasta academie a adresat domnului N. St. Botes mulțămiri pentru comunicarea descoperirii d-sale, ear cel din Paris care este d-nu Serret, n'a dat ăncă respunsul seu. Dacă se intămplă o mișcare oare care pe un teren al științelor, este datoria oamenilor speciali din țară, să-și dee părerea lor despre ea și de acea ne mirăm cum de matematicii nostri observă o tăcere adĕncă asupra acestei descoperire făcută in țara noastră, pe când invățați străini se ocupă serios cu ea. *S.*

ERATA

In numĕrul precedent s'a comis o eroare in așezarea articolului intitulat *Ceva despre literatura poporană* care este de indreptat astfel:

La sfărșitul paginei 174 după cuvintele „ce ieu naștere in găndul ei cel tĕ-“ să se intercaleze 14 rănduri tipărite din greșală la inceputul paginei 176.

CORESPONDENTIA.

D-lui E. S. Respins. Nu prin idei, ci prin formă pĕcătuiți. *Red.*

Redactor, *Iacob Negruzzi.* Tipo-Litografia Națională.

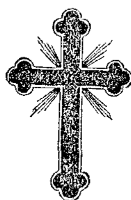
No. 6.—Anul VI. Iassi, 1 Septemvrie 1872.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Francia și Spania 25 franci.

Abonamentele se fac numai pe un an intreg, in Iași la Tipo-Litografia Națională și la redacțiune, in București la librăria Soccec et Comp.; in toate celelalte orașe din România la biurourile postale.

DIMITRIE BOLINTINEANU.

Dimitrie Bolintineanu, cunoscutul nostru poet, a murit in 20 August in București in vĕrstă de 48 de ani, după lungi și grele suferințe.

Numele reposatului barbat e de mult popular și iubit de Români, căci el a știut cu frumoasele sale poesii să vorbească inimelor și să entusiasmeze spiritele.

Scrierile sale sunt numeroase și meritele literare deosebite.

Bolintineanu lasă Românilor un șir de poesii ce vor trăĭ, cât timp va trăi și poporul nostru.

Cu timpul vom face studii speciale asupra sa și le vom comunica cetitorilor.

Astăzi insemnăm numai moartea lui, care urmând atât de grabnic după acea a lui Eliad lasă un gol intins pintre literații noștri.

In zadar căutăm pintre tinerii contemporani, barbați ce ar putè ocupa locurile lor. Nu vedem pe nime și remânem cuprinși de mâhnire.

Iacob Negruzzi.

DIRECŢIA NOUĂ.

PROSA.

Martianu, Odobescu, Strat, Slavici, Xenopol, Burla, Văr-golici, I. Negruzzi.

A fi regisorul unui teatru trebue să fie un lucru foarte plăcut. Te increzi in convenţia tăcută incheiată intre tine şi public, din partea ta de a'l amăgi, din partea lui de a se lăsa să fie amăgit, şi conduci cu mănă sigură ilusia spectatorilor. Iţi trebue un Prinţ, arunci pe umerii unui actor o mantie cusută cu codiţe de ermelin, ii pui o coroană pe cap şi un sceptru in mănă, şi ilusia este gata. Vreai un ministru, iai alt actor, ii coşi pe frac o stea de decoraţie in locul inimei şi-l pui să facă gesturi cam inţepenite. Se cer doftori, magistraţi, academici, profesori (se inţelege: in piese comice), iai căţi-va figuranţi, le pui o perucă mare pe cap şi ochelari pe nas, ii imbraci in talare negre, in fracuri cusute cu verde sau in fracuri descusute, şi ţi-ai indeplinit scopul.

Cu vremea, spun cei ce cunosc meseria, regisorul ajunge a fi foarte pětruns de importanţa lui şi crede, că el este causa principală pentru succesul unei piese. Insuşi cuprinsu' şi spiritul piesei ii pare lucru de a doua mănă. Pentru dĕnsul ori ce dramă nu e decăt un balet.

Regisorul este ridicul cu această inchipuire a lui. Dar cănd o parte mare a unei societăţi ar impărtăşi acest ridicul, şi ăncă in intrebările cele mai reale ale vieţei publice?—

Intreabă pe cine-va de progresul culturei literare şi artistice la noi: iţi va cită cifrele din Statistică: atăte scoli de „bele-arte“, atăte conservatorii de musică, atăte jurnale, atăte „esposiţii ale artiştilor in viaţă“ etc. Dar dacă este o ţară menită a duce conclusiile obicinuite ale Statisticei *ad absurdum*, este a noastră. Mai toate acele cifre nu sunt interesante decăt prin curagiul de a fi aşezate in rubricele, unde le vedem, şi noue zecimi din „progresul“ nostru se intemeiază pe delictul prevĕzut de art. 208 al Codicelui penal, care pedepseşte usurparea de titluri, ce nu se cuvin. Singura realitate in toate aceste o au tablele cu inscripţiile cele pompoase, pe care publicul are uneori naivitatea de a le lua in serios.

De aici se esplică starea cea haslie a opiniei publice in România.

Pentru ce D. X. este invĕţat? Pentru că e profesor la Universitate. — O stare mai sănătoasă ar cere, ca acest domn să fie profesor la Universitate, numai fiindcă este invĕţat. Căci dacă nu este invĕţat, atunci forma goală a presentării sale publice nu-l inalţă, ci-l face mai ăntěi ridicul şi apoi primejdios.

Pentru ce D. Y. este om politic? Fiindcă e redactorul a cător-va coli de hărtie, ce se publică in intervaluri regulate. — O stare mai solidă ar cere, ca numai aceia să publice jurnale, care sunt oameni politici.

Şi aşa mai departe.

Opinia, ce o vedem astfel predomnind in judecarea lucrurilor existente, o intălnim fireşte şi in privinţa creaţiunilor noue. Ne lipseşte activitatea ştiinţifică, cercetări originale in toate ramurile ştiinţei sau nu există de loc, sau sunt prea puţine şi prea puţin indestulătoare. Dar indeplinirea acestei lipse nu se poate improvisa sau luă in antreprisă de comisii guvernamentale; din contră toate mijloa-

cele, de care dispunem, trebuesc deocamdată concentrate la un invĕțămĕnt mai elementar; scoale incepĕtoare mai multe și mai bune, profesori din ce in ce mai puțin ignoranți, incetul cu incetul gustul științei deșteptat in tinerime, și apoi speranța, că peste căte-va generații va incepe și o mică activitate științifică originală in mijlocul nostru. — Nu așa au găndit „anteluptătorii“ noștri de păn acum, oamenii de progres grabnic, naționaliștii zeloși cu privilegiul exclusiv al focului patriotic: intr'o dimineață guvernul a decretat și promulgat in *Monitorul Oficial* cultura Romăniei prin Societatea Academică din București, a patentat 21 de invĕțați, impărțiți in 3 categorii: categoria istoricilor, categoria filologilor și categoria fisicilor. Dar cei mai mulți membri ai acestui inalt Institut se țin de o a patra categorie, pe care politeța ne oprește a o numi.

Nu avem activitate literară, și, lucru caracteristic: romanuri și novele nu se scriu de loc, toate se traduc. Chiar poesiile păreau a fi dispărut, Alexandri erà isolat, prosa in cea mai deplorabilă stare. Cu incetul se va schimbà și aceasta; și mai ăntĕi ceva liniște politică — dacă ne o va ingăduì soarta —, apoi indreptare materială, cu aceasta — după căte-va generații — și deșteptarea gustului pentru produceri estetice. Vor veni atunci oameni, care să simtă puternic și să-și esprime frumos ceea ce au simțit, și alții, care să găndească bine și să-și esprime simplu ceea ce au găndit. — Nu așa crede majoritatea publicului nostru; un representant al ei, intr'un discurs ținut sub aplausele „asociațiunei Transilvane pentru cultura poporului romăn“ a cerut de urgență o istorie a literaturei romăne, *Panteonul*, in care să se venereze dejà eroii spiritului nostru, și pe de altă parte, cu o incăntătoare consonanță de idei, guvernul romăn a recunoscut gravitatea trebuinței și — pe cănd cele mai multe sate nu au de unde să invețe a cetì și a scrie — a deschis la Universitate catedra de istoria literaturei romăne.

Toți cunoaștem importanța teatrului pentru un popor, toți știm asemene, că ne lipsește acest element de cultură. Vom traduce dar dramele eminente din alte literaturi, vom incuragia inceputurile noastre cele bune, dacă le avem, vom descuragia pe cele rele și ne vom interesa, la timp oportun, a forma actori adevĕrați.... zeci și zeci de ani vor trece inainte de a se putè compune o singură trupă de actori, care să merite acest nume. — Dar de la Pesta ne a venit o provocare măreață, subscrisă de bărbați celebri, insuflețită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al națiunii: este vorba de a stringe banii pentru ca mai ăntĕi de toate să zidim casele teatrului. De aci incolo lucrurile vor merge repede și bine: zidurile le avem, dramele vor veni.

In contrastul arătat pănă aci se cuprinde cea mai lămurită esplicare a direcției noue in osebire de cea veche. Direcția veche a bărbaților noștri publici este mai mult indreptată spre formele din afară; direcția nouă și jună caută mai ăntĕi de toate fundamentul din lăuntru, și unde nu-l are și pănă cănd ăncă nu-l are, desprețuește forma din afară ca neadevĕrată și nedemnă.

Dar inainte de a analiza cele doue direcții mai de aproape, să respundem la o objecție de principiu, care tinde a negà dreptatea și folosul criticei noastre. Intrebarea este aceasta:

Direcţia cea nouă nu poate ea exista fără a nimicì pe cea veche? Pentru ce atăta ctritică neimpăcată in contra celor mai multe forme şi autorităţi de astăzi? Admiţĕnd chiar, că Academia nu e ăncă ştiinţifică, catedra de literatură nu e ăncă susţinută, zidirea teatrului nu e ăncă trebuincioasă, de ce să fie totuşi aşa combătute? Tot sunt creaţiuni de cultură, forme fie şi goale pentru primirea cuprinsului viitor, tot sunt ceva, sunt un semn de viaţă şi sunt mai bine decăt nimic.

La o intrebare serioasă un respuns serios.

Puterile unui popor, fie morale fie materiale, au in ori ce moment dat o cantitate mărginită. Averea naţională a Romănilor are astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemene intr'o cătime fixată. Nu te poţi jucà nepedepsit cu această sumă a puterilor, cu capitalul intreprinderii de cultură intr'un popor. Timpul, averea, tăria morală şi agerimea intelectuală ce le intrebuinţezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare greşită, sunt irreparabil perdute pentru lucrarea cea trebuincioasă şi cea adevĕrată. Amĕndoue nu pot merge lăngă o laltă, tocmai fiindcă izvorul puterilor unei naţiuni nu este nesecat, ci este din fire mărginit. Dacă iţi lipsesc o mie de scolari silitori şi modeşti, de industriali şi meseriaşi naţionali, de poeţi şi prosaici mai buni, causa este, că mărginitele puteri de care dispune poporul tĕu pentru aceasta, sunt consumate de profesori ignoranţi, de funcţionari bizantini, de academici, secretari, membri onorifici, asociaţi in cultură, jurnalişti, „transactori“ literari, poetastri, clăditori de ziduri de teatru, etc. etc.

Ai un singur bloc de marmură: dacă l'ai intrebuinţat pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculpta o Minervă?

După această esplicare introductivă, ne vom incerca à urmărì mai deaproape aspirările direcţiei noue in osebire de cea veche, şi fiindcă vorbim aici de literatură prosaică, vom impărţì cercetarea noastră, după cele doue specii ale ei, in cercetarea ştiinţifică şi in cea estetică sau cel puţin stilistică. Reproduceri din chiar operile autorilor, precum le-am făcut in studiul asupra poesiei, nu pot avè loc aici: intinderea lucrărilor prosaice se impotriveşte la aceasta. Trebue să ne mărginim a cita numai numele osebitelor scrieri şi a scoate la iveală elementele comune, care le impreunează in una şi aceeaşi direcţie.

I.

Ca representanţi ai direcţiei noue in privinţa ştiinţifică privim pe dd. A. Odobescu (disertaţii publicate in *Revista Romănă*, 1861, despre căntecele poporane, poeţii Văcăreşti, satira romană, etc.), Strat (*Economia politică*, 1870), Slavici, Burla, Xenopol, Vărgolici (scrierile acestor din urmă publicate in *Convorbiri*), şi inaintea lor pe neuitatul Dion. Marţianu (*Analele Statistice*).

Caracterizarea acestor autori să o incepem insĕ cu o reservă, fără de care observările noastre ar părè exagerate. Nici una din scrierile sus citate, privite din puntul de vedere al ştiinţei generale, nu este de vre o insemnătate estraordinară: nici o creaţie nouă, nici o suflare de acea puternică originalitate, care, de pe inălţimea culturei secolului, impreunează elementele date spre o nouă combinare sau află in intuiţie primitivă un adevĕr pănă atunci nepĕtruns de inţelegerea omenească; nimic

din toate aceste nu se află in scrierile române de păn acum, şi nici nu se poate afla şi nu se va afla ăncă pentru mult timp. Căci o desvoltare aşa de inaltă a lucrării ştiinţifice presupune alte păture de cultură din trecut, prin care să i se fi format pămêntul roditor pentru hrana şi creşterea ei.

DD. Odobescu, Marţianu, Strat şi ceilalţi sunt dar representanţi ai literaturei noastre ştiinţifice numai in marginile restrinse, in care o asemene activitate a fost cu putinţă pe treapta de cultură, pe care ne aflăm. Dar in aceste margini scrierile lor, in osebire de celelalte analoage din literatura noastră, se razimă pe fundamente solide şi sunt insemnate prin doue insuşiri bune ale autorilor: cunoştinţa ce o au despre starea ştiinţei de astăzi in privinţa materiei, de care se ocupă, şi sinceritatea, cu care spun resultatul cercetărilor lor.

Căci la noi, care suntem vecini cu o cultură superioară, ori ce intrebare de ştiinţă este mai ăntêi de toate o intrebare de conştiinţă, şi conştiinţa ne impune aici doue datorii: ăntêi, să studiem materia, despre care scriem, intr'atăt, incăt nici unul din principiele fundamentale, la care a ajuns Europa cultă, să nu ne fi remas ascuns, aşa dar să ne aflăm la nivela culturei in acea privinţă sau, cu o espresie francesă, să fim *in curentul* ei. Cetiţi disertaţia d-lui Odobescu despre căntecele poporane, sau articulele filologice ale d-lui Burla, etc. indată veţi simţi siguranţa fundamentului, pe care autorul işi ridică clădirea sa fie căt de mică, şi folosul ce-l puteţi trage din cetirea unei lucrări, care resumă in sine resultatul progresului ştiinţei europene in acea materie. Şi acest folos este mare chiar atunci, cănd opinia autorului este greşită; căci şi in acest cas ea are lăngă sine propriul seu corectiv, arătănd isvoarele de unde a provenit.

A doua datorie de conştiinţă este: să avem destulă iubire de adevĕr pentru a spune cu sinceritate ceea ce am aflat, in bine sau in rĕu. Introducerea d-lui Strat la Economia politică, studiul d-lui Slavici asupra Maghiarilor, etc. ne dau asemene exemple de sinceritate şi nepărtinire, şi ne fac impresia mulţămitoare a unei fapte oneste şi bărbăteşti.

Cele doue insuşiri, despre care vorbirĕm acum, se găsesc in mii de cărţi germane, englezeşti şi francese, sunt chiar regula autorilor ştienţifici in ţerile Europei culte. La noi ănsĕ sunt escepţie, şi o escepţie aşa de rară, incăt ele singure au fost in stare a marca o adevĕrată direcţie nouă, in oposiţie cu cea obicnuită pănă acum. Meritul junilor autori, de care ne ocupăm, este dar cu atăt mai mare cu căt ei işi pĕstrează acele insuşiri neapărate in mijlocul unei vieţi publice, in care cel de'ntĕi titlu pentru pretenţii nemĕsurate pare a fi lipsa de cunoştinţă de causă şi cea de'ntĕi misiune amăgirea opiniei publice.

Această calificare a vieţei noastre de păn acum nu este exagerată, toţi cei cu esperienţă şi cu bună credinţă o recunosc, şi dacă in rĕndurile următoare ne incercăm a mai aduce un şir de dovezi pentru a o intări, o facem din increderea, că prin chiar aceasta se va inţelege cu atăt mai lămurit, in ce consistă insemnătatea direcţiei celei noue, ca una ce s'a produs mai ăntĕi din trebuinţa instinctivă de a ne scăpa de pe povirnişul, pe care ne-au lăsat anteluptătorii cei vechi.

Tinerimea de astăzi, de la care atărnă indreptarea in viitor, trebue să inţeleagă odată,

unde este adevĕrul şi unde este eroarea in această luptă de idei; inaintea ei trebue dar susţinut şi terminat acel proces de purificare; inaintea ei trebue dovedită acusarea, ce am adus'o in contra celor mai mulţi din publiciştii noştri literari şi ştiinţifici, acusarea lipsei de conştiinţă atăt in privirea cunoştinţei de causă, căt şi in privirea voinţei de a spune adevĕrul in chestiile, de care se ocupă. Vom reveni dar la dovedirea acusării printr'un nou şir de exemple, care in impreunarea lor sperăm că vor face o impresie destul de adĕncă asupra ori cării inteliginţi nestricate.

Incepem cu acele grade de neştiinţă, care prin mărimea lor faţă cu datoria posiţiei şi cu pretenţia autorului constitue o adevĕrată lipsă de conştiinţă. Nu vom vorbì de acel inalt funcţionar al ministerului instrucţiunii publice, care propunea reforma metoadelor invĕţămĕntului primar şi care, auzind de la noi numele Pestalozzi, ne intrebà cine este? nici de acel director de gimnasiu, care la provocarea ministerului de a face o programă pentru invĕţămĕntul clasic, aduna din cataloage nume de autori latini şi propunea prin adresă oficială lectura poemei lui Ovid *Ars amandi* pentru clasa a V-a din gimnasiu. Vom cita numai exemple, a căror controlare să fie destul de uşoară pentru a se putè face de ori cine va voì.

Cel de'ntĕi exemplu il găsim earăşi in *Societatea Academică din Bucureşti.* *)

Această academie a ştiinţelor, pe lăngă alte misii, se crede mai ăntĕi de toate menită a stabilì şi promulgà regulele pentru limba şi scrierea română şi a susţineà unitatea naţională in această privinţă. După opinia noastră, acea incredere este esenţial ilusorie. Dar să admitem că este intemeiată. Ce fac atunci membrii academiei pentru a corespunde misiei ce inşii şi-o atribuesc? — Intrebările limbistice şi ortografice se hotăresc in acel areopag al ştiinţei prin votare: se ridică măna pentru sau contra unei propuneri, şi majoritatea părerilor decide. E dar natural să ne intrebăm dacă majoritatea e competentă pentru această decidere. Toţi membrii votanţi ai Academiei s'au pus oare să studieze filologia? Sunt „in curentul“ ideilor europene in această privinţă? Bopp, Dietz, Renan, Max Müller, etc., le sunt familiari? Pentru cei ce cunosc membrii şi lucrările Societăţii Academice respunsul este neindoit. O minoritate de specialişti se află acolo, marea majoritate votează fără a şti ce face şi fără a-şi da osteneala ca să-şi dobăndească ştiinţa trebuincioasă pentru votul ce-l dau şi pentru locul ce-l ocupă.

Chemarea naturală a acestei Academii era de a aduna tesaurul limbei române aşa cum a vorbit-o şi acum o vorbeşte poporul in toate provinciile locuite de Români — lucrare foarte insemnată, pentru care numirea membrilor din diferite ţeri era nemerită şi pe care membrii inşii, cu bună plecare şi silinţă, ar fi putut-o indeplinì. In locul acestei simple lucrări de culegere credincioasă, academicii şi-au arogat autoritatea de a pronunţa, cum ar trebui să

*) Cetitorul nu ne va lua in nume de reu, dacă ne ocupăm aşa des de acest Institut: căci majoritatea membrilor sei se compune tocmai din anteluptătorii cei mai recunoscuţi ai noştri, iar rangul, ce-l ocupă in ochii mulţimei, a atras atenţia publicului asupra lucrărilor lui, şi astfel critica noastră indreptăndu-se in contra unui obiect mai cunoscut, oarecum in contra unui model de cristalizare neregulată, va cuprinde mai sigur in sine elementele pentru judecarea chestiei. In fine să nu uităm că *Gazeta Transilvaniei* (6 Aug. 1869) aşteaptă de la societate Academică „cu mare sete urzirea grandeţei romane antice“.

fie limba şi scrierea şi au inceput a tortura ortografia şi cuvêntarea, dănd sentinţe in privinţa fonetismului şi a etimologismului, in privinţa „corupţiunii eufonice“ şi a radicalismului in derivare. Dar dacă majoritatea membrilor Academiei erau in stare a face serviciul modest ănsĕ foarte important a unor culegĕtori de cuvinte, le lipseşte ori ce competenţă de a se pronunţa in materii controversate ale ştiinţei filologice şi de a prescrie Naţiunii lor, cum să vorbească şi cum să scrie, şi dacă totuşi in asemenea chestii işi ridică mănele pentru *da* sau *nu*, dovedesc lipsă de conştiinţă. Ce să ne mirăm de cei obscuri, când insuşi Ciparu, de altmintrelea un representant eminent al etimologismului intre Români, respunzĕnd in *archivul* sĕu filologic la nişte objecţii limbistice ce-i făcusem in academie, afirma că nu cunoaşte scrierile limbistice a le lui Max Müller şi după atăta timp nu căutase ăncă a le cunoaşte. Dacă D. Cipariu, eacă tot ce putem respunde la aceasta, nu cunoaşte pe Max Müller, paguba nu este a lui Max Müller.

Un alt academic, d. Bariţ, vorbind in unul din ultimele numere a le *Transilvaniei* (15 Apr. 1872) despre dicţionarul şi glosarul Societăţei Academice Române, adaogă căte-va observări la adresa *Columnei lui Traian* şi a *Convorbirilor*. Estragem pe cele din urmă:

> Oamenii serioşi n'au aflat demne de atenţiunea lor criticele eşite in Iaşi, care presupun că filologii români, dacă voiescu a studia, vorbì şi scrie bine limba românească, au se inveţe mai ăntĕi toate limbele Asiei, antice şi moderne, să călătorească până pe sub muntele Himalaya, precum fac unii literaţi maghiari, in interesul limbei lor, şi numai după aceea să se apuce de gramatica şi de dicţionar. Limba elină are espresiunea *Morosophos*, care in limba noastră şi in alte limbi mai mult analitice decăt sintetice nu se poate traduce cu o singură espresiune. Nu ar fi vre un lucru plăcut, când unii literaţi de ai noştri ar da românilor ocasiune de a se folosì de această espresiune in limba lor. Acela care voeşte să critice cu bun resultat pentru limba şi literatura noastră, trebue să lase ori ce jucărie la o parte, să se şi ferească de ori ce pedanteriă.

Această critică pare a fi indreptată in contra articolelor D-lui Burla, care, aretănd erorile filologice ale D-lui Cipariu, dovedeşte prin acest exemplu importanţa neapărată a studiului sanscrit pentru filologia modernă. Acum ce vrea d. Bariţ? D-sa află de bine, ca *filologii* români, care vor să *studieze* limba lor, să *nu* inveţe limba sanscrită? şi găseşte lucru de ris, când d. Burla pretinde că după starea ştiinţei limbistice de astăzi aflarea legilor variaţiei, analogii şi eufoniei unei limbi este imposibilă fără studiul filologiei comparate? Dar d. Bariţ pe ce studii se intemeiază pentru a susţine aceasta in contra d-lui Burla? De unde işi scoate autoritatea de a negà valoarea neaparată a studiului sanscrit. In Europa cultă de astăzi nu există unu singur filolog, care să indrăsnească a se numì astfel şi a se ocupà de legile vre unei limbi, când nu posede acel studiu comparativ; şi oposiţia ce D. academic o face in contra filologiei sanscrite, este o dovadă mai mult pentru ceea ce voim să dovedim cu aceste exemple.

Dar să cităm un alt exemplu dintr'o sferă cu totul osebită. Este obicei cunoscut al guvernelor noastre de a se ocupa de lucrări de prisos, negrijind pe cele trebuincioase. Nu ne vom mira dar, vĕzĕnd şi pe actuala administraţie a instrucţiunei publice băntuită de grijile ortografiei şi limbei române, care nu sunt de competenţa ei. Dar ce este lucru

de mirat, e modul, cum a incercat să se uşureze de aceste griji. Uitănd, că Societatea Academică a publicat deja regulele ortografice a le limbei, sau ne voind a le ţinè in samă, Consiliul permanent al Instr. publ. cu ministrul in frunte publică un nou regulament pentru indreptarea limbei şi scrierii române. Acest act literar este născut in şedinţa consiliului din 28 Octomvrie 1871 şi se caracterisează in ortografia şi spiritul lui din următoarea citaţie:

PRSCRIPTU-VERBALU

Şedinta din 28 Octombre 1871.

Avêndŭ in vedere diversitatea orthographielorŭ que se observă in limba scrisă şi typărită, inquât nu numai fie-quare carte, ci şi fie-quare individŭ 'şi are orthographia sa particulară;

Considerăndŭ greutatea que intimpină din aquéstă confusiune, atât şcolariĭ quând invaţă a citi şi a' scrie, quât şi chiar publiculŭ maturŭ, neavândŭ o regulă, de quare să se ţină;

Consiliulŭ permaninte, sub preşedinţa D-lui Ministru alŭ cultelor şi instrucţiunii publice, in dorinţa de a face să dispară aquéstă anarhie orthographică şi a ajjunge la o uniformitate in modulŭ de a scrie şi a ceti etc. etc.

MODIFICAREA UNORU FORME A LE DICERILOR.

Substantivele derivate de a treia declinaţiune latină, facŭ nominativul in limba română qua ablativulŭ in cea latină, precum: *professore, revisore, pontifice, carnifice,* s. c. l.

Adiectivele participiale, derivate de la a 2-a şi a 3-a conjugare latină, facŭ dupĕ regula precedinte, nominativulŭ qua ablativulŭ latinŭ; dar dupĕ analogie se scriŭ şi se pronunţă *inte,* prequum: *presinte, absinte, putinte, existinte, dependinte, descendinte,* s. c. l. Asemenea se scriu şi se pronunţă şi substantivele formate din acele adiective participiale, prequum: *presinţă, absinţă existinţă,* s. c. l.

Aceste regule orthographice, se vor introduce in scoale in mod obligatoriu. atât in cărţile didactice şi in ocupaţiunile scripturisice ale scolarilor, quăt şi in correspondinţa corpului didacticŭ cu autorităţile instrucţiunii publice şi vor servi de normă generală.

Pretenţia regulamentului este dar de a hotări intrebările controversate ale limbei şi ortografiei române şi de a impune hotărirea sa tuturor scolarilor şi profesorilor, chiar profesorilor filologi, a căror chemare este in parte de a susţinè tocmai acea controversă ştiinţifică. Subscrişi sunt ministrul Chr. Tell, membrii Consiliului A. Orescu, Aron Florian, G. Zalomit, A. Marin şi D. Petrescu. Cine sunt aceşti domni? D. Cristache Tell e general, d. Orescu arhitect, d. Aron istoric, d. Zalomit profesor de filosofie (pentru a nu zice filosof), d. Marin fisic şi d. Petrescu matematic. Nici unul din dumnealor nu este limbist. Dar atunci de unde işi aroagă dreptul de a impune opiniile d-lor nemistuite asupra scrierii şi limbei ca regule obligatorii scoalelor române? Cum generalul Tell, arhitectul Orescu, fisicul Marin, şi ceilalţi vor să ordoane filologilor Laurianu, Maxim, Circa, Columb, Paicu, etc., profesori specialişti in această materie, ca să-şi părăsască scrierea lor de păn'acum şi să primească pe aceea a Consiliului permanent? — Nemţii au un proverb de batjocură: Cui i-a dat Dumnezeu un post, i-a dat şi mintea trebuincioasă pentru el. Nu cumva domnii de la Consiliu au luat acest proverb in serios? — —

Trecem acum la o altă ordine de idei. A nu cunoaşte lucrul, de care vorbeşti, este un grad mic de greşală in comparare cu deprinderea, de a ascunde adevĕrul, de a respăndì cu intenţie ştiri falşe şi de a nu le rectifica niciodată. Acesta ănsĕ este viţiul caracteristic

al publicităţii, in special al jurnalisticei, române, şi de aceea presa noastră, cu cele mai rare excepţii, de şi toţi „anteluptătorii“ contribuesc la conducerea ei, a ajuns a-şi perde ori ce valoare şi ori ce inriurire şi a devenit un object de desgust pentru oamenii cu minte.

Un exemplu destul de tare, cu care incepem dovedirea acusărei, este strigătul de „Cosmopolitism!“ cu care de câţiva ani incoace s'a obicinuit presa română, nu cea de rând, a combate juna direcţie din Iaşi. Atacul s'a incercat ântêi intr'un discurs solemn rostit la 1869 in Societatea Academică din Bucureşti decâtră d. Bariţ, care cu claritatea şi mai ales sinceritatea limbagiului, pentru care este renumit, s'a pronunţat in contra direcţiunei noastre „cosmopolite“. D. Misail, *par nobile fratrum,* l'a secundat indată pe calea jurnalistică, numindu-ne cu acea ocasie in limbagiul d-sale, tot aşa de elegant, lipoveni. De aci incolo *Columna lui Traian, Trompeta Carpaţilor, Federaţiunea, Uniunea liberală,* etc., s'au grăbit care de care a-şi pune cunoscuta gingăşie şi bună cuviinţă a stilului d-lor in serviciul sfintei cruciade in contra cosmopolitismului, pe care jurnalul *Prahova* il numeşte in ultimul rând o „immondicitate.“

Ei bine! tot strigătul acesta e o mistificare a opiniei publice. Adevĕrul este, că poate in România intreagă, dar de sigur cel puţin in Iaşi, nu esistă Cosmopolitism, dacă sub acesta se inţelege frumoasa utopie de a căutà fericirea omenirii intr'o constituire comună a ei cu negarea individualităţii naţionale.*) Nici un singur articul din *Convorbirile literare* in genere, nici o singură propoziţie scrisă sau pronunţată de subscrisul in deosebi nu susţine cosmopolitismul; atât subscrisul, cât şi ceilalţi membri ai *Junimei* din Iaşi sunt partizani ai ideii naţionalităţii şi s'au pronunţat totdeauna in acest inţeles.

Eacă o declarare foarte lămurită pe care o dovedim indată.

Incepênd istoriceşte, prima atingere a acestei intrebări din partea vre unuia din noi s'a făcut in 1864, in una din prelecţiunile publice populare ce le ţinem in sala Universităţii din Iaşi. (Vezi Convorbirile de la 1 Martie 1867). Erà prelecţia a zecea din acel an ţinută de subscrisul asupra temei *individualitatea poporului şi cosmopolitismul.* Ţinta acestei prelegeri fusese de a se pronunţà pentru individualitate şi in contra cosmopolitismului.

In anul 1866, avênd trebuinţă pentru lucrările Societăţii *Junimea* a ne lămurì asupra ortografiei române, am scris şi publicat disertaţia *despre scrierea limbei române.* Cuvintele puse in fruntea acestei cărţi sunt următoarele:

> Seculul al XIX se va numi in Istorie cu drept cuvênt seculul naţionalităţilor. In el s'a lămurit şi se realizează ideea că popoarele sunt chiemate a se consolida in cercuri etnografice, specializându-şi fie-care misiunea istorică după propia sa natură. Pe lângă tesaurul comun al popoarelor civilizate, mai are fie-care terenul seu aparte, in care işi desvoltă in mod special individualitatea şi, separându-se aci de toate celelalte, işi constitue naţionalitatea sa. Astfel se cere ca poporul modern să'şi aibă o formă de stat naţională, o impărţire a societăţei naţională, o desvoltare sciinţifică a sa şi mai ales o literatură şi o limbă naţională.

*) Şi in acest inţeles s'a făcut critica in contra noastră, după cum probează următoarele cuvinte delicate in suscitatul discurs al d-lui Bariţ: „in zilele noastre a inceput a se formà o scoală aşa numită a cosmopoliţilor care-şi bat joc de ideea naţionalităţii, pe care nici că o pricep de loc.“ (*Analile Societ. Acad. Rom.* II, pag. 65).

A fost dar urmarea cea mai justă a ideilor timpului in care trăim, dacă și intre Rumăni s'a desceptat in seculul acesta consciința naționalității lor și a căștigat astădi valoarea unui adevĕr lățit și inrădăcinat in popor. Fie-care Rumăn scie că e Roman, și in ori ce va face el de acum inainte, va căuta cu necesitate a se pune in legătură pe căt va putè mai nemijlocită cu tradițiunea latină de la care insuși e primit viața sa intelectuală. *Noi suntem viță latină* — eaca puntul de plecare al civilisațiunei noastre, eaca adevĕrul ce este menit a devenì cel mai important in ḑioa in care pe toate sferile desvoltărei noastre vom sci a'i trage consecințele practice.

In Convorbirile din 15 Ian. 1868 se află publicat un articul al subscrisului asupra poesiilor populare române adunate de D. Alecsandri, in care se arată valoarea acestei publicații, inaintea tuturor celorlalte, ca o adevĕrată comoară națională.

Mai inainte ăncă, in No. din 1 Iulie 1867, s'a publicat o scurtă dare de samă asupra acelorași poesii, din pana D-lui V. Pogor, in care se cuprind cuvintele:

Am fost adănc mișcat la lectura părței din urmă, intitulată *Căntece din Besarabia.*

Am aflat probe nerecusabile că Românul nu perde nici odineoară simțul național și, pe cănd corpul geme sub jugul streinilor, inima lui este intoarsă cătră patria independentă! Pe aripele poesii spiritul sboară in mijlocul nostru spre a cere partea sa de libertate și de frăție!

In același an (*Convorbiri* din 15 Iulie 1868) publică d. Xenopol disertația sa despre cultura națională, care incepe cu cuvintele:

Trebue bine să ne insemnăm noi Românii, că ori ce progres pe calea civilisațiunii nu are pentru noi o adevĕrată valoare, decăt intru căt reflectează asupra naționalității noastre. Cosmopolitismul nu e pentru noi.

In fine tot in *Convorbiri* au apărut articulele noastre in contra germanisării limbei romăne din partea jurnalelor de peste Carpați, care se termină cu următoarele cuvinte:

Ne mărginim la exemplele citate pănă acum și terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocănd juna generațiune de autori români din Austria să părăsască direcțiunea urmată pănă acum de jurnalele lor. In mijlocu luptelor de naționalitate, ce in imperiul austriac se agită mai mult decărt ori unde, și in lipsa de o literatură proprie română, compatrioții noștri de peste Carpați au indoita datorie de a păstra cu scumpătate spiritul distinctiv al limbei materne și de a nu-l falsifica cu elemente străine. Căci o causă națională apărată cu o limbă stricată este pe teremul literar o causă perdută, și de sigur cu „organe corporale", cu „musică de pisici", cu „legători de atențiune", cu „cuțite canonice" etc. etc. nu vom putè intărì resistența patriotică in contra germanizării și a maghiarizării din Austria.

Togmai această apărare a elementului național in limbă in contra germanizării D-lor Bariț, Babeș, Roman, Vulcan etc. a fost puntul de plecare al polemicei intre noi, și DD. Bariț și Vulcan, declarănd de *bagatele* germanizările D-lor, au inceput, printr'o stratagemă de mult cunoscută, să strige in contra anti-naționalismului nostru. —

Ne-am oprit poate prea mult la constatatarea acestui fapt. Dar fiindcă s'a făcut atăta vorbă deșartă despre el in jurnalistica română, (numai din lunele Iunie, Iulie și August 1871 avem inainte-ne 86 numere de jurnale române pline de insulte la adresa noastră ca pretinși cosmopoliți), ne-am crezut odată datori a restabili adevĕrul factic in mijlocul falsificărilor cu care jurnalisticei noastre ĕi place a-și ingăna publicul.

Este dar dovedit, că Societatea *Junimea* din

Iaşi nu e cosmopolită, că in *Convorbirile literare* s'a susţinut totdeauna naţionalismul de cătră fiecare din noi, dar — ce e drept — nu ca pretext pentru a ascunde sub drapelul lui şi sub strigătul „Stefan cel Mare“ şi „Mihai Viteazul“ toate miseriile şi cruditaţile celor nechemaţi şi nealeşi, ci ca punt de pornire pentru o desvoltare mai energică şi mai conştienţioasă a activităţii literare şi ştiinţifice in mijlocul poporului român.

Dar dacă este aşa, atunci cum remăne cu acusările D-lor Bariţ, Boliac, Misail, Holban şi celorlalţi in contra cosmopolitismului nostru? Respunsul la această intrebare il lăsăm in sama cetitorilor nepărtinitori.

Mai trebueşte un exemplu? — Reposatul Barnuţ in ura ce o avea in contra ştiinţei francese şi germane şi pe care voià să o impărtăşească şi scolarilor, scrie la inceputul cărţii sale de scoală *Dreptul public al Românilor* (pag. 11) următoarele:

„Jurisprudenti'a Romana nu desparte sistem'a juridica si politica de catra morale si religiune asia cumu facu politicii Franci si Germani mai nuoi; acesti'a credu, cà legelaţiunea cu atatu va fi mai deplinita cu catu va fi mai departata şi mai desbracata de toate ideele şi sentimentele natiunii cele religioase, morali şi omenesci.“

Acesta este un neadevĕr, şi sunt acum 5 ani, decănd in o critică mai intinsă a lucrării reposatului magistru, unde s'au arătat şi alte erori ştiinţifice, am provocat in zadar pe partizanii D-sale să ne citeze un singur politic frances sau german, care să fi vĕzut perfecţia unei legislaţii in depărtarea ei de la toate simţimintele cele religioase, morale şi omeneşti ale naţiunii.

Am revenit inadins la acestă critică in contra lui Barnuţ, fiindcă adversarii nostri se refer totdeauna la ea ca la o „blasfemie“ in contra „semi-zeului“. Ănsĕ critica noastră nu se atinge de persoana lui Barnuţ, şi nu pune in indoială patriotismul lui, din contră meritele lui de la 1848 sunt anume relevate acolo; dar ceea ce eram datori a face, erà impotrivirea in contra erorilor manifeste de ştiinţă, in contra inexactităţilor şi confusiilor, de care este plină cartea citată şi care erau cu atăt mai primejdioase, cu căt provineau togmai de la Barnuţ. Ce impresie au produs aceste lucruri asupra bărbaţilor nostri serioşi, se poate vedè din următoarele cuvinte, ce le găsim in *Transilvania* din 1 Aprilie 1868:

După ce D. T. Maiorescu isi incheiâ critica sa nemicitoare asupra desmemorabilului op, noi inca ne simţimu indatorati a pune in interesulu culturei şi al vietiei nóstre nationali acestea intrebări:

1) Déca Sim. Barnutiu a cutezatu a propaga şi a propagatu in adeveru la tinerimea academica idei atatu de bolnave, confuse, fanatice, destructive, comunistice, cum se póte esplica nepasarea, lenea, orbi'a, imbecilitatea aceloru senate academice, acelor efori, ministeriuri şi domnii, care au suferitu pe Barnutiu, ca elu in calitate de profesoriu in cursu de atati ani se adape cu veninul seu pe atat'a tinerime? Cine censuréza la Dv. prelegerile profesoriloru academici? Nimeni? Nici macar pres'a? Nici pucliculu in ecsamene? Cum se intempla, ca nici in timpulu turburariloru din ministeriul lui Cantacuzino nu respirase nimicu despre doctrinele acelea periculóse ale lui Barnutiu?

2) Déca manuscriptulu lui Barnuţiu coprindea acelea doctrine sí confuse, si fórte periculóse, orbi au fost aceia carii nu l'au aruncatu mai virtosu in focu, decatu se se faca c o m p l i c i pe fatia la propagarea atatoru rataciri şi blastamatii? Cum se póte ca unu asemenea opu se se arunce pe aripele publicitatiei totu cu acea usiora-

tate, cu care s'au tiparitu pana acum in limb'a nóstra atatea sterpituri de a le scólei romantice din Francia?

Și aceste cuvinte le scrie — nu vre un amic al nostru, vre un partizan al direcției din Iași, vre un „cosmopolit,“ ci insuși D. Bariț, care in chestiile, unde persoana D-sale nu este in joc, are destulă pětrundere și experiență pentru a ințelege, că dreptul public și indeobște renașterea unui popor nu se poate intemeià pe neadevěr și neștiință.

Pentru a terminà, să citām un ultim exemplu mai nou. Cu ocasia desbaterii unui budget al Instrucțiunii publice, in Iunie al anului trecut, sub-scrisul impreună cu D. I. Negruzzi și cu alți deputați am propus in Camera României, a se schimba doue catedre politice de la Universitatea Iași, cu douě alte catedre, pe care le credeam mai importante, a se inlocuì adecă dreptul constituțional și economia politică, prin istoria națională și limba română. De erà intemeiată sau nu propunerea, nu examinăm aici. Dar ceea ce trebue să examinăm, este modul, cum a fost discutată in jurnalistica noastră.

Românul a inceput chorul prin a zice că am făcut propunerea in ințelegere cu D. de Radovitz, consulul general al Prusiei. Acesta erà un neadevěr și o necuviință. Au urmat apoi *Telegraful, Trompeta, Uniunea liberală.*

Federațiunea, relatând cele petrecute in Cameră, spune in No. ei din 11 Iulie 1871:

> Titu Maiorescu calomniază gintea română, numind-o necultă, necapabilă de pe inălțimea tribunei, in parlamentul român. — Eată programa Camerei presente:
>
> 1) Stirpirea a tot ce este românesc, 2) inlocuirea Românilor prin străini și evrei. — Și ministerul? Ministerul a promis, că va lucrà intogmai după programa lui Maiorescu.

Toate aceste ziceri ale Federațiunii sunt neadevěrate, din cuvěnt in cuvěnt. Monitorul Oficial unde stau reproduse discursurile din cameră o atestă. Aceleași neadevěruri, cu plăngeri duioase asupra cinismului și cosmopolitismului nostru, le cuprinde și articolul respectiv al *Albinei* din 18 Iulie 1872. Că și D. Babeș s'a putut alunecà pe această cale, am ințeles la inceput. D-sa se va fi luat după confrații D-sale in jurnalistică, și fiindcă acestia spuneau neadevěruri cu voie, D-sa le va fi spus fără voie. Dar după ce au apărut discúțiile budgetare in *Monitor?* Dar după ce s'au reprodus intr'un suplement al *Curierului* anume propunerile și cuvintele subscrisului? De ce a tăcut *Albina* și nu și-a rectificat neadevěrul?

Ințelegem foarte bine, ca cineva să tacă asupra cuvintelor noastre, dar dacă le ia in băgare de samă și vorbește asupra lor, atunci nu face bine, cănd spune neadevěruri.

Nu face bine in nici un ințeles, nici pentru demnitatea sa, nici pentru scopul, ce in acel moment ěi poate părè folositor, adecă de a ne descredità pe noi.

Calomniez, il en reste toujours quelque chose, poate să fie un proverb adevěrat in relațiile personale. Aceasta nu o știm și ne este indiferent. Ceea ce știm insě este, că in privința vieței publice proverbul e foarte greșit. Și dovada ne o dă togmai resultatul atacurilor făcute pe acea bază de cea mai mare parte a jurnalisticei române in contra direcției junimei din Iași. Sutele de jurnale, care au vorbit in contra ei, au susținut mai ăntěi neintreruptă atenția publicului asupră-i. Marea majoritate a cetitorilor in primul moment a tre-

buit — ce e drept — să remănă sub impresia neadevĕrurilor cuprinse in acele jurnale increzĕndu-se numai in ele. Dar fiindcă cel puţin atenţia era deşteptată in privinţa noastră. a fost cu neputinţă, ca această ascultare unilaterală să ţină mult timp. *Audiatur et altera pars* e o regulă prea naturală a dreptăţei, incăt să poată remăne totdeauna neaplicată.

Cei de'ntăi, care au simţit trebuinţa de a cetì inainte de a condamnà, au fost de sigur cei mai drepţi şi cei mai cuminte dintre adversarii nostri. Ce impresie însĕ a putut produce asupra unui om drept şi cuminte descoperirea ţesĕturei de nestiinţă şi neadevĕr, cu care jurnaliştii au crezut de bine a ne intimpinà, aceasta şi-o poate inchipuì ori cine: neincrederea in contra celor ce i-au amăgit pănă acum, şi interesul de a urmărì mai de aproape o direcţie, in contra căreia nu s'au intrebuinţat ăncă armele adevĕrului. Pe căt insĕ este de sigur, că un om cu minte face mai mult decăt o sută de mărginiţi, pe atăt este de sigur, că indată ce din mijlocul unui public este căştigată opinia celor cu judecată independentă, şi ceilalţi din public le vor urma in curĕnd, ca unii ce sunt deprinşi a se lua după judecata altora. Festivitatea de la Putna a fost un inceput pentru aceasta.

Şi eacă cum se explică neaparata respăndire a teoriilor foarte combătute, dar rĕu combătute. Căci nu ceea ce spun alţii despre scrierile noastre, ci numai ceea ce este cuprins in chiar aceste scrieri, poate hotări despre soarta lor. Soarta lor este astăzi de a fi mai respăndite decăt erau acum 6 ani, când au inceput a se arătà in public, şi va fi mult mai greu acum, decât a fost inainte, de a lăţì atăte neadevĕruri asupră-ne. Aceasta o şi simt adversarii noştri, şi incep a-şi schimba tonul. *Federaţiunea* in timpul din urmă laudă *Convorbirile literare*, şi *Columna lui Traian* le „intinde pe viitor o mănă de frăţie“ pentru „noul lor avĕnt francamente romănesc“. Nu, onorabile redacţii, cu această intorsătură de condei ar fi prea eftin că să eşiţi din posiţia falsă in care v'aţi pus atăţia ani faţă cu noi. Ţinem a constata indată, că nu este vorba de vre un „nou avĕnt“ al *Convorbirilor* mai romănesc decăt pănă acum, direcţia acestei reviste a fost de la inceput ceea ce este astăzi; singura osebire este, că astăzi vine mai greu de a spune publicului in privinţa noastră tot ce spuneaţi pănă acum.

Dacă dar, in răndurile de mai sus, am deplăns lipsa de iubire de adevĕr in majoritatea publiciştilor nostri, nu a fost din teamă, că invectivele lor vor fi putut remănè puternice in potriva noastră: căci asemene săgeţi se intorc totdeauna in contra celui ce le-a slobozit.

Causa deplăngerei este alta. Este simţirea insemnătăţii, ce o are critica in ori ce manifestare a vieţei publice, şi părerea de rĕu, că juna noastră direcţie a fost lipsită de un asemene control, fie căt de aspru, numai să fi fost adevĕrat. O mie de insulte şi de calomnii am primit, dar o mie de insulte nu fac ăncă o singură critică, şi o singură critică ăncă nu am primit.

Bărbaţii, pe care din copilărie eram obicinuiţi a-i admirà in fruntea mişcării noastre naţionale, in loc de a fi venit, in experienţa şi maturitatea ce o aveau, să lumineze şi să modereze cu bună-voinţă aspirările cele nouĕ, par a fi privit viaţa publică a poporului romăn ca o posesie esclusivă a lor, şi astfel, uităndu-şi di_nitatea vĕrstei, au inceput a se purta

in contră-ne in modul dovedit mai sus din atăte exemple neplăcute.

Din vina lor, viaţa noastră publică au ajuns astăzi intr'atăt, incăt scepticismul şi desilusionarea au devenit semnul de recunoaştere pentru oamenii de bună credinţă. Din vina lor, junimea este condemnată a-şi căută singură calea viitorului: in combinare nefirească, ea trebue să impreuneze energia vĕrstei sale cu prudenţa altei vĕrste şi, bĕtrănă inaintea vremei, să ia asupră-şi sarcina indoită, ce un timp mai fericit o imparte intre osebite generaţii.

Ne lipseşte insoţirea celor bĕtrăni intru căutarea adevĕrului, ne lipseşte controlul experienţei şi critica oamenilor mai maturi.

Cine insĕ fără critică poate păşì cu siguranţă? Şi de cănd lipsa de combatere leală nu ar fi fost primejdioasă? Curat iţi este focul, ce-l aduci pe altar; va fi insĕ curată şi flacăra — aceasta numai urma o poate alege, urma, pe care o aştepţi, lucrănd deocamdată cu inima impărţită intre incredere şi indoială.

(Sfirşitul in Nr. viitor).

T. Maiorescu.

ILEANA CEA ŞIREATĂ.

POVESTE.

A fost, ce a fost; dacă n'ar fi fost nici nu s'ar povestì.

A fost odinioară un impĕrat, care avea trei fete, dintre care cea mai mare era frumoasă, cea mijlocie mai frumoasă, eară cea mai tĕnĕră, Ileana, atăta de frumoasă, incăt şi săntul soare se oprea in cale ca s'o vadă şi să se desfăteze de frumuseţa ei.

Intr'o zi impĕratul primì carte şi veste de la vecinul seu, impĕrat mare şi puternic,—cumcă—eacă — nu-e bine, şi are să se bată cu dĕnsul pentru o mare pricină impĕrătească. Impĕratul se puse la sfat cu bĕtrănii ţerei, şi, cănd vĕzurĕ cumcă nu-e in cotro, poruncì voinicilor ca să incalece pe armasari, să-şi apuce armele, şi să se pregătească de bataia cea grozavă, ce-avea să se facă şi să fie.

Inainte de ce incălecâ insuşi, impĕratul chemâ pe fiicele sale la sine, le grăì vorbe blănde şi părinteşti, şi apoi dete la fie care căte o floare frumoasă, căte o păsărică veselă şi căte un mĕr fraged.—„A cui floare va veştezì, a cui păsărică se va intristă şi a cui mĕr va putrezi, despre acea voi ştì, cumcă nu ş'a păzit credinţa,“ grăì impĕratul cel inţelept, incălecâ apoi pe cal, zise „sănĕtate bună,“ şi pornì cu voinicii sei in calea cea mare.

Cănd cei trei trei feciori ai impĕratului vecin primirĕ veste, cumcă impĕratul a pornit in cale şi că el s'a depărtat de a casă, ei se'nţeleserĕ intre sine, şi incălecarĕ ca să meargă la cetatea cea cu trei fete de impĕrat, să răpească credinţa fetelor, şi să facă impĕratului supĕrare.—Cel mai bĕtrăn dintre feciori, voinic şi viteaz şi frumos, merse inainte, ca să vază ce-e şi cum, — şi apoi să aducă veste, şi să spuie.

Trei zile şi trei nopţi a stat voinicul pe sub ziduri fără ca vre una din fete să se fi arĕtat la fereastă. In crepetul zorilor de a patra zi, el perdù răbdarea, işi intărì pe inimă şi bătù la fereasta celei mai mari dintre fetele de impĕrat.

„Ce-e?—cine-e? şi ce vrea?—intrebâ fata trezită din somnul cel mai dulce.

„Eu sunt sorioară! — grăì feciorul de impĕrat,—voinic impĕrătesc, ce stau de trei zile cu dragoste la tine la fereastă.“

Fata cea de impĕrat nici nu se apropie de fereastă, ci grăì cu glas inţelept.

„Mergi pe calea, pe care ai venit: flori să-ţi crească in cale, şi spini să-ţi remănĕ pe urmă.“

Peste trei zile şi trei nopţi feciorul de impĕrat earăşi bătù la fereastă. Acuma fata de impĕrat se apropiè de fereastă, şi grăì cu glas blănd.

„Ţi-am zis să mergi pe calea pe care ai venit: spini să-ţi crească ’n cale, şi flori să-ţi remănĕ pe urmă.“

Ăncă trei zile şi trei nopţi stete feciorul de impĕrat la fereasta fetei. In crepetul zorilor de-a zecea zi, adecă după ce au trecut de trei ori căte trei zile şi de trei ori căte trei nopţi, el işi netezì pĕrul şi bătù, acuma d’a treia oară, la fereastă.

„Ce-e? — cine-e? şi ce voieşte?“ intrebâ fata de impĕrat—acuma mai răstit decăt in celelalte rĕnduri.

„Eu sunt sorioară! — grăì feciorul de impĕrat.—De trei ori căte trei zile stau cu dor la tine la fereastă: vreau să-ţi vĕd faţa, să-ţi privesc in ochi şi să vĕd cum curg vorbele de pe buzele tale.“

Fata de impĕrat deschise fereasta, privì cu supĕrare la voinicul cel frumos, şi apoi grăì cu glas neauzit:

„Eu ţi-aş privì in faţă, şi ţi-aşi grăì o vorbă: mergi ănsĕ mai ’nainte la sora mea cea mijlocie, — şi numai după accea vină la mine.“

„Am să trămit pe frate-meu cel mijlociu, grăì feciorul de impĕrat. — Să-mi dai ănsĕ o serutare, pentru ca să-mi fie calea mai uşoară.“ Şi nici n’a zis bine, pănă-ce şi fura un serutat de la fata cea frumoasă.

„Să n’ai parte de altul!—zise fata de impĕrat ştergĕndu-se pe buze cu măneca cea ţesută cu altiţi . . . Mergi pe calea, care ai venit: flori să-ţi crească in cale, şi flori să-ţi remăne pe urmă.“

Feciorul de impĕrat merse la fraţii sei, le spuse—cum şi ce,—şi cel mijlociu pornì in cale.

După-ce feciorul cel mijlociu stete de nouĕ ori căte nouĕ zile şi de nouĕ ori căte nouĕ nopţi la fereasta fetei celei mijlocii, şi bătù de a noua oară la fereasta ei, ea deschise fereasta, şi ii grăì cu glas drăgostos:

„Eu ţi’aş privì in faţă şi ţi-aşi grăì o vorbă: să mergi ănsĕ la sora mea cea mai tĕnĕră, şi numai după aceea vine la mine.“

„Am să trimit pe frate-meu cel mai tĕnĕr, grăì feciorul de impĕrat. — Să-mi dai o serutare ca se pot merge mai iute.“ Şi nici nu zise, pănă-ce şi furâ un serutat.

„Să nu ai parte de altul;—grăì şi această fată.—Mergi in calea, pe carea-i venit: flori să-ţi crească in cale, şi flori să-ţi remănĕ pe urmă.

Feciorul cel de impĕrat merse la fraţii sei, le spuse — cum şi ce, — şi, acuma de-a treia oară, pornì feciorul de impĕrat,—cel mai tĕnĕr fecior de impĕrat. Cănd el sosì la cetatea cea cu trei fete, Ileana stà la fereastă, şi, cum stà, ea il vĕzù şi ’i grăì cu glas vesel:

„Cel voinic frumos cu faţă de impĕrat,— ce cale ţi-ai ales de mănì aşainfocat?“

Cănd feciorul de impĕrat vĕzù faţa Ilenei şi auzì vorba Ilenei, el stete locului, privì la ea, şi apoi grăì cu glas voinicesc:

„Am pornit la soare, ca să-i fur o rază, să-i incredinţi sora şi s’o duc acasă, să mi-o fac mireasă. — Acum sorioară mĕ opresc in

cale să privesc la tine, in raza feţei tale, şi să-ţi zic o vorbă şi să-ţi fur o vorbă.

Ileana ii respunse cu inţelepciune: „De ţi-ar fi năravul cum iţi este vorba, de ţi-ar fi şi sufletul cum iţi este faţa, măndre şi frumoase, blănde drăgostoase; te-aş chema in casă, te-aş pune la masă, şi te-aş ospătà şi te-aş serutà.“

Feciorul de impĕrat sărì de pe cal, cănd auzì aceste vorbe, apoi grăì cu glas voincesc: „Că-mi este năravul, cum imi auzì vorba; că-mi este sufletul, precum imi vezi faţa: lasă-mĕ in casă, pune-mĕ la masă: şi, din zori in sară, rĕu să nu 'ţi pară.“ Şi nici nu-şi grăì vorba — pănă-ce şi sărì pe fereastă şi peste fereastă in casă şi in casă la masă şi la masă tocmai in frunte, unde şedea impĕratul cănd erà mire.

„Ei! stăi!—grăì Ileana.—Să vĕd mai inainte —eşti ce-ar fi să fii—şi numai dup' aceea să grăim vorba şi să gustăm poama şi să incepem dragostea.—Poţi tu face să 'nflorească din brusture trandafir?

Ba!—grăì feciorul de impĕrat.—

— Atunci floarea ta este scaiul! — zise Ileana cea inţeleaptă.—Poţi tu face ca să cănte liliacul in glas frumos?“

„Ba!“—grăì feciorul cel de impĕrat.

„Atunci zioa ta e noaptea!—zise Ileana cea inţeleaptă.—Poţi tu face să rodească mĕr pe earba lupului?“

„Pot!“—grăì feciorul de impĕrat.

„El să fie poama ta!—zise Ileana cea frumoasă şi şireată.—Aşază-te la masă.“

Feciorul de impĕrat se aşezâ la masă.—Ei dar Ileana—e Ileana cea şireată! El nu se aşezâ ăncă bine—şi eată—că şi căzù, cu scaun cu tot, in pivniţa cea adĕncă, in care erà ascunsă comoara impĕratului.

Acum Ileana incepù să strige „primejdie“ şi cănd se adunarĕ toţi argaţii ca să vadă ce e şi pentru-ce, ea le spuse, cumcă a auzit troncote prin pivniţă, şi să teme cumcă a intrat cine-va in pivniţă ca să fure comoara impĕratului. — — Multe vorbe n'au făcut argaţii, ci de loc deschiserĕ uşa cea de fer, şi intrarĕ in pivniţă, şi aflarĕ pe feciorul cel de impĕrat, şi cu ruşine il aduserĕ la judecată.

Ileana spuse judecata:

„Douĕ-spre-zece fete pedepsite să'l scoaţă afară din ţară, şi, cănd vor ajunge cu el la marginea ţărei, fie care să-i deà căte un serutat.“

Aşa s'a poroncit; aşa s'a intĕmplat.—

Cănd feciorul cel de impĕrat a sosit acasă la fraţii sei, le-a spus toată intĕmplarea şi, după-ce le-a spus-o, mare supĕrare a intrat in sufletul lor. Ei au trimis dară vorbă la cele douĕ mai mari fete de impĕrat, cumcă ele să facă ce vor face ca să trimită cumva pe Ileana la curtea impĕratului celui cu trei feciori, pentru-ca ei să se poată resbuna asupra ei—pentru batjocura, ce a pus pe capul lor. — Cănd cea mai mare fată de impĕrat primì cuvĕntul feciorilor de impĕrat, ea se făcù bolnavă, chiemâ pe Ileana la sine la pat, şi ei spuse, cumcă ea numai aşa se va putè insănĕtoşà, dacă Ileana ei va aduce măncare de pe vatra feciorilor de impĕrat.

Ileana de dragul surorei sale le făcea toate: ea luâ dar cofiţa, şi pornì cătră curtea celor trei feciori de impĕrat, ca să meargă să ceară sau să iee, şi să aducă.

Sosind la curte, Ileana intrâ in ruptul sufletului in cuhnea impĕrătească, şi grăì cătră bucătarul cel mare.

„Pentru numele lui Dumnezeu! — n'auzi tu

cum te strigă impĕratul? — mergi iute ca să vezi — ce-e şi pentru ce şi care pricină!“

Bucătariul işi luâ picioarele pe umere şi se depărtâ—ca şi la poruncă impĕrătească adecă. Ileana remase singură in cuhne, işi implu vasele de bucate; vĕrsâ apoi pe jos toate bucatele cele scumpe, ce stau la foc, şi după acea se feri din cale.

După ce feciorii de impĕrat inţeleserĕ şi despre această batjocură, ei se supĕrarĕ ăncă mai tare decăt ce-au fost pănă acuma, trimiserĕ din nou vorbă la cele doue surori, şi se pregătirĕ din nou la resbunare. — Abea primi sora cea mijlocie cuvĕntul voinicilor, ea se făcù bolnavă, chemâ pe Ileana la sine la pat, şi ei spuse, cumcă numai aşa se va insănătoşa, dacă va gusta din vinul, ce se află in pivniţele feciorilor de impĕrat. — Ileana pentru sora sa le făcea toate: luâ dar cofiţa şi pornì ca să meargă,—şi să vină. Sosind la curte, ea intrâ in ruptul sufletului in pivniţă, şi grăì către pivniţariul cel mare:

„Pentru numele lui Dumnezeu! — n'auzi tu cum te strigă impĕratul? — fugi şi vezi cum, ce şi pentru ce pricină!“

Pivniţarul işi lua picioarele pe umere, şi se depărtâ ca şi la porunca impĕrătesei adecă. — Ileana işi umplu vasele cu vin; vărsâ, ce-a remas, prin pivniţă, şi apoi pornì către casă.

Feciorii de impĕrat trimiserĕ, acuma d'a treia oară, veste la cele doue fete de impĕrat, cumcă ele să trimită pe Ileana cum n'au trimis'o ăncă. Fetele de impĕrat se făcurĕ, acuma amĕndoue. bolnave, chemarĕ pe sora lor la sine, şi ei spuserĕ, cumcă ele numai atunci se vor insenătoşa, dacă Ileana le va aduce doue mere de la feciorii cei de impĕrat.

„Dragi surorile mele, — grăì Ileana către ele, pentru voi mĕ duc şi in foc şi in apă; cu atăt mai bucuros la voinicii cei impĕrăteşti.“ — Işi luâ după acea cofiţa, şi pornì ca să meargă, să afle, să iee, s'aducă şi să scape pe dragele surorile sale de la moarte.

După ce-au inţeles feciorul de impĕrat cel mai tĕnĕr, cumcă Ileana are să vină la el in grădină ca să fure merele cele de aur, el poruncì că, dacă va auzì cine-va vaete in grădină, nime să nu cuteze să intre, ci să lese pe cel ce s'ar văeta, ca să se vaete inpace. Luâ după acea cuţite mari, şi săbii, şi suliţe şi fel de fel de lucruri—şi le ascunse in pămĕnt, pe sub mĕrul cel cu poame de aur; le ascunse aşa, că numai vĕrful ascuţit le eşea din pămĕnt. După ce au gătit tot, el se ascunse intr'un tufiş, aşteptănd sosirea Ilenei.

Ileana sosi la poarta grădinei, şi cănd ea vĕzù leii cei mari, ce stau pară la intrare, le aruncâ căte o bucăţică de carne: leii incepurĕ a se bate; eară Ileana merse la mĕr, păşì incet printre cuţite, săbii, suliţe şi alte lucruri, şi se suì in pom.

„Să-ţi fie de bine sorioară, grăì feciorul de impĕrat acuma. — Imi pare bine că te vĕd la casa mea.“

„A mea să fie bucuria!—respunse Ileana,— că am voinic impĕrătesc şi frumos şi viteaz de tovarăş. — Aide, sui-te in pom, şi-mi ajută să culeg mere pentru dragele surorile mele, că le-au cerut cu limbă de moarte.“

Feciorul de impĕrat nici nu dorea mai mult, el avea de gănd ca să tragă pe Ileana din pom intre cuţite. „Eşti bună tu Ileană, grăì el, fii dară ăncă mai bună şi-mi dă măna de mĕ ajută in pom!“

„Rĕu e găndul tău, — işi găndì Ileana; dar

parte să ai de el!“ ei dete apoi măna, il redică pe trupină până la cracuri, il lasă apoi ca să cadă intre cuţite, şi săbii, şi suliţe şi fel de fel de lucruri, ce erau gătite spre perzarea ei. — „N'aţi! grăì după aceea, să ştii şi tu ce-ai avut de gănd.“

Voinicul cel rĕu la suflet incepù ca să strige şi să se vaete: hei! dar nime nu venea ca să-i ajute, ci-l lăsau ca, după porunca lui, să se vaete in pace, şi se sufere şi se rabde usturările cele grozave.

Ileana işi luâ merele, le duse acasă, le dete la surorile ei, se intoarse după acea la curtea impĕratului şi spuse argaţilor ca să meargă să scape pe domnul lor din primejdia cea mare.

Feciorul cel de impĕrat, batjocorit ca vai de el, trimise după cea mai vestită vrăjitoare din ţară, ca să vină, să-i facă leac şi să-i vindece ranele. — Ileana s'a fost dus ănsĕ mai inainte la vrăjitoare, şi i-a dat bani mulţi pentru ca s'o lase pe ea, pe Ileana, să meargă in locul vrăjitoarei. Aşa ajunse Ileana ca vrăjitoare la curtea impĕratului: ea poruncì apoi ca să se iee pelea unui bivol şi să se pună trei zile şi trei nopţi in murătură sărată, şi după acea s'o scoată şi să invălească in ea pe feciorul cel rănit. — Usturările feciorului de impĕrat se făcurĕ ăncă mai straşnice, durerile lui ăncă mai nesuferite. Când el vĕzù dar cum c'acuma nu e bine, trimise după un popă, ca, inainte de ce-ar murì, să-şi uşureze sufletul şi să se impărtăşească. Dar Ileana nici acuma nu dormea; ea merse la popa, ii dete mulţi bani, şi făcù ca el să o trimită pe ea in locul seu. — Aşa ajunse Ileana ca popă la curtea impĕratului.

Cănd Ileana ajunse la patul feciorului de impĕrat, el erà pe pragul morţii; nu mai erau in el decăt trei resuflări.

„Fĕtul meu, grăì Ileana popită, m'ai chemat la tine, ca să-ţi mărturiseşti pĕcatele. Găndeşte dar la ceasul morţii, şi spune-mi ce-ţi zace la inimă. — Eşti superat de cine-va ori ba?

„Ba! de nime! grăì ficiorul de impĕrat, de nime afară de Ileana, fata cea mai tĕnĕră a impĕratului vecin. Şi o urăsc cu dor şi dragoste, vorbì mai departe feciorul de impĕrat. Dacă ar fi să nu mor şi să mĕ insenătoşez, mĕ duc s'o peţesc la impĕratul, şi dacă n'a perì in noaptea cea d'antĕiu, atunci ea să-mi fie soţie credincioasă şi după lege.“

Ileana ascultâ aceste vorbe, zise ăncă şi ea puţine, şi apoi merse acasă. Aici inţelese cumcă surorile ei plăng şi se vaierĕ pentru c'au fost simţit că impĕratul are să sosească acasă de la lupta cea mare.

„Bucurie s'aveţi, le zise Ileana, cănd auziţi, cumcă taica nostru cel bun are să vină a casă intreg şi sănătos.“

„Hei! că noi ne-am bucura, respunserĕ surorile, dacă nu ne-ar fi veştezit floarea, nu ne-ar fi putrezit mĕrul şi nu ni s'ar fi supĕrat păsărica; dar acum e vai şi amar de capul nostru.“

Cănd Ileana auzì astfel de vorbe, ea merse la sine in casă şi aflâ cumcă floarea e ăncă aburită de rouă, cumcă paserea e flămăndă şi cumcă mĕrul numai nu zice: „măncă-me sorioară.“ — Ca să ajute dar, la dragile surorile ei, ea dete la una dintre ele floarea, la alta dete păsărica, eară sie-şi ţinù numai mĕrul cel fraged. — Aşa aşteptarĕ sosirea impĕratului celui aspru la poruncă.

Impĕratul, de loc ce sosì a casă, intrâ la

fata cea mai mare şi o intrebâ de floare, de păsărică şi de měr. — Ea ei arětâ numai floarea; şi asta erà ănsĕ pe jumetate veştezită.— Impěratul nu zise nimic, ci merse la fiică-sa cea mijlocie. Asta-i arětâ numai păserica; şi asta erà ănsĕ pe jumětate intristată. — Impěratul earăşi nu zise nimic, ci merse fără vorbă la fiică-sa cea mai mică, la Ileana cea inţeleaptă.

Cănd impěratul vězù měrul pe dulapul Ilenei, el erà să-l mănănce cu ochii, de frumos, ce erà. — „Unde ai pus floarea şi ce-ai făcut cu păsăruica?“ intrebâ el de Ileana.

Ileana nici nu respunse, ci fugì la surorile sale şi aduse o floare proaspetă şi o pasere veselă.

„Mare să creşti, fata mea!—grăì impěratul, acum věd că ţi-ai păzit credinţa.

De la Ileana impěratul earăşi merse la fiică-sa cea mijlocie şi apoi la cea mai mare. După ce el le intrebâ de cele trei lucruri, ce le-a incredinţat, ele işi aduserě cu grabă paserea, floarea şi měrul de la Ileana. Hei! dar bunul Dumnezeu nu rabdă minciună: la ele floarea erà veştedă, paserea era tristă, şi numai měrul era proaspet, fraged, rumen şi imbietoriu la faţă.

Cănd impěratul le vězu aceste, el inţelese toată treaba: poruncì dar ca pe cele doue fete mai mari să le ingroape păn la sinişori in păměnt, şi aşa să le lase ca să vestească asprimea pedepsei impěrăteşti. — Eară pe Ileana o lăudâ şi sěrutâ şi multă vorbă bună şi impěratească făcù cu ea, zicăndu-i: „Mult noroc să ai fata mea căci tu ţi-ai păzit credinţa.“

După ce feciorul cel těněr a impěratului vecin s'a insěnătoşat, el incălecâ, şi pornì ca să vină şi să peţască pe Ileana. — Impěratul cel bětrăn, tata Ilenii, ii zise cu vorbă părintească, cănd el işi spuse găndul, care l'a făcut să pornească in cale: „Fětul meu, voinice, mergi şi intreabă pe Ileana; cum ea doreşte, cu ajutorul lui Dumnezeu, aşa are să fie.“

Eară Ileana nu zise nici o vorbă, ci lăsâ ca voinicul cel păţit să o sărute. Atunci impěratul pricepù toată treaba şi grăì: „Dragi copii mei, bag sama aşa a fost dat ca voi să vě fiţi soţ şi soţie; să vě fie dară de bine!“

Multă vreme n'a trecut pănă ce Ileana se cununâ cu feciorul cel voinic şi frumos şi viteaz şi impěrătesc, şi li se făcù o nuntă, incăt i-a mers vestea in şepte ţări... Hei! dar Ileana n'a uitat vorba şi găndul cel rěu al feciorului de impěrat: ea ştiea cumcă in cea d'ăntěi noapte după cununie are să o primejduească. — Poruncì dară ca să se facă o păpuşă de zahar tocmai atăt de mare cum erà ea insuşi,... cu faţă, cu ochi, cu buze, cu toată făptura Ilenei... Şi cănd păpuşa fu gătită, ea o ascunse in patul, in care ea avea să se culce in acea noapte.

Sara, cănd cuscrii şi corinteii s'au fost aşezat la odihnă şi Ileana s'a fost culcat in pat, feciorul de impěrat grăì cătră mireasa lui:

„Dragă Ileană, să mai aştepţi puţintel, că eu vin indată.“ Eşì după acea din casă.

Ileana nu se găndì mult, ci sărì din pat, lăsâ păpuşa cea de zahar in locul seu, şi se ascunse sub o perdea, ce sta la capul patului.

Ileana nici nu se ascunsese bine pănă ce feciorul cel de impěrat şi intrâ in casă cu o sabie ascuţită in mănă.

„Să-mi spui acuma, Ileana draga mea, grăì el, tu m'ai aruncat pe mine in pivniţă.“

„Eu!“ grăì Ileana de sub perdea.

Feciorul de impěrat dete odată cu sabia peste sinişorii păpuşei.

„Tu m'ai scos cu batjocură din ţară, intrebâ el d'a doua oară.

„Eu," grăí Ileana.

Feciorul cel de impěrat dete peste faţă.

„Tu mi-ai věrsat măncările? intrebâ feciorul de impěrat d'a treia oară.

„Eu," grăì Ileana.

Ficiorul de impěrat dete cu spada din sus in jos.

„Tu mi-ai věrsat vinul?" intrebâ feciorul de impěrat d'a patra oară.

„Eu," grăì Ileana.

Feciorul de impěrat dete cu spada odată cruciş şi odată curmeziş.—Eară Ileana incepù a resufla aburi de moarte.

„Tu m'ai aruncat in cuţite?"—intrebâ feciorul de impěrat de a cincea oară şi mai in urmă.

„Eu," grăì Ileana.

Feciorul de impěrat impunse acuma cu sabia in inima Ilenei, incepù apoi să dea in toate părţile, şi cruciş şi curmeziş, şi in lung şi in lat, să dea din toate puterile, ce avea, incăt ii curgeau lacrimele părău. Cănd se apropiarě zorile de ziuă, el incepù să plăngă din toată inima. — Odată ei sărì o bucăţică de zahar in gură.

„Hei! Ileană! dulce ai fost vie, dar dulce eşti şi moartă! zise el plăngěnd ăncă mai tare.

„Dulce zeu! grăì Ileana, eşind de sub perdea, dar pe de-o sută şi pe de-o mie de ori mai dulce am să fiu de aici inainte."

Feciorul de impěrat stete impietrit de bucurie cănd vězù pe Ileana intreagă şi sănătoasă: el o cuprinse in braţe, şi de aici inainte trăirě mulţi ani fericiţi şi impěrăţirě peste ţară cu pace şi cu noroc.

I. *Slavici.*

POESII.

DE LA ŢARĂ.

EPISTOLA.

Amicului meu M. G. B.

Precum ştii, eu sunt la ţară
Singur ca intr'un pustiu
Şi căt e zioa de vară,
Alerg cămpii pănă 'n sară
Ş'ostenit a casă viu.

Eri, azi, măni... nici o schimbare!
Totuşi oarele se duc.
Zioa, in amează mare,
Sonambul ămblu'n picioare
Şi visez ca un năuc.

Nu e vorbă, că am treabă;
Dar s'o fac, nici mě găndesc,
Ci cu păseri ce n'au grabă
Şi cu firele de earbă
Oare 'ntregi stau şi vorbesc.

Mai eri, o privighetoare
Despre Dunărea sburănd,
Pe un věnt uşor calare,
Se oprì din intěmplare
Pe o salcie plăngěnd.

Eu stam jos, lăngă tulpină,
Uitănd de al vieţii val
Ş'ascultam trist cum suspină
Unda limpede şi lină,
Ce trecea pe lăngă mal.

Multe, unda căletoare
Sufletului povestea,
Cănd fantastica'i căntare
S'auzì incet, mai tare
Şi vězduhu 'ntreg ămplea!

Tăcù unda, tăcù vĕntul,
Ai naturei dulci poeţi;
Se părea că tot pămĕntul
Tăcù, ca s'asculte cântul
Măestritei cântăreţi.

Acu'ncet, acu mai tare
Respăndea ea melodii,
Melodii care de care
Mai dulci, mai fermecătoare
Sus in aer şi in câmpii.

Şi spunea, cum ştie-a spune
Trubadurul aripat,
De-alte timpuri, De-altă lume,
Care astăzi macar urme
Pe pămĕnt n'au mai lăsat!

De Ilene Cosinzane
Şi chiar de Cenuşeriţi,
Fete mândre, năzdrăvane
Ce cu ochii făceau rane
Şi furau şi ochi, şi minţi!

Şi de Feţi-Frumoşi cu plete
Numai aur, — voinicei
Care pentru-astfel de fete,
Se luptau cu-amor şi sete
Cu balauri şi cu zmei.

Şi de cai cu-aripi uşoare
Ce-au supt lapte de la vĕnt;
Ce 'n iuţala lor cea mare,
Abea le-ajungea să sboare
Intre cer şi 'ntre pămĕnt!

Timpuri vechi cu simţuri noue,
Când acei care iubeau
Işi tăiau viaţa in doue
Ş'ămblau lumile-amĕndoue,
Păn'ce draga lor găseau.

Fost'au fost aşa odată
Pe acest bĕtrân pămĕnt;
Despre acestea lumea toată
Are ştire intemeiată,
Căci chiar scrise prin cărţi sunt.

Ănsĕ cât de iute sboară
Timpul astfel inşelat!
Vĕnt şi undă ascultară
Ca şi mine până in sară
Şi ce-a spus, n'am mai uitat.

Incât astăzi fie-care
Povesteşte in felul seu:
Vĕntul câmpului cu soare,
Unda malului in floare
Şi eu ţie-amicul meu.

Cotu-Lung 1872.

SONET.

Zori de zioă se revarsă,
Ear câmpia in fiori
Işi deschide mult voioasă
Ochii sei in mii de flori.

Şi pădurea somnoroasă
Sună de privighetori;
Ear in zarea neguroasă
S'aud sgomote de mori.

Unda pare abătută
Că nici noaptea cea trecută
Calea nu şi-a mai oprit.

Işi jur ţie scumpă, dragă
Că de dorul'ţi noaptea intreagă
Undelor m'am tânguit!

T. Şerbănescu.

Studii asupra atârnarei sau neatârnarei politice a Romanilor in deosebite secule.

I.

Inriurirea Slavona.

(Urmare).

Dacă ne intoarcem acum a privì instituţiile ţerilor noastre, atunci principiile statornicite mai sus ajung a fi vĕdite. Dar mai inainte, să aruncăm o privire asupra popoarelor din apus, căci *analogia*, când ne lipsesc alte mij-

loace, este singurul criteriu care poate să ne ducă la incheeri serioase. Galii şi Spaniolii in minutul năvălirelor erau dejà popoare romanisate. Ei işi perduserĕ o mare parte din limba lor intrebuinţănd, mai cu samă prin oraşe şi colonii, un fel de latină stricată. Instituţiile Romane care se intindeau ca o nesfărşită reţea peste toată lumea cucerită, inăduşise vechile obiceiuri naţionale; regimul municipal, cea mai curată vĕdire a vieţei romane, le luase locul; dasupra acestuia vineau delegaţii imperiali cu toţi ceilalţi funcţionari, cu un cuvĕnt totul dovedea caracterul roman adănc intipărit. Astfel fiind lucrurile, eată că in secului al 5-le popoarele germane vin pe rĕnd de se stabilesc in aceste ţări. Ei aduc cu dĕnşii elementul nou a obiceiurilor lor. Acest element nou vine faţă cu vechiul element român. Ciocnirea lor se face in mijlocul unor resturnări sociale depline, urmează o luptă după care *elementul german contopindu-se cu cel roman, slujesc la reintemeerea unei noue societăţi care poartă in sinul ei un al treile, acel celtic şi iberic ascuns sub lustrul civilisaţiei romane, dar pururea trăitor.* Care din aceste elemente predomneşte? Francii, Gotii etc. venind in atingere cu alte popoare mai cultivate şi mai numeroase, ei incepu a-şi perde limba, intrebuinţănd pe cea latină până şi in redactarea legilor lor; pe când instituţiile lor şi le păstrează mai cu tărie, 'şi isbutesc a le impune in noua zemislire socială ca element predomnitor. Acest fapt se intĕmplâ din următoarele cause: mult limp după venirea lor in Galia, Spania şi Italia, Germanii se conduc şi se judecă după legile lor, apoi ca popor cuceritor ei pot după cum am stabilit mai sus, ca să oprească sau să schimbe legile găsite la cuceriţi; in sfărşit posiţia anarchică şi de desfacere totală a unei societăţi bĕtrăne face ca elementele tinere aduse cu ei să se introducă in ea spre a o redeştepta, cu un cuvĕnt popoarele apusene prin atingerea cu elementul german *işi păstrează mai bine limba şi işi perd mai mult instituţiile.*

Acelaşi fapt se intĕmplâ şi cu coloniştii romani din Dacia care aveau inainte de năvăliri aceleaşi forme sociale romane ca şi popoarele apusene. Năvălirile germane ănsĕ pe ei ii incalcă ăntĕi, Gotii, Ortogotii, Gepizii etc. petrec secule intregi pe teritorul Daciei şi numai după aceasta, inaintează spre apus şi ăncă şi atunci, ei nu plec cu toţii, ce lasă in urmă triburile cele mai slabe. Afară de acest *element german*, coloniştii primesc inriurirea unui puternic element, străin popoarelor apusene, a căruia aflare au avut urmările cele mai insemnate asupra vieţei lor, voim să inţĕlegem: *elementul slav.* In partea documentală al acestui studiu vom arĕta de când şi pe unde erà statornicită această intinsă rasă slavă. De o cam dată atăta spunem că deja când se intemeiază şirul năvălirilor germane şi mai tărziu mongole, Slavii erau in atingere cu noi. Şi ei in tot cursul năvălirilor mai sus amintite, au acelaşi rol suferitor şi nelucrător ca şi coloniştii, cu toate că numĕrul lor au trebuit să fie foarte insemnat.

Astfel lăsănd la o parte inriurirea mongolă destul de neinsemnată, douĕ elemente au trebuit să lucreze asupra coloniştilor, unul german mai nestabil, mai trecĕtor, şi altul slav, neintrerupt şi statornic; cel ăntĕi ca resultănd din starea de popoare cuceritoare, cel al doile ca amestecat cu coloniştii şi suferind domnirea acelora impreună. Să mai luăm aminte că chiar

după ce năvălirile incep a incetà, Europa despărţindu-se in state şi provincii, imprumută obiceiurile şi o parte din instituţiile germane, şi aceasta o fac şi popoare de altă rasă precum o parte din Slavi şi Unguri, afară de celelalte state unde se află o dosă puternică de element german şi care devin *vatra feodalismului*; prin urmare coloniştii pe cale de a se schimbà in un popor nou numit Românii, din atingerea pe de o parte directă cu popoarele germane pe de altă parte indirectă prin popoarele megieşe, primesc in sinul societăţei lor resfrăngerea instituţiilor germane şi feodale. Din acestea urmează *că in instituţiile noului popor ce se formează, elementul german este alăturea cu cel slav pe un fond care să cunoaşte a fi român.* *)

Pănă acum puţinele cercetări ce s'au făcut asupra acestei materii au mers pe o cale greşită, toate s'au făcut avĕnd in privire numai instituţiile romane. Un studiu serios şi ştiinţific ar fi când s'ar analisa instituţiile noastre ce le videm arătându-se odată cu poporul, in raport şi in legătură cu acele a tuturor celorlalte popoare Europene. Din această cercetare ca şi din limbă am videa deosebitele atingeri cu popoarele străine şi intensitatea lor, şi am lega de marele corp European mica părticică de viaţă ce am avut şi noi pe acest colţ de pămĕnt.

Pentru a intărì şi susţinea opiniunea mai sus declarată că instituţiile noastre sunt formate din trei elemente: roman, german şi slav, vom incepe prin a cerceta pe cel german intr'atăt, intru căt ne va fi de ajuns pentru dovedirea lui fără ca să intrăm in desvoltări pe care nu ni le eartă nici cunoştinţele nici spaţiul, şi apoi vom analisa tot asemine şi pe cel slav, lăsănd de o parte pe cel roman care a mai fost cercetat şi care nu intră in cadrul nostru, scopul ce ne-am propus fiind de a arăta numai *inriurea străină* asupra fondului roman pe care l'am luat de basă.

Este cunoscut căte pedici punea regimul feodal comerţului şi industriei atăt naţional căt şi internaţional prin nenumaratele *vămi* şi *taxe* ce trebuiau negustorii să plătească la fiecare pas pentru mărfurile lor. Europa intreagă fiind imbucătăţită in miei provincii, ducate, comitate, marchisate etc., fiecare neatărnate in cercul lor, regulăndu-se in privinţă morală şi unitară numai prin legăturele de vasalitate ce erau foarte felurite; comercianţii, trebuiau să plătească vamă la frontiera fiecărui mic *feud* ce intălnea, sau dacă Statul era mai intins, apoi la fiecare provincie sau oraş insemnat in folosul seniorului. Acest sistem economic erà in lucrare in toată Europa.

La Români nu erà un altul. Prin un tratat comercial *„mai uşor de cum au fost in trecut“*, Alexandru cel Bun (1407) regulează comerţul de intrare, de eşire şi de transport a neguţitorilor din Galiţia şi Podolia cu Moldova; eată căteva esemple: Dacă negustorii galiţieni voiau să treacă *postavuri* prin ţară in spre *părţile tătăreşti*, ei trebuiau să plă-

*) Ca să nu remănă loc la tălmăciri greşite, ne mai esplicăm ăncă odată. Popoarele germane care au stat cătva timp in Dacia au trebuit să aibă o inriurire oare care asupra coloniştilor precum şi asupra celorlalte popoare. Aceasta se dovedeşte din cuvintele gotice ce ne-au remas de atunci in limbă. Pe lăngă această inriurire se mai adauge o alta, tot germană, indată ce Europa devine feodală, astfel incăt este cu neputinţă de crezut că atăt cea ăntĕia, prin şederea Goţilor in Dacia, căt şi cea a doua, prin respăndirea instituţiilor germane in toată Europa, să nu fi avut nici o lucrare asupra instituţiilor noastre. Aceasta este ideea noastră pe care ne vom incercà a o desvoltà.

tească vamă in următoarele locuri: in Suceava, in Iași, in cetatea Albă sau in Teghena; ducĕndu-se la Bistrița in Ungaria ei plăteau vamă in Suceava, in Baia, in Moldavița; intorcĕndu-se negustorii de acolo cu mărfuri tot prin Moldova trebuea să plătească vamă earăși in acele trei orașe. Cumpărănd cai moldovinești in valoare numai de trei grivne (cai buni moldovinești fiind opriți a se esporta) și voind a-i duce in Galiția, negustorii trebueau să plătească vamă in următoarele locuri: la Suceava, la Siret și la Cernăuți, și așa mai departe pentru toate mărfurile ce se duceau, aduceau sau treceau prin țară. *) In un alt document tot de aseminea natură de la Stefan cel mare (1460) starea negustorilor se ingreuează; eată un esemplu: „Cine va duce postavuri la Basarabia (Valachia) va plăti vamă in Suceava, in Roman, in Bacău, in Adjud, in Putna, in Vaslui, in Bĕrlad și in Tecuci“ **) Cu alte cuvinte in toate orașele din cale intocmai cum se obicinuia și in Apus.

In tot cursul Evului mediu au fost in lucrare următoarea mĕsură legislativă adusă de Germani in materie de justiție. Dacă cineva făptuia un delict sau o crimă, atunci el putea ca să scape de ori și ce fel de pedeapsă chiar și de moarte, rescumpărăndu-se prin darea unei sume de bani mĕsurată după insemnătatea vinovăției. Aceasta sumă o respundea atăt părței dăunate căt și judecătorilor. Aceștia in timpul lui Carol cel mare și a fiilor sei umblau prin toate părțile imperiului judecănd și amendănd pricinele găsite in fiecare provincie. *) O mulțime de documente vechi romănești arată acelaș lucru. Ionașcu Vodă (1572) intărește prin un crisov țiganului Nicola o parte din satul Bolotești cu o moară pe care le cumparase de la Toma și familia lui „trebuind bani lui Toma a se rescumpara din pedeapsa morții.“ **) Moțoc vatavu de Dorohoi prinde un fur; rugăndu-se la popa Matias ca să-l scape de la osăndă, acesta au dat vatavului pentru acel fur „un cal și o eapă care i-au plătit capul“.***) Aceste amenzi se numeau *gloabe*, funcționarii care le implineau erau in acelaș timp și judecători, ei se chemau *globnici* pentru delicte sau abateri mai mici, *șugubinari* sau *deśugubinari* pentru *șugubine* sau crime. Ei umblau ca și judecătorii lui Carol Marele prin țară căutănd pricinele și globindu-le. †)

Cănd un cetățan din o comună sau un stat oare-care, datorea altuia din altă comună sau stat, bani ori alte lucruri de preț, obiceiul feodal eră astfel: mai marele țerei in care eră creditorul, inștiința pe acel sub a cărui stăpănire se afla datornicul invităndu-l ca să facă pe supusul seu a respunde prețul sau banii datoriți; la cas de neurmare creditorul putea să se despăgubească din averea sau marfa ce-

*) Arch. ist. Hasdeu pag. 130—132. Este foarte insemnat acest document in toată intinderea lui pentru luminele cele limpezi ce dă asupra sistemului nostru economic, asupra productelor noastre naționale, asupra objectelor ce se importa in țară etc.

**) Arh. ist. Hasdeu pag. 172—173 V. 2.

*) L'Europe au moyen-age. Hallam V. 1. pag. 268.

**) Arch, istorica Hasda V. 1. f. 1. pag. 111.

***) Ibid. pag. 71.

†) Prădăciunile ce făceau acești funcționari *care căutau pricina cu luminare'a*, hotărește pe Miron Bărnovschi (1628) a regula ca să nu umble prin țară decăt numai odată pe an in luna Septemvrie afară de casul cănd vor fi chemați de impricinați. Arch. ist. Has. V. 1. f. 1. pag. 174. In privința acestui instituții facem următoarea reservă: dacă am pus-o in tre instituțiile germane am făcut ca se arăt mai mult originea ei, noi ănsĕ, credem că am imprumutat-o de la Slavi in legile care o găsim și in aceasta suntem intăriți prin invălișul slav ce-l poartă.

lui ăntĕi om intălnit făcĕnd parte din comuna sau statul datornicului. *)

Eată un cas aseminea : Isac logofĕtul, ăncă fiind vameş in Suceava, garantase cu o sumă oare care pentru un Anton din Leopole; acesta nu-i mai trimese banii de şi Bogdan fiul lui Stefan inştiinţase de mai multe ori comunitatea leopoleană; vĕzĕnd aceasta Domnul trimete un act oficial acelei comunităţi in care, după ce inşiră drepturile lovite ale supusului seu, inchee: „deci acum noi am poroncit şi am invoit panului Logofĕt Isac ca să-şi implinească el banii de la ori cine ei va da măna şi găsind de o cam dată pe Bartoş fiul panului, Martin de la Leopole, panul Logofĕt apucat-au de la el banii....“ **)

Mulţi cred că *instituţia juraţilor* aşa cum o găsim la noi din hrisoavele ce au remas este de *origină romană.* Pentru susţinerea acestei păreri s'au adus mai multe argumente intre altele şi următoarele: S'au citat căteva rănduri din Montesquieu şi din Terrason din care ar resulta esistenţa aceleia la Romani, s'au stăruit asupra sfinţeniei jurămĕntului la Romani şi s'au conclus că chiar dacă *juraţii* se află la Serbi şi la Engleşi, cei ăntĕi i-au luat de la noi sau Italiani, cei al doile de la Romani in timpul ocupaţiei Engliterei de dĕnşii.***) Noi nu impărtăşim aceasta părere; liniile citate din Montesquieu şi Terrason se indreaptă la o instituţie deosebită de a noastră; sfinţenia jurămĕntului e un caracter obştesc a tuturor popoarelor, dar mai cu samă a Germanilor. Totuşi ca să se vadă că juriu la Romăni nu este o instituţie Romană să ne oprim un minut asupra acestei chestiuni de cea mai mare insemnatate. Eată organizarea justiţiei la Romani in timpul republicei, incepĕnd din seculul al 7-lea :

Pretorul forma in tot anul o listă de cetăţeni ce implineau douĕ condiţii, să fie de 30 de ani şi să aibă indeletnicire legală. La dĕnsul făcĕndu-se ori şi ce plăngere in materie judeciară, după ce primea bună-oară o reclamă, el lua din listă pe vre un cetăţan care să esamineze procesul şi să'şi dea hotărirea. Pentru aceasta pretorul il imbrăcà cu puterea magistrală (jus dicere) şi acela inainte de a intra in cercetare, *depunea jurămĕntul că va judeca după lege.* Acest jude trebuea să fie priimit de amĕndouĕ părţile impricinate; in cas de neinţelegere asupra numirei lui, pretorul sau trăgeà la sorţ pe un altul sau il alegea el. Odată ales judecătorul trebuea să'şi dea părerea numai asupra faptului conform cu legea şi după formula legală pe care i-o infăţişa pretorul. El se numea căte odată şi *arbiter* atunci cănd luănd in videre objectul neinţelegerei putea să hotărească cu o lărgime mai mare de chibzuinţă şi de apreciare *). Căte odată puteau să fie mai mulţi *judices jurati* şi anme: se trăgea la sorţi după lista pretorului un numĕr oare care de cetăţeni, din numĕrul acelora fie care parte avea dreptul să respingă pe ori care nu i-ar fi plăcut, şi dacă după această lucrare nu remăneau in deajuns, se mai făcea ăncă o tragere cu care se indeplinea numĕrul cerut. Căte odată fie-care impricinat infăţişa o listă din care amĕndoi aveau dreptul se respingă reciproc pe acei ce nu voeau să'i

*) Economie politique du moyen-age. L. Cibrario V. 2. pag. 123.

**) Arch. ist. Hăsdeu V. 1. f. 1. pag. 7—8.

***) Vezi in această privinţă „Juriu la Romăni şi Serbi.“ Arch. ist. Hasdeu V. 2. pag. 145—157.

*) Instituts de Justinien. Ortolau V. 1. pag. 151—152.

aibă de judecători, și cei ce remăneau din amendoue listele formau juriul. Odată constituit sub președința pretorului carele indreptà numai desbaterile, se aduceau inaintea lor toate dovezile de apărare, de invinuire, marturi in urma cărora se pronunțau. *)

Eată in ce sta acum instituția jurătorilor la Romăni. Doue persoane avĕnd proces pentru moșii, hotare de moșii, pentru vre o crimă oare-care, bună oară omor, adulteriu etc. se infățișau inaintea divanului domnesc. Intrănd judecătorii in desbaterea causei, dacă videau că nici una din părți nu avea acte doveditoare sau acele ce le infățișază nu erau destul de lămurite, atunci ei hotărau ca partea reclamantă să'și găsească 6, 12, 18, sau 24, după cum era causa de mare, oameni cunoscuți de onești, care să jure *pe sufletele lor* că in adevĕr cunosc că reclamantul are dreptate. Pe acești jurători trebuea să'i iee din imprejurimile locului de ședere a lui. La zioa hotărită, el se arătà inaintea divanului sau la fața locului cu numărul cerut de oameni care jurau pentru dĕnsul. Dacă partea cealaltă nu avea nimic de impotrivit, procesul era terminat. Nevoind ănsĕ să'l peardă, el trebuea să aducă un numĕr indoit de jurători care să jure contrarul, cu alte cuvinte acela dintre impricinați căștiga procesul care putea să aducă mai mulți jurători din numĕrul de 6, 12, 18 și 24, căte odată chiar ori căt de mulți. Acest fel era instituția jurătorilor, căteva esemple sunt trebuincioase.

Un Petru trage la judecată pe călugării monastirei Tismana sub cuvĕnt că la moșia Ciaurii proprietate monastirească i-ar fi luat o bucată de pămĕnt a lui din partea hotarului din jos. Vlad Țepeș (1490) dă dreptate călugărilor prin un hrisov; motivele sunt următoarele: „căci s'a fost sculat Petru de a jurat cu 12 boeri și luat-a hotarul de jos, dar pe urmă earăși s'a sculat și stareţul Matei de a jurat cu 24 boeri și a recăștigat acel hotar de jos". *)

Răzeșii de la Bălășești trag in judecată pe călugării de la Săcul pentru o bucată de loc. Venind inaintea Divanului, răzeșii declară că nu au cu ce sta la pără fiindu-le uricul sau actul lor de moșie perdut in țara muntenească. Atunci Domnul cu Divanul hotărește ca să se trimată doi boeri la fața locului, care se pună „12 oameni buni bĕtrăni" să jure că in adevĕr li s'a perdut acelor răzeși uricul și că nimeni din ei nu și-au vĕndut partea sa călugărilor. Acestia raportează că răzeșii au căutat patru zile 12 oameni jurători pentru dĕnșii și nu au găsit; prin urmare au perdut procesul.**)

Dar nu totdeauna jurătorii se pronunțau asupra veracităței faptului in proces. De multe ori ei jurau fără ca să fi vĕzut petrecĕndu-se faptul, ci numai după increderea care le insuflă invinovățitul; jurămĕntul lor avea de punt de purcedere credința că o persoană pe care ei o cunosc de onestă, și cu bune purtări, nu au putut să făptuească o astfel de vină. Eată un cas: Vasile Spatar invinovățește pe soția sa „de muere rea și neințeleaptă" și isbuteşte a se despărțì oprindu-i zestrea; aceasta s'a

*) Traité de l'instruction criminelle. Faustin Hélu V. 1. pag. 40—52.

*) Arch. Ist. Hasdeu. V. 1. f. 1. pg. 66.

**) Eată și pasagiul: „Deci noi după județul Măriei tale le-am dat să jure 12 oameni buni și să rebde călugării de acel loc; jurători n'au găsit, noi după zioa (ăntéia) am așteptat patru zile, dacă am vĕzut că n'au jurători Bălășeștii, am purces cu oameni buni megieși și am stălpit despre Bălășești pe hotarul cel bĕtrăn". Arh. ist. Hasdeu V. 1. pag. 47.

plăns lui Leon Vodă cum că nu este vinovată „şi s'au cerşut in zilele lui Leon Voevod legea ţerei ca să se direpteze şi să'şi scoaţă capul din nevoe“ dar soţul ei au inlăturat toate prin dare de bani. In sfirşit in timpul lui Matei Basarab, ea isbuteşte a fi ascultată şi ĕi dădù voe ca să jure cu 12 jupinese că nu este vinovată astfel incăt scăpâ de osindă. Acele 12 jupinese nu cunoşteau faptele in deamăruntul de care era invinovăţită spătăreasa; ele s'au condus in jurămĕntul lor mai mult de increderea care aveau in onestitatea aceleia.

Fie-care au putut să vadă o deosebire deplină in amendoue instituţiile romană şi română, nu numai in forme dar chiar şi in principiul lor fundamental; cu toate aceste este bine de a se formula puntele de deosebire pentru a se da lucrului căt se poate mai multă lumină.

La Romani:

1) Judices juraţi erau investiţi la fiecare proces de cătră pretor cu caracterul magistral şi depuneau jurămĕnt că vor judeca faptul după lege dăndu-şi sentinţa in marginele sacramentale, fără nici o altă consideraţie personală.

2) După invoiala părţilor sau după recusările reciproce, remănea un singur judex sau un singur corp de judices jurati care pronunţa o singură hotărire lucrătoare pentru amăndoi impricinaţii.

3) Judices juraţi erà un tribunal legal inaintea căruia se cerceta procesul in toate amănunţimele, se invinovăţia şi se apăra părţile, se arĕta actele doveditoare, se produceau marturii, se intrebuinţa chiar schingiuirea pentru ca să iasă adevĕrul şi să poată pronunţa intocmai după lege.

La Romăni.

1) Jurătorii romăni nu aveau imputernicire magistrală, nici nu erau ţinuţi a se intocmì cu legea; ei jurau numai pentru afirmarea faptului, hotărirea lor avĕnd caracterul unei mărturii intemeietă pe jurămĕnt.

2) Jurătorii romăni nu infăţişau decăt numai pe una din părţi, hotărirea lor avea in videre numai nevinovăţia aceleia; partea protivnică trebuia să-şi aducă şi ea jurătorii sei care să o susţină, prin urmare se da doue hohotăriri opuse una alteia; procesul erà căştigat in cea din urmă instanţă de acela care putea să aducă cel mai mare numĕr din 6, 12, 18 şi 24. La cas cănd numai o parte işi aducea jurători, hotărirea lor termina procesul, fără ca cealaltă parte se poată recusa pe vre-unul din acei jurători.

3) Jurătorii erau cel din urmă mijloc de cercetat adevĕrul in o causă, in lipsă de alte probe lămuritoare; *) inaintea lor nici se acusa sau să apăra părţile, nici se produceau marturi, remănea la dĕnşii ca să se lămurească cănd erà vorba de pronunţat asupra unui obiect de ceartă bună oară asupra unor hotare, sau să se pronunţe *numai după convingerea lor* cănd cunoşteau persoana invinovăţită de onorabilă in toate actele sale.

Ne remăne de zis căte-va cuvinte despre

*) Căte odată se vede a se fi obicinuit că macar că erau probe doveditoare asupra dreptăţei uneia din părţi, totuşi ei cerea ca să jure cu 12 oameni pentru mai multă dovadă. In un proces judecat inaintea lui Mihnea Vodă intre Călugării de la Ezereni şi boerul Ivaşcu, pentru nişte sate, acest din urmă dovedeşte cu hrisoave de la mai mulţi domni cum-că acele sate sunt drepte a lui, apoi jură şi cu 12 boeri şi Divanul nu se mulţumeşte nici cu aceasta şi trimete pe un Vlădică la faţa locului ca să intrebe pe megieşii de pe imprejur dacă este adevĕrat cum au jurat acei 12 boeri. Arch. ist. V. 1. f. 1 pag. 69. Aseminea casuri ănsĕ sunt foarte rare.

juriu cum il găsim la Germani in cele ăntĕi legi scrise ale lor şi cum se aplica.

Intĕmplăndu-se proces intre doi oameni, atăt in materie civilă căt şi criminală, in lipsă de documente doveditoare faptului, şeful ţărei cu judecătorii sei hotărea ca să se cheme locuitori oneşti şi gospodari din vecinătatea invinovăţitului sau a invinovăţitorului, care se mărturisească despre moralitatea aceluia pentru care erau chemaţi şi să'şi dea părerea asupra fondului causei. Aceştia jurau impreună cu acusatul seu acusătorul despre dreptatea causei negănd acusarea sau afirmănd apărarea. Ei se numeau *Conjurători.* *) Ei nu erau jujudecători in inţelesul de *judices jurati* a Romanilor; de multe ori nu aveau cunoştinţă deplină asupra faptului; ei declarau atunci sub jurămĕnt numai că persoana pentru care s'au infăţişat ĕi este vrednică de credinţă că ea nu este in stare de a face o asemine faptă ce i se impută şi că sunt incredinţaţi că ea spune adevĕrul. Jurămĕntul lor erà sfinţirea celor arĕtate de acusare sau apărare. **)

Deosebitele legi a popoarelor germane regulau numĕrul conjurătorilor ce trebue cineva să aducă după insemnătatea casului. Legea Salică cerea şese conjurători cănd preţul lucrului in proces nu intrecea 35 solde; aceeaşi lege voia *doi-spre-zece* cănd suma era de 36 sau 40 solde, *opt-spre-zece* cănd era mai mare, *doue-zeci şi patru* sau *doue-zeci şi cinci* cănd era insemnată. Dacă invinovăţitul işi aduce un numĕr de mai sus de jurători care atestau nevinovăţia lui, atunci invinovăţitorul putea şi el să impotrivească conjurătorii sei. Atunci acea parte căştigà procesul care putè să aducă un numĕr mai mare de conjurători *)

In legea Burgunzilor numĕrul de doi-spre-zece conjurători il găsim necontenit, in a Bavarilor cel de doue-zeci şi patru. **) Legele Saxone cuprindea următorul text:

„Dacă cine-va invinovăţeşte de omor pe un nobil al regelui, venind să se indreptăţească, ei este invoit a o face cu doi-spre-zece nobili ai regelui; dacă cine-va acusă pe un nobil de un rang mai de jos, acesta va putè să o facă cu un-spre-zece nobili de rangul seu şi cu un nobil al regelui.“ ***) Numĕrul de doi-spre-zece şi multiplii lui erà in intrebuinţarea şi la Scandinavi in judecăţile lor. †) Cu un cuvĕnt acest obiceiu a jurătorilor este dovedit la toate popoarele de origine germană; el le este particular, şi e prea general pentru a se putè pune in indoială. El se pare a fi esistat inainte de introducerea creştinismului. ††) Dacă această instituţie s'au păstrat numai la Englezi, eară la celelalte popoare s'au perdut, aceasta credem că vine de acolo că pe cănd Englezii işi desvoltarĕ vechile lor obiceiuri şi libertăţi sub numele de constituţie, in celelalte părţi puterea regească şi aristocraţia le nimiciră. †††)

După espunerea făcută asupra celor trei forme de jurători la Romani, Români şi Ger-

*) Theorie du jury. par C. F. Oudot pag. 45—46.

**) Traité de l'instruction criminelle. Faustin Hélie V. 1. pag. 149.

*) De l'autorité judiciaire. Henrion Chapitre XX.

**) Traité de l'instruc. Crim. Faustin Heliè. V. 1. pag. 149. Lex Burgund. tit. 8 art. 1. Si ingenuus per suspicionem vocatur, sacramenta praebeat et cum uxore et filiis et propinquis suis doudecim juret.

***) L'Europe au moyen-age H. Hallam V. 3. pag. 30.

†) Ibid.

††) Théorie du Jury. C. F. Oudot pag. 46.

†††) Mai erà un fel de juriu şi anume: acusatul pe lăngă cei 12 jurători ai sei trebuia să mai primească ăncă 12 impuşi de partea acusătoare sau de judecător. Aceasta de sigur erà o mĕsură inţeleaptă prin care se mai neutralisà mărturisirea cea prea priincioasă a rudelor sau amicilor acusatului. Faustin Hélie V. 1 pag. 150

mani, credem că lectorul au remas isbit de asemănarea cea deplină acestei instituţii la cele din urmă doue popoare. Aceleaşi forme, aceleaşi principii fundamentale se vĕd. Atăt la Germani căt şi la Români această instituţie erà intemeiată pe ideia că increderea ce un om insuflă *vecinilor şi semenilor sei* incăt sunt gata să jure pentru el când este invinuit, este cea mai bună dovadă despre onestitatea lui. Incheem prin a zice că instituţia jurătorilor aşa cum o găsim la noi este de origine germană Dacă Serbii o au, după cum foarte bine au dovedit un eminent istòric, de sigur şi ei au adoptat'o sau de la noi sau pe aceiaşi cale pe care s'au introdus şi la noi cu atăt mai mult cu căt nici un alt popor slav nu o are. Chiar faptul că in vechile noastre instituţii găsim urme germane, ne intăreşte in idea că şi această instituţie este una din acele urme.

Ăncă căte-va apropieri intre instituţiile noastre şi cele germane. In ori-ce cumpĕrare sau trecere de proprietate, după dreptul feodal interesatul trebuia să plătească o taxă oare care,*) de multe ori i se da ca dar arme bune sau un cal. **) De aseminea seniorul avea asupra locuitorilor feudului seu *dreptul judecăţei locale* cercetănd şi pedepsind pricinele şi neinţelegerile ivite, afară de căte-va casuri precum omoruri, furtişaguri mari etc. pe care trebuia să le trimită inaintea consiliului regesc fiind de imputernicirea lui.

Acestea le vedem aflăndu-se şi la Români: Vlad Ţepeş intărind unor boeri nişte sate adauge „ca să fie fraţi nedespărţiţi, ear ori cui din ei s'ar prilejì a murì, să nu se vĕnză partea lui ci să se treacă la cei remaşi *dăndu-se domnii mele un cal bunъ*; *) de ordinar ănsĕ se plătea o taxă oare care pentru aceete treceri sau vĕnzări „eară pentru scoaterea crisovului de moşie au dat 50 de aspri." **) Stefan Vovă hărăzeşte lui Jurja Atoc un sat „cu dreptul judecăţei locale ănsĕ in atărnare de la curtea noastră din Iaşi" ***) Stefan cel mare (1472) in un crisov de scutire a satelor Mănăstirei Poeana zice „nimenea din vatavii şi boerii noştri să nu judece intru nimic pe oamenii din acele trei sate mănăstireşti, eară cei ce se vor crede strimbăţiţi intru ceva, mult sau puţin de către acei oameni, să aibă a-şi căută dreptatea inaintea Egumenului etc." Şi ceva mai sus „şi niminea din vatavii noştri să nu aibă a luà altă gloabă de la acele trei sate mănăstireşti, afară numai ca să ia globasii noştri pentru noi gloaba ce ni se cuvine *pentru morţi de om sau răpiri de fete*..." †)

O curioasă asemănare să mai poate baga de samă in formă de guvern la Români cu acea a popoarelor occidentale. Francii, Germanii, Goţii, Englejii etc. aveau ca formă de stat in cele ăntĕi secule *sistemul electiv restrins in sinul unei singure familii* adecă ei işi alegeau pe regele sau şeful lor numai din o singură familie fără ănsĕ a observà cu stricteţă numirea celui mai mare dintre fraţi sau acelui mai de aproape moştenitor.††) Aceşti principi aveau consiliile lor formate din mai marii palatului, nobilii curteni, şefii celor mai insemnate provincii. Toate actele, hrisoavele şi alte lucrări ale şefilor staturilor erau făcute *cu sfătuirea* acelor consilii. La Români, dacă voim

*) Economie politique au moyen age V. 2 pag. 168.
**) L'Europe au moyen age V. 1.

*) Arch. ist. Hasdeu V. 1 pag. 6.
**) Arch. ist. Hasdeu V. 1 f. pag. 145 Hrisovu de la Alesandru Mircea 1577.
***) Ibid. pag. 81.
†) Ibid pag. 124.
††) L'Europe au moyen-age L. Hallam V. 1 pag. 155.

să precisăm in un chip oare-care felul alegerei Domnilor, trebue să zicem că erà aseminea un sistem electiv, mărginit mai cu samă in sinul unei familii, din care se alegea cu priinţă moştenitorul cel mai de aproape, cu toate că nu e greu de vĕzut cazuri in care nu se luà in samă decăt calităţile personale ale vre-unui moştenitor mai depărtat pentru a putè fi numit domn. In familia Dragoseştilor cu laterala ei Musăteştii videm astfel de casuri. Stefan I murind lasă doi feciori, pe Stefan şi Petru; domnia, după dreptul de succesiune, se cuvinea lui Stefan ca celui mai mare, dar zice Cronicarul „Petru Vodă macar că erà frate mai mic, eară pentru blăndeţele şi obiceiurile sale mai mult plecate spre inimele a mai mulţi au tras partea cea mai mare la sine...“ *) Astfel incăt ţara il alese pe dĕnsul domn. Dan Vodă domnul Valahiei (1356) murind fără moştenitori drepţi, urmà ca Mircea fratele seu să'l inlocuiască, dar nu se intĕmplâ aceasta; tronul este cuprins de un Alesandru Vodă Cămpulungeanul tot din familia intinsă a Basarabilor, cu toate că erà moştenitor depărtat, şi numai după moartea acestui Mircea ajunge Domn. **) Aceasta se repeţeşte foarte adese in Romănia dar numai in cercul familiei Basarabilor după cum in Moldova in familia Dagoseştilor şi a Musăteştilor.

Cu inceperea amestecului de-a dreptul a Turcilor in numirea Domnilor şi a nenorocirilor ce urmează, nici o regulă nu se mai poate deosebì, cu acest fapt coincidează stingerea familiei Dragoşeştilor şi Musateştilor, eară cea a Basarabilor din când in când se vede ţiind tronul cu toate că cel din urmă coboritor moare pe la inceputul veacului al 18-le.

*) Letopisiţul ţărei Moldovei. Neculai Costin V. 1. pag. 101.

**) Magasin istoric pentru Dacia, V. 1. pag. 91—95.

Acum după ce am vĕzut in căte-va puncte principale asemănările instituţiilor noastre, cu acele ale popoarelor apusene, asemănări care trebuesc cercetate şi lămurite in un studiu deosebit, să trecem acuma de la această parte feodală la elementul important al instituţiilor slave. In adevĕr şi acest element este unul din insemnaţii factori formători a formelor vieţei noastre sociale.

O mare parte din aceste forme sunt intipărite cu caracterul slav. Aşa bună-oară chipul ocărmuirei intereselor unui sat sau a unei comune, in privinţa administrativă era intocmai ca la toate popoarele slave de pe imprejur. [1]) Numele funcţiilor intregei maşine ocărmuitoare, a dărilor ce se stringeau şi a tot felul de alte indatoriri la care erau supuşi locuitorii, sunt slave. Aceasta se vede din cele ăntĕi crisoave ce avem. Am putea să inserăm mai pe toate, ne vom mărginì numai la căteva din justiţie, administraţie, percepţie etc.

Uriadnic, [2]) Dvornic, [3]) Desugubinar sau Sugubinar, [4]) Globnic, [5]) Camanari [6]) Brănisteri, [7]) Desetina, [8]) Gosstina sau Gostina, [9]) etc.

[1]) In privinţa juridică ănsĕ nu.

[2]) Diregĕtor domnesc in oraşe, căte odată il găsim şi pe la sate.

[3]) Funcţionar in justiţie, afară de cei doi vornici mari de la Berlad şi Dorohoi care judecau pricinele in circumscripţia lor cu recurs la Domn; ei mai aveau representanţi ai lor prin fie care oraşe, chiar şi sate care priveghea justiţia.

[4]) Idem funcţionari de justiţie dară mai mici decăt Dvornicii de oraşe de care ascultau. Aceştia erau insărcinaţi cu urmărirea crimelor şi amendarea lor.

[5]) Acestia amendau pricinile cele mici sau corecţionale, bătăi, neimplinirea de ordine etc.

[6]) Care stringea zecimele din ceară.

[7]) Ce stringeau fânul Domnesc.

[8]) Darea pe stupi.

[9]) Darea pe oi şi mascuri.

Celelalte „dabile și angării“ la care erau supuși locuitorii poartă asemenea numiri slave precum: Zloți, [1]) Podvezi, [2]) Jold, [3]) Camana [4]), Ialoviţe [5]) etc. etc.

Este știut că primind un popor o noțiune nouă in cugetarea lui sau un lucru nou in viața lui de la un altul care le avea mai de demult in intrebuințarea zilnică, lipsa in limbă a unor nume potrivite cu valoarea lăuntrică a noțiunei și cu adevěratul ințeles a lucrului, face ca atăt una căt și celaltă să se introducă impreună și cu numirile lor așa cum se găsesc in poporul de la care se imprumută, fiind că este foarte greu a-și născocì un popor numiri a lui proprii pentru niște idei sau lucruri care nu s'au născut din sinul vieții lui, ce le-au priimit desvoltate desevěrșit de la un alt popor. [6]) Așa bună oară Spaniolii și Francezii adoptănd in luptele cu Maurii felul de *sabie* ce acești din urmă intrebuințau, adoptăre in același timp și numele de „cimeterre“ ce'l avea această armă in limba arabă, cu toate că Francejii aveau: *epée* și *sabre* in limba lor, și Spaniolii asemenea. Prin secolul al 18-le Domnii incepu a arunca pe țară o dare in bani numită „Mucarel“. Pentru ce această dare care se plătea de Români, se botezase cu un cuvěnt pe care ei nu'l ințelegeau nici nu'l aveau in limbă? Pentru că o nouă idee se născuse, dar nu din mijlocul traiului lor social, ce din sufletele lacome ale Turcilor care pentru a stoarce mai mulți bani de la Domnii acestor țări regulaserě ca după trei ani de guvernare, ei să se ducă la Constantinopole spre a-și inoi domnia; această *inoire* se numea in limba turcească „mucarel“. Românii adoptarě cuvěntul neavěnd in limbă un altul care să infățișeze ideea de care era legată noua dare. Așa credem că s'au intěmplat cu toate funcțiile și dările ce poartă numiri slave: noi am adoptat aceste forme sociale impreună cu numirele ce purtau ele in limba slava. Prin seculul al 17-le și al 18-le deosebiții domni născocesc o mulțime de dări noue, dar fiind că ele se nasc din imprejurările sociale aflătoare la noi, apoi toate poartă in privința numirei caracterul romănesc: Văcărit, fumărit, vădrărit, hărtii etc. aceasta ar fi trebuit să fie și cu dările mai vechi dacă poporul romănesc ar fi fost lăsat in adevěratele lui trebuințì și in fireasca lui desvoltare, fără ca alta inriurire, cea slavă, să vie a-și amesteca elementul seu.

Titlurile și denumirile de nobleță ce le găsim in cele ăntěi secule cunoscute sunt *boer*, *jupăn* sau *pan*, tustrele cuvinte slave, cea ce arată că chiar in aceasta privință Românii a avut de model pe Slavi. Nu mai puțin hrisoavele și actele ce le dădeau Domnii Români se par a fi intocmite după felul cum se făceau la Slavi. Vom aduce numai căte un esemplu: După ce regele polon Vladislav in un hrisov (1431) iși numěră titlurile lui, apoi urmează: „Eată că au venit inaintea noastră respectabilul intru Christos părintele Iohanes din mila lui D-zeu Arhiepiscopu Leopoleanu și cu boerul Iacusis de Potozani, de nime si-

[1]) Inseamnă in slavonește *aur*, o dare in bani.
[2]) Luarea vitelor locuitorilor in beilic pentru trebuințele domnești.
[3]) Idem.
[4]) Dare pe ceară.
[5]) De la cuvěntul *Ialova*, vacă stearpă. Asupra tuturor acestor vezi Cronica Hușilor de episcopul Melhisedec pag. 31—89.
[6]) Se ințelege lăsăm casul substituirei cuvintelor adecă când cu toate că un popor iși are cuvintele lui in cutare materie, inriurirea altuia il face a-și perde pe acele și a adopta altele noue de la celalalt popor. Bună oară noi am avut de sigur cuvinte latine prin care ne exprimam idei pe care, după contactul cu slavii, le exprimăm cu cuvinte slave.

liţi, nici asupriţi, după ce au avut o bună şi matură inţelegere cu consimţirea şi voea noastră la aceasta, au schimbat mutual şi succesiv prin un schimb nemutat şi vecinic“ etc., urmează apoi numĕrarea ocjectelor schimbului ce sunt nişte sate. *) Să luăm şi un hrisov românesc: Ieremia Movilă după ce'şi pune titlurile urmează: Eată că au venit inaintea noaştră şi a boerilor rugătorul nostru Gervasiu cu toţi in Crist fraţi soborul bĕtrăn şi tĕnĕr din Sf. mănăstire numită Galata de bună voia lor, nime siliţi, nici asupriţi in cugetarea lor făcĕnd schimb cu respectabilul boer al nostru“ etc., se arată mai departe objectul schimbului ca şi in documentul polon. **)

Ne oprim cu cercetarea instituţiilor, trebue să zicem ănsĕ că formele de viaţă a poporului sunt acele a cărora origină este mai greu de statornicit. Viaţa popoarelor mai cu samă in epocele de barbarie, fiind o necontenită fluctuare, deosebite intĕmplări le fac ca să easă din albia lor, şi să se amestece unele cu altele. Prin acest amestec işi incrucişază şi imprumută unele altora instituţiile, limba şi obiceiurile, astfel incăt studiarea lor iţi arată mai mult atingerea deosebitelor elemente nu ănsĕ şi originea lor. Aşa noi am afirmat că obiceiul de a scapa cineva de pedcapsă prin plătirea de amendă fie pentru casuri mici fie chiar pentru omor, este german; ori cine s'au indeletnicit cu cercetarea sistemului feudal nu va zice altmintrelea. Cu toate astea, această instituţie germană poartă la noi un invăliş slav. Implinitorii se numeau *globnici* sau *desugubinari*, amenzile *gloabe* şi *sugubine*, toate cuvinte curat slave. Incurcătura se lămureşte dacă vom spune, după cum am anunţat in o notă, că asemenea instituţie o aflăm şi la Slavi şi ăncă din o vechime foarte adăncă. In legile lui Iaroslav, cel ăntĕi codice ce au avut Ruşii (1016), amenzile băneşti joacă rolul insemnat, moartea de om, bătăi, răniri, furtişaguri, totul se regulează prin mijlocul banilor, nu mai puţin şi in acele ale fiului sĕu Isiaslav I. *) Este adevĕrat că autorul de care am scos acest fapt dovedeşte că Slavii l'au luat şi ei de la Germani. **) O soluţiune care impacă lucrurile este că, Românii fiind din timpuri foarte vechi in amestec cu Slavii, poate au adoptat in acelaşi timp această instituţie şi fiindcă elementul slav domnea prin numĕr pe cel român, acest din urmă l'au priimit cu invălişul slav in care se şi imbrăcase. Apoi nu este peste putinţă că doue popoare de rase deosebită să aibă acelaşi obiceiuri, fără imprumutare reciprocă, ci numai ca o urmare firească din aceleaşi nevoi şi imprejurări ce ar avea amendoue popoarele. In tot casul, restringănd observaţia numai la instituţiile noastre, repetăm că ele se simţesc de doue inriuriri, cea slavă şi cea germană. Inriurirea slavă nu este de nevoe a fi statornicită decănd au inceput şi

*) Akta Grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczyposlitej Polskiej ete Tom. 2 pag. 89—90

**) Arch. Ist. Hasdeu V. 1. f. 1 pag. 77. Este adevĕrat ca şi documentele popoarelor apusene au destul de mare asemănare cu ale noastre, dar aceasta nu restoarnă intru nimic idea că noi am adoptat formularul de la Poloni. Este ştiut cum acestia prin religiunea lor catolică se leagă strins cu apusul imprumutănd de acolo forme de instituţii feodale potrivnice cu spiritul slav chiar şi dacă noi am luat modul intocmirei crisoavelor, apoi l'am luat de la Poloni sau cum se zice *de la a doua mănă.* De a dreptul nu am putut să'l adoptăm fiind că pe când am fost in atingere cu acele popoare, prin seculii al 4-le, al 5-le, al 6-le etc., ele fiind in stare ăncă barbară nu au putut sá aibă asemenea acte resultatul unor epoce mai inaintate.

*) Histoire de la Russie ancienne par. M. le Clerq, V. 1. pag. 363—373.

**) Ibid. V. 2. pag. 251—253.

cum, căci vom vorbì in partea documentală; cât despre cealaltă, instituţiile ce le aveam de la ea, le-am priimit in doue epoce şi pe doue căi, anume: unele ne-au remas din atingerea directă in care am fost in cele ăntĕi secule de la Christos cu deosebitele popoare de rasă germană, intre ele vom cita instituţia juraţilor. Această opiniune este intărită prin faptul insemnat că de prin seculul al 10-le nu se mai afla la nici un popor german afară de Engleji, perzĕndu-se din mai multe cause, astfel incăt au fost peste putinţă să o adoptăm in o epochă mai nouă neavĕnd de unde; prin urmare nu am putu-o lua decăt in cele ăntĕi secule cănd după cum am vĕzut toate popoarele germane o avea in deprinderile lor. Alte instituţii tot germane au ănsĕ un caracter pronunţat feudal. cea ce dovedeşte că le-am adoptat in un secul mai noue după ce Europa işi regulase viaţa sa, devenind feudală. Pe acestea le am priimit mai cu samă prin atingerea necontenită in care am fost cu Polonii, asemenea cu Ungurii, amĕndouĕ popoare ce adoptaserĕ in cea mai mare parte formele feudale. Intre aceste vom amintì sistemul economic, responsabilitatea intregei comune sau municipalităţi pentru datoria unuia din supuşi, ceremonia cu care Domnii Romăni depuneau jurămentul de vasalitate etc.

Remăne acum de analisat obiceiurile cu toate cele ce atĕrnă de ele. Am spus că ele fiind manifestarea vieţii casnice lăuntrice, sunt acele care se perd sau se schimbă mai in urmă prin atingeri streine. Pentru aceasta credem că nu e nevoe de a aduce dovezi. In adevĕr Romănii cu toate băntuirile ce le-au suferit, cu toate amestecurile atător naţiuni streine de rasă, de credinţă, de obiceiuri, au isbutit a-şi păstra o mare parte din credinţele şi obiceiurile romane*) Deosebitele năvăliri şi ocupări au putut avea după cum am vĕzut inriurirea asupra limbei şi a instituţiilor; obiceiurile ănsĕ au remas la adăpostul vieţii casnice.

Dar dacă au remas adăpostite de alte inriuriri, nu au putut să scape de *cea slavă* care este puternic incuibată in obiceiuri, tradiţii şi povestiri.

O mulţime de reminiscenţi păgăne a Mitologiei slave au remas in gloatele poporului nostru. Dimitrie Cantimir ne vorbeşte de prostime „care este foarte plecată asupra eresurilor şi nu este spălată de tăria sa cea veche, incăt şi la nunţi, la ingropări şi la alte intĕmplări ştiute de dĕnşii cinstesc prin stihuri nişte Dumnezeiri necunoscute şi duhluitoare a idolilor Daci."**) Aşa poporul la nunţi cănta un fel de căntec care se incepe totdeauna cu: *Lado, Lado*. La slavi *Lado* sau *Ladu* era zeiţă care presidea plăcerile amorului şi a căsătoriei; ***) această zeiţă avea un fiu ce se nu-

*) Nu vom cita decăt puţine fiind că s'au scris şi s'au vorbit mult despre ele. Toate scenele resboinice ce se intrebuinţau la cununii; jocul căluşeilor cu deosebitele lor sărituri şi glume despre care Cantimir ne spune că chiar dacă din pricina lui se intĕmpla moarte de om se erta fiind că *era un obiceiu vechiu*; bocitoarele ce conduceau pe morţi păn la mormĕnt tot felul de colinde intre care pluguşorul: *s'au sculat mai an băd ca Troian*, etc. In general priimirea unei religiuni nu poate stărpì eresurile inrădăcinate a celeia pe care o inlocueşte, aşa Coloniştii creştinindu-se au conservat in datinile şi obiceiurile lor deprinderi şi trăsături păgăne. Aşa a pune in secriul mortului un bănuţ cu care să poată trece prin cealaltă lume, a găti podurile, toate astea ne aduc aminte de cele 4 fluvii a Iadului şi de luntraşul Caron. In povestile chiar ce le-au luat de la Slavi, Romănii au vărit eresurile mitologici romane. Prin o ciudată amestecătură de multe ori videm pe Sf. Petru alăturea cu Sf. Vineri, Joea creştinite. A stropi pămĕntul inainte de a bea (libatii) etc. etc., toate poartă caracterul roman.

**) Descrierea Moldovei, D. Cantimir pag. 276.

***) Histoire de la Russie ancienne par le Clerc V. pag. 193.

mea *Leliu* sau *Lelia*, zeul care făcea să nască amorul in inimi, Cupidonul Romanilor; in căntecele populare a Ruşilor sunt multe care se incep cu *Lelia* precum: Leala malina etc. *) Cine nu remăne isbit de numele de *lelia* pe care Romănii il dau mai cu samă femeilor care aprind in inimi focul amorului? Cine nu ştie ce voeşte să inţeleagă poporul cănd vorbind de o femee zice: *asta e o lele?*

Pănă astăzi poporul ţine cu străşnicie o serbătoare numită *Rusalii*; in această zi niminea nu lucrează temĕndu-se să nu fie luat de dĕnsele. Aceasta e o serbătoare pe care Slavii păgăni o celebrau in acela-şi timp in care se obicinueşte şi astăzi. Rusaliile sau Rusatki erau nişte zine sau nimfe pe care, dacă le supăra cine-va, necinstindu-le apoi atrăgea cumplită pedeapsă. **) Şerpii de casă erau de aseminea in mare onoare, ţeranii slavi le făceau sacrificii de lapte şi de oue, şi era oprit de a le face vre-un rĕu atrăgĕnd mare pedeapsă şi nenorocire. Această credinţă se află şi astăzi pintre Romăni. Un autor slav vorbind despre Mitologie citează ca nişte particularităţi, ce le au numai Litvanii şi Slavii de la Nord, următoarele credinţi care sunt şi la poporul nostru. Cănd un om se naşte, se arată totdeauna o stea pe cer, stelele copiilor şi a barbaţilor care n'au să trăească sunt foarte mici şi stau numai căt-va pe cer; cănd cade o stea insamnă că au murit un om. ***) Un fapt curios pe care il dăm fără a ne pronunţa este relativ la legenda următoare de toţi cunoscută. Traian mergĕnd la vĕnat intălneşte pe Dokia fata lui Decebal, inamorăndu-se de ea o urmăreşte, dar ea ca să scape s'au prefăcut in stăncă. Păstorii romăni o arată şi astăzi pe vĕrful Ceahlăului numindu-o baba Dochia. Asemenea timpul cel schimbăcios care este inaintea paştelor, poporul il esplică prin acea că *baba Dochia işi scutură cojoacele.* D. Mickievicz vorbind despre Capadocia zice: numele chiar de Dak, Dok este foarte respăndit in această ţară, intocmai ca şi in imprejurimele Carpaţilor. De sigur acest cuvĕnt inseamnă *om*, din el se mai află o urmă in cuvĕntul slav *Dotchka* sau *Doczka* (Dokia noastră) *care inseamnă fată.* *)

Foarte multe din căntecele populare, adevĕrata comoară literară a noastră, sunt intipărite cu caracterul slav, mai mult sau mai puţin şi arată la fiecare pas atingerea de aproape al amănduror popoarelor. Aşa unele sunt care prin natura lor sunt lipsite de orice caracter romănesc, eroi populari fiind străini, precum Sĕrb-Sarac, Badiul, altele care s'au impămĕntenit cu desevĕrşire, luănd corp şi suflet naţional şi legăndu-se strins de un subject cunoscut precum Meşterul Manoli, Doncilă etc. Balada Meşterul Manoli este legată la Romăni de zidirea mănăstirei Argeşului, la Sĕrbi de fundarea cetăţei Scadar sau Scutari. Doncilă romănesc este *Dojcin bolnavul* serbesc etc. Acest fel de apropieri nu sunt nişte imitaţii in inţelesul strins a cuvĕntului; geniul romănesc se arată in toată libertatea şi strălucirea lui; idea şi credinţele esprimate in ele arată numai un isvor comun. Meşterul Manoli

*) Ibid pag. 194.

**) L'église primitive des deux rites chez les Slaves. par V. A. Maciejovscki pag. 208.

***) Les slaves, l'église officielle. A. Mickievicz. V. 1. pag. 284.

*) Ibid pag. 121. Relativ la rădăcina *Dok* şi *Dak* ce autorul polon zice că se mai găseşte in imprejurimele Carpaţilor, vom cita din Romănia următoarele: Doka, Dokolina, Dokani, lunca Dokiei; Dokiţa, Daculeşti, Dacirova. Dict. Frunzescun pag. 153 şi 165.

românesc și balada corespunzĕtoare serbească purced din acelaşi fond: credinţa superstiţioasă in stafii care e o credinţă slavă.

Ariile acestor balade precum şi a doinelor sunt in mare parte arii slave, nu mai puţin jocurele ce se obicinuesc la Români sunt earăşi multe comune Slavilor, aşa jocul de brău il au şi Sĕrbii in tocmai; este ştiut că o mulţime altele se numesc chiar: bulgărească, leşască, serbească, rusască etc. Cobza este un instrument de origine curat slavă; un autor de multe ori amintit, eată cum o descrie la popoarele slave: „această grosolană ghitară este de lemn tare tăeată ca o jumĕtate de pară cu un lung găt cu cap de lebădă ; şepte sau zece corzi de păr de cal intinse pe un timpan de pele subţire şi pe care le atinge cu mănele sau cu o pană completează instrumentul.“ *)

Ne remăne de zis doue cuvinte asupra povestelor noastre populare. Şi aici o puternică inriurire slavă se vede, chiar *poveste* şi *basmă*, amĕndoue slave, ne arată originea. Aşa palaturi de cristal, copaci crescuţi pănă la nouri purtănd cuib de pajuri pe care eroul se suc erghelii de cai ce es noaptea din fundul mărei, pajuri urieşe ce ascund sub aripa lor oameni, etc. etc., toate acestea le găsim in tocmai la Slavi. Să nu se zică că astfel de povestiri minunate se găsesc la toate popoarele, in adevĕr miraculosul este inherent in viaţa tuturora, dar fiecare din ele şi-l inchipueşte după geniul seu deosebit, fiecare işi crează eroi după natura ideilor care le are şi prin aceasta se deosebesc unele de altele. Spaţiul neertăndu-ne ca să facem mai multe apropieri, ne mărginim a cita din D. Mickievicz un pasagiu care ne dă o idee luminată in această privinţă. „D-voastră ştiţi că nici un popor nu are poveşti inchipuite aşa de bogate, aşa de minunate şi poate nu se va videa nici odată un auzitor aşa de luător in samă ca acela care incunjură pe un serman ţeran (slav) recitănd o poveste in coliba sa . . . In povestire el dă a inţelege căte odată că au luat parte la oare-care lucrări sau fapte ale eroilor sei, şi in povestile cele mai minunate, el se slujeşte căte odată de mijloace foarte simple pentru a reinsufleţi băgarea de samă a auditorilor sei. Polonii şi Rusii ce sunt de faţă cunosc de sigur povestea *in care eroul caută pasărea tainică, fabuloasa pajură. Această pasere trecĕnd prin o ţară slavă, lasă să cadă o pană pe care eroul o stringe şi care adusà in locuinţa lui aruncă o aşa de vie strălucire incăt umple de lumină toată coliba.* In acest minut, povestitorul are obicei de a aprinde surcele şi lumina ce ese, face să tresară auzitorul. In o altă poveste cănd e vorba *de palatul de cristal locuit de zine care toate samănă cu stelele şi dintre care e aşa de greu a deosebì pe acea pe care eroul o caută*, ţeranul intredeschide atunci uşa şi arată auzitorului seu cerul de earnă strelucitor de stele şi nourii cu forma lor fantastică infăţişază mai bine de căt ori ce decoraţie, palatul de cristal.“ **) Cine nu cunoaşte in această descriere tabloul ţeranilor români stănd la şezetoare şi ascultănd cu aceeaşi atenţie pe care autorul slav o crede a fi numai la poporul seu. Nu mai puţin toţi cunoaştem povestea *cu feciorul de impĕrat care ducĕndu-se la resboi lasă amorezatei sau soţiei sale o năframă şi o sabie, zicĕndu-i cănd năframa a vede-o că rugineşte*

*) Les slaves de Turquie. Cyprien Robert V. I pag. 75.

**) L'Eglise officielle et le Messianisme. A. Mickievicz V. 1. pag. 312—313.

atunci el are sĕ fie in mare pericol, şi când din sabie a curge picături de sânge atunci se ştie că el au murit. *)

Sfărşim cu următoarele cuvinte; din analisarea in treacăt ce am făcut asupra celor trei mijloace de viaţă a poporului român: limba, instituţiile şi obiceiurile, am vĕzut că in fiecare din acestea trei se vede o inriurire slavă din cele mai puternice şi din cele mai statornice. Pe când alte elemente străine sunt slab infăţişate şi numai in un chip *parţial* sau in limbă sau in instituţii, cel slav s'au adâncit şi s'au strecurat in intreaga viaţă şi sub toate formele. Pentru ca el să strebată in obiceiuri, cea mai ascunsă parte din viaţa unui popor, nu au fost de ajuns ca amĕndoue popoarele să fie in relaţii obicinuite şi comune altora. Au trebuit ca să fie in un amestec indelungat, in o atingere zilnică, să impărtăşască aceleaşi nevoi şi păsuri, pe acelaş pămĕnt şi sub acelaş cer. Pentru ca să avem in limbă cuvinte slave arĕtând cele mai lăuntrice trebuinţi, şi obiceiuri slave care prin firea lor nu părăsesc vatra casei, o mai repetăm, au trebuit ca amândoue popoarele să fie impreună şi să facă parte din una şi aceiaşi viaţă in care elementul slav incunjurându-ne din toate părţile au schimbat o mare parte din vechea noastră viaţă romană. Ori şi ce altă cale prin care ar voi cine-va să-şi limpezască aceste lucruri ne pare peste putinţă.

La inceputul acestui capitul ne-am propus să vedem dacă prin analisarea formelor noastre de viaţă nu am strebate in veacuri mai departate decât acele cunoscute istoriei cu siguranţă. Acum la sfârşit, fiecare poate videa că am statornicit un punct insemnat in viaţa noastră, amestecul ce noi l'am avut cu slavii şi aceasta au reeşit nu pe calea documentală pe care s'ar face mai cu greu, ci pe acea a cercetărilor, care o am făcut noi. Dacă cercetările noastre păcătuesc prin ceva, de sigur păcătuesc prin neajunsurile şi lacunele ce sunt in ele şi pe care le recunoaştem noi cei ăntĕi, nu ănsĕ prin felul sau prin metoada care am intrebuinţat-o. In adevĕr dacă oameni competenţi ar face cercetări nepărtinitoare asupra limbei, instituţiilor şi obiceiurilor, analisând şi clasificând după un şir sistematic deosebitele elemente străine, insemnătatea lor, originea lor şi chipul prin care s'au strecurat, atunci viaţa socială a poporului, atingerea lui cu celelalte, trecutul lui istoric cu un cuvĕnt s'ar lumina de adevĕrata lumină ştiinţifică. Cercetările documentale ar statornicì epocele in care s'au făcut acele lucruri, ar da amănunţimi şi ar indeplinì ceea ce prin generalitatea celorlalte cercetări, ar lipsi.

In capitulul al doile vom trata partea documentală şi vom vedea dacă ea confirmă cele susţinute de noi.

G. Panu.

(Va urma).

*) Ibd. V. 2. pag. 283.

Când naframa a rugenì
Să ştii dragă c'oi murì.

V. Alecsandri, Poesii populare.

Vocabular Istriano-roman

din manuscriptele lui

IOAN MAIORESCU.

a. 1) artic. femin. in singul. Când aplică Românii Istrieni acest articul la substantivele fem. terminate in *e*, de multe ori pe *e* nu-l diftongesc intr'un sunet. D. es. *muhere—muhera*, şi nu *muherea*; alte-dăţi diftongesc aceste sunete. D. es. *cale*, *calea*, ca noi. 2) *a* se zice in loc de *la*: de es. in Jeiune: *a munte* in loc de: *la munte*, intocmai ca la Moţi in Ardeal. 3) Ca nota a infinitivului, insĕ mai rar. *[1) Weibl. Artikel: die, 2) Präposit. das franz. à, 3) Infinitiv-Partikel: zu.]*

abandon şi **abandun**, *a abanduna, abandona, abandunat, abandonat*, a părăsì. (L-au primit şi slavii.) (*Verlasse*)

abat, a abate (şi **abatè**), **abătut,** abat din loc, din linie.—*A s'abate pe cera*, a-şi scrinti ceva. D. es. in Schitazza: *Căzut-a şi s'a abătut pre mănă*, a căzut şi şi-a scrintit măna. (*Verrenke, lenke ab.*)

ab, abă, abi, abe, alb, albă ş. c. l. Se zice mai des *a* diftongit in *oa*, după datina Românilor istriani, adecă: *oab, oabă*, ş. c. l. (*Weiss, Adj.*)

acaţ, a acăţà, acăţat, prind, inhaţ. E insĕ foarte rar usitat; zic mai numai simplu *caţ*. V. acolo. (*Greife.*)

acea, plur. **acele,** pron. dem. fem., ca şi la noi. (*Jene, weibl.*)

aceasta, aceste, pronume demonstrativ fem. de la *acest*. V. *acest*. Se zice şi simplu *ceasta*. (*Diese.*)

acel, plur. **acesti:** femin. **acea, acele,** ca şi la noi. (*Jener.*)

acest, plur. **acesti,** pron. demonst. mascul. acest, acesti. Se zice şi simplu *cest* şi *ist*. NB. In toate aceste, prin o escepţiune singulară, *c* se pronunţă cu un sunet ce e un mijloc intre *ce* şi *ţ*. (*Dieser.*)

aciá, aci, aici, insĕ ceva mai la o parte. *Acia* se aude şi in Ardeal şi in alte părţi. In Berdo in Istria se zice şi *cia* tot in această insemnare. (*Nebenbei.*)

acmoce şi **acmocea,** acum, amu, V. *acmu* (*Jetzt.*)

acmu, acum, amu. Acmu se află şi in cărţile noastre cele vechi. Se zice şi *acmocea* (*Jetzt.*)

ac, plur. **ace,** de cusut, ca la noi. (*Nähnadel.*)

adăp, a adăpá, adăpat, adăp. (*Tränke, Ztw.*)

azi, astăzi, azi, astăzi. (*heute.*)

aduc, a aduce, adus, aduc. *Sorele nu aduce ploaie*, mi zise o fată in Susnevizza. (*Bringe.*)

adur, a adurà, adurat, a adunà. Nu e usitat pretutindinea. (*Sammle.*)

aer, aer. Zic şi *aria* după italiani. (*Luft.*)

aflu, a aflà, aflat, aflu. (*Finde.*)

afund, ca şi la noi. (*Tief.*)

aida, (Schitazza), arisca, irişca. (*Hirse.*)

aida, aidem. Ca lombardo—veneţianul *andemm', andemmo!* să mergem, să plecăm! Se zice tot aşa de des *haida, haidem*, ca şi in Dacia lui Traian. (*Auf! gehen wir!*)

ailţi şi **alţi,** se află adesecri in loc de comunul *aţi, oaţi*. (*Andere.*)

aista, fem. şi masc., plur. **aisti** masc. şi **aiste** fem. V. *Aist*. (*Dieser.*)

aist, aista, plur. **aisti, aiste,** aiesta şi aiasta in Moldova, acesta, aceasta. V. *Acest*. (*Dieser.*)

ai şi **scalognu** (ital. scalogno), ai, insĕ nu ca *aiul* in Moldova, Ardeal ş. c. l. adecă *usturoi*, ci un fel de ceapă cu căţei ca usturoiul, ceea ce ardelenii numesc hajmă de la maghiarul hagyma. (*Eine Art Zwiebel.*)

aiure, aiurea, adv. aiurea, ca la noi. (*Anderswo.*)

ajut, a ajutà, ajutat. Mai des usitat in scurtarea *jut*. In Schitazza usitat numai intreg. Tamolin la plecare imi zise: *rog Domnul să vĕ ajută* (nu ajute, prin urmare ca la Tracoromâni.) (*Helfe.*)

albira, plur. **albire,** albina. Numai in

Jeiune s'a conservat acest cuvênt. Stup, stupină nu se află. (*Biene.*)

alerg, a alergà, alergat, alerg. (*Renne.*)

aluat, plur. **aluate,** aluat. Mai zic *alvat* și *avlat.* (*Teig.*)

amănat, la Jeiune, ceea ce zic ceilalți *mnat* și *mănat,* adv. târziu. Intrebând pe un cărbunar, ce vrea să zică *amănat,* mi-a respuns: *când vire cireva seara pre scur,* când vine cineva seara pe intunerec. (*Spät.*)

âmblu, a âmbla, âmblat, a umbla. In această formă numai in Jeiune. Ceilalți: **a âmnà,** și a **'mnà.** V. acolo. (*Gehe.*)

a meu, a mea, a mei, a mele, V. *Io.*

amn, a amna și **amna, amnat** și *âmn, âmnat,* a umbla. (*Gehe.*)

am, a avè, avut, a avè. Se conjugă: *am, ai, are,* și ca auxiliar *a; arem, areți, ar* și ca auxiliar *am, ați, a* și mai rar *au* și *av. Arem, areți* in loc de *avem, aveți,* e pretutindine sub Monte Maggiore; in Schitazza amĕndoue, in Jeiune numai *avem, aveți* ca la noi. (*Habe, Hülfsztw.*)

ancă, ăncă. Se zice și *encă* și *inche* (*Noch.*)

ancea, aici. *D'ancea* și *de'ncea,* de aici, *pre-ancea,* pe-aici. Zic și *oancea, pre-oancea* după datina lor de a diftongì pe *a* in *oa.* (*Hier, von hier, hier durch.*)

anci, aici, dar mai des *ancea. Pre-anci,* pe-aci. (*Hier.*)

angioliță, cheotoare, copcia, cu care se prinde sau se acață un lucru de altul or o parte a unui intreg de celelalte părți. Usitat in Schitazza. (*Häkchen, Agraffe.*)

ângust, ângustă, ăngust. Se zice foarte rar, commun e prescurtat *gust.* (*Eng.*)

apăr, a apărà, apărat, are doue insemnări, a) a apărà pe cineva de ceva or incontra cuiva, b) a oprì pe cineva de la ceva, și mai des cu dativul: a oprì cuiva ceva. D. e. *Macar de are intra țigarii in casă, noi nu-li vom apăra,* măcar de vor intrà Țiganii in casă, noi nu-i vom oprì sau nu le-o vom oprì. Așa mi-a zis Brancell in Gradigne. (*Schützen, wehren.*)

apă-viiă, in Jeiune: apă curgĕtoare. (*Fliessendes Wasser.*)

apoi, apoi. Se zice și *poi.* (*Dann, nachher.*)

apostol, apostoli, se zice ca și la noi de persoane și de carte. (*Apostel.*)

aprind, aprind. Se aude foarte rar, usitat mai numai *prind* in această insemnare. (*Zünde an.*)

aprope, aproape, ca la noi. *Aprope de mire, de tire, de noi,* aproape de mine, de tine, de noi. *Aprope urul de oatul.* Se zice și *prope.* (*Nahe.*)

arăt, a arătà, arătat, a arătà. *Aratavor omirii calea,* mi-a zis Brancell in Gradigne. (*Zeige.*)

arbore și **arbor,** plur. **arbori,** in Jeiune: ca la noi. (*Baum.*)

ard, a arde, ars, ca la noi. (*Brenne.*)

arel, plur. **arele,** (de la lat. anulus sau anellus) inel. Acest cuvĕnt, mai aproape de cel latin, s'a conservat numai in Jeiune, unde *vitița* e numai veriga, când la ceilalți *votița* e și inel și verigă. (*Ring.*)

arete și **ariete,** plur. **areți,** berbecele nescobit, berbecele taur, (lat. aries.) Această distingere intre *ariete* și *berbece* este usitată la oierii din Munții dintre Ardeal și România munteană, și in această din urmă de la Olt până la Argeș. (*Widder.*)

argint, argint. S'a conservat numai in Jeiune. (*Silber.*)

aria, (ital.) zic câte-odată in loc de *aer.* (*Luft.*)

arma, plur. **arme,** armă. (*Waffe.*)

armez, a armà, armat, a armà. (*Bewaffne.*)

artijan, plur. **artijani,** meseriaș. (*Handwerker.*)

ar, a arà, arat, ca la noi. (*Pflüge.*)

așà, așà. (*So.*)

ascund, a ascunde, ascuns, ascund. In Schitazza e usitat numai *ascund;* la ceilalți vine rar intreg, ci mai tot de-a-una prescurtat in *scund.* (*Verberge.*)

ascut, a ascutà, ascutat, ascult. Se aude și *ascult* in Schitazza. (*höre, gehorche, franz. écouter.*)

asigur, a asigura, asigurat, asigur. *V'asigur* mi-a zis Brancell in Gradigne. De altmintre, când vorbesc cătră persoane de distingere, se servesc de a 3 persoană in plur. (*Versichere.*)

asir și **asiră,** asin, asină, măgar. Asemene *oasir, oasiră.* Măgar nu le e cunoscut, dar ei știu, că la Dalmatini și Muntenegrini se zice *magariț.* (*Esel.*)

asta, pron. demonstr. in loc de *ceasta,* asta. (*Diese, dieses.*)

astăzi, astăzi. V. *Azi.* (*heute.*)

astară, adv. prescurtat din *astă seară* și cu aceeași insemnare. Se zice și in o parte a Ardealnlui tot astară. (*heut' abend.*)

astă-seară, adv. de seară, astă-seară, adecă in seara de astăzi. Se zice și prescurtat *astara,* ca in Ardeal. (*heut'abend.*)

aștern, a așterne, așternut, aștern. (*Breite aus, mache Bett.*)

at, ata, plur. **ați, ate,** alt, altă, alți, alte. Se zice mai des *oat, oata.* NB. Românii de la Adriatica au singularia datine de a elide pe *l,* când e urmat nemijlocit de consonantă; d. e. *ab* in loc de alb, *cuc* in loc de culc, etc. (*Anderer*).

ață, ață de cusut, ca la noi. (*Zwirn.*)

ata-ieri, alaltă-ieri, și **altă-ieri,** V. *at, ata.* (*Vorgestern.*)

ată-votă, oată-votă, altă-dată. V. *vota.* (*Ein andermal.*)

atutrat și **oatutrat,** altă-dată. V. *Trat.* (*Ein andermal, sonst.*)

aud și **avd,** aud. (*Höre.*)

aur, s'a păstrat numai in Jeiune. (*Gold.*)

avd, v. *aud.*

avlat, v. *aluat.*

Baieră, plur. **baiere,** baieră. Se zice numai de câțiva peri impletiți spre a ține cosițele. D. e. *pletè* (in loc de: pletește) *perili* (perii) *in baieră,* mi s'a zis in Villa-Nova. Afară de pletitura perilor n'am auzit. (*Flechtband.*)

bălănțon, cântar. Zic și *bulanțon.* In Jeiune *studiră.* V. acolo. (*Hängewage.*)

balcon și **ocna,** fereastră, amêndoue numirile usitate in Villa-Nova. Vezi *ponestra* la Schitazzani. (*Fenster.*)

bandieră, plur. **bandiere,** bandieră, vesil, flamură. (*Flagge.*)

banecă și **banică,** plur. **banece,** bancă, bancele din Biserică. (*Sitzbank.*)

barbă, plur. **barbe,** barbă. (*Bart.*)

bărbat, plur. **bărbați,** bărbat. Astăzi e usitat numai in Schitazza. Pe timpul lui Ireneo della Croce era usitat și in celelalte părți, și ar fi să se afle in Jeiune, pentrucă Ireneo vorbește anume de Românii de acolo; cu toate aceste astăzi n'au acest cuvênt. (*Mann.*)

baretă și **baret,** e un fel de căiță albă cu margini late și increțite, pe care in Jeiune și muierile și fetele cele mici o pun pe cap peste cosițe in loc de invělitoare ce nu o au. (*Eine Art Haube.*)

bașeloc, busuioc. (*Basilienkraut, Ocimum basilicum, L.*)

băserica, plur. **băserice,** biserică. In Schitazza femeile zic mai numai *beserică,* barbații *băserică.* Această din urmă formă e comună la toți. (*Kirche.*)

basta, (ital.) adv. se zice rar in loc de *dostă,* destul. (*Genug.*)

bată, plur. **băți,** baltă. (*Teich, Pfütze.*)

batez, a bateza, batezat și **bătez, bătezat,** a boteza. Se zice și *botez.* In Schitazza anume sunt usitate amêndoue. (*Taufen.*)

băticiu, plur. **bătici,** ciocan de coasă. V. *Mlăticiu.* (*Dreschflegel,* Hammer.)

bat, a bate, bătut, a bate. (*Schlagen.*)

băt, plur. **bete,** băț, baston, bâtă. (*Stock.*)

bătun, plur. **bătuni,** in Jeiune: ac cu gămălie, bold. (*Stecknadel.*)

baulă, plur. **baule** (ital.) giamantan, cufer. (*Koffer, Felleisen.*)

be-at sau **beat, be-ată** sau beată, plur. **beți, bete,** beat. (*Betrunken.*)

beciug, plur. **beciugi,** bumb, nasture. (*Knopf.*)

bedra, plur. **bedre,** pulpa de sus a piciorului; cea de jos o numesc *pupă.* V. acolo. (*Muskelfleisch am Oberschenkel.*)

Beneți și **Beneția,** Veneția. (*Venedig.*)